DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

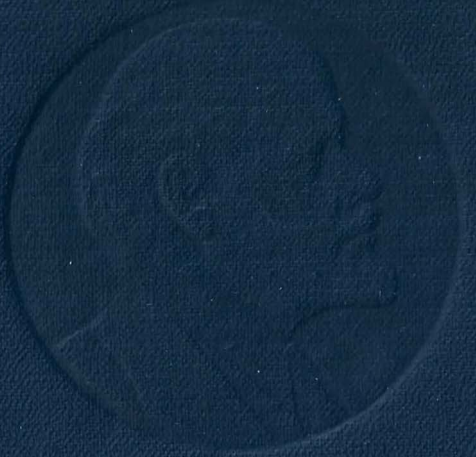

В. Ульянов (Ленин)

Бүтүн өлкәләрин пролетарлары, бирләшин!

ЛЕНИН

ӘСӘРЛӘРИНИН
ТАМ
КҮЛЛИЈЈАТЫ

32

СОВЕТ ИТТИФАГЫ
КОММУНИСТ ПАРТИЈАСЫ
МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИНИН
ГӘРАРЫ ИЛӘ
ЧАП ЕДИЛИР

*

АЗӘРБАЈЧАН ДИЛИНДӘ
АЗӘРБАЈЧАН
КОММУНИСТ ПАРТИЈАСЫ
МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИНИН
ГӘРАРЫ ИЛӘ
ЧАП ЕДИЛИР

ИНСТИТУТ МАРКСИЗМА-ЛЕНИНИЗМА при ЦК КПСС

В. И. ЛЕНИН

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

ИЗДАНИЕ ПЯТОЕ

ИЗДАТЕЛЬСТВО
ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
МОСКВА · 1974

АЗӘРБАЈЧАН КП МК јанында ПАРТИЈА ТАРИХИ ИНСТИТУТУ—
Сов.ИКП МК јанында МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ ИНСТИТУТУНУН
ФИЛИАЛЫ

В. И. ЛЕНИН

ӘСӘРЛӘРИНИН ТАМ КҮЛЛИЈЈАТЫ

РУСЧА
БЕШИНЧИ НӘШРИНДӘН
ТӘРЧҮМӘ

АЗӘРБАЈЧАН
ДӨВЛӘТ НӘШРИЈЈАТЫ
БАКЫ · 1982

ЗК 2
Л 45

10102—103
Л М—651—82 7—82 0101020000

© Политиздат, 1974.
© Азәрбајчан дилинә тәрчүмә, Азәрнәшр, 1982.

В. И. ЛЕНИН

ЧИЛД
32

Мај ~ Ијул 1917

МҮГӘДДИМӘ

В. И. Ленинин Әсәрләри там күллиҹҹатының отуз икинҹи чилдинә 1917-чи илин маҹ—ијул аҹларында, РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансындан ијул һадисәләриндәк олан дөврдә јазылмыш әсәрләр дахилдир. Лаҹиһәләри Ленин тәрәфиндән һазырланан Апрел конфрансынын гәрарлары илә силаһланмыш болшевикләр партиҹасы фәһлә синфини вә ҹохсул кәндлиләри Русиҹада ингилабын икинҹи мәрһәләси, сосиалист ингилабы мәрһәләси уғрунда, ингилабын сиҹаси ордусуну ҹаратмаг уғрунда мүбаризәҹә һазырламаг хәттини көтүрдү.

Бу заман өлкәдә сиҹаси вәзиҹҹәт күтләләрин даһа да ингилабиләшмәси илә сәчиҹҹәләнирди. Буржуа Мүвәггәти һөкумәти ингилабын ирәли сүрдүҹү мәсәләләрдән һеч бирини һәлл едә билмирди, һәлл етмәк дә истәмирди, о, халга нә сүлһ, нә чөрәк, нә дә торпаг верә билмирди, күчләнмәкдә олан игтисади ифласын өһдәсиндән кәлмәк игтидарында дејилди. Бу дөврүн сәчиҹҹәви әламәти күтләләр уғрунда болшевикләрлә буржуа вә хырда буржуа партиҹалары арасында гызғын мүбаризә иди. Бу мүбаризәнин әсас мәзмуну сиҹаси һакимиҹҹәт мәсәләси олмушду. Болшевикләр партиҹасы тәрәфиндән ирәли сүрүлән Ленин шүары—«Бүтүн һакимиҹҹәт Советләрә!» шүары бу за-

ман буржуа-демократик инкилабынын динч јолла тәдричән бөјүјүб сосиалист инкилабына кечмәси вә пролетариат диктатурасы јарадылмасы хәтти демәк иди. В. И. Ленин көстәрирди: «Инди Русија белә бир инкилаб башламаға һамыдан јахындыр. Јалныз Русијада бирдән-бирә, динч јолла, үсјан олмадан һакимијјәтин һазыр органлара, Советләрә кечмәси мүмкүндүр, чүнки фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләриндә капиталистләр мүгавимәт көстәрә билмәзләр» (бу чилд, сәһ. 339).

Болшевикләр партијасынын вәзифәси сосиалист инкилабы уғрунда мүбаризәдә сүлһ уғрундакы үмумдемократик һәрәкаты, торпаг уғрундакы кәндли мүбаризәсини, милли истиглалијјәт уғрундакы мәзлум халгларын милли азадлыг һәрәкатыны вәһид бир гүдрәтли инкилаби ахын һалында бирләшдирмәкдән ибарәт иди. Буну әсас тутан партија тәшкилатлары фәһлә вә әскәр депутатлары Советләриндә, кәндли депутатлары Советләриндә вә әскәр комитәләриндә, фабрик-завод комитәләриндә, һәмкарлар иттифагларында вә с. сијаси иши вә тәшкилат ишини кенишләндирдиләр. Синфи мүбаризә кедишиндә болшевикләр партијасы бүтүн һакимијјәти Советләрин әлә алмасына чалышырды, бундан да мәгсәд есер вә меншевикләрин јеритдикләри сијасәтин халга зидд характерини күтләләрин нәзәриндә ифша едәрәк, Советләрдә чохлуг газанмаг вә Советләрин сијасәтини дәјишдирмәк иди.

Апрелин ахырларында—мајын әввәлләриндә болшевикләр партијасында 80 мин нәфәр вар иди вә онлар 78 тәшкилатда бирләшмишдиләр. Русија әһалисинин үмуми сајына нисбәтән бу, коммунизм уғрунда фәал мүбаризәрин бөјүк олмајан, лакин синфи дөјүшләрдә мәтинләшмиш ордусу иди. Инкилаби мүбаризә кедишиндә партија һәр күн өз сыраларына фәһләләрдән, јохсул кәндлиләрдән, әскәрләрдән вә матрослардан минләрлә јени-јени ән фәал, шүурлу, сәдагәтли нүмајәндә чәлб едирди. Ијулда (VI гурул-

тај гаршысында) партијанын сај тәркиби 162 тәшкилатда бирләшән 240 мин үзвә чатмышды.

Отуз икинчи чилдә дахил едилән әсәрләр партијанын тактики хәттини мүәјјән етмәкдә, күтләләри бољшевикләрин тәрәфинә чәлб етмәкдә Ленинин чох бөјүк ролуну ашкара чыхарыр. Ленин партијанын вә онун Мәркәзи Комитәсинин мүхтәлиф чәһәтли фәалиҗјәтинин мәркәзиндә дурурду. Ленин јерли партија тәшкилатлары илә сых бағлы иди, онларын нүмајәндәләринә әтрафлы тә'лимат верир, фәһләләрлә, әскәрләрлә, кәндлиләрлә сөһбәт едирди. Аз гала һәр күн Ленинин «Правда»ја јаздығы мәгаләләриндә, онун мә'рузәләриндә вә чыхышларында зәһмәткеш күтләләр марагландыглары бүтүн мәсәләләрә чаваб тапырдылар; Ленинин әсәрләри сијаси һадисәләрин мә'насыны вә синфи дүшмәнин ниҗјәтләрини ашкара чыхарыр, фәһләләрә вә кәндлиләрә капитализм үзәриндә гәләбә јолуну көстәрирди. Чилддә верилән әсәрләрдә башдан-баша јеридилән әсас идеја будур— Русијада сосиалист ингилабы галиб кәлә биләр вә галиб кәлмәлидир.

Мүһарибәнин империалист характеринин ифшасына, мүһарибәни һәр васитә илә узадан Мүвәггәти һөкумәтин вә буржуа партијаларынын, һәмчинин онлара халг күтләләрини алдатмагда көмәк едән хырда буржуа партијаларынын—есер вә меншевикләрин халга зидд маһиҗјәтини ифша етмәјә јөнәлдилән әсәрләр чилддә бөјүк јер тутур. «Харичи сијасәтин сирләри», «Кизли мүгавиләләрдән бири» кими әсәрләриндә, «Мүһарибә вә ингилаб» мүһазирәсиндә, фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултајында «Мүһарибә һаггында нитг»индә вә дикәр әсәрләриндә Ленин көстәрир ки, Мүвәггәти һөкумәтин давам етдирдији мүһарибәнин империалист характери дәјишилмәмишдир. «Һакимиҗјәт бөһраны» мәгаләсиндә Ленин јазырды: «Мүвәггәти һөкумәт капиталистләрин һөкумәтидир. Бу һөкумәт истилачылыг (илһагчылыг) чәһдләриндән әл чәкә билмәз, гарәт-

чилик мүһарибәсини о, демократик сүлһ илә гуртара билмәз, о өз синфинин (јә'ни капиталистләр синфинин) газанчларыны горумаја билмәз, мүлкәдарларын торпагларыны горумаја билмәз» (сәһ. 2).

Ленин көстәрди ки, буржуа Мүвәггәти һөкүмәти рус вә инкилис—франсыз империалистләринин једәјиндә кедир вә онларын варланмасы хатиринә милјонларла рус әскәрини гырғына вермәјә һазырдыр. Конкрет мисаллар вә фактлар әсасында Ленин бирбиринә дүшмән олан ики империалист блокун: Австрија—Алманија блокунун вә Инкилтәрә—Франса—Америка блокунун ишгалчы, тәчавүзкар сијасәтини ифша едирди. Һәлә о заман Ленин Америка империализминин дүнја һөкмранлығы чәһдләрини ачыб көстәрмишди. Ленин мисләрлә диндәјичи күтләси гаршысында «Мүһарибә вә ингилаб» мөвзусунда мүһазирә илә чыхыш едәрәк дејирди ки, капитализм аләминдә «гүввә банкларын сајы илә мүәјјән олунур, орада гүввә бир американ милјардери органынын халис американсајағы ачыглыг вә халис американсајағы һәјасызлыгла мүәјјән етдији кими мүәјјән олунур. Бу орган демишди: «Авропадакы мүһарибә дүнјада һөкмран олмаг үстүндә кедир. Дүнјада һөкмран олмаг үчүн ики шејә малик олмаг лазымдыр: доллара вә банклара. Бизим долларымыз вардыр, банклары да дүзәлдәчәк вә дүнјада һөкмранлыг едәчәјик»» (сәһ. 94). Инди дә Америка империализми ачыгча вә һәјасызлыгла һәмин мәгсәдә чан атмагда давам едир. АБШ капиталист дөвләтләри ичәрисиндә башлыча игтисади, малијјә вә һәрби гүввә олса да, «һәјат АБШ империализминин дүнја һөкмранлығы иддиаларынын тамамилә әсассыз олдуғуну көстәрир» («Сов.ИКП Програмы», 1961; сәһ. 29).

Ленин көстәрирди ки, империалист мүһарибәсиндән мүмкүн олан јединә чыхыш јолу Советләр васитәсилә фәһлә синфинин вә јохсул кәндлиләрин һакимијјәти әлә алмаг уғрунда ингилаби мүбаризәдир. Русијада буржуазијанын һакимијјәтини девирмәли, пролетариат

диктатурасы гурмалы вә башга өлкәләрин фәһләләринә әмәли нүмунә көстәрмәли—рус фәһләләринин сүлһ үғрунда мүбаризәсинин маһиҗәти бундан ибарәтдир. Мүһарибәдән ингилаби јолла чыхмаг үғрунда мүбаризә, бејнәлхалг фәһлә синфини рус фәһләләринин ингилаби тәшәббүсүнә јардым көстәрмәјә чағырыш чилддә верилән бүтүн әсәрләрин ана хәттини тәшкил едир. Ленин јазырды ки, башга өлкәләрин фәһләләри вә зәһмәткешләри лабүд сүрәтдә рус фәһләләриндән нүмунә көтүрәчәкләр. О, бүтүн өлкәләрдә ингилаби әһвали-руһиҗјәнин артмасыны сүр'әтләндирмәк үчүн әскәрләр ичәрисиндә тәшвигат ишинә, чәбһәдә гардашлашманын тәшкилинә чох бөјүк әһәмиҗјәт верирди.

Ленинин аграр мәсәләсиндә болшевик сиҗасәтинин изаһына һәср едилән мәгаләләри—«Үмумрусија кәндли депутатлары гурултајынын нүмајәндәләринә ачыг мәктуб», «Торпағын «өзбашына зәбт едилмәси» һаггында», I Үмумрусија кәндли депутатлары гурултајында аграр мәсәләсинә даир гәтнамә лајиһәси вә нитг вә дикәр мәгаләләри күтләләри сәфәрбәрлијә алмагда чох мүһүм тәшвигат ролу ојнады.

Мүвәггәти һөкумәт аграр мәсәләсини һәлл етмәк истәмирди вә кәндли күтләләрини алдадараг бу мәсәләни Мүәссисләр мәчлиси чағырылана гәдәр тә'хирә салырды. 1917-чи илин јазында вә јајында өлкәдә кәндли һәрәкаты сүр'әтлә артыр. Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән едилән вә ачыгча «аграр иштишашларыны» јатырмаг шәкли алан һәдәләрә бахмајараг, кәндлиләр бош галан мүлкәдар торпагларыны әлә кечириб әкир, јүкәк ичарә һаггы вермәкдән имтина едирдиләр вә с. Рәсми мә'лумата көрә, мајда 259, ијунда исә 577 кәндли чыхышы олмушду. Ијул ајынадәк 43 губернијаны кәндли һәрәкаты бүрүмүшдү.

Ленин тәрәфиндән Феврал ингилабындан хејли әввәл ишләниб һазырланан болшевик аграр програмында, һәр шејдән әввәл, буржуа-демократик ингилабынын бөјүјүб сосиалист ингилабына кечмәсини асан-

лашдыран тәдбир олараг торпағын миллиләшдирилмәси нәзәрдә тутулурду. Ленин аграр мәсәләсинә һәср едилән әсәрләриндә торпағын миллиләшдирилмәси зәрурәтини изаһ едир. О, кәндли депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултајында дејирди ки, јалныз торпаг үзәриндә хүсуси мүлкиҹҹәтин ләғв едилмәси шәрти илә «көзәл кәләчәҹә, сосиализмә јахынлашмаг јолунда аддым атыла биләчәгдир» (бу чилд, сәһ. 204). Кәндли һәрәкаты барәсиндә болшевикләрин тактикасы кәндли күтләләринин әксәриҹҹәтинин—јохсулларын вә кәнд пролетарларынын билаваситә әмәли еһтијаҹларыны нәзәрә алмаг әсасында гурулурду. Ленин Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасыны көзләмәдән мүлкәдар, килсә торпагларыны вә башга торпаглары кәндлиләрин дәрһал мүтәшәккил сурәтдә әлә кечирмәси вә артыг 1917-чи илин јазында бу торпагларын әкилмәси тәләбини иряли сүрмүшдү. Болшевикләр кәндлиләрә торпағы мүтәшәккил гајдада, кәндли депутатлары Советләри васитәсилә әлә кечирмәји, әмлакын корланмасына јол вермәмәји, кәнд тәсәррүфаты мәһсуллары истеһсалыны артырмаг гајғысына галмағы мәсләһәт көрүрдүләр.

Ленин сосиализм уғрунда мүбаризә үчүн фәһләләрлә јохсул кәндлиләрин мөһкәм иттифагынын јаранмасыны аграр мәсәләсинин дүзкүн һәлли үчүн, кәнддә ингилабын мүвәффәгиҹҹәтли инкишафы үчүн ән мөһкәм бир рәһн һесаб едирди. Ленин көстәрирди: «Белә бир иттифаг олмаса капиталистләрә галиб кәлмәк олмаз. Онлара галиб кәлмәдикдә исә торпағын һәр һансы бир шәкилдә халгын әлинә кечмәси халгы јохсуллугдан хилас едә билмәз» (сәһ. 48). «Русија кәнд фәһләләри иттифагы јаратмаг зәрурәти һаггында» мәгаләсиндә Ленин болшевикләр партијасынын диггәтини кәнд пролетарларындан күтләви һәмкарлар иттифагы јаратмаг, онларын сијаси маарифи илә даһа чох мәшғул олуб, онларын мәнафеји илә кәнд буржуазијасынын мәнафејинин барышмазлығыны изаһ етмәк вә онлара сосиалист ингилабы

үгрунда мүбаризә јолу кими јеканә јолу көстәрмәк зәрурәтинә чәлб етмишди. Ленин зәһмәткеш кәндлиләри вә ән әввәл, кәнд пролетарларыны вә јарымпролетарларыны капитализм шәраитиндә һәтта мүлкәдар торпагларынын бөлүшдүрүлмәсинин дә онлары сәфаләт вә истисмардан хилас етмәјәчәјинә инандырараг јазырды ки, алət, тохум олмадан, мәһсул еһтијаты олмадан, пул олмадан тәсәррүфаты идарә етмәк олмаз; онлара көмәк едиләчәји вә'дләринә бел бағламаг бағышланмаз сәфеһлик оларды. Бәс чарә нәдәдир? Ленин көстәрирди ки, чарә капитализмә гаршы мүбаризәдә, бирләшмәкдә, торпағын ичтиман үсулла бечәрилмәсиндә, тәсәррүфатын коллектив үсулла идарә едилмәсиндәдир. «Әкәр биз көһнә гајда илә хырда тәсәррүфатлары давам етдирсәк, азад торпагда азад вәтәндашлар олдуғумуза бахмајараг, јенә дә лабүддән мәһв ола биләрик...» (сәһ. 207). Марксизм-ленинизм тә'лимини рәһбәр тутан Совет Иттифагы Коммунист Партијасы кәнд тәсәррүфатыны әсаслы сурәтдә јенидән гурду, милјонларла кәндлини сосиализм гуручулуғуна чәлб етди, бу гуручулуг кедишиндә исә нәинки кәндли тәсәррүфатынын игтисади системи, һәм дә кәндлинин хүсуси мүлкијјәтчилик психолокијасы дәјишилди. ССРИ-нин сәнајеси илә бирликдә кәнд тәсәррүфаты бөһранлар вә сарсынтылар нә олдуғуну билмәјән гүдрәтли сосиалист игтисадијјатыны тәшкил едир.

Сосиалист ингилабынын инкишафы үчүн кәндли һәрәкаты илә јанашы оларағ, Финландијада, Украјнада, Латвијада, Литвада, Белорусијада, Естонијада вә башга милли учгарларда сүр'әтлә артан милли азадлыг һәрәкатынын бөјүк әһәмијјәти вар иди, бу јерләрин халглары милли зүлмдән азад олмаг үмидләрини Феврал буржуа-демократик ингилабы илә бағлајырдылар. Лакин Мүвәггәти һөкумәт милли мәсәләдә чаризмин көһнә мүстәмләкәчилик сијасәтини давам етдирирди. Ленинин бу чилдә дахил едилән «Финландија вә Русија», «Рус ингилабынын харичи

сијасәти», «Русијадакы һаким партијаларын мәғлубијјәти вә Украјна» адлы мәгаләләри вә дикәр әсәрләри милли учгарларын халг күтләләрини ингилаб тәрәфинә чәлб етмәкдә бүтүн милләтләрдән олан зәһмәткеш күтләләринин бејнәлмиләл тәрбијәсиндә чох бөјүк рол ојнады. Бу әсәрләрдә Ленин болшевикләрин милли програмыны изаһ едир, һәмчинин Мүвәггәти һөкүмәтин вә есер-меншевик блокунун бөјүк дөвләтчилик сијасәтини ифша едир.

Пролетар бејнәлмиләлчилијинә сәдагәтли олан болшевикләр партијасы чаризмин зүлм етдији милләтләрин Русијадан ајрылмасы азадлығыны гәбул вә мүдафиә едәрәк, бүтүн азад халгларын рус халгы илә сәрбәст иттифагы уғрунда мүбаризә апарырды. Ленин көстәрирди ки, чаризм өз бөјүк дөвләтчилик сијасәти илә Русија халгларынын арасыны вурмаг, «һәм дил, һәм әразн, һәм характер, һәм дә тарих чәһәтдән» бир-бириндә јахын олан рус вә Украјна халглары кими халглары да бир-бириндән ајырмаг үчүн әлиндән кәлән етмишдир (сәһ. 381). Ленин јазырды ки, Русија халглары иттифагынын мөһкәм олмасы үчүн бу иттифаг көнүллү олмалыдыр. Һеч бир шејдә бирчә дәгигә дә нә өз буржуазијасына, нә дә өзкә буржуазијасына е'тибар етмәдән рус фәһләси ајрылма һүгугуна тәрәфдар олмалы, халглара достлуғу зорла гәбул етдирмәк дејил, онлары өзүнә бәрабәр, сосиализм уғрунда мүбаризәдә мүттәфиг вә гардаш билмәклә бу достлуғу газанмалыдыр. Болшевикләр халгларын өз мүгәддәратыны тә'јин етмәк шүарындан өз тамаһкар синфи мәнафеји үчүн истифадә етмәјә чалышан буржуа-милләтчи партијаларынын сијасәтини ифша етмәклә милли учгарларын зәһмәткеш күтләләринин рәғбәтини газаныр вә онлардан билаваситә јардым көрүрдүләр. Өлкәдә һакимијјәти әлә алан Совет Иттифагы Коммунист Партијасы милләтләр арасында гаршылыглы мүнасибәтләр кими чох мүрәккәб бир мәсәләни һәлл етди. Совет Иттифагы халгларын гардаш аиләси, милләтләрин достлуг вә тәрәггиси өлкәси

олду. XXII гурултајда гәбул едилән Сов.ИКП Програмында дејилир: «ССРИ-дә коммунизмин гәләбәси нәтичәсиндә милләтләр бир-бириня даһа чох јахынлашачаг, милләтләрин игтисади вә идеја бирлији артачаг, онларын мә'нәви симасынын үмуми коммунист хүсусиҹјәтләри инкишаф едәчәкдир».

Болшевикләр партијасы сосиалист инғилабы хәттини көтүрәрәк Русија фәһлә синфини капитализмә гаршы мүбаризәдә тарихи вәзифәни јеринә јетирмәјә, сијаси һакимиҹјәти әлә алмаға һазырламаг үчүн онун сијаси чәһәтдән маарифләндирилмәсинә вә тәшкил едилмәсинә башлыча диггәт јетирди. О заман кениш вүс'әт алан инғилаби фәһлә һәрәкатына рәһбәрлијә һәср едилмиш мәгаләләр чилддә чох мүһүм јер тутур.

Ленин фәһлә синфини јахынлашмагда олан игтисади дағынтыја вә ачлыға гаршы мүбаризәдә әмәли сүрәтдә фәал иштирак етмәјә, өз игтисади вә сијаси мөвгеләрини мөһкәмләтмәјә чағырырды. Ленин көстәрирди ки, фәһлә синфини сосиализмә јахынлашдыран аддымлар истеһсал вә бөлкү үзәриндә, банклар, трестләр вә синдикатлар үзәриндә фәһлә нәзарәти јарадылмасындан, һәрби ифрат мәнфәәтләр мәбләғинин е'лан едилмәсиндән, фәһлә милиси јарадылмасындан, үмуми әмәк мүкәлләфиҹјәти гојулмасындан вә с. ибарәт олмалыдыр. Чилдә дахил едилән «Дағынты јахынлашыр», «Капиталистләри ифша етмәк лазымдыр», «Дағынтыја гаршы мүбаризәдә игтисади тәдбирләр һаггында гәтнамә» кими вә дикәр мәгаләләрдә Ленин белә бир фикир јеридир ки, артмагда олан дағынтыја вә ачлыға, саботажа вә халгын мәнафеҹини нәзәрә алмајан капиталистләрин сон дәрәчә јүксәк һәрби кәлирләринә гаршы тә'сирли мүбаризә јалныз ингилаби тәдбирләр кечирилмәси јолу илә мүмкүндүр. Ленин хәбәрдарлыг едирди ки, бу һәлә сосиализм олмајачагдыр, лакин бу, фәһлә синфини сосиализмә кәтириб чыхаран аддымлар олачагдыр.

Сосиализмә догру биринчи нөвбәдә вә тә'хирә са-

лынмадан атылмалы олан аддымлар ичәрисиндә Ленин бүтүн банкларын ваһид милли банк һалында бирләшдирилмәсини вә бунун үзәриндә Советләр тәрәфиндән нәзарәт гојулмасыны, ән ири инһисарлар үзәриндә Советләр тәрәфиндән нәзарәт јарадылмасыны, ири капиталистләрин кәлирләри вә әмлакы үзәринә мүтәрәгги верки гојулмасыны көстәрирди. Ленин пролетариатын бүтүн капиталистләри «сојундурмаг» ниҹјәтиндән јазан буржуа гәзетләринин бөһтанчы һүчумларына чаваб верәрәк көстәрирди ки, пролетариат өз гаршысына белә бир мәгсәд гојмур. О дејирди ки, бизим үчүн малиҹә капиталынын башлыча галасыны әлә кечирмәк вачибдир, ајры-ајры капиталистләри исә пролетариат өзүнә хидмәт етдирмәјә, фәһләләрин нәзарәти алтында сахламаға чалышачагдыр. «Капиталистләр халгы нечә горхудурлар?» адлы мәгаләсиндә Ленин јазырды ки, динч јолла вә тәдричән сосиализмә кечмәк үчүн ән ири капиталистләри, банк вә тичарәт-сәнаје башчыларыны әмлакдан мәһрум етмәк кифајәтдир, бир нечә јүз, ән чоху бир-ики мин милјончуну истеһсал васитәләри үзәриндә мүлкиҹјәтдән мәһрум етмәк кифајәтдир. Беләликлә, сосиалист ингилабынын динч јолла инкишафына даир Ленин тактикасында капитал магнатларынын истеһсал васитәләриндән мәһрум едилмәси вә Советләрин нәзарәти алтында капиталистләрин тәдричлә чәмиҹјәт үчүн фајдалы әмәҹә чәлб олунмасы нәзәрдә тутулурду. Дағынтыја гаршы мүбаризәдә ингилаби тәдбирләрин зәрурилиҹини реал сүрәтдә јаранан објектив шәраит тәләб едирди, бу шәраит исә мәсәләни белә гојмушду: ја истеһсал вә бөлкү үзәриндә, банклар вә трестләр үзәриндә фәһлә нәзарәти јарадылмалы, ја да он милјонларла адам һәлак олмалыдыр. Бунунла бәрабәр фәһлә нәзарәти уғрунда болшевикләрин мүбаризәси фәһлә синфини сосиалист ингилабына вә сосиализм гуручулуғуна назырламаг уғрунда үмуми мүбаризәнин тәркиб һиссәси иди.

Отуз икинчи чилдә дахил едилән әсәрләрдә көстәрилир ки, Ленин һәмкарлар иттифаглары јарадылмасында, фабрик-завод комитәләринин тәшкилиндә фәһләләрин ингилаби тәшәббүсүнү, онларын тәшәббүскарлыг вә ингилаби фәалијјәтини алгышлајыр вә руһландырырды, онлар исә габагчадан разылашдырмадан 8 саатлыг иш күнү гојур, мүәссисәләрин саһибләри олмадыгда, бунларын идарә олунмасыны өз әлинә алыр, јаначаг вә хаммал гајғысына галыр, ишә көтүрмәк вә ишдән чыхармаг мәсәләсинә гарышырдылар.

Меншевик вә есерләр фәһлә нәзарәти јарадылмасына мане олурдулар. Сөздә онлар фәһләләрә капиталистләрин көтүрдүкләри мәнфәәтин 100 фаизини әлә алмаг кими «һәдсиз вә'дләр» верир,—ишдә исә нәзарәти буржуа ичтимаијјәтинин иштиракы илә дөвләт нәзарәти анлајышына кәтириб чыхарырдылар. Чилдә дахил едилән бир сыра мәгаләләрдә: «Капиталла синфи әмәкдашлыгмы, јохса капитал әлејһинә синфи мүбаризә?», «Лабуд фәлакәт вә һәдсиз вә'дләр», «Дағынты мәсәләсиндә хырда буржуа мөвгеји» вә башга мәгаләләрдә Ленин нәзарәт мәсәләсиндә есер-меншевик сазишчиләрини ифша етди, фәһлә нәзарәтини онларын синдикализм кими гәләмә вермәк чәһдини лаға гојду.

Ленин фәһлә нәзарәти, үмуми әмәк мүкәлләфијјәти тәләби илә јанашы, фәһлә милисинин тәшкили тәләбини дә ирәли сүрүрдү. Фәһлә синфи бу гүввәјә архаланыб, дағынтыја гаршы мүбаризәдә өз ингилаби тәдбирләрини һәјата кечирә биләр, әксингилабын чаризми бәрпа етмәк чәһдләринә гаршы дура биләр вә хүсусилә әһәмијјәтлиси будур ки, сосиалист дәјишикликләри уғрунда мүбаризәдә Советләрә реал сијаси гүввә верә биләрди. В. И. Ленин јазырды: «Күтләләрин мүтәшәккиллији олмаса, мүтләг зәрури олан нә үмуми әмәк мүкәлләфијјәтини кечирмәк, нә дә банклар үзәриндә, синдикатлар үзәриндә, мәһсулларын истеһсалы вә бөлкүсү үзәриндә аз-чох чидди нәзарәт

гојмаг әсла мүмкүн дејилдир. Буна көрә фәһлә милисиндән башламаг—һәм дә дәрһал башламаг—лазымдыр...» (сәһ. 124).

Сосиалист инғилабы һазырланаркән Русија пролетариатынын билаваситә вә башлыча синфи дүшмәни буржуазија вә онун сијаси партијалары, һәр шејдән әввәл, һөкумәт партијасы олмуш кадетләр иди. Чилдә дахил едилән бир чох мәгаләләрдә—«Кавенјаклар һансы синфи мәнбәдән төрәјирләр вә «төрәјәчәкләр»?» вә башга мәгаләләрдә Ленин ингилабы боғмаг үчүн буржуа партијаларынын һазырладыглары әксингилаби планлары ифша едир. Буржуа партијалары өз сијасәтләрини јеридәркән, Русијада сосиалист ингилабынын гәләбәси имканыны инкар едән, өз вәзифәләрини јалныз буржуа ингилабынын наилијјәтләрини мөһкәмләтмәкдә, өлкәдә вә ордуда «гајда» јаратмагда, империалист мүһарибәсини гәләбәјә чатдырмагда көрән хырда буржуа меншевик вә есер партијаларынын јардымына архаланырдылар. Бу чүр антисосиалист мөвге һәмин партијалары кадетләрлә иттифага, коалисијалы һөкумәтә дахил олмаға, күтләләр ичәрисиндә нүфузу итирмәјә, сонралар исә һәмчинин өзләринин дә сијаси чәһәтдән мәһв олмасына кәтириб чыхартды.

1917-чи илин мај—ијул ајларында болшевик партијасы есер-меншевик блокуну тәчрид етмәк, күтләләри ингилаби чәһәтдән тәрбијәләндирмәк вә тәшкил етмәк үчүн, һәрби борч вә коалисијалы һөкумәт јарадылмасы әлејһинә мүбаризә илә, Петроград рајон думаларына сечкиләрлә, Мүвәггәти һөкумәтин чәбһәдә ијун һүчумуну һазырламасы илә әлагәдар олараг бир сыра сијаси кампанијалар кечирди. Бу кампанијалара Ленин идеја рәһбәрлији көстәрирди. Онун бу чилддә верилән мәгаләләри болшевикләрин диггәтини чари сијасәтин ән мүһүм, ән үмдә мәсәләләринә чәлб едирди.

Ленин фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултајынын ишиндә фәал иштирак едәрәк, бурада Русијанын сосиалистчәсинә дәјишдирил-

мәси уғрунда мүбаризәнин чәсарәтли болшевик програмыны ирәли сүрдү. Ленин ики бөјүк нитг: ијунун 4(17)-дә Мүвәггәти һөкумәтә мүнасибәт һаггында вә ијунун 9-да (22-дә) мүһарибә һаггында нитг сөјләмишди вә бунлар јалныз гурултај нүмајәндәләринә дејил, һәмчинин бүтүн өлкәнин ингилабчы күтләләринә чох бөјүк тә'сир көстәрмишди. Ленин бу нитгләриндә вә дикәр әсәрләриндә ингилабчы күтләләрин өзләринин јаратдыглары јени һакимијјәт органлары олан Советләрин ролуну вә әһәмијјәтини изаһ едир. Русијада Советләрин мөвчуд олмасы буржуа-демократик ингилабынын бөјүјүб сосиалист ингилабына кечмәсини өлчүлмәз дәрәчәдә асанлашдырырды. Ленин дејирди ки, Советләр олмадан «мүлкәдарлар үзәриндә гәләбә мә'насында, империализм үзәриндә гәләбә мә'насында рус ингилабынын гәләбәси ола билмәз. Белә бир һакимијјәт олмадан бизим өзүмүзүн бу чүр гәләбә газанмағымыз һаггында һеч данышыг да ола билмәз...» (сәһ. 295). Ленин хәбәрдарлыг едирди ки, буржуа Мүвәггәти һөкүмәти илә јанашы Советләр узун мүддәт јашаја билмәз. Ја әксингилабчы кенераллар Советләри говачаг вә бунлар шәрәфсизликлә өлүб кедәчәк, ја да бунлар һакимијјәти өз әлләринә алмалыдырлар.

Меншевикләрин лидерләриндән бири олан Серетели демишди ки, һазырда Русијада бүтүн һакимијјәти өз әлинә алмаға чалышан бир партија јохдур,—онун бу сөзләринә Ленин јериндән мәшһур репликасы илә чаваб вермишди: «Вардыр!», гурултајын трибунасындан исә билдирмишди ки, болшевикләр партијасы һәр дәгигә «һакимијјәти бүтүнлүклә көтүрмәјә һазырдыр» (сәһ. 297). Ленинин бу сөзләрини буржуа мәтбуаты гәзәбли ришхәндләрлә гаршылады, бу мәтбуат инанмырды ки, фәһләләр вә зәһмәткеш кәндлиләр дөвләти идарә етмәк кими чәтин бир вәзифәнин өһдәсиндән кәлә биләрләр. Сосиализм вә коммунизм гуручулуғунда совет халгынын гәләбәләри, игтисадијјатын, елм вә мәдәнијјәтин инкишафында мүвәффәгијјәтләр инан-

дырычы сурәтдә сүбут етди ки, фәһлә синфи һакимиjjәти өз әлинә алыб, дөвләти мүлкәдарлардан вә капиталистләрдән даһа jахшы идарә етмәjә гадирдир.

РСДФ(б)П Үмумрусија YII (Апрел) конфрансынын гәрарларына уjғун олараг һазырланан вә партија Мәркәзи Комитәсинин тапшырығы илә Ленин тәрәфиндән 1917-чи илин ијунунда дәрч етдирилән «Партија програмыны нәзәрдән кечирмәjә даир материаллар» чилдә дахил едилмишдир. Бу әсәрин чох бөjүк нәзәри әһәмиjjәти вардыр; бурада пролетар партијасы сијасәтинин үмдә мәсәләләри ишыгландырылмыш, империализмин характеристикасы верилмиш, пролетариат диктатурасынын сијаси формасынын Советләр республикасы олдуғу мүәjjән едилмишдир. Ленин jазырды: «Пролетариат партијасы парламентли буржуа-демократик республикасы илә... кифаjәтләнә билмәз. Партија даһа демократик олан пролетар-кәндли республикасы уғрунда мүбаризә едир...» (сәһ. 157). Һәjат Ленин тәрәфиндән империализм дөврүнүн пролетар ингилаблары дөврү кими тәһлилини тамамилә тәсдиг етди. Империализм өз тәбиәтини дәjишдирмәмишдир вә инди дә о, бәшәриjjәтин тәрәггиси jолу үзәриндә дурмагдадыр. Буна көрә дә XXII гурултаj тәрәфиндән гәбул едилән Сов.ИКП Програмында Ленинин империализмә вердиjи характеристиканын әсас мүддәалары ифадә едилмишдир.

Ленин бүтүн өлкәләрин фәһлә-ләләринин ингилаби фәалиjjәт бирлиjини, оппортунизмә—сосиал-шовинизмә вә сентризмә гаршы гәти мүбаризәни сосиалист ингилабы кечирилмәси үчүн ән мүһүм шәрт һесаб едирди, сосиал-шовинизмин вә сентризмин характеристикасыны jени програм лаjиһәсинә әлавә етмәjи тәклиф етмишди. Оппортунизмә гаршы мүбаризә сосиал-демократизм үзәриндә марксизм-ленинизмин мөһкәм гәләбәсинин рәһни олду, сосиал-демократизмин һазырда башлыча бajрағы исә саг сосиалистләри идеja-сијаси чәһәтдән чыхылмаз вәзиjjәтә салан антикоммунизм олмушдур. *«Jени тарихи дөвр пролета-*

риатын инғилаби дүнјакөрүшүнә әсил зәфәр газандырмышдыр. Марксизм-ленинизм габағчыл бәшәријәтин шүһуруна һаким олмушдур» («Сов.ИКП Програмы», 1961, сәһ. 48).

«Партија програмыны нәзәрдән кечирмәјә даир материаллар»да Ленин көһнәлмиш бөлмәләр, игтисади вә сијаси тәләбләр әвәзинә јениләрини ирәли сүрмүш, бунлара лазыми гејдләр вермишди. «Материаллар»а мүгәддимәдә Ленин диггәти партијанын јени програмынын һазырланмасында фәал иштирака мүмкүн гәдәр даһа чох партија үзвүнү чәлб етмәк зәрурәтинә јөнәлтмишди. О күман едирди ки, јени програм РСДФ(б)П-нин гаршыдакы VI гурултајында гәбул едиләчәкдир. Лакин ијул һадисәләриндән сонра јаранан ағыр шәраит үзүндән, јарымлегал шәраитдә ишләјән VI гурултај бу мәсәлә илә мәшғул ола билмәди. Ленин тәрәфиндән «Материаллар»да ишләниб һазырланан ән мүһүм нәзәри мүддәалар болшевик партијасынын 1919-чу илдә VIII гурултајы тәрәфиндән гәбул едилән икинчи програмына дахил едилди.

Бу чилдә дахил едилән бир груп мәгалә Ленинә вә болшевик партијасына гаршы, хүсусилә ијул күнләриндән сонра, бүтүн буржуа вә хырда буржуа мәтбуатынын галдырдығы бөһтан кампанијасынын ифшасына һәср едилмишдир. «Капиталистләрин мин биринчи јаланы», «Гаракүрүһчу гәзетләрин вә Алексинскинин ијрәнч бөһтанлары», «Болшевик лидерләринин мәһкәмәјә кәлмәси мәсәләсинә даир» мәгаләләри вә бә'зи башга мәгаләләр Русијада сосиалист инғилабынын гәләбәси уғрунда болшевикләрин мүбаризә апардыглары шәраитин нә гәдәр ағыр олдуғуну көстәрир. Болшевикләр партијасына буржуа вә хырда буржуа мәтбуатынын бөһтаны инғилабын лап илк күнләриндән башланмышды. Ленин јазырды: «Бу мүбаризә империалистләрин вә шејдеманчыларын Либкнехтә вә Ф. Адлерә гаршы апардыглары мүбаризәнин ејнидир (бу јолдашлары садәчә Инкилтәрә үчүн ишләјән «хаин» е'лан едән буржуа мәтбуаты һәлә бир јана

дурсун, алман «сосиалистләринин» мәркәзи органында онларын һәр икиси «дәли» е'лан едилмишди)» (бу чилд, сәһ. 371—372). Күтләләрә болшевик тә'сири мөһкәмләндикчә, партија әлејһинә бөһтан кампанијасы да күчләнди. Һамыдан әввәл Ленинә гаршы бурҗуа мәтбуаты, бунун да ардынча есер-меншевик мәтбуаты ән ијрәнч уйдурмалар вә алчаг јалан јајырды. Лакин фәһлә, әскәр вә кәндли күтләләри бурҗуазијанын синфи мәнафејинә хидмәт едән бу ифтиранын сәбәбләрини ајдынлашдыра билдиләр.

Тәшвигат иши вә күтләләрин өз тәчрүбәси болшевикләрә көзәл гәләбә газандырды. Ијунун 18-дә (ијулун 1-дә) пајтахтын 500 минә гәдәр фәһлә вә әскәри «Бүтүн һакимијјәт Советләрә!», «Рәдд олсун 10 капиталист-назир!» вә башга болшевик шүарлары алтында нүмајишә чыхдылар. Ленин јазырды ки, ијун нүмајиши «болшевик суи-гәсдчиләр һаггындакы бош данышыглары бир нечә саатда бир овуч күл кими көјә совурду вә гәти бир ајдынлыгла көстәрди ки, Русија зәһмәткеш күтләләринин габагчыл дәстәси, пајтахтдакы сәнаје пролетариаты вә орадакы гошунун чох бөјүк әксәријјәти һәмишә партијамыз тәрәфиндән мүдафиә едилән шүарлара тәрәфдардыр» (сәһ. 404). Ијун нүмајиши сосиалист ингилабы ордусунун јарадылмасында болшевикләр партијасынын чох бөјүк гәләбәси олду.

Ленин һадисәләрә диггәтлә нәзәр салыр вә онлары дәриндән тәһлил едир, болшевикләр партијасынын мүбаризәсинә инамла истигамәт верир, нә һадисәләрдән кери галмаға, нә дә габаға дүшмәјә јол вермирди. Бу чилдә дахил едилән бир сыра әсәрләриндә: «Нүмајишин ләғв едилмәси барәсиндә 1917-чи ил ијунун 11 (24)-дә РСДФ(б)П Петербург комитәсинин ичласында нитг»дә, «Дөнүш нөгтәсиндә» вә башгаларында Ленин гүввәләри топламаға, гәти чыхыша тәләсмәмәјә, ән чох мәтанәт көстәрмәјә вә дөзүмлү олмаға, вахтындан әввәл кечирилән вә буна

көрә дә фајдасыз олан дөјүшә чәлб едилмәмәјә чағырырды.

Чилд Петроградда ијул һадисәләринә характеристика верилән мәгаләләрлә—«Кадетләр һансы ниҹјәтлә һөкумәтдән чыхыб кетмишләр?», «Үч бөһран» вә башга мәгаләләрлә битир. Ијул нүмајиши чәбһәдә һүчумун мәғлубиҹјәти һаггында Петроградда алынан илк хәбәрләрә күтләләрин илк чавабы олараг кортәбии сурәтдә башланмышды; Петроград әскәрләри вә фәһләләри Мүвәггәти һөкумәтин деврилмәсини тәләб етдиләр. Болшевикләр ордунун вә әјаләтин пајтахта көмәк көстәрмәјә һазыр олмадыгларыны биләрәк, силаһлы үсјан вахтынын јетишмәдији барәсиндә хәбәрдарлыг едирдиләр. Һәрәката башчылыг едән болшевикләр онун динч характер дашымасына чалышмышдылар. Буна бахмајараг есер вә меншевикләрин көмәји илә әксингилаб чәбһәдән иртичачы гошун һиссәләрини чағырды вә силаһы ишә салды. Нүмајишчиләрә атәш ачылды, болшевикләр дөвләт чеврилиши етмәјә чәһд көстәрмәкдә иттиһам едилдиләр, чәза тәдбирләри башланды, онларын гәзетләри бағланды. Ленин ијун вә ијул һадисәләрини сәчиҹјәләндирәрәк көстәрирди ки, бунлар форма чәһәтдән һөкумәт әлејһинә нүмајиш иди вә бу нүмајишин күчү ардычыл сурәтдә артырды. Лакин бунлар садәчә нүмајиш дејилди, нүмајишдән нә исә хејли бөјүк вә ингилабдан кичик бир шеј иди; бу, бирликдә ингилабла әксингилаб партлајышы иди. Ленин ирәличәдән көстәрирди: өлкәдә објектив вәзиҹјәт елә дир ки, бу чүр бөһранлар формача олмаса да, мәзмунча тәкрар едиләчәкдир, чүнки буржуазија әлејһинә гәти тәдбирләр көрүлмәдән ингилабын вәзифәләри әсла јеринә јетирилә билмәз, бу тәдбирләри исә јалныз ингилабчы пролетариат јохсул кәндлиләрлә иттифагда һәјата кечирә биләр.

Ијул һадисәләри өлкәдә сијаси вәзиҹјәти көкүндән дәјишдирди: есер-меншевик әксәриҹјәтинин хәјанәт етдији Советләр һакимиҹјәти итирдиләр, әксингилаб мү-

вәггәти галиб кәлди, икиһакимиjjәтлилик буржуазијанын хejринә битди. Һакимиjjәти Советләр васитәсилә пролетариатын динч jолла әлә алмасы имканы арадан галхды. Ингилабын талejини, пролетариат диктатурасынын талejини галибиjjәтли силаһлы үсjан һәлл етмәли иди вә Ленин болшевикләр партијасыны белә бир үсjан һазырламаға чағырды.

* * *

Отуз икинчи чилддә 1917-чи илдә «Правда»да имзасыз дәрч едилмиш «Гриммин ишинә даир» вә «Ар олсун!» мәгаләләри илк дәфә Ленинин мәгаләләри кими чап олунур вә «Н. К. Крупскајанын «Русија сосиал-демократ фәһлә партијасы тарихиндән сәһифәчик» мәгаләсинә әлавә» верилир.

Чилддә илк дәфә Әсәрләрдә верилән ашағыдакы әсәрләр дахил едилмишдир: «Натамам автобиографија», «1921-чи ил нојабрын 8 (21)-дә РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансынын jекунлары һаггында Петроград тәшкилаты jығынчағында мә'рузә», мајын 30-да (ијунун 12-дә) Петербург партија комитәсинин ичласында верилән бәjанат—««Вперед» гәзети jанындакы комиссијаја даир фактик бәjанат», «1917-чи ил мајын 31-дә (ијунун 13-дә) фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултајынын болшевикләр фраксијасы ичласында нитг», «1917-чи ил ијунун 20-дә (ијулун 3-дә) РСДФ(б)П чәбһә вә арха һәрби тәшкилатларынын Үмумрусија конфрансында һазыркы дөвр һаггында мә'рузә». Бу сәнәдләрин әсас мәзмуну ингилабын башлыча мәсәләләри барәсиндә, мүһарибә вә сүлһ һаггында, аграр мәсәләси вә башга мәсәләләр барәсиндә болшевикләр партијасынын сијасәтини күтләләрә изаһ етмәкдән ибарәтдир. Ленин дејирди: «Биз болшевикләр өз бахышларымызы фәһлә вә кәндлиләрә сәбирлә, лакин тә'кидлә изаһ етмәлијик... һәр кәс һәр шеj: һәм тәшвигатчы, һәм тәблиғатчы, һәм дә партијамызын гуру-

чусу олмалыдыр. Биз анчаг беләликлә она наил ола биләрик ки, халг бизим тә'лимимизи баша дүшсүн, өз тәчрүбәси үзәриндә дүшүнә билсин вә һакимијјәти һәгигәтән өз әлинә алсын» (сәһ. 56).

«Һазырлыг материаллары» бөлмәсинә ашағыдакы сәнәдләр дахил едилмишдир: «Мүвәггәти һөкумәтин бәјаннамәси барәсиндә тезисләр», «Советләр гурултајы үчүн», «1917-чи ил мајын 8 (21)-дә РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансынын јекунлары һаггында Петроград тәшкилатынын јығынчағында мә'рузәнин планы», «Дағынтыја гаршы мүбаризәдә игтисади тәдбирләр һаггында гәтнамәнин планы», «1917-чи ил ијунун 10-да (23-дә) Петроград рајон комитәләри вә һәрби һиссәләри нүмајәндәләринин МК вә ПК нүмајәндәләри илә биркә мүшавирәсинин гәтнамә лајиһәси». Илк ики сәнәддән башга, бүтүн бу сәнәдләр дә В. И. Ленинин Әсәрләриндә илк дәфә дәрч едилир.

Сов.ИКП МК јанында
Марксизм-Ленинизм Институту

«ҺАКИМИЈЈӘТ БӨҺРАНЫ»

Петроград күчәләриндә аз гала вәтәндаш мүһарибәсинин чағлајачағы 19—21 апрел күнләрини һәлә бүтүн Русија хатырлајыр[1].

Апрелин 21-дә Мүвәггәти һөкумәт[2] куја сакитләшдирмәк јени бир кағыз[3] јазараг ајын 18-дә вердији өз гарәтчи нотасыны «изаһ етмишди».

Бундан сонра фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Ичраијјә комитәсинин[4] чохлуғу «мүнагишәни битмиш» һесаб етмәјә гәрар верди.

Даһа ики күн кечәндән сонра коалисијалы һөкумәт мәсәләси ортаја чыхды. Ичраијјә комитәси, демәк олар, тән икијә бөлүндү: 23 нәфәр коалисијалы һөкумәтин әлејһинә, 22 нәфәр леһинә олду. Мүнагишә јалныз кағыз үзәриндә «битмиш» олду[5].

Лакин будур, даһа ики күн кечмишдир вә биз јени «мүнагишәнин» јарандығыны көрүрүк. Мүвәггәти һөкумәтин башчыларындан бири олан һәрби назир Гучков исте'фа верди. Дејирләр ки, куја бүтүн Мүвәггәти һөкумәтин исте'фасы һәлл олунмушдур (бу сәтирләри јаздығымыз заман, бүтүн һөкумәтин исте'фа вердијинин доғру олуб-олмадығыны биз һәлә билмирик). Јенә дә «мүнагишә» баш вермишдир, һәм дә елә бир «мүнагишә» ки, бүтүн әввәлкиләр бунун гаршысында сөнүк көрүнүр.

Бу гәдәр чохлу «мүнагишә» һарадан доғур? Бурада лабүд олараг јени-јени «мүнагишәләр» доғуран мүәјјән әсас сәбәб јохдурму?

Белә бир сәбәб *вардыр*. Бу—икиһакимиҗҗәтлилик дејилән шејдир, фәһлә вә әскәр депутатлары Совети илә Мүвәггәти һөкумәт арасындакы сазишин јарадығы сәбатсыз мүвазинәтдир.

Мүвәггәти һөкумәт капиталистләрин һөкүмәтидир. Бу һөкумәт истилачылыг (илһаҹчылыг) чәһдләриндән ол чәкә билмәз, гарәтчилик мүһарибәсини о, демократик сүлһ илә гуртара билмәз, о өз синфинин (јә'ни капиталистләр синфинин) газанчларыны горумаја билмәз, мүлкәдарларын торпагларыны горумаја билмәз.

Фәһлә вә әскәр депутатлары Совети башга синифләри тәмсил едир. Советә дахил олан фәһлә вә әскәрләрин чоху гарәтчилик мүһарибәсини истәмир, капиталистләрин мәнфәәтләриндә вә мүлкәдарларын имтиҗазларынын сахланмасында онларын марагы јохдур. Лакин бунунла белә онлар капиталистләрин Мүвәггәти һөкүмәтинә һәлә е'тимад көстәрир, онунла сазишә кирмәк, онунла әлагә сахламаг истәјирләр.

Фәһлә вә әскәр депутатлары Советләриниң өзләри һакимиҗҗәт рүшејмидир. Мүвәггәти һөкүмәтлә бәрабәр Советләр дә бә'зи мәсәләләрдә өз һакимиҗҗәтини һәјата кечирмәк истәјир. Һакимиҗҗәт адда-буддалығы вә ја инди «һакимиҗҗәт бөһраны» адландырылан шеј мејдана кәлир.

Узун мүддәт белә давам едә билмәз. Вәзиҗҗәт белә олдугда һәр күн јени бир «мүнагишә» баш верәчәк вә јени чәтинликләр мејдана кәләчәкдир. Кағыз үзәриндә: мүнагишә битмишдир,—дејә јазмаг олар. Лакин чанлы һәјатда бу мүнагишәләр јох олуб кетмәз. Өзү дә белә бир садә сәбәбә көрә ки, бунлар һеч дә «мүнагишә» дејилдир, тәсадүфи һаллар дејилдир, хырда шејләр дејилдир. Бунлар дәрин дахили бөһранын харичи тәзаһүрләридир. Бунлар бүтүн бәшәриҗҗәтин дүшдүҗү чыхылмаз вәзиҗҗәтин нәтичәләридир. Бејнәлмиләлчи сосиалистләрин тәклиф етдикләри тәдбирләр көрүлмәсә, сојгунчу мүһарибәдән хилас олмаг чарәси јохдур вә ола да билмәз.

«Һакимиҗҗәт бөһраныны» һәлл етмәк үчүн инди рус халгына үч јол тәклиф едилир. Бә'зиләри дејир: һәр

шөјн көһнә гајдада сахлајын, Мүвәггәти һөкүмәтә даһа артыг е'тимад көстәрин. Ола билсин, исте'фа илә мәһз она көрә һәдәләјирләр ки, Совет мәчбур олуб десин: даһа чох е'тимад едирик. Мүвәггәти һөкүмәт чалышыр ки, она јалварыб десинләр: кәлин ҹиҹәлик един, сиз олмасаныз биз кимин үмидинә галарыг...

Икинчи јол коалисијалы һөкүмәтдир. Кәлин, назир вәзифәләриниң Милјуков вә К⁰-сы илә бөлүшдүрәк, бизим адамлардан бир нечәсини һөкүмәтә кечирәк, онда ајры һава чалыначаг.

Үчүнчү јолу биз тәклиф едирик: Советләрин бүтүн сијасәти дәјишмәли, капиталистләрә е'тимад көстәрмәкдән әл чәкмәли вә *бүтүн һакимијјәт фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринә кечмәлидир. Адамлары* дәјишдирмәјин нәтичәси јохдур, *сијасәти* дәјишдирмәк лазымдыр. Һакимијјәт башында кәрәк башга синиф олсун. Фәһлә вә әскәрләрин һөкүмәтинә бүтүн дүнја инанар, чүнки һәр кәс баша дүшүр ки, фәһлә вә јохсул кәндли һеч кәси гарәт етмәк истәмир. Мүһарибәнин гуртармасыны јалныз бу сүр'әтләндирә биләр, игтисади дағынтыны арадан галдырмаг ишини бизим үчүн јалныз бу асанлашдыра биләр.

Бүтүн һакимијјәт фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринә! Капиталистләрин һөкүмәтинә һеч бир е'тимад көстәрмәмәли!

Һәр бир «мүнагишә» һәр күн, һәр саат бу паролун *доғрулуғуну* тәсдиг едәчәкдир.

«Правда» № 46,
15(2) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ФИНЛАНДИЈА ВӘ РУСИЈА

Финландијанын Русијаја мүнасибәти мәсәләси күнүн мүһүм мәсәләси олмушдур. Мүвәггәти һөкумәт *һәләлик* ајрылмаг дејил, јалныз кениш мухтариҗҗәт тәләб едән фин халгыны гане *едә билмәди.*

Бу күнләрдә «Рабочая Газета»[6] Мүвәггәти һөкумәтин гејри-демократик, илһагчылыг сијасәтини ифадә вә «мүдафиә етмишдир». О буну елә етмишдир ки, мүдафиә едиләни бундан мүвәффәгиҗҗәтли «јыхмаг» мүмкүн олмазды. Бу, һәгигәтән әсас мәсәләдир, үмумдөвләт мәсәләсидир вә бунун үзәриндә чох диггәтлә дајанмаг лазымдыр.

«Рабочая Газета» 42-чи №-синдә јазыр: «Тәшкилат комитәси зәнн едир ки, Финландија илә Русија дөвләти арасында гаршылыглы мүнасибәтләр мәсәләси бүтүнлүкдә јалныз Финландија сејми илә Мүәссисләр мәчлиси арасында сазиш бағланмасы илә һәлл едилә биләр вә едилмәлидир. О вахта гәдәр исә фин јолдашлар» (Тәшкилат комитәси фин сосиал-демократлары илә сөһбәт етмишдир) «јадда сахламалыдырлар ки, әкәр Финландијада сепарат мејлләри күввәтләнсә, бу һал рус буржуазијасының мәркәзиҗҗәтчилик чәһдләрини күввәтләндирә биләр».

Бу—капиталистләрин, буржуазијанын, кадетләрин[7] нөгтеји-нәзәридир, әсла пролетариатын нөгтеји-нәзәри дејилдир. С.-д. партијасынын програмыны, онун мәһз 9-чу §-ыны, дөвләтин тәркибинә дахил олан бүтүн милләтләр үчүн өз мүгәддәратыны тә'јин етмәк һүгугуну гәбул едән бу параграфы с.-д. меншевикләр кәнара тулламышлар. Онлар ишдә бу програмдан үз

дөндәрмишләр, даими ордуну халгын үмуми силаһланмасы илә әвәз етмәк вә и. а. мәсәләсиндә олдуғу кими, әслиндә буржуазијанын тәрәфинә кечмишләр.

Капиталистләр, буржуазија, о чүмләдән дә кадет партијасы, милләтләрин сијаси чаһәтдән өз мүгәддәратыны тә'јин етмәсини, јә'ни онларын Русијадан *ајрылмаг азадлыгыны* һеч бир заман гәбул етмәмишләр.

С.-д. партијасы 1903-чү илдә гәбул едилән програмынын 9-чу §-ында һәмин һүгугу *тәсдиг етмишдир*[8].

Әкәр Тәшкилат комитәси[9] фин с.-д.-ләринә Финландија сејми илә Мүәссисләр мәчлиси арасында «сазиш бағланмасыны» төвсијә етмишсә, бу онун һәмин мәсәләдә мәһз буржуазија тәрәфинә кечмәси демәкдир. Буну тамамилә јәгин етмәк үчүн *бүтүн* башлыча синифләрин вә партијаларын мөвгејини ајдын мүгајисә етмәк кифајәтдир.

Чар, сарајлар, монархистләр Сејмин Мүәссисләр мәчлиси илә сазиш бағламасына дејил, Финландијанын билаваситә рус халгына табе едилмәсинә тәрәфдардырлар. Республикачы буржуазија Финландија сејминин Мүәссисләр мәчлиси илә *сазишинә* тәрәфдардыр. Шүурлу пролетариат вә өз програмына *садиг олан* с.-д.-ләр Финландијанын, һабелә там һүгуглу олмајан бүтүн халгларын Русија*дан ајрылмасы азадлыгына* тәрәфдардыр. Ајдын, ашкар, дүрүст мәнзәрә бах будур. Һеч бир шеји һәлл етмәјән «сазиш» шүары алтында—чүнки сазиш әлдә *едилмәсә,* онда нечә олсун?—буржуазија ејни шеји, чаризмин табе етмә хәттини, ејни илһагчылыг сијасәтини јеридир.

Һалбуки рус чарлары Финландијаны Франса ингилабыны боған Наполеон вә и. а. илә сөвдәләшиб илһаг етмишләр. Әкәр биз доғрудан да илһагын әлејһинәјиксә, онда демәлијик: *Финландијаја ајрылмаг азадлыгы вермәли!* Биз буну дејиб һәјата кечирдијимиз заман *онда,* јалныз онда!—Финландија илә «сазиш» һәгигәтән көнүллү, азад бир сазиш олар, алдатма јох, әсл сазиш олар.

Јалныз бәрабәр оланлар сазишә кирә биләрләр. Сазишин, табе етдирмәни сөзлә пәрдәләмәк дејил,

һәгиги сазиш олмасы үчүн *һәр ики* тәрәф доғрудан да һүгугча бәрабәр олмалыдыр, јә'ни һәм Русијанын, *һәм дә Финландијанын* разылашмаг һүгугу *олмалыдыр*. Бу, күн кими ајдын бир шеједир.

Буну исә јалныз «ајрылмаг азадлығы» ифадә едир: јалныз ајрылмаг азадлығына малик олан Финландија, өзүнүн ајрылмалы олуб-олмадығы һаггында Русија илә доғрудан да «сазишә» кирә биләр. Ким бу шәрт *олмадан,* ајрылмаг азадлығыны гәбул етмәдән «сазиш» һаггында ибарәбазлыг едирсә, о өзүнү вә халғы алдадыр.

Тәшкилат комитәси финләрә ачыг демәли иди ки, ајрылмаг азадлығыны гәбул едир, ја јох. О, буну кадетсајағы пәрдәләмиш, бунунла да ајрылмаг азадлығындан үз дөндәрмишдир. Тәшкилат комитәси мәзлум милләтләрин ајрылмаг һүгугуну инкар едән рус буржуазијасына, онун *илһагчылыға бәрабәр олан* бу һәрәкәти үстүндә һүчум етмәли иди. Бунун әвәзиндә исә Тәшкилат комитәси финләрә һүчум едир вә онлары чәкиндириб дејир ки, «сепарат» (сепаратчылыг демәк лазым иди) мејлләри мәркәзијјәтчилик чәһдләрини гүввәтләндирәр!! Башга сөзлә десәк, Тәшкилат комитәси финләри илһагчы великорус буржуазијасынын күчләнмәси илә һәдәләјир,—кадетләр һәмишә мәһз белә етмишләр, Родичевләр вә К⁰-сы *өзләрини* илһагчылығыны мәһз һәмин бајраг алтында јеридир.

Илһаглар мәсәләсинин ајдын әмәли изаһы белә дир; инди «һамы» бундан данышыр, лакин мәсәләни ачыг вә дүрүст шәкилдә гојмагдан горхур. *Ким ајрылмаг азадлығынын әлејһинәдирсә, о илһага тәрәфдардыр.*

Чарлар илһаг сијасәтини кобудчасына јеридирдиләр, мүлкәдарлар өз араларында тәһкимчи кәндиләри мүбадилә етдикләри кими, чарлар да башга монархларла сазишә кирәрәк бир халғы башгасына мүбадилә едирдиләр (Полшанын бөлүшдүрүлмәси, Финландија барәсиндә Наполеонла сөвдәләшмә вә с.). Буржуазија республикачы олдугда *ејни* илһаг сијасәтини даһа инчә, даһа өртүлү бир шәкилдә јеридир,

«сазиш» *вә'д едир,* лакин сазишдә һәгиги һүгуг бәрабәрлијинин јеканә реал тә'минатыны: ајрылма азадлығыны *вермир.* Тәшкилат комитәси буржуазијанын гујруғунда сүрүнәрәк, ишдә онун тәрәфинә кечир. (Буна көрә «Биржевка»[10] тамамилә һаглы олараг «Рабочая Газета»нын мәгаләсинин бүтүн мүһүм јерләрини өз сәһифәләриндә чап етмиш вә Тәшкилат комитәсинин финләрә чавабыны тә'рифләјәрәк, бу чавабы «рус демократијасынын» финләрә «вердији дәрс» адландырмышдыр. «Рабочая Газета» «Биржевка»нын бу өпүшүнә лајиг олмушдур.)

Пролетариат партијасы (болшевикләр) өз конфрансынын милли мәсәләјә даир гәтнамәсиндә ајрылмаг азадлығыны бир даһа тәсдиг етмишдир[11].

Синифләрин вә партијаларын груплашмасы ајдындыр.

Хырда буржуалар көзү горхмуш буржуазија кабусу илә горхудулурлар—с.-д. меншевикләрин вә есерләрин сијасәтинин бүтүн маһијәти бундан ибарәтдир. Онлар ајрылмагдан «горхурлар». Шүурлу пролетарлар бундан *горхмурлар.* 1905-чи илдә Норвеч азад сурәтдә Исвечдән ајрылдыгда бунун һәм Норвечә, һәм дә Исвечә фајдасы олду: һәр ики милләтин бир-бириндә е'тимадына фајдасы олду, онларын көнүллү сурәтдә јахынлашмасына фајдасы олду, мә'насыз вә зәрәрли чәкишмәләр арадан галхды, онларын бир-бири илә игтисади вә сијаси, мәдәни вә мәишәт чәһәтдән *јахынлашмаг мејли* мөһкәмләнди, һәр ики өлкәнин фәһләләринин гардашлыг иттифагы күввәтләнди.

Јолдаш фәһләләр вә кәндлиләр! Рус капиталистләринин, Гучковун, Милјуковун, Мүвәггәти һөкүмәтин Финландија, Курландија, Украјна вә сапрәјә гаршы илһагчылыг сијасәтинә ујмајын! Бүтүн бу милләтләрин ајрылмаг азадлығыны гәбул етмәкдән горхмајын. Башга халглары великоросларла иттифаг бағламаға зорла дејил, јалныз һәгигәтән көнүллү, һәгигәтән азад сазишлә чәлб етмәк лазымдыр, бу сазиш исә ајрылмаг азадлығы олмадан *мүмкүн дејилдир.*

Русија нә гәдәр чох азад олса, республикамыз ве-

ликорус олмајан милләтләрин ајрылмаг азадлығыны нә гәдәр чох гәтијјәтлә гәбул етсә, башга милләтләр бизимлә иттифаг бағламаға бир о гәдәр гүввәтли *мејл көстәрәрләр,* чәкишмә бир о гәдәр аз олар, һәгиги ајрылма һаллары бир о гәдәр аз баш верәр, бә'зи милләтләрин ајрылдыглары мүддәт бир о гәдәр гыса олар, Русија пролетар-кәндли республикасы илә һәр һансы башга милләтин республикасынын гардашлыг иттифагы—нәтичә е'тибарилә бир о гәдәр сых вә мөһкәм олар.

«Правда» № 46,
15(2) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

РЕДАКСИЈАЈА МӘКТУБ

Дүнән бурҗуа гәзетләри јенә дә јаландан хәбәр вермишләр ки, куја мән базар күнү, апрелин 30-да чәбһәдән кәлән нүмајәндәләр[12] гаршысында данышмағы вә'д етмишәм. Мән белә вә'дләр *вермәмишәм.* Хәстә олдуғума көрә чыхыш едә *билмирәм.* Хаһиш едирәм *јалныз* «Правда»нын[13] мә'луматларына вә јалныз мәним имзаладығым бәјанатлара инанасыныз: јохса мән јалана гаршы, сәһв вә диггәтсизлијә гаршы башга чүр мүбаризә апармаг игтидарында дејиләм.

Н. Ленин

«Правда» № 46.
15(2) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ШИРИН ИБАРӘЛӘР ПӘРДӘСИ АЛТЫНДА ИМПЕРИАЛИЗМИН МҮДАФИӘСИ

Бу күн Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Ичраијјә комитәсинин бүтүн өлкәләрин сосиалистләринә ады илә бүтүн гәзетләрдә чап олунмуш мүрачиәти мәһз бу маһијјәтдәдир[14]. Империализм әлејһинә бир аләм сөз дејилмишдир, лакин бу сөзләрин һамысыны кичик бир ибарә һечә вурмушдур; бу ибарәдә дејилир:

«Ингилаби Русијанын Мүвәггәти һөкүмәти һәмин платформаны» (јә'ни: халгларын өз мүгәддәратыны тә'јин етмәси әсасында илһагсыз вә тәзминатсыз сүлһ платформасыны) «гәбул етмишдир».

Бүтүн мәтләб бах бу ибарәдәдир. Бу ибарә *рус* империализмини мүдафиә етмәкдир, ону пәрдәләмәк вә она бәзәк-дүзәк вермәкдир. Чүнки бизим Мүвәггәти һөкумәт илһагсыз сүлһ платформасыны ишдә нәинки «гәбул етмәмишдир», һәтта ону мәһз һәр күн вә һәр саат тапдалајыр.

Бизим Мүвәггәти һөкумәт тамамилә алман капиталистләринин һөкумәти кими, гулдур Вилһелм вә Бетман-Һолвег кими һәрәкәт едәрәк «дипломатчасына» билдирмишдир ки, илһаглардан әл чәкир. Сөздә *һәр ики* һөкумәт илһагдан әл чәкмишдир. Ишдә *һәр икиси* илһагчылыг сијасәтини давам етдирир: алман капиталист һөкумәти—Белчиканы, Франсанын бир һиссәсини, Сербијаны, Черногоријаны, Румынијаны, Полшаны, Данимарка маһалларыны, Елзасы вә саирәни; рус капиталист һөкумәти исә Галитсијанын бир һиссәсини, Түркијә Ермәнистаныны, Финландија-

Российская Социалъ-Демократическая Рабочая Партія.

Пролетаріи всѣхъ странъ, соединяйтесь!

ПРАВДА

ОРГАНЪ
Центральнаго Комитета
и
Петербургскаго Комитета
Р. С.-Д. Р. П.

Среда, 16-го Мая (3 мая ст. ст.) 1917 г. ЕЖЕДНЕВНАЯ ГАЗЕТА. Цѣна № 3 коп. № 47.

...ная: 12 мѣс. — 8 руб., 6 мѣс. — 4 р. 25 к., 3 мѣс. — 2 р. 25 к., 1 мѣс. — 1 р. 25 к. При иностранныхъ подпискахъ 6% сверхъ. Перемѣна адреса 25 коп.

Адресъ Конторы и Редакціи: Петроградъ, Мойка, 32.
Конторы открыты ежедневно кромѣ праздничныхъ дней: отъ 10 до 4 час. дня, прием объявленій и платежей до 3 час. дня.

Редакція открыта отъ 4 до 7 час.
Телефоны: Редакціи № 31-37-05, Контора 166-18.

Каждая партійная организація должна организовать широкое распространеніе своего центральнаго органа—„Правды".

Каждый членъ партіи долженъ стать подписчикомъ „Правды".

Каждый членъ партіи долженъ организовать коллективную подписку на „Правду".

Защита империализма, прикрытая добренькими фразами.

Именно такою обращение Исп. Комитета Петрогр. Совѣта Раб. и Солд. Деп. къ пролетаріатамъ всѣхъ странъ, напечатанное сегодня въ газетахъ. Своихъ прямыхъ империалистовъ милюковцы бояться, но зато для самозащиты они не жалѣютъ самой маленькой фразой, которая попадетъ.

Милюковское Правительство революціонной Россіи отличается отъ настоящаго Правительства Франціи, Англіи и Италіи только тѣмъ, что фразу ему легче найти и повѣрить на основѣ самопроизвольной карикатуры.

Вѣдь въ этомъ фразѣ вся суть. И эта фраза есть защита русскаго империализма, есть его прикрытіе и прославленіе. Ибо на дѣлѣ наше Временное Правительство не только не „отказалось" отъ завоеваній, а напротивъ ихъ защищаетъ.

Наше Временное Правительство „дипломатическій" скажетъ: объ этомъ нѣтъ завоеваній—присоединеній тоже нѣтъ, наъ Правительство отказалось отъ нихъ, публично ихъ осудило, выразивши Финляндіи и Польшѣ свободу.

Все это такъ, но вѣдь это русское капиталистическое правительство — часть Газенши, и средство Врангели, Скоропадскаго, Гетмана, Англійскаго капиталистическаго правительства есть подобіе экономическое правительства по вѣсъ, обо экономическомъ зависимость капиталовъ Англійскихъ капиталистовъ въ русскихъ англійской амеркой Индіи (одной милліардъ). Франціи и пр., скрытыя Колосальныя, обязательства всѣхъ Англіи и пр.

Возможно, что Временное правительство революціонной Россіи дѣйствительно не дѣлаетъ прямого, его сознанію совершенно сложнаго дѣйствованія Англійскаго правительства. Но вѣдь, конечно, не отличаетъ отказа отъ завоеваній на словахъ отъ этихъ отказовъ есть фактическое отказъ правительства отъ завоеваній. Отказъ отъ завоеваній на словахъ, при сохраненіи на дѣлѣ ихъ, есть обманъ народа, есть защита империалистическихъ буржуазіи.

Обманывать массы въ этомъ вопросѣ Временное правительство, такое, какое, должно себѣ только „революціонной" фразой, могутъ не замѣтить долго.

...Войны не можетъ быть продолжену народу. Не хочетъ больше ея царя и капиталистовъ всѣхъ странъ".

Правильно. Вотъ это такъ. И когда весь этотъ лозунгъ будетъ принятъ рабочихъ и крестьянъ Германіи и Австро-Венгріи, мы это тоже это мое имя провозгласимъ, мы это правильный лозунгъ.

Но какъ не можетъ развиться это мое сознательное движеніе, пока не будетъ принципіальнаго разрыва:

„Ни прочныхъ сепаратныхъ соглашеній, ни вообще какого-либо союза съ буржуазіей не должно допускать и допустимо".

...Сепаратныхъ сдѣлокъ съ капиталистами не должно быть.

Имя этого лозунга „Не должно быть сепаратныхъ сдѣлокъ съ капиталистами" вѣдь только одинъ: это—„не должно быть" именно капиталистовъ.

Одно изъ двухъ: или въ этой фразѣ „должно" только литературное украшеніе, или оно имѣетъ дѣйствительный смыслъ. Если имѣетъ, то какое направленіе и техническое имѣетъ Петрогр. Совѣтъ вложить сюда, въ это вполнѣ дѣйствительное „должно", въ революціонную Пѣсенку, Когда наши капиталисты нехотятъ, сами, что имѣетъ „должно" капиталисты вѣдь сердятъ. Тогда наши капиталисты, какъ авторитетъ, должны „мирь весь народъ" подъ ихъ правительство. Это и есть такой политикъ будетъ у нашихъ капиталистовъ, ихъ, англійскихъ, и англійскихъ и русскихъ, Англіи, Франціи, Америки, Японіи, русскихъ, Англіи.

Или это вполнѣ законно обязательство „должно" не должно быть сепаратныхъ сдѣлокъ и капиталистами нашими Совѣта не отрекаются отъ этой англійской правды, тогда нельзя трудать такой революціонной пѣсни, будетъ русскіе солдаты, пока они тутъ, правительство капиталистовъ „не" допускать капиталистовъ.

Тогда наши сказать правду и русскихъ (а не только австро-германскихъ) капиталистовъ говорили-сказать, они не съ нами трудно у себя правительство капиталистовъ. Тогда давайте договоръ наши считаемся, сколько мы будемъ именно интернаціонально, дѣйствуя вмѣстѣ, мы „подчиняемъ" глубокосознательному, дальновидному выводу, давно. Наказаемъ съ нами организованные капиталистами.

Это—вѣрная правда. На это правда. Мы рано или поздно придемъ къ полной интернаціональной работѣ и къ полному миру. Превратимъ Въ военный противъ войны! Только-то путь!

Но если бы Временныя дѣйствія обращались къ Германскому, т. е. представлялся классъ немецкихъ капиталистовъ, то разумѣ это этого путь бы измѣнился значительно. Тогда бы стороны „мирь". Вѣдь, что есть. Но—что есть,—и возможно Совѣтъ призвать—что идетъ „англійскій миръ и капиталисты всѣхъ странъ, соединяйтесь". Тогда бы Временное правительство передалось къ капиталистамъ нашего къ „англійскій миръ" не на словахъ, а на дѣлѣ. Тогда бы не поставить быть англійскій отъ имени Англійскаго, Германіи, Сербіи и пр. не перегнали бы временныя отъ имени Николая русскими газетами, русскими капиталистами.

Дѣйствіе другое и вовсе возможное революціонное, именно, что возможно Совѣтъ хочетъ германскихъ рабочихъ и крестьянъ не отдѣлять отъ нашихъ русскихъ капиталистовъ, и такими германскихъ капиталистовъ. Тогда онъ отвѣчаетъ правильный, вѣрный принципъ сотрудничества народовъ. Но только—только [illegible] Временное Правительство, [illegible] Англіи, и [illegible] капиталистовъ, и [illegible] [illegible] [illegible]

ны, Украjнаны вә саирәни зоракылыгла өз әлиндә сахлаjыр. Инкилтәрә капиталист һөкүмәти дүнjада даһа чох илһагчы һөкүмәтдир, чүнки о даһа күлли миг-дарда халгы: Һиндистаны (300 милjон), Ирландиjа вә саирәни, Түркиjә Месопотамиjасыны, Африкадакы алман мүстәмләкәләрини вә саирәни зоракылыгла Инкилтәрә империjасынын тәркибиндә сахлаjыр.

Ичраиjjә комитәсинин мүрачиәти ингилаб ишинә вә пролетариат ишинә чох бөjүк зәрәр вурур, чүнки илһаглар һаггында чох ширин сөзләрлә пәрдәләнмиш jалан данышыр. 1-чиси, мүрачиәт сөздә илһаглардан имтина едилмәсини (бу мә'нада истисnасыз олараг дүнjанын *бүтүн* капиталист һөкүмәтләри «илһагсыз сүлһ платформасыны» «гәбул етмишдир») *ишдә илһаглардан имтина едилмәсиндән* фәргләндирмир (бу мә'нада дүнjанын *һеч бир* капиталист һөкүмәти илһаглардан имтина *етмәмишдир)*. 2-чиси, мүрачиәт *рус* Мүвәггәти һөкүмәтинә—һагсыз, әсассыз вә һәгигәтин зиддинә олараг—бәзәк-дүзәк верир, һалбуки һәмин һөкүмәт башга капиталист һөкүмәтләриндән зәррә гәдәр jахшы дejилдир (вә jәгин ки, пис дә дejилдир).

Хошакәлмәз һәгигәти ширин сөзләрлә пәрдәләмәк—пролетариатын иши үчүн, зәһмәткеш күтләләрин иши үчүн ән зәрәрли, ән тәһлүкәли бир шejдир. Һәгигәт нә гәдәр ачы олса да, онун үзүнә дик бахмаг лазымдыр. Бу шәртә уjғун олмаjан сиjасәт—фәлакәтли сиjасәтдир.

Илһаглар мәсәләсиндә һәгигәт мәһз бундан ибарәтдир ки, *бүтүн* капиталист һөкүмәтләри, о чүмләдән рус Мүвәггәти һөкүмәти дә илһаглардан әл чәкмәк *вә'дләри илә* халгы алдадараг, *ишдә* илһаг сиjасәтини давам етдирир. Һәр бир савадлы адам, һеч олмаса *үч* өлкәнин: Алманиjа, Русиjа вә Инкилтәрәнин илһагларынын *там сиjаһысыны* тәртиб етмәк истәсә, бу һәгигәти асанлыгла көрәр.

Бир тәчрүбә един, чәнаблар!

Ким буну етмирсә, ким дүзкүн олмаjараг *өз* һөкүмәтини тәмизә чыхарыб башга һөкүмәтләри писләjирсә, ишдә империализмин мүдафиәчисинә чеврилир.

Нəhajət gejd edək ki, mүrачiətin axырына da «bir gашыг gатran» gатылмыщdыр, orada əmin сdилиб dejилир ki, «mүhарибənin үч или ərзиндə сосиализми дидиб-dағыдан бүтүн ихтилафлара бахмajараг, пролетариатын hеч бир фракsijасы сүлh үғрунда үмуми мүбаризədə иштиракdан имтина етмəмəлидир».

Təəссүф ki, бу da тамамилə бош, тамамилə мəзмунсуз бир ширин сөздүр. Плеханов da, Шejдеман da инandырмаға чалышырлар ki, hər икиси «сүлh үғрунда», həm də «илhагсыз сүлh үғрунда мүбаризə едир». Лакин ким көрмүр ki, ишdə онларын hər икиси өз капиталистləринин империалист hөкумətини мүdафиə едир? Əкəр биз фəhлə синфинə ширин сөзləрлə jалан данышыб Плехановларын вə Шejдеманларын *өз* капиталистləри тəрəфинə кечdикləрини пəрdələсək, бунун фəhлə синфинин ишинə нə хejри олар? Мəкəр ajдын dejилми ki, həгигəти бу чүр пəрdələмək—империализмə вə онун мүdафиəчиləринə бəзəкdүзəк вермəjə бəрабəрdир?

«Правda» № 47,
16(3) maj 1917-чи ил

«Правda» гəзетинин мəтниндəн чап олунур

КӘДӘРЛӘНДИРИЧИ СӘНӘД

Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин дүнән гәзетләрдә чап едилмиш олан ордуја мүрачиәти Советин рәһбәрләринин, халгчыларын[15] вә меншевикләрин јенә рус империалист буржуазијасынын тәрәфинә кечмәси демәкдир.

Бу мүрачиәтдәки фикир долашыглығы лап һејрәт доғурур. Јалныз өз башларыны «инҗилаби» ибарә илә һәддиндән артыг долдурмуш олан адамлар буну көрмәјә биләрләр.

«...Зәһмәткеш халга мүһарибә лазым дејилди. Мүһарибәни зәһмәткеш халг башламамышдыр. Ону бүтүн өлкәләрин чарлары вә капиталистләри башламышлар...»

Доғрудур. Мәһз белә дир. Мүрачиәтин «Алманија вә Австрија—Мачарыстанын фәһлә вә кәндлиләринин үсјана, инҗилаба чағырмасыны» да биз үрәкдән алгышлајырыг, чүнки бу доғру шүардыр.

Лакин, шүбһәсиз, һәгигәт олан бу сөзләрлә јанашы ашағыдакы *ағ јаланы* нечә сөјләмәк олар:

«...Сиз (рус әскәрләри) өз сиһәнизи сипәр едиб инди даһа чары, Протопоповлары вә Распутиниләри, *варлы мүлкәдар вә капиталистләри мүдафиә етмирсиниз...».*

Курсивлә вердијимиз сөзләр ачыгча ағ јаландыр. Чүнки әкәр мүһарибә зәһмәткеш халга «лазым дејилдирсә», әкәр бу мүһарибәни *тәкчә* чарлар *дејил,* һабелә «бүтүн өлкәләрин капиталистләри» башла-

мышларса (Советин мүрачиәтиндә бу там гәтиjjәтлә е'тираф едилмишдир), онда ajдындыр ки, бу мүharибәдә hәр hансы бир халг өз өлкәсиндә капиталистләр hөкумәти олмасына дөздүкчә, *мәhз* капиталистләри «мүдафиә едир».

Икисиндән бириндир: *ja* будур ки, бу мүharибәдә анчаг Австриja-алман капиталистләри «мүгәссирдирләр». Әкәр Петроград Советинин халгчы вә меншевик рәhбәрләри бу фикирдәдирләрсә, онлар тамамилә Плеханова тәрәф, рус Шejдеманына тәрәф jуварланырлар. Онда мүharибәни «бүтүн өлкәләрин капиталистләри» «башламышлар» сөзләрини бир jалан кими позмаг лазымдыр. Онда «илhагсыз сүлh» шүарыны бир jалан кими тулламаг лазымдыр, чүнки онда hәмин сиjасәт үчүн доғру шүар бу олар: алманлардан онларын алман илhаглары кери алынсын, инкилисләрин вә русларын исә өз инкилис вә рус илhаглары сахланылсын (вә артырылсын).

Ja да будур ки, бу мүharибәни доғрудан да «бүтүн өлкәләрин капиталистләри» башламышлар. Әкәр Советин халгчы вә меншевик рәhбәрләри бу шүбhәсиз hәгигәти инкар *етмирләрсә,* онда белә бир бинабырчы jалана дөзмәк олмаз ки, куja рус әскәрләри капиталистләр hөкумәтинә дөздүкчә капиталистләри мүдафиә «етмирләр».

Онда (тәкчә Австриja-алман әскәрләринә дejил) рус әскәрләринә *дә* hәгигәти сөjләмәк лазымдыр: әскәр jолдашлар, нә гәдәр ки, биз сизинлә өз өлкәмиздә капиталистләрин hөкумәтинә дөзүрүк, нә гәдәр ки, чарын кизли мүгавиләләри мүгәддәс сajылыр, биз мәhз империалист мүharибәси, ишғалчылыг мүharибәси апарырыг, кечмиш чар Николajын Инкилтәрә—Франса капиталистләри илә бағладығы гарәтчилик мүгавиләләрини *«мүдафиә едирик».*

Бу—ачы hәгигәтдир. Лакин hәгигәтдир. Халга hәгигәти демәк лазымдыр. Jалныз онда халгын көзү ачылар вә о, jалана гаршы мүбаризә етмәjи *өjрәнәр.*

Мәсәләjә башга тәрәфдән нәзәр салсаныз, Советин мүрачиәтинин тамамилә jалан олдуғуну бир daha jәгин едәрсиниз. Бу мүрачиәт Алманиjанын фәhлә вә

кәндлиләрини «үсјана» чағырыр. Чох көзәл. Кимә *гаршы* үсјана чағырыр? Јалныз Вилһелмә гаршымы?

Әкәр Вилһелми алман Гучковлары вә Милјуковлары, јә'ни алман капиталистләри синфинин нүмајәндәләри әвәз етсәјдиләр, онда Алманијанын апардығы мүһарибәнин ишғалчылыг характери дәјишә биләрдими? Ајдындыр ки, јох. Һалбуки һамы билир—вә Советин мүрачиәти дә е'тираф едир ки, мүһарибәни «бүтүн өлкәләрин чарлары *вә капиталистләри* башламышлар». Демәли, чарларын деврилмәси, һакимијәт капиталистләрин әлинә кечдији тәгдирдә мүһарибәнин характериндә әсла һеч бир шеји дәјишдирмир. Вилһелмин алман кадетләри илә әвәз олунмасы Белчиканын, Сербијанын вә саирәнин илһагыны илһаглыгдан чыхармајачаг, нечә ки, Николајын рус кадетләри илә, рус капиталистләри илә әвәз олунмасы Хивәнин, Бухаранын, Ермәнистанын, Финландијанын, Украјнанын вә саирәнин илһагыны илһаглыгдан чыхармады.

Мүмкүн олан дикәр вә сонунчу бир фәрзиҗәни көтүрәк: тутаг ки, Советин мүрачиәти алман фәһлә вә кәндлиләрини јалныз Вилһелмин әлејһинә дејил, алман капиталистләринин дә әлејһинә үсјана чағырыр. Онда биз чаваб веририк: бу доғру, дүзкүн бир чағырышдыр. Она тамамилә рәғбәт бәсләјирик. Лакин мөһтәрәм вәтәндашлар Чернов, Чхеидзе, Серетели, дејин көрәк бу әдаләтли, ағыллы, ләјагәтли ишдирми ки, алманлары капиталистләрә гаршы үсјана чағырасан, *өзүн исә өз өлкәндә капиталистләр һөкуматинә јардым едәсән?*

Мөһтәрәм һәмвәтәнләр, мәкәр горхмурсунуз ки, алман фәһләләри сизи җаланчылыгда вә һətта (аллаһ еләмәсин) ријакарлыгда тәгсирләндирәрләр?

Мәкәр сиз горхмурсунуз ки, алман фәһләләри дејә биләрләр: биздә һәлә ингилаб башланмамышдыр, биз һәлә о дәрәчәјә чатмамышыг ки, бизим фәһлә вә әскәр депутатлары Советләри һакимијәт һаггында капиталистләрлә ачыгча данышыға кирсин. Әкәр сиз, рус гардашлар, инди артыг бу дәрәчәјә чатмышсынызса, онда сәбәб нәдир ки, бизә «үсјан» (ағыр,

ганлы, чәтин бир шеј) тәблиғ етдијиниз һалда, өзүнүз ишдән чәкилмәјә һазыр олдугларыны билдирән Львов вә К⁰-сындан *һакимијјәти диңч јолла әлә алмырсыныз?* Сиз Русијада ингилаб олдуғуна әсасланырсыныз, лакин вәтәндаш Чернов, Чхеидзе, Серетели, ахы сиз сосиализми өјрәнмисиниз вә јахшы билирсиниз ки, сизин ингилабыныз *һәләлик* һакимијјәт башына *капиталистләри* кәтирмишдир. Сиз һакимијјәти рус империалист капиталистләринә вермиш олан рус ингилабы наминә биз алманлардан империалист капиталистләрә гаршы ингилаб тәләб етдикдә үчгат јалан алынмырмы? Сизин дедијиниздән «ихрач үчүн бејнәлмиләлчилик», «ихрач үчүн ингилабчылыг» мә'насы чыхмырмы?—алманлар үчүн капиталистләр әлејһинә ингилаб, руслар үчүн исә (Русијада да ингилабын чошдуғуна бахмајараг) капиталистләрлә *сазиш* мә'насы чыхмырмы?

Чернов, Чхеидзе, Серетели тамамилә рус империализмини мүдафиә етмәк мөвгејинә јуварланмышлар.

Бу, кәдәрләндиричи факт олса да, фактдыр.

«Правда» № 47, 16(3) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

БУРҖУА ВАһИМӘЛӘРИ ИЛӘ ХАЛГЫН ГОРХУДУЛМАСЫ

Башда «Речь»[16] олмагла капиталист гәзетләри вар гүввә илә чалышыб халгы «анархија» кабусу илә горхутмаг истәјирләр. Күн олмур ки, «Речь» анархија һаггында фәрјад гопармасын, гајда-ганунун позулдуғу ајры-ајры, тамамилә чүзи һаллар һаггында хәбәр вә шајиәләри шиширтмәсин, көзү горхмуш буржуа кабусу илә халгы горхутмасын.

«Речь»ин ардынча, капиталистләрин бүтүн гәзетләринин ардынча халгчыларын (о чүмләдән сосиалист инглабчыларын[17]) вә меншевикләрин гәзетләри горхуја дүшмүшләр. Рәһбәрләри һазырда һәмин партијалара мәнсуб олан «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов»[18] бүкүнкү баш мәгаләсиндә өзүнүн ашағыдакы... нечә дејәк ки, јумшаг чыхсын?.. ачыгча мүбалиғәли бәјанаты илә гәти сурәтдә «буржуа ваһимәләри» јајанлар тәрәфинә кечир; о јазыр:

«Ордуда позғунлуг башланмышдыр. Бә'зи јерләрдә торпаглар низамсыз сурәтдә зәбт едилир, мал-гара вә инвентар төлөф едилир вә дағыдылыр. Өзбашыналыг артыр...».

Јери кәлмишкән гејд едәк ки, халгчылар вә меншевикләр, јә'ни хырда буржуа партијалары өзбашыналыг дедикдә, Мүәссисләр мәчлисини көзләмәдән јерләрдә кәндлиләрин бүтүн торпаглары әлә алмасыны нәзәрдә тутурлар. Назир Шингарјов вахтилә

гәзетләрдә хәбәр верилән (бах: «Правда» № 33)* өз мәшhур телеграмында, мә'лум олдуғу үзрә, мәhз бу дәhшәтли сөзү («өзбашыналығы») ирәли сүрмүшдү.

Өзбашыналыг, анархија... нечә дә дәhшәтли сөзләрдир! Лакин гој *дүшүнмәк* истәјән халгчы вә ја меншевик ашағыдакы суал үзәриндә бир аз фикирләшсин.

Ингилаба гәдәр торпаглар мүлкәдарларын әлиндә иди. Буна анархија *дејилмирди. Бу* нә илә нәтичәләнди? Бүтүн саhәләрдә ифласа, сөзүн әсл мә'насында «анархијаја», јә'ни өлкәнин тамамилә вар-јохдан чыхмасына, әhалинин әксәриjjәтинин вар-јохдан чыхмасына вә гырылмасына сәбәб олду.

Бу вәзиjjәтдән чыхмаг үчүн әhали *чохлуғунун* ән бөjүк әзм, тәшәббүс вә гәтиjjәт көстәрмәсиндән савајы, *башга бир* чарәси вармы? Ајдындыр ки, јохдур.

Нәтичәдә нә алыныр?

1) Чарын тәрәфдарлары кәнддә мүлкәдарларын там hөкмранлығыны, бүтүн торпагларын мүлкәдарларын әлиндә сахланмасыны истәjирләр. Онлар, hабелә бунун нәтичәсиндә hәгигәтән әмәлә кәлмиш «анархијадан» *горхмурлар.*

2) Кадет Шингарјов (бир овуч чар тәрәфдарларындан башга) бүтүн капиталистләрин вә мүлкәдарларын нүмајәндәси олмаг е'тибарилә, «волост әрзаг комитәләри јанында әкинчиләрлә торпаг саhибләри арасында көнүллү сазиш әлдә етмәк үчүн барышдырычы торпаг саhибләри камераларына» тәрәфдардыр (бах: онун телеграмы). Хырда буржуа сијасәтчиләри—халгчылар вә меншевикләр—Мүәссисләр мәчлисинәдәк «көзләмәји» кәндлиләрә мәсләhәт көрмәклә вә jерләрдә кәндлиләрин өзләринин торпаглары дәрhал мүсадирә етмәсини «анархија» адландырмагла ишдә Шингарјовун ардынча кедирләр.

3) Пролетариат партијасы (болшевикләр) ән бөjүк мүтәшәккиллик төвсијә етмәклә кәндлиләрин jерләрдә торпаглары дәрhал әлә алмасына тәрәфдардыр. Биз бурада «анархија» көрмүрүк, чүнки мәсәләнин

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәh. 248. *Ред.*

мәһз бу чүр, јалныз бу чүр һәлли јерли әһали *чохлуғунун* төләбинә ујғундур.

Мәсәләни чохлуғун төләбинә ујғун һәлл етмәк нә вахтдан бәри анархија адланыр?? Мәсәләнин, *һәм* чарпәрәстләр, *һәм дә* Шингарјов тәрәфиндән мүхтәлиф шәкилдә тәклиф олунан һәллини, јә'ни *азлығын* төләбинә ујғун һәллини анархија адландырмаг даһа доғру олмазмы?

Әкәр Шингарјов кәндлиләри мүлкәдарларла «көнүллү сурәтдә» «барышмаға» мәчбур етмәк истәјирсә, бу, мәсәләнин азлығын төләбинә ујғун һәллидир, чүнки Русијада 1 ири мүлкәдар аиләсинә тәхминән 300 кәндли аиләси дүшүр. Әкәр мән үч јүз аиләнин *бир* ири истисмарчы аиләси илә «көнүллү сурәтдә» «сазишә кирмәсини» тәклиф едирәмсә, онда мән мәсәләни азлығын хејринә һәлл етмәји, анархија руһунда һәлл етмәји тәклиф етмиш олурам.

Чәнаб капиталистләр, сиз «анархија» һаггында һајкүјлә үч јүз нәфәрә гаршы бир нәфәрин мәнафејинин мүдафиә олунмасыны өрт-басдыр едирсиниз. Әсл мәтләб бундадыр.

Е'тираз едиб дејә биләрләр: ахы сиз Мүәссисләр мәчлисини көзләмәјәрәк, мәсәләнин тәкчә јерли адамлар тәрәфиндән һәлл едилмәсини истәјирсиниз! ахы анархија да елә мәһз бундадыр!

Чаваб веририк: бәс Шингарјов нә истәјир? О да Мүәссисләр мәчлисини көзләмәјәрәк, мәсәләнин јерли адамлар тәрәфиндән (кәндлиләрин мүлкәдарларла «көнүллү сазиши» васитәсилә) һәлл едилмәсини истәјир!

Бу барәдә бизимлә Шингарјов арасында фәрг јохдур: һәр икимиз мәсәләнин гәти олараг Мүәссисләр мәчлиси тәрәфиндән, әввәлчә исә јерли адамлар тәрәфиндән һәлл едилмәсинә—вә һәјата кечирилмәсинә—тәрәфдарыг. Шингарјовла бизим арамызда фәрг јалныз бундадыр ки, биз дејирик: 300 нәфәр һәлл едәр, 1 нәфәр исә табе олмалыдыр; Шингарјов исә дејир: әкәр 300 нәфәр һәлл етсә, бу «өзбашыналыг» олар, гој 300 нәфәр 1 нәфәрлә «сазишә кәлсин».

Халгчылар вә меншевикләр көр нә гәдәр алчал-

мышлар ки, буржуа вәһиməләри јајмагда Шингарјовлара вә К⁰-сына көмәк едирләр.

Бу вәһимə вə дəһшəт јајанлар мəһз халгдан горхдуглары үчүн белə едирләр.

Халгдан горхмаға əсас јохдур. Мəсələнин фəһлə вə кəндлиләрин чохлуғу тəрəфиндən һəлли анархија *дејилдир*. Мəсələнин белə һəлли үмумијјətлə демократијанын вə хүсусən дағынтыдан хилас олмаг тədбирləри көрмək ишиндə мүвəффəгијјətин јеканə мүмкүн рəһнидир.

1917-чи ил мајын 3-дə(16-да) јазылмышдыр

1917-чи ил мајын 17(4)-дə «Правда» гəзетинин 48-чи № синдə чап едилмишдир

Гəзетин мəтниндən чап олунур

НАТАМАМ АВТОБИОГРАФИЈА[19]

Јолдашлар! Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети мәнә сизин 1917-чи ил 24 апрел тарихли мәктубунузу көндәрмишдир. Сиз бу мәктубда сорушурсунуз ки, «мән һансы мәншәдәнәм, һараларда олмушам, әкәр сүркүн едилмишәмсә, нә үчүн едилмишәм? Мән Русијаја нечә гајытмышам вә һазырда нә иш көрүрәм, јә'ни о (һәмин иш) сизин үчүн фајдалыдыр, ја зәрәрли».

Ахырынчыдан башга, бүтүн бу суаллара чаваб верирәм, чүнки мәним көрдүјүм ишин сизә фајдалы олуб-олмамасыны анчаг сиз өзүнүз мүәјјән едә биләрсиниз.

Мәним адым Владимир Илич Улјановдур.

Мән 1870-чи ил апрелин 10-да Симбирскдә доғулмушам. 1887-чи илин јазында мәним бөјүк гардашым Александр, III Александрын һәјатына гәсд етдији үчүн (1 март 1887-чи ил) онун тәрәфиндән е'дам етдирилмишдир. 1887-чи илин декабрында мән тәләбә һәјәчанларына көрә илк дәфә һәбс олунуб Казан университетиндән чыхарылмышам; сонра Казандан сүркүн едилмишәм.

1895-чи илин декабрында, Питердә фәһләләр ичәрисиндә сосиал-демократ тәблиғатына көрә икинчи дәфә һәбс едилдим...*

1917-чи ил мајын 4 (17)-дән әввәл јазылмышдыр

Илк дәфә 1927-чи ил апрелин 16-да «Правда» гәзетинин 86-чы №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* Бурада әлјазмасы кәсилир. *Ред.*

ƏRƏFƏDƏ[20]

«Сазишчилик» машыны вар гүввәси илә ишләjир. Халгчылар вә меншевикләр назирләрин сиjаһысыны тәртиб етмәк үчүн тәр төкә-төкә чалышырлар. Биз «jени» һөкумәт тәшкили әрәфәсиндәjик...

Һejһат! Бу һөкумәтдә jени чәһәт аз олачагдыр. Империалист мүһарибәсинә jардым көстәрмәjә чәлб едилмиш халгчылардан вә меншевикләрдән ибарәт хырда буржуа назирләри капиталистләрин һөкумәтинә әлавә едиләчәкдир.

«Илһагсыз сүлһ» барәсиндә чохлу ибарәләр, jени тәмтәраглы ифадәләр ишләдилир, дәбдәбәли вә'дләр верилир, чүрбәчүр һаj-күj галдырылыр, *әсл* илһаглары, мәсәлән, үч өлкәнин: Алманиjанын, Русиjанын вә Инкилтәрәнин илһагларыны һеч олмаса һәтта дүрүст, ачыг, дүзкүн садаламаг үчүн исә һеч бир гәтиjjәт көстәрилмир.

Вәтәндаш көһнә назирләр вә вәтәндаш jени назирләр, кәндлиләрин (варлы кәндлиләр һәлә һеч дә кәндли дejилдир...) капиталистләрә jардым көстәрәчәкләри утопиjасына чәбһәдә («илһагсыз сүлһ» наминә...) «һүчум» утопиjасына гапылыб алданмаг үзун мүддәтми давам едәчәкдир?

«Правда» № 49,
18(5) маj 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

БАШЛЫЧА ЧӘҺӘТИ УНУТМУШЛАР

(ПРОЛЕТАРИАТ ПАРТИЈАСЫНЫН БӘЛӘДИЈЈӘ ПЛАТФОРМАСЫ)

Рајон думаларына сечкиләрин јахынлашмасы һәр ики демократик хырда буржуа партијасынын: халгчыларын вә меншевикләрин курултулу вә'дләр верән платформаларынын мејдана кәлмәсинә сәбәб олду. Бу платформалар тамамилә Авропа буржуа партијаларынын платформалары гәбилиндәндир ки, һәмин партијалар, мәсәлән, Франса «радикал вә радикал-сосиалист партијасы»[21], хырда тәсәррүфат саһибләриндән вә саирәдән ибарәт тез инанан вә биликсиз сечичиләр күтләсини өз торларына салмагла мәшғулдурлар. Чохлу вә'дләр верән ејни ибарәләр, ејни тәмтәраглы вә'дләр, ејни јајғын ифадәләр, башлыча чәһәт һаггында ејни сусгунлуг вә ја башлыча чәһәтин, јә'ни: һәмин вә'дләри јеринә јетирмәјин *реал шәртләринин* унудулмасы.

Индики анда бу реал шәртләр ашағыдакылардыр: 1) империалист мүһарибәси; 2) капиталистләр һөкумәтинин мөвчуд олмасы; 3) «капиталистләрин мүгәддәс хүсуси мүлкијјәтинә» ингилаби јолла гәсд етмәдән фәһләләрин вә бүтүн зәһмәткешләрин вәзијјәтини јахшылашдырмаг үчүн чидди тәдбирләр көрмәјин мүмкүн олмамасы; 4) һәмин партијаларын вә'д етдији ислаһатларын көһнә идарә органы вә апараты шәраитиндә, капиталистләрә көмәк етмәјә билмәјән вә бу ислаһатлары һәјата кечирмәк јолунда мин бир манеә төрәтмәјә билмәјән полисин мөвчуд олдуғу бир шәраитдә һәјата кечирилмәсинин мүмкүн олмамасы.

Мисал кәтирәк. Меншевикләр јазырлар: «...мүһарибә дөврүндә јашајыш биналарынын ҝијмәтини нормалашдырмаг», ...«бу чүр еһтијатларын» (јә'ни: һәм тичарәт јерләриндә, һәм дә хүсуси шәхсләрдә олан әрзаг маллары еһтијатларынын) «ичтимаи еһтијаҹлар үчүн мүсадирә едилмәси», ... «ичтимаи дүканлар, чөрәкханалар, јемәкханалар вә мәтбәхләр тәшкил етмәли».., халгчылар (сосиалист-ингилабчылар) исә онлара дәм тутуб дејирләр—«санитаријаја вә кикијенаја лазыми диггәт верилмәли».

Чох көзәл арзулардыр, буна сөз ола билмәз, лакин мәсәләнин мәғзи дә ондадыр ки, империалист мүһарибәсинә тәрәфдар олмагдан, истиграза (капиталистләр үчүн әлверишли олан истиграза) тәрәфдар олмагдан, капиталын мәнфәәтләрини горујан капиталист һөкумәтинә тәрәфдар олмагдан *әл чәкилмәсә,* һәтта һөкумәт вә капиталистләр ислаһатчылара ултиматум вермәсә дә (онлар исә, мадам ки сөһбәт капиталын мәнфәәтләринә тохунмагдан кедир, һөкмән ултиматум верәчәкләр), бу кими ислаһатлардан һәр бирини дајандыраҹаг, ләнкидәчәк вә һечә чыхараҹаг полисин сахланмасындан *әл чәкилмәсә,* һәмин арзулары һәјата кечирмәк олмаз.

Әсл мәсәлә дә ондадыр ки, әкәр капиталын ағыр вә сәрт һөкмранлыг шәраити унудулса, бу кими платформаларын һамысы, бөјүк ислаһатлар вә'д едән бу кими сијаһыларын һамысы бош сөзләрдир вә ишдә ја ән мә'сум «хош арзулар» демәкдир, ја да аҙы бурҗуа сијасәтбазлары тәрәфиндән күтләләрин садәчә алдадылмасыдыр.

Һәгигәтин үзүнә дик бахмаг лазымдыр. Һәгигәти өрт-басдыр етмәк дејил, ону халга ачыг сөјләмәк лазымдыр. Синфи мүбаризәни пәрдәләмәк дејил, јахшы сәсләнән, хошкөркәмли, мәфтунедичи «радикал» ислаһатларла онун әлагәсини ајдынлашдырмаг лазымдыр.

Фәһлә јолдашлар вә Петроградын бүтүн вәтәндашлары! Халгчыларын вә меншевикләрин сөјләдикләри вә халг үчүн зәрури олан, вахты чатмыш вә тә'хирәсалынмаз ислаһатларын һәјата кечирилмәсиндән өтрү

империалист мүһарибәсинә вә истигразлара тәрәфдар чыхмагдан, капиталистләрин һөкумәтинә тәрәфдар чыхмагдан, капитал мәнфәәтләринин тохунулмазлыгы принсипиндән әл чәкмәк лазымдыр. Бу ислаһатлары кечирмәк үчүн, инди кадетләрин бәрпа етдикләри *полисин бәрпа олунмасына имкан вермәмәк,* ону үмумхалг милиси илә әвәз етмәк лазымдыр. Пролетариат партијасы сечкиләрдә халга бах. бунлары демәли, халгчыларын вә меншевикләрин хырда буржуа партијаларынын *әлејһинә* чыхыш етмәлидир. Пролетар «бәләдијјә платформасынын» һәмин партијалар тәрәфиндән өрт-басдыр едилән маһијјәти мәһз бундан ибарәтдир.

Бүтүн бу платформанын башлыча чәһәтини, ислаһатлар сијаһысында башлыча јери, онларын һәгигәтән һәјата кечирилә билмәсинин әсас шәрти олмаг е'тибарилә үч башлыча, әсас бәнд тәшкил етмәлидир:

1) Империалист мүһарибәсинә (нә истиграза тәрәфдар олмаг шәклиндә, нә дә үмумијјәтлә һеч бир шәкилдә) һеч бир јардым көстәрмәмәли.

2) Капиталистләр һөкумәтинә һеч бир јардым көстәрмәмәли.

3) Полисин бәрпа едилмәсинә имкан вермәмәли. Ону үмумхалг милиси илә әвәз етмәли.

Башлыча диггәт бу әсас мәсәләләрә верилмәсә, бүтүн бәләдијјә ислаһатларынын бунлардан асылы олдуғу ајдынлашдырылмаса, бәләдијјә програмы (јахшы һалда) лабүддән мә'сум бир арзуја чевирилмиш олар.

3-чү бәнд үзәриндә дајанаг.

Бүтүн буржуа республикаларында, һәтта ән демократик оланларында белә полис (һабелә даими орду) күтләләри әсарәтдә сахламаг үчүн башлыча аләтдир, һәр заман керијә, монархијаја гајыда билмәк үчүн бир васитәдир. Полис һәм Нју-Јоркда, һәм Ченеврәдә, һәм дә Парисдә «гара чамааты» полис мәнтәгәләриндә көтәкләјир, ја пулла ачыгча әлә алмаг васитәсилә (Америка вә с.), ја варлы адамларын «һимајәчилик» вә «гајғы» системи васитәсилә (Исвечрә), ја да һәр ики систем васитәсилә (Франса) капиталистләри өзбашына бурахыр. Халгдан ајры

салынмыш, пешәкар бир зүмрә олан вә ән јохсул әһалијә гаршы зоракылыға алышдырылмыш адамлардан, бир гәдәр јүксәк мааш вә «һакимијјәт» имтијазлары верилән (һәлә «һалал мәдахилләри» бир јана галсын) адамлардан тәшкил олунан полис һәр һансы демократик республикада олурса-олсун, бурҗуазијанын һөкмранлығы шәраитиндә һөкмән онун ән итаәткар әлалтысы, дајағы вә мүдафиәчиси олур. Полисин көмәји илә зәһмәткеш күтләләрин хејринә һеч бир чидди вә әсаслы ислаһат кечирмәк *олмаз.* Бу, објектив олараг мүмкүн дејилдир.

Полис вә даими орду әвәзинә үмумхалг милиси јарадылмалыдыр—зәһмәткешләрин хејринә мүвәффәгијјәтли бәләдијјә ислаһаты кечирилмәсинин *шәрти* бах будур. Ингилаби дөврдә бу шәрт һәјата кечирилә биләр. Бүтүн бәләдијјә платформасыны да ән чох бу шәрт үзәриндә мәркәзләшдирмәк лазымдыр, чүнки диҝәр ики әсас шәрт тәкчә бәләдијјә саһәсинә дејил, һабелә үмумдөвләт саһәсинә дә аиддир.

Үмумхалг милиси јарадылмасына мәһз нечә башламаг лазым олдуғуну практика көстәрәр. Пролетар вә јарымпролетарларын бу ишдә иштирак едә билмәси үчүн саһибкарлары мәчбур етмәк лазымдыр ки, онлара милис хидмәтиндә олдуглары бүтүн күн вә саатларын әмәк һаггыны версинләр. Буну һәјата кечирмәк мүмкүндүр. Сонракы мәсәлә бундан ибарәтдир: *әввәлчә* ири заводларда олан фәһләләрә, јә'ни даһа јахшы тәшкил олунмуш вә милисионер ролуну јеринә јетирмәји бачаран фәһләләрә истинад етмәклә фәһлә милисими тәшкил етмәли, јохса илдә бир вә ја ики һәфтә вахтыны милис хидмәтинә сәрф едә биләчәк вә и. а. бүтүн јашлы киши вә гадынларын милисдә үмуми ичбари хидмәтини *бирдән-бирә* тәшкил етмәли; бу мәсәләнин принсипиал әһәмијјәти јохдур. Мүхтәлиф рајонлар мүхтәлиф шәкилдә башлајарса, бурада пис бир шеј јохдур, тәчрүбә даһа сәнкин олар, тәшкилат даһа сәлис вә практиканын көстәришләринә даһа ујғун инкишаф едәр.

Үмумхалг милиси—әһали *күтләләринин* һәгигәтән демократија руһунда тәрбијә едилмәси демәкдир.

Үмумхалг милиси о демәкдир ки, јохсуллар *анчаг* варлыларын васитәсилә *дејил, онларын* полиси васитәсилә дејил, мәһз халгын өзү тәрәфиндән, јохсулларын әксәриҗҗәт тәшкил етмәси шәртилә идарә олунурлар.

Үмумхалг милиси о демәкдир ки, нәзарәт (фабрикләр үзәриндә, мәнзилләр үзәриндә, әрзағын бөлүшдүрүлмәси вә с. үзәриндә нәзарәт) кағыз үзәриндә галмамаға *гадирдир.*

Үмумхалг милиси о демәкдир ки, чөрәк «нөвбәсиз» олараг, варлылар үчүн *һеч бир* имтијаз верилмәдән бөлүшдүрүләчәкдир.

Үмумхалг милиси о демәкдир ки, халгчыларла меншевикләрин дә сајыб көстәрдикләри бир сыра чидди вә әсаслы ислаһат хош бир арзу олараг *галмаҗачагдыр.*

Јолдаш Петроград фәһләләри вә фәһлә гадынлары! Һамыныз рајон думалары сечкиләринә кедин. Јохсул әһалинин мәнафејини горујун. Империалист мүһарибәси әлејһинә, капиталистләр һөкумәтини мүдафиә етмәк әлејһинә, полисин бәрпа едилмәси әлејһинә, ону дәрһал вә һөкмән үмумхалг милиси илә әвәз етмәк угрунда.

«Правда» № 49, 18(5) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

КАПИТАЛЛА СИНФИ ӘМӘКДАШЛЫГМЫ, ЈОХСА КАПИТАЛ ӘЛЕЈЊИНӘ СИНФИ МҮБАРИЗӘ?

Тарих мәсәләни мәһз белә гојмушдур, һәм дә үмумијјәтлә тарих дејил, *бүкүнкү* Русијанын игтисади вә сијаси тарихи мәсәләни белә гојмушдур.

Халгчылар вә меншевикләр, Чернов вә Серетели әлагә комиссијасыны[22] гоншу отагдан (назирләрин ичлас етдикләри отагдан) һөкүмәтин өз отағына көчүрмүшләр. «Јени» һөкүмәт јаранмасы һадисәсинин халис сијаси мә'насы беләдир, јалныз беләдир.

Онун игтисади вә ја синфи мә'насы беләдир: јахшы һалда (һөкүмәтин мөһкәм олмасы вә капиталистләрин һөкмранлыгыны сахламаг үчүн јахшы һалда) 1906-чы илдән е'тибарән Пешехоновун башчылыг етдији кәндли буржуазијасынын јухары тәбәгәләри вә меншевик фәһләләрин хырда буржуа «рәһбәрләри» капиталистләрә онларла синфи әмәкдашлыг едәчәкләрини *вә'д етмишләр*. (Капиталистләр үчүн бәд ајагда, бүтүн дәјишиклијин анчаг шәхси вә ја анчаг дәрнәк әһәмијјәти вардыр, һеч бир синфи әһәмијјәти јохдур).

Тутаг ки, бу јахшы һал бир фактдыр. Һәтта белә фәрз едилдији тәгдирдә дә зәррә гәдәр шүбһә ола билмәз ки, вә'д верәнләр өз вә'дләрини јеринә јетирмәк игтидарында дејилдирләр. Хырда буржуазија рәһбәрләринин, Черновларын вә Серетелиләрин һөкүмәтә дахил олмасынын реал мә'насы беләдир: «Биз—капиталистләрлә иттифагда—өлкәни бөһрандан чыхармаға, ону ифласдан гуртармаға, ону мүһарибә-

дән хилас етмәјә көмәк едәчәјик». Бизим чавабымыз будур: сизин көмәјиниз кифајәт дејилдир. Бөһран сизин тәсәввүр етдијиниздән өлчүлмәз дәрәчәдә чох дәринләшмишдир. Өлкәни,—өзү дә тәкчә бизим өлкәни јох—јалныз ингилабчы синиф капитал әлејһинә ингилаби тәдбирләр көрмәклә хилас едә биләр.

Бөһран о гәдәр дәрин, о гәдәр шахәли, үмумдүнја мигјасында о гәдәр бөјүк вә капиталла о гәдәр сых әлагәдардыр ки, капитала гаршы синфи мүбаризә лабүд олараг пролетариатын вә јарымпролетарларын сијаси һөкмранлығы формасыны алмалыдыр. Башга чарә јохдур.

Вәтәндаш Чернов вә Серетели, сиз гошунда ингилаби руһ јүксәклији јаратмагмы истәјирсиниз? Сиз онү јарада билмәзсиниз, чүнки халг күтләләринин ингилаби руһ јүксәклији, һөкумәтләрдә «рәһбәрләрин» дәјишилмәси нәтичәсиндә дејил, бәјаннамәләрдәки курултулу сөзләрдән дејил, Инкилтәрә капиталистләри илә бағланмыш мүгавиләләри нәзәрдән кечирмәк јолунда аддымлар атмаг вә'дләриндән дејил, капиталын там һөкмранлығына *гаршы,* онун мүһарибәдән мәнфәәт көтүрмәсинә гаршы ингилаби сијасәтин,—ишдә јохсул күтләләр үчүн һәјат шәраитини көкүндән јахшылашдыран сијасәтин һәр кәсә мә'лум олан вә һәр күн, һәр јердә баш верән бүтүн фактларындан доғур.

Капитала гаршы ингилаби тәдбирләр көрүлмәдән сиз һәтта бүтүн торпаглары дәрһал халга версәниз дә, бу һәлә бөһрандан хилас етмир.

Вәтәндаш Чернов вә Серетели, сиз һүчума кечилмәсинимми истәјирсиниз? Сиз ордуну һүчума вадар едә билмәзсиниз, чүнки инди халг *үзәриндә* зоракылыг мүмкүн дејилдир. Халга зоракылыг едилмәдикдә исә халг јалныз бүтүн өлкәләрин капиталына гаршы бөјүк ингилабын,—һәм дә јалныз вә'д едилмиш, јалныз е'лан едилмиш бир ингилабын дејил, мәһз ишдә јеринә јетирилән, мәһз һамы вә һәр кәс үчүн әјани сурәтдә, һамынын вә һәр кәсин һисс етдији шәкилдә һәјата кечирилән бир ингилабын бөјүк мәнафеји јолунда һүчум мүһарибәсинә кедәр.

Вәтәндаш Пешехоновлар вә Скобелевләр, сиз тәчhизаты тәшкил етмәк, кәндлиләрин әрзагла, гошунун чөрәк вә әтлә, сәнајенин хаммал вә саирә илә тәчhиз олунмасыны тәшкил етмәкми истәјирсиниз? Сиз истәhсал үзәриндә нәзарәт гојмаг, ону hәтта гисмән тәшкил етмәкми истәјирсиниз?

Пролетар вә јарымпролетар күтләләринин ингилаби руh јүксәклији олмаса, сиз буна наил ола билмәзсиниз, ингилаби руh јүксәклији исә јалныз капиталын имтијазлары вә мәнфәәтләри әлејhинә ингилаби тәдбирләр көрүлмәси нәтичәсиндә мејдана кәлир. Бунсуз сизин вә'д етдијиниз нәзарәт чансыз, јарымчыг мә'мур-капиталист тәдбири олараг галар.

Инди вәтәндаш Черновлар вә Серетелиләр, хырда буржуазијанын мә'лум тәбәгәләри јени мигјасда, чох бөјүк, Үмумрусија, үмумдөвләт мигјасында капиталла синфи әмәкдашлыг тәчрүбәси кечирирләр.

Халг бундан бөјүк ибрәт дәрси алачагдыр, чүнки халг белә бир әмәкдашлығын әсассыз, үмидсиз олдуғуну—hәр чәhәтдән көрүндүјү кими тезликлә—јәгин едәчәкдир.

«Правда» № 50,
19(6) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

МӨһКӘМ ИНГИЛАБИ һАКИМИЈЈӘТ һАГГЫНДА

Биз мөһкәм ингилаби һакимијјәт тәрәфдарыјыг. Капиталистләр вә онларын әлалтылары нә гәдәр бағырыб бизим барәмиздә бунун әксини сөјләмәјә чәһд етсәләр дә, онларын јаланы јалан олараг галачагдыр.

Анчаг чалышмаг лазымдыр ки, ибарәләр адамларын зеһнини думанландырмасын, шүүруну корламасын. «Ингилабдан», «ингилабчы халгдан», «ингилаби демократија» вә саирәдән дәм вурулдугда билмәк лазымдыр ки, бу данышгларын *онда доггузу* јаландыр вә ја өзүнү алдатмадыр. Сорушмаг лазымдыр: *һансы синфин* ингилабындан бәһс олунур? *кимә гаршы* ингилабдан бәһс олунур?

Чаризмә гаршымы? Бу мә'нада инди Русијада мүлкәдарларын да, капиталистләрин дә әксәријјәти ингилабчыдыр. Иш көрүлүб гуртарандан сонра иртичачылар да ингилабын наилијјәтләри зәмининә кечирләр. Индики заманда *бу* мә'нада ингилабы тә'рифләмәклә күтләләри алдатмагдан даһа чох тәкрар едилән, даһа алчаг, даһа зәрәрли бир алдатма јохдур.

Мүлкәдарлара гаршымы? Бу мә'нада кәндлиләрин әксәријјәти вә һәтта варлы кәндлиләрин әксәријјәти, јә'ни үмумијјәтлә Русија әһалисинин јәгин ки, онда доггузу ингилабчыдыр. Ола билсин ки, капиталистләрин дә бир һиссәси белә бир мүлаһизә илә ингилабчы олмаға һазырдыр: онсуз да инди даһа мүлкә-

дарлары хилас етмәк олмаз, јахшысы будур, капиталын тохунулмазлығыны мүдафиә етмәк үчүн ингилабын тәрәфинә кечәк.

Капиталистләрә гаршымы? Бах бу башлыча мәсәләдир. Бах мәтләб бундадыр, чүнки капиталистләрә гаршы ингилаб едилмәсә, «илһагсыз сүлһ» һаггындакы, мүһарибәнин тезликлә белә бир сүлһ әсасында гуртармасы һаггындакы бүтүн бошбоғазлыглар ја садәлөвһлүк вә наданлыгдыр, ја да күтбејинлик вә алдатмадыр. Мүһарибә олмасајды, Русија илләр вә һәтта он илләр боју капиталистләрә гаршы ингилабсыз јашаја биләрди. Мүһарибә шәраитиндә бу, објектив чәһәтдән мүмкүн дејилдир: ја өлүм, ја да капиталистләрә гаршы ингилаб. Мәсәлә белә дурур. Һәјат мәсәләни белә гојмушдур.

Русијада әһалинин әксәријјәти, мәһз пролетарлар вә јарымпролетарлар, јә'ни фәһләләр вә јохсул кәндлиләр инстинкт, һисс, мејлләринә көрә капиталистләрә гаршы ингилаба рәғбәт бәсләјир. Лакин ајдын шүур һәләлик јохдур, бунунла әлагәдар олараг гәтиҗјәт дә јохдур. Бунлары инкишаф етдирмәк бизим башлыча вәзифәмиздир.

Хырда буржуазијанын рәһбәрләри—зијалылар, варлы кәндлиләр, халгчыларын (о чүмләдән есерләрин) вә меншевикләрин индики партијалары—инди капиталистләрә гаршы ингилаба тәрәфдар *дејилдирләр,* гисмән һәтта ингилабын халг үчүн ән зәрәрли олан дүшмәнидирләр. Коалисијалы һөкумәт елә бир «тәчрүбәдир» ки, капиталистләрлә хырда буржуа сазиши хүлјаларыны бөјүк бир сүр'әтлә *арадан галдырмагда* бүтүн халга көмәк едәчәкдир.

Нәтичә ајдындыр: јалныз јарымпролетарларын јардым көстәрдиҗи пролетариат һакимиҗјәти, өлкәјә һәгигәтән мөһкәм вә һәгигәтән ингилаби һакимиҗјәт верә биләр. Бу һакимиҗјәт доғрудан да мөһкәм һакимиҗјәт олар, чүнки халгын мөһкәм вә шүурлу әксәриҗјәти она тәрәфдар олачагдыр. Бу һакимиҗјәт мөһкәм һакимиҗјәт олар, чүнки капиталистләрин хырда тәсәррүфат саһибләри илә, милјончуларын хырда буржуазија илә, Коноваловларын вә Шингарјов-

ларын Черновлар вә Церетелиләрлә лабуддән сәбатсыз «сазишчилији» әсасында гурулмајачагдыр.

Јалныз бу һакимијјәт һәгигәтән ингилаби һакимијјәт олачагдыр, чүнки јалныз о, халга көстәрә биләр ки, күтләләрин ән бөјүк ишираблара дүчар едилдији бир заманда һакимијјәт капиталын мәнфәәтләри гаршысында тир-тир әсмәјәчәкдир. Бу һакимијјәт һәгигәтән ингилаби һакимијјәт олар, чүнки күтләләр, һакимијјәтин халгдан горхмаг дејил, она инандығыны, јохсуллара өз јашајышыны дәрһал јахшылашдырмагда көмәк етдијини, варлылары да халгын ағыр мәшәггәтләриндә *бәрабәр* иштирака чәлб етдијини һәр күн, һәр саат көрдүкдә, дујуб һисс етдикдә, јалныз бу һакимијјәт күтләләрдә ингилаби руһ јүксәклији доғурачаг, буна һәвәс ојадачаг вә буну онгат артырачагдыр.

Биз мөһкәм ингилаби һакимијјәт тәрәфдарыјыг.

Биз јеканә мүмкүн олан вә јеканә е'тибарлы олан мөһкәм ингилаби һакимијјәт тәрәфдарыјыг.

«Правда» № 50,
19(6) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

.ЈЕНИ ДОҒУЛМУША...
«ЈЕНИ» ҺӨКУМӘТӘ ҺӘДИЈЈӘ[23]

«Речь» чидди (халг дилиндә—сурјозны) баш мәгаләсиндә дејир:

«Үмид едәк ки, «илһагсыз вә тәзминатсыз» формулунун тәрәфдарларына (оху: јени һөкумәтә) бу формулун әмәли сурәтдә тәтбиг едилмәз олдуғуну сүбут етмәк үчүн бизим мүттәфигләримизлә мүнасибәтләримиздә бөјүк сарсынтылар лазым кәлмәјәчәкдир».

Ахы онлар, «Речь»ин дили илә данышан капиталистләр, доғру дејирләр. Капитала гаршы әмәли сурәтдә ингилаб тәтбиг едилмәдән бу формул доғрудан да «әмәли сурәтдә тәтбиг едилмәздир»!..

* * *

Өзү исте'фа вермәјән, исте'фаја көндәрилән Милјуковун нитгиндән:

«Мүттәфигләрлә достлуг һаггында онлар үчүн нә кими көзәл формуллар јазсаг да, әкәр орду фәалијјәтсиз дурарса, бу бизим тәрәфимиздән өз өһдәлијимизә әслиндә хәјанәт олачагдыр. Әксинә, биз сәдагәти позан нә кими дәһшәтли формуллар јазсаг да, орду әслиндә мүһарибә едәчәксә, бу, әлбәттә, мүттәфигләримизин гаршысында өз өһдәликләримизә әслиндә әмәл етмәк олачагдыр...».

Доғрудур! Бу вәтәндаш Милјуков әсл мәтләби бә'зән башга дүшүр... Вәтәндаш Чернов вә Серетели, империалист мүһарибәсинә сизин *һәгигәтән* бәсләдији-

низ мүнасибәт мәсәләсиндә бурадан нә кими нәтичә чыхдығыны сиз доғруданмы баша дүшмүрсүнүз?

* * *

Тәшкил олунан әксингилабын ичласында Шулкиншин нитгиндән:

«Биз диләнчи олмағы, лакин өз өлкәмиздә диләнчи олмағы үстүн тутуруг. Әкәр сиз бизим бу өлкәни сахлаја вә ону хилас едә билирсинизсә, бизи сојундурун, биз буна ағламарыг».

Горхутмајын, ч. Шулкин! Һәтта *биз* һакимијјәт башында олачағымыз заман белә сизи «сојундурмарыг», лап күчүнүз чатан вә адәт етдијиниз бир ишдә ишләмәк шәрти илә сизи јахшы палтар вә јахшы јемәклә дә тә'мин едәрик! Черновлары вә Серетелиләри горхуда биләрсиниз, бизи «горхуда билмәзсиниз»!

* * *

Јенә һәмин ичласда («Дөвләт думасы үзвләринин» ичласында) Маклаковун нитгиндән:

«Русија әлдә етдији азадлыға лајиг олмады».

Оху: кәндлиләр вә фәһләләр ч. Маклаковлары јанытмадылар. Онлар истәјирләр ки, Черновлар вә Серетелиләр күтләләри Маклаковларла «барышдырсынлар». Баш тутмаз!

* * *

Јенә һәмин нитгдән:

«Бир чохларыны мәзәммәт етмәк олар, лакин биз Русијада нә буржуазијасыз, нә пролетариатсыз, нә ајры-ајры чәрәјанлар олмадан, нә дә ајры-ајры шәхсләр олмадан кечинә билмәрик».

Бағышлајын, вәтәндаш Маклаков, лакин «биз» (пролетариат партијасы) «буржуазијасыз» «Русијада

кечинәрик». Сағлыг олса көрәрсиниз вә е'тираф едәрсиниз ки, империалист мүһарибәсиндән башга јол илә хилас олмаг мүмкүн дејилди.

* * *

Јенә һәмин нитгдән:

«Биз үзә чыхмыш бир чох пис хасијјәтләрин олдуғуну көрүрүк: биз көрүрүк ки, ишләмәк истәмирләр, вәтән гаршысында өз вәзифәләрини дәрк етмәк истәмирләр. Биз көрүрүк ки, амансыз бир мүһарибә заманы өлкә бајрамлар, митинглөр, дањышыгларла мәшғулдур, өлкә һакимијјәти инкар едир, она табе олмаг истәмир».

Доғрудур! Бир чох «пис хасијјәтләр» вардыр, хүсусән мүлкәдар вә капиталистләрдә. Хырда буржуаларда да пис хасијјәтләр: мәсәлән, капиталистләрлә коалисијалы һөкумәтә дахил олмаг хасијјәти вардыр. Пролетар вә јарымпролетарларда да пис хасијјәтләр вардыр: мәсәлән, хырда буржуа характерли хүљјалардан јаваш әл чәкирләр, *бүтүн* «һакимијјәти» мәһз бу синфин вә јалныз бу синфин өз әлинә алмасы лазым олдуғуна јаваш инанмаға башлајырлар.

* * *

Јенә һәмин нитгдән:

«Нә гәдәр ки, өлкә кетдикчә даһа чох сағлашыр, һакимијјәт кетдикчә даһа чох соллашачагдыр».

Маклаков капиталистләри «өлкә» адландырыр. Бу мә'нада о, һаглыдыр. Лакин вәтәндаш, сизи әмин едирәм ки, фәһләләр вә јохсул кәндлиләр «өлкәси» Черновлардан вә Серетелиләрдән 1000 гат артыг солдур, биздән 100 гат артыг солдур. Сағлыг олса—көрәрсиниз.

«Правда» № 50,
19(6) мај 1917-ни ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

«ЈЕНИ» ҺӨКУМӘТ АРТЫГ ЈАЛНЫЗ ИНГИЛАБЧЫ ФӘҺЛӘЛӘРДӘН ДЕЈИЛ, ҚӘНДЛИ ҚҮТЛӘСИНДӘН ДӘ ҚЕРИ ГАЛМЫШДЫР

Сүбуту будур:

«Русская Воля»[24]—Рус азадлығы!—ахшам гәзети өзүнүн 4 мај нөмрәсиндә кәндли гурултајына[25] топлашмыш нүмајәндәләрин әһвали-руһијјәси һаггында јазыр:

«Күја кәндлиләр һаггында едилән һагсызлыг үзүндән нүмајәндәләрин башлыча наразылығы ондан ибарәтдир ки, инди артыг бүтүн синифләр ингилабын бәһрәсини көрүр, јалныз кәндлиләр һәлә индијәдәк өз пајларыны көзләјирләр. Јалныз кәндлиләрә тәклиф едирләр ки, торпаг мәсәләсини һәлл етмәли олан Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасыны көзләсинләр.

—Јох, белә олмајачаг, башгалары көзләмәдикләри кимн, биз дә көзләмәк истәмирик. Индичә, дәрһал торпаг истәјирик».

Шүбһә јохдур ки, капиталистләрин ән писинә хидмәт едән «Русская Воля» гәзетинин мүхбири бу дәфә кәндлиләрә бөһтан атмыр (јалан данышмаға әсасы јохдур), мәһз һәгигәти сөјләјиб капиталистләрә *хәбәрдарлыг едир*. Бу һәгигәти гурултајдан кәлән *бүтүн* хәбәрләр тәсдиг едир.

Бу һәгигәти «јени» һөкумәтин бәјаннамә лајиһәсиндәки 5-чи §-ла мүгајисә един:

«Торпағын зәһмәткешләрин ихтијарына кечмәси мәсәләсинин һәллини Мүәссисләр мәчлисинин өһдәсинә бурахараг, Мүвәггәти һөкумәт... тәдбирләр көрәчәкдир» вә и. а. («көһнә» Мүвәггәти һөкумәт дә һәмишә «тәдбирләр көрүрдү»...).

«Јени» һөкумәт инди һәтта кәндли гурултајындан да тамамилә кери галмышдыр!!

Чохлары үчүн көзләнилмәз факт олса да, һәр һалда фактдыр.

Фактлар исә, инкилис мәсәлиндә дејилдији кими, инадкар олур.

«Правда» № 50, 19(6) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ГАБАГЛАМАГ ИСТӘЈИРЛӘР

Дүнән мајын 5-дә, ики бөјүк сәһәр гәзетинин—«Дело Народа»нын[26] вә «Речь»ин биринчи сәһифәсиндә олдугча диггәтәлајиг бир е'лан дәрч едилмиш вә ахшам Гучков—Суворин «Вечернее Время»сында[27] тәкрар чап олунмушду.

Һәмин е'ланда билдирилир ки, Петроградда «фәһлә вә әскәр депутатлары Совети илә мүһәндисләр иттифагынын сазишинә әсасән вә Мүвәггәти һөкумәтин вәкаләти илә» «сәнаје мүәссисәләриндә ишләрин нормал кедишини бәрпа вә давам етдирмәк үчүн лазым олан бүтүн тәдбирләрин һазырланыб разылашдырылмасыны вә бүтүн сәнаје мүәссисәләри үзәриндә даими фəал *ичтимаи нәзарәт* тәшкил олунмасыны өзүнүн ән башлыча вәзифәси һесаб едир».

Ичтимаи нәзарәт сөзләри е'ланда курсивлә верилмишдир.

Бунлар «јахын әјјамлардакы», чарлыг дөврүндәки сенат вә саирә мә'мур комиссијаларыны хатырладыр. Елә ки, чар назирләриндән, губернаторларындан, задәкан нүмајәндәләри вә саирләриндән бир әчлафын оғурлуғунун үстү ачылырды, елә ки, чар һөкумәтиндән билаваситә вә ја долајы јолла асылы олан бир орган бүтүн Русијада вә бүтүн Авропада хүсусилә

чох рүсвај олурду, дәрһал «*ичтимаи* фикри сакит етмәк» үчүн мө'тәбәр вә ән мө'тәбәр, јүксәк рүтбәли вә ән јүксәк рүтбәли, варлы вә ән варлы «сималардан» ибарәт бир комиссија тә'јин едилирди.

Һәмин сималар да ичтимаи фикри һәмишә чох бөјүк мүвәффәгијјәтлә «сакит едирдиләр». Бизим мүдрик чарын «ичтимаи вичданы» сакит етмәси һаггындакы ибарәләр нә гәдәр дәбдәбәли олурдуса... һәмин сималар да һәр чүр «ичтимаи нәзарәти» бир о гәдәр әсаслы сурәтдә дәфн едирдиләр—һөкмән биринчи дәрәчә илә дәфн едирдиләр.

Јени Мәркәзи комитә һаггындакы тәмтәраглы е'ланы охујанда адам истәјир ки, десин: белә олмуш, белә дә олачагдыр.

Чәнаб капиталистләр габагламаг истәјирләр. Фабрик вә синдикатлар үзәриндә *пролетар* нәзарәти тојулмасынын зәрури олдуғуну фәһлә даирәләриндә даһа артыг дәрк етмәјә башламышлар. Одур ки, назир даирәләриндә вә назирләрә јахын даирәләрдә ишбазлар аләминин «даһи» башчыларынын ағлына белә бир «даһијанә» фикир кәлмишдир: кәлин габаглајаг. Фәһлә вә әскәр депутатлары Советини өз гујруғумузда сүрүјәк,—нә гәдәр ки, халгчылар вә меншевикләр һәмин Советләрдә башчылыг едирләр, буна наил олмаг чәтин дејилдир. «Ичтимаи нәзарәт» дүзәлдәк: бу олдугча дәбдәбәли, дөвләтчәсинә мүдрик, назирсајағы вә санбаллы көрүнәр... вә ишдә һәр чүр нәзарәти вә һәр чүр *пролетар* нәзарәтини лап јахшыча, һајкүјсүз дәфн едәр... Даһијанә фикирдир! «Ичтимаи вичдан» тамамилә «сакитләшәр»!

—Јени «Мәркәзи комитәни» нечә тәшкил етмәли?

Бәли, әлбәттә, демократик јол илә. Ахы биз ки, *һамымыз* «ингилабчы демократыг». Әкәр бириси демократијанын 200 000 фәһләдән ибарәт нүмајәндә көндәрилмәсини, 10 000 мүһәндис, капиталист вә санрәдән исә бир нүмајәндә көндәрилмәсини тәләб етдијини дүшүнсә, бу, әлбәттә, «анархија» сәһви олар. Јох, әсл демократизм ондан ибарәтдир ки, «ингилаби демократијанын» өз «јени» һөкумәтини тәшкил етдији кими едәсән: фәһлә вә кәндлиләри гој 6 меншевик вә

халгчы «тәмсил етсин», 8 кадет вә октјабрист[28] исә мүлкәдар вә капиталистләри тәмсил едәр: мәкәр көһнә сәнаје назирлијинин разылығы илә јени әмәк назирлијиндә баша чатдырылмагда олан ән јени статистика тәдгигаты сүбут етмирми ки, Русија әһалисинин әксәријјәти мүлкәдар вә капиталистләрдән ибарәтдир?

Бујурун, «ингилаби демократија» илә һөкумәтин сазиши әсасында јени Мәркәзи комитәдә бирләшән органларын «нүмајәндәләринин» *там* сијаһысыны динләјә биләрсиниз:

Мәркәзи комитә ашағыдакы органларын нүмајәндәләриндән тәшкил едилмишдир: 1) Фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин Ичраијјә комитәси; 2) Дөвләт думасынын Мүвәггәти комитәси; 3) Үмумрусија земстволар иттифагы; 4) Үмумрусија шәһәрләр иттифагы; 5) Петроград шәһәр ичтимаи идарәси; 6) Мүһәндисләр иттифагы; 7) Забит депутатлары шурасы; 8) сәнаје вә тичарәт нүмајәндәләринин гурултајлары шурасы; 9) Петроград заводчулары вә фабрикчиләри чәмијјәти; 10) Мәркәзи һәрби сәнаје комитәси; 11) Земство вә шәһәр иттифаглары; 12) Һәрби техника јардымы комитәси; 13) Сәрбәст-игтисади чәмијјәт[29]...

—Вәссалам?

—Вәссалам.

Мәкәр бунлар ичтимаи вичданы әмәлли-башлы сакит етмәк үчүн кифајәт дејил?

—Бәс, әкәр ејни бир ири банк, јахуд капиталистләрин ејни бир синдикаты һәмин он вә ја он ики орган ичәрисиндә өз сәһмдарлары васитәсилә беш вә ја он дәфә тәмсил олунса, онда нечә?

—Хејр, «тәфәррүата» ирад тутмаг лазым дејил, ахы ишин маһијјәти ондадыр ки, «даими фәал *ичтимаи нәзарәт*» тә'мин едилсин!

1917-чи ил мајын 6(19)-да јазылмышдыр

1917-чи ил мајын 20(7)-дә «Правда» гәзетинин 51-чи №-синдә чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән чап олунур

ЗАВОДЛАРДАН ВӘ ПОЛКЛАРДАН ФӘҺЛӘ ВӘ ӘСКӘР ДЕПУТАТЛАРЫ СОВЕТИНӘ СЕЧИЛӘН ДЕПУТАТЛАРА ТАПШЫРЫГ[30]

(1) Бизим депутатымыз индики ишғалчы, империалист мүһарибәсинин гәти әлеjһинә олмалыдыр. Бу мүһарибәни бүтүн өлкәләрин—һәм Русиjанын, һәм Алманиjанын, һәм Инкилтәрәнин вә и. а. өлкәләрин капиталистләри өз мәнфәәтләри үчүн, зәиф халглары боғмаг үчүн апарырлар.

(2) Нә гәдәр ки, рус халгына капиталистләрин һөкүмәти башчылыг едир, ишғалчылыг мүһарибәси апаран бу һөкүмәтә һеч бир jардым көстәрилмәмәлидир, она бир гәпик дә верилмәмәлидир!

(3) Бизим депутатымыз, кечмиш чар Николаjын Инкилтәрә, Франса вә и. а. капиталистләри илә бағламыш олдуғу кизли гарәтчи мүгавиләләрин (Ираны боғмаг, Түркиjәни, Австриjаны вә саирәни бөлүшдүрмәк һаггындакы мүгавиләләрин) дәрһал дәрч едилмәсинә тәрәфдар олмалыдыр.

(4) Бизим депутатымыз бүтүн бу мүгавиләләрин дәрһал ләғв едилмәсинә тәрәфдар олмалыдыр. Рус халгы, фәһлә вә кәндлиләр һеч бир халгы әсарәт алтында сахламаг истәмирләр вә сахламаjачаглар;—рус олмаjан (великорус олмаjан) һеч бир халгы Русиjа сәрһәдләри дахилиндә зорла сахламаг истәмирләр вә сахламаjачаглар. Бүтүн халглара азадлыг верилмәлидир, бүтүн халглардан олан фәһлә вә кәндлиләрин гардашлыг иттифагы jарадылмалыдыр!

(5) Бизим депутатымыз она тәрәфдар олмалыдыр ки, рус һөкүмәти *бүтүн* мүһарибә едән өлкәләрә,

истиснасыз олараг бүтүн мәзлум халгларын вә ја там һүгуглу олмајан халгларын азад едилмәси шәрти илә дәрһал вә данышыгсыз олараг, һеч бир бәһанәјә вә ән азачыг ләнкитмәјә јол вермәдән ачыгча сүлһ тәклиф етсин.

Бу о демәкдир ки, великоруслар нә Полшаны, нә Курландијаны, нә Украјнаны, нә Финландијаны, нә Ермәнистаны, нә дә үмумијјәтлә һеч бир халгы зорла сахламајачаглар. Великоруслар бүтүн халглара гардашлыг иттифагы бағламағы вә әсла һеч бир ачыг вә ја долајы зоракылыға јол вермәдән, ајрылыгда һәр бир халгын көнүллү разылығы илә үмуми дөвләт гурмағы тәклиф едирләр. Великоруслар һәмин сүлһ шәртләриндә көрә сөз верирләр ки, дәрһал һәм Галитсијадан, һәм Ермәнистандан, һәм дә Ирандан гошунлары чыхарачаг вә истәр бу халгларын, истәрсә дә истиснасыз олараг үмумијјәтлә *бүтүн* халгларын ајрыча дөвләт һалындамы, јохса истәдикләри халгла мүттәфиг дөвләт һалында јашамаг арзусунда олдугларыны өзләринин тамамилә азад сүрәтдә һәлл етмәсинә имкан верәчәкләр.

Һәмин сүлһ шәртләринә көрә Алманија нәинки мүһарибәдән сонра ишғал етдији *бүтүн* торпаглардан истиснасыз олараг әл чәкмәлидир, һабелә Алманија сәрһәдләри дахилиндә зорла сахладығы халглардан да: Данимарка халгындан (Шлезвигин шимал әјаләтләри), франсыз халгындан (Елзас вә Лотаринкијанын бир һиссәси), полјак халгындан (Познан) вә с. халглардан да әл чәкмәлидир. Алманија өһдәсинә көтүрмәлидир ки, ишғал етдији вә јухарыда адлары чәкилән бүтүн вилајәтләрдән дәрһал Русија илә бир заманда гошунларыны чыхарачаг вә һәр бир халгын ајрыча дөвләт һалындамы, јохса *истәдији халгла* мүттәфиг дөвләт һалында јашамаг арзусунда олдуғуну азад сүрәтдә, үмумхалг тәрәфиндән сәс верилмәклә һәлл етмәсинә имкан верәчәкдир. Алманија өзүнүн бүтүн мүстәмләкәләриндән гәти вә данышыгсыз әл чәкмәлидир, чүнки мүстәмләкәләр мәзлум халглардан ибарәтдир.

Һәмин сүлһ шәртләринә көрә, Инкилтәрә нәинки

мүһарибә башлананданн сонра ишғал етдији бүтүн өзкә торпагларындан (Алманијанын Африкадакы мүстәмләкәләри вә и. а.; Түркијә торпаглары, Месопотамија вә саирә), һабелә *өзүнүн бүтүн мүстәмләкәләриндән* дә дәрһал вә данышыгсыз әл чәкмәлидир. Инкилтәрә—еләчә дә Русија вә еләчә дә Алманија—ишғал етдији бүтүн торпаглардан өзүнүн бүтүн мүстәмләкәләриндән вә Ирландијадан өз гошунларыны дәрһал чыхармалы вә һәр бир халгын ајрыча дөвләт һалындамы, јохса истәдији халгла мүттәфиг дөвләт һалында јашамаг арзусунда олдуғуну азад сурәтдә сәс вермәклә һәлл етмәсинә имкан вермәлидир.

Вә илахир: мүһарибә едән өлкәләрин истисnасыз олараг һамысы дүрүст мүәјјән едилмиш бу чүр шәртләр әсасында дәрһал сүлһ бағламаг тәклифи алмалыдыр. *Бүтүн* өлкәләрин капиталистләринин јенә дә халгы алдатмасына, сөздә «илһагсыз сүлһ» (јә'ни ишғалсыз сүлһ) вә'д едиб, ишдә исә плһар етдикләри јерләри өз *әлләриндә* сахлајараг дүшмәнин әлиндән *«онун»* илһар етдији јерләри алмаг үчүн мүһарибәни давам етдирмәсинә көрәк имкан верилмәсин.

6) Әкәр һөкумәт тә'чили сүлһ бағланмасы үчүн дәрһал бүтүн халглара бу чүр шәртләр тәклиф етмәји тәнтәнәли сурәтдә өһдәсинә көтүрмәсә вә өзүнүн бу тәклифини *ики күн* мүддәтинә һамыја е'лан етмәсә, бизим депутатымыз *һеч бир* һөкумәтә һеч бир јардым көстәрмәмәли, һеч бир истиграза сәс вермәмәли, бу һөкумәтә бир гәпик дә халг пулу вермәмәлидир.

(7) ...*

1917-чи ил мајын 7 (20)-синдән әввәл јазылмышдыр

Илк дәфә 1925-чи илдә Ленин мәчмуәсинин IV китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* Бурада әлјазмасы кәсилир. *Ред.*

КӘНДЛИ ДЕПУТАТЛАРЫН ҮМУМРУСИЈА ГУРУЛТАЈЫНЫН НҮМАЈӘНДӘЛӘРИНӘ АЧЫГ МӘКТУБ

Јолдаш кәндли депутатлары!

Шәрәфлә мәнсуб олдуғум Русија сосиал-демократ фәһлә (болшевикләр) партијасы Мәркәзи Комитәси мәнә кәндли гурултајында партијамызы тәмсил етмәк үчүн вәкаләт вермәк истәмишдир. Хәстәлијимә көрә бу тапшырығы индијәдәк јеринә јетирмәјә имканым олмадығындан, Үмумрусија кәндлиләр бирлијини тәбрик етмәк вә партијамызы «сосиалист-ингилабчылар» партијасындан вә «сосиал-демократ меншевикләрдән» ајыран дәрин ихтилафлары гысача көстәрмәк үчүн бу ачыг мәктубла сизә мүрачиәт етмәји лазым билирәм.

Бу дәрин ихтилафлар үч ән мүһүм мәсәләјә: торпаг, мүһарибә вә дөвләт гурулушу һаггында мәсәләләрә анддыр.

Бүтүн торпаг халгын олмалыдыр. Бүтүн мүлкәдар торпаглары өдәнч верилмәдән кәндлиләрин әлинә кечмәлидир. Бу ајдындыр. Мүбаһисә онун үстүндәдир ки, кәндлиләр мүлкәдарлара һеч бир ичарә һаггы вермәдән вә Мүәссисләр мәчлисини көзләмәдән јерләрдә дәрһал бүтүн торпаглары өз әлләринә алмалыдырлар, ја јох?

Бизим партијамыз бу фикирдәдир ки, алмалыдырлар вә кәндлиләрә мәсләһәт көрүр ки, јерләрдә бүтүн торпаглары дәрһал өз әлләринә алсынлар вә буну мүмкүн гәдәр чох мүтәшәккил сурәтдә етсинләр, әмлакын корланмасына әсла јол вермәсинләр вә вар

гүввә илә чалышсынлар ки, тахыл вә әт истеһсалы артсын, чүнки чәбһәдә әскәрләр чох корлуг чәкирләр. Торпагларын кимин ихтијарында олмасыны гәти олараг Мүәссисләр мәчлиси мүәјјән едәчәкдир, лакин габагчадан, инди, дәрһал, јаз әкини үчүн торпаглар һаггында сәрәнчам вермәк мәсәләсини, онсуз да јерли органлардан башга гејриси васитәсилә һәлл етмәк мүмкүн дејилдир, чүнки бизим Мүвәггәти һөкумәт, мүлкәдар вә капиталистләрин һөкумәти Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасыны тә'хирә салыр вә индијәдәк һәлә онун чағырылмасы вахтыны да тә'јин етмәмишдир.

Торпаглар һаггында габагчадан јалныз јерли органлар сәрәнчам верә биләр. Тарлалары әкмәк лазымдыр. Кәндлиләрин әксәријјәти јерләрдә торпаглардан там мүтәшәккил сурәтдә истифадә едә биләр, бүтүн торпаглары шумлајыб әкә биләр. Бу, чәбһәдә әскәрләрин јемәјини јахшылашдырмаг үчүн зәруридир. Буна көрә дә Мүәссисләр мәчлисини көзләмәјә јол верилә билмәз. Торпаг үзәриндә үмумхалг мүлкијјәтини вә торпаг һаггында сәрәнчам вермәк шәртләрини Мүәссисләр мәчлисинин гәти мүәјјән етмәли олдуғуну биз әсла инкар етмирик. Лакин габагчадан, лап инди, бу илин јазында јерләрдә кәндлиләр торпаг һаггында өзләри сәрәнчам вермәлидирләр. Әскәрләр чәбһәдән кәндләрә нүмајәндәләр көндәрә биләр вә көндәрмәлидирләр.

Сонра. Бүтүн торпагларын зәһмәткешләрә чатмасы үчүн, бундан өтрү шәһәр фәһләләри илә јохсул кәндлиләрин (јарымпролетарларын) мөһкәм иттифагы лазымдыр. Белә бир иттифаг олмаса капиталистләрә галиб кәлмәк олмаз. Онлара галиб кәлмәдикдә исә торпағын һәр һансы бир шәкилдә халгын әлинә кечмәси халгы јохсуллугдан хилас едә билмәз. Торпағы јемәк олмаз, пулсуз, капиталсыз исә һеч јердән алət, мал-гара, тохум әлдә етмәк олмаз. Кәндлиләр капиталистләрә дејил, варлы кәндлиләрә дејил (бунлар да капиталистдирләр), анчаг шәһәр фәһләләринә инанмалыдырлар. Јохсул кәндлиләр анчаг шәһәр фәһләләрн илә иттифагда наил олачаглар ки,

торпаг да, дәмир јоллар да, банклар да, фабрикләр дә бүтүн зәһмәткешләрин мүлкиҗјәти олсун, бу олмаса, тәкчә торпағын халгын әлинә кечмәси илә еһтиҗач вә јохсуллуғу арадан галдырмаг олмаз.

Русијанын бә'зи јерләриндә фәһләләр артыг индидән фабрикләр үзәриндә фәһлә нәзарәти (контролу) гојулмасына кечирләр. Фәһләләрин белә бир нәзарәти кәндлиләрә фајдалыдыр, бу нәзарәт нәтичәсиндә истеһсал артар вә мәһсуллар учузлашар. Кәндлиләр фәһләләрин бу тәшәббүсүнә вар гүввә илә јардым көстәрмәли вә капиталистләрин фәһләләр әлеjһинә уjдурдуглары ифтиралара инанмамалыдырлар.

Икинчи мәсәлә—мүһарибә мәсәләсидир.

Бу мүһарибә ишгалчылыг мүһарибәсидир. Бу мүһарибәни бүтүн өлкәләрин капиталистләри өз ишгалчылыг мәгсәдләри үчүн, өз мәнфәәтләрини артырмаг үчүн апарырлар. Бу мүһарибә зәһмәткеш халга һәр бир һалда фәлакәт, дәһшәт, вар-јохдан чыхма вә вәһшиләшмәдән башга һеч бир шеј вермир вә верә дә билмәз. Буна көрә дә бизим партиjамыз, шүурлу фәһләләрин партиjасы, јохсул кәндлиләрин партиjасы бу мүһарибәни гәти вә данышыгсыз писләjир, бир өлкәнин капиталистләринә башга өлкәнин капиталистләри гаршысында бәраәт газандырмагдан имтина едир, һәр һансы бир өлкәнин капиталистләринә jардым көстәрмәкдән имтина едир, бүтүн өлкәләрдә капиталистләри jыхмаг васитәсилә, бүтүн өлкәләрдә фәһлә ингилабы васитәсилә мүһарибәнин тезликлә гуртармасына чалышыр.

Бизим индики јени Мүвәггәти һөкүмәтдә 10 назир мүлкәдар вә капиталист партиjаларына мәнсубдур, 6-сы исә «халгчыларын» («сосиалист-ингилабчыларын») вә «меншевик сосиал-демократларын» партиjаларына мәнсубдур. Бизим әгидәмизә көрә, халгчылар вә меншевикләр капиталистләрин һөкүмәтинә дахил олмагла вә үмумиjjәтлә бу һөкүмәтә jардым көстәрмәjә разылашмагла бөjүк вә фәлакәтли бир сәһв едирләр. Серетели вә Чернов кими адамлар капиталистләри һәмин ишгалчылыг мүһарибәсини тез-

ликлә вә намусла гуртармаға вадар едәчәкләриндә үмид едирләр. Лакин халгчылар вә меншевикләр партијасынын бу рәһбәрләри сәһв едирләр: ишдә онлар рус гошунларынын Алманија үзәриндә һүчумуну һазырламагда, јә'ни мүһарибәни узатмагда, рус халгынын мүһарибәдә вердији чох ағыр гурбанлары артырмагда капиталистләрә көмәк едирләр.

Биз бу әгидәдәјик ки, бүтүн өлкәләрин капиталистләри халгы алдадараг тә'чили вә әдаләтли сүлһ вә'д едирләр, ишдә исә ишғалчылыг мүһарибәсини узадырлар. Вахтилә көһнә Мүвәггәти һөкүмәти өз әлиндә сахламыш олан вә инди дә, әввәлки кими, јени һөкүмәти өз әлиндә сахлајан рус капиталистләри, түркләрдән Истамбулу алмаг, австријалылардан Галитсијаны, түркләрдән Ермәнистаны гопармаг вә илахир мәгсәдилә кечмиш чар Николај Романовун Инкилтәрә, Франса вә башга өлкәләрин капиталистләри илә бағладығы кизли гарәтчилик мүгавиләләрини һәтта дәрч етмәк дә истәмәдиләр. Мүвәггәти һөкүмәт бу мүгавиләләри тәсдиг етмишдир вә тәсдиг едир.

Бизим партијамыз белә һесаб едир ки, бу мүгавиләләр дә сојғунчу алман капиталистләринин вә онларын сојғунчу императору Вилһелмин өз мүттәфигләри илә бағладығы мүгавиләләр гәдәр чинајәткар вә гарәтчи мүгавиләләрдир.

Капиталистләрин белә гарәтчилик мәгсәдләриндә наил олмасы јолунда фәһлә вә кәндлиләрин ганы ахыдылмамалыдыр.

Бу чинајәткар мүһарибәни тезликлә гуртармаг лазымдыр, һәм дә Алманија илә сепарат (ајрылыгда) сүлһ илә *дејил, үмуми сүлһ илә* гуртармаг, капиталистләрин сүлһү илә дејил, капиталистләр *әлејһинә* зәһмәткеш күтләләриниң сүлһү илә гуртармаг лазымдыр. Буна наил олмаг үчүн бирчә јол вардыр: һәм Русијада, һәм дә башга өлкәләрдә бүтүн дөвләт һакимијјәти тамамилә фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләриниң әлинә кечмәлидир. Анчаг бу кими Советләр халгын капиталистләр тәрәфиндән алдадылмасына ишдә мане ола биләр, капиталистләр

тәрәфиндән мүһарибәнин узадылмасына мане ола биләр.

Бурада мән, геjд етдијим мәсәләләрин үчүнчү вә ахырынчысына: дөвләт гурулушу һаггында мәсәләјә јахынлашдым.

Русија демократик республика олмалыдыр. Буна һәтта мүлкәдар вә капиталистләрин дә әксәријјәти шәрикдир; онлар һәмишә монархијаја тәрәфдар идиләр, лакин инди јәгин етмишләр ки, халг Русијада монархијанын бәрпа едилмәсинә әсла јол вермәјәчәкдир. Капиталистләр инди вар гүввәләрини она сәрф едирләр ки, Русијада республика мүмкүн гәдәр даһа чох монархијаја охшасын вә мүмкүн гәдәр даһа асанлыгла јенидән монархијаја чевриле билсин (бир чох өлкәләрдә дәфәләрлә бу кими һаллар олмушдур). Бунун үчүн капиталистләр халг *үзәриндә* дуран мә'мурларын, полисин сахланмасыны, халгдан ајры салынмыш вә сечкисиз кенерал вә забитләрин командасы алтында олан даими ордунун сахланмасыны истәјирләр. Кенерал вә забитләр исә сечкисиз олдугда, демәк олар, һәмишә мүлкәдар вә капиталистләрдән ибарәт олачаглар. Бу һәтта дүнјада олан бүтүн республикаларын тәчрүбәсиндән дә мә'лумдур.

Буна көрә бизим партијамыз, шүурлу фәһләләрин вә јохсул кәндлиләрин партијасы башга чүр демократик республика гурмаға чалышыр. Биз елә бир республика истәјирик ки, орада халгы тәһгир едән полис олмасын; бүтүн мә'мурлар, ашағыдан јухарыјадәк анчаг сечкили олсун вә халгын тәләбинә көрә истәнилән вахт дәјишдирилә билсин; онларын маашы јахшы бир фәһләнин әмәк һаггындан јүксәк олмасын; ордуда бүтүн рәнсләр дә сечкили олсун вә халгдан ајры салынмыш, халга јабанчы синифләрин командасы алтына верилмиш даими орду халгын һамылыгла силаһланмасы илә, үмумхалг милиси илә әвәз едилсин.

Биз елә бир республика истәјирик ки, дөвләтдә ашағыдан јухарыјадәк бүтүн һакимиjjәт тамамилә вә анчаг фәһлә, әскәр, кәндли вә саирә депутатлары Советләринин әлиндә олсун.

Фəһлə вə кəндлиләр əһалинин əксəриjjətини тəшкил едирләр. Һакимиjjət кəрək онларын əлиндə олсун, мүлкədарларын əлиндə олмасын, капиталистләрин əлиндə олмасын.

Фəһлə вə кəндлиләр əһалнинин əксəриjjətини тəшкил едирләр. Һакимиjjət вə идарəетмə кəрək онларын *Советләринин* əлиндə олсун, мə'мурларын əлиндə олмасын.

Jолдаш кəндлн депутатлары, бизим бахышларымыз белədир! Биз мөһкəм əминик ки, тəчрүбə халгчыларын вə меншевикләрин сиjасətинин сəһв олдуғуну тезликлə ən кениш халг күтләләринə көстərəчəкдир. Тəчрүбə тезликлə күтләләрə көстərəчəкдир ки, Алманиjа кими, башга өлкəләр кими фəлакət гаршысында олан Русиjаны, мүһарибənин тагətдən салдығы халглары капиталистләрлə сазиш jолу илə хилас етмək мүмкүн дejилдир. Анчаг бүтүн дөвлət һакимиjjətинин билаваситə əһалинин əксəриjjətинин əлинə кечмəси бүтүн халглары хилас едə биләр.

Петроград, 7 май 1917-чи ил.

Н. Ленин

«Солдатская Правда» № 49, 24(11) май 1917-чи ил

«Солдатская Правда» гəзетинин мəтниндən чап олунур

РСДФ(б)П ҮМУМРУСИЈА VII (АПРЕЛ) ҚОНФРАНСЫНЫН ЈЕКҮНЛАРЫ һАГГЫНДА ПЕТРОГРАД ТӘШКИЛАТЫ ЈЫҒЫНЧАҒЫНДА МӘ'РУЗӘ
8(21) МАЈ 1917-чи ИЛ[31]

Јол. Ленин бундан башлады ки, бизим конфрансымыз хүсуси, гејри-ади бир вахтда топланмышдыр: инди Русијада чеврилишдир, ингилабдыр, бүтүн дүнјада исә көрүнмәмиш мүһарибә кедир.

Демәли, бизим конфрансымызын гәрарларыны баша дүшмәк үчүн, һәр шејдән әввәл, бизим нә кими бир мүһарибә апардығымызы вә бу мүһарибәни кимин башладығыны, бизим нә кими бир ингилаб етдијимизи вә иҷәлидә бизи нә кими бир ингилаб көзләдијини баша дүшмәк лазымдыр.

Мүһарибәни нә фәһләләр, нә дә кәндлиләр башламышлар: бу мүһарибәни нә рус, нә алман, нә франсыз, нә италјан, нә Белчика, нә дә инкилис фәһлә вә кәндлиләри башлајыблар. Бу мүһарибәни бүтүн дүнјанын капиталистләри: алман капиталистләри вә онларын достлары Австрија капиталистләри илә инкилис капиталистләри вә онларын достлары франсыз, рус вә италјан капиталистләри башламышлар.

Мүһарибә нәјин хатиринә апарылыр?

Фәһлә вә кәндлиләрин азад едилмәси хатиринәми, онларын мәнафеји хатиринәми? Јох.

Гарәтчилик—будур мүһарибәнин мәгсәди, өзкә торпагларыны бөлүшдүрмәк—будур капиталистләри сон гәләбәјәдәк мүһарибә һаггында бағырмаға вадар едән.

Вилһелм кими гарәтчи олан чар Николај инкилис вә франсыз капиталистләри илә кизли гарәтчилик

мүгавиләләри бағламышдыр; бу мүгавиләләри дәрч етмирләр, чүнки онда бүтүн халг алдатманы баша дүшәр вә мүһарибә тез гуртарар. Буна көрә дә биз мүһарибә һаггындакы гәрарымызда ачыг-ачығына һәмин мүһарибәни гарәтчилик мүһарибәси, *империалист* мүһарибәси адландырмышыг.

Бәс бу үмумдүнја гырғынына нечә сон гојмаг лазымдыр? Иштиракчылардан биринин чыхмасы илә мүһарибәјә сон гојмаг олармы?

Јох, олмаз. Она көрә олмаз ки, бурада ики дөвләт дејил, чохлу дөвләт вурушур, она көрә олмаз ки, капиталист мүһарибәни анчаг мүвәггәти олараг гуртара биләр ки, јени мүһарибәјә һазырлашсын. Бѐлә сүлһ исә, истәр алман олсун, истәр франсыз вә ја рус, һеч бир фәһлә, һеч бир кәндли истәмир.

Бәс мүһарибәни ким гуртара биләр?

Мүһарибәни анчаг фәһлә вә кәндлиләр, лакин тәкчә Русијанын дејил, бүтүн дүнјанын фәһлә вә кәндлиләри гуртара биләрләр. Бүтүн дүнја фәһлә вә кәндлиләрінин мәнафеји бирдир: капиталистләрә вә мүлкәдарлара гаршы мүбаризә. Буна көрә дә бүтүн дүнјанын фәһлә вә кәндлиләри анчаг бирләшмәклә мүһарибәјә сон гоја биләрләр. Буна көрә дә биз болшевикләр сепарат сүлһ әлејһинәјик, јә'ни анчаг Русијанын Алманија илә сүлһ бағламасы әлејһинәјик. Сепарат сүлһ—ахмаглыгдыр, чүнки һәмин сүлһ башлыча мәсәләни, капиталистләрә вә мүлкәдарлара гаршы мүбаризә мәсәләсини һәлл етмәјәчәкдир.

Бәс бүтүн дүнја фәһлә вә кәндлиләри нечә бирләшмәлидирләр? Буна мүһарибә мане олур

Рус ингилабы мүтләгијјәти јыхды вә рус халгына инди дүнјада һеч бир халгын малик олмадығы көрүнмәмиш бир азадлыг верди. Лакин бу ингилаб рус һәјатынын башлыча мәсәләсини—торпаг мәсәләсини һәлл етдими? Јох, чүнки торпаг индијәдәк мүлкәдарларын әлиндәдир. Бәс нијә белә̀дир? Она көрә ки, чары јыхмыш олан халг, һакимијјәти тәкчә өз сечдији кәндли вә фәһләләрә, фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринә дејил, һабелә Мүвәггәти һөкумәтә верди.

Мүвәггәти һөкумәт исә—капиталистләрдир, мүлкә-

дарлардыр вә о шәхсләрдир ки, ја сәмими сурәтдә, ја да ријакарлыгла дејирләр ки, Русијаны анчаг мүлкәдарларла биркә хилас етмәк олар.

Лакин мүлкәдарлар торпағы кәндлиләрә вермәк истәмирләр, капиталистләр мүһарибә вә өзкә торпагларыны гарәт етмәк нәтичәсиндәки газанчларындан әл чәкмәк истәмирләр.

Буна көрә дә биз болшевикләр Мүвәггәти һөкумәтә көмәк етмирик, сосиалистләрин назир олмасыны мәсләһәт көрмүрүк.

Сосиалист назирләр өз адлары илә гарәтчилији вә истилачылығы анчаг пәрдәләјәчәкләр. Артыг индидән пәрдәләмәкдәдирләр. Онлар һөкумәтин тәркибинә дахил олдулар вә капиталистләрлә бирликдә дедиләр: јалныз мүдафиә мүһарибәси апармаг дејил, һабелә һүчум етмәк лазымдыр, торпағы исә кәндлиләрә инди јох, Мүәссисләр мәчлиси чағырылдыгдан сонра вермәк олар.

Буна көрә дә биз Мүвәггәти һөкумәтин әлејһинәјик вә анчаг *бизим* һөкумәти: фәһлә вә әскәр депутатлары Советини һөкумәт олараг таныјырыг. Бундан јахшы һөкумәт јохдур, халг буну һәлә јаратмамышдыр, буну ујдурмаг да олмаз.

Бәс нәјә көрә бизим бу һөкумәтимиз, инди халга торпаг вермәк истәмәјән вә һүчум тәблиғаты апаран капиталистләрдән, мүлкәдарлардан вә сосиалистләрдән ибарәт Мүвәггәти һөкумәтә тәрәфдар олмаг гәрарына кәлди? Она көрә ки, инди фәһлә вә әскәр депутатлары Советиндә, һәр бир партијанын *ишдә* нә үчүн чалышдығыны баша дүшмәјән әскәр-кәндлиләр әксәријјәт тәшкил едирләр.

Буна көрә дә бизим вәзифәмиз фәһлә вә кәндлиләрә сәбрлә изаһ етмәкдир ки, һәр шеј: мүһарибәнин гуртармасы да, кәндлиләрин торпағы да вә капиталистләрә гаршы әсл мүбаризә, ја'ни сөздә дејил, ишдә мүбаризә дә анчаг о заман олачагдыр ки, бүтүн халг китабчалардан дејил, өз шәхси практикасындан баша дүшсүн ки, анчаг фәһлә вә кәндлиләрин там һакимијјәти, анчаг фәһлә, кәндли вә әскәр депутатлары Советләринин һакимијјәти сүлһ уғрунда да, торпаг

уғрунда да, сосиализм уғрунда да гәти мүбаризәјә башламаға көмәк едәчәкдир.

Халгла һесаблашмамаг олмаз. Анчаг хәјалпәрәстләр, гәсдчиләр белә дүшүнүрдүләр ки, азлыг өз ирадәсини чохлуға гәбул етдирә биләр. Франсыз ингилабчысы Бланки белә дүшүнүрдү вә һаглы дејилди. Халгын әксәријјәти, һәлә баша дүшмәдијиндән һакимијјәти өз әлинә алмаг истәмәдикдә, азлыг нә гәдәр ингилабчы вә ағыллы олса да, өз арзусуну халгын чохлуғуна гәбул етдирә билмәз.

Бизим һәрәкәтләримиз дә бурадан ирәли кәлир.

Биз болшевикләр өз бахышларымызы фәһлә вә кәндлиләрә сәбрлә, лакин тә'кидлә изаһ етмәлијик. Бизим һәр биримиз ишимизә әввәлки бахышлары јаддан чыхармалыдыр; һәр биримиз тәшвигатчынын, тәблиғатчынын, даһа биликли јолдашын кәлиб һәр шеји изаһ едәчәјини көзләмәдән,—һәр кәс һәр шеј: һәм тәшвигатчы, һәм тәблиғатчы, һәм дә партијамызын гуручусу олмалыдыр.

Биз анчаг белә ликлә наил ола биләрик ки, халг бизим тә'лимимизи баша дүшсүн, өз тәчрүбәси үзәриндә дүшүнә билсин вә һакимијјәти һәгигәтән өз әлинә алсын.

Илк дәфә 1927-чи илдә «Ленин Институтунун Әсәрләри»нин I чилдиндә чап едилмишдир

«Әсәрләр»ин мәтниндән чап олунур

«ӘСЛ БАРЫШЫГ»

«Новая Жизнь» гәзетинин[32] 7 мај нөмрәсиндә «јени» һөкумәтин назирләри илә мүсаһибәләр чап едилмишдир. Назир-сәдр Львов демишдир: «өлкә өз гәти сөзүнү сөјләмәли вә өз ордусуну дөјүшә көндәрмәлидир».

Јени һөкумәтин «програмынын» маһијјәти бундан ибарәтдир. Һүчум, һүчум, һүчум!

Инди Черновларын вә Серетелиләрин дә гошулдуғу бу империалист програмыны мүдафиә едән назир Львов *«чәбһәдә јаранмыш әсл барышығы»* ән бөјүк мә'нәви һиддәтлә асыб кәсмишдир!

Гој һәр бир рус фәһләси, гој һәр бир кәндли бу *һүчум* програмы үзәриндә, «әсл јаранмыш барышыға» гаршы назирләрин бу гудуз сөзләри үзәриндә јахшыча дүшүнсүн.

Милјонларла адам мүһарибәдә өлдүрүлмүш вә шикәст едилмишдир. Мүһарибәнин бәшәриҗҗәт үчүн, хүсусилә дә зәһмәткеш күтләләр үчүн төрәтдиҗи фәлакәтләр һәдсиздир. Капиталистләр мүһарибәдән рүсвајчы дәрәчәдә јүксәк мәнфәәт әлдә едирләр. Әскәрләр әзаб вә мәшәггәт нәтичәсиндә лап әлдән дүшмүшләр.

Әсл јаранмыш барышығын нәји писдир? Гырғынын дајандырылмасынын нәји писдир? Әскәрләрин һеч олмаса азачыг тәнәффүс әлдә етмәсинин нәји писдир?

Бизә е'тираз едиб дејирләр ки, барышыг анчаг бир чәбһәдә әмәлә кәлмишдир, буна көрә дә о, сепарат

сүлһ тәһлүкәси јарадыр. Лакин бу е'тираз тамамилә әсассыздыр. Бир һалда ки, нә рус һөкүмәти, нә рус фәһлә вә кәндлиләри алман капиталистләри илә сепарат сүлһ бағламаг *истәмирләр*—(мә'лум олдуғу кими, бизим партијамыз да белә бир сүлһ әлејһинә дәфәләрлә протест етмишдир, һәм дә тәкчә «Правда»-дакы мәгаләләрдә дејил, һабелә бүтүн партијанын адындан данышан конфрансымызын гәтнамәсиндә[33] дә протест етмишдир)—бир һалда ки, Русијада һеч кәс сепарат капиталистләрлә сепарат сүлһ бағламаг истәмир, онда белә бир сүлһ нечә, һарадан вә һансы мө'чүзә илә ортаја чыха биләр?? Ким бу сүлһә вадар едә биләр??

Бу тамамилә әсассыз бир е'тираздыр, ачыгчча ујдурмадыр, көзә күл үфүрмәк чәһдидир.

Сонра. Нә үчүн бир чәбһәдә әсл јаранмыш барышыг һәмин чәбһәдә сепарат сүлһ «төрәдә биләр», *амма әсл јаранмыш барышығын бүтүн чәбһәләрә јајылмасыны төрәдә билмәз?*

Әсл јаранмыш барышыг сабит олмајан бир вәзијјәтдир, кечид вәзијјәтидир. Бу, шүбһәсиздир. Нәјә кечиддир? Бир һалда ки, ики һөкүмәтин вә ја ики халгын гаршылыглы разылығы *јохдур,* демәли, бу барышыг сепарат сүлһә кәтириб чыхара билмәз. Бәс нә үчүн белә бир барышыг *бүтүн* чәбһәләрдә әсл барышыг јаранмасына кечид ола билмәсин? Ахы, һөкүмәтләрин һамысынын вә ја әксәриҗҗәтинин зиддинә олараг *бүтүн* халглар, јәгин ки, буна разыдырлар?

Бир чәбһәдәки гардашлашма бүтүн чәбһәләрдә гардашлашмаја кечид ола биләр вә олмалыдыр. Бир чәбһәдәки әсл јаранмыш барышыг бүтүн чәбһәләрдә әсл барышыға кечид ола биләр вә олмалыдыр.

Халглар гырғындан динчәлдиләр. *Бүтүн* өлкәләрдә ингилабчы фәһләләр даһа чох баш галдырардылар, онларын нүфузу артарды, габагчыл капиталист өлкәләриндә фәһлә ингилабынын мүмкүн вә зәрури олмасына инам мөһкәмләнәрди.

Белә бир кечидин нәји писдир? Нә үчүн дә биз *белә бир* кечидә әлимиздән кәлән гәдәр көмәк етмәјәк?

Е'тираз едиб дејә биләрләр ки, бүтүн чәбһәләрдә әсл јаранмыш барышыг һазырда алман капиталистләринә көмәк едәрди, чүнки инди онлар даһа чох ғәнимәт ғарәт етмишләр. Бу доғру дејилдир, чүнки инкилис капиталистләри даһа чох ғарәт етмишләр (Африкадакы алман мүстәмләкәләри, Сакит океандакы алман адалары, Месопотамија, Суријанын бир һиссәси вә с.) вә—алман капиталистләриндән фәргли олараг—ғәтијјән һеч бир шеј итирмәмишләр. Бу биринчиси. Икинчиси исә, әкәр алман капиталистләри күзәштә кетмәмәкдә инкилис капиталистләриндән даһа чох инад етсәјдиләр, онда Алманијада ингилабын инкишафы даһа чох күчләнәрди. Алманијада ингилаб ачыгча артмагдадыр. Рус гошунларынын һүчуму онун артмасына мане олар. «Әсл барышыг» бу ингилабын артмасыны сүр'әтләндирир.

Үчүнчүсү, кетдикчә артан ачлыг, ифлас, дағынты нөгтеји-нәзәриндән Алманијанын вәзијјәти, хүсусән Америка мүһарибәјә кирдикдән сонра, ән ағыр вә ән чыхылмаздыр, һәр һансы бир башга өлкәнин вәзијјәтиндән писдир. «Әсл барышыг» Алманијанын *бу,* әсас зәифлик мәнбәјини арадан галдырмаз, әксинә, һәтта башга өлкәләрин вәзијјәтини јахшылашдырар (сәрбәст сурәтдә мал кәтирилмәси) вә алман капиталистләринин вәзијјәтини писләшдирәр (һеч јердән мал кәтирә билмәз, һәгигәти халгдан кизләтмәк даһа чәтин олар).

Рус халгынын гаршысында ики програм дурур. Бири—Черновларын вә Серетелиләрин гәбул етдикләри капиталист програмыдыр. Бу—һүчум програмыдыр, империалист мүһарибәсини узатмаг програмыдыр, гырғыны узатмагдыр.

Дикәри—бүтүн дүнја ингилабчы фәһләләринин програмыдыр ки, Русијада бизим партијамыз буну мүдафиә едир. Бу програм: гардашлашманы (русларын алманлар тәрәфиндән алдадылмасына имкан вермәјәрәк) инкишаф етдирмәк, гаршылыглы бәјаннамәләр мүбадиләси јолу илә гардашлашмаг, һәм гардашлашманы, һәм дә әсл јаранмыш барышығы бүтүн чәбһәләрә јајмаг, бунун јајылмасына һәр ва-

ситə илə көмək етмək, бунунла бүтүн өлкələрдə фəhлə ингилабынын артмасыны сүр'ətləндирмək мүhарибə едən бүтүн өлкələрин əскərləриnə бунунла heч олмаса мүвəггəти тənəффүс верилмəсини асанлашдырмаг, Русијада hакимијjətин фəhлə, əскər вə кəндли депутатлары Советləринин əлинə кечмəсини сүр'ətləндирмək, бунунла да капиталистləрин мənафејinə дејил, зəhмəткешləрин мənафејinə үjғун олан, həгигəтən ədaлəтли, həгигəтən үмуми сүлh бағланмасыны сүр'ətləндирмək програмыдыр.

Бизим hөкумət Черновлар вə Серетелиләрлə, халгчылар вə меншевикләрлə бирликдə биринчи програма тəрəфдардыр.

Рус халгынын вə бүтүн Русија халгларынын (həм дə нəинки Русија халгларынын) əксəријjəти, jə'ни фəhлələрин вə jохсул кəндлиләрин əксəријjəти, шүбhəсиз, икинчи програма тəрəфдардыр.

Hər күн *бу програмын* гələбəсини jахынлашдырачагдыр.

«Правда» № 52,
22(9) маj 1917-чи ил

«Правда» гəзетинин мətниндəн чап олунур

ХАРИЧИ СИЈАСӘТИН СИРЛӘРИ

Тәәссүф ки, халг күтлələри нə дипломатија тарихинə даир китаблары, нə дə капиталист гəзетləринин баш мəгаlələриni охуја билмирləр! Даһа чох тəəссүф ки,—һəм дə бу сөз бурада чох јумшаг сəсlənир,—сосиалист-ингилабчы вə с.-д. меншевик партиjаларындан олан назирlər назирlијə лајиг өз һəмкарлары илə бирликдə, һəмин тарихдən онлара јахшы мə'лум олан фактларын вə дипломатија аləминдəки «бөјүк адамларын» онлара јахшы мə'лум олан мəгаlələриндən сүкутла јан кечирlər.

«Речь» «Биржевка»дан көтүрдүјү вə мө'тəбəр сајдығы бир хəбəри дəрч едир; бу хəбəрин əсл мə'насы ондан ибарəтдир ки, Инкилтəрə һеч дə «Түркијəнин парчаланмасындан вə Австрија—Мачарыстанын бөлүшдүрүлмəсиндəн» имтина етмək əлејһинə олмаз, јə'ни Инкилтəрə буна разы олмаға һазырдыр ки, Русија əввəлки мүгавиlələr үзрə она вə'д едилəн илһаглары (Истамбулу, Ермəнистаны, Галитсијаны) əлдə *етмəсин*. Инкилтəрə мүгавиlələрə *бу* мə'нада—вə анчаг бу мə'нада—јенидəн бахмаға һазырдыр.

«Речь» һиддəтлəниб дејир:

«Белəликлə, јени шүарын» (јə'ни илһагсыз вə тəзминатсыз сүлһ шүарыны) «гələбəсинин биринчи нəтичəси будур». «Сазишləрə јəгин ки, јенидəн бахылачагдыр: буна «һазырлыг аддымлары» һəтта инди бизнм тəрəфимиздəн дејил, мүттəфиглəримиз тəрəфиндəн атылыр. Лакин јенидəн бахылманын нəтичəси, бүтүн мүттəфиглəр тəрəфиндəн ирəли сүрүлмүш бүтүн чнди вəзифələrдəн бəрабəр сурəтдə» (дипləјин! дипləјин!) «имтина

етмәкдән ибарәт олмајачагдыр, башга јерләрдә вә мүстәмләкәләрдә, артыг бизим тәрәфимиздән дејил, мүттәфигләримиз тәрәфиндән ирәли сүрүлмүш вәзифәләр һесабына Авропанын чәнуб-шәргиндә ирәли сүрүлмүш вәзифәләрдән» (оху: Австријада вә Түркијәдә, јә'ни Ермәнистанын, Истамбулун, Галитсијанын гарәт еднлмәсиндән) «биртәрәфли сурәтдә» (көрүн, бу әчәб дејилми?) «имтина етмәкдән ибарәт олачагдыр».

Хүсусилә мәтбуатда артыг көстәрилмишдир ки, мүттәфигләримизин Кичик Асијада ирәли сүрүлмүш вәзифәләрдән имтина едәчәкләри еһтималы вардыр. Доғрудур, фәһлә вә әскәр депутатлары Советиндә куја Албер Томанын бу барәдә вердији вә Москва мәтбуатынын јајдығы бәјанатлар индијәдәк рәсми тәсдиг едилмәмишдир. Инкилтәрәјә кәлдикдә исә, бу чүр имтинаны ондан көзләмәк дә чәтин оларды. Инкилтәрә белә бир доғру бахыша әсасланыр ки, әлә кечирмәк истәдији јери габагча ишғал етмәлисән» (динләјин! динләјин!)—«буна көрә дә индн о, өз һәјати мәнафеләри үчүн» (оху: өз капиталистләри үчүн) «мүһүм олан Месопотамија вә Фәләстин јерләрини өз гошунлары илә ишғал едир». «Белә бир шәраитдә Инкилтәрәнин бу саһәдә *дикәр* (курсив «Речь»индир) мүттәфигләрнн һәјати мәнафеләрнинн тә'мин едилмәси уғрунда мүбаризәдән имтина етмәси дә, әлбәттә, биртәрәфли характердә олуб, анчаг онун өзү үчүн фајдалы оларды».

Доғрусу, Милјукова, јахуд бу сәтирләрин башға бир мүәллифинә... ачыг данышдығына көрә, һәлә сағлығында көрәк абидә гојулсун. Әһсән, әһсән сизә, «Речь»дәки ачыг данышан дипломатлар! (Бәс нәјә көрә онлар ачыг данышырлар? она көрә ки, Милјуковун назир вәзифәсини итирмәсиндән ачыглыдырлар)...

Јухарыдакы сәтирләрдә дејиләнләрин һамысы сон илләрин бүтүн дипломатија тарихинин—*вә харичдә капитал гојулушу тарихинин*—тәсдиг етдији бир һәгигәтдир. Инкилтәрә, һәр һалда Фәләстини вә Месопотамијаны гарәт (илһаг) етмәкдән имтина етмәјәчәкдир, лакин руслары (алман-рус чәбһәсиндәки «әсл јаранмыш барышыг» үстүндә) Галитсијадан, Истамбулдан, Ермәнистандан вә саирәдән мәһрум етмәклә чәзаландырмаға разыдыр—«Речь»дән ситат кәтирилән парчаларын дипломатик диллә дејил, рус дили илә шәрһ едилән садә вә ајдын мә'насы бундан ибарәтдир.

«Речь»ин дили илә данышан рус капиталистләри исә өз һиддәтләрини чәтинликлә сахлајыр, харичи

сијасәт сирләрини ағызларындан гачырыр вә гәзәбләнib донгулданараг инкилис капиталистләринә тә'нә илә дејирләр: бу ки «биртәрәфлидир», бу ки сизә «фајдалыдыр», *башгаларына* јох.

Јолдаш фәһләләр, јолдаш әскәрләр! «Речь»ин *чох* билмиш дипломатларынын вә кечмиш назирләринин бу надир ачыг, надир доғру бәјанатларына јахшы фикир верин. Тәкчә рус капиталистләринин дејил, һабелә инкилис капиталистләринин дә мүһарибәдәки *әсл мәгсәдләринин* белә көзәл ифша едилмәсинә јахшы фикир верин.

Јолдаш рус әскәрләри! Инкилис капиталистләринин Месопотамијаны вә Фәләстини гарәт етмәси үчүн мүһарибә етмәк истәјирсинизми? Капиталистләрин мәнафеји илә бағлы олан вә «Речь»ин ағзындан гачырдығы һәгигәти ачыг сөјләмәкдән *горхан* Львов, Чернов, Терешшенко вә Серетелидән ибарәт рус һөкумәтинә сиз јардым етмәк истәјирсинизми?

«Правда» № 53,
23(10) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

КИЗЛИ МҮГАВИЛӘЛӘРДӘН БИРИ

Мә'лумдур ки, «ингилаби» Мүвәггәти һөкүмәтин харичи сијасәт мәсәләсинә даир илк сөзү белә бир бәјанатдан ибарәт иди: кечмиш чар II Николајын «мүттәфиг» капиталистләрлә бағламыш олдуғу бүтүн кизли мүгавиләләр гүввәдә галыр вә јени Русија һәмин мүгавиләләри мүгәддәс вә позулмаз һесаб едәрәк јеринә јетирәчәкдир.

Сонра мә'лумдур ки, бизим «мүдафиәчиләр» милјуковчуларын кизли мүгавиләләри дәрч етмәкдән бојун гачырмаларыны гызғын мүдафиә едирләр. Бу башабәла сосиалистләр о дәрәчәјә чатмышлар ки, кизли дипломатијаны, һәм дә кечмиш чарын кизли дипломатијасыны мүдафиә едирләр.

Нә сәбәбә империалист мүһарибәсинин мүдафиәчиләри мүгавиләләрин сиррини бу гәдәр чанфәшанлыгла горујурлар?

Фәһлә вә әскәр јолдашлар, бунун сәбәбини билмәк истәјирсинизми?

Бу нәчиб мүгавиләләрдән һеч олмаса тәкчә бири илә таныш олун: биз 1915-чи илин әввәлләриндә Италија илә (јә'ни Италија капиталистләри илә) «бизим» бағладығымыз мүгавиләдән бәһс едирик.

Буржуа демократы ч. В. Водовозов «Новое Время»да[34] дәрч олунмуш материаллара әсасланараг «День» гәзетиндә[35] (1917-чи ил 6 мај нөмрәсиндә) һәмин мүгавиләнин мәзмунуну билдирир:

«Мүттәфигләр Триjентлә бирликдә чәнуби Тиролун, бүтүн сащил торпагларынын, Далматсиjанын Зара вә Спалато шәһәрләри илә бирликдә шимал һиссәсинин, Албаниjанын Валона илә бирликдә орта һиссәсинин, Еҝеj дәнизиндә Кичик Асиja сащили jахынлығындакы адаларын, бундан башга, Түркиjәнин Кичик Асиja һиссәсиндә әлверишли дәмир jолу имтиjазынын Италиjаjа верилмәсини тә'мин етмишләр—Италиjанын ган бәһасына бағладығы сөвдә белә дир. Бу әлавә торпаглар, Италиjанын үмумиjjәтлә әввәлләр ираәли сүрдүjү бүтүн милли тәләбләрдән гатгат артыгдыр. Тәхминән 600 000 нәфәр италjан әһалиси олан вилаjәтләрдән (чәнуби Тирол вә Триjест) башга Италиja мүгавилә үзрә, бир милjондан артыг әһалиси олан, етнографиja вә дини чәһәтчә Италиjаjа тамамилә jабанчы олан торпаглар әлдә етмиш олур. Бураjа, мәсәлән, Далматсиja дахилдир; онун әһалисинин 97 фаизи серб тајфасына мәнсубдур, бурада италjанлар исә 2 фаиздән азачыг артыгдырлар. Тамамилә тәбиидир ки, Сербиjанын нөинки разылығы, һәтта хәбәри дә олмадан Италиja илә бағланан мүгавилә Сербиjада шиддәтли кәдәр вә һиддәт ојатмышдыр. Скупшинада Пашич демишдир ки, бу мүгавилә һаггындакы шаjиәнин jанлыш олдуғуна үмид едир, чүнки Италиja өзү милли принсип наминә бирләшмишдир вә бу принсипи лап көкүндән сарсыдан һеч бир һәрәкәт едә билмәз. Лакин Пашич jанылмыш олду; мүгавилә бағланмышды.

Бу мүгавилә индики мүһарибәjә аид олан вә мәзмуну бизә мә'лум олан jеканә мүгавиләдир, һәм дә бу мүгавилә там jыртычылыг мүгавиләсидир. Башга мүгавиләләрдә дә бу гәдәр jыртычылыг инстинктләриниң олуб-олмадығы бизә мә'лум дејилдир. Өз бајрағында: «илһагсыз сүлһ» сөзләрини jазан демократиja үчүн буну билмәк һәр һалда олдуғча әһәмиjjәтлидир».

Башга кизли мүгавиләләрин нә гәдәр jыртычы маһиjjәтдә олдуғу «бизә мә'лум дејилдир»?—Хејр, ч. Водовозов, бу бизә чох jахшы мә'лумдур: Ираны, Түркиjәни бөлүшдүрмәк, Галитсиjаны, Ермәнистаны ишғал етмәк һаггындакы кизли мүгавиләләр дә Италиja илә олан гарәтчилик мүгавиләси гәдәр мурдар гарәтчилик мүгавиләләридир.

Әскәр вә фәһлә jолдашлар! Сизә дејирләр ки, сиз «азадлығы» вә «ингилабы» мүдафиә едирсиниз? Әслиндә сиз чарын шүбһәли мүгавиләләрини, кизли бир хәстәлиjин кизләдилмәси кими сиздән кизләдилән бу мүгавиләләри мүдафиә едирсиниз.

«Правда» № 53,
23(10) маj 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән
чап олунур

НАЗИР ҮСЛУБУ

«Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов» гәзетинин редакторлары назир үслубуну мәнимсәјирләр. «Правда» онларын хошуна кәлмир; онлар «Правда»нын «Мүвәггәти һөкумәтә кәскин һүчумларыны» писләјирләр.

Хоша кәлмәјәни тәнгид етмәк һәр бир публисистин мүгәддәс һүгугудур. Лакин «һүчумлары» назирсајағы писләјиб маһијјәтчә тәнгид етмәмәк, белә-ликлә дә өзүнү күлүнч вәзијјәтә салмаг нәјә лазымдыр? Бизим дәлилләримизи, һеч олмаса бирчә гәтнамәмизи, синфи мүбаризә һаггындакы көстәришләримиздән һеч олмаса бирчәсини тәһлил етмәјә киришмәк даһа јахшы олмазмы?

«Известия» баш мәгаләсиндә јазыр: «Өлкә *бу күн* мәһв олмагдадыр». Доғрудур. Һәм дә мәһз буна көрә бу күн хырда буржуазијанын, халгчыларын вә меншевикләрин капиталистләрлә сазишчилијинә бел бағламаг ағылсызлыгдыр. Бу јолла өлкәни мәһв олмагдан хилас етмәк олмаз.

«Правда» № 53,
28(10) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

НАПОЛЕОН АХТАРЫРЛАР

Кечмиш назир Милјуковун гәзети, бә'зиләрини һөкумәтдән сыхышдырыб чыхармыш олан меншевикләрә вә сосиалист-инқилабчылара бәрк ачыгланыр вә буна көрә һеч дә... «еһтијатлы» олмајан сөзләр сөјләмәјә башлајыр.

Гардашлашмаја даир 9 мај тарихли имзасыз мәгаләдә дејилир: «Чинајәткар тәблиғата дөзмәк оларми?.. Доғруданмы буна сон гојулмајачагдыр? Доғруданмы Наполеонсуз кечинмәк олмаз? Доғруданмы биз полад интизам һаггында ачыг данышыгларла кифајәтләнәчәјик?!!»

Керенскинин полад интизам һаггындакы бәдnамчасына мәшһур сөзләринә инчә, чох инчә бир ишарәдир.

«Речь» «бизим» «јени» һөкумәтдә нәләр баш вердијинә даир охучуларда доғру, дүрүст тәсәввүр ојадыр. Белә бир гәзетдә сон дәрәчә аз тәсадүф едилән вә мүстәсна шәраитдән доған һәмин доғручулуға көрә «Речь»ә лап үрәкдән тәшәккүр едирик.

Керенски «јени» һөкумәтдә Чернова вә Серетелијә архаланараг гошун ичәрисиндә (империалист һүчум програмыны һәјата кечирмәк үчүн) «полад интизам» олмасыны е'лан едир.

16 назир јериндән 10-на сәһиб олан мүлкәдар вә капиталистләр исә Керенскијә бәрк гәзәбләнәрәк дејирләр: «Доғруданмы биз полад интизам һаггында ачыг данышыгларла кифајәтләнәчәјик?».

Мәкәр ајдын дејилми ки, бу ибарә Керенскини вә ја «мүвафиг» кенераллары өз үзәрләринә Наполеон ролуну, азадлығы боған ролуну, фәһләләри күллələјән ролуну көтүрмәјә тәһрик етмәк демәкдир?

«Правда» № 53,
23(10) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән
чап олунур

ҺЕЧ БИР ШЕЈ ДӘЈИШМӘМИШДИР

Инди «сосиалист» назирләр[36] һөкумәтә дахил олдугдан сонра тамам башга һава чалыначаг—мүдафиәчиләр бизи буна инандырмаға чалышырдылар вә инди дә инандырмаға чалышырлар. Бир нечә күн белә кечмәмиш бу инандырмаларын сахталығы ашкара чыхмаға башламышдыр.

Кечмиш назир Милјуков кечмиш чар Николајын инкилис вә франсыз капиталистләри илә бағладығы кизли мүгавиләләри дәрч етмәк истәмәдијини вә дәрч етмәјәчәјини билдирдикдә, бунун әскәр вә фәһләләрдә нә кими бир һиддәт ојандырдығы мә'лумдур. Бәс сонра нә олду? Инди бу мәсәлә барәсиндә Скобелев вә Серетелинин назир јолдашы, *јени* харичи ишләр назири ч. Терешшенко нә дејир?

Терешшенко е'тираф едир ки, «бу мәсәлә (јә'ни кизли мүгавиләләр мәсәләси) еһтираслары чошдурур». Бәс һәмин еһтираслары сакит етмәк үчүн о, нә едир? О, јеничә деврилмиш Милјуковун дедикләрини садәчә оларг *тәкрар едир.*

Терешшенко журналистләрлә сөһбәтдә билдирмишдир:

—«Мүгавиләләрин дәрһал дәрч едилмәси мүттәфигләрлә әлагәнин кәсилмәси демәк олар».

«Сосиалист» назирләр исә сусур вә кизли дипломатија системини пәрдәләјирләр.

Коалисијалы һөкумәт һеч бир шеји дәјишдирмәмишдир. Чарын кизли мүгавиләләри онун үчүн мүгәддәс бир шеј олараг галыр.

Һәм дә чәнаблар, сиз истәјирсиниз ки, бу һал «еһтираслары чошдурмасын»? Шүурлу фәһлә вә әскәрләри сиз нә һесаб едирсиниз? Јохса сиз онлары доғрудан да «гијам етмиш гуллар» һесаб едирсиниз?

«Правда» № 54
24(11) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ДЕМОКРАТИЗМДӘН АЧЫНАЧАГЛЫ КЕРИ ЧӘКИЛМӘ

«Известия» бу күн фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин әскәр бөлмәсинин ичласы һаггында мә'лумат чап етмишдир. Бу ичласда һәмчинин:

«*Әскәрләрин милис вәзифәси даиыја билачаји* мәсәләси мүзакирә олунмушдур. Ичраијјә комиссијасы ичласа ашағыдакы гәтнамәни тәклиф едир:

Әскәрләрин билаваситә өз вәзифәләрини јеринә јетирмәли олдугларыны нәзәрә алараг, әскәр депутатлары Советинин Ичраијјә комиссијасы *әскәрләрин* милисдә *иштирак етмәси әлејһинә чыхыр* вә милис ишиндә олан бүтүн *әскәрләрин дәрһал һиссәләрә гајтарылмасыны* тәклиф едир.

Гыса мүзакиряләрдән сонра гәтнамә белә бир *дүзәлишлә* гәбул едилмишдир ки, *дөјүшән ордудан азад едилән әскәрләрин, һабелә јаралы әскәрләрин* милис *вәзифәсиндә* ишләмәсинә јол верилсин».

Чох тәэссүф ки, дүзәлишин вә гәтнамәнин дүрүст мәтни дәрч едилмәмишдир. Даһа чох тәэссүф ки, Ичраијјә комиссијасынын тәклиф етдији, ичласын да гәбул етдији гәтнамә демократизмин әсас принсипләриндән тамамилә кери чәкилмәк демәкдир.

Русијада елә бир демократик партија чәтин тапылар ки, о, даими ордуну халгын һамылыгла силаһланмасы илә әвәз етмәк һаггындакы програм тәләбини гәбул етмәсин. Елә бир сосиалист-ингилабчы вә ја с.-д. меншевик чәтин тапылар ки, бу тәләбин әлејһинә чыхмаг гәрарына кәлсин. Лакин бүтүн бәла ондадыр ки, «индики заманда»—«ингилаби демократија» һаггындакы нбарәләр курултусу алтында—де-

мократик (сосиализмдән һеч данышмаға да дәјмәз) програмлары «принсипчә» гәбул етмәк, практикада исә онлардан үз дөндәрмәк «адәт олмушдур».

«Әскәрләрин билаваситә өз вәзифәләрини јеринә јетирмәли олдугларына» әсасланараг әскәрләрин милисдә иштирак етмәси әлејһинә чыхмаг—демократизм принсипләрини тамамилә унутмагдыр вә ола биләр, гејри-ихтијари, шүурсуз олараг, даими орду нөгтеји-нәзәринә кечмәкдир. Даими орду тәрәфдарларынын бахышы беләдир: әскәр пешәкардыр; онун билаваситә вәзифәси ичтимаи хидмәт *дејилдир.* Бу, демократик бахыш дејилдир. Бу, Наполеонларын бахышыдыр. Бу, көһнә режим тәрәфдарларынын вә асанлыгла керијә, республикадан конститусијалы монархијаја кечмәк һәсрәти чәкән капиталистләрин бахышыдыр.

Демократ принсипчә белә бахышын әлејһинәдир. Әскәрләрин милисдә иштирак етмәси—орду илә халг арасында олан сәдди јыхмаг мәсәләсидир. Бу—«казарма»нын мәнфур кечмиши илә үзүлүшмәк мәсәләсидир, чүнки орада халгдан ајрылыгда вә халгын әлејһинә вәтәндашларын хүсуси бир тәбәгәсини мәшг етдириб әһлиләшдирир, онлара тә'лим верирдиләр ки, бунларын да «билаваситә вәзифәси» анчаг һәрби пешәјә хидмәт етмәк иди. Әскәрләрин милисдә иштирак етмәси—«әскәрләрә» јени тәрбијә вериб, онлары вәтәндаш-милис етмәк, әһалијә јени тәрбијә вермәклә ону обывателликдән чыхарыб силаһлы вәтәндаш етмәк кими әсаслы бир мәсәләдир. Әкәр *бүтүн* халг силаһдан истифадә етмәји өјрәнмәк үчүн дәрһал вә шәксиз имкан әлдә едә билмәсә, демократија бош, сахта бир ибарә вә ја јарымчыг бир тәдбир олар. Әскәрләр милис ишиндә мүнтәзәм, даими вә кениш иштирак етмәсәләр, буна наил олмаг мүмкүн дејилдир.

Ола биләр е'тираз едиб десинләр ки, әскәрләри *билаваситә* өз вәзифәләриндән *ајырмаг* олмаз. Лакин бу барәдә һеч данышыг да јохдур. Ағыр бир хәстәнин јатағы башында отуран бир һәкимин сечки бүллетени салмаг үчүн кетмәјә һаггы олмадығы ба-

рәдә, јахуд фасиләсиз ишләмәси һамы тәрәфиндән тамамилә зәрури һесаб едилән бир истеһсалда чалышан фәһләнин башга бир фәһлә тәрәфиндән әвәз едилмәјинчә, өз сијаси һүгугундан истифадә етмәк үчүн кетмәјә һаггы олмадығы барәдә ајрыча данышылмадығы кими, бу барәдә дә ајрыча данышмаг күлүнч олар. Бу кими бәһанәләр тамамилә јерсиз вә ја һәтта вичдансызлыг оларды.

Милисдә иштирак етмәк—демократијанын ән мүһүм вә әсаслы тәләбләриндән биридир, азадлығын ән мүһүм тә'минатларындан биридир. (Мө'тәризәдә әлавә етмәлијик ки, ордунун мәһз һәрби бачарығыны вә һәрби күввәсини артырмаг үчүн, даими орду әвәзиндә халгын һамылыгла силаһланмасындан, халга әскәрләр тәрәфиндән тә'лим верилмәсиндән дојру бир јол јохдур; һәр бир әсл ингилаби мүһарибәдә бу үсул тәтбиг едилә билирди вә тәтбиг едилә биләр). Һәр јердә дәрһал вә данышыгсыз олараг үмумхалг милиси тәшкилинә, милис ишиндә әскәрләрин иштиракынын һәр васитә илә кенишләндирилмәсинә башламаг лазымдыр—буну һәм фәһләләрин, һәм кәндлиләрин, һәм әскәрләрин, бүтүн бөјүк әһали әксәријјәтинин ән вачиб мәнафеји, мүлкәдар вә капиталистләрин мәнфәәтләрини горумагда марағы олмајан бу әксәријјәтин мәнафеји тәләб едир.

1917-чи ил мајын 10-да (23-дә) јазылмышдыр

1917-чи ил мајын 25(12)-дә «Правда» гәзетинин 55-чи №-синдә чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән чап олунур

СОСИАЛ-ШОВИНИСТЛӘРИН ИШТИРАКЫ ИЛӘ БЕЈНӘЛХАЛГ ГОНДАРМА СОСИАЛИСТ КОНФРАНСЫНЫН ЧАҒЫРЫЛМАСЫ ҺАГГЫНДА

Бу күн «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов» гәзети бејнәлхалг конфранс[37] чағырылмасы үчүн комиссија тәшкил едилмәсинә даир Ичраијјә комитәсинин «Әсаснамәсини» чап едир. Јери кәлмишкән, бу комиссијаја бизим партијамыздан да нүмајәндә дә'вәт олунур. Өзлүјүндә ајдыңдыр ки, бизим партијамыз нә комиссијада, нә дә үмумијјәтлә, өз буржуазијасы тәрәфинә кечмиш олан гондарма сосиалист назирләрин иштиракы илә чағырылан конфрансда гәтијјән иштирак етмәјәчәкдир. Бизим партијамызла марагланан вә Интернасионалда ишләрин вәзијјәти һаггында партијамызын гәтнамәсини[38] охумуш олан һәр кәс буну билмәмиш олмазды.

Артыг бир нечә күн бундан әввәл партијамызын МК-сы чағырылмагда олан Симмервалд конфрансына[39] нүмајәндә көндәрмәји бирсәслә гәрара алмыш вә она тапшырмышдыр ки, әкәр конфранс сосиал-шовинистләрлә һәр һансы бир шәкилдә јахынлашмаға вә ја онларла бирликдә мәсәлә мүзакирә етмәјә тәрәфдар чыхса, дәрһал һәмин конфрансы тәрк етсин вә Симмервалд иттифагындан чыхсын.

1917-чи ил мајын 10-да (23-дә) јазылмышдыр

1917-чи ил мајын 25(12)-дә «Правда» гәзетинин 55-чи №-синдә чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән чап олунур

ПУТИЛОВ ЗАВОДУНДАКЫ МИТИНГДӘ НИТГ 12(25) МАЈ 1917-чи ИЛ

ГЫСА ГӘЗЕТ ҺЕСАБАТЫ

Ленин болшевикләрин мүһарибә, сүлһ вә коалисијалы һөкумәт һаггындакы бахышларынын әсасларыны шәрһ етмишдир.

Ленин өз нитгинин биринчи јарысында, Алманијадан кечиб кәлмәсинин сәбәбләрини гысача сөјләдикдән сонра, мүһарибә мәсәләсинә кечмиш вә мүһарибәнин гарәтчилик маһијјәтини көстәрмишдир. Сонра мүһарибәни нечә гуртармаг мәсәләси үзәриндә дајанмыш вә бу фикри ирәли сүрмүшдүр ки, јеканә васитә—мүһарибә едән бүтүн өлкәләрин фәһләләринин иттифагындан ибарәтдир.

Ленин даһа сонра бүтүн өлкәләрин фәһләләринин бу иттифагына мане олан сәбәбләр үзәриндә дајанмыш вә көстәрмишдир ки, бу иттифага һансы јолларла наил олмаг мүмкүн вә лазымдыр.

Бу јол—фәһләләрин капиталистләрлә, кәндли-әскәрләрин мүлкәдарларла сазиши јолу дејил, фәһлә вә кәндлиләрин өз залымларына гаршы мүбаризәси јолудур.

Коалисијалы һөкумәт—бу, сосиалистләрин капиталистләрлә сазишидир, бу, ингилабы боғмагдыр.

Һакимијјәтин фәһлә вә кәндлиләр тәрәфиндән өлә алынмасы, өлкәмиздә тә'хирәсалынмаз мәсәләләри—торпаг мәсәләсини, торпағы кәндлиләрин әлинә тапшырмаг мәсәләсини вә мүһарибә илә әлагәдар олан башга мәсәләләри: әрзаг, фәһләләрин вәзијјәтини јахшылашдырмаг мәсәләләрини вә и. а. мәсәләләри һәлл едә биләр.

«Солдатская Правда» № 26, 1 ијун (19 мај) 1917-чи ил

«Солдатская Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ПРОЛЕТАРИАТ ПАРТИЈАСЫ РАЈОН ДУМАЛАРЫ СЕЧКИЛӘРИНДӘ

Партијамыз сечкиләрә өз мүстәгил сијаһылары илә кедир. МК катиблијинә кәлән илк мә'лумата көрә, бу сијаһылар 12 рајондан 4-дә (Москва, Рождественски, Колпински вә Пороховскоj рајонлары) һеч бир блока кирмәдән тәртиб едилмишдир. Бүтүн галан рајонларда биз *анчаг* бејнәлмиләлчиләрлә, јә'ни: 6 рајонда (2-чи шөһәр, Нарва, Петроград тәрәфи, Москва, 1-чи шәһәр вә Василеостров рајонларында) межрајончуларла[40] (бунлар, мә'лум олдуғу кими, халгчыларын вә меншевикләрин капиталистләр һөкумәтинә дахил олмасыны ән гәти сурәтдә писләмишләр), сонра 4 рајонда (Выборг, Невски, 1-чи шәһәр вә Василеостров рајонларында) «сосиалист» назирчилијинин[41] дүшмәнләри олан бејнәлмиләлчи меншевикләрлә[42] вә бир рајонда (Невски рајонунда) сосиалист ингилабчылар партијасындан олуб, өз партијасынын «назирчилијини» писләјән јенә бејнәлмиләлчиләрлә блока киририк.

Башга партијалардан олан бејнәлмиләлчиләрлә бу чүр бирләшмә һәм конфрансларымызын (Петроград[43] вә Үмумрусија конфрансларынын) гәрарларына, һәм дә меншевикләрин вә халгчыларын хырда буржуа мүдафиәчилијинә вә назирчилијинә гаршы пролетар партијасынын принсипиал хәттинә тамамилә уjғундур.

«Новая Жизнь»ин дә апардығы «сол блок» тәблиғаты, әлбәттә, партијамызын гәрарыны сарсыда билмәзди. Белә бир фикир доғру дејилдир, көкүн-

дән доғру дејилдир ки, куја бәләдијјә сечкиләри (Мүәссисләр мәчлиси сечкиләри гәдәр) «лап ачыг сијаси характер дашымыр». Бу да доғру дејилдир ки, «ајры-ајры сосиалист (??) партијаларынын бәләдијјә програмлары бир-бириндән аз фәргләнир». «Правда»нын дәлилләринә мәһијјәтчә чаваб вермәјәрәк бу кими гәрибә данышыглары тәкрар етмәк—ән мүһүм мәсәләни ајырд етмәкдән бојун гачырмаг вә ја ачыгча тәслим олмаг демәкдир.

Ингилаб заманы пајтахтдакы сечкиләри халис (вә ја һәтта башлыча олараг) «бәләдијјә» програмындан ибарәт билмәк—чох гәрибә бир чәфәнкијатдыр. Бу—бүтүн ингилабларын тәчрүбәсинә истеһзадыр. Бу—Питерин ролунун рәһбәр рол олдуғуну, бә'зән исә *һәмчинин һәлледичи* рол олдуғуну чох көзәл билән фәһләләрин сағлам дүшүнчәсинә истеһза етмәкдир.

Кадетләр бүтүн сағлары, бүтүн әксингилабы, бүтүн мүлкәдар вә капиталистләри бирләшдирирләр. Онлар һөкумәтә тәрәфдардырлар, онлар ингилабчы Петрограды, 6 халгчы вә меншевикә гаршы 10 назири олан капиталистләр һөкумәтинин дәмтутаны етмәк истәјирләр.

Кадетләрин, шовинистләрин, боғазлар үстүндә мүһарибә тәрәфдарларынын әлејһинә кедән пролетариат партијасыдыр; бу партија империализмә гәти дүшмән олан, капиталын мәнафејинә гаршы чыхмаға, чидди ингилаби тәдбирләр көрмәјә јеканә габил олан партијадыр; һәмин ингилаби тәдбирләр көрүлмәдән исә, јахынлашан вә инди артыг чох јахын олан сон дәрәчә бөјүк фәлакәт заманы зәһмәткеш күтләләрә көмәк етмәк *олмаз*. Ингилаби тәдбирләр көрүлмәдән ничат *јохдур*. Дәрһал үмумхалг милиси јаратмаг јолунда бир пиллә тәшкил едән фәһлә милиси олмаса, бу кими тәдбирләр көрмәк мүмкүн *дејилдир*, һәтта буну үрәкдән арзу етдикдә дә мүмкүн дејилдир, хүсусилә «узун нөвбәләрдән» вә әрзаг башыпозуглуғундан хилас олмаг мүмкүн дејилдир.

«Орта хәтт», хырда буржуазијанын, хош арзулар ирәли сүрән вә капиталистләрлә сазишә кирмәклә,

капиталистләрә табе олмагла (10-а гаршы 6 назир!!) өзүнү күчдән салан меншевик вә халгчыларын хәтти исә,—өлкүн бир хәтдир. Күтләләр капиталистләрлә «сазишчилијә» һәтта мүвәггәти олараг инансалар да, бу хәттин өлкүн олдуғуну тәчрүбәдә тезликлә јәгин едәрләр.

Ким зәһмәткеш күтләләрин мәнафеjинин һәгигәтән һәjата кечирилмәсинә тәрәфдардырса, ким полисин арадан галдырылмасына, онун үмумхалг милиси илә әвәз едилмәсинә тәрәфдардырса, ким өлкәни ешидилмәмиш бөһрандан, ешидилмәмиш дағынтыдан гуртармаг үчүн чидди, ингилаби тәдбирләр көрүлмәсинә тәрәфдардырса, о, пролетар партијасынын, Русија с.-д. фәһлә (болшевикләр) партијасынын сијаһысына сәс вермәлидир.

«Правда» № 56,
26(13) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ИНГИЛАБ ӘРӘФӘСИНДӘ ПАРТИЈАМЫЗ МҮһАРИБӘ һАГГЫНДА НӘ КИМИ БӘЈАНАТЛАР ВЕРМИШДИ

Мәһз шовинист («мүдафиәчи») ингилабын гәләбәсини нәзәрдә тутан бәјанатлар хүсусилә мараглыдыр. Русија с.-д. фәһлә партијасынын Мәркәзи Органы олараг Зиновјев вә Ленинин редакторлуғу илә Ченеврәдә чыхан «Сосиал-Демократ»ын[44] 1915-чи ил 13 октјабр тарихли 47-чи №-синдә редаксија адындан ашағыдакылар чап едилмишди:

«...8) Биз о адамлары ингилабчы шовинист һесаб едирик ки, онлар чаризм үзәриндә гәләбәни Алманија үзәриндә гәләбә үчүн,—башга өлкәләри гарәт етмәк үчүн,—Русијанын башга халглары үзәриндә великоросларын һөкмранлығыны мөһкәмләндирмәк вә и. а. үчүн истәјирләр. Ингилаби шовинизмин әсасы—хырда буржуазијанын синфи мөвгејидир. Хырда буржуазија һәмишә буржуазија илә пролетариат арасында тәрәддүд едир. Инди хырда буржуазија, шовинизм илә (шовинизм онун һәтта демократик ингилаб мә'насында ардычыл ингилабчы олмасына мане олур) пролетар бејнәлмиләлчилији арасында тәрәддүд едир. Һазырда Русијада һәмин хырда буржуазијанын сијаси ифадәчиләри—трудовикләрдир[45], сосиалист-ингилабчылардыр, «Наша Заря»дыр[46], Чхеидзе фраксијасыдыр[47], ТК-дыр, ч. Плеханов вә башга бу кимиләридир. 9) Әкәр Русијада ингилабчы шовинистләр галиб кәлсәјдиләр, онда биз һазыркы мүһарибәдә *онларын* «вәтәнинин» мүдафиәси әлејһинә олардыг. Бизим шүарымыз—һәтта ингилабчы вә республикачы олсалар да, шовинистләрин әлејһинә ол-

магдыр, онларын *әлејһинә* вә сосиалист ингилабы үчүн бејнәлхалг пролетариатын иттифагы *леһинә* олмагдыр. 10) Рус буржуа ингилабында пролетариатын рәһбәр ролу мүмкүндүрмү,—суалына биз белә чаваб веририк: бәли, мүмкүндүр, *бу шәртлә ки,* хырда буржуазија һәлледичи анларда сола тәрәф мејл етсин; ону сола тәрәф сөвг едән исә јалныз бизим тәблиғатымыз дејил, һәмчинин бир сыра објектив амилләр, игтисади, малијјә (мүһарибә ағырлыглары), һәрби, сијаси вә с. бу кими објектив амилләрдир. 11) Әкәр индики мүһарибәдә ингилаб пролетариат партијасыны һакимијјәт башына гојарса, бу партија нә едәр,—суалына биз белә чаваб веририк: биз, мүстәмләкәләри вә *бүтүн* асылы, мәзлум халглары, бәрабәр һүгуглу олмајан халглары азад етмәк шәрти илә *бүтүн* мүһарибә едәнләрә сүлһ тәклиф едәрдик. Нә Алманија, нә дә Инкилтәрә илә Франса, өз индики һөкумәтләри шәраитиндә, бу шәрти гәбул етмәздиләр. Онда биз ингилаби мүһарибә һазырламалы вә етмәли олардыг, јә'ни бүтүн минимум програмымызы ән гәти тәдбирләрлә нәинки тәкчә бүтүнлүклә һәјата кечирәрдик, һәтта инди великоросларын зүлмү алтында олан бүтүн халглары, бүтүн мүстәмләкәләри вә Асијанын асылы өлкәләрини (Һиндистаны, Чини, Ираны вә башгаларыны) мүнтәзәм сурәтдә үсјана галдырардыг, нәбелә—вә биринчи нөвбәдә—Авропанын сосиалист пролетариатыны өз һөкумәтләри әлејһинә вә өз сосиал-шовинистләринин зиддинә олараг үсјана галдырардыг. Һеч шүбһә ола билмәз ки, Русијада пролетариатын гәләбәси Асијада да, Авропада да ингилабын инкишафы үчүн сон дәрәчә әлверишли шәраит јарадарды. Буну һәтта 1905-чи ил дә[48] сүбут етди. Мурдар оппортунизм вә сосиал-шовинизм зир-зибилинин зиддинә олараг, ингилабчы пролетариатын бејнәлхалг һәмрә'лији исә *бир фактдыр»**.

«Правда» № 56, 26(13) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

* Бах; Әсәрләри, 5-чи нәшри, 27-чи чилд, сәһ. 57. *Ред.*

Н. К. КРУПСКАЈАНЫН «РУСИЈА СОСИАЛ-ДЕМОКРАТ ФӘҺЛӘ ПАРТИЈАСЫ ТАРИХИНДӘН СӘҺИФӘЧИК» МӘГАЛӘСИНӘ ӘЛАВӘ[49]

Мајын 9-да чәршәнбә ахшамы Исвечрәдән Алманија васитәсилә 200-дән чох мүһачир, о чүмләдән меншевикләрин башчысы Мартов, сосиалист-ингилабчыларын башчысы Натансон вә башгалары кәлмишләр. Онларын кәлмәси бир даһа вә тәкрарән сүбут етди ки, Исвечрәдән Алманија васитәсилә кәлмәкдән башга бир е'тибарлы јол јохдур. «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов» гәзетиндә (№ 32, 5 апрел) Ленин вә Зиновјевин Алманијадан кечиб кәлмәләри һаггында онларын мә'рузәси дәрч едилмиш вә орада ики битәрәф өлкә (Исвечрә вә Исвеч) сосиалистләринин ады чәкилмишдир; бунлар өз имзалары илә тәсдиг етмишләр ки, Алманијадан кечиб кәлмәк зәрури иди вә бу заман алман һөкүмәти илә аз-чох гәбаһәт һесаб едилә биләчәк һеч бир әлагәјә кирилмәмишдир.

«Солдатская Правда» № 21, 26(13) мај 1917-чи ил

Әлјазмасындан чап олунур

ДАҒЫНТЫ ЈАХЫНЛАШЫР

Јахынлашан фәлакәт һаггында хәбәрләр, мүлаһизәләр, тәшвиш вә шаҗиәләр кетдикчә артмагдадыр. Капиталист гәзетләри һәдә-горху кәлир, болшевикләрә гаршы ағызлары көпүкләнә-көпүкләнә фәрјад салыр, Кутлерин ад көстәрмәдән дәлил кәтирдиҗи «бир» заводу, «бә'зи» заводлары, «бир» мүәссисәни вә и. а. бир сүбут кими көстәрирләр. Тәәччүблү үсулдур, гәрибә «сүбутлардыр»... нә сәбәбә мүәјјән бир заводун *адыны* чәкилмәсин? Һәјәчан салмаг мәгсәдилә ујдурулан бу шаҗиәләри јохламаг үчүн нә сәбәбә чамаата да, *фәһләләрә дә* имкан верилмәсин?

Чәнаб капиталистләр үчүн баша дүшмәк чәтин дејилдир ки, мүәссисәләрин адыны дүрүст көстәрмәмәк вә дүрүст мә'лумат вермәмәклә онлар јалныз өзләрини күлүнч вәзијјәтә гојурлар. Чәнаб капиталистләр, ахы сиз һөкүмәтсиниз, 16 назирин 10-у сиздәндир, сиз мәс'улсунуз вә сиз сәрәнчам верирсиниз. Мәкәр бу күлүнч дејилми ки, һөкүмәтдә әксәриҗјәтә малик олуб сәрәнчам верән адамлар Кутлерин ад көстәрмәдән кәтирдиҗи дәлилләрлә кифаҗәтләнәрәк ачыг вә ашкар чыхыш етмәкдән горхур вә мәс'улиҗјәти һакимиҗјәт башында дурмаҗан дикәр партиҗаларын үзәринә јыхмаға чәһд едирләр?

Хырда буржуа партиҗалары олан халгчыларын вә меншевикләрин гәзетләри дә шикаҗәтләнирләр, лакин онлар бир гәдәр башга шәкилдә шикаҗәтләнәрәк, дәһшәтли болшевикләри тәгсирләндирмәкдән (әлбәт-

тә, бунсуз олмур) даһа чох бир јығын хош арзулар ирәли сүрүрләр. Редаксијасы јухарыда ады чәкилмиш ики партијанын блоку әлиндә олан «Известия» бу чәһәтдән хүсусилә сәчијјәвидир. Онун 11 мај тарихли 63-чү №-синдә тәсәррүфат дағынтысына гаршы мүбаризә мөвзусунда ики мәгалә чап едилмишдир; мәгаләләрин мәзмуну еjнидир. Бунларын биринә олдугча... нечә дејәк ки, јумшаг чыхсын?.. олдугча еһтијатсыз (империалистләр һөкумәтинә халгчылар вә меншевикләрин дахил олмасы үмумијјәтлә «еһтијатсыз» олдуғу кими) бир башлыг верилмишдир—«Мүвәггәти һөкумәт нә истәjир». Белә бир башлыг вермәк даһа доғру оларды: «Мүвәггәти һөкумәт нәjи *истәмир* вә нә вә'д едир?».

О бири мәгалә «фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Ичраијjә комитәсинин игтисади шө'бәсинин гәтнамәсиндән» ибарәтдир. Онун мәзмунуну даһа дүрүст верән бир нечә ситат кәтирәк:

«Бир чох сәнаје саһәләриндә дөвләт тиҹарәт иһһисары (тахыл, әт, дуз, көн) вахты jетишмишдир, дикәр сәнаје саһәләриндә дөвләт тәрәфиндән тәнзим едилән трестләрин (көмүр вә нефт һасилаты, метал, гənд, кағыз истеһсалы) јарадылмасы үчүн шәраит jетишмишдир вә нәһаjәт, мүасир шәраит, демәк олар, бүтүн сәнаје саһәләриндә хаммалын вә һазыр мәһсулун бөлүшдүрүлмәсини, һабелә гиjмәтләрин мүәjjән едилмәсини гаjдаjа салмаг үчүн дөвләтин иштиракыны тәләб едир... Бунунла бәрабәр, дөвләт тәрәфиндән тәнзим едилмәли олан әмтәәләрлә мөһтәкирлиjә гаршы мүбаризә мәгсәдилә, бүтүн кредит мүәссисәләри дөвләт-ичтимаи органларынын нәзарәти алтында олмалыдыр... Бунунла бәрабәр... мүфтәхорларa гаршы мүбаризә үчүн ән гəти тәдбирләр көрүлмәли, һәтта әмәк мүкәлләфиjjәти тәтбиг едилмәлидир... Өлкә инди артыг фәлакәт ичиндәдир вә ону анчаг бүтүн халгын јарадычылыг сә'jи гуртара биләр ки, буна да мүһарибәнин вә чар режиминин дағытмыш олдуғу өлкәни хилас етмәк кими бөjүк вәзифәни шүурлу олараг өз үзәринә гоjмуш олан» (һм... һм...!?) *«дөвләт нәкимиjjәти башчылыг* етмәлидир».

'Сон чүмләнин мүһарибә сөзү илә башланан һиссәсиндән башга—капиталистләрин jеринә jетирә билмәjәчәjи вәзифәләри халис бир мешшан үмиди илә онларын «үзәринә гоjан» һиссәдән башга—галаны көзәл програмдыр. Һәм нәзарәт, һәм трестләрин дөв-

ләтләшдирилмәси, һәм мәһтәкирлијә гаршы мүбаризә, һәм әмәк мүкәлләфијјәти—дејин көрәк, бунларын «дәһшәтли» болшевизмдән нә фәрги вар? «дәһшәтли» болшевикләр бундан артыг нә истәјирдиләр?

Әсл мәтләб дә бундадыр, мәсәләнин маһијјәти дә бундадыр, бүтүн рәнкләрдән олан мешшан вә филистерләр дә мәһз буну әсла анламаг истәмирләр: «дәһшәтли» болшевизмин програмыны гәбул етмәк лазым *кәлир,* чүнки һәгигәтән јахынлашан, һәгигәтән дәһшәтли ифласдан гуртармаг үчүн башга бир програм ола билмәз, *амма...* амма капиталистләр бу програмы *она көрә* «гәбул едирләр» ки (бах: «јени» Мүвәггәти һөкумәтин бәјаннамәсинин мәшһур 3-чү §-ы)[50], *ону јеринә јетирмәсинләр.* Халгчылар вә меншевикләр исә капиталистләрә «е'тимад едир» вә халгы һәмин фәлакәтли е'тимада алышдырырлар. Бүтүн сијаси вәзијјәтин бүтүн маһијјәти бундадыр.

Трестләрин үзәриндә нәзарәт гојулмасыны—онларын там һесабатынын дәрч едилмәсини, дәрһал онларын гуллугчуларынын гурултајларынын чағырылмасыны, *фәһләләрин өзләринин* нәзарәтдә һөкмән иштирак етмәсини, һәр бир ири сијаси партија нүмајәндәләринин мүстәгил нәзарәт етмәсинә јол верилмәсини—бунларын һамысыны декрет васитәсилә кечирмәк олар ки, бу декрети дә тәртиб етмәк үчүн *бирчә күн* кифајәтдир.

Вәтәндаш Шингарјовлар, Терешшенколар, Коноваловлар, бәс нәјә көрә ишә башланмыр? вәтәндаш гондарма сосиалист назир Чернов, Серетели, нәјә көрә ишә башланмыр? фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Ичраијјә комитәсинин халгчы вә меншевик рәһбәрләри олан вәтәндашлар, нәјә көрә ишә башланмыр?

Трестләр үзәриндә, банклар үзәриндә, тичарәт үзәриндә, *«мүфтәхорлар» үзәриндә* (мүстәсна бир шејдир ки, «Известия» редакторларынын гәләминдән белә јахшы бир сөз чыхмышдыр...), әрзаг үзәриндә *дәрһал* белә бир нәзарәт гојулмасындан башга бир шеј нә биз тәклиф етмәмишик, нә дә үмумијјәтлә башга бир адам тәклиф едә билмәзди. «Бүтүн хал-

гын јарадычылыг сә'јиндән» башга бир шеј дүшүнүб тапмаг да олмаз...

Анчаг капиталистләрин сөзләринә инанмамаг лазымдыр, капиталистләрин куја белә бир нәзарәти һәјата кечирә биләчәкләринә меншевик вә халгчыларын бәсләдикләри садәлөвһ (ән јахшы һалда садәлөвһ) үмидә инанмамаг лазымдыр.

Дағынты јахынлашыр. Фәлакәт көз габағындадыр. Капиталистләр бүтүн өлкәләри фәлакәтә чатдырмыш вә чатдырмагдадырлар. Бирчә ничат јолу вардыр ки, о да: ингилаби интизамдыр, *ингилабчы синфин,* пролетарларын вә јарымпролетарларын ингилаби тәдбирләридир, бүтүн дөвләт һакимијјәтинин мәһз бу нәзарәти ишдә тәтбиг едә биләчәк, ишдә «мүфтәхорлара гаршы мүбаризәни» галибијјәтлә апара биләчәк һәмин синфин әлинә кечмәсидир.

«Правда» № 57,
27(14) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

МҮһАРИБӘ ВӘ ИНГИЛАБ

1917-чи ИЛ МАЈЫН 14 (27)-дә МҮһАЗИРӘ[51]

Мүһарибә вә ингилаб мәсәләси сон заманлар бүтүн мәтбуатда да, һәр бир халг јығынчағында да о гәдәр тез-тез мүзакирә олунмагдадыр ки, чох еһтимал, бу мәсәләнин бир чох чәһәтләри бир чохунуза нәинки јахшы мә'лумдур, һәтта бир чохунузу тәнкә кәтирмишдир. Бу рајонун партија вә ја үмумијјәтлә халг јығынчагларында мәним һәлә бир дәфә дә нә чыхыш етмәјә, нә дә һәтта иштирак етмәјә имканым олмамышдыр, буна көрә дә, ола биләр, тәкрарлара јол верим, јахуд бу мәсәләнин сизи чох марагландыран чәһәтләри үзәриндә кифајәт гәдәр әтрафлы дајанмајым.

Зәннимчә, мүһарибә мәсәләсиндә адәтән унудулан вә лазымынча фикир верилмәјән башлыча чәһәт, бу гәдәр чох мүбаһисәләрә, һәм дә мән дејәрдим ки, бош, нәтичәсиз, сәмәрәсиз мүбаһисәләрә сәбәб олан башлыча чәһәт—белә бир әсас мәсәләни унутмагдан ибарәтдир ки, мүһарибә нә кими синфи характердәдир, бу мүһарибә нә үстүндә баш вермишдир, ону һансы синифләр едир, ону нә кими тарихи вә тарихи-игтисади шәраит доғурмушдур. Биздә мүһарибә мәсәләсинин митингләрдә вә партија јығынчагларында нечә гојулуб мүзакирә олундуғуна фикир вериб һасил едә билдијим гәнаәтә көрә, бу зәмин үзәриндә ортаја чыхан анлашылмазлыгларын чоху мәһз онун нәтичәсидир ки, биз мүһарибә мәсәләсини арашдыраркән чох вахт тамамилә мүхтәлиф шејләрдән данышырыг.

Марксизм, jә'ни мүасир елми сосиализм нөгтеjинәзәриндән, мүһарибәjә нечә гиjмәт вермәк вә она нечә jанашмаг лазым кәлдиjи мәсәләси сосиалистләр тәрәфиндән мүзакирә едилдиjи заман әсас мәсәлә ондан ибарәтдир ки, бу мүһарибә нә үстүндә едилир, һансы синифләр ону һазырламыш вә она истигамәт вермишләр. Биз марксистләр һәр чүр мүһарибәнин гәти дүшмәнләриндән дејилик. Биз дејирик: бизим мәгсәдимиз—сосиалист ичтимаи гурулушуна наил олмагдыр, бу гурулуш исә инсанларын синифләрә бөлүнмәсини, инсанын инсан тәрәфиндән вә бир милләтин дикәр милләтләр тәрәфиндән һәр чүр истисмарыны арадан галдырмагла, үмумиjjәтлә һәр чүр мүһарибә имканыны һөкмән арадан галдырачагдыр. Лакин һәмин сосиалист ичтимаи гурулушу уғрундакы мүһарибәдә биз һөкмән елә бир шәрантә раст кәлә чәjик ки, һәр бир аjрыча милләт дахилиндәки синфи мүбаризә, онун өзүнүн, һәмин синфи мүбаризәнин мүхтәлиф милләтләр арасында доғурдуғу мүһарибә илә үз-үзә кәлә биләр, буна көрә дә биз ингилаби мүһарибәләрин, jә'ни синфи мүбаризәдән ирәли кәлмиш, ингилабчы синифләрин апардығы вә билаваситә, ачыг-ajдын ингилаби әһәмиjjәти олан мүһарибәләрин мүмкүн олдуғуну инкар едә билмәрик. Хүсусән она көрә инкар едә билмәрик ки, сон jүз ил әрзиндә, 125—135 илдә, Авропа ингилаблары тарихиндә бир чох мүртәче мүһарибәләрлә jанашы, ингилаби мүһарибәләр дә олмушдур, мәсәлән, кери галмыш, феодал вә jарымфеодал Авропаның бирләшмиш монархиjаларына гаршы франсыз ингилабчы халг күтләләринин мүһарибәсини көстәрмәк олар. Һазырда Гәрби Авропада, сон заманларда исә, һабелә бизим Русиjада күтләләри алдатмағын ән кениш jајылмыш үсулу—ингилаби мүһарибәләри мисал кәтирмәклә онлары алдатмаг үсулудур. Мүһарибәләр чүрбәчүр олур. Һәр мүһарибәнин һансы тарихи шәраитдән ирәли кәлдиjини, ону һансы синифләрин вә нә үчүн етдиjини арашдырмаг лазымдыр. Буну арашдырмасаг, мүһарибә һаггындакы бүтүн мүһакимәләримизи тамамилә бош бир шеjә, сөз күләшдир-

мәјә вә сәмәрәсиз мүбаһисәјә чевирмиш оларыг. Буна көрә дә бир һалда ки, сиз мүһарибә вә ингилабын бир-биринә мүнасибәти мәсәләсини мөвзу көтүрмүшсүнүз, мән дә ишин бу чәһәти үзәриндә әтрафлы дајанмағы өзүмә борч билирәм.

Мүһарибәләр фәлсәфәси вә мүһарибәләр тарихи саһәсиндә ән мәшһур мүәллифләрдән бири олан Клаузевитсин белә бир ифадәси мә'лумдур: «Мүһарибә—сијасәтин башга васитәләрлә давамыдыр»[52]. Бу ифадә—Наполеон мүһарибәләри дөврүндән аз сонра, мүһарибәләр тарихини нәзәрдән кечириб бундан фәлсәфи нәтичәләр чыхармыш олан мүәллифин ифадәсидир. Һазырда әсас фикирләри һәр бир шүурлу адамын гәти малы олмуш бу мүәллиф тәгрибән 80 ил бундан әввәл белә бир обывател вә авам мөвһуматына гаршы мүбаризә апармышдыр ки, куја мүһарибәни мүвафиг һөкүмәтләрин, мүвафиг синифләрин сијасәтиндән ајры көтүрмәк олар, куја мүһарибәјә бир заман, сүлһү позмуш садәчә бир һүчүм кими, сонра да һәмин позулмуш сүлһүн бәрпасы кими бахмаг олар. Савашдылар, сонра да барышдылар! Бу—он илләрлә бундан әввәл рәдд едилмиш вә мүһарибәләрин һәр һансы тарихи дөврүнүн һәр бир аз-чох диггәтли тәһлили илә рәдд едилән габа вә авам бир бахышдыр.

Мүһарибә—сијасәтин башга васитәләрлә давамыдыр. Һәр бир мүһарибә ону доғуран сијаси гурулушла гырылмаз сурәтдә әлагәдардыр. Мүәјјән бир дөвләтин вә бу дөвләт дахилиндә мүәјјән бир синфин мүһарибәдән әввәл узун мүддәт јеритмиш олдуғу сијасәти һәмин синиф өзү һөкмән вә лабүд оларак мүһарибә заманы да давам етдирир, онун анчаг јеридилмәси формасыны дәјишдирир.

Мүһарибә—сијасәтин башга васитәләрлә давамыдыр. Франсанын ингилабчы шәһәрлиләри вә ингилабчы кәндлиләри XVIII әсрин ахырларында өз өлкәсиндә монархијаны ингилаби јолла јыхыб демократик республика гурдуглары заман,—өз падшаһына диван тутдугдан сонра, өз мүлкәдарларына да ингилаби јолла диван тутдуглары заман,—ингилаб-

чы синфин бу сијасәти јердә галан бүтүн мүтләгијјәт, чар, крал, јарымфеодал Авропасыны тәмәлинәдәк сарсытмаја билмәзди. Франсада галиб кәлмиш ингилабчы синфин бу сијасәтинин лабүд давамы исә— Авропанын бүтүн монархист халгларынын ингилабчы Франсаја гаршы башладыглары мүһарибәләрдән ибарәт олду; бу халглар өз мәшһур иттифагыны дүзәлдәрәк Франсаја гаршы әксингилаби мүһарибәјә башладылар. О заман Франсанын ингилабчы халгы һәм өлкә дахилиндә, илк дәфә олараг јүз илләрдән бәри мисли көрүнмәмиш дәрәчәдә ән бөјүк ингилаби әзм көстәрди, һәм дә XVIII әсрин ахырларындакы мүһарибәдә ејни дәрәчәдә ән бөјүк ингилаби јарадычылыг көстәрәрәк, бүтүн стратекија системини јенидән гурду, мүһарибәнин бүтүн көһнә ганун-гајдаларыны рәдд етди вә көһнә гошун әвәзинә јени, ингилаби гошун, халг гошуну вә јени мүһарибә гајдасы јаратды. Зәнним чә, бу нүмунә хүсусилә диггәтәлајигдир, чүнки о, буржуа гәзетләри публисистләринин инди һәр аддымда унутдуглары шеји бизә ајдын көстәрир; онлар һәр бир өлкәнин мүһарибәдән әввәлки сијасәти илә, мүһарибәдән әввәл һөкмран олуб өз мәгсәдләринә чатмагы куја «динч» васитәләрлә тә'мин едән һәр бир синфин сијасәти илә һәр чүр мүһарибәнин һәмин гырылмаз игтисади вә сијаси әлагәсини анламајан вә әсла көзү ачылмамыш олан халг күтләләринин көһнә фикир вә обывател авамлыгындан истифадә едирләр. Она көрә куја дејирик ки, мәсәлән, мүстәмләкәләр үзәриндә «динч» һөкмранлыг үчүн лазым олан дивантутмалар, чәтин ки, динч васитәләр адлана билсин.

Авропада сүлһ һөкмран иди, лакин бу сүлһ она көрә давам едирди ки, јүз милјонларла мүстәмләкә әһалиси үзәриндә Авропа халгларынын ағалыгы анчаг даими, фасиләсиз, һеч бир заман арасы кәсилмәјән мүһарибәләр васитәсилә давам етдирилирди, биз авропалылар исә бунлары мүһарибә һесаб етмирик, чүнки бунлар чох вахт мүһарибәләрә дејил, силаһсыз халглары ән вәһшичәсинә гырмаға, мәһв етмәјә бәнзәјирди. Иш исә мәһз беләдир ки, мүасир

мүһарибәни баша дүшмәк үчүн биз, биринчи нөвбәдә, Авропа дөвләтләринин сијасәтинә бүтөвлүкдә үмуми бир нәзәр салмалыјыг. Ичтимаи һадисәләр силсиләсиндән һәмишә асанлыгла гопарылыб ајрылыгда көтүрүлә билән вә һеч бир әһәмијјәти олмајан ајры-ајры мисаллары вә ајры-ајры һадисәләри көтүрмәк олмаз, чүнки асанлыгла бунлара әкс олан мисал да кәтирмәк олар. Јох, бүтүн Авропа дөвләтләри системинин бүтүн сијасәтини бу дөвләтләрин гаршылыглы игтисади вә сијаси мүнасибәтләри илә әлагәдар шәкилдә көтүрмәк лазымдыр ки, мөвчуд мүһарибәнин бу системдән нечә зәрури вә лабүд олараг әмәлә кәлдијини анламаг мүмкүн олсун.

Биз даим көрүрүк ки, хүсусән капиталист гәзетләри—фәрги јохдур, монархист вә ја республикачы гәзетләр—индики мүһарибәјә јабанчы бир тарихи мә'на вермәјә чалышырлар. Мәсәлән, Франса тәрәфиндән бу мүһарибәни 1792-чи ил бөјүк Франса ингилабы мүһарибәләринин давамы вә бәнзәри кими гәләмә вермәк чәһдләри Франса республикасында ән ади бир үсул олмушдур. О дөврүн «жаргонуну», онун ајры-ајры шүарларыны бизим дөврә кечирмәк франсыз халг күтләләрини, франсыз фәһләләрини вә бүтүн өлкәләрин фәһләләрини алдатмаг үчүн ән кениш јајылмыш бир үсулдур; бунунла иши елә гәләмә вермәјә чалышырлар ки, куја республика Франсасы инди дә монархијаја гаршы өз азадлыгыны мүдафиә едир. Белә бир «хырда» чәһәти унудурлар ки, о заман, 1792-чи илдә мүһарибәни Франсанын ингилабчы синфи едирди вә бу синиф мисли көрүнмәмиш бир ингилаб едиб, күтләләрин ешидилмәмиш гәһрәманлыгы сајәсиндә Франса монархијасыны көкүндән дагытды вә башга мәгсәдләрлә дејил, јалныз өз ингилабы мүбаризәсини давам етдирмәк мәгсәдилә Авропанын бирләшмиш монархијасына гаршы чыхды.

Франсадакы мүһарибә ингилабчы синфин сијасәтинин давамы иди, бу синиф о вахтадәк мисли көрүнмәмиш бир әзмлә ингилаб етди, республика әлдә етди, Франса капиталист вә мүлкәдарларына диван

тутду вә һәмин сијасәт наминә, ону давам етдирмәк наминә Авропанын бирләшмиш монархијасына гаршы ингилаби мүһарибәјә башлады.

Инди исә, һәр шејдән әввәл, ики груп капиталист дөвләтләри иттифагы олдуғуну көрүрүк. Гаршымызда дүнјанын бүтүн ән бөјүк капиталист дөвләтләри—Инкилтәрә, Франса, Америка, Алманија—дурур, бир сыра он илләр боју бунларын бүтүн сијасәти бүтүн дүнјаја нечә һаким олмаг, хырда халглары нечә боғмаг, бүтүн дүнјаны өз тә'сири алтына кечирмиш банк капиталынын үчгат вә онгат мәнфәәт көтүрмәсини нечә тә'мин етмәк үстүндә бир-бири илә фасиләсиз игтисади рәгабәт апармагдан ибарәт олмушдур. Инкилтәрә вә Алманијанын әсл сијасәти бундан ибарәтдир. Буну мән хүсусилә гејд едирәм. Буну јорулмадан даим гејд етмәк лазымдыр, чүнки биз буну унутсаг, һазыркы мүһарибәдән һеч бир шеј баша дүшә билмәрик вә бизи бош ибарәләрлә алдатмаг истәјән һәр һансы бир буржуа публисисти гаршысында ачиз галарыг.

Өз мүттәфигләри илә бирликдә бир-биринин үзәринә јеријән ики груп ән бөјүк капиталист нәһәнкләринин—Инкилтәрә илә Алманијанын—әсл сијасәти, мүһарибәдән әввәл бир сыра он илләр әрзиндә јеридилән бу сијасәт бүтүнлүкдә өјрәнилиб баша дүшүлмәлидир. Әкәр биз буну етмәсәјдик, нәинки елми сосиализмин вә үмумијјәтлә, һәр бир ичтимаи елмин әсас тәләбләрини унутмуш олардыг,—һәмчинин мүасир мүһарибәдән бир шеј баша дүшмәк имканындан да өзүмүзү мәһрум етмиш олардыг. Онда биз Милјуковун, там истисназыз олараг һәр јердә ишләдилән үсулларла бир халгда башга халга гаршы шовинизм вә әдавәт ојадан бу фырылдагчынын тә'сири алтына дүшмүш олардыг; әввәлдә адыны чәкдијим Клаузевитс сәксән ил бундан әввәл һәмин үсуллар барәсиндә јазмыш вә һәлә о заман белә бир бахыша истинад етмишди ки, куја халглар динч јашајырдылар, сонра да бирдән саваша дылар! Санки бу доғру имиш! Мүһарибәни мөвчуд дөвләтин, мөвчуд дөвләтләр системинин, мөвчуд синифләрин әввәлки сијасәти илә

әлагәдар олараг көтүрмәдән онун сәбәбини изаһ етмәк олармы? Бир даһа тәкрар едирәм: бу—даим унудулан әсас мәсәләдир вә бу мәсәләни анламамаг үзүндән, мүһарибә һаггындакы данышыгларын $^{9}/_{10}$-у бош дејишмәјә вә сөз күләшдирмәјә чеврилир. Биз дејирик: әкәр сиз мүһарибә едән дөвләтләрин һәр ики групунун он илләр әрзиндәки сијасәтини—тәсадүфи һаллара јол вермәмәк үчүн, ајрыча мисаллары рабитәсиз көтүрмәмәк үчүн—өјрәнмәмишсинизсә, әкәр бу мүһарибәнин әввәлки сијасәтлә әлагәсини көстәрмәмишсинизсә, онда сиз бу мүһарибәдән һеч бир шеј баша дүшмәмишсиниз!

Бу сијасәт исә бизә даим бир шеји: дүнја мигјасында ики ән бөјүк нәһәнкин, капиталист тәсәррүфатынын арасы кәсилмәдән игтисади рәгабәт апардығыны көстәрир. Бир тәрәфдән, Инкилтәрә, јер күрәсинин бөјүк һиссәсинә малик олан бир дөвләт дурур; бу дөвләт сәрвәт чәһәтдән дүнјада биринчи јери тутур; бу сәрвәти о өз фәһләләринин әмәји илә јаратмагдан чох, әсасән һәдсиз мигдарда мүстәмләкәләри истисмар етмәклә, инкилис банкларынын һәдсиз күввәси илә јаратмышдыр; галан банкларын һамысына башчылыг едән вә ихтијарында јүз милјард манатларла пул олан бу банклар чүзи мигдарда—үч, дөрд, беш—банкдан ибарәт нәһәнк банклар групунда бирләшмишдир вә әлләриндәки пуллардан елә истифадә едир ки, тамамилә мүбаһисәсиз демәк олар: бүтүн јер күрәсиндә бу капиталын өз ағыр пәнчәсини узатмадығы бир парча торпаг галмамышдыр, инкилис капиталынын мин телли торуна дүшмәмиш олан бир парча торпаг галмамышдыр. Бу капитал XIX әсрин ахырларында вә XX әсрин әввәлләриндә о гәдәр бөјүмүшдүр ки, ешидилмәмиш сәрвәти олан нәһәнк банклар групу јарадараг, өз фәалијјәтини ајры-ајры дөвләтләрин сәрһәдиндән узаглара кечирмишдир. Бу бир нечә банкы ишә салан һәмин капитал бу тор сајәсиндә өз јүз милјард манатлары илә бүтүн дүнјаны әлинә алмышдыр. Инкилтәрәнин игтисади сијасәтиндә вә Франсанын игтисади сијасәтиндә әсас чәһәт будур; Франса һаггында франсыз мүәллифләрин

өзләри, мәсәлән, инди кечмиш сосиалистләрин рәһбәрлик етдикләри «L'Humanite»[53] гәзетинин әмәкдашлары (мәсәлән, башгасы дејил, мәһз малијјә мәсәләләриндән јазан мәшһур мүәллиф Лизис) һәлә мүһарибәдән бир нечә ил әввәл јазырдылар: «Франса—малијјә монархијасыдыр, Франса—малијјә олигархијасыдыр, Франса—бүтүн дүнја сәләмчисидир».

Диқәр тәрәфдән, һәмин груп әлејһинә, башлыча олараг инкилис-франсыз групу әлејһинә, даһа чох јыртычы, даһа чох сојғунчу диқәр капиталистләр групу чыхды,—бунлар капиталист не'мәтләри столунун башына кәлдији заман јерләр тутулмушду, лакин бунлар мүбаризәјә капиталист истеһсалынын јени инкишаф үсулларыны вә ән јахшы техника кәтирди, көһнә капитализми, азад рәгабәт дөврүнүн капитализмини нәһәнк трестләр, синдикатлар, картелләр капитализминә чевирән чох көзәл тәшкилат кәтирди. Бу груп капиталист истеһсалыны дөвләтләшдирмәк, капитализмин нәһәнк күввәсини дөвләтин нәһәнк күввәси илә бир механизм һалында, он милјонларла инсаны баһид дөвләт капитализми чәрчивәсинә алан бир механизм һалында бирләшдирмәк ишинин әсасыны гојду. Он илләр боју давам едән вә һеч кәсин инкар едә билмәјәчәји игтисади тарих, дипломатија тарихи бундан ибарәтдир. Јалныз бу тарих сизә мүһарибә мәсәләсини дүзкүн һәлл етмәк јолуну көстәрир вә сизи бу нәтичәјә кәтириб чыхарыр ки, һазыркы мүһарибә дә, һәмин мүһарибәдә әлбәјаха олмуш синифләрин, мүһарибәдән чох әввәл бүтүн дүнјада, бүтүн өлкәләрдә өз малијјә истисмары торуну гурмуш вә мүһарибәјәдәк бүтүн дүнјаны игтисади чәһәтдән өз араларында бөлүшдүрмүш олан ики ән бөјүк нәһәнкин сијасәтинин мәһсулудур. Онлар тоггушмалы идиләр, чүнки һәмин һөкмранлығын јенидән бөлүшдүрүлмәси капитализм нөгтеји-нәзәриндән лабүд олмушду.

Көһнә бөлкү белә иди ки, Инкилтәрә өз әввәлки рәгибләрини бир нечә јүз ил әрзиндә вар-јохдан чыхармышды. Онун әввәлки рәгиби дүнја үзәриндә һөкмран олмуш Һолландија иди, онун әввәлки рәгиби

һөкмранлыг үстүндә јүз илә јахын мүһарибәләр етмиш Франса иди. Инкилтәрә өз игтисади гүввәсинә, өз тичарәт капиталынын күчүнә архаланараг узун мүһарибәләр јолу илә дүнја үзәриндә өзүнүн һеч бир јердә инкар едилмәјән ағалығыны мөһкәмләтмишди. Јени бир јыртычы мејдана кәлди, 1871-чи илдә јени бир капиталист дөвләти, Инкилтәрәјә нисбәтән өлчүлмәз дәрәчәдә даһа сүр'әтлә инкишаф едән бир дөвләт ортаја чыхды. Бу, әсас фактдыр. Сиз игтисад тарихинә даир һеч бир китаб тапа билмәзсиниз ки, орада бу шәксиз факт—Алманијанын даһа сүр'әтлә инкишаф етмәси факты гәбул едилмәмиш олсун. Алманија капитализминин бу сүр'әтли инкишафы кәнч вә гүввәтли бир јыртычынын инкишафы иди; бу јыртычы Авропа дөвләтләри иттифагында мејдана кәлди вә деди: «Сиз Һолландијаны вар-јохдан чыхардыныз, сиз Франсаны әздиниз, сиз дүнјанын јарысыны өз әлинизә кечирдиниз,—зәһмәт чәкин бизим мүвафиг пајымызы верин». Бәс «мүвафиг пај» нә демәкдир? Капитализм аләминдә, банклар аләминдә ону нечә мүәјјән етмәли? Орада гүввә банкларын сајы илә мүәјјән олунур, орада гүввә бир Америка милјардери органынын халис американсајағы ачыглыг вә халис американсајағы һәјасызлыгла мүәјјән етдији кими мүәјјән олунур. Бу орган демишди: «Авропадакы мүһарибә дүнјада һөкмран олмаг үстүндә кедир. Дүнјада һөкмран олмаг үчүн ики шејә малик олмаг лазымдыр: доллара вә банклара. Бизим долларымыз вардыр, банклары да дүзәлдәчәк вә дүнјада һөкмранлыг едәчәјик». Бу—Америка милјардерләринин рәһбәр гәзетинин бәјанатыдыр. Мән демәлијәм ки, ловға вә азғын милјардерин бу һәјасыз американ ифадәсиндә буржуа јаланчыларынын минләрчә мәгаләсинә нисбәтән мин дәфә артыг һәгигәт вардыр, чүнки буржуа јаланчылары бу мүһарибәни куја милли мәнафеләр, милли мәсәләләр үстүндә кедән мүһарибә кими гәләмә верир вә буна бәнзәр, ашкар јалан сөјләјирләр ки, бунун да әсасында бүтүн тарих тамамилә бир кәнара атылыр вә ајрыча бир мисал, алман јыртычысынын Белчика үзәринә һүчуму һадисәси көтүрү-

лүр. Бу һадисә шүбһәсиз һәгигәтдир. Бәли, бу јыртычылар групу ешидилмәмиш бир вәһшиликлә Белчикаја һүчум етмишдир[54], лакин онларын дикәр бир групу дүнән башга үсулларла нә етмишсә вә бу күн башга халглар үзәриндә нә едирсә, һәмин груп да ејни шеји етмишдир.

Биз илһаглар мәсәләси һаггында мүбаһисә етдијимиз заман—бу да сизә гысача шәрһ етмәјә чалышдығым вә һазыркы мүһарибәни доғурмуш олан игтисади вә дипломатик мүнасибәтләр тарихинә дахил олан бир мәсәләдир,—илһаглар һаггында мүбаһисә етдијимиз заман даим унудуруг ки, мөвчуд мүһарибә дә мәһз бунун үстүндә: ишғал едиләнләри бөлүшдүрмәк үстүндә, јахуд даһа ајдын десәк, ики гулдур дәстәсинин гарәт етдији ганимәти бөлүшдүрмәк үстүндә кедир. Илһаглар һаггында мүбаһисә етдијимиз заман даим биз елми чәһәтдән һеч бир тәнгидә кәлмәјән үсуллара, ичтимаи-публисист чәһәтдән исә кобуд алдатмадан башга бир ад верилә билмәјәчәк үсуллара раст кәлирик. Сиз рус шовинистиндән вә ја сосиал-шовинистдән сорушсаныз, о сизә Алманија тәрәфиндән илһагын нә демәк олдуғуну көзәл изаһ едәр,—о буну чох јахшы баша дүшүр. Лакин илһагын Алманијаја да, Инкилтәрәјә дә, Русијаја да аид ола биләчәк үмуми бир тә'рифини вермәји ондан хаһиш етсәниз, о, сизә һеч бир заман чаваб вермәз. О, һеч бир заман бу чавабы вермәз! «Речь» гәзети (нәзәриччәдән практикаја кечмәк үчүн) бизим «Правда» гәзетинә истеһза едәрәк демишди: «Бу правдистләр Курландијаны илһаг һесаб едирләр! Бу чүр адамларла нә данышмаг олар?». Биз онлара чаваб вериб дедик: «Зәһмәт чәкиб илһага елә бир тә'риф верин ки, һәм алманлара, һәм инкилисләрә, һәм дә руслара аид олсун вә әлавә едиб дедик: ја сиз бундан бојун гачырачагсыныз, ја да биз сизи дәрһал ифша едәчәјик»*. Биз буну дедикдә «Речь» сәсини кәсди. Биз гәти дејирик: нә үмумиччәтлә садәчә олараг вәтәни мүдафиә

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 138—139. *Ред.*

етмәк лазымдыр дејән шовинистләрин, нә дә сосиал-шовинистләрин һеч бир гәзети илһаглара һеч вахт елә бир тә'риф вермәмишдир ки, һәм Алманијаја, һәм дә Русијаја аид олсун, буну тәрәфләрдән һәр һансына тәтбиг етмәк мүмкүн олсун. Бу тә'рифи верә дә билмәз, чүнки бүтүн бу мүһарибә һәр ики тәрәфдән, мүһарибә едән һәр ики груп тәрәфиндән илһаглар, јә'ни ишғаллар, капиталист гарәтчилији сијасәтинин давамыдыр. Буна көрә дә ајдындыр ки, бу ики јыртычыдан һансынын биринчи олараг бычаг чәкдији мәсәләсинин бизим үчүн һеч бир әһәмијјәти јохдур. Он илләр боју һәр ики групда чәкилән дәниз хәрчләринин вә һәрби хәрчләрин тарихини көтүрүн, онларын бөјүк мүһарибә габағы етдикләри кичик мүһарибәләрин тарихини көтүрүн,—она көрә «кичик» мүһарибәләр дејирик ки, бунларда авропалылардан гырылан аз олмуш, лакин онларын боғдуглары вә өз нөгтеји-нәзәрләриндән һәтта халг сајмадыглары (асијалы, африкалы кимиләр мәкәр халгдырлар?) халглардан јүз минләрлә төләф олмушдур; һәмин халгларла бу чүр мүһарибә едирдиләр: бу халглар силаһсыз идиләр, амма онлары пулемјотла гырырдылар. Мәкәр бунлар мүһарибәдир? Ахы бунлар, әслиндә, һеч мүһарибә дә дејилдир, бунлары унутмаг олар. Онлар халг күтләләринин бу чүр башдан-баша алдадылмасына бах белә јанашырлар.

Бу мүһарибә ишғаллар сијасәтинин, там бир сыра халглары гырмаг, алманларын вә инкилисләрин Африкада, инкилисләрин вә русларын Иранда етдикләри олмазын вәһшиликләр—кимин даһа чох етдијини билмирәм—сијасәтинин давамыдыр, бунларын да үстүндә алман капиталистләри онлара дүшмән кими бахырдылар. Сиз варлы олдуғунуза көрәми күчлүсүнүз? Лакин биз сиздән даһа күчлүјүк, буна көрә бизим дә гарәт етмәјә ејнилә «мүгәддәс» һаггымыз вардыр. Мүһарибәдән әввәл он илләр боју инкилис вә алман малиҹҹә капиталынын һәгиги тарихи мәһз бундан ибарәтдир. Рус-алман, рус-инкилис вә алман-инкилис мүнасибәтләри тарихи мәһз бундан ибарәтдир. Мүһарибәнин нә үстүндә кетдијини ан-

ламағын ачары мәһз бундан ибарәтдир. Мәһз буна көрә, мүһарибәнин нә үстүндә башландығы һаггында јајылмыш нағыллар шарлатанлыг вә алдатмадыр. Малијјә капиталынын тарихини, гәнимәтләри јенидән бөлүшдүрмәк үстүндә кедән бу мүһарибәнин нечә јетишдији тарихини унудараг, иши белә гәләмә верирләр: ики халг динч јашајырды, сонра—бири һүчум етди, дикәри өзүнү мүдафиә етмәјә башлады. Бүтүн елм унудулур, банклар унудулур, халглар силаһ алтына чағырылыр, сијасәтин нә олдуғуну билмәјән кәндли силаһ алтына чағырылыр. Мүдафиә етмәк лазымдыр—вәссалам! Әкәр белә мүһакимә јеридиләрсә, онда ардычыл олмаг үчүн бүтүн гәзетләри бағламаг, бүтүн китаблары јандырмаг вә мәтбуатда илһаглардан данышмағы гадаған етмәк лазым иди,—бу јол илә кедилсә, илһаглар һаггында һәмин нөгтеји-нәзәрә һагг газандырмаг олар. Онлар илһаглар һаггында һәгигәти сөјләјә билмәзләр, чүнки Русијанын да, Инкилтәрәнин дә, Алманијанын да бүтүн тарихи—башдан-баша илһаглар үстүндә кедән амансыз, ганлы мүһарибә тарихидир. Иранда вә Африкада либераллар амансыз мүһарибәләр едирдиләр, онлар Һиндистанда сијаси мүгәссирләри, бизим Русијада уғрунда мүбаризә апарылан тәләбләри ирәли сүрмәјә чәсарәт етдикләринә көрә дөјдүрүрдүләр. Франсанын мүстәмләкә гошунлары да халглара зүлм етмишләр. Кечмиш тарих бундан ибарәтдир, олмазын гарәтчилијин һәгиги тарихи бундан ибарәтдир! Һазыркы мүһарибә дә һәмин синифләрин белә бир сијасәтини давам етдирир. Буна көрә онлар илһаглар һаггындакы суала бизим вердијимиз белә бир чавабы верә билмирләр: өз әксәриҗјәтинин көнүллү арзусу илә дејил, чарын вә ја һөкумәтин гәрары илә башга халгла бирләшдирилән һәр һансы бир халг—илһаг едилмиш халгдыр, ишғал олунмуш халгдыр. Илһаглардан имтина едилмәси—һәр бир халга ајрыча дөвләт тәшкил етмәк вә ја истәдији халгла иттифагда јашамаг һүгугу верилмәси демәкдир. Белә бир чаваб һәр бир аз-чох шүурлу фәһләјә тамамилә ајдындыр.

Онларча гәбул едилән вә һәтта «Земля и Воля»[55] гәзетиндә чап олунан һәр бир гәтиамәдә пис ифадә олунмуш белә бир чаваб тапарсыныз: биз башга халглара һөкмран олмаг үстүндә мүһарибә истәмирик, биз өз азадлығымыз уғрунда мүбаризә едирик,—бүтүн фәһлә вә кәндлиләр белә дејирләр, бунунла да онлар фәһләнин бахышыны, зәһмәткеш инсанын бахышыны, бунларын мүһарибәни нечә анладыгларыны ифадә едирләр. Бунунла онлар дејирләр: әкәр мүһарибә истисмарчылара гаршы зәһмәткешләрин хејринә олсајды, биз мүһарибәнин леһинә олардыг. Елә олсајды биз дә мүһарибәнин леһинә олардыг, елә бир ингилаби партија да јохдур ки, белә бир мүһарибәнин әлејһинә ола билсин. Бу чохлу гәтнамәләрин мүәллифләри һаглы дејилләр, чүнки онлар белә тәсәввүр едирләр ки, куја мүһарибә едән онлардыр. Биз әскәрләр, биз фәһләләр, биз кәндлиләр өз азадлығымыз уғрунда мүһарибә едирик. Бир митингдән сонра онлардан биринин мәнә вердији белә бир суалы һеч вахт унутмарам: «Сиз нә үчүн һеј капиталистләрин әлејһинә данышырсыныз? Мәкәр мән капиталистәм? Биз фәһләјик, биз өз азадлығымызы мүдафиә едирик». Доғру дејилдир,—сиз өз капиталистләринизин һөкумәтинә гулаг асдығыныза көрә мүһарибә едирсиниз, мүһарибәни халглар дејил, һөкумәтләр едир. Әкәр сијасәти өјрәнмәмиш олан, хошбәхтликдән вә ја бәдбәхтликдән дипломатија сирләринә, һәмин малијјә гарәтчилији мәнзәрәсинә (мәсәлән, Ирана Русија вә Инкилтәрә тәрәфиндән бу чүр зүлм едилмәсинә) бәләд олмајан фәһлә вә кәндли бу тарихи унудур вә садәлөвһлүклә: мән мүһарибә едирәм, капиталистләрлә нә ишим вар?—дејирсә, мән буна тәәччүб етмирәм. О, мүһарибәнин һөкумәтлә әлагәдар олдуғуну баша дүшмүр, мүһарибәни һөкумәтин етдијини, онун өзүнүн исә һөкумәт тәрәфиндән истифадә олунан бир аләт олдуғуну баша дүшмүр. О өзүнү ингилабчы халг адландыра биләр, тәмтәраглы гәтнамәләр јаза биләр,—руслар үчүн бу чохдур, чүнки бу анчаг јахынларда һәјата дахил олмушдур. Бу јахынларда Мүвәггәти һөкумәтин

«инкилаби» бәјаннамәси чыхмышдыр. Бунун нәтичәсиндә иш дәјишмир вә капиталистләрин «инкилаби» манифестләр јазмагла күтләләри алдатмаг мәһарәти чәһәтдән биздән даһа тәчрүбәли олан дикәр халглар бу ишдә дүнјада чохдан бүтүн рекордлары кечмишләр. Әкәр сиз чаризми мүдафиә едән бир республикаја чеврилдији замандан бәри Франса республикасынын парламент тарихини көтүрсәниз,—он илләр боју давам едән Франса парламенти тарихиндә онларча мисал көрмәк олар ки, ән тәмтәраглы сөзләрлә долу олан манифестләр ән чиркин мүстәмләкә вә малијјә гарәтчилији сијасәтини пәрдәләмишдир. Үчүнчү Франса республикасынын[56] бүтүн тарихи һәмин гарәтчилик тарихидир. Индики мүһарибә һәмин мәнбәләрдән доғмушдур. Бу, капиталистләрин пис нијјәтинин нәтичәси дејилдир, падшаһларын сәһв бир сијасәтиндән ирәли кәлмәмишдир. Мәсәләјә белә бахмаг јанлыш оларды. Јох, бу мүһарибәни лабүд сурәтдә, чох нәһәнк капитализмин, хүсусән банк капитализминин инкишафы доғурмушдур; чүнки бу инкишаф нәтичәсиндә Берлиндәки чәми дөрд банк вә Лондондакы беш вә ја алты банк бүтүн дүнја үзәриндә һөкмранлыг едир, бүтүн вәсаити өз әлиндә топлајыр, өз малијјә сијасәтини бүтүн силаһлы күввә илә мөһкәмләндирирди вә ишғалчылыг јолу илә даһа азад сурәтдә иәәлиләмәк мүмкүн олмадығы үчүн, нәһајәт, ешидилмәмиш вәһшиликлә әлбәјаха олдулар. Ја бири, ја да дикәри өз мүстәмләкәләриндән әл чәкмәлидир. Белә мәсәләләр бу капитализм дүнјасында көнүллү сурәтдә һәлл олунмур. Бу анчаг мүһарибә илә һәлл олуна биләр. Буна көрә дә бурада бу вә ја башга бир тачдар сојғунчуну тәгсирләндирмәк күлүнчдүр. Бу тачдар сојғунчуларын һамысы бир чүрдүр. Мәһз буна көрә бу вә ја башга өлкәнин капиталистләрини тәгсирләндирмәк дә мә'насыздыр. Онларын тәгсири анчаг будур ки, белә бир систем јаратмышлар. Лакин мәдәни дөвләтләрин бүтүн күввәләри илә горунан бүтүн ганунлара көрә белә едилир. «Мән там һүгуг саһибијәм, мән сәһмләр алырам. Дүнјада бүтүн мәһкәмәләр, бүтүн полис, бүтүн даими орду вә бү-

түн донанмалар мәним мүгәддәс һүгугуму, сәһмләрә малик олмаг һүгугуму горујур». Әкәр јүз милјон манатлара малик банклар јарадылырса, әкәр бу банклар бүтүн дүнјаны банк гарәтчилији торуна салмышларса, әкәр бу банклар тоггушуб бәрк вурушурларса,—мүгәссир кимдир? Мүгәссири тап! Бунда капитализмин јарым әср әрзиндәки бүтүн инкишафы мүгәссирдир, одур ки, капиталистләрин һөкмранлығыны јыхмагдан вә фәһлә ингилабындан башга бунун чарәси јохдур. Мүһарибәни тәһлил етмәк әсасында партијамызын вердији чаваб бундан ибарәтдир, буна көрә дә биз дејирик: илһаглар мәсәләси кими ән садә бир мәсәлә о гәдәр долашыг салынмыш вә бурҗуа партијаларынын нүмајәндәләри јалан данышмагда о јерә чатмышлар ки, онларын дедијинә көрә Курландија Русија үчүн илһаг дејилдир. Сојғунчу олан бу үч тачдар Курландија вә Полшаны өз араларында бөлмүшләр. Онлар јүз ил боју бөлмүшләр, дири-дири әтини дидмишләр вә рус сојғунчусу о заман күчлү олдуғу үчүн даһа чох гопармышдыр. О заман бөлкүдә иштирак етмиш кәнч јыртычы бөјүјүб гүввәтли капиталист дөвләти—Алманија мејдана кәлдикдә исә, о дејир: кәлин јенидән бөлүшдүрәк! Сиз көһнә бөлкүнү сахламагмы истәјирсиниз? Сиз өзүнүзү күчлүмү һесаб едирсиниз? Кәлин күчүмүзү сынајаг!

Һәмин мүһарибә мәһз бундан ибарәтдир. Әлбәттә, бу чағырыш—«күчүмүзү сынајаг!» чағырышы—он иллик гарәтчилик сијасәтинин, ири банклар сијасәтинин анчаг ифадәсидир. Мәһз буна көрә, илһаглар һаггында садә һәигәти, һәр бир фәһлә вә кәндлинин баша дүшәчәји һәгигәти һеч кәс бизим кими дејә билмир. Мәһз буна көрә мүгавиләләр мәсәләси кими садә бир мәсәләни бүтүн мәтбуат бу гәдәр һәјасызлыгла долашдырмышдыр. Сиз дејирсиниз ки, биздә ингилаби һөкумәт вардыр вә бу ингилаби һөкумәтә өзләрини лап сосиалист адландыран назирләр, халгчылар вә меншевикләр дахил олмушлар. Лакин онлар илһагсыз сүлһүн нә демәк олдуғуну мүәјјән етмәмәји (бу о демәкдир ки, алман илһагларыны әлиндән

ал, өзүнүнкүнү исә сахла) шәрт гојараг, илһагсыз сүлһ һаггында бәјанат вериб ејни заманда ордуну һүчума кечмәјә чағырдыгда,—биз онлара дејирик: сизин «ингилаби» һөкумәтинизин, сизин бәјаннамәләринизин, ишғалчылыг мүһарибәси истәмәдијиниз һаггындакы бәјанатынызын нә гијмәти вар? Мәкәр билмирсиниз ки, сизин мүгавиләләриниз вардыр вә Ганлы Николај бу мүгавиләләри ән бөјүк сојғунчулуг јолу илә бағламышдыр? Сиз буну билмирсинизми? Гарәтчилик етмәјән, мә'налы китабчалар охумајан фәһлә вә кәндлиләрин буну билмәмәсини бағышламаг олар, буну елмли кадетләр тәблиғ етдикдә исә һәмин мүгавиләләрдә нә олдуғуну чох көзәл билирләр. Бу мүгавиләләр «кизлидир», лакин бүтүн өлкәләрин бүтүн дипломатик мәтбуаты һәмин мүгавиләләр һаггында данышыр: «Сән боғазлары аларсан, сән—Ермәнистаны, сән—Галитсијаны, сән—Елзас-Лотаринкијаны, сән—Тријести, биз дә Ираны тамамилә бөләрик». Алман капиталисти исә дејир: «Әкәр сиз мәним мүстәмләкәләримі үстәлик фаизлә гајтармасаныз, мән дә Мисири ишғал едәрәм, мән дә Авропа халгларыны боғарам». Сәһм елә бир шејдир ки, фаизсиз олмаз. Мәһз буна көрә дә мүгавиләләр мәсәләси кими садә вә ајдын бир мәсәлә һаггында бүтүн капиталист гәзетләринин сәһифәләриндә бир јығын биабырчы, мисли көрүнмәмиш һәјасыз јалан јајылыр.

Бүкүнкү «День» гәзетини көтүрүн. Болшевизмдә әсла тәгсирләндирилә билмәјән, лакин намуслу демократ Водовозов орада билдирир: мән кизли мүгавиләләрин әлејһинәјәм, ичазә верин, Румынија илә бағланан мүгавилә һаггында данышым. Румынија илә кизли мүгавилә вардыр вә бу мүгавилә ондан ибарәтдир ки, Румынија мүттәфигләр тәрәфиндә мүһарибә едәрсә, бир сыра өзкә халглары әлә кечирмиш олар. Башга мүттәфигләрин дә бүтүн мүгавиләләри тамамилә бунун кимидир. Онлар мүгавиләсиз һамыны боғмаға кетмәздиләр. Бу мүгавиләләрин мәзмунуну билмәк үчүн хүсуси журналлары ешәләмәк лазым дејилдир. Бунлары билмәк үчүн игтисади вә

дипломатик тарихин әсас фактларыны јада салмаг кифајәтдир. Мә'лум олдуғу кими, Австрија он илләр боју Балканлара сохулмаға чалышырды ки, орадакылары боғсун... Әкәр онлар мүһарибәдә тоггушмушларса, демәли, тоггушмаја да билмәздиләр. Мәһз буна көрә, мүгавиләләри дәрһ етмәк һаггында халг күтләләринин бүтүн чағырышларына, кетдикчә даһа тә'кидли олан бу чағырышлара кечмиш назир Милјуков вә индики назир Терешшенко (бири—сосиалист назирләрин олмадығы һөкүмәтдә, дикәри—бир сыра гондарма сосиалист назирин олдуғу һөкүмәтдә) белә чаваб верирләр: мүгавиләләрин дәрһ едилмәси мүттәфигләрлә әлагәни кәсмәк демәкдир.

Бәли, мүгавиләләри дәрһ етмәк олмаз, чүнки сиз һамыныз—ејни гулдурлар дәстәсинин иштиракчыларысыныз. Биз мүгавиләләрин дәрһ едилә билмәјәчәјиндә Милјуков вә Терещшенко илә разыјыг. Бурадан ики мүхтәлиф нәтичә чыхармаг олар. Әкәр биз, мүгавиләләрин дәрһ едилә билмәјәчәји һаггында Милјуков вә Терешшенко илә разыјыгса, бурадан нә нәтичә чыхыр? Әкәр мүгавиләләри дәрһ етмәк олмазса, онда капиталист назирләрә көмәк етмәк лазымдыр ки, мүһарибәни давам етдирсинләр. О бири нәтичә исә беләдир: бир һалда ки, капиталистләр өзләри мүгавиләләри дәрһ едә билмәјәчәкләр, онда капиталистләри јыхмаг лазымдыр. Бу нәтичәләрдән һансыны даһа доғру сајырсыныз—буну һәлл етмәји сизин өһдәнизә бурахырам, лакин агибәти һөкмән әтрафлы дүшүнмәји тәклиф едирәм. Халгчы вә меншевик назирләрин јеритдикләри кими мүһакимә јеридиләрсә, онда белә чыхыр: мадам ки һөкүмәт дејир мүгавиләләри дәрһ етмәк олмаз, онда јени манифест вермәк лазымдыр. Кағыз һәлә о гәдәр баһа дејил ки, јени манифестләр јазмаг мүмкүн олмасын. Јени манифест јазарыг вә һүчума кечәрик. Нә үчүн? Һансы мәгсәдләрлә? Бу мәгсәдләри ким ирәли сүрәчәкдир? Әскәрләри Румынија вә Франса илә бағланмыш гарәтчилик мүгавиләләрини һәјата кечирмәјә чағырырлар. Водовозовун бу мәгаләсини чәбһәјә көндәрин, сонра да шикајәт един ки, бунларын һамысы

болшевикләрин ишидир, Румынија илә бу мүгавиләни, јәгин болшевикләр уjдурмушлар. Лакин онда нәинки «Правда» гәзетини jер үзәриндән көтүрмәк лазымдыр, һәтта Водовозову да тарихи өjрәндиjи үчүн говмаг лазымдыр, онда Милjуковун бүтүн китабларыны, чох тәһлүкәли китаблар олдуғу үчүн jандырмаг лазымдыр. «Халг азадлығы» партиjасынын рәһбәри олан кечмиш харичи ишләр назиринин һансы китабыны истәjирсинизсә ачыб бахын. Jахшы китаблардыр. Бу китаблар нәдән бәһс едир? Ондан бәһс едир ки, Русиjанын боғазлара, Ермәнистана, Галитсиjаjа, Шәрги Пруссиjаjа «һаггы» вардыр. О һамысыны бөлмүш, һәтта хәритә дә әлавә етмишдир. Нәинки тәкчә болшевикләри вә Водовозову бу кими ингилаби мәгаләләр jаздыгларына көрә Сибирә көндәрмәк лазымдыр,—Милjуковун китабларыны да jандырмаг лазымдыр, чүнки инди Милjуковун бу китабчаларындан анчаг ситатлар көтүрүлүб чәбһәjә көндәриләрсә, һеч бир елә тә'сирли бәjаннамә тапылмаз ки, бунлар гәдәр кәскин тә'сир көстәрсин.

Бүкүнкү мүсаһибә үчүн тутдуғум гыса плана көрә, инди мән «ингилаби мүдафиәчилик» мәсәләсинә тохунмалыjам. Зәннимчә, сизә әрз етдиjим сөзләрдән сонра, артыг бу мәсәлә һаггында гыса даныша биләрәм.

«Ингилаби мүдафиәчилик», мүһарибәни пәрдәләмәк үчүн белә дәлилләр кәтирилмәсинә дejилир ки, ахы биз ингилаб етмишик, ахы биз ингилабчы халгыг, ахы биз ингилаби демократиjаjыг. Бу мәсәләjә бәс биз нә кими чаваб веририк? Биз нә кими бир ингилаб етмишик? Биз Николаjы jыхмышыг. Бу ингилаб, бүтүн мүлкәдар вә капиталистләр синфини jыха биләчәк бир ингилаба нисбәтән чох чәтин дejилди. Бизим ингилабымыздан сонра һакимиjjәт башына ким кечди?—Мүлкәдар вә капиталистләр,—бунлар Авропада чохдан һакимиjjәт башындадырлар. Орада белә ингилаблар jүз ил бундан әввәл олмушдур, орада Терешшенколар, Милjуковлар вә Коноваловлар чохдан һакимиjjәт башындадырлар вә онлар өз шәһәрларына сивил вәрәгәси[57] верирләрми, jа белә бир

зинәтсиз кечинирләр,—бунун һеч бир әһәмиjjәти jохдур. Консессиjалара jүзләрлә капиталлар гоjулуб-гоjулмадығындан асылы олмаjараг банк өз банклығында галыр, республика вә ja монархиjа олмасындан асылы олмаjараг мәнфәәт өз мәнфәәтлиjиндә галыр. Һәр һансы бир вәһшi өлкә мүстәмләкәләрдә, Африкада, Ираида белә көзәл банклар дүзәлдән бизим мәдәни капитала итаәт етмәмәjә чәсарәт етдикдә, һәр һансы бир вәһши халг бизим мәдәни банка итаәт етмәдикдә, биз гошун көндәририк вә гошун орада мәдәниjjәти, асаjиши вә сивилизасиjаны бәрпа едир, мәсәлән, Лjахов Иранда етдиjи кими, Африкада халглары ejни вәһшиликлә гырмыш олан Франса «республикачы» гошунларынын етдиjи кими. Нә фәрги вардыр: бу да мүһарибәнин һөкүмәтлә әлагәдар олдуғуну көрмәjән, бу сиjасәтин мүгавиләләрлә тәсбит едилдиjини билмәjән jалныз шүурсуз кениш халг күтләләринин көстәрдиjи «ингилаби мүдафиәчиликдир». Мүгавиләләр галмыш, банклар галмыш, консессиjалар галмышдыр. Русиjада һөкүмәтдә өз синфинин ән jахшы адамлары отурмушлар, лакин бундан дүнjа мүһарибәсинин характериндә гәтиjjән һеч бир шеj дәjишмәмишдир. Jени «ингилаби мүдафиәчилик» анчаг чиркин вә иjрәнч мүгавиләләр үстүндә кедән чиркин вә ганлы мүһарибәләри бөjүк ингилаб анлajышы илә пәрдәләмәкдир.

Рус ингилабы мүһарибәни дәjишмәмишдир, лакин бу ингилаб һеч бир өлкәдә олмаjан вә Гәрбдәки ингилабларын чохунда олмаjан тәшкилатлар jаратмышдыр. Ингилабларын чоху онунла кифajәтләнирди ки, бизим Терешшенколар вә Коноваловларсаjағы jени һөкүмәт әмәлә кәлирди, өлкә исә фәалиjjәтсиз вә позғун халда галырды. Рус ингилабы даһа ирәлиjә кетди. Бу факт ингилабын мүһарибәjә галиб кәлә биләчәjинин рүшejмини тәшкил едир. Бу факт ондан ибарәтдир ки, «гондарма сосиалист» назирләр һөкүмәтиндән, империалист мүһарибәси һөкүмәтиндән, hүчум һөкүмәтиндән, инкилис-франсыз капиталына бағлы олан һөкүмәтдән башга вә бундан асылы олмаjараг, биздә, Русиjанын һәр jериндә фәһлә, әскәр

вә кәндли депутатлары Советләри вардыр. Мәһз бу ингилаб һәлә өз сон сөзүнү сөјләмәмишдир. Мәһз бу ингилаб Гәрби Авропада белә бир шәраитдә олмамышдыр. Бунлар елә синифләрин тәшкилатларыдыр ки, һәмин синифләрә илһаглар доғрудан да лазым дејилдир, онлар банклара милјонлар гојмамышлар, онларын рус полковники Љаховла инкилис либерал сәфиринин Ираны дүзкүн бөлүшдүрүб-бөлүшдүрмәдијиндә, әлбәттә, марағы јохдур. Бу ингилабын даһа ирәлиләрә кедә биләчәјинин рәһни дә бундадыр. Рәһни ондадыр ки, илһагларда доғрудан да марағы олмајан синифләр, капиталистләрин һөкумәтинә һәддиндән артыг инандыгларына бахмајараг, «ингилаби мүдафиәчилик» анлајышынын өзүндә олан бу чох бөјүк долашыглыға, чох бөјүк јалана бахмајараг, онларын истиграза тәрәфдар олдугларына, империалист мүһарибәси һөкумәтини мүдафиә етдикләринә бахмајараг,—бүтүн бунлара бахмајараг, онлар мәзлум синифләр күтләсинин тәмсил едилдији тәшкилатлар јарада билмишләр. Бу тәшкилатлар—фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләридир ки, бунлар өз ингилаби фәалијјәтиндә Русијанын хејли чох јериндә Петроградда олдуғундан чох ирәлијә кетмишләр. Бу да тамамилә тәбиидир, чүнки Петроградда капиталистләрин мәркәзи органы вардыр.

Әкәр Скобелев дүнән өз нитгиндә: биз бүтүн мәнфәәти алачағыг, 100% алачағыг—демишсә, о, өзүндән чыхмышдыр, назирсајағы өзүндән чыхмышдыр. Әкәр сиз бу күн «Речь» гәзетини көтүрсәниз, Скобелевин нитгинин бу һиссәсинә нечә јанашдыгларыны көрәрсиниз. Орада јазырлар: «Бу ки ачылыгдыр, өлүмдүр, 100%—һамысы демәкдир!». Назир Скобелев ән ифрат болшевикдән дә ирәли кедир. Болшевикләрин куја ән сол олдуглары ифтирадыр. Назир Скобелев даһа чох «солдур». Мәни ән чиркин сөјүшләрлә сөјмүшдүләр ки, куја мән капиталистләри аз гала сојундурмағы тәклиф етмишәм. Һәр һалда Шулкин демишди: «Гој бизи сојундурсунлар!». Сиз бир болшевикин вәтәндаш Шулкинә јахынлашыб ону сојундурмаг истәдијини тәсәввүрүнүзә кәтирин. О,

бунда назир Скобелеви даһа артыг әсасла тәгсирләндирә биләрди. Биз һеч бир заман белә ифратчылыг етмәмишик. Биз һеч бир заман мәнфәәтин 100%-ни алмағы тәклиф етмәмишик. Белә бир вә'д һәр һалда гијмәтлидир. Әкәр сиз партијамызын гәтнамәсини көтүрсәниз, көрәрсиниз ки, мәним тәклиф етдијим ејни шеји биз бу гәтнамәдә даһа әсасландырылмыш шәкилдә тәклиф едирик. Банклар үзәриндә нәзарәт гојулмалы, сонра да әдаләтли кәлир верқиси гојулмалыдыр[58]. Вәссалам! Скобелев манатдан јүз гәпик алмағы тәклиф едир. Биз әсла белә шеј тәклиф етмәмишик вә етмирик. Скобелев өзү дә бурада анчаг өзүндән чыхмышдыр. О, буну чидди һәјата кечирмәк фикриндә дејилдир вә бу фикирдә олса да, белә бир садә сәбәбә көрә едә билмәз ки, Терешшенко вә Коноваловла достлашандан сонра, бүтүн бунлары вә'д етмәк бир гәдәр күлүнчдүр. Милјончуларын кәлиринин 80—90 фаизини алмаг олар, лакин белә назирләрлә буну етмәк олмаз. Әкәр һакимијјәт фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин әлиндә олсајды, онлар доғрудан да алардылар, лакин онда да һамысыны јох,—бу онлара лазым дејилдир. Онлар кәлирин чох һиссәсини алардылар. Башга бир дөвләт һакимијјәти буну едә билмәз. Назир Скобелев тәрәфиндән исә ән хош арзулар ирәли сүрүлә биләр. Мән бир нечә он илләр әрзиндә бу партијалары көрмүшәм, мән артыг 30 илдир ки, ингилаби һәрәкат ичәрисиндәјәм. Буна көрә дә мән онларын хош ниҗјәтләринә һеч дә шүбһә етмәк фикриндә дејиләм. Лакин мәсәлә бунда дејилдир, мәсәлә хош ниҗјәтләрдә дејилдир. Чәһәннәмин јолу хош ниҗјәтләрлә дөшәнмишдир. Бүтүн дәфтәрханалар вәтәндаш назирләрин имзаладыглары кағызларла долудурса да бунунла иш дәјишмәмишдир. Башлајын, әкәр нәзарәт гојмаг истәјирсинизсә, башлајын! Бизим програмымыз белә дир ки, Скобелевин нитгини охујаркән дејә биләрик: биз бундан артығыны тәләб етмирик. Биз назир Скобелевдән хејли мө'тәдилик. О, һәм нәзарәт, һәм дә 100% тәклиф едир. Биз 100% алмаг истәмирик вә дејирик: «Нә гәдәр ки, сиз бир иш көрмәјә башламамышсы-

ныз, биз сизә инанмырыг». Арамыздакы фәрг мәһз бундадыр: фәрг ондадыр ки, биз сөзләрә вә вә'дләрә инанмырыг вә инанмағы башгаларына да мәсләһәт көрмүрүк. Парламентли республикаларын тәчрүбәси бизә өјрәдир ки, кағыз үзәриндәки бәјанатлара инанмаг олмаз. Әкәр нәзарәт истәјирсинизсә, буна башламаг лазымдыр. Белә бир нәзарәт һаггында ганун вермәк үчүн бир күн кифајәтдир. Һәр банкын гуллугчулары совети, һәр фабрикин фәһләләри совети, һәр бир партија нәзарәт етмәк һүгугу алыр. Бизә дејә биләрләр ки, белә олмаз, бу—тичарәт сирридир, бу—мүгәддәс хүсуси мүлкијјәтдир! Өзүнүз билин, һәр һалда икисиндән бирини сечмәлисиниз. Әкәр бүтүн бу китабları, трестләрин һесабларыны да, бүтүн әмәлијјатыны да горумаг истәјирсинизсә, онда нәзарәтдән дәм вурмаг лазым дејилдир, өлкә мәһв олур демәк лазым дејилдир.

Алманијада вәзијјәт даһа писдир. Русијада чөрәк тапмаг олур, Алманијада ону тапмаг олмур. Русијада иши тәшкил етмәклә бир чох иш көрмәк олар. Алманијада даһа һеч бир шеј етмәк олмаз. Даһа чөрәк јохдур вә бүтүн халгын мәһв олачағы лабүддүр. Инди јазырлар ки, Русија мәһв олмаг гаршысындадыр. Мадам ки беләдир, онда «мүгәддәс» хүсуси мүлкијјәти горумаг чинајәтдир. Буна көрә дә нәзарәт һаггындакы сөзләрин нә мә'насы вардыр? Николај Романовун да нәзарәт барәсиндә чох јаздығыны мәкәр унутмусунуз? Дөвләт нәзарәти, ичтимаи нәзарәт, сенаторлар тә'јин едилмәси сөзләринә Николај Романовда мин дәфә раст кәлә биләрсиниз. Ингилабдан сонракы ики ај әрзиндә сәнајечиләр бүтүн Русијаны талан етмишләр. Капитал јүз фаизләрлә мәнфәәт көтүрмүшдүр, буну һәр бир һесабат көстәрир: Фәһләләр ингилабын ики ајы әрзиндә «чәсарәт» едиб дејәндә ки, онлар инсан кими јашамаг истәјирләр, өлкәнин бүтүн капиталист мәтбуаты улашмаға башлады. «Речь» һәр нөмрәсиндә вәһшичәсинә улајыр ки, фәһләләр өлкәни талан едирләр; һалбуки биз, мә'лум олдуғу кими, капиталистләр үзәриндә анчаг нәзарәт вә'д едирик. Олмазмы ки, аз вә'д едәсиниз, олмазмы

ки, чох иш көрәсинз? Әкәр сиз мә'мур нәзарәти, јенә әввәлки органлар кими органлар васитәсилә нәзарәт истәјирсинизсә, бизим партијамыз өз гәти фикрини билдирир ки, һөкумәтдә јарымдүжүн әвәзиндә һәтта бир дүжүн халгчы вә меншевик назир олса да, бу ишдә сизә көмәк етмәк олмаз. Нәзарәти анчаг халг өзү һәјата кечирә биләр. Сиз нәзарәт—банк гуллугчулары совети, мүһәндисләр совети, фәһләләр совети тәшкил етмәли вә күнү сабаһ бу нәзарәтә башламалысыныз. Һәр бир мә'мур мәс'улијјәт дашымалы вә она билдирилмәлидир ки, бу идарәләрин биринди дүзкүн мә'лумат вермәдији тәгдирдә бир чинајәткар кими чәзаландырылачагдыр. Мәсәлә өлкәнин мәһв олмасы илә әлагәдардыр. Биз нә гәдәр тахыл, нә гәдәр хаммал, нә гәдәр фәһлә олдуғуну вә бунлары һара көндәрмәк лазым кәлдијини билмәк истәјирик.

Бурада мән ахырынчы мәсәләјә кечирәм. Бу—мүһарибәни нечә гуртармаг мәсәләсидир. Бизә белә мә'насыз бир бахыш иснад верирләр ки, куја биз сепарат сүлһ истәјирик. Алман сојғунчу капиталистләри сүлһә доғру аддым атараг дејирләр: әкәр сән мәнә филиз јатағы олан јерләр версән, мән сәнә Түркијәнин вә Ермәнистанын бир парчасыны вәрәрәм. Инди, һәр бир битәрәф шәһәрдә дипломатлар бундан данышырлар! Буну һәр кәс билир. Бу анчаг шәрти дипломатик ибарәләрлә пәрдәләнмишдир. Онлар дипломатдырлар вә дипломат дилиндә дә данышмалыдырлар. Бизим куја мүһарибәни сепарат сүлһлә гуртармаг тәрәфдары олдуғумуз һаггындакы сөзләр нә гәдәр дә мә'насыздыр! Бүтүн ән варлы дөвләтләрин капиталистләринин етдији бир мүһарибәни, он илләр боју давам едән иғтисади инкишаф тарихинин доғурмуш олдуғу бир мүһарибәни бир тәрәфин һәрби әмәлијјатдан имтина етмәси илә гуртармаг—о гәдәр ахмаг сөздүр ки, буну һәтта тәкзиб етмәк дә бизә күлүнч кәлир. Биз буну тәкзиб етмәк үчүн хүсуси гәтнамә јазмышыгса, сәбәби одур ки, кениш күтләләри нәзәрдә тутуруг, чүнки һәмин күтләләр ичәрисиндә бизә бөһтан атырлар. Лакин бу барәдә һәтта чидди данышмаг да лазым кәлмир. Бүтүн өлкәләрин капита-

листләринин етдији бир мүһарибәни, һәмин капиталистләрә гаршы фәһлә ингилабы етмәдән гуртармаг олмаз. Нә гәдәр ки, нәзарәт сөз аләминдән иш аләминә кечмәмишдир, нә гәдәр ки, капиталистләрин һөкуməти јеринә ингилабчы пролетариатын һөкуməти кәлмәмишдир, о вахтадәк һөкумәт анчаг бу сөзләри дејиб дурачагдыр: мәһв олуруг, мәһв олуруг, мәһв олуруг. Инди «азад» Инкилтәрәдә сосиалистләри мән дедијим ејни сөзләри сөјләдикләринә көрә, һәбсә алырлар. Алманијада Либкнехт мән дедијим ејни сөзләри сөјләдији үчүн һәбс едилмишдир. Австријада Фридрих Адлер ејни сөзләри тапанча васитәсилә сөјләдији үчүн һәбсә алынмышдыр (ола биләр, инди артыг ону е'дам етмишләр). Бүтүн өлкәләрдә фәһлә күтләләри бу кими сосиалистләрә рәғбәт бәсләјирләр, өз капиталистләри тәрәфинә кечмиш олан сосиалистләрә рәғбәт бәсләмирләр. Бүтүн дүнјада фәһлә ингилабы артмагдадыр. Әлбәттә, дикәр өлкәләрдә бу чәтиндир. Орада Николај илә Распутин кими сәфеһләр јохдур. Орада идарә башында өз синфинин ән јахшы адамлары дурмушлар. Орада мүтләгијјәт әлејһинә ингилаб үчүн шәраит јохдур, орада артыг инди капиталист синфинин һөкуməти вардыр. Бу синфин ән исте'дадлы нүмајәндәләри орада чохдан идарә едирләр. Буна көрә орада ингилаб һәлә башланмамышдырса да лабүддүр; Фридрих Адлер мәһв олмагдадыр, Карл Либкнехт мәһв олмагдадыр, лакин нә гәдәр чох ингилабчы мәһв олса да, бу ингилаб лабүддүр. Кәләчәк онларындыр, бүтүн өлкәләрин фәһләләри дә онлара тәрәфдардыр. Һәм дә бүтүн өлкәләрдә фәһләләр галиб кәлмәлидирләр.

Американын мүһарибәјә кирмәси барәсиндә бунлары сөјләјәчәјәм. Дејирләр ки, Америкада демократија вардыр, орада Ағ ев вардыр. Мән дејирәм: көләлик јарым әср бундан әввәл деврилмишдир. Көләлик үстүндә кедән мүһарибә 1865-чи илдә гуртармышдыр. О замандан бәри исә орада милјардерләр әмәлә кәлмишдир. Онлар бүтүн Американы өз малијјә пәнчәсиндә сахлајыр, Мексиканы боғмаға һазырлыг көрүр вә Сакит океаны бөлүшдүрмәк үстүндә

Јапонија илә лабуд олараг мүһарибә едәчәкләр. Бу мүһарибә артыг он илләрдән бәри һазырланмагдадыр. Бүтүн әдәбијјат бу мүһарибәдән бәһс едир. Американын мүһарибәјә кирмәкдән әсл мәгсәди дә—Јапонија илә кәләчәк мүһарибәјә һазырлашмагдыр. Америка халгы һәр һалда хејли азадлыға маликдир, буна көрә һәр һансы бир истилачылыг мәгсәдләри үчүн, мәсәлән, Јапонијаја гаршы мүбаризә үчүн мәчбури әскәри мүкәлләфијјәтә, орду јарадылмасына бу халгын дөзәчәјини фәрз етмәк чәтиндир. Американлар бунун нә илә нәтичәләндијини Авропанын тимсалында көрүрләр. Буна көрә дә Америка капиталистләринә һәмин мүһарибәјә гарышмаг лазымдыр ки, кичик халгларын һүгугу уғрунда мүбаризә кими јүксәк идеаллар архасында кизләнмәклә гүввәтли дашми орду јаратмаг үчүн бәһанә әлдә етсинләр.

Кәндлиләр тахылы пула сатмагдан имтина едирләр вә аләт, ајаггабы, палтар тәләб едирләр. Онларын бу гәрара кәлмәсиндә олдугча дәрин бир һәгигәтин бөјүк бир һиссәси вардыр. Доғрудан да өлкәдә елә бир дағынты әмәлә кәлмишдир ки, башга өлкәләрдә артыг чохдан мөвчуд олан вәзијјәт Русијада, бир гәдәр зәиф дәрәчәдә олса да, мүшаһидә едилмәкдәдир: пул өз күчүнү итирмишдир. Капитализмин һөкмранлығыны һадисәләрин бүтүн кедиши о гәдәр сарсытмышдыр ки, мәсәлән, кәндлиләр пул көтүрмүрләр. Онлар дејирләр: «Пул нәјимизә лазымдыр?». Һәм дә онлар һаглыдырлар. Капитализм һөкмранлығынын сарсылмасына сәбәб о дејил ки, ким исә һакимијјәти әлә кечирмәк истәјир. Һакимијјәти «әлә кечирмәк» мә'насыз оларды. Әкәр капиталист өлкәләринин бүтүн игтисади инкишафы тәләб етмәсәјди, капитализм һөкмранлығына сон гојмаг мүмкүн олмазды. Мүһарибә бу просеси сүр'әтләндирди вә бу һал капитализми гејри-мүмкүн етди. Әкәр тарих капитализми лахладыб сарсытмасајды, ону һеч бир гүввә дағыда билмәзди.

Бу да ән ајдын бир мисал. Һәмин кәндли, һамынын мүшаһидә етдијини билдирир: пулун һакимијјәти позулмушдур. Бурада јеканә чарә—фәһлә вә кәндли

депутатлары Советләринин белә бир сазишидир ки, тахылын мүгабилиндә аләт, ајаггабы вә палтар верилсин. Иш мәһз буна доғру кедир, һәјатын көстәрдији јол будур. Бунсуз он милјонларла адам ач, ајаг-јалын вә чылпаг галачагдыр. Он милјонларла адам ачыг-ајдын фәлакәт гаршысындадыр вә белә бир вәзијјәтдә капиталистләрин мәнафејини горумаг вахты дејилдир. Чарә анчаг ондадыр ки, бүтүн һакимијјәт ѳһалинин әксәријјәтини тәмсил едән фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләринин әлинә кечсин. Бәлкә дә бурада сәһвләр олачагдыр. Һеч кәс инандырмаг истәмир ки, белә бир чәтин иши бирдән-бирә гурмаг олар. Биз белә бир шеји демирик. Бизә дејирләр: биз истәјирик ки, һакимијјәт Советләрин әлиндә олсун, онлар исә истәмирләр. Биз дејирик: һәјат тәчрүбәси онлара көстәрәр вә бүтүн халг көрәр ки, башга чарә јохдур. Биз һакимијјәти «әлә кечирмәк» истәмирик, чүнки ингилабын бүтүн тәчрүбәси ѳјрәдир ки, јалныз ѳһалинин әксәријјәтинә архаланан һакимијјәт мөһкәм бир һакимијјәтдир. Буна көрә һакимијјәти «әлә кечирмәк» авантүра оларды вә бизим партија буна разы олмаз. Һөкумәт әксәријјәтин һөкумәти олдугда, бәлкә елә бир сијасәт јеридәр ки, бу сијасәт илк дөврләрдә јанлыш олсун, лакин башга чарә јохдур. О заман һәмин тәшкилатлар дахилиндә сијасәтин истигамәти динч јолла дәјишиләр. Башга тәшкилатлар дүшүнүб тапмаг олмаз. Мәһз буна көрә биз дејирик ки, мәсәләнин башга чүр һәллини тәсәввүрә кәтирмәк олмаз.

Мүһарибәни нечә гуртармалы? Фәһлә вә әскәр депутатлары Совети һакимијјәти әлә алсајды, алманлар исә мүһарибәни давам етдирсәјдиләр, онда биз нә едәрдик? Партијамызын бахышлары илә марагланан-лар бу күнләрдә бизим «Правда» гәзетиндә, һәлә 1915-чи илдә харичдә сөјләдикләримиздән дүрүст ситат кәтирдијимиз бу сөзләри охуја биләрдиләр: әкәр Русијанын ингилабчы синфи олан фәһлә синфи һакимијјәт башына кечәрсә, сүлһ тәклиф етмәлидир. Әкәр алман капиталистләри, јахуд башга һәр һансы бир өлкәнин капиталистләри бизим шәрт-

ләримизә рәдд чавабы версәләр, о заман һәмин синиф һамылыгла мүһарибәјә тәрәфдар олачагдыр*. Биз мүһарибәни бир зәрбә илә гуртармағы тәклиф етмирик. Биз буну вә'д етмирик. Биз мүһарибәни бир тәрәфин ирадәси илә гуртармаг кими гејри-мүмкүн вә јеринә јетирилә билмәјән бир шеји тәблиғ етмирик. Бу кими вә'дләри вермәк асандыр, лакин јеринә јетирмәк олмаз. Бу дәһшәтли мүһарибәдән асанлыгла чыхмаг мүмкүн дејилдир. Үч илдир ки, мүһарибә едирләр. Ја он ил мүһарибә едәчәксиниз, ја да чәтин, ағыр ингилаба разы олун. Башга чарә јохдур. Биз дејирик: капиталист һөкумәтләринин башладығы мүһарибәјә анчаг фәһлә ингилабы илә сон гојула биләр. Ким сосиалист һәрәкаты илә марагланырса, гој бүтүн дүнјанын бүтүн сосиалист партијалары тәрәфиндән јекдилликлә гәбул олунмуш 1912-чи ил Базел манифестини[59], бизим «Правда»да чап етдијимиз манифести охусун; бу манифести мүһарибә едән өлкәләрин һеч бириндә, нә «азад» Инкилтәрәдә, нә дә республика Франсасында инди дәрч етмәк олмаз, чүнки һәлә мүһарибәдән әввәл бу манифестдә мүһарибә һаггындакы һәгигәт сөјләнмишдир. Орада дејилир: капиталистләрин рәгабәти үзүндән Инкилтәрә илә Алманија арасында мүһарибә олачагдыр. Орада дејилир: о гәдәр барыт јығылмышдыр ки, түфәнкләр өз-өзүнә атылачагдыр. Орада мүһарибәнин нә үстүндә кедәчәјиндән јазылмыш вә дејилмишдир ки, мүһарибә пролетар ингилабы илә нәтичәләнәчәкдир. Буна көрә дә биз һәмин манифести имзаладыгдан сонра өз капиталист һөкумәтләри тәрәфинә кечмиш олан сосиалистләрә дејирик ки, онлар сосиализмә хәјанәт етмишләр. Бүтүн дүнјада сосиалистләр парчаланмышлар. Бә'зиләри назир олмуш, дикәрләри һәбсханалара дүшмүшдүр. Бүтүн дүнјада сосиалистләрин бир һиссәси мүһарибә һазырлығы тәблиғ едир, дикәр һиссәси исә, мәсәлән, Америка Бебели—Америка фәһләләринин чох бөјүк һөрмәтини газанмыш Јевк. Дебс—дејир: «Гој мәни лап күлләләсинләр, ла-

* Бах: Бу чилд, сәһ. 80. *Ред.*

кин мән бу мүһарибәјә бир сент дә вермәрәм. Мән анчаг бүтүн дүнјада капиталистләрә гаршы пролетариатын мүһарибәси уғрунда вурушмаға һазырам». Бүтүн дүнјада сосиалистләр мәһз белә парчаланмышлар. Бүтүн дүнјанын сосиал-вәтәнпәрвәрләри белә дүшүнүрләр ки, куја онлар вәтәни мүдафиә едирләр. Онлар сәһв едирләр,—онлар бир овуч капиталист әлејһинә бир овуч башга капиталистин мәнафејини мүдафиә едирләр. Биз пролетар ингилабы тәблиғ едирик—бу јеканә доғру иш үстүндә онларча адам е'дам едилмиш, јүзләр вә минләрлә адам һәбсханаларда јатыр. Һәбсханаларда јатан бу сосиалистләр азлыг тәшкил едирләр, лакин фәһлә синфи онларын тәрәфиндәдир, бүтүн игтисади инкишаф онларын тәрәфиндәдир. Бунларын һамысы бизә көстәрир ки, башга чарә јохдур. Бу мүһарибәни анчаг бир нечә өлкәдә фәһлә ингилабы васитәсилә гуртармаг олар. Һәләлик исә биз ингилабы һазырламалы, она көмәк етмәлијик. Нә гәдәр ки, мүһарибәни чар едирди, рус халғы мүһарибәјә бүтүн варлығы илә нифрәт бәсләдијинә бахмајараг, сүлһә наил олмағы гызғын арзу етдијинә бахмајараг, чара гаршы ингилаб вә чарын деврилмәсини һазырламагдан башга, мүһарибә әлејһинә һеч бир шеј едә билмәзди. Бу белә дә олду. Буну тарих дүнән тәсдиг етди, буну о, сабаһ да тәсдиг едәчәкдир. Биз һәлә чохдан демишдик: артмагда олан рус ингилабына көмәк етмәк лазымдыр. Буну биз 1914-чү илин ахырларында демишдик. Бунун үстүндә бизим Дума депутатларымыз Сибирә сүркүн едилмишдиләр, бизә исә дејирдиләр: «Сиз чаваб вермирсиниз. Тә'тилләр кәсилдији бир заманда, депутатлар каторгада олдуғу бир заманда, һеч бир гәзет олмадығы бир заманда сиз ингилаб олачағыны сөјләјирсиниз!». Бизи чавабдан бојун гачырмагда иттиһам едирдиләр. Јолдашлар, бу иттиһамлары биз илләр узуну ешитмишик. Биз чаваб вериб дејирдик: сиз һиддәтләнә биләрсиниз, лакин нә гәдәр ки, чар деврилмәмишдир, мүһарибә әлејһинә һеч бир шеј етмәк олмаз. Бизим ирәличәдән дедикләримиз тәсдиг олунду. Һәлә тамам тәсдиг олунмамышса да,

инди артыг тәсдиг олунмаға башламышдыр. Ингилаб Русија тәрәфиндән мүһарибәни дәјишдирмәјә башлајыр. Капиталистләр мүһарибәни һәлә давам етдирирләр, биз исә дејирик: бир нечә өлкәдә фәһлә ингилабы башланмајынча, мүһарибә гуртара билмәз, чүнки бу мүһарибәни истәјән адамлар һакимијјәт башында галмагдадырлар. Бизә дејирләр: «Бир сыра өлкәләрдә һамы санки јухудадыр. Алманијада сосиалистләрин һамысы мүһарибә тәрәфдарыдыр, тәкчә Либкнехт әлејһинәдир». Мән буна чаваб вериб дејирәм: тәкчә һәмин Либкнехт фәһлә синфини тәмсил едир, һамынын үмиди тәкчә Либкнехтә, онун тәрәфдарларына, алман пролетариатынадыр. Сиз буна инанмырсынызмы? Мүһарибәни давам етдирин! Башга бир јол јохдур. Әкәр Либкнехтә инанмырсынызса, әкәр фәһләләрин ингилабына, јетишмәкдә олан бу ингилаба инанмырсынызса, әкәр бунлара инанмырсынызса, капиталистләрә инанын!

Бир нечә өлкәдә фәһлә ингилабындан башга һеч кәс бу мүһарибәдә галиб кәлмәз. Мүһарибә ојунчаг дејилдир, мүһарибә дәһшәтли бир шејдир, мүһарибә милјонларла гурбанлара сәбәб олур, мүһарибәни гуртармаг о гәдәр дә асан дејилдир.

Чәбһәдәки әскәрләр чәбһәни дөвләтдән ајырыб мәсәләни өз билдикләри кими һәлл едә билмәзләр. Чәбһәдәки әскәрләр—өлкәнин бир һиссәсидир. Дөвләт мүһарибә етдикчә, чәбһә дә изтираб чәкәчәкдир. Бурада һеч нә етмәк олмаз. Мүһарибәни һаким синифләр төрәтмишләр, она анчаг фәһлә синфинин ингилабы сон гојачагдыр. Сизин тезликлә сүлһ әлдә едәчәјиниз анчаг ингилабын инкишафынын кедишиндән асылыдыр. Нә кими тә'сирли сөзләр дејилсә дә, нә гәдәр сизә:—кәлин мүһарибәјә дәрһал сон гојаг десәләр дә, ингилаб инкишаф етмәдән буну етмәк олмаз. Һакимијјәт фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләринин әлинә кечдикдә капиталистләр бизим әлејһимизә чыхачаглар: Јапонија—әлејһимизә, Франса—әлејһимизә, Инкилтәрә—әлејһимизә, бүтүн өлкәләрин һөкумәтләри әлејһимизә чыхачаглар. Капиталистләр бизим әлејһимизә олачаг, фәһләләр исә

бизим тәрәфимизи сахлајачаглар. О заман—капиталистләрин башладыглары мүһарибәјә сон гојулачагдыр. Мүһарибәни нечә гуртармалы суалынын чавабы бундан ибарәтдир.

Илк дәфә 1929-чу ил апрелин 23-дә «Правда» гәзетинин 93-чү №-синдә чап едилмишдир

Стенограмдан чап олунур

МӘНФУР ҮСУЛЛАР

Чәбһә нүмајәндәләри гурултајы[60] мајын 13-дә јекдилликлә гәбул едилмиш гәтнамәдә, орду илә болшевикләр арасына нифаг салмаг мәгсәдилә бизим Зиновјев јолдаша бөһтан атмыш «Речь» гәзетинин алчаг үсулларыны рүсвај етмишдир. Гурултај һәмин гәтнамәни «Речь» гәзетинә көндәрмишсә дә, «Речь» чентлменләри чәбһә гурултајынын бу гәтнамәсини чап етмәји, әлбәттә, фикирләринә дә кәтирмәмишләр. Ејни заманда бу һөрмәтсиз гәзет бизим гәзетә вә бизим Зиновјев јолдаша гаршы өз фитнәкар һүчумуну давам етдирәрәк ачыгдан-ачыға талана тәһрик едир. «Речь» «Гәрибә мә'луматлылыг» адлы ејһамлы бир башлыгла чап етдији мәгаләдә мә'налы-мә'налы сорушур:

—«Правда» Алманија һаггында мүнтәзәм сурәтдә мә'лумат дәрч едир вә бу мә'лумат һеч бир башга гәзетдә олмур. «Правда» өз хүсуси (!) мә'луматыны һарадан вә нечә алыр.

Чәнаб бөһтанчылар, һараданмы?

—Бизим мүхбиримиз, полјак сосиал-демократы Радек јолдашын телеграм вә мәктубларындан; Радек бир сыра илләр әрзиндә чар һәбсханаларында јатмышдыр, 10 илдән артыгдыр ки, алман сосиал-демократијасы сыраларында чалышыр, Вилһелмә гаршы вә мүһарибә әлејһинә ингилаби тәшвигат үстүндә Алманијадан говулмуш вә ғәсдән Стокһолма көчмүшдүр ки, орадан бизә мә'лумат версин. Чәнаб кадетләр, бу мә'лумат Русија—Исвеч сәрһәдиндә ағалыг едән

нөкәрләринизин һеч дә һәмишә әлә кечирә билмәдији мәктуб вә телеграмлардан алыныр, бизим достларымызын, Карл Либкнехт тәрәфдарларынын бизә көндәрикләри гәзет парчаларындан вә гејри-легал алман гәзетләри вә интибаһнамәләрдән алыныр, һабелә Франса һаггында мүвафиг материаллары Ромен Ролланын досту вә мәшһур франсыз бејнәлмиләлчиси Лорио јолдашын һәмфикри, *франсыз* бејнәлмиләлчи сосиалисти Анри Килбо көндәрир.

Бу күнләрдә бүтүн рус гәзетләриндә дәрч олунмуш бир мә'лумата әсасланараг биз «Правда»да јазмышдыг ки, «Алман баш гәраркаһы гардашлашманы гадаған етмишдир». «Речь» бөһтанчылары һејрәтлә көзләрини бәрәлдир вә рус һәрби назиринин белә бир бәјанатыны буна «гаршы гојурлар» ки, «чәбһәнин гардашлашма баш вердији бүтүн мәнтәгәләри дүшмән топлары тәрәфиндән дағыдылмышдыр».

Мәнтәгәләрин дағыдылмасы һаггындакы бу мә'луматын доғру олуб-олмадығыны, әлбәттә, биз билмирик. *Әкәр* доғру исә, онда бу мә'лумат алман баш гәраркаһынын гардашлашма әлејһинә олдуғу хәбәрини тәкзиб етмәк дејил, *тәсдиг едир.* Чүнки һәр кәс баша дүшүр ки, гардашлашма баш вермиш олан мәнтәгәләри дағытмагла алман баш гәраркаһы һәм рус әскәрләринә, һәм дә гардашлашманы бир тәләјә чевирмәк истәмәјән намуслу алман әскәрләринә гардашлашманы *тәркитдирир.*

Чәнаб кадет сахтакарлары, дедикләриниз бир-бирини тутмур!

Нәһајәт, даһа бир јалан һаггында. Милјуковун органы јазыр: «мә'лум олдуғу кими, Зиновјев кәндли гурултајында өз нитгини гуртара билмәмишдир». Чәнаб кадетләр, чәбһә гурултајына нечә бөһтан атмышсынызса, бурада да «мә'лум олдуғу кими» ејнилә бир даһа јалан данышырсыныз. Чәнаблар, бир һалда ки, ишинизи бу чүр һәјасыз, бу чүр мәнфур үсулларла мүдафиә етмәли олурсунуз, демәли, ишиниз харабдыр.

«Правда» № 58,
29 (16) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ЛАБҮД ФӘЛАКӘТ ВӘ ҺӘДСИЗ ВӘ'ДЛӘР

(БИРИНЧИ МӘГАЛӘ)

Лабүд олараг јахынлашан һәдсиз дағынты вә фәлакәт мәсәләси о гәдәр мүһүмдүр ки, ону тамамилә ајдынлашдырмаг үзәриндә тез-тез дајанмаг лазымдыр. «Правда»нын бундан әввәлки нөмрәсиндә биз көстәрмишдик ки, инди фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Ичраијјә комитәсинин *програмы* «дәһшәтли» болшевизм програмындан *әсла* фәргләнмир*.

Бу күн биз көстәрмәлијик ки, меншевик назир Скобелевин програмы болшевизмдән *даһа ирәлијә* кедир. Назир гәзети олан «Речь» бу програмы белә верир:

«Назир (Скобелев) билдирир ки,.. дөвләт тәсәррүфаты учурум гаршысындадыр. Тәсәррүфат һәјатынын бүтүн саһәләринә гарышмаг лазымдыр, чүнки хәзинәдә пул јохдур. Зәһмәткеш күтләләрин вәзијјәтини јахшылашдырмаг вә бунун үчүн дә саһибкарларын вә банкларын кассаларындакы мәнфәәти онларын әлиндән алмаг лазымдыр. (Јердән бир сәс: «Һансы үсулла?».) Әмәк назири Скобелев чаваб вериб дејир—Әмлака амансыз верки гојмагла. Малијјә елми бу үсулу билир. Варлы синифләр үчүн верки дәрәчәләрини мәнфәәтин 100 фаизинәдәк галдырмаг лазымдыр. (Јердән бир сәс: «Бу, һамысыны алмаг демәкдир».) Скобелев дејир—Тәәссүф ки, мүхтәлиф сәһмдар мүәссисәләри сәһмдарлара дивиденди пајламышдыр, буна көрә дә биз варлы синифләр үзәринә мүтәрәгги фәрди верки гојмалыјыг. Биз даһа ирәлијә кедәчәјик вә әкәр капитал бурҗуа тәсәррүфат үсулуну сахламаг истәјирсә, гој мүштәриләри әлиидән бурахмамаг үчүн фаизсиз ишләсин... Биз, сәһмдар банкир вә заводчу чәнаблар үчүн әмәк мүкәлләфијјәти гојмалыјыг,

* Бах: бу чилд, сәһ. 83. *Ред.*

чүнки әввәлләр онлары ишләмәјә сөвг едән амилләр инди олмадығына көрә онларын әһвали-руһијјәси сөнүкдүр... Биз чәнаб сәһмдарлары дөвләтә табе олмаға мәчбур етмәлијик вә онлар үчүн мүкәлләфијјәт, әмәк мүкәлләфијјәти олмалыдыр».

Биз фәһлә јолдашлара бу програмы дөнә-дөнә охујуб мүзакирә етмәји вә онун һәјата кечирилмәси шәртләринә дәриндән фикир вермәји мәсләһәт көрүрүк.

Бүтүн иш—һәјата кечирмәк шәраитиндә дәрһал һәјата кечирмәјә башламагдадыр.

Програм өзлүјүндә нәинки көзәлдир вә болшевик програмына ујғун кәлир, бир маддәдә, мәһз «мәнфәәтин 100 фаизи» мигдарында «банкларын кассаларындакы мәнфәәти онларын әлиндән алмағы» вә'д едән маддәдә һәтта бизим програмдан да *ирәлијә* кедир.

Бизим партија бундан хејли аз тәләб ирәли сүрүр. Партијамыз өз гәтнамәсиндә бундан аз, јә'ни: анчаг банклар үзәриндә нәзарәт гојулмасыны вә «тәдричилә» (динләјин! динләјин! болшевикләр тәдричилик тәрәфдарыдыр!) «мәдахил вә әмлака әдаләтли мүтәрәгги верки гојмаға кечилмәсини» тәләб едир[61].

Бизим партија Скобелевдән аз тәләбкардыр.

Скобелев һәддиндән артыг вә һәтта һәдсиз вә'дләр верәрәк, *бу вә'дләрин ишдә һәјата кечирилә биләчәји шәртләрини баша дүшмүр.*

Әсл мәтләб бундадыр.

Нә мүлкәдар вә капиталистләрин партијаларындан олан 10 назирлә, нә дә капиталистләр һөкүмәтинин (меншевик вә халгчылардан ибарәт әлавә илә бирликдә) кифајәтләнмәјә мәчбур олдуғу бүрократ, мә'мур апараты васитәсилә нәинки Скобелевин програмыны јеринә јетирмәк, һәтта бу програмын һәјата кечирилмәси үчүн үмумијјәтлә аз-чох чидди бир аддым атмаг да *олмаз.*

Вәтәндаш Скобелев, аз вә'д верин, чох ишкүзарлыг көстәрин! Тәмтәраглы ибарәләри даһа аз ишләдин, *ишә нечә* киришмәји даһа артыг дәрк един!

Өлкәни лабүд олан ән дәһшәтли фәлакәтдән хилас етмәк үчүн, бир күн дә итирмәдән дәрһал ишә киришмәк олар вә киришмәк лазымдыр. Бүтүн мәсәлә

ондадыр ки, «јени» Мүвәггәти һөкумәт ишә кириш-мәк *истәмир* вә истәсәјди дә буну *едә билмәзди,* чүн-ки капитализм мәнафејини горујан мин телләрлә әли-голу бағлыдыр.

Бүтүн халгы ишә киришмәјә бир күндә чағырмаг олар вә лазымдыр, бир күндә фәрман вериб *дәрһал:*

1) банк гуллугчуларынын һәм ајры-ајры банклар үзрә, һәм дә Үмумрусија мигјасында Советләрини вә гурултајларыны чағырмаг олар вә лазымдыр; тап-шырыг: бүтүн банкларын вә кредит идарәләринин бир үмумдөвләт банкында бирләшдирилмәси вә банк-ларын бүтүн әмәлијјаты үзәриндә ән дүрүст нәзарәт гојулмасы үчүн дәрһал әмәли тәдбирләр һазырламаг; нәзарәтин јекунларыны дәрһал дәрч етмәк;

2) бүтүн синдикат вә трестләрин гуллугчуларынын Советләрини вә гурултајларыны чағырмаг олар вә лазымдыр; тапшырыг: нәзарәт вә һесабат тәдбир-ләри һазырламаг; нәзарәтин јекунларыны дәрһал дәрч етмәк;

3) бу фәрман тәкчә бүтүн фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләринә дејил, һабелә һәр бир ири фабрик фәһләләри Советләринә вә һәтта һәр бир ири сијаси партија нүмајәндәләринә дә нәзарәт һү-гугу вермәлидир (мәсәлән, мајын 12-дә Питердә азы ики рајон үзрә мүстәгил сијаһылар вермиш олан пар-тија ири партија һесаб олунмалыдыр); бүтүн тичарәт дәфтәрләри, бүтүн сәнәдләр белә бир нәзарәт үчүн ачыг олмалыдыр;

4) фәрман һәр чүр чәмијјәтләрин бүтүн сәһмдар-ларыны, директорларыны вә идарә һеј'әти үзвләрини, азы 10 000 (јахуд 5000) манатлыг сәһмләри олан-ларын сијаһыларыны дәрч едәрәк, сәһмләри вә һә-мин шәхсләрин «мараглы олдуглары» чәмијјәтләри көстәрмәјә чағырмалыдыр; доғру мә'лумат (банк вә с. гуллугчулары нәзарәтинә) вермәјәнләрин бүтүн әмлакы мүсадирә олунмалы, өзүнә дә азы 5 ил һәбс кәсилмәлидир;

5) фәрман бүтүн халгы, јерли өзүнүидарә орган-лары васитәсилә дәрһал үмуми әмәк мүкәлләфијјәти тәтбиг етмәјә чағырмалыдыр; буна нәзарәт етмәк

вә буну һәјата кечирмәк үчүн исә—елликлә үмумхалг милиси (кәндлӘрдә бирдән-бирә, шәһәрләрдә фәһлә милиси васитәсилә вә и. а.) тәтбиг едилмәлидир.

Үмуми әмәк мүкәлләфијјәти олмаса, өлкәни мәһв олмагдан *хилас етмәк олмаз.* Үмумхалг милиси олмадан исә, үмуми әмәк мүкәлләфијјәтини һәјата кечирмәк мүмкүн дејилдир. Назирлијә алудә олуб ағлыны итирмәјән вә ја назирләрин ширин дилинә инанмаг зәмининдә сәфеһләмәјән һәр кәс буну баша дүшәр.

Ким он милјонларла адамы фәлакәтдән һәгигәтән хилас етмәк истәјирсә, белә тәдбирләри мүдафиә етмәк нәтичәсини *чыхармалыдыр.*

Сонракы мәгаләдә биз, тәдричлә әдаләтли верки гојулмасына кечмәкдән вә гејд олунан характерли ишдә мүвәффәгијјәтлә чалышдыгларыны көстәрән һәгигәтән исте'дадлы тәшкилатчылары (һәм фәһләләрдән, һәм дә капиталистләрдән) халг ичәрисиндән нечә ирәли чәкиб тәдричлә назирләрин јеринә гојмаг лүзумундан бәһс едәчәјик.

(ИКИНЧИ МӘГАЛӘ)

Скобелевин өз нитгиндә назирсајағы чошуб капиталистләрин мәнфәәтинин 100 фаизини алмагдан данышмасы—тә'сир бағышламаг үчүн бош ибарә ишләтмәк нүмунәси иди. Парламентли буржуа республикаларында халгы даим бу кими ибарәләрлә алдадырлар.

Лакин бурада ибарәдән дә пис бир шеј вардыр. Скобелев демишдир: «Әкәр капитал буржуа тәсәррүфат үсулуну сахламаг истәјирсә, гој мүштәриләри әлиндән бурахмамаг үчүн фаизсиз ишләсин». Бу, капиталистләрә «дәһшәтли» бир һәдә кими көрүнүр, ишдә бу—гыса мүддәтдә мәнфәәти гурбан вермәклә капиталын *там һөкмранлығыны горујуб сахламаг* чәһдидир (еһтимал, Скобелевин шүурсуз вә јәгин ки, капиталистләрин шүурлу чәһдидир).

Капиталистләр белә мүһакимә јеридирләр—фәһләләр «олдугча чох» көтүрүрләр, онлара нә һакимијјәт, нә дә ишдә бүтүн истеһсал үзәриндә сәрәнчам

етмәк имканы вермәјәрәк, мәс'улијјәти онларын үзәринә гојаг. Гој биз капиталистләр мүвәггәти олараг мәнфәәтсиз галаг, лакин биз «буржуа истеһсал үсулуну сахлајараг мүштәриләри әлдән бурахмамагла» сәнајенин бу аралыг вәзијјәтинин ифласыны сүр'әтләндирәрик, биз ону һәр васитә илә позуб тәгсири фәһләләрин үзәринә јыхарыг!

Капиталистләрин бу нијјәтдә олдугларыны фактлар сүбут едир. Чәнубда көмүр сәнајечиләри истеһсалы мәһз позурлар, *«ону гәсдән башлы-башына бурахыб дағыдырлар»* (бах: 16 мај тарихли «Новая Жизнь», *фәһлә нүмајәндә һеј'әти* бәјанатларынын шәрһи[62]). Мәнзәрә ајдындыр: «Речь» ағ јалан данышыр, тәгсири фәһләләрин үзәринә јыхыр. Көмүр сәнајечиләри «гәсдән истеһсалы дағыдырлар». Скобелев бүлбүл кими чәһ-чәһ вуруб дејир: «әкәр капитал буржуа истеһсал үсулуну сахламаг истәјирсә, гој фаизсиз ишләсин». Мәнзәрә ајдындыр!

Капиталистләр вә мә'мурлар үчүн халгын диггәтини *башлыча чәһәтдән,* јә'ни һәгиги нәзарәтин һәгигәтән фәһләләр әлинә кечмәсиндән јајындырараг «һәдсиз вә'дләр» вермәк *әлверишлидир.*

Фәһләләр мәркәздә отуруб кәлиши көзәл планлар, әсаснамәләр, низамнамәләр, нормалар үјдурмаға һазыр олан мә'мурларын ибарәбазлығыны, вә'дләрини, бәјаннамәләрини, лајиһәбазлығыны сүпүрүб атмалыдырлар. Рәдд олсун бүтүн бу јаланчылыг! Рәдд олсун һәр јердә биабырчылыгла боша чыхмыш бу бүрократик вә буржуа лајиһәбазлығы курултусу! Рәдд олсун ишләри јубадыб сахламаг үсулу! Фәһләләр нәзарәтин *дәрһал ишдә* һәјата кечирилмәсини, һәм дә һөкмән *фәһләләрин өз әли илә* һәјата кечирилмәсини тәләб етмәлидирләр.

Бу—ишин мүвәффәгијјәти, фәлакәтдән хилас олмаг ишинин мүвәффәгијјәти үчүн башлыча чәһәтдир. Бир һалда ки, бу јохдур—јердә галан һамысы алдатмадыр. Бу оларса, биз «мәнфәәтин 100 фаизини алмаға» әсла тәләсмәрик. Биз мүлајим һәрәкәт едә биләрик вә етмәлијик, *тәдричлә* әдаләтли верки гојулмасына кечә биләрик вә кечмәлијик, биз хырда

сәһмдарлары варлы сәһмдарлардан ајырарыг, бириншиләрдән *лап аз, анчаг* икинчиләрдән лап чох аларыг (лакин һамысыны алмаг вачиб *дејилдир)*. Ән ири сәһмдарларын сајы чүзидир; онларын ролу, һабелә онларда олан сәрвәтин үмуми мәбләғи *чох бөјүкдүр.* Сәһв етмәдән демәк олар ки, Русијада *беш вә ја һәтта үч мин* (бәлкә дә һәтта бир мин) ән варлы адамын сијаһысыны тутсаг вә ја онларын малијјә капиталынын бүтүн телләрини вә әлагәләрини, онларын банк әлагәләрини (банк, синдикат вә саирә гуллугчуларынын *ашағыдан* нәзарәтинин көмәји илә) изләсәк, онда капиталын бүтүн һөкмранлыг кәләфи, өзкә әмәји һесабына топланмыш бүтүн башлыча сәрвәт, мәһсулларын ичтимаи истеһсалы вә бөлкүсү үзәриндә «нәзарәтин» бүтүн әсл мүһүм көкләри ачылачагдыр.

Мәһз *бу* нәзарәти фәһләләрә вермәк лазымдыр. Капиталын мәнафеји мәһз бу кәләфи, бу көкләри халгдан кизләтмәји тәләб едир. Капиталистләр синфи вә онун шүурсуз нөкәри олан мә'мур белә мүһакимә јеридир:—һакимијјәтимизин бу көкләрини ачыб халга көстәрмәкдәнсә, јахшысы будур мүвәггәти олараг «бүтүн» мәнфәәти вә ја мәдахилин 99%-ни вермәјә разы олаг.

Шүурлу фәһләнин јеритдији вә јеридәчәји мүһакимә белә дир: *биз* малијјә капиталынын мәһз ән башлыча галасыны халга ачмаг, мәһз ону фәһлә нәзарәтинә табе етмәк һүгугумуздан вә тәләбимиздән һеч бир һалда әл чәкмәрик. Һәм дә бу ахырынчы мүһакимәнин доғру олдуғуну күндән-күнә даһа чох јохсул күтләси, халгын даһа бөјүк әксәријјәти, фәлакәтдән хилас олмаг јолуну вичданла ахтаран үмумијјәтлә сәмими адамларын даһа чох һиссәси јәгин едәчәкдир.

Малијјә капиталынын мәһз башлыча галасыны алмаг лазымдыр, бунсуз фәлакәтдән хилас олмаг һагғындакы бүтүн ибарәләр вә хәјали лајиһәләр—анчаг алдатмадыр. Ајры-ајры капиталистләри вә һәтта капиталистләрин чохуну исә пролетариат нәинки (Шулкишин өзүнү вә өзүнүнкүләри «горхудуб» дедији кими)

«сојундурмаг» ниҹјәтиндә дејил, нәинки «һәр шејдән» мәһрум етмәк ниҹјәтиндә дејил, әксинә, онлары фәһләләрин өз нәзарәти алтында фајдалы вә шәрәфли ишә гојмаг ниҹјәтиндәдир.

Јахынлашмагда олан лабуд фәлакәт дөврүндә халг үчүн ән фајдалы вә ән зәрури иш—*тәшкилатчылыг* ишидир. Пролетар мүтәшәккиллији харигәләри—инди бизим шүарымыз мәһз бундан ибарәтдир вә пролетариат һакимиҹјәт башында олачағы заман, бизим шүарымыз вә тәләбимиз даһа артыг бир дәрәчәдә бундан ибарәт олачагдыр. Күтләләрин мүтәшәккиллији олмаса, мүтләг зәрури олан нә үмуми әмәк мүкәлләфиҹјәтини кечирмәк, нә дә банклар үзәриндә, синдикатлар үзәриндә, мәһсулларын истеһсалы вә бөлкүсү үзәриндә аз-чох чидди нәзарәт гојмаг әсла мүмкүн дејилдир.

Буна көрә фәһлә милисиндән башламаг—һәм дә дәрһал башламаг—лазымдыр ки, мөһкәм вә бачарыгла, лазыми тәдричиликлә үмумхалг милиси дүзәлдилмәсинә, полиси вә даими ордуну халгын һамылыгла силаһландырылмасы илә әвәз етмәјә кечилсин. Буна көрә дә *инди* мүвафиг тәчрүбәси вә исте'дадлы тәшкилатчылары даһа чох олан капиталистләри дә әсла истисна етмәјәрәк, халгын *бүтүн* тәбәгәләриндән, *бүтүн* синифләрдән адамлар ирәли чәкмәк лазымдыр. Халг ичәрисиндә бу кими исте'дадлы адамлар чохдур. Кәндлиләр вә пролетариат ичәрисиндә бу кими гүввәләр истифадәсиз јатыб галмышдыр. Онлары тәчрүбә илә, «узун нөвбәләри» филан рајонда бачарыгла арадан галдырмаг, ев комитәләрини мәһарәтлә тәшкил етмәк, ев хидмәтчиләрини бирләшдирмәк, кәнддә нүмунәви тәсәррүфат дүзәлтмәк, фәһләләрин ихтијарына кечмиш филан завођун ишини дүзкүн гурмаг вә саирә вә илахир васитәсилә ашағыдан ирәли чәкмәк лазымдыр. Онлары тәчрүбә илә, исте'дадларыны ишдә јохлајараг ашағыдан ирәли чәкмәклә һамысыны «назирлијә» кечирмәк лазымдыр,—һәм дә буну көһнә мә'нада дејил, назир вәзифәләри илә тәлтиф етмәк мә'насында дејил, үмумхалг тә'лиматчысы, сәјјар тәшкилатчы, *һәр јердә*

ән чидди гајда-ганун јаратмаг, инсан әмәјинә ән бөјүк гәнаәт етмәк, ән чидди јолдашлыг интизамы гојмаг ишиндә көмәкчи вәзифәси мә'насында баша дүшмәк лазымдыр.

Фәлакәтдән хилас олмаг үчүн пролетариат партијасы халга бунлары тәблиғ етмәлидир. О, һакимијәти әлә алдығы ајры-ајры јерләрдә бунлары елә инди гисмән һәјата кечирмәлидир. О, дөвләтдә һакимијјәти әлә алачағы заман бунлары тамамилә һәјата кечирмәлидир.

«Правда» № 58 вә 59, 29 вә 30 (16 вә 17) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

БЕЈНӘЛМИЛӘЛЧИЛӘРИН БИРЛӘШМӘСИ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР

Партијамызын Умумрусија конфрансы белә гәрар чыхармышдыр: ишдә бејнәлмиләлчилик зәмининдә дуран груп вә чәрәјанларла,—сосиализмә хырда бурҗуа хәјанәти сијасәти илә әлагәни кәсмәк әсасында—јахынлашмаг вә бирләшмәк зәрури һесаб едилсин[63].

Бирләшмә мәсәләси бу күнләрдә, Петроградда бирләшмиш сосиал-демократларын межрајон тәшкилаты конфрансында да мүзакирә олунмушдур.

Умумрусија конфрансынын гәрарыны јеринә јетирәрәк вә межрајончуларла бирләшмәји сон дәрәчә лазым биләрәк, партијамызын МК-сы ашағыдакы тәклифләри ирәли сүрмүшдүр (межрајончулара бу тәклифләр әввәлчә анчаг јол. Ленин вә МК-нын бә'зи үзвләри адындан едилмишди, сонра исә МК үзвләринин әксәриҗҗәти дә бу тәклифләри бәјәнмишдир):

«Бирләшмәнин дәрһал олмасы арзу едилир.

РСДФП Мәркәзи Комитәсинә тәклиф едиләчәкдир ки, һәр ики гәзетин һәрәсинә (Умумрусија *күтләви* гәзетинә чевриләчәк индики «Правда»ја вә јахын кәләчәкдә јарадылачаг Мәркәзи Органа) межрајончулардан дәрһал бир нүмајәндә дахил етсин.

Мәркәзи Комитәјә тәклиф едиләчәкдир ки, партија гурултајы чағырмаг ($1^1/_2$ ајдан сонра) үчүн хүсуси тәшкилат комиссијасы јаратсын. Межрајон конфрансы бу комиссијанын һеј'әтинә өзүнүн ики нүмајәндәсини көндәрмәк һүгугуна малик олачагдыр. Мартовун

тәрәфдары олан меншевикләр «мүдафиәчиләрлә» әлагәни кәсәрләрсә, онларын нүмајәндәләринин һәмин комиссијаја дахил едилмәси јахшы вә лазымдыр.

Мүбаһисәли мәсәләләр әтрафында дискуссија азадлыгы, «Прибой»да[64] дискуссија вәрәгәси нәшр етмәклә вә јенидән чыхмаға башлајачаг «Просвещение» («Коммунист»)[65] журналында дискуссија азадлыгы илә тә'мин олунур».

(Н. Ленинин шәхсән өз адындан вә МК-нын бир нечә үзвү адындан 1917-чи ил мајын 10-да охудуғу илк гејдләр.)

Межрајончулар да башга бир гәрар гәбул етмишләр. Бу гәрарда дејилир:

«Бирлик һаггында. Мүшавирә нәзәрә алыр ки, пролетариатын бүтүн нигилаби гүввәләринин анчаг ән сых бирләшмәси:

1) пролетариаты сосиализмә јол ачан габагчыл дөјүшчүјә чевирәр;

2) јарымтәһкимчилик режиминин бүтүн галыгларына вә чаризмдән галан ирсә гаршы Русија демократијасыныи апардыгы мүбаризәдә пролетариата һәмин демократијанын рәһбәри олмаг имканы верәр;

3) нигилаб ишини гәти сона чатдырмаг, һабелә мүһарибә вә сүлһ, торпагларын мүсадирә едилмәси, сәккиз саатлыг иш күнү вә и. а. мәсәләләри тамамилә һәлл етмәк имканы верәр;

Мүшавирә һесаб едир ки;

а) гүввәләрин пролетариат үчүн чох зәрури олан бирләшмәси анчаг Симмервалд вә Кинтал бајрагы, партијанын програмы вә 1908 вә 1910, 1912 вә 1913-чү илләрдәки гәрарларын бајрагы алтында әлдә едилә биләр;

б) истәр һәмкарлар иттифагындан, истәр маариф клубу вә ја истеһлак ширкәтиндән ибарәт олан һеч бир фәһлә тәшкилаты, һеч бир фәһлә гәзети вә ја журналы бу бајрагдан кәнарда галмамалыдыр,

в) бунунла бәрабәр мүшавирә өзүнү көстәрилән гәрарлар зәмининдә бирлијин ән гәти вә гызгын тәрәфдары е'лан едир».

Һансы гәрарын даһа тез бирлијә доғру апарачагы мәсәләсини инди бүтүн бејнәлмиләлчи фәһләләр мүзакирә вә һәлл етмәлидирләр.

Межрајончуларын сијаси гәтнамәләриндә мүдафиәчиләрлә әлагәни кәсмәјә даир әсасән дүзкүн хәтт көтүрүлмүшдүр.

Белә бир шəраитдə гүввəләрин һəр һансы бир шəкилдə парчаланмасына, бизим нөгтеји-нəзəримизҹə, һеч бир һагг газандырмаг олмаз.

«Правда» № 60,
31(18) мај 1917-чи ил

«Правда» гəзетинин
әлјазмасы илə јохланмыш мəтниндəн
чап олунур

БЕЈИНЛӘРДӘ ҺӘРҶ-МӘРҶЛИК

(БИР ДАҺА ИЛҺАГЛАР ҺАГГЫНДА)

Халгчыларла меншевикләр блокунун әлиндә олан «Известия»нын редакторлары долашыглыг салмагда һәр бир рекорду өтүб кечирләр. Онлар 16 мај тарихли 67-чи №-дә «Правда» илә мүбаһисә етмәјә чалышыр вә әлбәттә, «назирләрә» мәхсус пис бир әдабазлыг көстәриб онун адыны чәкмирләр. Иддиа едилир ки, илһаглар барәсиндә «Правда»нын *анлајышы* думанлы вә алдадычыдыр.

Бағышлајын, вәтәндаш назирләр вә назирчи редакторлар, һәр һалда факт мәһз бир факт олараг галыр ки, *анчаг* бизим партијамыз, дүрүст вә рәсми гәтнамәләрдә илһага тә'риф вермишдир. Илһаг (ишғал) мөвчуд дөвләтин сәрһәдләри дахилиндә өзкә халгы зорла сахламагдыр. Русча охујуб баша дүшмәк габилијјәти олан һәр бир адам «Солдатская Правда»нын 13-чү №-синә әлавәни (24—29. IV. 1917-чи ил Үмумрусија конфрансынын гәтнамәләрини)[66] охујаркән буну баша *дүшмәјә билмәзди.*

«Известия»нын халгчы вә меншевик редакторларынын е'тиразы нәдән ибарәтдир? Анчаг ондан ибарәтдир ки, бизим нөгтеји-нәзәримизчә, куја «Алманија Бранденбург һерсоглуғуна... Русија исә бөјүк Москва кнјазлығына чевриләнәдәк мүһарибә етмәк» лазым кәлир!! Редаксија өз охучуларына өјрәдиб дејир ки, илһаг—«мүһарибә е'лан едилән күн дикәр бир дөвләтин мүлкү олан әразинин зорла ишғал едилмәси демәкдир» (гысасы: илһагсыз-statıs quo, јә'ни мүһарибәјәдәк олан вәзијјәтин бәрпа едилмәси).

Редаксијаны бејинләриндә белә һәрч-мәрчлик олан адамлара тапшырмаг Иҹраијјә комитәсинин халгчы вә меншевик рәһбәрләри тәрәфиндән еһтијатсызлыгдыр, доғрудан да еһтијатсызлыгдыр.

Онларын бизә гаршы е'тиразыны *онларын* тә'рифинә тәтбиг едәк: «Русија Полшаны, Алманија—Тогоһу вә Африкадакы мүстәмләкәләри кери аланадәк мүһарибә етмәк»?? Ачыг-ајдын ҹәфәнкијатдыр, һәм дә нәинки нәзәри ҹәһәтдән, һабелә әмәли ҹәһәтдән дә ҹәфәнкијатдыр, чүнки белә мүһакимә јеридән редакторлары һәр һансы өлкәнин әскәрләри говарлар.

Онларын мүһакимәләри буна көрә сәһвдир:

1) Илһағын нәзәри тә'рифинә: «өзкә» халг, ја'ни өз мүстәгиллијини вә ајрыча јашамаг ирадәсини сахламыш олан халг анлајышы дахилдир. Һәмвәтәнләр, бунун үзәриндә бир дүшүнүн; әкәр мәсәлә сизин үчүн һәлә дә ајдын дејилсә, Ирландија һаггында, Алманијанын Данимарка һиссәләри һаггында, мүстәмләкәләр һаггында Енкелс вә Марксын мүлаһизәләрини охујун,—онда нечә долашдығынызы көрәрсиниз. Нә Бранденбург һерсоглуғунун, нә дә Москва кнјазлығынын бурада әсла мәтләбә дәхли јохдур. 2) Илһаг *анлајышы* мәсәләсини «нә вахтадәк мүһарибә етмәк» мәсәләси илә гарышдырмаг мә'насыздыр; бу—мүәјјән синифләрин мәнафеји вә һөкмранлығы илә мүһарибәнин әлагәдар олдуғуну анламамаг демәкдир; бу—*синфи мүбаризә* нөгтеји-нәзәриндән мешшан нөгтеји-нәзәринә, «синифләрдән кәнар» нөгтеји-нәзәрә кечмәк демәкдир. *Нә гәдәр ки* капиталистләр синфи һакимијјәт башындадыр, халглар лабүд олараг, һәмин синфин истәдији «вахта гәдәр» мүһарибә едәчәкләр. Арзулар, тәләбләр, мүшавирәләр васитәсилә бундан сычрајыб чыхмаг—хырда буржуа хүљасыдыр. 3) *Нә гәдәр ки,* капиталистләр синфи һакимијјәт башындадыр, *онларын сүлһү лабүддән* «илһаглары мүбадилә етмәкдән», Ермәнистаны Лотаринкијаја, мүстәмләкәләри мүстәмләкәләрә, Галитсијаны Курландијаја вә илахир «мүбадилә етмәкдән» ибарәт олачагдыр. Буна көз јуммаг авам адама бағышлана биләр, «Известия» редакторларына јох. 4) Пролетариат һакимијјәт башында

олачағы заман,—мүһарибә исә һәр јердә буна доғру кедир вә буна кәтириб чыхарыр,—онда һәгигәтән «илһагсыз сүлһ» *мүмкүндүр;* башга чүр *мүмкүн дејилдир.*

Бизим партијамыз: «илһагсыз сүлһ» дедикдә һәминә,—бејинләриндә һәрч-мәрчлик олан адамлара хәбәрдарлыг үчүн,—изаһ едир ки, бу шүары пролетар ингилабы илә *гырылмаз сурәтдә* әлагәләндирмәк лазымдыр. Бу шүар анчаг ингилабла әлагәли сурәтдә көтүрүлдүкдә лазым вә доғрудур, бу шүар анчаг *ингилабын* хәттини мүәјјән едир, бу шүар анчаг ингилабын кенишләниб артмасына ја рдым едир. Ким капиталистләрә үмид етмәк илә фәһлә ингилабына үмид етмәк арасында ачызликлә тәрәддүд едирсә, өзүнү үмумијјәтлә илһаглар мәсәләсиндә ачыз галмаға вә долашыглыға мәһкум едир.

P. S. «Дело Народа» өзүнүн 17 мај нөмрәсиндә «Известия илә разылашыр ки, «илһагсыз» сөзү «status quo» анлајышынын ејнидир. Чәнаб есерләр вә ја ч. меншевикләр, һүнәриниз варса буну өз партијанызын, өз Петроград комитәнизин, өз гурултајынызын адындан ајдын, дүрүст вә ачыг дејин!

«Правда» № 60,
31(18) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ҚОМИССИЈАЛАРЫ ЧОХАЛТМАГ ВАСИТӘСИЛӘ ДАҒЫНТЫЈА ГАРШЫ МҮБАРИЗӘ

«Известия» 17 мај нөмрәсиндә өз игтисади шө'бәсинин дағынтыја гаршы мүбаризә һаггында чох узун, чох дарыхдырычы, чох ағылсыз бир гәтнамәсини чап едир.

Әчәб мүбаризәдир! Көзәл фикирләр, ә'ла планлар бир сыра өлкүн бүрократик идарәләр торунда боғулуб галыр. «Игтисади шө'бә дәјишилир»... динләјин, динләјин!—«халг тәсәррүфатынын тәшкили шө'бәсинә чеврилир»...

Чох әчәб! Биз доғру јол тутмушуг! Өлкә, архајын ол! Шө'бәнин ады *дә-ји-шил-мишдир.*

Бәс әлдә дөвләт һакимијјәти јох икән үмумијјәтлә «халг тәсәррүфатыны тәшкил етмәк» олармы? Иҷраијјә комитәсиндә бу барәдә дүшүнмәји унутмушлар.

...Шө'бәнин *алты* «јарымшө'бәси» вардыр... Бу, гәтнамәнин 1-чи §-ыдыр, 2-чи: «сых тәшкилат әлагәси» јаратмаг, 3-чү: низамасалманын «әсас принсипләрини» һазырламаг, 4-чү: назирләрлә «сых тәшкилат әлагәси» јаратмаг (валлаһ, бу—Мужик Вреднинин тәмсилиндә дејил, «Известия»нын 17 мај тарихли 68-чи №-синин 3-чү сәһифәсиндә јазылмышдыр, 3-чү сүтун, § 4...), 5-чи: «һөкумәт комиссијалар тәшкил едир», 6-чы: «јахын күнләрдә ганун лајиһәси һазырланмалыдыр», 7-чи: беш јарымбәнд үзрә дәрһал «ганун лајиһәләринин башлыча әсасларыны һазырламаға» башламаг...

Ај әлламәләр! ај ганунверичиләр! ај Луи Бланлар!

«Правда» № 60, 31(18) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ДЕМОКРАТИЗМДӘН ДАҺА БИР КЕРИ ЧӘКИЛМӘ

«Известия»ны редактә едән халгчылар вә меншевикләр истәjирләр ки, онлары сосиалист һесаб етсинләр, лакин һеч демократ да ола билмирләр. 17 мај тарихли 68-чи №-дә онлар «гисми сечкиләр шүарына» «еһтиjатла» jанашмағы тәблиғ едирләр. Онлар фәһләләрә өjүд вериб дejирләр: «Депутатлар мүәjjән мүддәтә, мәсәлән, ики-үч аjа сечилмәлидирләр, нәинки (!!) бир һәфтәjә—митингдән митингә».

Рәсми органа jарашармы ки, сечкиләр мүнасибәтилә нараһат олсун вә «еһтиjатлы олмағы»... һәм дә нәдә? күтләләрин *бу органа* е'тимадсызлыг көстәрмәсиндә «еһтиjатлы олмағы» мәсләһәт көрсүн!

Бу биринчи суалдыр.

Икинчи суал: шүурлу демократизм мәчбур етмирми ки, сечкиләрдә еһтиjатлы олмаг мәсәләси (әкәр белә бир мәсәлә гоjуларса) jалныз *партиjалылыг* бахымындан гоjулсун? Мәсәлән, дejилсин ки, биз халгчылар вә меншевикләр блоку, өз хәттимизи, блокун хәттини филан сәбәбә көрә доғру, болшевикләрин хәттини исә филан сәбәбә көрә jанлыш һесаб едирик. Нә үчүн редакторлар демократизмдән кери чәкилир вә партиjалылыға әсасланмаг әвәзинә белә гәрибә бир дәлилә әсасланырлар ки, куjа сечкиләрдә сәһв «истисnадыр»? Доғрудан да онлар билмәjә биләрләрми ки, Скобелевләрин вә Черновларын капиталистләр һөкуметинә дахил олмасы «сәһвини» фәһләләр баша дүшүр вә бундан һәр jердә данышырлар вә бу, *һеч дә* «истисна» дejилдир?

Үчүнчү суал: демократ, сечки мәсәләсини гојмаг истәркән демократијанын белә бир принсипини гәбул вә гејд етмәли дејилдирми ки, әhалинин *истәдији заман* бүтүн вә hәр чүр сечиләнләри, вәзифәли шәхсләри, нүмајәндәләри кери чағырмаг hүгугу вардыр?

«Известия»ның редакторлары, әкәр елми сосилизм баниләринин, Марксын вә Енкелсин фикирләри илә hесаблашырларса, hәмин hәгиги сосиалистләрин белә бир hүгуг барәсиндә нә јаздыгларыны јадларына салмазлармы?

«Правда» № 60,
31(18) мај 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

КАПИТАЛИСТЛӘР ХАЛГЫ НЕЧӘ ГОРХУДУРЛАР?

«Финансовая Газета»[67] 17 мај тарихли баш мәгаләсиндә јазыр:

«Һамынын чох арзу едиб көзләдији сијаси чеврилиш, һәлә һеч јердә көрүнмәмиш бир форма, сосиал инкилаб формасы алмагдадыр. Азад өлкәдә гануни вә тәбии олан «синфи мүбаризә» әвәзинә синфи мүһарибә характери алмышдыр. Малијјә ифласы јахынлашмагдадыр. Сәнајенин ифласы лабүддүр...

Сијаси инкилаб үчүн II Николајын тахтдан әл чәкмәсинә наил олмаг вә онун он нәфәр назирини һәбсә алмаг кифајәт иди. Буну асанлыгла бир күндә етмәк оларды. Сосиал инкилаб үчүн исә, он милјонларла вәтәндашын бүтүн өз әмлак һүгугундан әл чәкмәсинә наил олмаг вә сосиалист олмајанларын һамысыны һәбсә алмаг лазымдыр. Буну һеч он илләр әрзиндә дә етмәк олмаз».

Јаландыр, мөһтәрәм вәтәндашлар, тамамилә јаландыр! Сиз сәнаје үзәриндә *нәзарәтин* фәһләләрин әлинә кечмәсини «сосиал инкилаб» адландырмаг истәјирсиниз. Сиз бунда үч бинабырчы сәһв едирсиниз;

Биринчиси, 27 феврал инкилабы да сосиал инкилаб иди. Һәр бир сијаси чеврилиш, ајры-ајры күрүһларын бир-бирини әвәз етмәсиндән ибарәт дејилсә, сосиал инкилабдыр,—мәсәлә анчаг ондадыр ки, *һансы синфин* сосиал инкилабыдыр. 1917-чи ил 27 феврал инкилабы, һакимијјәти II Николајын башчылыг етдији тәһкимчи мүлкәдарларын әлиндән алыб буржуазијаја верди. Бу—*буржуазијанын* сосиал инкилабы иди.

Јөндәмсиз вә елми чәһәтдән јанлыш бир термин ишләтмәклә, «сосиал» инкилабла «сосиалист» инки-

лабыны бир-биринә гарышдырмагла «Финансовая Газета» һакимијјәтин буржуазија тәрәфиндән әлә алынмасы илә фәһлә вә кәндлиләрин кифајәтләнә билмәјәчәкләри кими ајдын бир факты халгдан *кизләтмәк* истәјир.

Чәнаб капиталистләр бу садә вә ајдын факты кизләтмәклә һәм өзләрини, һәм дә халгы алдадырлар.

Икинчиси, 1914—1917-чи илләрдәки бөјүк империалист мүһарибәсини дә «һәлә һеч јердә көрүнмәмиш» адландырмаг лазымдыр. Белә бир дағынты, белә ганлы дәһшәтләр, бу кими фәлакәтләр, *бүтүн мәдәнијјәтин* белә бир *ифласы* «һәлә һеч јердә көрүнмәмишдир». Һеч кәсин сәбирсизлији дејил, һеч кәсин тәблиғаты дејил, објектив шәраит, бүтүн мәдәнијјәтин мисли көрүнмәмиш бу ифласы—мәһз бу, истеһсал вә бөлкү үзәриндә, банклар, фабрикләр вә саирә үзәриндә нәзарәтә кечмәјә мәчбур едир.

Әкс тәгдирдә, һеч бир мүбалиғәсиз демәк олар ки, он милјонларла адамын тәләф олмасы лабүддүр.

27 феврал «сијаси чевриливишинин» јаратдығы азадлыг шәраитиндә, фәһлә, кәндли вә саирә депутатлары Советләринин мөвчуд олдуғу шәраитдә исә белә бир нәзарәт фәһлә вә кәндлиләрин әксәријјәт тәшкил етмәсиндән, әһали азлығынын чохлуға табе олмасындан башга, ајры бир јолла *мүмкүн дејилдир.* Нә гәдәр һиддәтләнсәниз дә буну дәјишмәк олмаз.

Үчүнчүсү—вә ән башлычасы—һәтта сосиалист ингилабы үчүн әсла «он милјонларла вәтәндашын бүтүн өз әмлак һүгугундан әл чәкмәси лазым» *дејилдир.* Һәтта сосиализм үчүн (банклар вә фабрикләр үзәриндә нәзарәт исә *һәлә* сосиализм *дејилдир)* әсла белә бир шеј лазым дејилдир.

Бу—сосиализмә ән бөјүк бөһтандыр. Һеч бир сосиалист һеч бир заман «он милјонларла» кәндлинин, јә'ни хырда вә орта кәндлиләрин мүлкиҗјәтини әлиндән алмағы(-«бүтүн өз әмлак һүгугундан әл чәкмәсини») тәклиф етмәмишдир.

Әсла!

Бүтүн сосиалистләр һәмишә белә бир чәфәнкијаты рәдд етмишләр.

Сосиалистләр *анчаг* мүлкәдар вә капиталистләрин «әл чәкмәсинә» наил олмаг истәjирләр. Мәсәлән, көмүр сәнаjечиләринин истеһсалы позуб дағыдараг халгы әлә салмасына гәти зәрбә ендирмәк үчүн, *бир нечә jүз,* ән чоху бир-ики мин милjончунун—банк вә тиҹарәт-сәнаjе мүәссисәләри башчыларынын «әл чәкмәсинә» наил олмаг кифаjәтдир.

Капиталын мүгавимәтини гырмаг үчүн бу тамамилә кифаjәтдир. Һәтта бу *бир овуч варлынын* да *«бүтүн»* әмлак һүгугуну әлиндән алмаг *лазым дejилдир,* онларын бир чох истеһлак шejләри үзәриндә мүлкиjjәтини дә, мүәjjән, чүзи кәлир мүлкиjjәтини дә сахламаг олар.

Бир нечә jүз милjончунун мүгавимәтини гырмаг лазымдыр—вәзифә бундан вә анчаг бундан ибарәтдир. Бу шәртлә вә анчаг бу шәртлә ифласдан хилас олмаг *мүмкүндүр.*

«Правда» № 61,
1 шjун (19 маj) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

КАПИТАЛИСТЛӘРИН ДАҺА БИР ЧИНАЈӘТИ

Бу јахынларда Петроградда Донетск фәһлә нүмајәндә һеј'әтинин етдији мә'рузә әсасында чәнаб Донетск көмүр сәнајечиләри ифша едилмишләр, онлар истеһсалы чинајәткарлыгла *позур,* ону дајандырыр, (өзләринин һәдсиз мәнфәәт көтүрмәк кими «мүгәддәс» һүгугуну горумаг үчүн) фәһләләри ишсизлијә, көмүр јохлуғу үзүндән өлкәни ачлыға, сәнајени бөһрана мәһкум едирләр.

Бу күн биз Русијаның башга бир јериндә көмүр сәнајечиләринин ејни һәјасыз вә чинајәткар һәрәкәти һаггында бир телеграм алдыг. Һәм фәһлә вә әскәр депутатлары Советинә, һәм дә үч назирә көндәрилән һәмин телеграм будур (мө'тәризәдәкиләр мәтндә бизим етдијимиз дүзәлишләрдир):

«Әскәр депутатлары (Совети) вә Михелсонун Сученск мә'дәнләри гуллугчуларынын иттифагы апрелин 29-да мә'дән мүдириҷҷәтиндән 9 нәфәри, мә'дәнләрин дајанмасына сәбәб ола биләчәк фитнәкарлыг төрәдиб иши чинајәткарчасына апармаг үстүндә ишдән кәнар етмишдир. Идарә етмәк ишләри мүһәндисләр советинин (өһдәсинә), фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин билаваситә нәзарәти алтында кечирилән техники мүшавирәнин (өһдәсинә) гојулмушдур. Томск рәһбәр тәшкилатларынын комиссијасы иши јохлајыб бизим гәрарымызы тәсдиг етди.

Михелсон 11 мај тарихли телеграмында фәһләләрлә һаггһесаб чәкмәји рәдд етмишдир; ишин тамам бәрпа олунмасыны тәләб едирик. Бәрпа мүмкүн дејилдир*; мә'дәнләрдә анархија,

* Мә'на ајдын дејилдир; бәлкә о демәкдир ки, ишләр дајандырылса, сонра ону јенидән башламаг чәтин вә демәк олар, гејри-мүмкүн олачагдыр?

фәһләләр үчүн фәлакәт көзләнир. Тә'чили тәдбир көрүб јарым милјон манат пул көндәрин, мә'дәнләрин мүгәддәратыны һәлл един, мүсадирә един. Мә'дәнләр мүдафиә үчүн ишләјир, күндәлик һасилат 135 000 пуддур, иш дајандырылса јолларда һәрәкәтин, заводларда (ишин) дајанмасына сәбәб ола биләр. Һәлә лик иш өз гајдасындадыр. Март-апрел һагг-һесабы гуртармамышдыр. Фәһлә вә әскәр депутатлары Совети, гуллугчулар иттифагы».

Бу телеграмы көндәрән фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин вә гуллугчулар иттифагынын һәмин телеграмда ишләтдији ашағыдакы ифадәдән даһа дүзкүн бир ифадә тапмаг олмаз: капиталистләр «фитнәкарлыг төрәдиб иши чинајәткарчасына апарырлар».

Мүвәггәти һөкүмәтин бүтүн үзвләри, о чүмләдән гондарма сосиалист назирләр дә јахынлашмагда олан ифласа гаршы анчаг гәтнамәләр, комиссијалар вә сәнајекарларла мүшавирәләр васитәсилә «мүбаризә етмәкдә» давам етсәләр, әкәр онлар «һакимијјәти (капиталистләрә гаршы) ишә салмаг әвәзинә бош сөз данышмагда» давам етсәләр, һәмин чинајәткарлыгын иштиракчысы олачаглар.

«Правда» № 61,
1 ијун (19 мај) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

БИР ДАҺА ВӘ БИР ДАҺА ЈАЛАН

«Единство»[68] (бурҗуазија илә бирлик) бу күн иддиа едир ки, куја «ленинчиләр Курландијаның алман әјаләти олдуғуну иддиа едирләр».

Бу јаландыр. Бу—«Русская Воля» вә «Речь» руһунда дејилмишдир вә јаландыр.

«Правда» «Речь»ә вә башға гәзетләрә белә бир тәләб вериб демишдир: илһага елә бир тә'риф верин ки, бу тә'риф алманларын да, инкилисләрин дә, русларын да илһагларыны ифадә етсин.

Бурҗуа гәзетләри (о чүмләдән «Единство» да) суала чаваб вермәк игтидарында дејилдир, буна көрә дә јаланы тәкрар етмәклә јахаларыны гуртармаға чалышырлар. Ар олсун!

1917-чи ил мајын 18(31)-дә јазылмышдыр

1917-чи ил ијунун 1-дә мајын 19-да «Правда» гәзетинин 61-чи №-синдә чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән чап олунур

РЕДАКСИЈАЈА МӘКТУБ

Гәзетләр бир даһа јалан мә'лумат вермишләр ки, куја мән ајдын олмајан сәбәбләрә көрә кәндли гурултајына кәлмәмишәм, бојун гачырмышам вә и. а. Һәгигәтдә мән чәршәнбә күнү чыхыш етмәли идим вә кәлмәјә һазыр идим, бу заман мәнә хәбәр јетишди ки, чәршәнбә күнү тәшкилат мәсәләси гојулмушдур, аграр мәсәләси исә мүвәггәти олараг тә'хирә салынмышдыр; бу күн дә, јә'ни чүмә ахшамы күнү дә белә олду. Бир даһа хаһиш едирәм «Правда»дан башга, дикәр гәзетләрә инанмајын.

Н. Ленин

. 1917-чи ил мајын 18 (31)-дә јазылмышдыр

1917-чи ил ијунун 1-дә (мајын 19-да) «Правда» гәзетинин 61-чи №-синдә чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән чап олунур

ИКИҺАКИМИЈЈӘТЛИЛИК ЈОХ ОЛМУШДУРМУ?

Јох. Икиһакимијјәтлилик галмышдыр. Һәр бир ингилабын әсас мәсәләси, дөвләтдә һакимијјәт мәсәләси әввәлки кими јенә дә сабит олмајан, гејри-мүәјјән вә ачыгча кечичи бир вәзијјәтдә галмагдадыр.

Назир гәзетләрини, мәсәлән, бир тәрәфдән, «Речь»и, дикәр тәрәфдән, «Известия»ны, «Дело Народа»ны, «Рабочая Газета»ны тутушдурун. Мүвәггәти һөкумәтин ичласларында нәләр едилдији һаггында Мүвәггәти һөкумәтин мүәјјән бир хәтт көтүрмәкдән ачиз олуб ән мүһүм мәсәләләрин мүзакирәсини нечә «тә'хирә салдығы» һаггында верилән чүзи, тәәссүф ки, сон дәрәчә чүзи, рәсми мә'луматы көздән кечирин. Фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Ичраијјә комитәсинин дағынтыја гаршы, лабүд сурәтдә јахынлашан фәлакәтә гаршы мүбаризә тәдбирләри мәсәләси кими ән вачиб, ән мүһүм бир мәсәләјә даир 16 мај тарихли гәтнамәсини диггәтлә охујун—онда сиз икиһакимијјәтлилијин тамамилә тохунулмамыш галдығыны јәгин едәрсиниз.

Һамы е'тираф едир ки, өлкә бөјүк бир сүр'әтлә фәлакәтә јахынлашыр, ејни заманда һамы сөзлә јахасыны гуртармаға чалышыр.

Мәкәр бу, сөзлә јаха гуртармаг дејилми ки, индики заманда, фәлакәт мәсәләси кими бир мәсәләјә даир чыхарылан гәтнамәдә комиссија комиссија үстүнә, шө'бә шө'бә үстүнә, јарымшө'бә јарымшө'бә үстүнә галагланыр? Мәкәр бу, сөзлә јаха гуртармаг дејил-

ми ки, истеһсалы гәсдән позмагда ифша едилмиш Донетск көмүр сәнајечиләринин ешидилмәмиш биабырчы ишинә даир һәмин Иҹраијјә комитәси тәрәфиндән гәбул едилән гәтнамәдә јенә дә хош арзулардан башга бир шеј јохдур? Гијмәтләр мүәјјән едилсин, мәнфәәт низама салынсын, әмәк һаггы минимуму мүәјјән олунсун, дөвләт тәрәфиндән тәнзим едиләчәк трестләр јарадылмасына башлансын—кимин васитәсилә? Нечә? «Донетск—Кривој Рог һөвзәсинин мәркәзи вә јерли идарәләри васитәсилә. Бу идарәләр демократик характердә олмалы, фәһләләрин, саһибкарларын, һөкумәтин вә демократик ингилаби тәшкилатларын нүмајәндәләринин иштиракы илә тәшкил едилмәлидир»!

Әкәр вәзијјәт фаҹиәли олмасајды, бу күлмәли оларды.

Она көрә ки, тамамилә мә'лум олдуғу кими, бу ҹүр «демократик» идарәләр јерләрдә дә, Питердә дә (јенә һәмин фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин Иҹраијјә комитәси) мөвҹуд олмуш вә мөвҹуддур, лакин һеч бир иш көрмәк игтидарында дејилдир. Мартын—мартын!—ахырларындан бәри Донетск фәһләләри илә сәнајечиләринин мүшавирәләри давам едир. Ај јарымдан чох кечмишдир. Нәтиҹәси будур ки, Донетск фәһләләри сәнајечиләрин истеһсалы гәсдән поздугларыны е'тираф етмәјә мәҹбур олмушлар!

Халгы јенә дә вә'дләрлә, комиссијаларла, фәһлә вә сәнајечиләрин нүмајәндәләринин (бәрабәрми?) ишласлары илә дојуруб көһнә нағылы дөнә-дөнә тәкрар едирләр!

Бәланын көкү—икиһакимијјәтлиликдәдир. Халгчыларын вә меншевикләрин сәһвинин көкү синфи мүбаризәни анламамагдадыр, онлар синфи мүбаризәни ибарәләрлә, вә'дләрлә, бош јазыларла, ејни икиһакимијјәтли һөкумәт... нүмајәндәләринин «иштирак етдији» комиссијаларла әвәз етмәк вә ја пәрдәләмәк, барышдырмаг истәјирләр!

Капиталистләр мүһарибә заманы ешидилмәмиш, биабырчы бир дәрәҹәдә варланмышлар. Һөкумәтин әксәријјәти онларын тәрәфиндәдир. Онлар там һөкм-

ран олмаг истәјирләр, өзләринин синфи мөвгеји нөгтеји-нәзәриндән онлар там һөкмран олмаға чалышмаја билмәзләр, буну мүдафиә етмәјә билмәзләр.

Әһалинин чох бөјүк әксәријјәтини тәшкил едән, Советләрә саһиб олан, әксәријјәт олмаг е'тибарилә өз гүввәсини һисс едән, һәјатын «демократикләшдирилмәси» вә'дләрини һәр јердә ешидән, демократијанын азлыг үзәриндә чохлуғун һөкмранлығындан ибарәт олдуғуну (капиталистләр истәдикләри кими бунун *әксиндән ибарәт олмадығыны)* билән, мүһарибәнин әввәлиндән дејил, анчаг ингилаб башланандан е'тибарән өз һәјатыны јахшылашдырмаға наил олан вә һеч дә һәр јердә буна наил ола билмәјән фәһлә күтләләри халгын, јә'ни әһали әксәријјәтинин там һөкмранлығына, јә'ни ишләрин чохлугла азлыг арасында «сазишә» әсасән дејил, азлыг тәшкил едән капиталистләрә гаршы фәһләләрин чохлуғу тәрәфиндән һәлл олунмасына чан атмаја билмәзләр.

Икиһакимијјәтлилик галмагдадыр. Капиталистләрин һөкумәти, халгчыларын вә меншевикләрин азлыг шәклиндә бу һөкумәтә әлавә едилмәсинә бахмајараг, капиталист һөкумәти ола раг галыр. Советләр чохлуғун тәшкилаты ола раг галыр. Ики стул арасында отурмағы арзу едән халгчы вә меншевик башчылары ачизликлә вурнухурлар.

Бөһран исә артыр. Иш о дәрәчәјә чатмышдыр ки, капиталистләр—көмүр сәнајечиләри тәрәфиндән олдугча һәјасыз *чинајәтләр* едилир, онлар истеһсалы *позур вә дајандырырлар.* Ишсизлик артыр. Локаутлардан данышырлар. Локаутлар, әслиндә, мәһз капиталистләр тәрәфиндән истеһсалын позулмасы шәклиндә (ахы көмүр—*сәнајенин чөрәјидир!!),* мәһз артан ишсизлик шәклиндә *башланыр.*

Бу бөһранын, јахынлашмагда олан фәлакәтин бүтүн мәс'улијјәти халгчы вә меншевик башчылар үзәринә дүшүр. Чүнки һазырда мәһз онлар Советләрин, јә'ни чохлуғун башчыларыдыр. Азлығын (капиталистләрин) чохлуға табе олмаг истәмәмәси лабүддүр. Ким һәм елмин, һәм дә бүтүн өлкәләрин тәчрүбәсинин бүтүн өјрәтдикләрини унутмамышса, ким

синфи мүбаризәни унутмамышса, о белә әсас вә вачиб бир мәсәләдә капиталистләрлә «сазишә» инаныб ону көзләмәз.

Халгчы вә меншевик башчыларын «сазишчи» сијасәти олмасајды, әһалинин әксәријјәти, ја'ни Советләр, ја'ни фәһлә вә кәндлиләр вәзијјәтдән чыхмаг, капиталистләрин истеһсалы позуб дајандырмасына мане олмаг вә истеһсалы дәрһал, һәгигәтән *өзләринин* нәзарәти алтына алмаг үчүн тамамилә имкан тапардылар. Бөһранын вә фәлакәтин бүтүн мәс'улијјәти һәмин башчыларын үзәринә дүшүр.

Лакин азлыг тәшкил едән капиталистләрә гаршы фәһлә вә кәндли әксәријјәтинин гәрарындан башга бир чарә *јохдур*. Һеч бир ләнкитмә көмәк етмәз, хәстәлији анчаг кәскинләшдирәр.

Марксизм нөгтеји-нәзәриндән, халгчы вә меншевик башчыларын «сазишчилији», фәһләләрә инанмагдан горхан, капиталистләрлә әлагәни кәсмәкдән горхан хырда буржуазијанын тәрәддүдләринин тәзаһүрүдүр. Бу тәрәддүдләр лабүддүр, һабелә тәрәддүдләри арадан галдырмаг уғрунда, капиталистләрә гаршы истеһсалы бәрпа етмәк, тәшкил етмәк, артырмаг зәрурәтини халга изаһ етмәк уғрунда бизим мүбаризәмиз, пролетариат партијасынын мүбаризәси дә лабүддүр.

Башга чарә јохдур. Ја керијә, капиталистләрин там һөкмранлығына доғру, ја да ирәлијә, ишдә демократијаја доғру, ишин әксәријјәт үзрә һәлл едилмәсинә доғру. Индики икиһакимијјәтлилик узун сүрә билмәз.

«Правда» № 62,
2 ијун (20 мај) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ТОРПАҒЫН «ӨЗБАШЫНА ЗӘБТ ЕДИЛМӘСИ» ҺАГГЫНДА

(«СОСИАЛИСТ-ИНГИЛАБЧЫЛАРЫН» ПИС ДӘЛИЛЛӘРИ)

«Известия Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов» гәзетинин[69] 19 мај тарихли 10-чу №-синдә, «торпагларын зәбт едилмәси» һаггында мүһакимә јеридән С. Масловун мә'рузәси чап олунмушдур. С. Маслов демишдир: «Бә'зи јерләрдә кәндлиләр өз торпаг һүгугларыны гоншу мүлкәдар торпагларының өзбашына зәбт едилмәси илә һәјата кечирмәјә чалышырлар. Бунун нә гәдәр мәгсәдәујғун олдуғу мәсәләси гаршыја чыхыр».

С. Маслов буну мәгсәдәујғун һесаб етмир вә дөрд дәлил кәтирир. Бунлары диггәтлә нәзәрдән кечирәк.

Биринчи дәлил. Русијада торпаг еһтијатлары вилајәтләр вә губернијалар үзрә гејри-бәрабәр бөлүнмүшдүр. С. Маслов бу мүбаһисәсиз факты көстәрдикдән сонра дејир:

«Әкәр һәр бир губернија вә ја вилајәт анчаг өз торпагларыны тәләб етсә вә онлары өзү үчүн зәбт етсә, онда торпаг мәсәләсини дүзкүн һәлл етмәк үчүн нечә чәтинликләр төрәјәчәјини тәсәввүр етмәк чәтин дејилдир. Әкәр ајры-ајры кәндләрин кәндлиләри гоншу мүлкәдар торпагларыны зәбт едиб башга кәндлиләри торпагсыз гојсалар, нә кими бир вәзијјәт әмәлә кәләчәјини пәлачәдән көрмәк чәтин дејилдир».

Бу мүһакимә һәгигәтдән ачыгча вә тамамилә узагдыр. Бу мүһакимә торпаглары кәндлиләрин зәбт етмәсини, һәм дә гејри-мүтәшәккил сурәтдә зәбт едиб *өзләринин мүлкијјәтинә* чевирмәјн мәсләһәт көрмәк фикринә дүшә биләнләри батил едир. Зәбт етдин, бөлүшдүрдүн—демәли, гуртарды кетди.

Бу, доғрудан да, һәдсиз бир анархизм, һәдсиз бир чәфәнкијат оларды.

Белә бир чәфәнкијаты кимин, һансы партијаныи тәклиф етдијини биз билмирик. Әкәр буну С. Маслов нәзәрдә тутмушса, онда С. Маслов јел дәјирманлары илә вурушур. Бу күлүнчдүр.

Бизим партијамыз, РСДФ болшевикләр партијасы дүрүст гәтнамәдә тәклиф етмишдир ки, торпаг үзәриндә *мүлкијјәт* бүтүн халгын әлиндә олсун. Демәли, торпағы *һәр һансы бир шәкилдә* зәбт едиб өз мүлкијјәтинә чевирмәји *биз рәдд едирик.*

Лакин бундан бәһс олунмур, С. Маслов исә башлыча вә мүһүм мәсәләни: *мүлкәдар* торпагларынын зәбт едилмәсини көстәрмәклә өз-өзүнү ифша етмишдир. Әсл мәсәлә будур. Әсл мәтләб бундадыр. С. Маслов мәһз бу мәсәлә әтрафында фырланараг әсл мәтләби демир.

Мүлкәдар торпаглары *дәрһал* мүсадирә олунмалыдыр, јә'ни бу торпаглар үзәриндәки мүлкијјәт *дәрһал,* һәм дә *өдәнчсиз* ләғв едилмәлидир.

Бәс бу торпаглара *саһиблик* мәсәләси нечә олсун? Ким бунлара дәрһал саһиб олмалы, бунлары әкмәлидир? Јерли кәндлиләр, һәм дә мүтәшәккил сурәтдә, јә'ни әксәријјәтин гәрары илә. Бизим партијамызын мәсләһәти будур. Мүлкәдар торпагларына саһиблији *дәрһал* јерли кәндлиләрә вермәли, *мүлкијјәт* халгда галмалыдыр. *Гәти* саһиблик һүгугуну Мүәссисләр мәчлиси (јахуд Үмумрусија Советләр Совети, әкәр халг ону Мүәссисләр мәчлиси етсә) мүәјјән едәр.

Мүхтәлиф вилајәтләрдә торпаг еһтијатларынын гејри-бәрабәр олмасынын бураја нә дәхли вардыр? Ајдындыр ки, һеч бир дәхли јохдур. Бу гејри-бәрабәрлик, *бүтүн* планлар үзрә, һәм мүлкәдарларын планы үзрә, һәм С. Масловун планы үзрә, һәм дә бизим планымыз үзрә һәр һалда Мүәссисләр мәчлисинәдәк давам едәчәкдир.

С. Маслов анчаг кәндлиләрин диггәтини мәсәләдән јајындырмышдыр. О, ишин маһијјәтини мәтләбә дәхли олмајан бош сөзләрлә пәрдәләмишдир.

Ишин һәмин маһиҗјәти—мүлкәдар торпаглары мәсәләсидир. Мүлкәдарлар торпаглары өз әлләриндә сахламаг истәјирләр. Биз исә торпаглары *өдәнҹсиз, һеч бир пул верилмәдән дәрһал* кәндлиләрә вермәк истәјирик. Маслов «барышыг камерасы» васитәсилә иши ләнкитмәк истәјир.

Бу зәрәрлидир. Ләнкитмәләр зәрәрлидир. Чохлуғу (кәндлиләри) азлыгла (мүлкәдарларла) «барышдырмаг» лазым дејилдир, мүлкәдарлар дәрһал кәндлиләрин әксәриҗјәтинин ирадәсинә табе олмалыдырлар. Белә барышдырма—мүлкәдарлара единән ганунсуз, әдаләтсиз, гејри-демократик бир күзәштдир.

С. Масловун икинчи дәлили:

«Кәндлиләр торпағы зәбт етмәјә чалышыб белә үмид едирләр ки, әкәр онлар бир гәдәр јер шумлајыб әкә билсәләр, бунларын һамысы өзләринә галачагдыр. Буну анчаг кифајәт гәдәр ишчиси вә аты олан кәндли һәјәтләри етмәјә гадирдир. Атсыз анлаләр, өз ишчи гүввәсинин чох һиссәсини ордуја вермиш олан аиләләр торпагла тә'мин олунмаг үчүн зәбтетмә үсулундан истифадә едә билмәјәчәкләр. Буна көрә ајдындыр ки, бу үсул даһа күчлү вә һәтта даһа артыг торпағы оланлар үчүн әлверишли ола биләр, торпаға даһа чох еһтијачы оланлар үчүн исә әлверишли ола билмәз».

Бу дәлил дә јенә тамамилә јаландыр. С. Маслов јенә дә кәндлиләрин диггәтини мәсәләнин маһиҗјәтиндән, мүлкәдар торпаглары мәсәләсиндән јајындырыр. Чүнки әкәр кәндлиләр мүлкәдар торпагларыны «зәбт етмәк јолу илә» (јә'ни бизим тәклиф етдијимиз кими, пулсуз) дејил, *ичарә етмәк јолу илә, јә'ни* (мүлкәдарларын вә С. Масловун тәклиф етдији кими) *пулла көтүрсәләр,* онда иш дәјишәрми? Мәкәр мүлкәдарлардан ичарәјә көтүрүлән торпаглары шумлајыб әкмәк үчүн ат вә ишчи лазым дејил? Мәкәр ишчиләрини ордуја көндәрмиш олан аиләләр, чох аиләси оланларла бәрабәр мигдарда торпаг ичарә едә биләрләр?

Бу маддәдә бизим партијамызла, болшевикләрлә Маслов арасындакы бүтүн фәрг ондан ибарәтдир ки, Маслов мүлкәдарлардан торпағы пулла вә «барышыг» сазишиндән сонра көтүрмәји тәклиф едир, биз исә дәрһал вә пулсуз көтүрмәји тәклиф едирик.

Қәндлиләр *ичәрисиндәки* варлылар мәсәләсинин бурада мәтләбә дәхли јохдур. Һәтта бундан әлавә: пулсуз көтүрмәк *јохсуллар үчүн* даһа әлверишлидир. Пулла көтүрмәк варлылар үчүн асандыр.

Варлы кәндлинин јохсул кәндлини инчитмәмәси үчүн һансы тәдбирләр мүмкүн вә зәруридир?

1) Мәсәләнин әксәријјәт үзрә һәлл едилмәси (јохсуллар варлылардан чохдур); биз дә мәһз буну тәклиф едирик;

2) Јохсул кәндлиләр ајрыча тәшкил олунмалыдыр ки, өз *ајрыча* мәнафеләрини *ајрыча* мүзакирә етсинләр. Биз дә мәһз буну тәклиф едирик;

3) Мүлкәдар торпаглары кәнд фәһләләри депутатлары Советләринин рәһбәрлији алтында еллик иш һејванлары илә, еллик аләтләрлә шумланыб әкилмәлидир. Биз дә мәһз буну тәклиф едирик.

Мәһз ахырынчы ики—ән мүһүм—тәдбири сосиалист ингилабчылар» партијасы мүдафиә *етмир.* Чох тәәссүф.

Үчүнчү дәлил:

«Илк заманлар, ингилабын илк күнләриндә, вәтәндә куја торпаг бөлкүсү кетмәси һаггында ордуда әскәрләр ичәрисиндә хәбәр јајылдыгда, бир чохлары һагсызлыгдан горхуб евә гајытмаға чан атмаға башладылар вә фәрарилији артырдылар».

Бу дәлил торпагларын дәрһал *бөлүнүб мүлкијјәтә верилмәсинә* аиддир. Буну һеч кәс тәклиф етмәмишдир. С. Масловун оху јенә дә боша чыхыр.

Дөрдүнчү дәлил:

«Нәһајәт, торпагларын зәбт едилмәси садәчә олараг әкинләрин азалмасы тәһлүкәсини доғурур. Белә һаллар олмушдур ки, кәндлиләр мүлкәдар торпагларыны зәбт етдикдә, бу торпаглары пис әкирләр, аз тохум сәпирләр вә ја өз торпагларыны әкилмәмиш сахлајырлар. Инди, өлкәмизин әрзаға бу гәдәр еһтијачы олдуғу бир заманда, белә бир вәзијјәтә гәтијјән јол верилә билмәз».

Бу лап пис дәлилдир вә чамаат буна анчаг күләчәкдир! Белә чыхыр ки, әкәр мүлкәдар торпаглары пулла көтүрүлсә, бунлары јахшы бечәрәчәкләр!!

Мөһтәрәм вәтәндаш С. Маслов, бу кимн дәлилләрло өзүнүзү биабыр етмәјин!

Әкәр кәндлиләр тарлалары пнс әкирләрсә, онда ири тәсәррүфатлары елликлә бечәрмәјә кечмәклә кәндлиләрә, һәм дә *мәһз јохсул* кәндлиләрә көмәк етмәк лазымдыр. Јохсуллара көмәк етмәк үчүн башга васитә *јохдур*. С. Маслов да, тәәссүф ки, мәһз һәмин васитәни тәклиф *етмир*...

Инсафла әлавә етмәк лазымдыр ки, С. Маслов өз дәлилләринин зәиф олдуғуну, көрүнүр, өзү дә һисс етмишдир, чүнки өз сөјләдикләринин ардынча дәрһал әлавә едиб дејир:

«Бу дејиләнләрдән сонра инди мән һисс едирәм ки, сизләрдән бә'зиләриниз е'тираз едиб белә демәк истәјирсиниз: мүлкәдар мүлкијјәтинин бизә бу гәдәр зәрәри дәјмиш икән јенә һәр шејин көһнә гајдада сахланмасыны бизә нечә тәклиф едирләр. Мән сизә бир шеј тәклиф етмәји өһдәмә көтүрмүрәм».

Әлбәттә! С. Масловун дедикләриндән белә чыхды ки, куја о һәр шеји (өзү *истәмәсә* дә) көһнә гајдада сахламаг истәјир. Демәли, дәлилләр чох пис имиш.

Кәндлиләр өзләри һәлл етмәлидирләр. *Партијалар* тәклиф етмәлидирләр. Бизим партијамызын тәклифләри јухарыда көстәрдикләримдән вә бизим гәтнамәләримиздә[70] әтрафлы вә дүрүст шәрһ едиләнләрдән ибарәтдир; бах: «Солдатская Правда»нын 13-чү №-синә әлавә, гијмәти 5 гәпик.

«Правда» № 62,
2 ијун (20 мај) 1917-чи ил
Имза: Н. Ленин

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ПАРТИЈА ПРОГРАМЫНЫ НӘЗӘРДӘН КЕЧИРМӘЈӘ ДАИР МАТЕРИАЛЛАР

1917-чи илин апрел—маjында jазылмышдыр

1917-чи ил ијунун биринчи jарысында «Партија програмыны нәзәрдән кечирмәjә даир материаллар» китабчасында чап единмишдир; китабча Петроградда «Прибој» нәшриjjаты тәрәфиндән бурахылмышдыр

Китабчанын мәтниндән чап олунур

1
МҮГӘДДИМӘ

Русија сосиал-демократ фәһлә (болшевикләр) партијасынын Мәркәзи Комитәси партија програмыны нәзәрдән кечирмәјә даир МК-нын әлиндә олан һазыр материалын дәрһал нәшр едилмәсини ашағыда имза едәнә тапшырмышдыр.

Бу материал ашағыдакылардан ибарәтдир:

а) Програмын нәзәри вә сијаси һиссәләриндәки дәјишикликләрин илк лајиһәси; РСДФП-нин 1917-чи ил 24—29 апрелдә кечирилән Үмумрусија конфрансына бу сәтирләрин мүәллифи тәрәфиндән верилмиш олан бу лајиһәјә анчаг һәмин мәсәләни ишләјиб һазырламаг үчүн конфрансда тәшкил едилмиш бөлмә бахмышдыр.

б) Бөлмәнин вә онун ајры-ајры үзвләринин истәр бу лајиһәјә даир, истәрсә онунла әлагәдар олан гејдләри.

в) Бу гејдләрә мәним чавабым.

г) Игтисади минимум програмдакы дәјишикликләрин 1917-чи ил 24—29 апрел конфрансында әмәк мүһафизәси јарымбөлмәси тәрәфиндән һазырланмыш олан мүкәммәл лајиһәси.

д) Партија програмында халг маарифинә аид маддәләрдәки дәјишикликләрин лајиһәси вә бу барәдә гыса изаһатлар. Бу лајиһә артыг конфрансдан сонра Н. К. Крупскаја тәрәфиндән тәртиб едилмишдир[71].

Бу материалы нәшр едиркән мән она чох гыса гејдләр әлавә едирәм вә материалы дәрч етмәклә мүмкүн

гәдәр даһа чох јолдашы партија програмынын һазырланмасында фәал чалышмаға чәлб етмәји һазырда башлыча партија вәзифәси һесаб едирәм.

Јухарыда көстәрилән бүтүн дәјишиклик лајиһәләри бүтөвлүкдә јени програмын там мәтнинин лајиһәсини вердијинә көрә, мән бу китабчанын ахырында *һәм* көһнә, *һәм дә* јени мәтни елә чап етдирирәм ки, бүтүн материал мүгајисә вә дүзәлиш етмәк үчүн даһа мүнасиб бир шәкилдә охучуларын көзү гаршысында олсун.

МК-нын тапшырығы илә бүтүн јолдашлара—партија үзвләринә, һабелә партијаја рәғбәт бәсләјәнләрин һамысына мүраҹиәт едиб, бу материалы партија нәшрләриндә јенидән мүмкүн гәдәр кениш чап етдирмәји, *бүтүн* партија үзвләри һеј'әтини онунла таныш етмәји, һабелә бүтүн гејд вә лајиһәләри «Правда» редаксијасына (Мојка, 32, Петроград, үзәриндә: МК үчүн, програмы нәзәрдән кечирмәјә даир материаллар сөзләрини јазмагла) көндәрмәји хаһиш едирәм.

20 мај 1917-ҹи ил.

Н. Ленин

2

ПРОГРАМЫН НӘЗӘРИ, СИЈАСИ ВӘ БӘ'ЗИ БАШГА ҺИССӘЛӘРИНДӘКИ ДӘЈИШИКЛИКЛӘРИН ЛАЈИҺӘСИ

Програмын принсипиал һиссәсинин ахырында («өз сыраларына чағырыр» сөзләриндән сонра) әлавә едилсин:

Үмумдүнја капитализми һазырда, тәхминән XX әсрин башланғычындан е'тибарән империализм пилләсинә чатмышдыр. Империализм, јахуд малијјә капиталы дөврү о гәдәр јүксәк инкишаф етмиш капиталист тәсәррүфатыдыр ки, бу заман капиталистләрин иннисар иттифаглары—синдикатлар, картелләр, трестләр—һәлледичи әһәмијјәт алмышдыр, олдугча тәмәркүзләшмиш банк капиталы сәнаје капиталы илә бирләшмишдир, өзкә өлкәләрә капитал ихрачы чох бөјүк өлчүдә кенишләнмишдир, артыг бүтүн дүнја ән варлы өлкәләр арасында әразиче чәһәтдән бөлүшдүрүлмүшдүр вә бејнәлмиләл трестләр арасында дүнјанын игтисади чәһәтдән бөлүшдүрүлмәси башланмышдыр.

Империалист мүһарибәләри, јә'ни дүнја үзәриндә һөкмранлыг үстүндә, банк капиталы үчүн базарлар үстүндә, кичик вә зәиф халглары боғмаг үстүндә кедән мүһарибәләр—белә бир шәраитдә лабүддүр. 1914—1917-чи илләрдәки биринчи бөјүк империалист мүһарибәси мәһз белә бир мүһарибәдир.

Һәм үмумијјәтлә дүнја капитализминин олдугча јүксәк инкишаф пилләси; һәм азад рәгабәтин иннисарчы капитализмлә әвәз олунмасы; һәм мәһсул истеһсалы вә бөлкүсү просесинин ичтимаи тәнзими

үчүн банклар, һабелә капиталист иттифаглары тәрәфиндән апарат һазырланмасы; һәм капиталист инһисарларынын кенишләнмәси илә әлагәдар олараг баһалығын вә синдикатлар тәрәфиндән фәһлә синфинә едилән зүлмүн артмасы, фәһлә синфинин игтисади вә сијаси мүбаризәсинин һәддән артыг чәтинләшмәси; һәм дә империалист мүһарибәсинин доғурдуғу дәһшәтләр, фәлакәтләр, ифлас вә вәһшиләшмә,—бунларын һамысы капитализм инкишафынын инди чатмыш олдуғу пилләни пролетар ингилабы, сосиалист ингилабы дөврүнә чевирир.

Бу дөвр башланмышдыр.

Анчаг пролетар ингилабы, сосиалист ингилабы бәшәријјәти империализмин вә империалист мүһарибәләриниң төрәтмиш олдуғу чыхылмаз вәзијјәтдән гуртара биләр. Ингилабын нә кими чәтинликләри олса вә она нә кими мүвәггәти мүвәффәгијјәтсизликләр үз верә билсә, јахуд әксингилаб далғалары һәр нечә олса, пролетариатын гәти гәләбәси лабүддүр.

Буна көрә дә сосиалист ингилабынын мәзмунуну тәшкил едән игтисади вә сијаси тәдбирләрин һәјата кечирилмәси үчүн пролетариаты билаваситә вә һәртәрәфли олараг сијаси һакимијјәти әлә алмаға һазырламаг, објектив шәраитин тәләбинә әсасән индики дөврүн нөвбәти мәсәләләри сырасына гојулур.

Бүтүн габагчыл өлкәләриң фәһлә синфинин там е'тимадыны, ән сых гардашлыг иттифагыны вә билаваситә ингилаби һәрәкәт бирлијини тәләб едән бу вәзифәни, сосиализмин буржуа тәһрифи илә,—рәсми с.-д. партијаларынын чох бөјүк әксәријјәтинин јухары даирәләриндә гәләбә чалмыш бу тәһрифлә дәрһал вә принсипиал сурәтдә әлагәни кәсмәдән јеринә јетирмәк мүмкүн дејилдир. Белә бир тәһриф, бир тәрәфдән, сосиал-шовинизм[72], сөздә сосиализм, ишдә шовинизм чәрәјаныдан, «өз» милли буржуазијасынын гарәтчилик мәнафејинин мүдафиәсини «вәтәни мүдафиә» шүары илә пәрдәләмәкдән, дикәр тәрәфдән исә ејни дәрәчәдә кениш јајылмыш олан «мәркәз»[73] адлы бејнәлхалг чәрәјандан, сосиал-шовинистләрлә бир-

лијә, ифлас етмиш II Интернасионалы мүһафизә вә ислаһ етмәјә тәрәфдар олан вә сосиал-шовинизм илә пролетариатын сосиализм гурулушу јаратмаг уғрундакы ингилаби-бејнәлмиләлчилик мүбаризәси арасында тәрәддүд едән бу чәрәјандан ибарәтдир.

Минимум програмда («капиталист истеһсал үсулу» сөзләриндән башлајараг § 1-дәк) бүтүн башланғыч атылсын вә ашағыдакыларла әвәз едилсин:

Русијанын индики дөврүндә, капиталистләр синфинә мәхсус олан вә кениш хырда буржуа әһали күтләләринин—зәрурәт үзүндән сәбатсыз—е'тимад етдији Мүвәггәти һөкумәт Мүәссисләр мәчлиси чағырмағы өһдәсинә көтүрдүјү бир заманда, пролетариат партијасынын билаваситә гаршысында дуран вәзифә, һәм үмумијјәтлә игтисади инкишафы вә халгын һүгугларыны, һәм дә хүсусилә сосиализмә ән асан јолла кечилмәси имканыны даһа јахшы тә'мин едән бир дөвләт гурулушу уғрунда мүбаризә апармагдан ибарәтдир.

Пролетариат партијасы парламентли буржуа-демократик республикасы илә, күтләләри әзән монархија аләтләрини, јә'ни: полиси, даими ордуну, имтијазлы мә'мурлары дүнјанын һәр јериндә сахлајан вә әбәдиләшдирмәјә чалышан бу республика илә кифајәтләнә билмәз.

Партија даһа демократик олан пролетар-кәндли республикасы уғрунда мүбаризә едир; бу республикада полис вә даими орду тамамилә арадан галдырылыр вә халгын һамылыгла силаһланмасы илә, еллик милислә әвәз едилир; бүтүн вәзифәли шәхсләр нәинки сечки илә сечилир, һабелә өз сечичиләринин әксәријјәтинин тәләби илә истәнилән вахт дәјишдирилир; истиснасыз олараг бүтүн вәзифәли шәхсләр үчүн тә'јин олунан әмәк һаггынын мигдары јахшы фәһләјә верилән орта әмәк һаггындан јүксәк олмур; парламентли-нүмајәндәли органлар тәдричән халг нүмајәндәләри (мүхтәлиф синифләрдән вә пешәләрдән, јахуд мүхтәлиф јерләрдән олан нүмајәндәләр) Советләри илә, ејни заманда һәм ганун верән, һәм

дә өз ганунларыны һәјата кечирән Советләрлә әвәз едилир.

Русија демократик республикасынын конститусијасы ашағыдакылары тә'мин етмәлидир:

§ 1. Халгын мүтләгијјәти: дөвләтдә бүтүн али һакимијјәт халг тәрәфиндән сечилән вә истәнилдији вахт дәјишдирилә билән вә бир халг мәчлисиндән, бир палатадан ибарәт олан халг нүмајәндәләриниң әлиндә олмалыдыр.

§ 2. —әлавә едилсин:

Бүтүн сечкиләрдә пропорсионал нүмајәндәлик олмасы; истисnасыз олараг бүтүн нүмајәндәләрин вә сечиләнләрин истәнилдији вахт өз сечичиләриниң әксәријјәтинин гәрары илә дәјишдирилә билмәси.

§ 3. —әлавә едилсин:

Дөвләт тәрәфиндән һәр һансы бир јерли вә вилајәт һакимләри тә'јин едилмәси ләғв олунсун*.

8-чи §-да ахырынчы чүмләни белә јазмалы:

Бүтүн јерли ичтимаи вә дөвләт идарәләриндә ана дилиниң тәтбиг едилмәси; ичбари дөвләт дилиниң ләғв едилмәси.

9-чу §-ы белә дәјишдирмәли:

Дөвләтин тәркибинә дахил олан бүтүн милләтләрин азад сурәтдә ајрылмаг вә өзүнә дөвләт јаратмаг һүгугунун олмасы. Рус халгынын республикасы үмуми дөвләт јаратмаг үчүн башга халглары вә ја милләтләри зорла дејил, јалныз көнүллү сазиш әсасында өз тәрәфинә чәлб етмәлидир. Бүтүн өлкәләрин фәһләләриниң бирлији вә гардашлыг иттифагы башга милләтләрә нә билаваситә, нә дә долајы јолла зоракылыг көстәрилмәсинә јол вермир.

11-чи §-ы белә дәјишдирмәли:

Мәһкәмә һакимләри вә истәр мүлки хидмәтдә, истәрсә ордуда олан вәзифәли шәхсләр халг тәрәфиндән сечилмәлидир; онларын һамысы өз сечичиләриниң әксәријјәтинин гәрары илә истәнилән вахт дәјишдирилә биләр.

* Бах: «Правда» № 68, 28 мај 1917-чи ил, јерли һакимләрин тә'јини вә ја јерли әһали тәрәфиндән сечиләнләрин тәсдиги мәсәләсинә марксизм—вә үмумијјәтлә ардычыл демократија—нөгтеји-нәзәри һаггында Фр. Енкелсин мүлаһизәләри[74].

12-чи §-ы белә дәјишдирмәли:

Полиси вә даими гошуну халгын һамылыгла силаһланмасы илә әвәз етмәк; фәһлә вә гуллугчулар үмумхалг милисиндә ичтимаи хидмәтә сәрф етдикләри вахт үчүн капиталистләрдән ади әмәк һаггы алмалыдырлар.

Програмын малијјә маддәсиндән сонра («верки гојулмасыны тәләб едир» сөзләриндән сонра) бунлар артырылсын:

Бир тәрәфдән, капитализм инкишафынын банк ишиндә вә сәнајенин трестләшдирилмиш саһәләриндә артыг јүксәк пилләјә чатмасы, дикәр тәрәфдән исә империалист мүһарибәси нәтичәсиндә баш верән вә ән мүһүм мәһсулларын истеһсалы вә бөлкүсү үзәриндә дөвләт нәзарәти вә ичтимаи нәзарәт гојулмасыны һәр јердә тәләб едән дағынты партијаны банкларын, синдикатларын (трестләрин) вә саирәнин миллиләшдирилмәсини тәләб етмәјә вадар едир.

Аграр програмыны белә ифадә етмәли:

Әввәли («Билаваситә кәндлиләр үзәриндә» сөзләриндән «партијасы тәләб едир» сөзләринәдәк) көһнәдә олдуғу кими сахлансын, арды ашағыдакы шәкилдә дәјишдирилсин:

1) Русијада бүтүн мүлкәдар торпагларыны (һабелә ханәдан, килсә, һөкумәт вә с. вә с. торпагларынын) дәрһал вә тамамилә мүсадирә едилмәси үзрунда вар гүввә илә мүбаризә апарыр;

2) дәрһал бүтүн торпагларын, кәндли депутатлары Советләриндә вә ја һәгигәтән тамамилә демократик јолла сечилиб мүлкәдар вә мә'мурлардан гәтијјән асылы олмајан дикәр јерли өзүнүидарә органларында тәшкил олунмуш кәндлиләрин әлинә кечмәсинә тәрәфдардыр;

3) дөвләтдәки бүтүн торпагларын миллиләшдирилмәсини тәләб едир; бүтүн торпаглар үзәриндә мүлкијјәт ихтијарынын дөвләтә верилмәси демәк олан

миллиләшдирмә, торпаг һаггында сәрәнҹам вермәк һүгугуну јерли демократик идарәләрә верир;

4) Русијанын бир сыра јерләриндә мүлкәдарларын иш һејванлары вә аләтләриндән бүтүн торпагларын бечәрилмәсиндә ичтимаи гајдада истифадә етмәкдән өтрү бунлары кәндли комитәләриндә тәшкил олунмуш кәндлиләрә верән кәндли комитәләринин тәшәббүсүнә јардым едир;

5) кәнд пролетарларына вә јарымпролетарларына мәсләһәт көрүр ки, онлар һәр бир мүлкәдар маликанәсиндән кифајәт гәдәр ири һәчмдә нүмунәви тәсәррүфат јарадылмасына чалышсынлар вә бу тәсәррүфат агрономларын рәһбәрлији алтында вә ән јахшы техники васитәләр тәтбиг етмәклә кәнд тәсәррүфаты фәһләләри депутатлары Советләри тәрәфиндән ичтимаи гајда илә идарә едилсин.

Партија бүтүн һалларда вә и. а., абзасын ахырынадәк («вәзифә гојур»).

Нәһајәт, аграр програмынын сону: «Партија бүтүн һалларда вә демократик аграр дәјишикликләринин һәр бир шәраитиндә» сөзләриндән «өз гаршысында вәзифә гојур» сөзләринәдәк көһнәдә олдуғу кими галсын.

Програмын бүтүн ахыры, сон ики абзасы: «өзүнүн ән јахын мәгсәдләринә» сөзләриндән ахырадәк тамамилә атылсын.

8

РСДФ(б)П ҮМУМРУСИЈА VII (АПРЕЛ) КОНФРАНСЫ БӨЛМӘСИНИН ГЕЈДЛӘРИНӘ ДАИР МҮЛАһИЗӘЛӘР

Програмын үмуми һиссәси һаггындакы бу гејдләрә даир ашағыдакылары көстәрмәлијәм.

Зәннимчә, програмын бүтүн үмуми һиссәсини јенидән ишләмәјә еһтијач јохдур. Бөлмәнин нәзәрдә тутдуғу бу јенидән ишләмә планы, мәнә елә кәлир ки, нәзәри чәһәтдән јанлышдыр.

Програмын үмуми һиссәсинин индики редаксијасында капитализмин бир ичтимаи-игтисади гурулуш олмаг е'тибарилә ән башлыча вә ән мүһүм хүсусијјәтләринин тәсвири вә тәһлили верилмишдир. Империализм, малијјә капиталы дөврү һәмин хүсусијјәтләри көкүндән *дәјишдирмәмишдир*. Империализм капитализмин инкишафынын давамыдыр, онун ән јүксәк мәрһәләсидир,—мүәјјән чәһәтдән—сосиализмә кечид мәрһәләсидир.

Буна көрә дә үмумијјәтлә капитализмин әсас хүсусијјәтләринин тәһлилинә империализмин тәһлилинин әлавә едилмәсини мән «механики» һесаб едә билмәрәм. Империализм әслиндә, капитализми ашағыдан јухарыјадәк јенидән гурмур *вә гура да билмәз*. Империализм капитализмин зиддијјәтләрини мүрәккәбләшдирир вә чәтинләшдирир, азад рәгабәтлә инһисарлары «гарышдырыр», лакин мүбадиләни, базары, рәгабәтләри, бөһранлары вә саирәни империализм *арадан галдыра билмәз*.

Империализм—вахты кечиб кетмиш олан капитализм дејил, вахты кечмәкдә олан капитализмдир, өлүб кетмиш олан капитализм дејил, өлмәкдә олан капитализмдир. Үмумиҹјәтлә империализмин ән мүһүм хүсусиҹјәти халис иннисарлардан ибарәт дејил, мүбадилә илә, базарла, рәгабәтлә, бөһранларла јанашы, иннисарлардан ибарәтдир.

Буна көрә дә үмумиҹјәтлә мүбадиләнин, әмтәә истеһсалынын, бөһранларын вә саирәнин тәһлилини кәнара атмаг вә бу тәһлили бир *там кими көтүрүлән* империализмин тәһлили илә «әвәз етмәк» нәзәри чәһәтдән дүзкүн дејилдир. Чүнки белә бир там јохдур. Рәгабәтдән иннисара *кечид* вардыр, буна көрә дә мүбадиләнин, әмтәә истеһсалынын, бөһранларын вә саирәнин үмуми тәһлилини сахлајараг, әмәлә кәлиб *артан* иннисарларын характеристикасыны буна әлавә едән бир програм даһа дүзкүн олар, һәјаты даһа дүрүст әкс етдирәр. Бир-биринә зидд «принсипләрин»: рәгабәт илә иннисарын мәһз бу бирләшмәси империализм үчүн мүһүм чәһәтдир, мәһз бу бирләшмә ифлас һазырлајыр, ја'ни сосиалист инкилабы һазырлајыр.

Бундан әлавә, Русијада империализми ваһид бир там кими тәсәввүр етмәк јанлыш оларды (империализм үмумиҹјәтлә ваһид бир там дејилдир)—чүнки Русијада натурал вә јарымнатурал тәсәррүфатдан капитализмә кечид һалында олан вилајәтләр вә әмәк саһәләри һәлә һеч дә аз дејилдир. Бу—кериликдир, бу—зәиф чәһәтдир, лакин бу вәзиҹјәт һәр һалда мөвчуддур вә мүәјјән шәраитдә капитализмин ифласыны ләнкидән бир үнсүр ола биләр.

Програм капитализмин ән садә тәзаһүрләриндән башлајыб онун даһа мүрәккәб вә «јүксәк» тәзаһүрләринәдәк, мүбадиләдән әмтәә истеһсалына, хырда мүәссисәләрин ири мүәссисәләр тәрәфиндән сыхышдырылыб арадан чыхарылмасына, бөһранлара вә саирәјә, нәһајәт, империализмә, ја'ни әмәлә кәлмәкдә олан вә јалныз инди габагчыл өлкәләрдә артыб әмәлә кәлмиш олан ән јүксәк мәрһәләјәдәк тәһлил едир вә белә дә етмәлидир. Һәјатда вәзиҹјәт мәһз беләдир.

Үмумиҗәтлә «мүбадилә» илә капитал ихрачынын јанашы гојулуб мүгајисә едилмәсиндән башламаг—тарихчә јанлышдыр, нәзәри чәһәтдән јанлышдыр.

Бөлмәнин гејдләринә гаршы мәним е'тиразым бундан ибарәтдир.

4
ПРОГРАМЫН ЈЕНИДӘН ИШЛӘНМӘСИ ЛАЈИҺӘСИНӘ ДАИР

ПРОГРАМЫН КӨҺНӘ ВӘ ЈЕНИ МӘТНЛӘРИ

Програмын көһнә мәтни илә јени мәтнини охуҹуларын ән асан вә әлверишли шәкилдә мүгајисә едә билмәси үчүн һәр ики мәтн ашағыдакы гајдада бирликдә чап олунур:

көһнә програмын јени програмда да дәјишикликсиз галан һиссәләри ади шрифтлә јығылмышдыр;

програмын јени програмдан тамамилә чыхарылан һиссәләри курсивлә јығылмышдыр;

јени програмда олан, көһнәсиндә исә һеч олмајан һиссәләр гара шрифтлә јығылмышдыр.

РУСИЈА СОСИАЛ-ДЕМОКРАТ ФӘҺЛӘ ПАРТИЈАСЫНЫН ПРОГРАМЫ

Мүбадиләнин инкишафы мәдәни дүнјанын бүтүн халглары арасында елә сых бир әлагә јаратмышдыр ки, бу шәраитдә пролетариатын бөјүк азадлыг һәрәкаты бејнәлхалг һәрәкат олмалы иди вә артыг чохдан белә бир һәрәкат олмушдур.

Өзүнү пролетариатын үмумдүнја ордусунун дәстәләриндән бири һесаб едән Русија сосиал-демократијасы, бүтүн дикәр өлкәләрин сосиал-демократларынын чан атдыглары ејни сон мәгсәди күдүр. Бу сон мәгсәд мүасир буржуа чәмијјәтинин характери вә онун инкишафынын кедиши илә мүәјјән олунур. Белә бир чәмијјәтин башлыча хүсусијјәти, капиталист истеһсал мүнасибәтләринә әсасланан әмтәә истеһса-

лындан ибарәтдир ки, һәмин мүнасибәтләр шәраитиндә истеһсал вә әмтәә тәдавүлү васитәләринин ән мүһүм вә бөјүк һиссәси сајча азлыг тәшкил едән синфә мәнсуб шәхсләрин әлиндәдир, һалбуки әһалинин олдугча бөјүк әксәриҗҗәти өз игтисади вәзиҗҗәтинә көрә вә ја вахташыры олараг өз иш гүввәсини сатмаға, ја'ни капиталистләрә муздла ишләмәјә вә өз әмәји илә чәмиҗҗәтин јүксәк синифләри үчүн кәлир јаратмаға мәчбур олан пролетар вә јарымпролетарлардан ибарәтдир.

Техниканын даим тәкмилләшмәси ири мүәссисәләрин тәсәррүфат әһәмиҗҗәтини артырмагла, мүстәгил хырда истеһсалчыларын сыхышдырылыб арадан чыхарылмасына сәбәб олдугча, онларын бир һиссәсини пролетарлара чевирәрәк галанларынын ичтимаи-игтисади һәјатдакы ролуну мәһдудлашдырыб бә'зи јерләрдә онлары аз-чох дәрәчәдә тамамилә, аз-чох ачыг вә аз-чох ағыр бир шәкилдә капиталдан асылы етдикчә капиталист истеһсал мүнасибәтләринин һөкмранлыг саһәси кетдикчә даһа чох кенишләнир.

Һәмин техника тәрәггиси, бундан әлавә, саһибкарлара истеһсал вә әмтәә тәдавүлү просесиндә кетдикчә даһа кениш һәчмдә гадын вә ушаг әмәји тәтбиг етмәјә имкан верир. Дикәр тәрәфдән, һәмин техника тәрәггиси саһибкарларын чанлы фәһлә әмәјинә тәләбатынын нисби азалмасына сәбәб олдуғуна көрә, иш гүввәсинә олан тәләб онун тәклифиндән һөкмән кери галыр, бунун да нәтичәсиндә муздлу әмәјин капиталдан асылылығы артыр вә онун истисмар дәрәчәси јүксәлир.

Буржуа өлкәләри дахилиндә ишләрин бу вәзиҗҗәтдә олмасы вә дүнја базарында бу өлкәләр арасында даим кәскинләшән рәгабәт, даим чохлу мигдарда истеһсал олунан әмтәәләрин сатышыны кетдикчә даһа артыг чәтинләшдирир. Чох вә ја аз кәскин сәнаје бөһранларында тәзаһүр едән ифрат истеһсал вә бу бөһранларын ардынча кәлән чох вә ја аз узунмүддәтли сәнаје дурғунлуғу дөврләри, буржуа чәмиҗҗәтиндә мәһсулдар күввәләрин инкишафынын лабүд нәтичәсидир. Бөһранлар вә сәнаје дурғунлуғу дөвр-

ләри исә хырда истеһсалчылары даһа артыг вар-јохдан чыхарыр, муздлу әмәјин капиталдан асылылығыны даһа чох артырыр, фәһлә синфинин вәзијјәтинин нисби, бә'зән исә онун мүтләг писләшмәсинә даһа бөјүк бир сүр'әтлә сәбәб олур.

Бељәликлә, әмәк мәһсулдарлығынын јүксәлмәси вә ичтимаи сәрвәтин артмасы демәк олан техниканын тәкмилләшмәси буржуа чәмијјәтиндә ичтимаи бәрабәрсизлијин артмасына, варлыларла јохсуллар арасында мәсафәнин чохалмасына, кетдикчә даһа кениш зәһмәткеш күтләләри үчүн күзәранын тә'мин олунмамасынын, ишсизлијин вә һәр чүр мәһрумијјәтләрин артмасына сәбәб олур.

Лакин буржуа чәмијјәтинә хас олан бүтүн бу зиддијјәтләр артыб кенишләндикчә, зәһмәткеш вә истисмар олунан күтләләрин мөвчуд гајдалардан наразылығы да артыр, пролетарларын сајы вә бирлији артыр вә өз истисмарчыларына гаршы мүбаризәси кәскинләшир. Техниканын тәкмилләшмәси, ејни заманда истеһсал вә тәдавүл васитәләрини тәмәркүзләшдирәрәк вә капиталист мүәссисәләриндә әмәк просесини ичтимаиләшдирәрәк, капиталист истеһсал мүнасибәтләринин сосиалист мүнасибәтләри илә әвәз олунмасы үчүн,—јә'ни синфи һәрәкатын шүурлу ифадәчиси олан бејнәлхалг сосиал-демократијанын бүтүн фәалијјәтинин сон мәгсәдини тәшкил едән сосиал инкилаб үчүн кетдикчә даһа сүр'әтлә мадди имкан јарадыр.

Пролетариатын сосиал инкилабы истеһсал вә тәдавүл васитәләри үзәриндә хүсуси мүлкијјәтә ичтимаи мүлкијјәтлә әвәз едәрәк вә чәмијјәтин бүтүн үзвләринин рифаһыны вә һәртәрәфли инкишафыны тә'мин етмәк үчүн ичтимаи-истеһсал просесини планла тәшкил едәрәк чәмијјәтин синифләрә бөлүнмәсини јох едәчәк, бељәликлә дә бүтүн мәзлум бәшәријјәти азад едәчәкдир, чүнки чәмијјәтин бир һиссәсинин дикәр һиссәсини һәр һансы бир шәкилдә истисмар етмәсинә сон гојачагдыр.

Һәмин сосиал инкилабын зәрури шәрти пролетариат диктатурасыдыр, јә'ни пролетариатын елә бир

сијаси һакимијјәт әлдә етмәсидир ки, бу һакимијјәт она истисмарчыларын һәр чүр мүгавимәтини гырмаг имканы версин. Пролетариата өз бөјүк тарихи вәзифәсини јеринә јетирмәк игтидары вермәји гаршысында мәгсәд гојан бејнәлхалг сосиал-демократија ону бүтүн буржуа партијаларына гаршы дуран мүстәгил сијаси партија һалында тәшкил едир, онун синфи мүбаризәсинин бүтүн тәзаһүрләринә рәһбәрлик едир, истисмарчыларын мәнафејинин истисмар олунанларын мәнафејинә барышмаз сурәтдә әкс олдуғуну пролетариатын гаршысында ифша едир вә гаршыдакы сосиал ингилабын тарихи әһәмијјәтини вә зәрури шәртләрини пролетариат үчүн ајдынлашдырыр. Бунунла бәрабәр бејнәлхалг сосиал-демократија галан зәһмәткеш вә истисмар олунан күтләнин һамысынын гаршысында ачыб көстәрир ки, капитализм чәмијјәтиндә бу күтләнин вәзијјәти үмидсиздир вә һәмин күтләнин өзүнү капиталын зүлмүндән хилас етмәси үчүн сосиал ингилаб лазымдыр. Фәһлә синфинин партијасы, сосиал-демократија зәһмәткеш вә истисмар олунан әһалинин бүтүн тәбәгәләрини, пролетариатын иөгтеји-нәзәринә кечдикләри тәгдирдә, өз сыраларына чағырыр.

Үмумдүнја капитализми һазырда—тәхминән XX әсрин башланғычындан е'тибарән—империализм пилләсинә чатмышдыр. Империализм, јахуд малијјә капиталы дөврү о гәдәр јүксәк инкишаф етмиш капиталист тәсәррүфатыдыр ки, бу заман капиталистләрин инһисар иттифаглары—синдикатлар, картелләр, трестләр—һәлледичи әһәмијјәт алмышдыр, олдугча тәмәркүзләшмиш банк капиталы сәнаје капиталы илә бирләшмишдир, өзкә өлкәләрә капитал ихрачы чох бөјүк өлчүдә кенишләнмишдир, артыг бүтүн дүнја ән варлы өлкәләр арасында әрази чәһәтдән бөлүшдүрүлмүшдүр вә бејнәлмиләл трестләр арасында дүнјанын игтисади чәһәтдән бөлүшдүрүлмәси башланмышдыр.

Империалист мүһарибәләри—јә'ни дүнја үзәриндә һөкмранлыг үстүндә, банк капиталы үчүн базарлар үстүндә, кичик вә зәиф халглары боғмаг үстүндә ке-

дән мүһарибәләр—белә бир шәраитдә лабүддүр. 1914—1917-чи илләрдәки биринчи бөјүк империалист мүһарибәси мәһз белә бир мүһарибәдир.

Һәм үмумијјәтлә дүнја капитализминин олдугча јүксәк инкишаф пилләси; һәм азад рәгабәтин инһисарчы капитализмлә әвәз олунмасы; һәм мәһсул истеһсалы вә бөлкүсү просесинин ичтимаи тәнзими үчүн банклар, һабелә капиталист иттифаглары тәрәфиндән апарат һазырланмасы; һәм капиталист инһисарларынын кенишләнмәси илә әлагәдар олараг баһалығын вә синдикатлар тәрәфиндән фәһлә синфинә едилән зүлмүн артмасы, фәһлә синфинин игтисади вә сијаси мүбаризәсинин һәддән артыг чәтинләшмәси; һәм дә империалист мүһарибәсинин доғурдуғу дәһшәтләр, фәлакәтләр, ифлас вә вәһшиләшмә,—бунларын һамысы капитализм инкишафынын инди чатмыш олдуғу пилләни пролетар ингилабы, сосиалист ингилабы дөврүнә чевирир.

Бу дөвр башланмышдыр.

Анчаг пролетар ингилабы, сосиалист ингилабы бәшәријјәти империализмин вә империалист мүһарибәләриниң төрәтмиш олдуғу чыхылмаз вәзијјәтдән гуртара биләр. Ингилабын нә кими чәтинликләри олса вә она нә кими мүвәггәти уғурсузлуглар үз верә билсә, јахуд әксингилаб далғалары һәр нечә олса,—пролетариатын гәти гәләбәси лабүддүр.

Буна көрә дә сосиалист ингилабынын мәзмунуну тәшкил едән игтисади вә сијаси тәдбирләрин һәјата кечирилмәси үчүн пролетариаты билаваситә вә һәртәрәфли сијаси һакимијјәти әлә алмаға һазырламаг, објектив шәраитин тәләбинә әсасән индики дөврүн нөвбәти мәсәләләри сырасына гојулур.

Бүтүн габагчыл өлкәләрин фәһлә синфинин там е'тимадыны, ән сых гардашлыг иттифагыны вә билаваситә ингилаби һәрәкәт бирлијини тәләб едән бу вәзифәни, сосиализмин бурҗуа тәһрифи илә,—рәсми с.-д. партијаларынын чох бөјүк әксәријјәтинин јуха-

ры даирәләриндә гәләбә чалмыш бу тәһрифлә дәрһал вә принсипиал сурәтдә әлагәни кәсмәдән јеринә јетирмәк мүмкүн дејилдир. Белә бир тәһриф, бир тәрәфдән, сосиал-шовинизм, сөздә сосиализм, ишдә шовинизм чәрәјанындан, «өз» милли буржуазијасынын гарәтчилик мәнафејинин мүдафиәсини «вәтәни мүдафиә» шүары илә пәрдәләмәкдән, дикәр тәрәфдән исә ејни дәрәчәдә кениш јајылмыш «мәркәз» адлы бејнәлхалг чәрәјандан, сосиал-шовинистләрлә бирлијә, ифлас етмиш II Интернасионалы мүһафизә вә ислаһ етмәјә тәрәфдар олан вә сосиал-шовинизм илә пролетариатын сосиализм гурулушу јаратмаг уғрундакы ингилаби бејнәлмиләлчилик мүбаризәси арасында тәрәддүд едән чәрәјандан ибарәтдир.

Капиталист истеһсал үсулунун бүтүн мәдәни дүнјада һөкмранлығы шәраитиндә өз үмуми сон мәгсәдинә доғру кедән мүхтәлиф өлкәләрин сосиал-демократлары, һәм бу истеһсал үсулунун һәр јердә ејни дәрәчәдә инкишаф етмәси үзүндән, һәм дә бу инкишафын мүхтәлиф өлкәләрдә мүхтәлиф сосиал-сијаси шәраитдә баш вермәси үзүндән өз гаршыларына бир-биринин ејни олмајан јахын вәзифәләр гојмаға мәчбурдурлар.

Капитализмин артыг һаким истеһсал үсулу олдуғу Русијада капитализмдән әввәлки гурулушун, зәһмәткеш күтләләри мүлкәдарларын, дөвләтин вә ја дөвләт башчысынын әсарәтиндә сахламаға әсасланан көһнә гурулушумузун бир чох галыглары һәлә давам етмәкдәдир.

Игтисади тәрәггијә сон дәрәчә мане олан бу галыглар пролетариатын синфи мүбаризәсинин һәртәрәфли инкишафына јол вермир, милјонларла кәндлинин дөвләт вә варлы синифләр тәрәфиндән ән вәһшичәсинә истисмар едилмәси формаларынын галмасына вә гүввәтләнмәсинә көмәк едир, бүтүн халғы чәһаләтдә вә һүгугсуз вәзијјәтдә сахлајыр.

Бүтүн бу галыгларын ән бөјүју вә бүтүн бу вәһшилијин ән мөһкәм дајағы чар мүтләгијјәтидир. Чар мүтләгијјәти өз тәбиәтинә көрә һәр бир ичтимаи һәрәката дүшмәндир вә пролетариатын бүтүн азадлыг сә'јләринин гәддар дүшмәни олмаја билмәз.

Буна көрә Русија сосиал-демократ фәһлә партијасынын өз гаршысына гојдуғу ән јахын вәзифә чар мүтләгијјәтини јыхмагдан вә ону демократик республика илә әвәз етмәкдән ибарәтдир ки, һәмин республиканын конститусијасы ашағыдакылары тә'мин етмәлидир:

Русијанын индики дөврүндә, капиталистләр синфинә мәхсус олан вә кениш хырда буржуа әһали күтләләринин—зәрурәт үзүндән сәбатсыз—е'тимад етдији Мүвәггәти һөкумәт Мүәссисләр мәчлиси чағырмағы өһдәсинә көтүрдүјү бир заманда, пролетариат партијасынын билаваситә гаршысында дуран вәзифә, һәм үмумијјәтлә игтисади инкишафы вә халгын һүгугларыны, һәм дә хүсусилә сосиализмә ән асан јолла кечилмәси имканыны даһа јахшы тә'мин едән бир дөвләт гурулушу уғрунда мүбаризә апармагдан ибарәтдир.

Пролетариат партијасы парламентли буржуа-демократик республикасы илә, күтләләри әзән монархија аләтләрини, јә'ни: полиси, даими ордуну, имтијазлы мә'мурлары дүнјанын һәр јериндә сахлајан вә әбәдиләшдирмәјә чалышан бу республиика илә кифајәтләнә билмәз.

Партија даһа демократик олан пролетар-кәндли республикасы уғрунда мүбаризә едир; бу республикада полис вә даими орду тамамилә арадан галдырылыр вә халгын һамылыгла силаһланмасы илә, еллик милислә әвәз едилир; бүтүн вәзифәли шәхсләр нәинки сечки илә сечилир, һабелә өз сечичиләринин әксәријјәтинин тәләби илә истәнилән вахт дәјишдирилир; истисnасыз олараг бүтүн вәзифәли шәхсләр үчүн тә'јин олунан әмәк һаггынын мигдары јахшы фәһләјә верилән орта әмәк һаггындан јүксәк олмур; парламентли-нүмајәндәли органлар тәдричән халг нүмајәндәләри (мүхтәлиф синифләрдән вә пешәләрдән, јахуд мүхтәлиф јерләрдән олан нүмајәндәләр) Советләри илә, ејни заманда һәм ганун верән, һәм дә өз ганунларыны һәјата кечирән Советләрлә әвәз едилир.

Русија демократик республикасынын конститусијасы ашағыдакылары тә'мин етмәлидир:

1. Халғын мүтләгијјәти; дөвләтдә бүтүн али һакимијјәт халғ тәрәфиндән сечилән вә истәнилән вахт дәјишдирилә билән вә бир халғ мәчлисиндән, бир палатадан ибарәт олан халғ нүмајәндәләриниң әлиндә олмалыдыр.

1. Халғын мүтләгијјәти, јә'ни бүтүн али дөвләт һакимијјәтинин халғ нүмајәндәләриндән тәртиб едилиб бир палатадан ибарәт олан гануверичи мәчлисин әлиндә топланмасы.

2. Истәр гануверичи мәчлис, истәрсә бүтүн јерли өзүнүидарә органлары сечкиләриндә, ијирми јашы тамам олмуш киши вә гадын вәтәндашларын һамысы үчүн үмуми, бәрабәр вә бирбаша сечки һүгугу; сечкиләрдә кизли сәсвермә, һәр бир сечичинин бүтүн нүмајәндәли органлара сечилә билмәк һүгугу; икипллик парламентләр; халғ нүмајәндәләринә мааш верилмәси: **бүтүн сечкиләрдә пропорсионал нүмајәндәлик олмасы; истисnасыз олараг бүтүн нүмајәндәләрин вә сечиләнләрин истәнилән вахт өз сечичиләринин әксәријјәтинин гәрары илә дәјишдирилә билмәси.**

3. Кениш јерли өзүнүидарә олмасы; әһалисинин хүсуси јашајыш шәраити вә тәркиби илә фәргләнән јерләр үчүн вилајәт өзүнүидарәсинин олмасы; **дөвләт тәрәфиндән һәр һансы јерли вә вилајәт һакимләри тә'јин едилмәси ләғв олунсун.**

4. Шәхсијјәт вә мәнзил тохунулмазлығы.

5. Гејри-мәһдуд шәкилдә вичдан, сөз, мәтбуат, јығынчаг, тә'тил вә иттифаг азадлығы.

6. Јер дәјишмәк азадлығы вә пешә азадлығы.

7. Силкләрин јох едилмәси вә бүтүн вәтәндашларын чинсиндән, дининдән, иргиндән вә миллијјәтиндән асылы олмајараг там һүгуг бәрабәрлији.

8. Әһалинин ана дилиндә тәһсил алмаг һүгугу вә бунун үчүн лазым олан мәктәбләрин дөвләт вә јерли өзүнүидарә органлары һесабына јарадылмасынын тә'мин олунмасы; һәр бир вәтәндашын јығынчагларда ана дилиндә данышмаг һүгугунун олмасы; бүтүн јерли иҹтимаи вә дөвләт идарәләриндә *дөвләт дили*

илә бәрабәр ана дилинин тәтбиг едилмәси; **ичбари дөвләт дилинин ләғв едилмәси.**

9. Дөвләт тәркибинә дахил олан бүтүн милләтләрин өз мүгәддәратыны тә'јин етмәк һүгугунун олмасы.

9. Дөвләт тәркибинә дахил олан бүтүн милләтләрин азад сурәтдә ајрылмаг вә өзүнә дөвләт јаратмаг һүгугунун олмасы. Рус халгынын республикасы үмуми дөвләт јаратмаг үчүн башга халглары вә ја милләтләри зорла дејил, јалныз көнүллү сазиш әсасында өз тәрәфинә чәлб етмәлидир. Бүтүн өлкәләрин фәһләләринин бирлији вә гардашлыг иттифагы башга милләтләрә нә билаваситә, нә дә долајы јолла зоракылыг көстәрилмәсинә јол вермир.

10. Һәр бир шәхсин ичласчылар мәһкәмәси гаршысында һәр бир мә'муру ади гајдада тәгсирләндирә билмәси һүгугу.

11. Мәһкәмә һакимләринин халг тәрәфиндән сечилмәси.

11. Мәһкәмә һакимләри вә истәр мүлки хидмәтдә, истәрсә ордуда олан вәзифәли шәхсләр халг тәрәфиндән сечилмәлидир; онларын һамысы өз сечичиләринин әксәријјәтинин гәрары илә истәнилән вахт дәјишдирилә биләр.

12. Даими гошунун халгын һамылыгла силаһланмасы илә әвәз едилмәси.

12. Полиси вә даими гошуну халгын һамылыгла силаһланмасы илә әвәз етмәк; фәһлә вә гуллугчулар үмумхалг милисиндә ичтимаи хидмәтә сәрф етдикләри вахт үчүн капиталистләрдән ади әмәк һаггы алмалыдырлар.

13. Динин дөвләтдән вә мәктәбин диндән ајрылмасы; **мәктәбин тамамилә дүнјәви олмасы.**

14. 16 јашынадәк бүтүн ушаглара, оғлан вә гызлара пулсуз вә мәчбури үмуми вә пешә тәһсили верилмәси; јохсул ушагларын дөвләт һесабына јемәк, палтар вә дәрс вәсаити илә тәчһиз едилмәси.

14. 16 јашынадәк бүтүн ушаглара, оғлан вә гызлара пулсуз вә мәчбури үмуми вә политехники (нәзәријјәдә вә практикада истеһсалын бүтүн башлыча саһәләри илә таныш едән) тәһсил верилмәси; тә'лим

ушаг ичтимаи мәһсулдар әмәји илә сых әлагәдар олмалыдыр.

15. Бүтүн мәктәблиләрин дөвләт һесабына јемәк, палтар вә дәрс вәсаити илә тәчһиз едилмәси.

16. Халг маарифи ишинин демократик јерли өзүнүидарә органларынын ихтијарына верилмәси; мәктәб програмларыны мүәјјән етмәк вә мүәллим һеј'әтини сечмәк ишиндә мәркәзи һакимијјәтин һәр чүр мүдахиләсинин арадан галдырылмасы; мүәллимләрин билаваситә халгын өзү тәрәфиндән сечилмәси вә пис мүәллимләри әһалинин кәнар етмәк һүгугунун олмасы.

Дөвләт тәсәрруфатымызын демократикләшдирилмәсинин әсас шәрти олмаг е'тибарилә Русија сосиал-демократ фәһлә партијасы: бүтүн долајы верки ләрин ләғв едилмәсини, һабелә кәлир вә мираслара мүтәрәгги верки гојулмасыны тәләб едир.

Бир тәрәфдән, капитализм инкишафынын, банк ишиндә вә сәнајенин трестләшдирилмиш саһәләриндә артыг јүксәк пилләјә чатмасы, дикәр тәрәфдән исә империалист мүһарибәси нәтичәсиндә баш верән вә ән мүһүм мәһсулларын истеһсалы вә бөлкүсү үзәриндә дөвләт нәзарәти вә ичтимаи нәзарәт гојулмасыны һәр јердә тәләб едән дағынты, партијаны банкларын, синдикатларын (трестләрин) вә саирәнин миллиләшдирилмәсини тәләб етмәјә вадар едир.

Фәһлә синфини физики вә мә'нәви позулмагдан горумаг үчүн, һабелә онун азадлыг уғрунда мүбаризә бачарығыны инкишаф етдирмәк үчүн партија тәләб едир:

1. Бүтүн муздлу фәһләләрин иш күнү үчүн кечә-күндүздә сәккиз саатлыг һәдд гојулсун.

1. Бүтүн муздлу фәһләләрин иш күнү үчүн кечә-күндүздә сәккиз саатлыг һәдд гојулсун, фасиләсиз иш шәраитиндә, јемәк үчүн азы бир саатлыг фасилә верилмәси дә бураја дахил едилсин. Тәһлүкәли вә сағламлыг үчүн зәрәрли истеһсалларда исә иш күнү ихтисар едилиб кечә-күндүздә 4—6 саата ендирилмәлидир.

2. Халг тәсәрруфатынын бүтүн саһәләриндә һәр

ики чинсдән олан муздлу фəһləләр үчүн ганунла, һəр һəфтə фасиləсиз олараг азы 42 саат истираһət верилмəси мүəјјən едилсин.

3. Иш вахтындан артыг ишlədилмək тамамилə гадаған едилсин.

4. Фəһlə тəшкилатлары тəрəфиндən тəсдиг едилən техника мүлаһизələринə көрə, кечə əмəјинин һөкмən зəрури олдуғу саһəләр истисна едилмəклə, халг тəсərrүфатының бүтүн саһəләриндə (ахшам саат 9-дан сəһəр саат 6-дəк) кечə əмəји гадаған едилсин.

4. Фəһlə тəшкилатлары тəрəфиндən тəсдиг едилən техника мүлаһизələринə көрə, кечə əмəјинин һөкмən зəрури олдуғу саһəләр истисна едилмəклə вə бурада кечə фəһlə əмəјинин 4 саатдан артыг давам едə билмəмəси шəрти илə, халг тəсərrүфатының бүтүн саһəләриндə (ахшам саат 8-дən сəһəр саат 6-дəк) кечə əмəји гадаған едилсин.

5. Саһибкарлара мəктəб јашлы (16 јашынадəк) ушагларын əмəјиндən истифадə етмək гадаған едилсин вə јенијетмələрин (16—18 јашында оланларын) ики вахты үчүн алты саатлыг һədd гојулсун.

5. Саһибкарлара *мəктəб* **јашлы (16 јашынадəк) ушагларын əмəјиндən истифадə етмək гадаған едилсин, кəнчlərин (16—20 јашында оланларын) иш вахты үчүн дөрд саатлыг һədd гојулсун вə сағламлыг үчүн тəһlүкəли олан истеһсалларда вə мə'дəнlərдə онларын кечə ишləмəси гадаған олунсун.**

6. Гадын организми үчүн зəрəрли олан саһəләрдə гадын əмəји гадаған едилсин; гадынлар доғумдан əввəл дөрд һəфтə вə доғумдан сонра алты һəфтə мүддəтинə ишдən азад едилмəклə, бүтүн бу мүддəт ərзиндə онларын ади мигдарда əмək һаггы сахланылсын.

6. Гадын организми үчүн зəрəрли олан саһəләрдə гадын əмəји гадаған едилсин; гадынларын кечə ишləмəси гадаған едилсин; гадынлар доғумдан əввəл 8 һəфтə вə доғумдан сонра 8 һəфтə мүддəтинə ишдən азад едилмəклə, бүтүн бу мүддəт ərзиндə онларын там əмək һаггы сахланылмагла онлара һəким вə дəрманла пулсуз јардым көстərилсин.

7. Гадынларын ишләдији бүтүн заводлар, фабрикләр вә башга мүәссисәләр јанында сүдәмәр вә азјашлы ушаглар үчүн көрпә евләри тәшкил едилсин; сүдәмәр ушағы олан гадынлар азы һәр үч саатдан бир вә азы јарым саатлыға ишдән азад едилсин.

7. Гадынларын ишләдији бүтүн заводлар, фабрикләр вә башга мүәссисәләр јанында сүдәмәр вә азјашлы ушаглар үчүн көрпә евләри тәшкил едилсин вә ушаг әмиздирмәк үчүн биналар ајрылсын; ушаг әмиздирән гадынлар азы һәр үч саатдан бир вә азы јарым саатлыға ишдән азад едилсин; ушаг әмиздирән аналара мүавинәт верилсин вә онларын иш күнү 6 саата ендирилсин.

8. Фәһләләр гочалдыгда вә әмәк габилиҷјәтини тамамилә, јахуд гисмән итирдикдә капиталистләрин үзәринә ајрыча верки гојулмагла јарадылан хүсуси фонд һесабына дөвләт тәрәфиндән сығорта едилсин.

8. Фәһләләр үчүн там сосиал сығорта олсун:

а) муздлу әмәјин бүтүн нөвләри үчүн;

б) әмәк габилиҷјәтини итирмәјин бүтүн нөвләринә, ја'ни: хәстәлијә, шикәстлијә, әлиллијә, гочалыға, пенсија хәстәликләринә, аналыға, дул вә јетим галмаға, һабелә ишсизлијә вә саирәјә гаршы;

в) бүтүн сығорта органларында сығорта олунанларын там өзүнүидарәси олмасы;

г) сығорта хәрчләринин капиталистләрин һесабына олмасы;

д) тиббн иши, хәстәләрә јардым үчүн фәһләләр тәрәфиндән сечилән вә мүстәгил идарә олунан кассаларын ихтијарына верилмәклә пулсуз тибби јардым вә дәрман јардымы көстәрилмәси.

9. Әмәк һаггыны әмтәә илә вермәк гадаған едилсин; фәһлә тутмаг һаггында истисналсыз олараг бүтүн мүгавиләләр үзрә пулларын һәр һәфтә верилмәси вә әмәк һаггының иш вахтында верилмәси мүәјјән едилсин.

10. Нә мүнасибәтлә вә нә мәгсәдлә олурса-олсун әмәк һаггындан пул чыхылмасы (чәримәләр, бракетмә вә саирә) сәһибкарлара гадаған едилсин.

11. Халг тәсәрруфатынын бүтүн саһәләриндә кифајәт гәдәр фабрик мүфәттишләри тә'јин едилсин вә фабрик мүфәттишлији нәзарәти, муздлу әмәкдән истифадә едән бүтүн мүәссисәләрдә, о чүмләдән дөвләт мүәссисәләриндә дә тәтбиг едилсин (ев гуллугчуларынын әмәји дә һәмин нәзарәт саһәсинә дахилдир); гадын әмәји тәтбиг едилән саһәләрдә гадын мүфәттишләри тә'јин едилсин; фәһләләр тәрәфиндән сечилән вә дөвләт тәрәфиндән маашы верилән нүмајәндәләр фабрик ганунларынын јеринә јетирилмәсинә, һабелә гијмәтләрин мүәјјән едилмәсинә, материалын вә иш нәтичәләринин гәбул вә брак едилмәсинә нәзарәтдә иштирак етсинләр.

9. Фәһлә тәшкилатлары тәрәфиндән сечилән әмәк мүфәттишлији тә'сис едилсин вә ев гуллугчулары да дахил олмагла, муздлу әмәкдән истифадә едән һәр нөв мүәссисәләрдә тәтбиг едилсин; гадын әмәји тәтбиг едилән саһәләрдә гадын мүфәттишләри гојулсун.

12. Муздлу фәһләләри, хүсуси шәхсләр вә вәтәндашлар олмаг е'тибарилә онларын һәјат вә фәалијјәтинә сатибкарларын мүдахилә етмәсиндән горумаг мәгсәдилә, сатибкарларын фәһләләр үчүн ајырдыглары јашајыш биналарынын сәһијјә вәзијјәтинә, һабелә бу биналарын дахили гајдаларына вә ичарәјә верилмәси шәртләринә фәһләләрдән сечилән нүмајәндәләрин иштиракы илә јерли өзүнүидарә органлары тәрәфиндән нәзарәт гојулсун.

13. Муздлу әмәкдән истифадә едән бүтүн мүәссисәләрдә, бүтүн һәким-сәһијјә тәшкилатынын сатибкарлардан әсла асылы олмамасы шәрти илә дүзкүн тәшкил едилмиш сәһијјә нәзарәти гојулсун; сатибкарларын һесабына фәһләләрә пулсуз тибби јардым көстәрилсин вә хәстәлик мүддәтиндә онларын маашы верилсин.

14. Әмәк мүһафизәси ганунларыны позан сатибкарлар үчүн чинајәт мәс'улијјәти мүәјјән едилсин.

10. Әмәјин кикијена шәраитини јахшылашдырмаг вә муздлу әмәкдән истифадә едилән бүтүн мүәссисәләрдә фәһләләрин һәјат вә сағламлығыны горумаг һаггында сәһијјә ганунлары верилсин вә сәһијјә иши

фәһлә тәшкилатлары тәрәфиндән сечилән сәһиҗҗә мүфәттишлиҗинин ихтиҗарына верилсин.

11. Мәнзил һаггында ганун верилсин вә—јашајыш биналарынын сәһиҗҗә вәзиҗҗәтинә нәзарәт етмәк үчүн—фәһлә тәшкилатлары тәрәфиндән сечилән мәнзил мүфәттишликләри тә'сис едилсин. Лакин мәнзил мәсәләсини јалныз торпаг үзәриндә хүсуси мүлкиҗәтин јох едилмәси, учуз вә сағламлыға јарарлы мәнзилләр тикилмәси һәлл едә биләр.

12. Халг тәсәррүфатынын бүтүн саһәләриндә пешә мәһкәмәләри тә'сис едилсин.

15. Халг тәсәррүфатынын бүтүн саһәләриндә фәһлә вә саһибкар тәшкилатларынын мигдарча бәрабәр нүмаҗәндәләриндән ибарәт пешә мәһкәмәләри тәшкил едилсин.

16. Јерли өзүнүидарә органларына бир вәзифә олараг тапшырылсын ки, јерли вә кәлмә фәһләләри шиә көчүрмәк үчүн бүтүн истеһсал саһәләриндә васитәчилик конторлары (әмәк биржалары) тә'сис етсин вә бунларын идарә олунмасында фәһләләрин вә саһибкарларын нүмаҗәндәләри иштирак етсин.

13. Ишсизләрә иш тапмаг мәсәләсини дүзкүн һәлл етмәк үчүн әмәк биржалары тә'сис едилир. Әмәк биржалары (әсла бәрабәр нүмаҗәндәлик әсасында гурулмаг дејил) синфи пролетар тәшкилатлары олмалы, һәмкарлар иттифаглары илә вә дикәр фәһлә тәшкилатлары илә ән јахын әлагә сахламалы вә ичтимаи өзүнүидарә органларындан вәсаит алмалыдыр*.

---

* VII (Апрел) конфрансынын програм сексијасынын әмәк мүһафизәси јарымсексијасы тәрәфиндән һазырланыб «Партија програмыны нәзәрдән кечирмәјә даир материаллар» китабчасына дахил едилән «Игтисади минимум програмда дәјишикликләр лајиһәси»ндә ејни бәнд барәсиндә В. И. Ленин белә бир гејд вермишдир: «[1] Паритет («бәрабәр һүгуглу», ја'ни фәһләләрә вә капиталистләрә бәрабәр нүмаҗәндәлик верән) камералар мәсәләси барәсиндә 1891-чи илдә Фр. Енкелс Ерфурт програмыны лајиһәсинә даир өз тәнгидиндә јазырды:

«Гејд етмәк лазымдыр ки, јарысы фәһләләрдән, јарысы да саһибкарлардан тәртиб едилән фәһлә камералары васитәсилә бизи тәләҗә салмаг истәјирләр. Белә бир вәзиҗҗәтдә узун илләр әрзиндә чохлуг саһибкарларын тәрәфиндә оларды, бундан өтрү фәһләләр ичәрисиндә бир гара гојун» (ја'ни бир нәфәр е'тибарсыз адам) «олмасы кифајәтдир. Әкәр мүбаһисәли һалларда *һәр ики һиссәнин* өз нәтичәсини *ајрылыгда* (курсив Енкелсиндир) вермәси гејд олунмаса, саһибкарлар камерасы вә *онунла јанашы фәһләләрин мүстәгил камерасы* (курсив Енкелсиндир) «олмасы хејли даһа јахшы оларды[75]. Н. Ленин» («Партија програмыны нәзәрдән кечирмәјә даир материаллар». Петроград. 1917, сәһ. 15). *Ред.*

Билаваситә кәндлиләр үзәриндә ағыр бир әсарәт олан тәһкимчилик гурулушу галыгларыны арадан галдырмаг мәгсәдилә вә кәнддә синфи мүбаризәнин азад инкишаф етмәси үчүн Русија сосиал-демократ фәһлә партијасы *тәләб едир:*

1. Кәндлиләрин шәхсијјәтинә вә мүлкијјәтинә гаршы олан бүтүн силк мәһдудлуглары ләғв едилсин.

2. Кәндлиләрин силк ајрылығы илә бағлы олан бүтүн тә'диjә вә мүкәлләфијјәтләр арадан галдырылсын вә әсарәт характерли борч тәәһһүдләри ләғв едилсин.

3. Килсә, монастыр, ханәдан вә һөкумәт торпаглары мүсадирә едилсин вә бу торпаглар (һабелә дөвләт торпаглары) шәһәр вә кәнд даирәләрини бирләшдирән бөјүк јерли өзүнүидарә органларына верилсин, лакин көчүрмә фонду үчүн лазым олан торпаглар, һабелә үмумдөвләт әһәмијјәти олан мешәләр вә сулар демократик дөвләтин ихтијарына верилир.

4. Хырда торпаг саһиблијиндән башга, хүсуси саһибләр әлиндә олан торпаглар мүсадирә едилсин вә демократик принсипләр әсасында сечилән бөјүк јерли өзүнүидарә органларынын ихтијарына верилсин; мүсадирә едилмәли олан торпаг саһәләринин минимум мигдары бөјүк јерли өзүнүидарә органлары тәрәфиндән мүәјјән едилир;

Кәндлиләрин ингилаби чыхышларына, һәтта мүлкәдар торпагларынын мүсадирә олунмасына јардым едән Русија сосиал-демократ фәһлә партијасы игтисади инкишафын кедишини ләнкитмәк үчүн едилән һәр чүр чәһдләрә һәмишә вә дөнмәдән мүгавимәт көстәрәчәкдир. Ингилаб галибијјәтлә ирәлиләдији тәгдирдә мүсадирә олунмуш торпаглары демократик јерли өзүнүидарә органларынын ихтијарына вермәјә чалышан Русија сосиал-демократ фәһлә партијасы, бунун үчүн шәраит әлверишли олмадыгда, үзәриндә әслиндә хырда тәсәррүфатлар гурулмуш олан мүлкәдар торпагларынын, јахуд бу тәсәррүфатлары ирилләшдирмәк үчүн лазым кәлән торпагларын кәндлиләр арасында бөлүшдүрүлмәсинә тәрәфдар олачагдыр.

1. Русијада бүтүн мүлкәдар торпагларынын (һабелә ханәдан, килсә вә с. вә с. торпагларынын) дәрһал вә тамамилә мүсадирә едилмәси уғрунда вар гүввәси илә мүбаризә апарыр.

2. Дәрһал бүтүн торпагларын, кәндли депутатлары Советләриндә вә ја һәгигәтән тамамилә демократик јолла сечилиб мүлкәдар вә мә'мурлардан гәтијјән асылы олмајан дикәр јерли өзүнүидарә органларында тәшкил олунмуш кәндлиләрин әлинә кечмәсинә тәрәфдардыр.

3. Дөвләтдәки бүтүн торпагларын миллиләшдирилмәсини тәләб едир; бүтүн торпаглар үзәриндә мүлкијјәт ихтијарынын дөвләтә верилмәси демәк олан миллиләшдирмә, торпаг һаггында сәрәнчам вермәк һүгугуну јерли демократик идарәләрә верир.

4. Русијанын бир сыра јерләриндә мүлкәдарларын иш һејванлары вә инвентарларындан бүтүн торпагларын бечәрилмәсиндә ичтимаи гајдада истифадә етмәкдән өтрү бунлары кәндли комитәләриндә тәшкил олунмуш кәндлиләрә верән кәндли комитәләринин тәшәббүсүнә јардым едир.

5. Кәнд пролетарларына вә јарымпролетарларына мәсләһәт көрүр ки, онлар һәр бир мүлкәдар маликанәсиндән кифајәт гәдәр ири һәчмдә нүмунәви тәсәррүфат јарадылмасына чалышсынлар вә бу тәсәррүфат агрономларын рәһбәрлији алтында вә ән јахшы техники васитәләр тәтбиг етмәклә кәнд тәсәррүфаты фәһләләри депутатлары Советләри тәрәфиндән ичтимаи гајда илә идарә едилсин.

Ејни заманда партија бүтүн һалларда вә демократик аграр дәјишикликләрнин һәр бир шәраитиндә: даим кәнд пролетарнатынын мүстәгил синфи тәшкил олунмасына чалышмағы, онун мәнафејинин кәндли бурҗуазнјасынын мәнафејинә барышмаз сүрәтдә әкс олдуғуну опа изаһ етмәји, әмтәә истеһсалы мөвчуд олдугча күтләләрин јохсуллуғуну һеч бир заман арадан галдырмаға гадир олмајан хырда тәсәррүфат системинә үјмагдан кәнд пролетарнатыны чәкиндирмәји вә нәһајәт, һәр бир јохсуллуғу, һәр бир истисмары арадан галдырмаг үчүн јеканә васитә

олан там сосиалист чеврилишинин зәрури олдуғуну она көстәрмәји өз гаршысына вәзифә гојур.

Өзүнүн ән јахын мәгсәдләринә наил олмаға чалышан Русија сосиал-демократ фәһлә партијасы Русијадакы ичтимаи вә сијаси гурулуша гаршы һәр бир мүхалифәт вә ингилаб һәрәкатына јардым едәрәк, ејни заманда зәһмәткеш синифләр үзәриндә полис-мә'мур гәјјумлуғунун һәр һансы бир шәкилдә кенишләндирилмәсини вә ја мөһкәмләндирилмәсини нәзәрдә тутан бүтүн ислаһатчылыг лајиһәләрини гәти рәдд едир.

Русија сосиал-демократ фәһлә партијасы өз тәрәфиндән мөһкәм әминдир ки, көстәрилән сијаси сосиал дәјишикликләр јалныз мүтләгијјәти јыхмаг вә бүтүн халг тәрәфиндән азад сурәтдә сечилән Мүәссисләр мәчлиси чағырмаг јолу илә тамамилә, ардычыл вә мөһкәм бир сурәтдә һәјата кечирилә биләр.

КӘНДЛИ ДЕПУТАТЛАРЫНЫН I ҮМУМРУСИЈА ГУРУЛТАЈЫ[76]

4—28 МАЈ (17 МАЈ—10 ИЈУН) 1917-чи ИЛ

Проект резолюции по аграрному вопросу

представленный Н. Ленинским на Всероссийский совет крестьянских депутатов от имени с.-д. фракции.

1. Вся помещичьи и удельно-кабинетские земли, а равно удельная, церковная и так далее, должны немедленно перейти в народу без всякого выкупа.

2. Крестьянство должно организовано, через свои Советы Крестьянских Депутатов, брать всю землю на местах немедленно для полного государственного распоряжения его, нисколько не предрешая этим окончательного установления земельных распределов Учредительным Собранием или Всероссийским Советом Советов, если народ передаст центральную государственную власть в руки такого Совета Советов.

3. Каждая собственность на землю всякая должна быть уничтожена то-есть право собственности на всю землю должно принадлежать только всему народу; распоряжаться же землею должны

1

АГРАР МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР ГӘТНАМӘНИН ЛАЈИНӘСИ[77]

1. Бүтүн мүлкәдар вә хүсуси сащибкар торпаглары, нәбелә ханәдан, килсә вә илахир торпаглары тамамилә өдәнчсиз олараг дәрһал халгын әлинә кечмәлидир.

2. Кәндлиләр јерләрдә бүтүн торпаглары тәсәррүфат истифадәси үчүн мүтәшәккил сурәтдә, өз кәндли депутатлары Советләри васитәсилә дәрһал әлә алмалы, лакин бунунла торпаг гајдаларынын Мүәссисләр мәчлиси тәрәфиндән, јахуд халг мәркәзи дөвләт һакимијјәтинин Үмумрусија Советләр Советинин ихтијарына версә, һәмин Советләр Совети тәрәфиндән гәти мүәјјән едилмәси мәсәләси ирәличәдән әсла һәлл едилмиш олмур.

3. Торпаг үзәриндә үмуми јјәтлә хүсуси мүлкијјәт арадан галдырылмалыдыр, јә'ни бүтүн торпаг үзәриндә мүлкијјәт һүгугу анчаг бүтүн халга мәхсус олмалыдыр; торпаг һаггында сәрәнчам исә јерли демократик органлар тәрәфиндән верилмәлидир.

4. Кәндлиләр торпаг һаггында дәрһал сәрәнчам вермәк үчүн јерләрдә мүлкәдарларла «сазишә кәлмәк» барәсиндә капиталистләрин, мүлкәдарларын вә онларын Мүвәггәти һөкумәтинин мәсләһәтини рәдд етмәлидирләр; бүтүн торпаг һаггында сәрәнчам верилмәси мәсәләси чохлуғун, јә'ни кәндлиләрин азлыгла, һәм дә чүзи азлыгла, јә'ни мүлкәдарларла сазиши әсасында дејил, јерли кәндлиләрин әксәријјәтинин мүтәшәккил гәрары илә мүәјјән едилмәлидир.

5. Бүтүн мүлкәдар торпагларынын өдәнчсиз олараг кәндлиләрин әлинә кечмәсинә гаршы тәкчә мүлкә-

дарлар дејил, һабелә капиталистләр дә бүтүн васитәләрлә мүбаризә апарырлар вә апарачаглар; капиталистләр исә нәинки јалныз пул чәһәтдән, һәлә дә авам олан күтләјә гәзетләр васитәсилә, капитал һөкмранлығына алышмыш олан бир чох мә'мурлар, гуллугчулар вә с. васитәсилә тә'сир көстәрмәк чәһәтдән дә чох бөјүк үстүнлүјә маликдирләр. Буна көрә дә кәндли күтләләри ичәрисиндә капиталистләрә олан е'тимады гырмадан, шәһәр фәһләләри илә кәндлиләрин мөһкәм иттифагы олмадан, бүтүн дөвләт һакимијјәти тамамилә фәһлә, әскәр, кәндли вә с. депутатлары Советләринин әлинә кечмәдән бүтүн мүлкәдар торпагларынын өдәнчсиз олараг кәндлиләрин әлинә кечмәси нә ахырадәк ичра олуна биләр, нә дә мөһкәмләндирилә биләр. Анчаг бу кими Советләрин әлиндә олан дөвләт һакимијјәти вә полис васитәсилә дејил, мә'мурлар васитәсилә дејил, халгдан ајры салынмыш даими орду васитәсилә дејил, мәһз фәһлә вә кәндлиләрин елликлә, силаһлы үмумхалг милиси васитәсилә дөвләти идарә едән бир һакимијјәт јухарыда көстәрилән вә бүтүн кәндлиләрин тәләб етдији торпаг дәјишикликләрини тә'мин едә биләр.

6. Муздлу кәнд тәсәррүфаты фәһләләри вә јохсул кәндлиләр, јә'ни кифајәт гәдәр торпағы, мал-гарасы, аләти олмајыб, өз јашајыш васитәләрини гисмән муздлу әмәклә әлдә едәнләр вар гүввә илә чалышыб ајрыча Советләрдә вә ја үмумкәндли Советләри дахилиндә ајрыча групларда мүстәгил тәшкил олунмалыдырлар ки, капиталистләр вә мүлкәдарларла лабүд сурәтдә иттифаг бағламаға чан атан варлы кәндлиләрә гаршы өз мәнафеләрини мүдафиә едә билсинләр.

7. Мүһарибә нәтичәсиндә, бүтүн вурушан өлкәләр вә бир чох битәрәф (мүһарибә етмәјән) өлкәләр кими, Русија да ишчи азлығы, көмүр, дәмир вә саирә азлығы үзүндән дағынты, фәлакәт вә ачлыг тәһлүкәси гаршысындадыр. Анчаг фәһлә вә кәндли депутатларынын бүтүн мәһсул истеһсалына вә бөлкүсүнә нәзарәт вә рәһбәрлик етмәјә кечмәси өлкәни хилас едә биләр. Буна көрә капиталистләри васитә-

чилијә бурахмадан вә онлары фабрикләрин идарә олунмасы ишиндән кәнар етмәклә тахылы вә башга кәнд мәһсулларыны аләтләрә, ајаггабы, палтар вә саирәјә дәјишмәк һаггында дәрһал кәндли депутатлары Советләринин фәһлә депутатлары Советләри илә сазишини һазырламаг лазымдыр. Јенә дә һәмин мәгсәдлә мүлкәдар мал-гарасындан вә аләтләриндән елликлә истифадә етмәк үчүн, һәмин мал-гара вә аләтләрин кәндли комитәләринин әлинә кечмәсинә кениш рәғбәт ојадылмалыдыр. Бунунла бирликдә торпағы агрономларын рәһбәрлији алтында ән јахшы аләтләрлә елликлә бечәрмәк шәрти илә һәр бир мүлкәдар тәсәррүфатындан кәнд тәсәррүфаты вә фәһләләри депутатлары Советләринин гәрары илә нүмунәви тәсәррүфат јарадылмасына кениш рәғбәт ојадылмалыдыр.

1917-чи ил мајын 17-дән (30-дан) әввәл јазылмышдыр

1917-чи илин мајында ајрыча вәрәғә шәклиндә (гурултај нүмајәндәләри үчүн) чап едилмишдир;

1917-чи илин декабрында бу китабчада бурахылмышдыр.

Әлјазмасындан чап олунур

В. Ленин «Аграр мәсәләсинә даир материаллар». Петербург, «Прибој» нәшријјаты

2

АГРАР МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР НИТГ 22 МАЈ (4 ИЈУН) 1917-чи ИЛ

Јолдашлар, кәндли Советинин сосиал-демократ фраксијасы адындан сизә тәгдим етмәк истәдијим гәтнамә чап едилиб нүмајәндәләрә пајланмышдыр. Әкәр бу гәтнамә һамыја чатмамышса, онда күнү сабаһ әлавә олараг мүәјјән гәдәр чап едилиб истәјәнләрин һамысына пајланмасы үчүн тәдбир көрәрик.

Әлбәттә, гыса мә'рузәдә мән анчаг, кәндлиләри вә фәһлә синфини ән чох марагландыран башлыча, әсас мәсәләләр үзәриндә дајана биләрәм. Мәсәлә илә даһа мүфәссәл марагланан лара мән партијамызын, Русија сосиал-демократ фәһлә (болшевикләр) партијасынын гәтнамәсини—«Солдатская Правда» гәзетинин 13-чү №-синә әлавә шәклиндә нәшр олунмуш вә бизим «Правда» гәзетимиздә дәфәләрлә изаһ едилмиш гәтнамәни охумағы төвсијә едә биләрәм[78]. Инди исә мән тәгдим етдијим гәтнамәнин вә аграр мәсәләси һаггындакы партија програмымызын ән мүһүм, ән мүбаһисәли вә ја анлашылмазлыға сәбәб олан маддәләрини изаһ етмәклә кифајәтләнмәли олачағам. Бу кими мүбаһисәли вә ја анлашылмазлыға сәбәб олан илк маддәләрдән бири дүнән вә ја сағакүн Баш торпаг комитәсинин[79] ичласында да мүзакирә олунмуш мәсәләдир ки, бу ичлас барәсиндә јәгин һамыныз ешитмисиниз, јахуд дүнәнки вә ја сағакүнкү гәзетләрдә охумусунуз. Баш торпаг комитәсинин ичласында бизим партијамызын нүмајәндәләриндән бири, мәним Мәркәзи Комитә јолдашым Смилга јолдаш иштирак етмишдир. Ичласда о белә бир тәклиф ирәли сүрмүшдүр ки, Баш торпаг комитәси мүл-

кәдар торпагларынын кәндлиләр тәрәфиндән дәрhал мүтәшәккил сурәтдә әлә алынмасына тәрәфдар олсун; бу тәклиф үстүндә Смилга јолдаша бир чох кәскин е'тиразлар едилмишдир. (Бир сәс: «Бурада да hәмчинин».) Инди мәнә дејирләр ки, бурада да, бир чох јолдаш ејнилә бу тәклифин әлејhинә чыхачагдыр. Буна көрә програмымызын бу маддәсини изаh етмәк үзәриндә дајанмаға мәним даha чох әсасым вардыр, чүнки мәнә елә кәлир ки, бизим програмымызын әлејhинә едилән бүтүн е'тиразларын чох hиссәси, зәннимчә, анлашылмазлыг үзүндән вә ја бахышларымызын јанлыш ишыгландырылмасындан ирәли кәлир.

Партијамызын бүтүн гәтнамәләри, органымызын бүтүн мәгаләләри, бизим «Правда» гәзетимиз нәдән бәhс едир? Биз дејирик ки, истисnасыз олараг торпагларын hамысы бүтүн халгын мүлкиҹјәтинә кечмәлидир. Биз, хүсусән 1905-чи ил кәндли hәрәкатыны тәдгиг етмәк әсасында, I вә II Дөвләт думасында[80] кәндли депутатларынын бәјанатлары әсасында бу нәтичәјә кәлмишик; hәмин думаларда, Русијанын hәр тәрәфиндән кәлән бир чох кәндли депутатлары өз фикирләрини нисбәтән, әлбәттә, *нисбәтән* азад сурәтдә сөјләјә билирдиләр.

Торпагларын hамысы бүтүн халгын мүлкиҹјәти олмалыдыр. Бурадан артыг о нәтичә чыхыр ки, мүлкәдар торпагларынын дәрhал вә пулсуз олараг јерли кәндлиләрин әлинә кечмәсини мүдафиә едәркән биз hәмин торпагларын мүлкиҹјәт үчүн зәбт едилмәсини әсла мүдафиә етмирик, hәмин торпагларын бөлүшдүрүлмәсини әсла мүдафиә етмирик. Биз еhтимал едирик ки, јерли кәндлиләр јерли вә кәндли нүмајәндәләри әксәриҹјәтинин гәбул етдиҹи гәрара әсасән торпаглары бир әкин үчүн көтүрмәлидирләр. Биз әсла ону мүдафиә етмирик ки, бу торпаг, инди ону бир әкин үчүн көтүрән кәндлиләрин мүлкиҹјәтинә кечсин. Бизим тәклифимизин әлејhинә мәним даим ешитдиҹим вә капиталист гәзетләринин сәhифәләриндә раст кәлдиҹим бу кими е'тиразларын hамысы бизим бахышларымызын ачыгча јанлыш шәрh едилмәсиндән ирәли кәлир. Мадам биз демишик—мән исә тәк-

рар едирәм: биз бүтүн өз гәтнамәләримиздә демишик ки, торпаг бүтүн халгын мүлкиҹҹәти олмалы вә пулсуз олараг халгын әлинә кечмәлидир—онда аҹдындыр ки, анчаг мәркәзи дөвләт һакимиҹҹәти, ҹә'ни Мүәссисләр мәчлиси вә ҹа әкәр кәндли вә фәһлә күтләләри Үмумрусија Советләр Совети ҹаратса, бу Советләр Совети һәмин торпағын бөлкүсүнү гәти мүәҹҹән етмәли, торпаг гаҹдаларыны гәти мүәҹҹән етмәлидир. Бу барәдә һеч бир фикир аҹрылығы ҹохдур.

Фикир аҹрылығы сонрадан, ҹә'ни о заман башланыр ки, бизә е'тираз едиб дејирләр: «әкәр белә исә, онда мүлкәдар торпагларынын пулсуз олараг дәрһал һәр һансы бир шәкилдә кәндлиләрин әлинә кечмәси өзбашыналыг олар». Мәһз һәмин бахышы, торпаг назири Шингарјовун өз мәшһур телеграмында ән дүрүст, ән мө'тәбәр, ән санбаллы олараг билдирдиҹи бу бахышы биз ән сәһв бир бахыш, кәндлиләр үчүн әлверишсиз, әкинчиләр үчүн әлверишсиз, өлкәни тахылла тә'мин етмәк үчүн әлверишсиз бир бахыш, әдаләтсиз бир бахыш һесаб едирик. Бизим даһа чох нәҹә е'тираз етдиҹимизи көстәрмәк үчүн һәмин телеграмы охумағы лазым билирәм.

«Үмумдөвләт гануну олмадан торпаг мәсәләсинин мүстәгил сурәтдә һәлл едилмәсинә ҹол верилә билмәз. Өзбашыналыг дөвләт мигҹасында фәлакәтә сәбәб олар... торпаг мәсәләсини ганун үзрә һәлл етмәк—Мүәссисләр мәчлисинин ишидир. Һазырда ҹерләрдә волост әрзаг комитәләри ҹанында әкинчиләр вә торпаг саһибләри тәрәфиндән барышдырычы торпаг камералары тәшкил олунмушдур».

Бу мәсәләҹә даир һөкумәт бәҹанатынын әсас ҹери бундан ибарәтдир. Әкәр сиз бу мәсәлә һаггында дүнән вә ҹа срағакүн Баш торпаг комитәсинин гәбул етдиҹи гәтнамә[81] илә, һабелә бу күнләрдә Дөвләт думасы үзвләринин мүшавирәсиндә[82] гәбул едилән гәтнамә илә таныш олсаныз, көрәрсиниз ки, көстәрилән һәр ики гәтнамә һәмин бахыша әсасланыр. Бу гәтнамәләрдә торпағын дәрһал вә пулсуз олараг кәндлиләрин ихтиҹарына верилмәсини вә онун ҹерли кәндли комитәси тәрәфиндән бөлүшдүрүлмәсини һәҹата кечирмәк истәҹән кәндлиләр өзбашыналыг етмәкдә тәгсирләндирилир вә буна дәлил олараг көстәрилир

кн, анчаг кәндлиләрин торпаг саһибләри илә, әкинчиләрин торпаг саһибләри илә көнүллү сазиши, куја анчаг белә бир сазиш үмумдөвләт тәләбатына вә мәнафеjинә уjғундур. Бах буну биз рәдд едирик, бах буна гаршы е'тираз едирик.

Бизим тәклифләримизә гаршы едилән бу е'тиразлары тәһлил едәк. Адәтән е'тираз едиб дејирләр ки, Русиjада торпаг истәр кәндләр вә волостлар кими ajры-ajры кичик ваһидләр арасында, истәрсә дә губерниja вә вилajәтләрдән ибарәт бөjүк ваһидләр арасында олдугча гejри-бәрабәр бөлүнмүшдүр. Дејирләр ки, әкәр jерли әһали, мүлкәдарларын арзусу илә һесаблашмадан өз әксәриjjәтинин гәрары илә торпағы өз әлинә алса, һәм дә пулсуз алса, онда гejри-бәрабәрлик галар вә ja һәтта бунун мөһкәмләнәчәjи горхусу мejдана чыхар. Биз чаваб вериб дејирик ки, бу дәлил анлашылмазлыг нәтичәсидир. Нә гәдәр ки, Мүәссисләр мәчлиси вә ja үмумиjjәтлә мәркәзи дөвләт һакимиjjәти гәти олараг jени гајда гоjмамышдыр, торпағын гejри-бәрабәр бөлкүсү һәр һалда давам едәчәкдир. Нә гәдәр ки, бу гајда гоjулмамышдыр,—мәсәлә истәр кәндлисајағы, истәрсә мүлкәдарсајағы һәлл олунсун, истәр биз истәjән кими торпаг дәрһал кәндлиләрин әлинә кечсин, истәрсә дә мүлкәдар илә ичарәдар-кәндлинин өз һүгугуну сахламасы шәрти илә торпағы jүксәк гиjмәтә ичарәjә вермәjә һазыр олан мүлкәдарларын истәдиjи кими олсун, һеч фәрги jохдур, һәр ики һалда гejри-бәрабәр бөлкү галыр. Бизә едилән бу е'тираз тамамилә jанлыш вә һагсыз е'тираздыр. Биз дејирик ки, нәинки кәндлиләрин әксәриjjәтинин ирадә вә гәрарларына архаланан, һабелә бу әксәриjjәтин фикрини билаваситә ифадә едән мәркәзи дөвләт һакимиjjәтини мүмкүн гәдәр тез jаратмаг лазымдыр. Бу барәдә мүбаһисә jохдур. Болшевикләрә гаршы ешитдиjимиз е'тиразлары, капиталист гәзетләринин онлара гаршы һүчумларыны, бизим куја анархист олдугумузу иддиа етмәләрини биз даһа гәтиjjәтлә рәдд едирик вә бу һүчумлары бәдхаһлыгла jajылан jалан вә ифтира һесаб едирик.

Анархист о адамлара дејилир ки, онлар дөвләт һакимијјәтинин зәрури олдуғуну инкар едирләр, биз исә дејирик ки, бу һакимијјәт мүтләг зәруридир, һәм дә Русија үчүн тәкчә инди дејил, һәтта билаваситә сосиализмә кечәчәк һәр бир дөвләт үчүн дә мүтләг зәруридир. Ән мөһкәм һакимијјәт олмасы мүтләг зәруридир. Бизим истәдијимиз анчаг одур ки, бу һакимијјәт тамамилә вә јалныз чохлуг тәшкил едән фәһлә, әскәр вә кәндли депутатларынын әлиндә олсун. Башга партијалардан бизим фәргимиз бах бундадыр. Биз мөһкәм дөвләт һакимијјәтинин зәрури олдуғуну әсла инкар етмирик, биз анчаг ону дејирик ки, бүтүн мүлкәдар торпаглары јерли кәндли комитәсинин әксәријјәт тәрәфиндән гәбул едилмиш гәрары илә пулсуз олараг кәндлиләрин әлинә кечмәлидир, бу шәртлә ки, һеч бир әмлак корланмасын. Бу, бизим гәтнамәмиздә лап дүрүст көстәрилмишдир. Бизим бахышымызын куја өзбашыналыг олдуғуну сөјләјиб она е'тираз олунмасыны биз гәти рәдд едирик.

Јох, бизим фикримизчә, әкәр мүлкәдарлар торпаглары өзләри үчүн сахлајыр, јахуд бу торпаглар үчүн пул алырларса, бу өзбашыналыгдыр, лакин кәндлиләрин чохусу дејәндә ки, мүлкәдарлар торпаглары мүлкәдарларын әлиндә галмамалыдыр, дејәндә ки, кәндлиләр һәмин мүлкәдарлардан, торпаг саһибләриндән узун он илләр боју, әсрләр боју зүлмдән башга бир шеј көрмәмишләр, бу өзбашыналыг дејилдир, *һүгугу бәрпа етмәкдир,* һүгугу бәрпа етмәк ишиндә исә көзләмәк олмаз. Инди торпағын кәндлиләрин әлинә кечмәси тәдбири һәјата кечирилсә, вилајәтләр арасындакы гејри-бәрабәрлији арадан галдырмаг олмаз—бу шүбһәсиздир, лакин Мүәссисләр мәчлиси топланмајынча бу гејри-бәрабәрлији һеч кәс арадан галдыра билмәз. Бизә е'тираз едән вә бизим бахышларымызын тәрәфдарларыны «өзбашыналыг» үстүндә рәсми кағызларда рүсвај едән Шингарјовдан, һәмин гејри-бәрабәрлијә гаршы онун инди нә тәклиф етдији сорушулса, буна чаваб верә билмәз. О, һеч бир шеј тәклиф етмир вә һеч бир шеј дә тәклиф едә билмәз.

Россійская Соціалъ Демократическая Рабочая Партія.

Пролетаріи всѣхъ странъ, соединяйтесь!

Рѣчь Ленина.

по аграрному вопросу.

(Произнесена 22-го мая 1917 года на Всероссій-скомъ Совѣтѣ Крестьянскихъ Депутатовъ.)

ИЗДАНІЕ
Смоленскаго Комитета Р. С.-Д. Р. П.
1917.

РСДФ(б)П Смоленск комитэси тэрэфиндэн нэшр едилэн «Ленинин аграр мэсэлэсинэ даир нитги» китабчасынын үз габыгы. — 1917-чи ил

Кичилдилмишдир

О дејир: «кәндлиләрин мүлкәдарларла көнүллү сазиши олмалыдыр». Бу нә демәкдир? Аврора Русијасындакы торпаг сahибликинә аид ики әсас рәгәм көстәрәчәјәм. Бу рәгәмләр көстәрир ки, рус кәндинин бир тәрәфиндә ән варлы мүлкәдарлар, о чүмләдән чох варлы вә ән пис мүлкәдарлар олан Романовлар дурур, дикәр тәрәфиндә исә јохсул кәндлиләр. Шингарјов тәрәфиндән, бүтүн мүлкәдар вә капиталистләр тәрәфиндән апарылан бу тәблиғатын мә'насынын нәдән ибарәт олдуғуну сизә көстәрмәк үчүн ики рәгәми мисал кәтирәчәјәм. Һәмин ики рәгәм бунлардыр: бүтүн Аврора Русијасынын ән варлы мүлкәдарларыны көтүрсәк, мә'лум олар ки, сајы 30 000 нәфәрдән аз олан бу мүлкәдарларын әлиндә 70 милјон десјатинә гәдәр торпаг вардыр. Бу о демәкдир ки, һәрәсинә 2 000 десјатиндән чох торпаг дүшүр. Силк фәргн гојмадан варлы рус мүлкәдарларынын ән јухары тәбәгәләри (бурада әксәриҗјәт задәканлардыр, лакин башга торпаг сahибләри дә вардыр) көтүрүлсә, онлар 30 000-дир вә онларын әлиндә 70 милјон десјатин торпаг вардыр! Бүтүн Русијада бир чүр топланмыш олан сон мә'луматын верилдији һәмин 1905-чи ил сијahысына әсасән јохсул кәндлиләр hаггындакы рәгәмләр көтүрүлдүкдә исә,—һәрчәнд чар заманы чар мә'мурлары тәрәфиндән топланмыш олан һәр бир статистика кими бу мә'лумат да әслиндә чох е'тибарлы дејилдир, амма һәр hалда һәгигәтә ән чох јахын олан вә ән чох мүгајисә едилә билән рәгәмләр верир,—бу рәгәмләрә көрә јохсул кәндлиләр 10 милјон һәјәтдир вә онларын тәгрибән 70—75 милјон десјатин торпағы вардыр. Бу о демәкдир ки, бириндә һәр һәјәтә 2 мин десјатиндән артыг, о бириндә исә 7 десјатин јарым торпаг вардыр! Һәлә бир дуруб дејирләр ки, кәндлиләр көнүллү сазишә разы олмасалар, өзбашыналыг олар. Бәс бу «көнүллү сазиш» нә демәкдир? Бу о демәкдир ки, мүлкәдарлар, ола биләр, јахшы ичарә hаггы мүгабилиндә торпағы күзәшт едәрләр, лакин торпағы hеч кәсә пулсуз вермәзләр. Бу әдаләтлидирми? Јох, әдаләтли дејилдир. Кәндли әhали үчүн бу әлверишлидирми? Јох, әлвe-

ришли дејилдир. Гәти торпаг мүлкијјәтинин нечә мүәјјән едиләчәји кәләчәк мәркәзи һакимијјәтин ишидир, инди исә мүлкәдар торпағы, мүтәшәккил сурәтдә зәбтедилмә шәрти илә дәрһал пулсуз олараг кәндлиләрин әлинә кечмәлидир. Назир Чернов Баш торпаг комитәсиндә мәним јолдашым Смилгаја е'тираз едиб демишдир ки, «мүтәшәккил зәбт етмәк» бирбиринә рәдд едән ики сөздүр: әкәр зәбт етмәкдирсә, демәли, гејри-мүтәшәккилдир, јох әкәр мүтәшәккилдирсә, демәли, зәбт етмәк дејилдир. Зәннимчә, бу тәнгид јанлышдыр. Зәннимчә, кәнддә вә ја волостда, гәзада, губернијада кәндлиләр әксәријјәтлә гәрар гәбул етсәләр—вә бә'зи губернијаларда, бәлкә дә бүтүн губернијаларда кәндли гурултајлары јерләрдә, әксәријјәтин мәнафе вә ирадәсини тәмсил едән, әһалинин, јә'ни әкинчиләрин әксәријјәтинин ирадәсини тәмсил едән һакимијјәт гурмушларса,—јерләрдә белә бир һакимијјәт јарадылмышса, онун гәрары кәндлиләрин гәбул едәчәкләри бир һакимијјәтин гәрарыдыр. Бу елә бир һакимијјәтдир ки, јерләрдә кәндли әһали она там һөрмәт бәсләмәјә билмәз, чүнки бу һакимијјәт, азад сурәтдә сечилән бу һакимијјәт, шүбһәсиз, гәрар чыхарачагдыр ки, мүлкәдар торпағы дәрһал кәндлиләрин әлинә кечсин. Гој кәндли билсин ки, о мүлкәдар торпағыны көтүрүр, әкәр пул верирсә, гој гәза кәндли кассаларына версин, гој о билсин ки, бу пуллар кәнд тәсәррүфатынын јахшылашдырылмасына, күчә дөшәнмәсинә, јол салынмасына вә саирәјә хәрчләнәчәкдир. Гој о билсин ки, өз торпағыны дејил, *һәмчинин мүлкәдар торпағыны дејил,* мәһз үмумхалг торпағыны, Мүәссисләр мәчлисинин гәти сәрәнчам верәчәји бир торпағы көтүрүр. Буна көрә дә ингилабын лап әввәлиндән е'тибарән, биринчи торпаг комитәси тә'сис едилән замандан е'тибарән мүлкәдарын торпаг үзәриндә һеч бир һүгугу олмамалыдыр, һәм дә бу торпаг үчүн һеч бир пул алынмамалыдыр.

Бизимлә әлејһдарларымыз арасында әсас зиддијјәт буну анламаг үзәриндәдир ки, гајда нәдир, ганун нәдир. Индијәдәк белә һесаб едирләр ки, гајда-ганун—мүлкәдар вә мә'мурлар үчүн әлверишли олан

шејдир, биз исә дејирик ки, гајда-ганун—кәндлиләрин әксәријјәти үчүн әлверишли олан шејдир. Һәм дә нә гәдәр ки, Үмумрусија Советләр Совети јохдур, нә гәдәр ки, Мүәссисләр мәчлиси јохдур, о вахтадәк јерләрдә һәр бир һакимијјәт—гәза комитәләридир, губернија комитәләридир, бу ән јүксәк гајда вә ганундур! Өзбашыналыг биз она дејирик ки, әсрләр боју давам едән көһнә һүгуглар әсасында бир мүлкәдар, тәхминән һәрәсинин 7 десјатин јарым торпағы олан үч јүз кәндли аиләси илә «көнүллү» сазиш олмасыны тәләб едир! Биз дејирик: «гој әксәријјәтә көрә гәрар гәбул едилсин; биз истәјирик ки, бирчә ај да итирмәдән, бирчә һәфтә дә итирмәдән, бирчә күн дә итирмәдән кәндлиләр индичә мүлкәдар торпагларыны көтүрсүнләр!».

Бизә е'тираз едиб дејирләр: «ахы, кәндлиләр инди торпағы зәбт етсәләр, бу торпағы јәгин ки, мал-гарасы, аләти вә с. олан даһа варлы кәндлиләр әлә кечирәрләр; она көрә дә мәһз јохсул кәндлиләрин нөгтеји-нәзәриндән бу һал тәһлүкәли олмазмы?». Јолдашлар, мән бу дәлил үзәриндә дајанмалыјам, чүнки бизим партијамыз бүтүн гәрарларымызда, програмларымызда вә халга мүрачиәтләримиздә билдирир: «биз муздлу фәһләләрин вә јохсул кәндлиләрин партијасыјыг; биз онларын мәнафејини горумаг истәјирик; онларын васитәсилә, анчаг онларын, һәмин синифләрин васитәсилә бәшәријјәт, бу капиталист мүһарибәсинин ону салмыш олдуғу дәһшәтләрдән гуртара биләр».

Одур ки, белә е'тиразлара, бизим гәрарларымызын куја јохсул кәндлиләрин мәнафејинә ујғун кәлмәдији һаггындакы е'тиразлара биз чох диггәтлә јанашыр вә бунларын үзәриндә хүсуси диггәтлә дајанмаға чағырырыг, чүнки бу е'тиразлар ишин лап маһијјәтинә, мәсәләнин лап көкүнә зиддир. Ахы әсл мәсәлә дә мәһз ондадыр ки, баш верән ингилабда, Русијада әмәлә кәлән дөвләт дәјишиклијиндә, муздлу шәһәр вә кәнд фәһләләринин мәнафејини, јохсул кәндлиләрин мәнафејини нечә горумаг олар, онларын мәнафејини мүлкәдарлара вә ја капиталистләрин тајы олан вар-

лы кəндлиləрə гаршы нечə горумаг олар вə горумаг лазымдыр. Əлбəттə, мəсələнин чаны, əсл мəтləб бундадыр! Бизə е'тираз едиб дејирləр ки, əкəр торпағы дəрhал зəбт етмək кəндлиləрə төвсијə олунса, онда аləти вə мал-гарасы оланлар торпағы биринчи нөвбədə əлə кечирəр, јохсулларын исə əли бош галар. Мəн сиздəн сорушурам, мүлкədарларла көнүллү сазишин мəкəр бир көмəји олармы?

Сиз көзəл билирсиниз ки, мүлкədарлар, чибиндə бир гəпији олмајан кəндлиləрə торпағы көнүлсүз ичарəјə верирləр вə əксинə, мүлкədарлара јахшы пул вə'д едəндə, онлар «көнүллү» сазишləрə чан атырлар. Мүлкədарлар индијədəк өз торпагларыны hеч кəсə мүфтə вермəмишləр; куја ки, бизим Русијада hеч кəс белə бир шеј көрмəмишдир.

Мүлкədарла көнүллү сазиш бағланмасындан данышмаг—варлы кəндлиləрин малик олдуглары имтијазлы, үстүн мөвгеји, əлверишли чəhətləри daha чох гүввətləндирмək, артырмаг, мөhкəмlətmək демəкдир, чүнки варлы кəндлиләр, јəгин ки, мүлкədарларын тələб етдији пулу верə биләрләр вə варлы кəндли həр бир мүлкədар үчүн тə'дијə габилијјəти олан бир адамдыр. Мүлкədар билир ки, варлы кəндли ондан тələб олунан пулу верə биләр вə бу пулу ондан алмаг олар, буна көрə дə мүлкədарларла бу кими «көнүллү» сазишләрдə јохсул кəндлиләр дејил, мəhз варлы кəндлиләр газанмыш олур. Əксинə, јохсул кəндлијə дəрhал көмək етмəјə бир имкан варса, о да анчаг мəним тəклиф етдијим тədбирдир, јə'ни: торпаг дəрhал пулсуз олараг кəндлиləрин əлинə кечмəлидир.

Мүлкədар мүлкијјəти ən бөјүк бир ədаләтсизлик олмушдур вə белə бир ədаләтсизлик олараг галыр. Кəндлиләрин бу торпаға пулсуз сahиб олмасы, əксəријјəтlə гəрара алындығы тəгдирдə, өзбашыналыг дејил, hүгугун бəрпа едилмəсидир. Бизим нөгтеји-нəзəримиз белədир, буна көрə дə јохсул кəндлиләрин бундан куја зəрəр көрəчəкləри hаггында ирəли сүрүлən дəлили биз бөјүк бир ədаләтсизлик hесаб едирик. Бир мүлкədарын 2000 десјатин, 300 кəндлинин

һәр биринин исә тәхминән 7 десјатин јарым торпағы олмасыны «көнүллү» сазиш адландырырлар—анчаг Шингарјов буну «көнүллү» сазиш адландыра биләр. Бу сазиши көнүллү сазиш адландырмаг кәндлиләрә истеһза етмәк демәкдир. Бу көнүллү сазиш дејил, кәндлиләр үчүн мәчбури сазишдир вә нә гәдәр ки, һәр бир волост, губернија, гәза вә Үмумрусија кәндли Совети мүлкәдар мүлкиҹҹәтинин бөјүк бир әдаләтсизлик олдуғуну вә бу мүлкиҹҹәти ләғв етмәк үчүн бирчә саат, бирчә дәгигә көзләмәк мүмкүн олмадығыны сөјләмәмишдир, о вахтадәк бу, мәчбури сазиш ораг галачагдыр.

Торпаг үзәриндәки мүлкиҹҹәт үмумхалг мүлкиҹҹәти олмалыдыр вә буну үмумдөвләт һакимиҹҹәти мүәҹҹән етмәлидир. Нә гәдәр ки, бу һакимиҹҹәт топланмамышдыр, бир даһа тәкрар едирәм, јерләрдәки һакимиҹҹәт органлары мүлкәдар торпағыны көтүрүрләр, һәм дә буну онлар мүтәшәккил әксәриҹҹәтлә етмәлидирләр. Гәзетләрин чығыр-бағыр салыб куја Русијада ганунсузлуг һөкм сүрүр демәси јаландыр! Јаландыр, кәнддә инди әввәлкиндән чох гајда-ганун вардыр, чүнки мәсәләләр әксәриҹҹәтин рә'ји илә һәлл олунур; мүлкәдарлар үзәриндә, демәк олар, һеч бир зоракылыг олмамышдыр; мүлкәдарлара гаршы тамамилә тәк-тәк һалларда әдаләтсизлик вә зоракылыг олмушдур; бу кими һаллар чүзидир вә бүтүн Русијада, кечмишдә дә олмуш зоракылыг һалларындан чох дејилдир.

Инди мән торпагларын дәрһал кәндлиләрин әлинә кечмәси илә әлагәдар ораг ешитдијим вә гәзетимиз «Правда»да тәһлил етдијим бир дәлил үзәриндә дајаначағам*.

Бу дәлил ондан ибарәтдир ки, әкәр кәндлиләрә мүлкәдар торпагларыны пулсуз ораг дәрһал өз әлләринә алмаг төвсијә едилсә, бу һал чәбһәдәки әскәрләрин наразылығыны, әсәбиләшмәсинә, тәшвишә дүшмәсинә, бәлкә дә гәзәбләнмәсинә сәбәб олар вә онлар бәлкә дејәрләр ки: «әкәр кәндлиләр инди тор-

* Бах: бу чилд, сәһ. 146—150. *Ред.*

пағы көтүрсәләр, биз исә чәбһәдә галмалы олсаг, онда биз торпагсыз галарыг». Ола билсин, әскәрләрин һамысы чәбһәдән гајытмаға башласын, нәтичәдә исә гарышыглыг вә анархија әмәлә кәлсин. Бунун чавабында биз дејирик ки, бу е'тиразын әсас мәсәләјә әсла дәхли јохдур: торпаг истәр мүлкәдарларла сазиш әсасында пулла, истәрсә дә кәндлиләрин әксәријјәтинин гәрары илә көтүрүлсүн, һәр һалда әскәрләр, мүһарибә давам етдикчә, чәбһәдә галырлар вә әлбәттә, онлар чәбһәдә галыб кәндә гајыда билмәзләр. Бәс нә сәбәбә чәбһәдәки әскәрләр мүлкәдарларын көнүллү сазиш бәһанәси илә әлверишсиз шәртләр гојмасындан тәшвишә дүшмәјиб мүлкәдарлара гаршы кәндлиләрин әксәријјәтлә гәрар чыхармасындан тәшвишә дүшмәлидирләр? Баша дүшүлмүр! Нә сәбәбә чәбһәдә әскәр кәрәк мүлкәдара, мүлкәдарла «көнүллү» сазишә е'тимад бәсләсин? Мүлкәдар вә капиталистләрин партијалары буну дејәндә јенә баша дүшмәк олар, лакин чәбһәдәки рус әскәринин мәсәләјә белә бахачағына мән инанмырам. Мүлкәдарла «көнүллү» сазиш бағландыгда, әскәр буну гајда-ганун адландырмаз, буна е'тимад бәсләмәз, әксинә, о дејәр ки, көһнә мүлкәдар ганунсузлуғу јенә дә давам етмәкдәдир.

Әкәр әскәрә дејилсә ки, торпаг халгын ихтијарына кечир, јерли кәндлиләр ону ичарәјә көтүрүр вә ичарә һаггыны мүлкәдара вермәјиб үмуми еһтијачлара сәрф едилмәк үчүн өз комитәләринә верирләр, мүлкәдара дејил, һәмин әскәр чәбһәсинә верирләр,— белә дејилсә, әскәр буна даһа чох е'тимад бәсләр. Әкәр бу мәсәлә әксәријјәтин гәрары илә һәлл олунса, чәбһәдәки әскәр биләчәкдир ки, мүлкәдарларла даһа һеч бир «көнүллү» сазиш ола билмәз, биләчәкдир ки, мүлкәдарлар да ејнилә бәрабәр һүгуглу вәтәндашлардыр вә онлары һеч кәс инчитмәк истәмир. Торпаг үмумхалг малыдыр—демәли, торпагда мүлкәдарын да пајы вардыр, лакин задәкан имтијазлары әсасында дејил, мәһз бир вәтәндаш кими пајы вардыр. Чар һакимијјәти, ән бөјүк мүлкәдар олуб күтләләрә зүлм едән чарын һакимијјәти јыхылдығы күн-

дән е'тибарән heч бир имтијаз, торпаг саһибләри олан мүлкәдарларын heч бир имтијазы олмамалыдыр. Азадлыг јарадылдыгдан сонра мүлкәдар hакимијјәти hәмишәлик деврилмиш hесаб олунмалыдыр. Белә бир бахышдан чәбһәдәки әскәр heч бир шеј итирмәз, әксинә, дөвләт hакимијјәтинә о даһа артыг е'тимад көстәрәр, өз евиндән даһа чох архајын олар, биләр ки, онун аиләси инчидилмәјәчәк вә јардымсыз галмајачагдыр.

Бизим тәклифимиз әлејһинә ирәли сүрүлән бир дәлил дә галыр. Бу дәлил ондан ибарәтдир ки, әкәр кәндлиләр мүлкәдар торпағыны дәрһал зәбт етсәләр, кифајәт гәдәр hазырлыг көрүлмәдән вә дәрһал торпағын белә зәбт едилмәси, бәлкә торпағын пис бечәрилмәсинә сәбәб олар, бәлкә онда әкин пис олар. Мән демәлијәм ки, әксәриҗҗәтин hакимијјәти, үмумдөвләт hакимијјәти hәлә јаранмамышдыр, кәндлиләр hәлә өзләринә лазымынча инанмырлар, мүлкәдарлара вә капиталистләрә дә е'тимад бәсләмәкдән әл чәкмәмишләр; мән бу фикирдәјәм ки, күндән-күнә биз буна јахынлашырыг, кәндлиләр көһнә дөвләт hакимијјәтинә е'тимады күндән-күнә итирир вә дәрк етмәјә башлајырлар ки, Русијада һөкумәт мәһз кәндли, әскәр, фәһлә вә башгаларынын нүмајәндәләриндән ибарәт олмалыдыр, башгаларындан ибарәт олмамалыдыр; мән бу фикирдәјәм ки, биз күндән-күнә о вахта јахынлашырыг, сәбәби дә һәр hансы бир партијанын буну мәсләһәт көрмәси дејилдир: әкәр партијаларын мәсләһәти милјонларла адамын һәјат тәчрүбәсинин өјрәтдикләринә ујғун кәлмәсә, бу адамлар партијаларын мәсләһәтләринә heч бир заман гулаг асмазлар. Биз сүр'әтли аддымларла елә бир замана јахынлашырыг ки, бу заман Русијада кәндли вә фәһлә нүмајәндәләринин hакимијјәтиндән башга бир hакимијјәт олмајачагдыр. Мәнә дејирләр ки, торпагларын дәрһал зәбт едилмәси, ола биләр, торпагларын пис бечәрилмәсинә, пис әкилмәсинә сәбәб олсун; мән демәлијәм ки, бизим кәндлиләр әзилдикләринә көрә, мүлкәдарлар онлары әсрләр боју әсарәтдә сахладыгларына көрә,

онлар торпаглары чох пис бечәрирләр. Әлбәттә, Русијада, мүһарибә едән бүтүн өлкәләрә үз вердији кими, она да үз вермиш олан дәһшәтли бөһран вардыр вә әкәр Русијада торпағын јахшы бечәрилмәсинә, инсан әмәјинин чох бөјүк гәнаәт едилмәсинә кечилмәсә, Русија хилас ола билмәз. Лакин мүлкәдарларла «көнүллү» сазиш инди биринчи әкин үчүн бир дәјишиклик едә биләрми? Нә дәјишиклик едә биләр? Мүлкәдарлар торпағын бечәрилмәсинә јахшымы нәзарәт едәчәкләр, кәндлиләр мүлкәдар торпағыны дејил, үмумхалг торпағыны әкдикләрини билсәләр, торпағы писми әкәчәкләр? Кәндлиләрин пулу мүлкәдара дејил, өз кәндли кассаларына вермәләри писдирми? Бунлар тамамилә чәфәнкијатдыр, мән белә дәлилләри ешитдикдә тәәччүбләнирәм; бунларын әсла мә'насы јохдур вә тамамилә мүлкәдарларын һијләсидир.

Мүлкәдарлар баша дүшмүшләр ки, даһа дәјәнәк күчүнә ағалыг етмәк олмаз, онлар буну јахшы баша дүшмүшләр, буна көрә дә онлар јени бир ағалыг үсулуна, Русија үчүн јени олан, Гәрби Авропада, Гәрби Авропа өлкәләриндә исә чохдан ишләнән бир үсула кечирләр. Дәјәнәк күчүнә ағалыг етмәјин даһа мүмкүн олмадығыны биздә икн ингилаб, Гәрби Авропа өлкәләриндә исә онларча ингилаб сүбут етмишдир. Бу ингилаблар мүлкәдар вә капиталистләрә дәрс верир, онлара өјрәдир ки, халга алдатма вә јалтаглыг васитәсилә һөкмранлыг етмәк лазымдыр; ујғунлашмаг лазымдыр, һәтта истисмарчы олсалар да, дөшләринә гырмызы нишан тахыб демәлидирләр ки: «Биз ингилаби демократијајыг, буjурун, анчаг сәбр един, сонра һәр нә истәсәниз едәрик». Кәндлиләр даһа мүлкәдар торпагларыны дејил, үмумхалг торпағыны әксәләр, куја пис әкәчәкләр—дејә инди ирәли сүрүлән дәлил мәһз кәндлиләрә истеһзадыр, алдатма васитәсилә кәндлиләр үзәриндә ағалығы сахламаг чәһдидир.

Тәкрар едирәм, мүлкәдар мүлкијјәтинә әсла јол верилмәмәлидир; сәһиблик һәлә һеч дә мүлкијјәт дејилдир, сәһиблик мүвәггәти бир тәдбирдир вә һәр ил дәјишдирилир. Бир парча торпаг ичарәјә көтүрән

кәндли һәмин торпағы өзүнүнкү һесаб едә билмәз. Торпаг нә онундур, нә дә мүлкәдарын, торпаг халғындыр. Тәкрар едирәм ки, бунун нәтичәсиндә бу ил, бу илин јазында тарлаларын әкини писләшә билмәз. Бу еһтимал о гәдәр гәрибә вә ағласығмаздыр ки, мән сизә анчаг бирчә шеј дејә биләрәм: мүлкәдарлара гаршы еһтијатлы олмаг, онлара е'тимад етмәмәк, онларын ширин сөзләринә вә вә'дләринә алданмамаг лазымдыр. Јадда сахламаг лазымдыр ки, өз гәрарларында чох еһтијатлы олан кәндлиләрин әксәријәтинин гәрары ганунидир вә үмумдөвләт гәрарыдыр. Бу чәһәтдән кәндлиләрә бел бағламаг мүмкүндүр. Мәсәлән, мәндә Пенза кәндлиләринин гәрары вардыр: бу гәрар биринчи маддәдән ахырынчы маддәјәдәк бөјүк еһтијаткарлыгла тәртиб олунмушдур: бүтүн Русијада дәрһал дәјишиклик кечирилмәсини кәндлиләр әсла ирәли сүрмүрләр, лакин онлар өзләрини дөзүлмәз әсарәтә салмаг истәмирләр, һәм дә һаглы олараг истәмирләр. Ән бөјүк әсарәт мүлкәдарларын әсарәтиндән ибарәт олмушдур вә мүлкәдарларын әсарәти, торпаг саһибләринин вә залымларын әсарәти олараг галмагдадыр. Буна көрә дә һәмин әсарәти арадан галдырмаг ишиндә бирчә һәфтә, бирчә саат да көзләмәк олмаз, лакин һәр чүр зәбтетмә мүтәшәккил олмалыдыр, мүлкијјәт үчүн дејил, бөлүшдүрмәк үчүн дејил, анчаг үмумхалг малы олан торпаг һамылыгла истифадә едилмәк үчүн зәбт олунмалыдыр.

Бу мәсәләни, торпагларын зәбт едилмәси мәсәләсини мән гуртарыб белә чаваб верә биләрәм ки, бизим фәрзијјәмизә гаршы мүлкәдар вә капиталистләрин е'тиразлары алдатмаг мәгсәди күдүр, мүлкәдар вә капиталист олмајыб зәһмәткешләрин мәнафејини мүдафиә етмәк истәјән адамларын е'тиразлары исә, анлашылмазлыгдан, капиталист вә мүлкәдарларын бизә гаршы ифтира илә сөјләдикләринә һәддән артыг инанмагдан ирәли кәлир. Бизим дәлилләримиз арашдырылдыгда мә'лум олур ки, мүлкәдар мүлкијјәтини дәрһал арадан галдырмаг кими әдаләтли бир тәләб, ејнилә дә, торпағын халг мүлкијјәтинә кечмәси, мәр-

кәзи дөвләт һакимиҗәти топлашмајынча һәјата кечирилә билмәз, кәндлиләрин өзләринин јерләрдә дәрһал торпағы әлә алмасыны исә биз лап тә'кидлә мәсләһәт көрүрүк, бу шәртлә ки, гајда-ганунун зәррә гәдәр позулмасына јол верилмәсин. Биз өз гәтнамәләримиздә буну мәсләһәт көрүрүк, һәм дә олсун ки, бу мәсләһәт артыгдыр, чүнки бунсуз да кәндлиләр ону һәјата кечирирләр.

Мән даһа артыг диггәт верилмәси лазым кәлән икинчи мәсәләјә кечәчәјәм; бу мәсәлә ондан ибарәтдир ки, торпаг үмумхалг мүлкиҗҗәти олдугдан сонра, хүсуси мүлкиҗҗәт арадан галдырылдыгдан сонра, торпаг мәсәләсини нечә һәлл етсәк јахшыдыр, ону нечә һәлл етмәлијик ки, зәһмәткеш күтләләрин хејринә олсун. Русијада хүсуси мүлкиҗҗәтин ләғв едиләчәји саат тамамилә јахынлашмышдыр. Доғрудан да мүлкәдар һакимиҗҗәтинин гүдрәти мәһв едилмәмишсә дә сарсыдылмышдыр. Торпаг бүтүн кәндлиләрин ихтијарында олдугда, мүлкәдарлар олмадыгда, нечә етмәли, торпағы нечә бөлүшдүрмәли? Зәннимчә, бу мәсәлә барәсиндә үмуми бир бахыш, әсас бахыш мүәјјән едилмәлидир, чүнки өзлүјүндә мә'лумдур ки, јерләрдә сәрәнчам вермәк һәмишә кәндлиләрин ихтијарында олур. Демократик дөвләтдә башга чүр ола да билмәз, бу о гәдәр ајдындыр ки, бу барәдә данышмаг да лүзумсуздур. Лакин нечә едәк ки, торпаг зәһмәткешләрә чатсын—дејә суал верилдикдә биз чаваб олараг дејирик: биз муздлу фәһләләрин вә јохсул кәндлиләрин мәнафејини мүдафиә етмәк истәјирик. Бизим партијамыз, Русија сосиал-демократ болшевикләр партијасы буну өзүнә вәзифә һесаб едир. Биз өзүмүздән сорушуруг: торпаг халгын олачагдыр—дедикдә, бу о демәкдирми ки, торпаг зәһмәткешләрин олачагдыр? Буна чаваб вериб дејирик: јох, о демәк дејилдир! Дејәндә ки, торпаг халгын әлинә кечәчәкдир, бу о демәкдир ки, мүлкәдар мүлкиҗҗәти арадан галдырылачагдыр; бу о демәкдир ки, бүтүн торпаг бүтүн халгын малыдыр; бу о демәкдир ки, торпаг көтүрән һәр бир кәс ону бүтүн халгдан ичарәјә көтүрмүш олур. Әкәр бу гајда гојулса, бу о демәкдир ки,

торпаг саһиблијиндә һеч бир фәрг галмајачагдыр, чох вахт кәндлиләрин дедији кими, торпагларын һамысы бир чүрдүр: «торпағын бүтүн көһнә чәпәрләри, мәрзләри арадан галхачаг, торпаг чәпәрсизләшәчәкдир: азад торпаг вә азад әмәк олачагдыр».

Бу о демәкдирми ки, торпаг бүтүн зәһмәткешләрә верилир? Јох, о демәк дејилдир. Азад торпагда азад әмәк—о демәкдир ки, бүтүн көһнә торпаг саһиблији формалары јох едилмишдир, үмумдөвләт торпаг саһиблијиндән башга һеч бир торпаг саһиблији јохдур; һәр кәс торпағы дөвләтдән ичарәјә көтүрүр; үмуми дөвләт һакимијјәти, бүтүн фәһлә вә кәндлиләрин һакимијјәти вардыр; бир кәндли һәмин һакимијјәтдән торпағы бир ичарәдар кими көтүрүр; дөвләтлә кәндли арасында һеч бир васитәчи јохдур; һәр кәс бәрабәр әсаслар үзрә көтүрүр; бу, азад торпагда азад әмәк демәкдир.

Бу о демәкдирми ки, торпаг бүтүн зәһмәткешләрә верилир? Јох, о демәк дејилдир. Торпағы јемәк олмаз, тәсәррүфатчылыг етмәк үчүн исә аләт, мал-гара, аваданлыг, пул лазымдыр; пулсуз, аләтсиз тәсәррүфатчылыг етмәк олмаз. Буна көрә дә сиз азад торпагда азад әмәк олмасы гајдасыны гојачағыныз заман даһа һеч бир мүлкәдар торпаг саһиблији, һеч бир торпаг дәрәчәси олмајачагдыр[83], анчаг үмумхалг мүлкијјәти вә бүтүн дөвләтдән торпаг көтүрән азад ичарәдарлар олачагдыр. Сиз белә бир гајда гојачағыныз заман бу һеч дә торпағын бүтүн зәһмәткешләрин әлинә кечмәси демәк дејил, анчаг о демәкдир ки, һәр бир тәсәррүфатчы торпагдан азад сурәтдә истифадә едәчәкдир; ким истәсә, үмумдөвләт торпағыны азад сурәтдә көтүрә биләр. Бу, чар Русијасына, мүлкәдар Русијасына нисбәтән ирәлијә доғру бөјүк бир аддым олачагдыр. Бу она көрә ирәлијә доғру бөјүк бир аддым олачагдыр ки, мүлкәдар Русијасы, чар Русијасы 30 000 Марковлара, Романовлара вә башга бу кими мүлкәдарлара 70 000 000 десјатин торпаг верилдији бир Русија иди; бу елә бир Русија олачагдыр ки, бурада азад торпагда азад әмәк олачагдыр. Бу инди артыг чох јерләрдә һәјата кечирил-

мишдир. Русија артыг инди, чар Русијасына, мүлкәдар Русијасына нисбәтән нәлиләмишдир, лакин бу, торпағын зәһмәткешләрин әлинә кечмәси демәк дејилдир, бу, торпағын тәсәррүфатчынын әлинә кечмәси демәкдир, чүнки торпаг үмумдөвләт торпағы олдугда вә бу торпағы тәсәррүфатчылыг етмәк истәјәнләр көтүрәчәк оларса, бу һәлә аздыр, тәкчә тәсәррүфатчылыг етмәк арзусу аздыр, бачарыг да лазымдыр, лакин бачарыг да аздыр. Һәр бир муздурун, күнәмуздчунун бачарығы вардыр, лакин онун мал-гарасы, аләти, капиталы јохдур, одур ки, нә гәдәр гәтнамә чыхарсаныз да, нә гәдәр данышсаныз да бунунла биз азад торпагда азад әмәк гајдасы гоја билмәрик. Гәрби Авропа республикаларының һәбсханалары үзәриндә «азадлыг, бәрабәрлик вә гардашлыг» сөзләри јазылмыш олдуғуна көрә бу һәбсханалар һәбсханалыгдан чыхмадығы кими, биз дә һәтта һәр бир волост идарәсиндә: азад торпаг сөзләрини јазыб јапышдырсаг да, иш јенә јахшылашыб зәһмәткешләрин хејринә олмаз. Америкада етдикләри кими, «азадлыг, бәрабәрлик вә гардашлыг» сөзләрини јазыб фабрикдә јапышдырсаг, бунун нәтичәсиндә фабрик фәһләләр үчүн каторга вә капиталистләр үчүн чәннәт олмагдан галмаз.

Демәли, инди ишин сонрасыны дүшүнмәк лазымдыр, нечә етмәли ки, тәкчә азад әмәк дејил, башга шеј дә олсун; азад әмәк—ирәлијә доғру бир аддымдыр, лакин бу аддым һәлә һеч дә зәһмәткешләрин мәнафејини горумур, бу мүлкәдар јыртычылығындан, мүлкәдар истисмарындан азад олмаг үчүн, Марковлардан, полисдән вә саирәдән азад олмаг үчүн атылан бир аддымдыр, лакин бу аддым һеч дә зәһмәткешләрин мәнафејини горумур, чүнки јохсул, тавансыз кәндли мал-гарасыз, аләтсиз, капиталсыз торпагдан истифадә едә билмәз. Буна көрә дә мән ики өлчү, ики норма дејилән шејә, әмәк вә әрзаг нормасына чох е'тимадсыз јанашырам. Мән билирәм ки, халгчы партијаларында бу нормалар һаггында даим мүлаһизәләр ирәли сүрүлүр вә изаһатлар верилир. Мән билирәм ки, бу партијаларын нөгтеји-нәзәринчә,

һәмин ики норманын, ики өлчүнүн мүәјјән едилмәси зәруридир: әмәк нормасы,—ја'ни елә бир мигдар торпаг ки, аилә бундан артығыны бечәрә билмәз, әрзаг нормасы, ја'ни елә бир мигдар торпаг ки, бундан аз бечәрмәк ач галмаг демәкдир. Мән дејирәм ки, бу нормалар вә ја өлчүләр мәсәләсинә чох е'тимадсыз јанашырам вә мәним фикримчә, бу план мә'мур планыдыр, бунун фајдасы олмаз,—һәмин планы сиз бурада гәбул едиб гәтнамә чыхарсаныз да бу план һәјата кечә билмәз. Әсл мәсәлә бундадыр! Бу план муздлу фәһләләрин вә јохсул кәндлиләрин вәзиҗјәтини аз-чох нәзәрә чарпачаг гәдәр јүнкүлләшдирә билмәз, бу план, һәтта сиз ону гәбул етсәниз дә, капитализм һөкмранлығы давам етдикчә кағыз үзәриндә галачагдыр. Бу план капитализмдән сосиализмә кечмәк үчүн доғру јол тапмагда бизә көмәк етмир.

Бу ики өлчүдән, ики нормадан данышанда иши елә тәсәввүр едирләр ки, куја анчаг торпаг вар, бир дә вәтәндашлар, куја дүнјада бунлардан башга һеч бир шеј јохдур. Әкәр белә олсајды, онда бу план јахшы бир план оларды. Лакин иш белә дејилдир: капитал һакимиҗјәти, пул һакимиҗјәти вардыр, пул олмаса һәтта ән азад бир торпагда һеч бир «өлчү» васитәсилә тәсәррүфат гурмаг мүмкүн дејилдир, чүнки пул галдыгча—муздлу әмәк дә галыр. Бу исә о демәкдир ки, варлы кәндлиләр,—бунлар Русијада бир милјон аиләдән аз дејилдир,—муздлу фәһләләри әсарәтдә сахлајыр, истисмар едир; онлары «азад» торпагда да әсарәтдә сахлајачаглар. Һәмин варлы кәндлиләр даим, бир истисна дејил, үмуми гајда олараг илляк, мүддәтли, күнәмузд фәһлә тутуб ишләдирләр, ја'ни јохсул кәндлиләри, пролетарлары истисмар едирләр. Бунунла јанашы олараг, милјонларла атсыз кәндли вардыр ки, онлар өз иш гүввәсини сатмаса, кәсбкарлыға кетмәсә вә и. а. јашаја билмәз. Нә гәдәр ки, пул һакимиҗјәти галмышдыр, капитал һакимиҗјәти галмышдыр, һәр нә чүр «норма» гојсаныз, бу, ән јахшы һалда һәјат үчүн әлверишсиз олачагдыр, чүнки бу «нормалар» аләт, мал-гара, пул үзәриндә мүлкиҗјәтин гејри-бәрабәр бөлүнмәси кими башлыча

амиллә һесаблашмыр, муздлу әмәјин олмасы вә онун истисмар олунмасы илә һесаблашмыр. Бу, Русијанын индики һәјатынын әсас фактыдыр, ону нәзәрә алмамаг олмаз вә биз нә кими бир «өлчү» мүәјјән етсәк дә, һәјат она мәһәл гојмајачаг вә «өлчү» кағыз үзәриндә галачагдыр. Бах буна көрә дә сизин инди Русијада јаратдығыныз вә торпаг үзәриндә хүсуси мүлкијјәт арадан галдырылдыгдан сонра, көзәл кәләчәјә, сосиализмә јахынлашмаг јолунда аддым атылдыгдан сонра, шүбһәсиз, јаратмыш олачағыныз бу чох бөјүк дәјишикликдә таванасыз вә јохсул кәндлиләрин мәнафејини мүдафиә етмәк үчүн сизин јеничә башламагда олдуғунуз вә чох ирәлиләјәчәк бу бөјүк дәјишикликдә, манеәчилик көстәрә биләчәк һеч бир гүввә олмадығына көрә мүбалиғәсиз демәк олар ки, Русијада, шүбһәсиз, јарадылачаг бу дәјишикликдә фәһләләрин вә јохсул кәндлиләрин мәнафејини мүдафиә етмәк үчүн,—нормалар, јахуд өлчүләр гојмаг јолу илә ирәлиләмәк олмаз, башга јол ахтармаг лазымдыр.

Мән вә бурада адындан данышмаг шәрәфинә наил олдуғум партијадакы јолдашларым, биз муздлу кәнд тәсәррүфаты фәһләләринин вә јохсул кәндлиләрин мәнафејини мүдафиә етмәк үчүн јалныз ики јол олдуғуну билирик вә һәмин ики јолу кәндли Советинин нәзәринә чатдырырыг.

Биринчи јол—муздлу кәнд тәсәррүфаты фәһләләринин вә јохсул кәндлиләрин тәшкил олунмасыдыр. Биз истәјир вә мәсләһәт көрүрүк ки, һәр бир кәндли комитәсиндә, һәр бир волостда, гәзада вә губернијада муздлу кәнд тәсәррүфаты фәһләләринин вә јохсул кәндлиләрин ајрыча фраксијасы, јахуд ајрыча групу тәшкил олунсун; бунлар өзләринә белә бир суал вермәлидирләр: сабаһ торпаг үмумхалг торпағына чеврилсә,—бу исә шүбһәсиз, белә олачагдыр, чүнки халг буну истәјир,—онда нечә етмәлијик? Бизим мал-гарамыз вә аләтләримиз јохдур, бунлары һарадан алмалыјыг? Тәсәррүфаты нечә гурачағыг? Биз өз мәнафејимизи нечә мүдафиә етмәлијик? Нечә етмәлијик ки, үмумхалг мүлкијјәти ола-

чаг, һәгигәтән үмумхалг мүлкиҗҗәти олачаг торпаг *тәкчә тәсәррүфат саһибләринин* әлинә кечмәсин? Әкәр торпаг, кифајәт гәдәр мал-гарасы вә аләти оланларын әлинә кечәрсә, бундан биз чохму хејир көрәрик? Бу бөјүк чеврилиши бунун үчүнмү етмишик? Бизә буму лазым иди?

Торпаг «халгын» олачагдыр, лакин муздлу кәнд тәсәррүфаты фәһләләринин мәнафејини горумаг үчүн бу *кифајәт дејилдир.* Әсас јол ондан ибарәт дејилдир ки, торпаға тәкбәтәк саһиб олмаг үчүн бурадан, јухарыдан, јахуд кәндли комитәси тәрәфиндән «өлчү» тә'јин олунсун. Нә гәдәр ки, капитал һөкмранлыг едир, бу тәдбирләр көмәк етмәз вә бу тәдбирләрлә капитализмин һөкмранлығындан гуртармаг олмаз. Капитализмин әсарәтиндән хилас олмаг үчүн, үмумхалг торпағынын *зәһмәткешләрин* әлинә кечмәси үчүн анчаг бир әсас јол вардыр: бу јол муздлу кәнд тәсәррүфаты фәһләләринин тәшкилидир ки, онлар өз тәчрүбәләринә, өз мүшаһидәләринә әсасланачаг вә истисмарчылар гырмызы бант тахыб өзләрини «инглаби демократија» адландырсалар да, онларын дедикләринә е'тимад көстәрмәјәчәкләр.

Јохсул кәндлиләри онларын анчаг јерләрдә мүстәгил тәшкил олунмасы, анчаг өз тәчрүбәләриндән дәрс алмалары өјрәдәр. Бу тәчрүбә исә асан олмајачагдыр вә биз сүд көлү вә'д едә билмәрик вә вә'д етмирик. Јох, мүлкәдарлар јыхылачагдыр, чүнки халг буну истәјир, амма *капитализм* галыр. Ону јыхмаг хејли чәтиндир вә ону јыхмаг үчүн башга јол вардыр. Бу јол—муздлу кәнд тәсәррүфаты фәһләләринин вә јохсул кәндлиләрин мүстәгил, ајрыча тәшкил олунмасыдыр. Бизим партијамыз биринчи нөвбәдә мәһз буну ирәли сүрүр.

Торпағын тәдричлә, асан олмаса да, јәгинликлә зәһмәткешләрин әлинә кечмәсини анчаг бу јолдан көзләмәк олар.

Бизим партијамызын төвсијә етдији икинчи аддым ондан ибарәтдир ки, һәр бир ири тәсәррүфатдан, мәсәлән, Русијада олан 30 000 ән ири мүлкәдар маликанәсинин һәр бириндән, мүмкүн гәдәр тезликлә нү-

мунәви тәсәррүфатлар тәшкил едилсин, бу тәсәррүфатлар мүлкәдар мал-гарасындан, алətләриндән вә с. истифадә олунмагла кәнд тәсәррүфаты фəһләләри тəрəфиндəн елмли агрономларла бирликдə *елликлə* бечәрилсин. Кәнд тәсәррүфаты фəһләләри Советләринин рəһбəрлији алтында торпаглар бу чүр *елликлə* бечәрилмәдән, бүтүн торпағын *зəһмəткешләрин* әлинə кечмәси мүмкүн дејилдир. Торпағын елликлə бечәрилмәси, әлбəттə, чәтин ишдир, һəмин елликлə бечәрмәни јухарыдан гəрар чыхармаг вə гəбул етдирмəклə кечирмəјин мүмкүн олдуғуну бприсн хəјалына кəтирсə, бу, әлбəттə, дəлилик олар, чүнки əсрләр боју давам едән ајрыча тəсәррүфат гурмаг адəти бирдән-бирə јох ола бнлмəз, чүнки бурада пул лазымдыр, јени һəјат əсасларына ујғунлашмаг лазымдыр. Агрономларла бирликдə ән јахшы алəтләр тəтбиг етмəклə еллнклə бечəрмə, еллик аваданлыг, ел лик мал-гара һаггындакы бу мəсләһəтләр, бу фикир ајры-ајры партијаларын ујдурмасы олсајды иш пис оларды, чүнки һəр һансы бир партијанын мəсләһəти илə халгын һəјатында һеч бир дəјишиклик əмəлə кəлмир, чүнки он милјонларла инсан партијаларын мəсләһəти илə нигилаба галхмыр, белə бир дəјишиклик исə, сəфеһ Николај Романову јыхмаға нисбəтən даһа бөјүк ингилаб олачагдыр. Тəкрар едирəм, он милјонларла адам сифаришлə ингилаб етмир, һədсиз еһтијач вадар етдији заман, халг чыхылмаз вəзијјəтə дүшдүјү заман, он милјонларла адамын үмуми тəзјиги, гəтијјəти бүтүн көһнə манеəләри гырдығы вə һəгигəтən јени һəјат јаратмаға гадир олдуғу заман ингилаб едир. Биз белə бир тəдбири мəсләһəт көрүркəн, онун зəрури олдуғуну дејиб она еһтијатла башламағы мəсләһəт көрүркəн буну нəинки өз програмымыза, сосиалист нəзəријјəмизə əсасəн ирəли сүрүрүк, һабелə она көрə ирəли сүрүрүк ки, сосиалист олуб Гəрби Авропа халгларынын һəјатыны мүшаһидə етмəклə бу нəтичəјə кəлмишик. Биз билирик ки, орада демократик республикалар јаратмыш олан чохлу ингилаблар олмушдур; биз билирик ки, Америкада 1865-чи илдə гулдарлар мəғлуб едил-

миш, сонра да јүз милјонларла десјатин торпаг hавајы вә ја тәгрибән hавајы кәндлиләрә паjланмышдыр, буна бахмајараг орада капитализм hәр jердәкиндән артыг hөкмранлыг еднр вә зәhмәткеш күтләләри ejни дәрәчәдә, hәтта башга өлкәләрдәкиндән daha бәрк әзир. Бах hәмин сосиалист нәзәриjjәси, башга халглар үзәриндәки hәмин мүшahидә әсасында биз гәти олараг бу әгидәjә кәлмишик ки, кәнд тәсәррүфаты фәhләләри ән jахшы машынлар тәтбиг етмәклә вә елмли агрономларын рәhбәрлиjи алтында чалышмагла торпағы елликлә бечәрмәсәләр, капитализмин әсарәтиндән гуртармаг олмаз. Лакин биз тәкчә Гәрби Авропа дөвләтләринин тәчрүбәсинә әсасланмыш олсајдыг Русијада ишимиз пис оларды, чүнки рус халгынын әксәриjjәти анчаг сон дәрәчә ehтиjач jарандыгда hәмин jени jолда чидди аддым ата биләр. Инди биз дejирик: мәhз hәмин вахт кәлиб чатмышдыр, hәмин сон дәрәчә ehтиjач бүтүн рус халгынын гапысыны кәсдирмишдир. Бу сон дәрәчә ehтиjач ондан ибарәтдир ки, көhнә гајда илә тәсәррүфатчылыг етмәк мүмкүн дejилдир. Әкәр биз көhнә гајда илә хырда тәсәррүфатлары давам етдирсәк, азад торпагда азад вәтәндашлар олдуғумуза бахмајараг, jенә дә лабүддән мәhв ола биләрик, чүнки дағынты hәр күн, hәр саат jахынлашмагдадыр. Буну hамы дejир; бу ајры-ајры адамларын бәдхаh нијjәтиндән дejил, үмумдүнја ишғалчылыг мүharибәсиндән, капитализмдән ирәли кәлән бир фактдыр.

Мүharибә чохлу инсан мәhв етмишдир, бүтүн дүнја гана бојанмышдыр, мүharибә бүтүн дүнјаны мәhв олмаг дәрәчәсинә чатдырмышдыр. Бу мүбалиғә дejилдир, hеч кәс сабahкы күнә архајын ола билмир; hамы бундан данышыр. «Известия Совета Рабочих и Солдатских Депутатов» гәзетини көтүрүн—орада hамы дejир ки, капиталистләр италjан тә'тилинә вә локаутлара әл атырлар. Бу о демәкдир ки, иш jохдур вә капиталистләр фәhләләри күтләви сурәтдә ишдән чыхарырлар. Бу чинајәт-

кар мүһарибә тәкчә Русијаны дејил, бүтүн өлкәләри бах бу вәзијјәтә кәтириб чыхармышдыр.

Бах буна көрә биз дејирик: «азад торпагда азад әмәк» олса да, ајры-ајры саһәләрдә тәсәррүфат гурмаг—дәһшәтли бөһрандан, үмуми дағынтыдан гуртулуш дејилдир, бу, хилас јолу дејилдир. *Үмуми әмәк мүкәлләфијјәти* төләб олунур, инсан әмәјинә ән бөјүк гәнаәт етмәк лазымдыр, бу үмуми әмәк мүкәлләфијјәтини һәјата кечирә билән чох гүввәтли вә мөһкәм һакимијјәт лазымдыр; ону мә'мурлар һәјата кечирә билмәз, ону јалныз фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләри һәјата кечирә биләр, чүнки Советләр—халг өзүдүр, халг күтләләри өзүдүр, чүнки бу—мә'мур һакимијјәти дејилдир, чүнки бу Советләр, бүтүн кәндли һәјатына јухарыдан ашағыјадәк бәләд олдугларына көрә, әмәк мүкәлләфијјәти гоја биләр, инсан әмәјини елә горуја биләр ки, кәндлинин әмәји һәдәр јерә сәрф едилмәз, беләликлә дә, елликлә бечәрмәјә кечилмәси тәдричлә, ehтијатла тәтбиг олунар. Бу—чәтин ишдир, лакин ири нүмунәви тәсәррүфатларда елликлә бечәрмәјә кечмәк лазымдыр; бунсуз Русијанын дүшдүјү дағынтыдан, лап фәлакәтли вәзијјәтдән чыхмаг олмаз, одур ки, халгын һәјатында бу кими ән бөјүк дәјишиклији бир зәрбә илә һәјата кечирмәјин мүмкүн олдуғуну дүшүнән адам ән бөјүк сәһв етмиш олар. Јох, бу иш чох бөјүк әмәк төләб едир, һәр кәндлинин вә фәһләнин өз бәләд олдуғу ишдә, он илләр боју чалышдығы истеһсалда көркин фәалијјәт, гәтијјәт вә чиддијјәт көстәрмәсини төләб едир. Белә бир иши һәр һансы бир сәрәнчамла јеринә јетирмәк олмаз, лакин бу иши көрмәк лазымдыр, чүнки ишгалчылыг мүһарибәси бүтүн бәшәријјәти мәһв олмаг дәрәчәсинә чатдырмыш, он милјонларла адам төләф олмушдур вә әкәр биз бүтүн гүввәләримизи сәрф етмәсәк, әкәр фәһлә вә кәндли депутатлары Советләринин бүтүн тәшкилатларыторпагларын капиталистләрсиз, мүлкәдарларсыз елликлә бечәрилмәси јолунда биркә гәти чыхыш етмәсә, бу дәһшәтли мүһарибә үзүндән даһа чох адам төләф олачагдыр. Анчаг бу јол торпағын доғрудан

да зәһмәткешләрин әлннә кечмәсини тә'мин едәр. (А л г ы ш л а р.)

1917-чи ил мајын 25-дә «Известия Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов» гәзетинин 14-чү №-синдә чап едилмишдир; 1917-чи илин декабрында бу китабчада бурахылмышдыр: Н. Ленин «Аграр мәсәләсинә даир материаллар» Петербург, «Прибој» нәшријјаты

Китабчанын мәтниндән чап олунур, бу да гәзетин мәтни илә јохланылмышдыр

ПАРТИЈАЛАР ПЕТРОГРАД РАЈОН ДУМАЛАРЫ СЕЧКИЛӘРИНДӘ

Рајон думалары нүмајәндәлијинә намизәдләрин сијаһылары («Ведомости Общественного Градоначальства»ныn[84] 17 мај нөмрәсинә пулсуз әлавәдә) дәрч олунмушдур. Тәәссүф ки, бүтүн рајонлар һаггында дејил, анчаг 10 рајон һаггында мә'лумат верилмишдир. Лакин һәр һалда *партијалылыг* мәсәләсинә даир олдугча ајдын вә парлаг бир мәнзәрә ачылыр ки, һәм сечки тәшвигаты үчүн, һәм дә партијаларын *синифләрлә* әлагәси мәсәләсини ајдынлашдырмаг үчүн бу мәнзәрәнин өјрәнилмәси үзәриндә әтрафлы дајанмаг лазымдыр.

Мә'лумдур ки, партијалылыг сијаси инкишафын ејни заманда һәм шәрти, һәм дә көстәричисидир. Мүәјјән әһали вә ја мүәјјән синиф сијаси чәһәтдән нә гәдәр чох инкишаф етмиш, көзүачыг вә шүурлу олурса, онун партијалылығы да, үмуми бир гајда олараг бир о гәдәр јүксәк олур. Бу үмуми гајданы бүтүн мәдәни өлкәләрин тәчрүбәси тәсдиг едир. Һәм дә ајдындыр ки, синфи мүбаризә нөгтеји-нәзәриндән белә дә олмалыдыр: партијасызлыг, јахуд партијалылығын кифајәт гәдәр мүәјјән олмамасы, партија мүтәшәккиллијинин олмамасы синфи сәбатсызлығы көстәрир (јахшы һалда буну көстәрир; пис һалда исә бунларын олмамасы сијаси шарлатанларын күтләләри алдатдығыны көстәрир—бу һал парламентли өлкәләрдә чох јахшы мә'лумдур).

Петроградда е'лан олунмуш сијаһылар бизә партијалылыг мәсәләсиндә нәји көстәрир?

10 рајонда чәми 71 сијаһы ирәли сүрүлмүшдүр. Бунларын *беш* ири група бөлүндүјү дәрһал ачыгча көзә чарпыр:

1) РСДФП—*болшевикләр.* Сијаһылар 10 рајонун һамысында ирәли сүрүлмүшдүр. Партијамыз ики групла: межрајончулар вә бејнәлмиләлчи меншевикләрлә блокда кедир. Бу блок гәти принсипиал блок олуб партијамызын Петроград вә Үмумрусија конфрансларынын гәтнамәләриндә ачыг е'лан олунмушдур[85]. Һәм Русијада, һәм дә бүтүн дүнјада һазыркы сијаси һәјатын әсас мәсәләси ири вә хырда буржуазијанын шовинизминә (јахуд «мүдафиәчилијинә») гаршы пролетарларын бејнәлмиләлчилијинин мүбаризәси мәсәләсидир. Партијамыз да бүтүн бејнәлмиләлчиләр арасында «јахынлашма вә бирләшмә» јаратмаға гәти гәрар вердијини учадан билдирмишдир (бах: хырда буржуа мүдафиәчилији блокуна гаршы бејнәлмиләлчиләри бирләшдирмәк һаггында Үмумрусија конфрансынын гәтнамәси).

Пролетариат партијасы сечкиләрдә ачыг, ајдын вә јекдил чыхыш етмишдир.

2) Ишдә әксингилабчы буржуазијанын партијасы олан «Халг азадлыгы» партијасы, јә'ни кадетләр партијасы өз синфи симасыны ејни дәрәчәдә ајдын көстәрир. О да 10 рајонун һамысында 10 халис партија сијаһысы ирәли сүрмүшдүр. Мә'лум олдуғу кими, инди мүлкәдар вә капиталист партијаларынын *һамысы* кадетләри *мүдафиә едир,* лакин һәләлик *кизли* мүдафиә едир.

3) Партија мүәјјәнлији мә'насында үчүнчү јери јени гураҹдырылмыш радикал-демократ партијасы тутур; бу партија өз сијаһыларыны 10 рајондан анчаг 6-сында ирәли сүрмүшдүр. Һеч кәсә бәлли олмајан бу партија—ејнилә ачыгча капиталист партијасы олуб бош вә'дләрлә обывателләрин сәсини «гамарламаг» үмидиндә олан бу партија—чилдини дәјишмиш бир нөв кадетләрдән ибарәтдир.

4) 9 рајонда 17-ләр сијаһысыны ирәли сүрән груп

дөрдүнчү јери тутур; бу груп бир-бири илә ән мүхтәлиф шәкилдә бирләшән халгчылардан (трудовикләр, есерләр, халг сосиалистләри[86]) вә меншевикләрдән, бир дә бәднамлыгда мәшһур «Јединство»[87] групундан ибарәтдир.

Хырда буржуа гарма-гарышыглығының вә хырда буржуа принсипсизлијинин әсл нүмунәсидир! Бу груп вә партијалардан *һеч бири* өзләринин јахынлашмасы вә бирләшмәси һаггында һеч бир ачыг, принсипчә әсасландырылмыш, габагчадан билдирилмиш гәрар чыхармаға чүр'әт етмәмишдир. Һадисәләр онлары сүрүкләмишдир, онлар шовинист ахынынын гујруғунда сүрүнмүшләр. Онлар бир батаглыға јуварланмышлар вә бурада халис обывателчәсинә чапалајараг һәр рајонда мүхтәлиф шәкилдә, ким нечә бачарырса еләчә «сохулмаға» чан атыр! Онларын шүары белә дир: нечә едәк ки, сохулаг, бир тәһәр сохулаг.

Әкәр онлары принсипчә бирләшдирән чәһәт мүдафиәчиликдир вә ја коалисијалы һөкүмәтә көмәк етмәкдирсә, онда бәс нә сәбәбә онлар бу сечки кампанијасында ачыг чыхыш едән ваһид, һәгигәтән принсипиал бир сијаси блок һалында бирләшмирләр?

Әсл мәсәлә дә бундадыр ки, хырда буржуазијада, јә'ни халгчыларда вә меншевикләрдә нә принсипиаллыг вар, нә дә партијалылыг! Онларын һамысы мүдафиәчи вә назирдир. Лакин онлар бир-бирләринә инанмырлар. Бир рајонда есерләр ајрыча һәрәкәт едирләр, башга рајонда исә онлар н.-с. вә трудовикләрлә (торпаг пулу алынмасына јол верән адамларла!! с.-р. Вихлјајев, Чернов вә К⁰-сынын 1906—1907-чи илләрдә *мүлкијјәтчилик* инстинктләри гаршысында сәчдә етмәкдә *ачыгча* тәгсирләндирдикләри партијаларла!!) блок бағлајырлар. Онлар чох вахт меншевикләрлә, бә'зән дә «Јединство» илә блок бағлајырлар, бу һәмин «Јединство»дур ки, «Дело Народа» онун һаггында ја дүшмәнчиликлә, ја да истеһза илә јазыр.

Ејби јохдур! обывател һамысыны өтүрәр. Хырда буржуанын партијалылыгла, принсипиаллыгла иши јохдур! Гәзетдә «биз» «Јединство»нун әлејһинәјик, Думаја кечмәк үчүн исә «биз»... *леһинәјик.*

Меншевикләр дә еjнилә беләдирләр. Гәзетдә онлар «Jединство»нун әлеjһинәдирләр, меншевикләрин Үмумрусија конфрансында[88] бәднам Дејчи наразылыг һај-күjү илә гаршыладылар, белә ки, «Jединство» бундан ачыгча шикајәтләнирди. Ејби јохдур, обывател унутган олур. Биз обывателчәсинә һәрәкәт едирик! «Принсипчә» биз Дејчләрин вә Иорданскиләрин әлеjһинәjик, биз онлара көрә фәһләләрин гаршысында хәчаләт чәкирик, мәнсәб әлдә етмәк үчүн исә бу чәнабларла бир үмуми сиjаһыда олмаға һазырыг!

Гоj бүтүн шүурлу фәһләләр билсинләр, гоj онлар бүтүн фәһлә күтләсинә чатдырсынлар ки, есерләрин вә бүтүн халгчыларын меншевикләрлә блоку—«Jединство» гәһрәманларыны горхаглыгла хәлвәтчә кечирән адамларын, өз *мүттәфигләринә көрә хәчаләт чәкән адамларын* блокудур!

Ики рајонда, Казан вә Спасски рајонларында әсла нә меншевик вар, нә дә есер: онлар, көрүнүр, рајон фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин сиjаһыларында, jә'ни *битәрәфләрин* сиjаһыларында *кизләнмишләр* (һәр ики һалда намизәдләрин сајы чох натамамдыр: кадетләрин 54 вә 44 намизәдинә, бизим 43 вә 46 намизәдә гаршы онларын 38 вә 28 намизәди вардыр). Демәли, ики рајонда хырда буржуа партијалары һәтта өзләринин мүхтәлиф үнсүрләрдән ибарәт јарымпартија һалында олмаларыны арадан галдыра билмәмиш, гәти олараг партијасызлыг батаглығына јуварланмышлар: «тәки сечсинләр, партијалылыг нәjимизә кәрәкдир?». Буржуа парламентчиләринин шүары һәмишә вә һәр jердә белә дир.

5) Бешинчи груп—партијасызлығын там һөкмран олдуғу групдур. 10 рајонда 28 сиjаһы ирәли сүрүлмүшдүр, һәм дә групларын чоху тәкчә бир рајондадыр. Бу нәинки обывателләрдир, һәтта мәһдуд jерли обывателләрдир, рајон обывателләридир. Бурада кимләр јохдур! Һәм «ев мүдириjjәти», һәм «тәрбиjә мүәсснсәләри гуллугчуларынын групу», һәм «вичдан, һесабат, әдаләт групу» (хошуна кәлмирсә, динләмә...), һәм дә «ев комитәләриндә иштирак едән демократ-республикачы битәрәф зәһмәткешләр тәрә-

финдән ирәли сүрүлән демократ-республикачы вә сосиалист хадимләр»...

Јолдаш фәһләләр! Һамылыгла иш башына, јохсулларын мәнзилләринә кедин, ев гуллугчуларыны, даһа чох кери галмыш фәһләләри вә с. вә с. ајылдыб баша салын! «Радикал-демократлар» чилдинә кирмиш вә кадетләрин архасында кизләнән капиталистләр вә кадетләр әлејһинә тәшвигат апарын! Халгчыларын вә меншевикләрин хырда буржуа мүдафиәчилији батаглығы әлејһинә, онларын партијасызлыг вә принсипсизлик блоку әлејһинә, онларын үмуми сијаһыларына һәм торпаг пулу тәрәфдары олан трудовикләрин, һәм дә Плеханов «Јединство»су гәһрәманларынын хәлвәтчә дахил едилмәси әлејһинә,—һәтта «Дело Народа» вә «Рабочая Газета» кими назир гәзетләринин дә биркә кетмәкдән хәчаләт чәкдији бу адамларын дахил едилмәси әлејһинә тәшвигат апарын!

«Правда» № 64,
6 ијун (24 мај) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ИКИ НӨГСАН

Башга партијалары тәнгид едәркән биз өзүмүзү дә тәнгид етмәлијик. Петроградын рајон думалары нүмајәндәлијинә намизәдләрин е'лан олунмуш сијаһылары бизим партија тәшкилатынын вә партија ишинин ики нөгсаныны ашкара чыхармышдыр.

Биринчи нөгсан. Литејни рајонунда бизим сијаһымызда анчаг 33 намизәд вардыр, һалбуки кадетләрин вә меншевикләрлә «Јединство» вә халгчылар блокунун сијаһыларында 63 намизәд вардыр. Көрүнүр, бизим партија ишчиләримиз варлы рајонда пролетар партијасы үчүн 33-дән чох намизәд тапмамышлар. Лакин бу—бизим ишимиздә ачыгча нөгсандыр вә ачыгча көстәрир ки, биз «ашағы тәбәгәләрдәки» зәһмәткешләрин вә истисмар олунанларын ичәрисинә кифајәт гәдәр кедиб чатмамышыг. Көһнә адәтләрдән әл чәкмәк лазымдыр; варлы мәһәлләләрдә даһа бөјүк сә'јлә «халг ичәрисинә» кедиб, зәһмәткешләрин вә истисмар олунанларын јени тәбәгәләрини шүурлу һәјата галдырмаг лазымдыр. Битәраф пролетар үнсүрләрини,—мәсәлән, хүсусилә *ев гуллугчуларыны*—сечкиләрдә иштирак етмәјә чәлб етмәк вә онлардан ән е'тибарлы оланлары горхмадан пролетар сијаһысына дахил етмәк лазым иди. Бир һалда ки, әксәријјәт шүурлу бејнәлмиләлчи пролетарлара мәнсубдур, онда нә сәбәбә биз азлыг тәшкил едән битәраф *пролетар* үнсүрләриндән горхмалыјыг?...*

1917-чи ил мајын 23-ү илә 27-си (ијунун 5-и илә 9-у) арасында јазылмышдыр

Илк дәфә 1928-чи илдә Ленин мәчмуәсинин VII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

---

* Әлјазмасы бурада кәсилир. *Ред.*

ДАҒЫНТЫЈА ГАРШЫ МҮБАРИЗӘДӘ ИГТИСАДИ ТӘДБИРЛӘР ҺАГГЫНДА ГӘТНАМӘ[89]

1. Русијада бүтүн тәсәррүфат һәјатынын тамамилә позулмасы елә бир дәрәчәјә чатмышдыр ки, бир сыра ән мүһүм истеһсал саһәләрини бүсбүтүн дајандыран, кәнд тәсәррүфат саһибләри тәсәррүфаты лазыми дәрәчәдә давам етдирмәк имканы вермәјән, дәмир јолу нәглијјатыны дајандыран, милјонларла сәнаје әһалиси вә шәһәрләр үчүн тахыл кәтирилмәсинә имкан вермәјән ешидилмәмиш дәрәчәдә бөјүк бир фәлакәт лабүд олмушдур. Бундан әлавә, дағынты инди артыг башланыб бир сыра саһәләри бүрүмүшдүр. Анчаг халгын сон дәрәчә кәркин ишләмәси вә истәр јерләрдә, истәрсә дә дөвләт һакимијјәти мәркәзиндә тә'чили сурәтдә бир сыра ингилаби тәдбирләр көрүлмәси нәтичәсиндә дағынтыја гаршы мүвәффәгијјәтлә мүбаризә апармаг олар.

2. Нә бүрократик јолла, јә'ни капиталистләрин вә мә'мурларын чохлуг тәшкил етдији органлар јаратмагла, нә дә капиталистләрин мәнфәәтләрини, истеһсалда онларын там һөкмранлыгыны, мәлијјә капиталы үзәриндә онларын ағалыгыны, онларын өз банк, тичарәт вә сәнаје ишләриндәки тичарәт сиррини горумаг шәраитиндә фәлакәтдән гуртармаг олмаз. Ајры-ајры истеһсал саһәләриндә гисмән баш верән бир сыра бөһран тәзаһүрләринин тәчрүбәси буну тамамилә ајдын көстәрмишдир.

3. Анчаг мәһсул истеһсалы вә бөлкүсү үзәриндә һә-

гигәтән фәһлә нәзарәти гојмаг јолу илә фәлакәтдән гуртармаг олар. Белә бир нәзарәт үчүн кәрәк, 1-чиси, һәлледичи мүәссисәләрин һамысында фәһләләр үчүн бүтүн сәсләрин азы дөрддә үчүндән ибарәт әксәријјәт тә'мин едилмиш олсун вә истәр ишдән чәкилмәмиш олан сәһибкарлар, истәрсә дә техники, елми билији олан гуллугчулар һөкмән бу ишдә иштирак етмәјә чәлб едилсин; 2-чиси, фабрик вә завод комитәләринин, мәркәзи вә јерли фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләринин, һабелә һәмкарлар иттифагларынын нәзарәтдә иштирак етмәк һүгугу олсун, бүтүн тичарәт вә банк дәфтәрләри онларын үзүнә ачыг олсун вә бүтүн мә'луматлар һөкмән онлара билдирилсин; 3-чүсү, ири демократик вә сосиалист партијаларынын һамысынын нүмајәндәләринә ејни һүгуг верилсин.

4. Бир сыра мүнагишә һалларында артыг капиталистләр тәрәфиндән гәбул едилмиш фәһлә нәзарәти, әтрафлы дүшүнүлән, тәдричлә, лакин һеч бир тә'хирә јол вермәдән һәјата кечирилән бир сыра тәдбирләрлә дәрһал кенишләндирилиб мәһсул истеһсалынын вә бөлкүсүнүн тамамилә фәһләләр тәрәфиндән тәнзим едилмәсинә чеврилмәлидир.

5. Фәһлә нәзарәти ејнилә вә ејни һүгуглар әсасында бүтүн малијјә вә банк әмәлијјатына тәтбиг едилмәли вә ишләрин бүтүн малијјә вәзијјәти ајдынлашдырылмалыдыр, һәм дә банк, синдикат вә саир гуллугчуларынын дәрһал тәшкил олунан Советләри вә гурултајлары бу нәзарәтдә иштирак етмәлидир.

6. Өлкәнин фәлакәтдән хилас едилмәси үчүн һәр шејдән әввәл, фәһлә вә кәндли әһалини сөздә дејил, ишдә тамамилә мүкәммәл вә гәти инандырмаг лазымдыр ки, истәр јерләрдә, истәрсә дөвләтин мәркәзиндә рәһбәр вә там һакимијјәтли органлар, капиталист тәсәррүфатындакы ән ири вә бөјүк банк, малијјә, тичарәт вә сәнаје сәһибләринин мәнфәәт, кәлир вә әмлакынын чох һиссәсинин халгын әлинә кечмәсинә чалышмагдан чәкинмирләр. Бу тәдбир ишдә һәјата кечирилмәсә, һәгигәтән инғилаби тәдбирләрин көрүлмәсини, һабелә әһалинин фәһлә вә кәндли күтлә-

ләринин һәгигәтән ингилаби әзмлә чалышмасыны нә төләб етмәк олар, нә дә көзләмәк.

7. Бүтүн малијјә системи вә бүтүн пул ишн тамамилә позулдуғуна көрә вә ону мүһарибә давам етдикчә сағламлашдырмаг мүмкүн олмадығына көрә, үмумдөвләт тәшкилатынын мәгсәди—вилајәт мигјасында, сонра да үмумдөвләт мигјасында кәнд тәсәррүфаты аләтләринин, палтарын, ајаггабынын вә башга бу кими мәһсулларын тахыла вә башга кәнд тәсәррүфаты мәһсулларына мүбадиләсини кениш даирәдә тәшкил етмәкдән ибарәт олмалыдыр. Шәһәр вә кәнд кооперативләрини бу ишдә кениш иштирак етмәјә чәлб етмәк лазымдыр.

8. Јалныз көстәрилән тәдбирләр һәјата кечирилдикдән сонра үмуми әмәк мүкәлләфијјәтини һәјата кечирмәк мүмкүндүр вә зәруридир. Бу тәдбир дә, сәккиз саатлыг иш күнүндән сонра фәһләләрин пулсуз хидмәт едәчәкләри фәһлә милисинин тәтбиг олунмасыны төләб едир ки, сонра да фәһлә вә гуллугчуларын капиталистләр тәрәфиндән әмәк һаггы верилмәк шәрти илә елликлә үмумхалг милисинә кечилсин. Анчаг белә бир фәһлә милиси вә ондан бөјүјүб әмәлә кәлән үмумхалг милиси, бүрократчасына дејил, һабелә капиталистләрин мәнафеји үчүн дејил, халгы һәгигәтдә фәлакәтдән хилас етмәк мәнафеји үчүн үмуми әмәк мүкәлләфијјәтини һәјата кечирә биләр вә кечирмәлидир. Анчаг белә бир милис һәгигәтән ингилаби интизам тәтбиг едә биләр вә етмәлидир, фәлакәтдән хилас олмаг үчүн бүтүн халгын сон дәрәчә кәркин чалышмасына наил ола биләр вә олмалыдыр. Тәкчә үмуми әмәк мүкәлләфијјәти халг әмәји гүввәләринә ән чох гәнаәт едилмәсини тә'мин едә биләр.

9. Өлкәни фәлакәтдән хилас етмәк јолунда көрүлән тәдбирләр сырасында ән башлыча вәзифәләрдән бири, көмүр вә хаммал истеһсалына вә нәглијјата бөјүк мигдарда ишчи гүввәси кечирмәкдән ибарәт олмалыдыр. Ишчи гүввәсини һәрби ләвазимат истеһсалындан тәдричән, тәсәррүфаты бәрпа етмәк үчүн зәрури олан мәһсулларын истеһсалына кечирмәк дә ејни дәрәчәдә зәруридир.

10. Бүтүн көстәрилән тәдбирләр јалныз бүтүн дөвләт һакимиjjәти пролетарларын вә јарымпролетарларын әлинә кечдикдә планлы сурәтдә вә мүвәффәгиjjәтлә һәјата кечирилә биләр.

«Социал-Демократ» № 64, 25 мај (7 ијун) 1917-чи ил

Әлјазмасындан чап олунур

ҚАПИТАЛИСТЛӘРЛӘ САЗИШМИ, ЈОХСА ҚАПИТАЛИСТЛӘРИ ДЕВИРМӘК?

(МҮһАРИБӘНИ НЕЧӘ ГУРТАРМАЛЫ)

Мүһарибәни нечә гуртармаг һаггында һамы дүшүнүр, һамы данышыр.

Фәһлә вә кәндлиләрин, демәк олар, һамысы бу фикирдәдир ки, мүһарибәни капиталистләр башламышлар, бу мүһарибә *бүтүн* өлкәләрин капиталнстләринә лазымдыр. Фәһлә, әскәр вә *кәндли* депутатлары Советләринин гәтнамәләриндә мәһз белә дејилир.

Һәм дә бу, шәксиз һәгигәтдир.

Ихтилаф сонракы мәсәләдә, мүһарнбәни гуртармаға һансы јолла *кетмәк* мәсәләсиндә башланыр (чүнки мүһарибәни *бирдән-бирә* гуртармаг олмаз—буну *һамы* баша дүшүр). Капиталистләрлә сазишләр бағламаг јолу илəми кетмәли, әкәр беләдирсә, онда нә кими сазишләр бағламалы? Јохса фәһлә ингилабы јолу илә, јә'ни капиталистләри девирмәк јолу илә кетмәли? Башлыча вә әсас мәсәлә бах бундан ибарәтдир.

Бу мәсәләдә бизим партијамызла Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети, Үмумрусија кәндли депутатлары Совети арасында ихтилаф әмәлә кәлмишдир, чүнки һәр ики Совет *мәсәләни капиталистләрин хејринә вә капиталистләр васитәсилә һәлл етмәк мејлиндәдир.*

Үмумрусија кәндли депутатлары Советинин мүһарибә һаггындакы гәтнамәси буну хүсусилә ашкар сурәтдә тәсдиг етди. Дүнја халгларына едилән (14 март тарихли) бәднам—вә ејни дәрәчәдә долашыг—мүраҹиәтә үјғун олараг бу гәтнамә тәләб едир:

«...ишғалсыз вә пул чәримәләри верилмәдән сүлһ олсун вә һәр һансы бир дөвләтнн сәрһәдләри дахилиндә јашајан һәр бир халгын өз мүгәддәратыны мүстәгил һәлл етмәк һүгугу олсун».

Бурада илһаглар (ишғаллар) мәсәләси, бу күнләрдә «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов» гәзетиндә вә «Дело Народа»да гојулдуғу шәкилдә *гојулмамышдыр* (бах: «Правда» № 60, 18 мај*).

Халгчыларла меншевикләр блокунун рәһбәрлик етдији бу сон ики орган тамамилә долашараг е'лан етмишдир ки: ишғалсыз—һәр шеји мүһарибәдән әввәлки кими сахламаг демәкдир (латынча бу белә дејилир: илһагсыз сүлһ—статус кво демәкдир).

Доғрусуну демәк лазымдыр ки, мәсәләни белә һәлл етмәк—капиталистләрлә вә капиталистләр арасында сазиш васитәсилә һәлл етмәк демәкдир. Бу о демәкдир ки, көһнә ишғаллар (мүһарибәјәдәк едилмиш ишғаллар) галсын, јениләри исә олмасын.

1-чиси, мәсәләнин белә һәллинә сосиалист һагг газандыра билмәз, әкс тәгдирдә сосиализмә хәјанәт етмиш олар. Сосиалистә јарашмаз ки, капиталистләри гәнимәтин, јә'ни ишғалларын көһнә бөлкүсү әсасында бир-бири илә барышдырсын. Бу ајдындыр. 2-чиси, *капитала гаршы,* һеч олмаса, инкилис-јапон капиталына гаршы ингилаб олмадан мәсәләнин белә һәлли һәр һалда гејри-мүмкүндүр, чүнки ағлыны итирмәмиш олан һәр бир адам көрүр ки, *ингилаб олмаса* Јапонија Қиао-Чаону, Инкилтәрә Бағдады вә Африкадакы мүстәмләкәләрини вермәз.

Қәндлиләрин гәрарында ишғаллара (илһаглара) *башға* тә'риф верилә*к «һәр бир»* халгын (демәли, мүһарибәдән *әввәл* илһаг едилмиш, јә'ни өлкәси зоракылыгла тутулмуш халгын да) азад олмаг, «өз мүгәддәратыны мүстәгил сурәтдә һәлл етмәк» һүгугу олдуғуну е'лан етмишдир.

Бах бу—һәгигәтән ардычыл демократ, хүсусилә дә сосиалист нөгтеји-нәзәриндән јеканә доғру гәрардыр. Һеч бир сосиалист, сосиалист олараг галмаг истәјирсә, илһаглар (ишғаллар) мәсәләсини башга чүр

* Бах: бу чилд, сәһ. 129—131. *Ред.*

гоја билмәз, *һәр бир* халгын өз мүгәддәратыны тә'јин етмәк вә азад сурәтдә ајрылмаг һүгугу олдуғуну инкар едә билмәз.

Лакин өзүмүзү алдатмајаг: белә бир тәләб—капиталистләрә гаршы ингилаб демәкдир. Һәм дә дүнјада һәр һансы бир милләтдән чох илһаглары (ишғаллары) олан инкилис капиталистләри һамыдан әввәл вә биринчи нөвбәдә белә бир тәләби (ингилаб олмаса) гәбул етмәјәчәкләр.

Тәләбләрин һәр икиси, арзуларын һәр икиси, истәр көһнәни бәрпа етмәк («статус кво») мә'насында илһаглардан имтина етмәк арзусу, истәрсә дә јени вә көһнә илһаглардан, бүтүн илһаглардан имтина етмәк арзусу, бу арзуларын һәр икиси, капитала гаршы ингилаб олмадан, капиталистләри јыхмадан һәјата кечирилә билмәз. Бу хүсусда өзүнү вә халгы алдатмаг олмаз!

Ја капиталистләрлә сазиш тәблиғ етмәли вә көзләмәли, бу исә халгларда өз гәддар дүшмәнләринә гаршы е'тимад ојатмаға бәрабәрдир, ја да фәһлә ингилабына, анчаг бу ингилаба е'тимад етмәли, бүтүн гүввәләри топлајыб капиталистләри јыхмалы.

Мүһарибәни *гуртармаг* үчүн бу *ики* јолдан бирини *сечмәк* лазымдыр.

«Правда» № 65,
7 ијун (25 мај) 1917-ки ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ЗӘНЧИРИН МӨҺКӘМЛИЈИ ОНУН ӘН ЗӘИФ ҺАЛГАСЫНЫН МӨҺКӘМЛИЈИ ИЛӘ МҮӘЈЈӘН ЕДИЛИР

Әкәр 100 пудлуг бир шејин ағырлығына давам кәтирә билән дәмир зәнчир лазымдырса, бу зәнчирин *бир* һалгасы ағач һалга илә әвәз едилсә нә олар?

Зәнчир гырылар.

Зәнчирин бир һалгасындан башга галан бүтүн һалгаларының мөһкәмлији вә ја бүтөвлүјү фајда вермәз. Ағач һалга сынар вә бүтүн зәнчир гырылар.

Сијасәтдә дә ејнилә белә дир.

Чәнаб меншевикләр вә халгчылар, һәмин хырда буржуа партијаларындан олан чәнаб назирчиләр рајон думалары сечкиләриндә *Плехановун «Јединство»су* илә бирләшмишләр.

Чәнаблар, өзүнүздән күсүн!

Сизин, онсуз да пис, паслы «дәмир» зәнчириниздә инди, һәтта ағачдан дејил, килдән вә кағыздан гајрылмыш бир нечә һалга вардыр.

Өзүнүздән күсүн!

Јолдаш фәһләләр вә фәһлә гадынлар! Јолдаш әскәрләр! Јолдаш әмәкчиләр! Билин ки, халгчыларла меншевикләрин блокуна (иттифагына) сәс вермәклә *сиз Плеханов «Јединство»суна сәс вермиш олурсунуз;*

—сиз һәтта меншевикләрин вә «сосиалист-ингилабчыларын» гәзетләринин дә *үз дөндәрдији* һәмин биабырчы Плеханов «Јединство»суна сәс вермиш олурсунуз;

—*гәләбәјәдәк мүһарибәни* ачыгча тәблиғ едиб ка-

питалистләри севиндирән биабырчы Плеханов «Jединство»суна сәс вермиш олурсунуз;

—һәр күн рус капиталистләрини тәмизә чыхарыб бүтүн тәгсири тәкчә алман капиталистләринин үзәринә јыхан, *бүтүн* өлкәләрин капиталистләринә гаршы мүбаризәдә *бүтүн* өлкәләрин фәһләләринин гардашлыг иттифагыны тапдалајан биабырчы Плеханов «Jединство»суна сәс вермиш олурсунуз.

Гој зәһмәткешләрә тәрәфдар олмаг, капиталистләрин әлејһинә чыхмаг истәјәнләр, чөрәк уғрунда, сүлһ уғрунда, азадлыг уғрунда мүбаризә етмәк истәјәнләр,

—гој онлар, *чүрүк «Jединство»ну өз сијаһыларында* кизләдән *халгчыларла меншевикләр блокуна (иттифагына) бирчә сәс дә вермәсинләр!*

Јалныз болшевикләрин вә бејнәлмиләлчи сосиал-демократларын сијаһыларына сәс верин!

«Правда» № 67,
9 ијун (27 мај) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

КАПИТАЛИСТЛӘРИ ИФША ЕТМӘК ЛАЗЫМДЫР

Сәнаjемизин вәзиjjәти мәсәләсиндә мә'луматлы олдуғуну һеч кәсин инкар етмәjәчәjи В. Базаров 24 маj тарихли «Новая Жизнь»дә jазмышдыр:

«Мүһарибә вә онун доғурдуғу игтисади вә малиjjә дағынтысы елә бир вәзиjjәт jаратмышдыр ки, хүсуси саһибкарын хүсуси мәнафеjи, өлкәнин мәһсулдар гүввәләринин мөһкәмләндирилмәсинә вә инкишаф етдирилмәсинә деjил, бунларын дағыдылмасына jөнәлдилмишдир. Капиталын мадди тәркиб һиссәләрини һазырда—гиjмәтләрин галхмасыны көзләjәрәк—һәрәкәтсиз сахламаг, дөвриjjәjә бурахмагдан даһа әлверишлидир; халг күтләләринин вачиб еһтиjачларыны өдәмәjә вичданла чалышмагданса, өлкәни тамамилә дағыдачаг шәртләр әсасында, һеч бир шеjә jарамаjан һәрби ләвазимат истеһсал етмәк даһа әлверишлидир; һеч бир заман истифадә едилмәjәчәк вә анчаг 2—3 илдән сонра ишә башлаjа биләчәк jени мүдафиә заводлары тикилмәси даһа әлверишлидир. Вәзиjjәт белә икән «халг тәсәррүфаты» адланан шеjин биздә бөjүк соjғунчулуг гарышыглығына, сәнаje анархиjасына чевриlдиjинә вә бурада халг әмлакынын даим оғурланмасына тәәччүб етмәк олармы?..

...Аз шүурлу вә һәтта тамамилә шүурлу фәһләнин көзү гаршында jүз милjонларла пул талан едилдиjи вә һаваjа совrулдуғу бир заманда бу фәһлә өз маашынын 3—4 манат артырылмасы кими «һәдсиз» бир тәләбдән нәjин хатиринә әл чәксин?».

В. Базаровун дедикләринин тамамилә доғру олдуғуну һеч бир вичданлы адам инкар етмәк чәсарәтиндә олмаз.

«Соjғунчулуг гарышыглығына»—мүһарибә заманы

капиталистләрин һәрәкәтләрини ифадә етмәк үчүн бундан јахшы сөз ола билмәз.

Бу, гарышыглыг бүтүн өлкәни фәлакәтә доғру апарыр.

Сусмаг олмаз. Дөзмәк олмаз.

Гој «өз» фабрикиндә бу саһәдә нәләр едилдијини билән вә баша дүшән һәр бир фәһлә, гој өлкәнин фәлакәтинә лагејд бахмајан һәр бир банк, фабрик вә тичарәт гуллугчусу, гој һәр бир мүһәндис, статистикачы вә мүһасиб вар гүввә илә чалышыб бу сојғунчулуг гарышыглығы һаггында, јә'ни *гијмәтләр вә мәнфәәтләр* һаггында гисмән дә олса дүрүст—мүмкүн гәдәр сәнәдләр әсасында—мә'лумат *топласын.*

Сусмаг олмаз. Дөзмәк олмаз. Биз ахы ушаг дејилик ки, гондарма сосиалист назирләрин вә'дләринә, јахуд мә'мур комиссијаларына, шө'бәләринә вә јарымшө'бәләринә алданаг.

Әкәр Русијада һөкумәт капиталистләрин әсири олмасајды, әкәр бу һөкумәт гәтиҹјәтлә һәрәкәт етмәк, өлкәни фәлакәтдән гуртармаг јолунда һәрәкәт етмәк истәјән вә буну бачаран адамлардан ибарәт олсајды, дәрһал, бирчә күн дә, бирчә саат да јубанмадан, *бүтүн* һәрби ләвазимат гијмәтләринин, *мәнфәәтләр* һаггындакы *бүтүн* мә'луматын дәрч едилмәси барәдә ганун верәрди.

Кәләчәк ифлас һаггында, өлкәни фәлакәтдән хилас етмәк һаггында бошбоғазлыг етмәк, һәмин тәдбири исә *көрмәмәк*—халг күтләләрини алдатмаг вә ја алдадычыларын әлиндә ојунчаг олмаг дәрәчәсинә алчалмаг демәкдир.

Капиталистләрин һөкумәтиндән, чәнаб Лвов, Терешшенко, Шингарјов вә К⁰-сындан, онларын ачиз вә ојунчаг «әлалтылары» олан Чернов, Серетели, Пешехонов вә Скобелевдән капиталистләри ифша едән белә бир ганун вермәји көзләмәк—ушаг садәлөвһлүјү оларды. Анчаг «назирчи јелбеҹинлик» хәстәлијинә тутуланлар белә бир шеји көзләјә биләрләр.

Буна көрә, хүсуси тәшәббүс көстәрмәјә даһа сә'јлә чағырмаг лазымдыр. Јолдашлар вә вәтәндашлар! өлкәни ачлыгдан гуртармаға һәвәсләндирән көмәк етмәк

истәјәнләрин һамысы гој *гијмәтләр* вә *мәнфәәтләр* һаггында өзүнә мүјәссәр олан бүтүн мә'луматы дәрһал топлајыб дәрҷ етсин.

Капиталистләри ифша етмәк—капиталистләри ҷиловламаг үчүн биринҷи аддымдыр.

Сојғунчулуг һәрҷ-мәрҷлијини ифша етмәк—сојғунчулара гаршы мүбаризә үчүн биринҷи аддымдыр.

«Правда» № 67,
9 ијун (27 мај) 1917-ҷи ил

«Правда» газетинин мәтниндән чап олунур

ДАҒЫНТЫ ҺАГГЫНДА МӘ'РУЗӘЛӘР

Фәлакәтин јахынлашмасы—мүасир дөврүн башлыҹа вә әсас мәсәләсидир. Бу фәлакәт һаггында мүмкүн гәдәр даһа дүрүст мә'лумат топламаг лазымдыр. Бизим әлејһдарларымыз олан бирләшмиш халгчы вә меншевикләрин гәзетиндән («Известия Петроградского Совета» № 70, 19 мај) көтүрүлән чох ибрәтли ситатлара бахаг:

«Күтләви ишсизлик фәлакәти јахынлашмагдадыр. Фәһләләрин тәләбләринә бирләшмиш саһибкарларын мүгавимәти артыр. Саһибкарлар спесифик италјан тә'тилинә вә үстүөртүлү локаутлара әл атырлар».

Сонра:

«...капиталистләр дөвләтин игтисади чәтинликләрдән чыхмасына көмәк етмәк үчүн һеч бир иш көрмүрләр...

...өз мәнфәәтләриндән бәрк-бәрк јапышан капиталистләр әсл позғунчу вә әксингилабчыдырлар. Лакин ингилаб мәһв олмаг истәмир вә мәһв олмамалыдыр. Әкәр капиталистләр көнүллү олараг ингилаба көмәк етмирләрсә, ингилаб онлара әл гатмалыдыр».

Бундан гәшәнк сөјләмәк чәтиндир, дејилми? Вәзиҗҗәт, демәли, доғрудан да лап ағырдыр. «Ингилаб» «капиталистләрә әл гатмалыдыр»—*һансы* ингилаб? *һансы* синфин ингилабы? *нечә* әл гатмалыдыр?

Ичраиҗҗә комитәсинин 16 мај ичласында мә'рузәчиләрин вердиҗи чаваблар белә дир:

«Бир сыра мә'рузәчиләр өлкәнин игтисади һәјатындакы үмуми дағынтынын ағыр мәнзәрәсини ајдынлашдырмышлар... буржуа

мәтбуат органлары... фәлакәтин әсл сәбәбләри олан мүһарибә һаггында вә буржуазијанын гәнимәтчилији һаггында гәсдән данышмыр».

Назирчи меншевик Череванинин мә'рузәсиндән:

«Дүчар олдуғумуз игтисади дағыныты о гәдәр чиддидир ки, ајры-ајры јарымчыг тәдбирләрлә, бир сыра ајры-ајры конкрет тәдбирләрлә вәзијјәтдән чыхмаг олмаз. Үмуми план лазымдыр, бүтүн игтисади һәјаты дөвләтин тәнзим етмәси лазымдыр...

Планымызы конкрет олараг һәјата кечирмәк үчүн һөкумәт јанында хүсуси игтисадн шура јаратмаг лазымдыр».

Даҳ күчәнди сичан доғду. «Капиталистләрә әл гатмалы олан ингилаб» әвәзинә халис бүрократик ресепт верилир.

Авиловун мә'рузәсиндән:

«Мүасир тәсәррүфат дағынтысынын әсас сәбәби—ән мүһүм сәнаје мәһсулларынын чатышмазлығыдыр...

...Баһалығын артмасы шәраитиндә фәһләләрин вәзијјәти беләдир ки, онларын бир чох гисимләри данм ачлыг чәкир...

...Чох бөјүк мәнфәәт көтүрән саһибкарлар, ејни заманда өз мәһсулларынын гијмәти артмајынча фәһләләрә күзәштә кетмәјә разы олмурлар...

...Әмәлә кәлмиш вәзијјәтдән чыхмаг үчүн јеканә чарә әмтәә гијмәтләрини низама салмагдыр. Лакин белә бир низамасалма практикада анчаг о һалда һәјата кечирилә биләр ки, бүтүн мәһсул ичтимаи һакимијјәтин көстәришләри әсасында бөлүнсүн.

Низама салынмыш гијмәтләр үзрә белә бир мәчбури бөлкү кечирилдикдә истеһсал үзәриндә дә нәзарәт гојулмалыдыр, чүнки әкс тәгдирдә истеһсал азала биләр вә һәтта дајандырыла биләр...

...Буиунла бәрабәр, сәнајеја дөврији вәсаити вә әсас вәсаит бурахан мәнбәләри—кредит мүәссисәләрини дә дөвләт нәзарәтинә табе етмәк лазым кәлир».

«Дөвләт» елә бир машындыр ки, фәһлә синфи вә капиталистләр ону мүхтәлиф тәрәфләрә чәкир,—јол. Авилов дејәсән бу чәһәти унутмушдур. Инди һансы синиф дөвләт һакимијјәтини һәјата кечирмәјә габилдир?

Базаровун мә'рузәсиндән:

«Мөһкәм гијмәтләрә әсла риајәт олунмур; дөвләт инһисарлары кағыз үзәриндәдир; заводлары көмүр вә металла тәчһиз етмәјин низама салынмасы нәинки истеһсалы дөвләтин мәнафејинә ујғун шәкилдә гурмаг имканы вермәмишдир, һәтта базар

анархијасынын да өһдәсиндән кәлә билмәмишдир, алверчи дәллалларын һәдсиз мөһтәкирлијини арадан галдыра билмәмишдир.

Сәнаје дөвләт тәрәфиндән мәчбури сурәтдә трестләшдирилмәлидир.

Анчаг мүәссисәләрин башчыларыны вә капиталистләри нчбари дөвләт гуллуғуна чағырмагла, сәнајечиләрин истеһсалда гәсдән тәрәтдикләри анархијаја гаршы мүбаризә үчүн һәгиги тәдбирләр көрмәк олар».

Капиталистләрин (гәсдән анархија төрәдән капиталистләрин) дөвләти капиталистләри ичбари дөвләт гуллуғуна чағырмалы имиш—бу, синфи мүбаризәни унутмаға бәрабәрдир.

Г. В. Шубун мә'рузәсиндән:

«Ики ај әрзиндә бизим арасы кәсилмәдән тәләб етдијимизә бахмајараг, үмуми мәсәләдә, халг тәсәррүфатыны вә әмәји тәшкил етмәк мәсәләсиндә ирәлиләмә јохдур. Бунун нәтичәси оларағ вәзијјәт јенә әввәлки кимидир. Инди вәзијјәт белә дир: мүбаризә илә дә олса биз бир сыра тәдбирләр, ганунлар кечирә билдик, инди биздә тахыл инһисары гануну вардыр... Лакин бунларын һамысы кағыз үзәриндә галмагдадыр...

...Биз кәнд тәсәррүфаты машынларынын бәләдијјәләшдирилмәсинин принсипчә һәллинә наил олдуг. Лакин бунун кечирилмәси мүмкүн дејилдир, чүнки машын јохдур вә ја јох кимидир. Кәнд тәсәррүфаты машынлары заводлары исә орду үчүн тамамилә әһәмијјәтсиз шејләр һазырлајыр. Лакин өлкәнин бүтүн тәсәррүфат һәјатыны низама салмаг зәрурәтиндән башга, нәһајәт, дөвләт һакимијјәтинин бүтүн ичраијјә апаратыны да сындырыб јенидән гурмаг лазымдыр...».

Бах бу сөзләр мәсәләјә даһа јахындыр, мәтләбә даһа јахындыр! «Дөвләт һакимијјәтинин бүтүн ичраијјә апаратыны сындырыб јенидән гурмаг лазымдыр»—бах бу доғрудур. Лакин ајдын дејилми ки, дөвләт һакимијјәти *апараты* мәсәләси анчаг, һакимијјәт башындакы *синиф* мәсәләсинин јалныз кичик бир һиссәсидир?

Куковетскинин мә'рузәсиндән:

«Өлкәнин малијјә иши ән дәһшәтли вәзијјәтдәдир. Биз сүр'әтлә малијјә ифласына доғру кедирик...

Халис малијјә тәдбирләри көрүлмәси көмәк етмәз...

Истигразы мәчбури сурәтдә ајмаг үчүн тәдбир көрүлмәлидир, бу да истәнилән нәтичәни вермәсә, онда мәчбури истиграза кечмәли.

Икинчи тәдбир—сәнајени һөкмән низама салмаг, мәһсуллара мөһкәм гијмәт гојмагдыр».

«Мәчбуриjjәт» jахшы шеjдир, лакин әсл мәсәлә бундадыр ки, һансы синиф мәчбур едәчәк вә һансы синиф мәчбур едилмәлидир?

Громаның мә'рузәсиндән:

«Инди бүтүн өлкәләрдә баш верәнләри халг тәсәррүфаты организминин дағылмасы просеси адландырмаг олар. Бу просесә һәр jердә тәшкил етмәк принсипи гаршы гоjулур. Дөвләт һәр jердә тәсәррүфаты вә әмәjи тәшкил етмәjә башламышдыр...

Нә һөкумәтдә, нә дә өлкәдә индиjә гәдәр елә бир мәркәз jохдур ки, өлкәнин игтисади һәjатыны низама салсын, нечә дејәрләр, игтисади бејин jохдур. Буну jаратмаг лазымдыр... Күдрәтли ичраниjjә органы jарадылмалыдыр. Игтисади шура jарадылмалыдыр...».

Громаның фикри jени бүрократик орган jаратмагдан ибарәтдир! Тәәссүф.

Мисли көрүнмәмиш фәлакәтин лабүд олдуғуну һамы е'тираф едир. Лакин башлыча чәһәти анламырлар: өлкәни бу фәлакәтдән *анчаг ингилабчы синиф* хилас едә биләр.

«Правда» № 67,
9 иjун (27 мај) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

«ӘЛ ИЛӘ ОЈУНБАЗЛЫГ» ВӘ СИЈАСИ ПРИНСИПСИЗЛИК ОЈУНБАЗЛЫҒЫ

«Әл илә ојунбазлыг» ифадәси «Дело Народа»нын бүкүнкү баш мәгаләсиндән көтүрүлмүшдүр. «Сосиалист-ингилабчыларын» гәзети, Керенскинин вә Черновун иштирак етдији бу гәзет, «буржуазијанын әлә алдығы сосиализмин» *франсыз* нүмајәндәләринин һиҹләләрини ифша едәрәк јазыр:

«...Бу әл илә ојунбазлыг көһнә ојунбазлыгдыр, чох көһнәдир, биздә бунунла К. Плеханов дәфәләрлә вә сәмәрәсиз мәшғул олмушдур, һеч кәси алдада билмәмишдир...».

Тәкчә Плехановму, мөһтәрәм чәнаблар?

Ахы сиз сечкиләрдә *һәмин бу* Плеханов «Јединство»су илә блок бағламысыныз, ахы сиз ону хәлвәтчә кечирирсиниз, ону хилас едирсиниз!!

Ахы сизин гәзетиниздә (9 мај тарихли 44-чү №-синдә) С. Мстиславски Плеханов һаггында јазмышды:

«рус сосиал-демократијасынын јахын кечмишдәки идеја рәһбәри еҹнилә» («Русская Воля» вә «Новое Время» кими) «әксингилаби һүчумлара әл атдыгда, бу факты бөјүк бир тәәссүфлә вә дәрин бир һүзнлә гејд етмәк лазым кәлир, чүнки доғрудан да зәнн едилмирди ки, Интернасионалда бу гәдәр бөјүк позғунлуг әмәлә кәлсин».

...вә *һәмин* «Јединство» илә блок бағламыш сосиалист-ингилабчыларда позғунлуг әмәлә кәлсин!

«Дело Народа»нын исә (13 мај тарихли) 48-чи

№-синдә дәрч едилән имзасыз мәгаләдә, jә'ни редаксија мәгаләсиндә јазылмышдыр:

««Јединство»нун либерал буржуазија илә сијаси бирлији— һамыја мә'лум олан бир фактдыр...».

Динләјин! Динләјин! «Сосиалист-ингилабчылар» вә меншевикләр либерал буржуазија илә сијаси бирлији *һамыја мә'лум бир факт олан* «Јединство» илә бирлик тәшкил едирләр. Јолдаш фәһләләр вә фәһлә гадынлар, јолдаш әскәрләр, буну унутмајын!

Меншевик «Рабочая Газета»сы 20 апрел тарихли 35-чи №-синдә редаксија баш мәгаләсиндә јазмышдыр:

«Биз инкилис империалистләринин әлејһинәјик. «Јединство» инкилис сосиалистләринин әлејһинәдир. Бүтүн фәрг бундадыр. «Јединство»нун готтентотсајағы мүһакимә јеритмәли олмасынын сәбәби дә будур... Рус фәһләләринин чох көзәл јадындадыр ки, Плеханов чар режими заманы (мәтндә сәһв кетмишдир: чар республика гурулушу заманы) фәһләләри вар гүввәси илә һәр бир тә'тилдән чәкиндирмәјә чаһд едирди. О заман Плеханов да бизи, һәтта даһа дәһшәтли сөзләрлә горхудуб инандырмаға чалышырды ки, бу мүбаризә анчаг алман ордусу баш штабына хидмәт етмәк демәкдир».

Һәмин гәзетин (16 мај тарихли) 57-чи №-синдә исә ән мө'тәдил назирчи Череванин јазмышдыр:

«Плеханов вә онун «Јединство»су өзүндән (онлардан) асылы олан һәр шеји едирләр ки, алман, франсыз вә и. а. сосиалистләринин чохлуғунун сә'ји илә бејнәлхалг мигјасда кифајәт гәдәр нүфуздан дүшмүш олан мүдафиә принсипи биздә дә нүфуздан дүшсүн».

Халгчылар вә меншевикләр «Јединство»ја белә гијмәт верирләр, *ондан* белә *узаглашыр* вә *онун* үзүндән белә *хәчаләт чәкирләр!!*

Ејни заманда сечкиләрдә онунла блок (иттифаг) бағламышлар,—һәм дә Плеханов, ону «ојунбаз», «буржуазијанын әлә алдығы», «готтентот», «нүфуздан дүшмүш», «либерал буржуазија илә бирләшмиш» адландыран адамлардан мәнсәб гәбул едир.

Белә бир блокда һансы тәрәф даһа писдир?

Фәһләләр вә әскәрләр! *«Либерал буржуазија илә бирләшмиш»* «Јединство»ну пәрдәләјиб хәлвәтчә кечирән халгчыларла меншевикләр блокуна һеч бирчә сәс дә верилмәмәлидир!

1917-чи ил мајын 25-дә (ијунун 7-дә) јазылмышдыр

1917-чи ил ијунун 9-да (мајын 27-дә) «Правда» гәзетинин 67-чи №-синдә чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән чап олунур

ГАРА ГҮВВӘЛӘР КАДЕТЛӘРӘ ТӘРӘФДАРДЫР, МЕНШЕВИКЛӘР ВӘ ХАЛГЧЫЛАР КАДЕТЛӘРЛӘ БИР ҺӨКҮМӘТДӘДИРЛӘР

Ким «Новое Время» гәзетини танымыр? Ким билмир ки, бу гәзет бир чох он илләр әрзиндә чар һакимиҗҗәтини мүдафиә етмәкдә, капиталистләри мүдафиә етмәкдә, җәһудиләри тә'гиб етмәкдә, ингилабчылары тә'гиб етмәкдә «шөһрәт газанмышдыр»?

Ким билмир ки, Русиҗада намуслуларын һамысы «Новое Время»дан һәмишә һиддәт вә нифрәтлә үз дөндәрмишдир? Ким билмир ки, бу гәзет инди, чевриливдән сонра да өз хәттини әсла дәҗишдирмәмишдир?

Инди будур, азад Русиҗада биринчи сечкиләр кедир. Сечкинин биринчи күнү «Новое Время»да бу сөзләр чап олунур: «халг азадлығы партиҗасынын сиҗаһысыны иҷәли сүрүн».

Факт көз габағындадыр: бүтүн мүлкәдарлар вә капиталистләр, бүтүн гара гүввәләр, чары бәрпа етмәк истәҗәнләрин һамысы—кадетләрә тәрәфдардыр.

Меншевикләрлә халгчылар исә өз 6 назирини *10 кадет* назирә киров вермишләр.

Меншевикләрлә халгчылар исә бош вә'дләрә алданмышлар, бу вә'дләрдән һеч бири јеринә јетирилмәмишдир. Мүһарибәҗә сон гојмаг, илһаглардан (ишғаллардан) әл чәкмәк үчүн* һәдсиз мәнфәәт әлдә едән вә өлкәни фәлакәт дәрәчәсинә чатдыран капиталист-

---

* Кизли мүгавиләләри е'лан етмәк, бүтүн халглара дүрүст вә ајдын шәртләрлә ачыг, намуслу, ашкар сүлһ тәклиф етмәк үчүн.

ләри чиловламаг үчүн һөкумәт һеч бир аддым, *бу чүр һеч бир* аддым *атмамышдыр.*

Мүһарибә узаныр, дағынты јахынлашыр, капиталистләр варланыр, меншевикләрлә халгчылар һеј данышыр вә һәдәләјир, һәдәләјир вә данышырлар... Мәстан пишик (капиталистләр) өз ишиндәдир, башыны ашағы салыб јејир.

Фәһләләр вә әскәрләр вә бүтүн зәһмәткешләр! Нә кадетләрә, нә дә меншевикләрлә халгчылара һеч бир чә сәс дә вермәјин!

Болшевикләрә сәс верин!

«Правда» № 68,
10 ијун (28 мај) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

МЕНШЕВИКЛӘРИН ВӘ ХАЛГЧЫЛАРЫН «ЈЕДИНСТВО» ИЛӘ БИАБЫРЧЫ БЛОКУ

Бу күн—сечкиләрин икинчи вә башлыча күнүдүр. Кадетләрдән әлавә, бирләшмиш меншевикләр вә халгчылар ән бөјүк тә'кидлә сечичиләрә мүрачиәт едиб өзләрини сечдирмәк истәјирләр.

Онларын «Јединство» илә блок (иттифаг) багламасы кими биабырчы бир факты биз көстәрдикдә, онлар бизә нә чаваб верә билдиләр? Онлар белә бир блоку *принсипчә* мүдафиә етмәјә чүр'әт едирләрми? Иш дә елә бурасындадыр ки, *јох.*

«Јединство» илә блок багламағын әдәбсизлик олдуғуну гејд етмәјимизә *чаваб олараг* «Рабочая Газета» дәлил кәтирир... сиз билән кими?.. фитнәкар Малиновскини вә кизли полис тәрәфиндән онун Думаја кечирилмәсини!!

Белә бир үздәниграг мүбаһисәнин вичданлы олмадығыны биз ајрыча бир мәгаләдә гејд едирик*. Лакин инди мәсәлә «Рабочая Газета»нын вичданлы олуб-олмамасында дејил, онун *мәнтигиндәдир.* Чәнаблар, белә дә иш олармы? «Сизин» «Јединство»ну дәлил кәтирмәјимизи батил етмәк үчүн «бизим» фитнәкар Малиновскини дәлил кәтирмәјинизи мүнасиб һесаб едирсиниз!! Бундан нә чыхыр? О чыхыр ки, сиз «Јединство»ну фитнәкарла бир тутурсунуз!!

«Рабочая Гәзета»дан олан фәрасәтли адамлар «Јединство» илә блоку белә «мүдафиә етмишләр»—әчәб

* Бах: бу чилд, сәһ. 247—248, *Ред.*

ағыллы адамлардыр. Онлара дејәндә ки, *азад* Русијада сизин Плеханов «Јединство»су кими бинабырчы һәмкарыныз *вардыр,* буна белә *чаваб верирләр:* болшевикләрин исә *чар* Русијасында фитнәкар Малиновски *олмушдур!!* Бу—«Јединство»ну «Рабочая Газета»нын мүдафиә етмәси дејил, халис инчидир!

«Дело Народа» да, Шедринин ифадәси илә десәк, «Јединство» илә «чичи-бачы олмушдур». Сечкиләрин биринчи күнү, мајын 27-синдә, Керенски, Чернов вә К⁰-сы гәзетинин биринчи сәһифәсиндә, *«Јединство»ну хәлвәтчә кечирән сијаһылара* сәс вермәк чағырышы дәрч олунмушдур.

Һәмин «Дело Народа»нын һәмин нөмрәсинин *икинчи* сәһифәсиндә исә, «сосиал-вәтәнпәрвәр» Плеханов вә онун «Јединство»су нәинки узун-узады бинабыр едилир, һәтта онун һаггында ашағыдакы «ачы ибарә» дә ишләдилир:

«Италјан ишгалы (Албанијаны ишгал етмәк) барәсиндә башга либерал вә сосиал-империалистләрин «Речь»ин, «Русская Воля»нын вә «Единство»нун нә дүшүндүкләрини мәмнунијјәтлә охучуларымызын нәзәринә чатдырачағыг».

Доғрудан да халис инчидир, дејилми?

«Сосиалист-ингилабчылар» халгы «Јединство»нун намизәдләрини хәлвәтчә ирәли сүрән сијаһылара сәс вермәјә чағырырлар, сосиалист-ингилабчылар өзләри исә *һәмин «Јединство»ну,* һәм дә сечки күнүндә «сосиал-империалист», јә'ни сөздә сосиалист, «ишдә империалист» адландырырлар, өзләри һәмин «Јединство»ну һәм «Речь» илә, һәм дә «Русская Воля» илә бир тутурлар.

Ағыллы «Рабочая Газета» ағыллы «Дело Народа» илә *блокда* бу күн «Јединство»ну әчәб «мүдафиә етмишдир»!

Плеханов исә, ону «гәфләтән» Малиновски илә мүгајисә едән вә ја сечки күнүндә ону ачыгча «сосиал-империалист» адландыран адамлардан сәдәгә гәбул едир.

Бу бинабырчы блокда: меншевикләр *үстәкәл* халгчылар *үстәкәл* «Јединсто» блокунун әчәб адәтләри вар...

Фәһләләр вә әскәрләр! Зәһмәткешләр! «Сосиал-империалистләри» хәлвәтчиә кечирән халгчылара вә меншевикләрә һеч бирчә сәс дә вермәјин!

Болшевикләрә сәс верин!

«Правда» № 68,
10 ијун (28 мај) 1917-чи ил

«Правда» газетинин мәтниндән чап олунур

ӘКСИНГИЛАБЫН ҺҮҷУМА КЕЧМӘСИ

(«ХАЛГСЫЗ ЈАҠОБИНЛӘР»)

Әксингилаб о гәдәр-гүввә топламышдыр ки, һүҷума кечир. Капиталистләр халгчылардан вә меншевикләрдән олан назирләрин көмәји илә азадлыг үзәринә һүҷум тәшкил едирләр.

12-ҷи вә 13-ҷү дивизијаларын «45-ҷи, 46-ҷы, 47-ҷи вә 52-ҷи полкларыны» бурахмаг гәрары, «тәһрикчиләри» (бу нә гәрибә сөздүр? олмаја мүһарибәдә «тәһрикчиләр» «ичра едәнләрдән» даһа мүһүмдүр?) «мәһкәмәјә вермәк» гәрары, сонра, бунунла јанашы олараг, Скулјаныдакы *митингдә нитг* сөјләдијинә *көрә* прапоршик Круссерин *Һәбс едилмәси* һаггындакы хәбәр, нәһајәт, Мүвәггәти һөкумәтин Кронштадт һаггында[90] ешидилмәмиш кобуд ибарәләр ишләтмәси дә (мәсәлән, сәрәнҷамлар «данышыгсыз ичра едилмәлидир»: һәлә һеч бир шејдә, *һеч бир* итаәтсизликдә тәгсирләндирилмәјән вәтәндашларла белә данышмаг олармы?)—бунларын һамысы бирликдә, әксингилабчы капиталистләрин кам алан мүдафиәчиси «Речь»ин шәнлик мәш'әли ишығында («һөкумәт, нәһајәт, һакимијјәт дили илә данышмаға башлады») ајдын көстәрир ки, әксингилаб һүҷум едир.

Бу «һүҷум» гәрибә тә'сир бағышлајыр. Ҷәбһәдә «итаәтсизлијә тәһрик едәнләри» мәһкәмәјә верирләр вә дөрд полку «бурахырлар» (телеграмда ады чәкилән ики дивизијанын сәккиз полкундан дөрдү, һалбуки «Известия Петроградского Совета» гәзетинин һәмин 76 №-ли телеграмына көрә о сәккиз полкдан анҷаг *биринин* там һеј'әти вә анҷаг башга биринин дә «тәг-

рибән там hej'əti» чыхыш етмишдир). Ҷәнаб hөкмдарлар, бир hалда ки, полкларын бурахылмасыны халга билдирирсиниз, бир hалда ки, буну фајдалы hесаб едирсиниз, бир hалда ки, бу барәдә телеграмлары бурахырсыныз, нә үчүн мәhкәмәјә вердијиниз адамларын итаәтсизлијинин сәбәбләри hаггында hеч олмаса бир нечә сәтир дүрүст вә ајдын мә'лумат вермирсиниз?

Ҷәнаблар, икисиндән биридир: ја сәссизчә иш көрүн, ахы сизин hәрби сензорларыныз вардыр, чамаата мә'лумат вермәк үчүн нараhат олмајын вә чамааты өз мә'луматларынызла нараhат етмәјин.

Ја да әкәр *сиз* мә'лумат вермәк гәрарына кәлмишсинизсә, онда бәс дејин көрәк нә олубдур? нечә, нәдә, нәјин хатиринә? снзин мәhкәмәјә вердијиниз адамлар хүсуси мәсәләдәмн, јохса үмуми мәсәләдә итаәтдән бојун гачырырлар?

Өртүлү сөз зәрәрлидир.

Круссерин hәбс едилмәси мәсәләси исә тамамилә ајдындыр: *митингдә нитг сөјләмәк үстүндә* адамы тутуб hәбсханаја салмаг ағыллы ишдирми? Бу ачыгча баш итирмәк дејилми? Ҷәнаб кадетләр вә сағлар, hөкумәтдә халгчыларла вә меншевикләрлә бирләшмиш оланлар, ахы сиз дүшмәнләрининздән онгат, бәлкә дә јүзгат артыг мигдарда күндәлик гәзет чыхарырсыныз!! Һәм дә башлыча тәшвигат васитәси чәhәтдән белә үстүнлүјә малик икән «митингдә нитг сөјләмәк» үстүндә адамы тутуб hәбсханаја салмаг!! Олмаја чәнаблар, горхудан ағлынызы итирмисиниз?

Биз әhалинин әксәриjjәтинин мәнафеји үчүн ингилаби зоракылыг ишләдилмәсинин әлејhинә дејилик.

Бу күнләрдә Плеханов бир мүнасибәтлә 1793-чү ил јакобинләрини вә онларын *ачыгча* бәјанатыны: «халг дүшмәнләри филанкәс вә филанкәсләрдир»— дејән сөзләрини јад етдикдә биз бу барәдә белә дүшүнүрдүк:

Плехановун сечмиш олдуғу мәсәләдә 1793-чү ил јакобинләрини нүмунә көтүрмәкдән *hеч бир* партија имтина етмәмәлидир.

Мәсәлә анчаг ондадыр ки, «јакобинләр» чүрбәчүр

олур. Плеханов 20 ил бундан әввәл, һәлә сосиалист олдуғу заман, һәвәслә јад етдији тутарлы француз кәламы «халгсыз јакобинләрә» (jacobins moins le peuple) истеһза едир.

Һәгиги јакобинләрин, 1793-чү ил јакобинләринин тарихи әсәмәти бунда иди ки, онлар «халгы *олан* јакобинләр» иди, халгын ингилаби *әксәријјәтинә, өз* зәманәсинин габагчыл *ингилаби* синифләринә малик олан «јакобинләр» иди.

«Халгсыз јакобинләр», өзләрини анчаг јакобин кими гәләмә верәнләр, бүтүн өлкәләрдә халгы истисмар едәнләри, она зүлм едәнләри, монархија нөкәрләрини, бүтүн өлкәләрдә мүлкәдар тәрәфдарларыны ачыг, ајдын вә учадан халг дүшмәни е'лан етмәкдән *горханлар* күлүнч вә мискиндирләр.

Чәнаб Милјуковлар вә Плехановлар, сиз тарих дәрси охумусунуз, сиз инкар едә биләрсинизми ки, 1793-чү илин *бөјүк* јакобинләри өз зәманәләриндә мәһз халгын *азлығыны* тәшкил едән иртичачыларын вә истисмарчыларын нүмајәндәләрини, өз зәманәләриндә мәһз иртичачы *синифләрин* нүмајәндәләрини халг дүшмәни е'лан етмәкдән горхмамышлар?

Сиз, мүасир һөкумәт, онун көмәкчиләри, мүдафиәчиләри вә нөкәрләри, ачыг, ајдын вә рәсми дејә биләрсинизми ки, сиз *бүтүн дүнјада* һансы *синифләри* «халгын дүшмәнләри» һесаб едирсиниз?

Дејә билмәзсиниз! Сиз халгсыз јакобинләрсиниз. Сиз өзүнүзү анчаг јакобин кими гәләмә верирсиниз. Сиз даһа чох ади мүлкәдар вә капиталист иртичасынын ади нүмајәндәләринә охшајырсыныз.

Фәһләләр вә әскәрләр! Зәһмәткешләр! Мүлкәдар вә капиталист әксингилабы һүчума кечир! *Һеч бир һөкумәт партијасына, һөкумәтдә иштирак едән һеч бир партијаја* һеч бирчә сәс дә вермәјин!

Болшевикләрә сәс верин!

«Правда» № 68,
10 ијун (28 мај) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

БИР ПРИНСИПИАЛ МӘСӘЛӘ

(ДЕМОКРАТИЗМИН «УНУДУЛМУШ СӨЗЛӘРИ»)

Капиталист гәзетләринин кронштадтлы јолдашларын үзәринә јағдырдығы јалан вә ифтира чиркаблары, ән ади вә әһәмијјәтсиз бир һадисәни шиширдиб Русијадан «ајрылмаг» вә сајрә вә илахир кими «дөвләт мигјаслы» бир һадисә дәрәчәсинә чатдыран һәмин гәзетләрин бүтүн вичдансызлығыны дөнә-дөнә көстәрди.

«Известия Петроградского Совета» гәзети 74-чү №-синдә Кронштадт һадисәләринин ләғв едилдијини хәбәр верир: назирләрдән Церетели вә Скобелев, көзләнилдији кими, кронштадтлыларла асанлыгла сазиш гәтнамәси бағлаја билмишләр. Өз-өзлүјүндә ајдындыр ки, биз үмид едир вә әмин олуруг, бу сазиш гәтнамәси, *һәр ики* тәрәфин сәмими рнајәт етмәси шәрти илә, *ингилабын* Кронштадтда вә Русијанын галан јерләриндә кифајәт гәдәр узун мүддәт мүнагишәсиз фәалијјәт көстәрмәси үчүн имкан јарадыр.

Кронштадт һадисәсинин бизим үчүн ики чәһәтдән принсипиал әһәмијјәти вардыр.

Биринчиси, бу һадисә бизим артыг чохдан гејд етдијимиз вә партијамызын (Советләр һаггындакы) гәтнамәсиндә рәсми е'тираф едилмиш олан белә бир факты ашкара чыхарды ки, *јерләрдә* ингилаб Питердәкиндән даһа чох ирәлиләмишдир[91]. Нәинки кадетләр, һабелә халғчыларла меншевикләр дә, һәр јердә һөкм сүрән ингилаби ибарәчилијә үјуб бу фактын мә'насыны дәриндән баша дүшмәк истәмәдиләр вә ја баша дүшә билмәдиләр.

Икинчиси, Кронштадт һадисәси принсипчә чох мүһүм бир програм мәсәләсини ирәли сүрмүшдүр ки, сосиалист һәлә бир јана галсын, һеч бир намуслу демократ буна лагејд јанаша билмәз. Бу мәсәлә, мәркәзи һакимијјәтин јерли әһали тәрәфиндән сечилән вәзифәли шәхсләри *тәсдиг етмәк* һүгугу мәсәләсидир.

Партијаларына назир Серетелинин вә назир Скобелевин мәнсуб олдуғу меншевикләр өзләрини марксист һесаб етмәк иддиасындан әл чәкмирләр. Серетели вә Скобелев һәмин тәсдиг етмәк һүгугу барәсиндә гәтнамә кечиртмишләр. Бурада онлар марксист олмаг е'тибарилә өз вәзифәләринин нәдән ибарәт олдуғуну дүшүнмүшләрми?

Әкәр охучу бу суалын верилмәсини садәдиллик һесаб едиб десә ки, меншевикләр инди ишдә тамамилә хырда буржуа партијасы, һәм дә мүдафиәчи (јә'ни шовинист) партија олмушлар, буна көрә марксизмдән данышмаг да күлүнчдүр,—онда биз буна е'тираз етмәрик. Биз анчаг буну дејәрик ки, марксизм үмумијјәтлә демократизм мәсәләләринә һәмишә чох диггәтлә јанашыр, вәтәндаш Серетели вә Скобелевин демократ ады дашыдыгларыны исә, чәтин ки, инкар етмәк олар.

Онлар Кронштадт әһалисинин сечдији вәзифәли шәхсләрин Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән «тәсдиг едилмәси» һаггында бу гәтнамәни кечирәркән бир демократ олмаг е'тибарилә өз вәзифәләрини дүшүнмүшләрми? өзләринин демократ «ады» дашыдыгларыны дүшүнмүшләрми?

Ајдындыр ки, јох.

Бу нәтичәни тәсдиг етмәк үчүн Серетелинин вә Скобелевин нәзәриндә елми вә марксист нүфузуну јәгин һәлә лап итирмәмиш олан бир мүәллифин рә'јини көстәрәк. Бу мүәллиф Фридрих Енкелсдир.

Енкелс 1891-чи илдә алман сосиал-демократларынын програмынын (инди Ерфурт програмы адланан програмын)[92] лајиһәсини тәнгид едәркән јазмышдыр ки, алман пролетариатынын ваһид вә бөлүнмәз республикаја еһтијачы вардыр.

Енкелс әлавә едиб демишдир: «Лакин 1798-чи илдә

тә'сис едилән вә императорсуз империјадан башга бир шеј олмајан индики Франса республикасы кими бир республикаја ehтијачы јохдур. 1792-чи илдән 1798-чи иләдәк Франсанын һәр бир департаменти, һәр бир ичма Америкасајағы там өзүнүидарә әсасында гурулмушду. Биз дә» (јә'ни алман сосиал-демократлары) «мәһз буну әлдә етмәлијик. Өзүнүидарә органыны нечә гурмаг лазым кәлдијини вә бүрократијасыз нечә кечинмәк мүмкүн олдуғуну бизә Америка вә биринчи Франса республикасы сүбут етмишдир, буну инди Австралија, Канада вә дикәр инкилис мүстәмләкәләри дә сүбут едир. Һәм дә белә вилајәт вә ичма өзүнүидарә органы, мәсәлән, Исвечрә федерализминә нисбәтән даһа сәрбәстдир; Исвечрә федерализминдә кантон «бунда»» (јә'ни мәркәзи дөвләт һакимијјәтинә) «гаршы һәгигәтән чох мүстәгилдир, лакин ејни заманда кантонун даһа кичик һиссәләринә: гәза (бесирк) вә ичмаја нисбәтән даһа мүстәгилдир. Кантон һөкумәтләри гәза комиссарларыны (штатгалтерләри) вә префектләри тә'јин едир. Инкилис дилиндә данышан өлкәләрдә бу кими тә'јинат һүгугу әсла мә'лум дејилдир, буна көрә дә биз кәләчәкдә һәмин һүгугу да» (јухарыдан тә'јин етмәк һүгугуну) «Пруссија ландратларыны (исправникләрини) вә рекирунгсратларыны» (губернаторларыны, јахуд комиссарларыны) «рәдд етмәли олдуғумуз ејни нәзакәтлә рәдд етмәлијик»[93].

Демократизмин јухарыдан мә'мурлар тә'јин етмәк һүгугуна тәтбиг едилмәси мәсәләләри һаггында Фридрих Енкелс бу фикирдә иди. Һәм дә о өз бахышларыны даһа ајдын, ачыг вә дүрүст ифадә етмәк үчүн алман сосиал-демократларына ашағыдакы тәләбләрин партија програмына дахил олунмасыны тәклиф едирди.

«Үмуми сәсвермә илә сечилән вәзифәли шәхсләр васитәсилә ичмада, гәзада вә вилајәтдә там өзүнүидарә олсун; *дөвләт тәрәфиндән јерли вә вилајәт һакимләринин һәр чүр тә'јини ләғв олунсун».*

Курсивлә верилән сөзләрин мә'насы о гәдәр гәти вә ајдындыр ки, һеч бир изаһа ehтијач галмыр.

Мөһтәрәм назир вәтәндашлар, Серетели вә Скобелев! Адынызын тарих дәрсликләринә дахил едиләчәји јәгин ки, сизи чох хошһал едир. Лакин сизи хошһал едәрми ки, һәр бир марксист—вә һәр бир намуслу демократ—белә демәјә мәчбур олсун: назир Серетели вә назир Скобелев рус капиталистләринин Русијада елә бир республика гурмасына көмәк етмишләр ки, бу әслиндә республика дејил, *монархсыз монархија* олмушдур?

P. S. Бу мәгалә Кронштадт һадисәсинин бу күн гәзетләрдә бәһс олунан сон мәрһәләсиндән *әввәл* јазылмышдыр. Кронштадтлылар күзәштли сазиши *позмамышлар: һеч кәс* сазиши позмаға һәтта азачыг бәнзәри олан *тәкчә бир факт да* көстәрмәмишдир. «Речь»ин гәзетләрдәки мәгаләләри дәлил кәтирмәси—һиҹләдир, чүнки сазиш мәгаләләрлә дејил, анчаг ишлә позула биләр. Һәм дә факт өз фактлығында галыр: назир Серетели, назир Скобелев вә К⁰-сы көзү горхмуш буржуаларын бағыртыларындан јүзүнчү вә мининчи дәфә горхуја дүшүб кронштадтлылары *кобуд сурәтдә һәдәләмәјә* башламышлар. Бу һәдәләр анчаг әксингилаба хидмәт едән сәфеһ, мә'насыз һәдәләрдир.

«Правда» № 68,
10 ијун (28 мај) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ТӘМИЗ, ПРИНСИПИАЛ СИЛАҺЛАРЫ ОЛМАДЫҒЫНДАН ЧИРКИН СИЛАҺА ӘЛ АТЫРЛАР

Назирчи меншевикләрин органы олан «Рабочая Газета» бизи санчмаға чалышыб дејир ки, партијамыздакы болшевикләрә «IV Дума сечкиләри әрәфәсиндә» («Рабочая Газета» буну хүсусилә гејд едир) фәалијјәт «сәрбәстлији» вермәк мәгсәдилә кизли полис 1911-чи илдә барышдырычы болшевик Рыкову һәбс етмишди.

Бу факт нәји сүбут едир? Ону сүбут едир ки, кизли полис, фитнәкар чыхмыш Малиновскини Думаја кечирмәк үчүн зәмин һазырлајырды. Тәбиидир ки, кизли полис өз фитнәкарларынын гејдинә галырды.

Бу һал бизим партијамыз үчүн бир мәзәммәт ола биләрми? Јох, ола билмәз, нечә ки, *вичданлы* адамлар Азефә сәһвән бәраәт газандырмаг үстүндә Чернову вә К⁰-сыны мәзәммәт етмирләр, фитнәкар Житомирскијә («Отсова») 1910-чу илдә бирләшмиш МК адындан бәраәт газандырмаг үстүндә Ионову («Рабочая Газета»нын һәмкары олан бундчуну) вә К⁰-сыны мәзәммәт етмирләр, фитнәкар Доброскокову 1904-чү илдә мүәјјән заман мүдафиә етмәјә чалышан меншевикләри мәзәммәт етмирләр, кадетләрин дә ичәрисиндә инди адлары е'лан олунмуш фитнәкарлар олдуғуна бахмајараг кадетләри мәзәммәт етмирләр.

Фитнәкарлары танымамаг кими сәһвләр, истиснасыз оларағ *бүтүн* партијаларда олмушдур. Бу, фактдыр. Һәм дә «Рабочая Газета»нын назир Черновла блок бағлајараг *онун* көһнә сәһвләрини јада салма-

јыб, анчаг өз индики әлејһдарларынын сәһвләриндән бәһс етмәси—лап намуссуз, лап вичдансыз бир үсулдур. «Рабочая Газета»нын бизә ендирмәк истәдији зәрбә онун өзүнә дәјир: Азеф һаггында динмәмәји, лакин онун кими фитнәкар олан Малиновски һаггында фраксијачылыг мәгсәдилә «бағырты» гопармаға «Рабочая Газета»нын өзү чамаат гаршысында һеч бир заман намуслу һәрәкәт адландырмаға чәсарәт етмәз.

«Правда» № 68,
10 ијун (28 мај) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

РСДФ(б)П ПЕТЕРБУРГ КОМИТӘСИНИН ИҶЛАСЫ

30 МАЈ (12 ИЈУН) 1917-чи ИЛ

Илк дәфә 1925-чи илдә «Красная Летопись» журналынын 3-чү №-синдә чап едилмишдир, фактик бәјанат илк дәфә 1927-чи илдә «1917-чи илдә болшевикләрин биринчи легал Петербург комитәси» китабында бурахылмышдыр

Протоколун макинада јазылмыш нүсхәсиндән чап олунур

1

ПЕТЕРБУРГ КОМИТӘСИНИН ОРГАНЫ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР НИТГ

Петербург комитәсинин өз ајрыча органы олмаг арзусу Мәркәзи Комитә үчүн јени бир шеј олду. Мәһз өз мәтбәәмиз дүзәлмәкдә олдуғу бир заманда, ј. Тротскини күтләви орган нәшриндә чәлб етмәк межрајонка илә разылыг әмәлә кәлмәјә башладығы бир заманда, бу мәсәләнин нә сәбәбә мејдана чыхмасы анлашылмаздыр.

Гәрбдәки пајтахтларда вә ја ири сәнаје мәркәзләриндә јерли вә мәркәзи органлар ајры олмур. Гүввәләр парчаландығына көрә, бунларын ајры олмасы зәрәрлидир. Мәркәзи Органдан ајрыча олараг ПК органынын олмасы мәгсәдәујғун дејилдир. Петербург ајрыча бир јер дејилдир. Петербург бүтүн Русијанын чоғрафи, сијаси, ингилаби мәркәзидир. Бүтүн Русија Петербургун һәјатыны изләјир. Петербургун һәр бир аддымы бүтүн Русија үчүн рәһбәр нүмунәдир. Бу сәбәбдән дә ПК-нын һәјатыны јерли һәјата чевирмәк олмаз.

Мәтбуат комиссијасы јаратмаг һаггында МК-нын тәклифи нә үчүн гәбул едилмәсин? Гәрбдә, бу кими комиссијаларын мөвчуд олдуғу јерләрин мәтбуат тарихиндә органын редаксијасы илә комиссија арасында, әлбәттә, анлашылмазлыглар олмуш, лакин бунлар анчаг органын принсипиал хәтти үстүндә мејдана кәлмишдир. ПК илә МК арасында ихтилаф әмәлә кәлмәси үчүн нә кими принсипиал сијаси әсаслар вардыр? ПК-нын органы өз арзусундан асылы олмајараг, һәмишә партијанын рәһбәр органы олачагдыр.

Өз ајрыча органыны јаратмаг тәчрүбәси тезликлә ПК-ны инандырар ки, јерли һәјат чәрчивәсинә гапаныб галмаг мүмкүн дејилдир. МК гәзетләрдә Петроград тәшкилатынын ehtијачлары үчүн хејли јер вермәк лазым кәлдијини инкар етмир. МК кениш күтләләрә шүарларымызы изаһ етмәк үчүн күтләви органа ehtијач олдуғуну инкар етмир. Лакин күтләви гәзет јаратмаг чәтиндир вә бөјүк тәчрүбә тәләб едир. Буна көрә дә МК, өз күтләви органы «Русская Газета»ны[94] јарада билмиш олан ј. Тротскини күтләви гәзет јаратмаг ишиндә иштирака чәлб едир.

Гәрб тарихиндә күтләви орган мәсәләси биздәки кими кәскин олмамышдыр. Гәрбдә күтләләр арасында либералларын апардығы мәдәни-маариф иши сајәсиндә күтләләрин сәвијјәси даһа рәван шәкилдә јүксәлмишдир. Чехија вә Бөкемија кими өлкәләрдә күтләви органлар вардыр. Күтләви органын вәзифәләри охучуну рәһбәр партија органыны баша дүшмәк сәвијјәсинә јүксәлтмәкдир. Әкәр биз күтләви орган јаратмасаг, башга партијалар күтләни әлә алар вә ондан истифадә едәр. Күтләви орган өз нөвү чәһәтдән јерли орган олмамалыдыр, лакин почт илә көндәрмәк чәтин олдуғуна көрә, бу орган лабүддән башлыча олараг Петербурга хидмәт едәчәкдир. Јерли ehtијачлары дүзкүн тә'мин етмәјә наил олмаг үчүн орган редаксијасында ПК өзүнә арзу олунан јери тутмалыдыр.

2

«ВПЕРЕД» ГӘЗЕТИ ЈАНЫНДА КОМИССИЈАЈА ДАИР ФАКТИК БӘЈАНАТ

Јол. Томскинин 1906-чы илдә фәһләләрдән ибарәт мәтбуат комиссијасына вә онун там мүвәффәгијјәтсизлијинә истинад етмәси мүнасибәтилә мән билдирирәм ки, бу истинад әслиндә доғру дејилдир вә «Вперед»[95] гәзети јанында бу комиссија (ону А. А. Богданов вә башгалары идарә едирди) шүбһәсиз фајда вермишдир.

3
ГӘТНАМӘ ЛАЈИҺӘЛӘРИ

БИРИНЧИ ГӘТНАМӘ

МК Питердә ики гәзет тәшкил едир: редаксијалары бир олан МО вә күтләви гәзет. ПК МО редаксијасында мәшвәрәтчи сәсә вә күтләви органда гәти сәсә малиқдир. МК гәзетләрин һәр икисиндә, халис јерли әһәмиҗҗәти олан јерли материалларын дәрч едилмәси үчүн мүәҗҗән гәдәр сүтун ајырыр.

ИКИНЧИ ГӘТНАМӘ

ПК гәрара алыр ки, МК-нын тәшкил етдиҗи һәр ики гәзетдә МК-нын тәклиф етдиҗи шәртләрлә иштирак етсин вә јерли ишин еһтиҗачларыны даһа долғун вә даһа кениш тә'мин етмәк вә үмумпартија хәттини даһа әтрафлы һазырламаг үчүн вар күввәсини сәрф етсин. ПК-нын еһтиҗат етмәҗә әсасы ола биләр ки, бәлкә МК вә ја онун тә'җин етдиҗи редаксија болшевизмлә разылашмаҗан бејнәлмиләлчи җолдашлара һәддиндән артыг инана биләр, МК јерли җолдашларын сәрбәстлик вә мүстәгиллиҗини мәһдудлашдырар, МК јерли иш рәһбәрләринә онларын лаҗиг олдуғу гәдәр нүфуз газанмасына имкан вермәз, буна көрә ПК һәр ики гәзетин јерли шө'бәсиндә ПК-нын нүмајәндәлигларынын дүрүст тә'мин едилмәсини ифадә етмәк үчүн комиссија сечир.

ИБАРӘЛӘРИН ЗӘРӘРИ ҺАГГЫНДА

Франса вә Инкилтәрә һөкүмәтләринин чавабы бизим дәфәләрлә билдирдијимиз бу фикрин доғрулуғуну хүсусилә ајдын сүбут етди ки, нә рус, нә франсыз, нә инкилис, нә дә алман капиталист һөкүмәтләри илһаглардан (ишғаллардан) әл чәкә билмәз, белә вә'дләрин һамысы анчаг халглары алдатмагдыр[96].

Франсызлар чаваб вермишләр ки, биз Елзас вә Лотаринкијаны силаһла ишғал етмәк уғрунда, гәләбә уғрунда мүһарибә едирик. Инкилисләр чаваб вермишләр ки, зәһмәт чәкиб, мүгавиләјә әмәл един, рус вә алман Полшасы уғрунда мүһарибә един.

Ачы һәгигәт—капитализмин вә илһаглардан әл чәкмәнин бир-биринә зидд олмасы һәгигәти—јенә вә бир даһа ашкара чыхды. «Сазишчиләрин», капитализми пролетариатла барышдыранларын сијасәти, назирчи халгчыларын вә меншевикләрин сијасәти тамамилә ачыгча ифлас етди. Онларын коалисијалы һөкүмәтә бағладыглары бүтүн үмидләр боша чыхды, онларын вердикләри бүтүн вә'дләрин бош сөз олдуғу ашкара чыхды.

Инди ингилаб иши үчүн, зәһмәткеш күтләләрин мәнафеји үчүн ән зәрәрли чәһәт ибарәләрлә иши пәрдәләмәк чәһдләридир. Һәмин ибарәбазлығын ики нөвү мејдана чыхды вә бунларын һәгигәтән «һәр икиси бир-бириндән писдир».

Назирчи меншевикләрин органы олан «Рабочая Газета» «кадетләрин әлинә» су төкүр. Бир тәрәфдән

дејир ки, «бу зәмин үзәриндә» (үчләр сазишинә мәнсуб дөвләтләрдән икисинин чавабы зәмининдә) «бизимлә онлар арасында һеч бир сазиш ола билмәз»... «Бизимлә»?—јә'ни рус *капиталистләри илә?* Синфи мүбаризә нәзәриҹәси бир кәнара атылмышдыр; мәһз «демократија» *дахилиндә* капиталистләрлә пролетарлар арасында ән дәрин учурум олдуғу һаггында марксизмин ајдын һәгигәтини тапдалајараг, үмумиҹәтлә «демократија» һаггында ибарәбазлыг етмәк даһа әлверишлидир.

Дикәр тәрәфдән, «Рабочая Газета» «мүттәфиг һөкүмәтләрин нүмајәндәләринин хүсуси конфрансыны чағырмаг јолу илә» (сазиш вә мүгавиләләри) «нәзәрдән кечирмәјә тәшәббүс» етмәк истәјир. Јенә вә јенә дејирик: капиталистләрлә сазиш тәклиф едилир ки, бу да фәһләләрин синфи дүшмәнләри илә данышыг апармаг ојуну ојнајыб ишдә *фәһләләри алдатмаг* демәкдир.

«Рабочая Газета» јазыр: «Франсыз вә инкилис демократијасынын кениш тәбәгәләринин тәзјиг көстәрмәси, һәтта Франса вә Инкилтәрәдә тәкчә пролетариатын өз һөкүмәтләринә тәзјиг көстәрмәси»... Русијада меншевикләр *өз* империалист һөкүмәтинә көмәк етдикләри һалда, башга өлкәләрдә *тәзјиг көстәрмәјә* чағырырлар... мәкәр бу, биринчи кәлмәсиндән ахырынчы кәлмәсинә гәдәр јалан ибарәбазлыг дејилми?

Өз һөкүмәтләринин тәрәфинә кечмиш сабиг сосиалистләрдән олан назирләрин иштирак етдији... бир «бејнәлхалг сосиалист конфрансы чағырмагла биз ону (бејнәлхалг мигјасда сүлһү) һазырлајырыг»!! Кичик мигјасда олан бир сыра алдатмалар васитәсилә халгы бөјүк мигјасда алдатмаг үчүн көзәл «һазырлыгдыр», буна сөз ола билмәз.

«Дело Народа» «јакобинсајағы» ибарәбазлыг едир. Һәдәләјичи бир дил, тә'сирли ингилаби сөзләр ишләдилир... «биз кифајәт гәдәр билирик»... «бизим Ингилабын (мүтләг бөјүк һәрфлә јазылыр) галибиҹәтинә инам», «зәһмәткешләрин бу гәдәр уғурлу, бу гәдәр галибиҹәтлә галдырылмыш *бүтүн* Үсјанынын (мүтләг бөјүк һәрфлә јазылыр)... мүгәддәраты... ин-

гилабчы рус демократијасынын... бу вә ја башга ад-дымындан... асылыдыр...»

Әлбәттә, Ингилаб вә Үсјан сөзләрини бөјүк һәрфлә јазанда «јаман» дәһшәтли, лап јакобинсајағы чыхыр. Һәм учуз, һәм дә түнд. Чүнки бу сөзләри јазан о адамлардыр ки, империалист *рус* һөкумәтинә көмәк етмәклә, *онларын* кизли мүгавиләләри халгдан кизләтмәк үсулларына, *онларын* мүлкәдар торпаг саһиблијини дәрһал ләғв етмәји сүрүндүрмәк үсулларына, *онларын* һәрби «һүчум» сијасәти үсулларына, *онларын* јерли сечкили органлара гаршы кобуд бағыртыларына, *онларын* јерли әһали тәрәфиндән сечилмиш вәзифәли шәхсләри тә'јин вә ја тәсдиг етмәк иддиаларына көмәк етмәклә вә илахир вә сајрә бу кими һәрәкәтләрлә ишдә ингилабы боғмаға вә зәһмәткешләрин үсјанынын инкишафыны ләнкитмәјә көмәк едирләр.

Чәнаб ибарә гәһрәманлары! чәнаб ингилаби бошбоғазлыг пәһләванлары! Сосиализм капиталистләрин демократијасыны пролетарларын демократијасындан, буржуазијанын ингилабы илә пролетариатын ингилабыны, варлыларын чара гаршы үсјаны илә зәһмәткешләрин... *варлылара гаршы*... үсјанының фәргләндирмәји тәләб едир. Сосиализм биздә гуртармыш олан буржуазија ингилабы илә (инди буржуазија әксингилабчыдыр) пролетарларын вә јохсул кәндлиләрин јүксәлмәкдә олан ингилабыны бир-бириндән фәргләндирмәји тәләб едир. Биринчи ингилаб мүһарибә *үғрунда,* мүлкәдар торпаг саһиблијини сахламаг *үғрунда,* јерли өзүнүидарә органларыны мәркәзә «табе етдирмәк» *үғрунда,* кизли мүгавиләләр *үғрунда* олан бир ингилаб иди. Икинчи ингилаб һәм ингилаби гардашлашма илә, һәм јерләрдә мүлкәдарларын һакимијјәтини ләғв етмәклә, һәм Советләрин сајыны артырмаг вә гүввәсини мөһкәмләтмәклә, һәм дә сечки принсипини тамамилә һәјата кечирмәклә мүһарибәни боғмаға *башламышдыр.*

Назирчи халгчылар вә меншевикләр үмумијјәтлә «демократија» һаггында, үмумијјәтлә «Ингилаб» һаггында ибарәбазлыг едирләр ки, бунунла өз өлкәси-

нин ишдә артыг әксингилабчы олмуш империалист буржуазијасы илә өз сазишини, ишдә пролетарларын вә јарымпролетарларын ингилабына *гаршы* мүбаризәјә чевриләи сазиши *пәрдәләсинләр.*

«Правда» № 69,
13 ијун (31 мај) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

КАПИТАЛИСТЛӘРИН ХАЛГЫ ӘЛӘ САЛМАСЫ

Мајын 23-дә чәнуб мә'дән сәнајесинин капиталистләри вә фәһләләри нүмајәндәләринин мүшавирәси гуртарды.

Мүшавирә *нәтичәсиз* гуртарды. Чәнаб капиталистләр фәһләләрин бүтүн тәләбләрини әлверишсиз һесаб етдиләр. Мүшавирәдә иштирак едән фәһлә нүмајәндә һеј'әти өз бәјанатында билдирди ки, *әмәлә кәлә биләчәк ағыр вәзијјәтин мәс'улијјәтини өз үзәриндән көтүрүр.*

Бу—ајдындан ајдындыр. Бөһран зәррә гәдәр дә арадан галдырылмамышдыр. Сәнајекарлар зәррә гәдәр дә чиловланмамышлар.

Белә бир хәбәри охумаг кәдәрли олмасајды, күлүнч оларды ки, һөкумәт нүмајәндәләриндән вә тәрәфләрин нүмајәндәләриндән ибарәт даһа бир комиссија тә'јин едилмәси гәрара алынмышдыр (!!), сәнајекарлар гијмәтләрин *дәрһал* артырылмасыны хаһиш етмишләр!!!

Чәнаб капиталистләрин халгы әлә салмагда нә дәрәчәјә чатдыгларыны охучуларын даһа ајдын тәсәввүр едә билмәси үчүн бир *һөкумәт* газетиндән (јә'ни һөкумәтдә өз нүмајәндәләри олан партијанын газетиндән) бир нечә сөзү көтирәк:

«Кәлмиш олан фәһлә (чәнуб мә'дән сәнајеси фәһләләри) нүмајәндә һеј'әти фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин Ичраијјә комитәси јанындакы игтисади шө'бәјә һагиги вәзијјәт һагғында мә'лумат вермишдир, биз дә һәмин мә'луматдан истифадә едиб хәбәр верә биләрик ки, сәнајечиләрин дедикләринә әсасән Н. Н. Кутлерин көстәрдији рәгәмләрә әсла инанмаг олмаз.

...Көмүр сәнаје чиләри ингилабдан әввәл бөјүк мәнфәәт көтүрүр дүләр, буна бахмајараг, онлар ингилаб әрәфәсиндә көмүрүн мүсадирә гијмәтини артырмаг һаггында көһнә һөкүмәтлә алвер едирдиләр. Көмүр сәнаје чиләри әлдә етдикләри вә көһнә һөкүмәтин дә вермәјә разылашдығы 3 гәпик јеринә 5 гәпик артырмағы тәләб едирдиләр. Мүвәггәти ингилаби һөкүмәтдән исә онлар ингилабын илк күнләриндә бирдән-бирә 8 гәпик әлдә едә билдиләр вә бу әлавәни дәмир јоллара әввәлләр тәһвил вердикләри вә јанвар ајындан мүсадирә едилмиш олан көмүрә аид етдиләр, сонрадан исә бир дә 3 гәпик артыра билдиләр, чәми 11 гәпик олду.

Ингилабдан әввәл мүсадирә гијмәти 18 гәпик иди, инди 29 гәпикдир. Әввәлләр һөкүмәтлә пуду 22 гәпикдән мүгавилә бағланырды, инди исә 33—34 гәпикдән вә даһа артыра мүгавилә бағланыр...».

Мәкәр бу һал капиталистләрин халгы ешидилмәмиш дәрәчәдә *әлә салмасы* демәк дејилдирми?

Капиталистләр һөкүмәти ингилаб мүнасибәтилә өзүнү «ингилабчы» адландырыб авам халгы бу «шәрәфли» адла алдадараг, капиталистләрә далбадал әлавәләр бағышлајыр! Онларын чибинә јени-јени милјонлар гојур!

Өлкә фәлакәт әрәфәсиндәдир, Мүвәггәти һөкүмәтин үзвү олан 10 капиталист өлкәни гарәт едән, халгы гарәт едән сәһибкарлара көмәк едир, бунунла капиталын онсуз да һәдсиз олан мәнфәәтини *артырыр*.

«Тичарәт вә сәнаје назирлији Русијанын Чәнуб мә'дән сәнаје чиләри гурултајынын итаәтиндәдир вә Чәнуб сәнајесинин фәлакәтә доғру кетдији бир вахтда нәинки һәмин фәлакәтин гаршысыны алмаг үчүн һеч бир тәдбир көрмүр, һәтта өз һәрәкәтләриндә данм Чәнуб сәнаје чиләринин тәзјигинә табе олур».

Коалисијалы һөкүмәт јарандыгдан бир һәфтәдән чох сонра, 1917-чи ил мајын 14-дә һәмин һөкүмәт гәзети, меншевикләрин органы олан «Рабочая Газета» белә јазмышды.

О замандан бәри дә әсла һеч бир шеј дәјишмәмишдир.

Һалбуки һөкүмәт гәзети даһа пис фактлары е'тираф етмәјә мәчбур олмушдур. Динләјин, динләјин:

«...Сәнаје чиләр италјан тә'тили кечирирләр. Онлар гәсдән тәдбир көрмүрләр. Насос тапмаг лазымдыр, ону ахтарыб тап-

мырлар; лампалар үчүн тор лазымдыр, ону әлдә етмәјә чалышмырлар. Сәнаје чиләр истеһсалы артырмаг истәмирләр. Еjни заманда онлар зәрури тә'мир үчүн, мүәссисәләрин ишләнмиш аваданлығыны бәрпа етмәк үчүн пул хәрчләмәк истәмирләр. Машынлар көһнәлмишдир, бу јахынларда даһа онлары ишләтмәк мүмкүн олмаjачагдыр. Чох заман фәһләләрә чаваб вериб деjәндә ки, бу вә ја башга бир шеjи алмаг мүмкүн деjилдир, онда фәһләләр өзләри лазыми аләтләри алмаға кедир вә тапырлар. Саһибкарлар истеһсал олунмуш мәһсуллары—көмүр вә чуғуиун дашыныб апарылмасы үчүн һеч бир тәдбир көрмүрләр. Он вә jүз милjонларла бу кими мәһсул бош jерә jығылыб галмышдыр, һалбуки өлкәнин һәмин мәһсуллара бөjүк еһтиjачы вардыр».

Һөкумәт гәзети, Серетели вә Скобелевин мәнсуб олдуғу меншевикләр партиjасынын гәзети белә jазмышды.

Бу ки, капиталистләрин халгы лап әлә салмасыдыр! Бу ки, бир дәлиханадыр: капиталистләр Мүвәггәти һөкумәтин (меншевикләрлә сосиалист-ингилабчыларын ичлас етдикләри Мүвәггәти һөкумәтин) буржуа һиссәси илә әлбирдирләр; капиталистләр ишә *мане олур,* ишчи *позур,* мәһсулун дашыныб апарылмасы үчүн *тәдбир көрмүрләр,* бу мәһсулун jохлуғу үзүндән исә өлкә *мәһв олур.*

Фабрикләр вә дәмир jоллар көмүр олмадығы үчүн дајаныр. Ишсизлик артыр. Әмтәә гытлығы артыр. Кәндлиләр тахылы мүфтә верә билмирләр. Лабүд олараг ачлыг jахынлашыр.

Бүнларын һамысыны исә һөкумәтлә әлбир олан капиталистләр төрәдир!!

Халгчылар, сосиал-ингилабчылар вә меншевикләр исә бунларын һамысына дөзүрләр!! Онлар сөзлә jахаларыны гуртармаға чалышырлар, онлар капиталистләрин бу чинајәтләри һаггында *һәлә мајын 14-дә* jазмышдылар. Бу күн мајын 31-дир. Ики һәфтәдән чох кечмишдир. Һәр шеj көһнә гајдада галыр. Ачлыг кетдикчә даһа чох jахынлашыр.

Капиталистләрин чинајәтләрини пәрдәләмәк үчүн, халгын диггәтини jајындырмаг үчүн исә, бүтүн капиталист гәзетләри: «Речь», «День», «Новое Время», «Русская Воля», «Биржевка», «Единство» һәр күн «болшевикләр» үзәринә вар гүвә илә jалан вә ифтира чиркаблары jағдырыр... Көмүр сәнаје чиләринин

һөкумәтлә әлбир олуб истеһсалы корламасында вә даһандырмасында болшевикләр мүгәссир имиш!!

Бәли, синфи мүбаризә нәзәриййәси, үмумдүнјанын синфи мүбаризә тәчрүбәси бизә, капитаһистләр вә *онларын* (меншевикләрдән јардым көрән) һөкумәтинин мәнфәәти горумаг хатиринә чинајәтдән чәкинмәдикләрини өјрәтмәсәјди, онда бу, дәлиханаја бәнзәјәрди.

Бу нә вахтадәк давам едәчәкдир? Олмаја көзләјирләр кн, фәлакәт һәр јери бүрүсүн, јүзләр вә минләрлә адам ачындан гырылмаға башласын?

«Правда» № 69,
13 ијун (31 мај) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтнindән чап олунур

РСДФ (БОЛШЕВИКЛӘР) ПАРТИЈАСЫ ПЕТРОГРАД ТӘШКИЛАТЫНЫН РАЈОН КОМИТӘЛӘРИНӘ МӘКТУБ

Һөрмәтли јолдашлар!

ПК-нын өз гәзетини јаратмаг һаггында гәтнамәсини, һабелә мәним Русија сосиал-демократ фәһлә партијасы МК-сы адындан мајын 30-да, чәршәнбә ахшамы ПК ичласында тәклиф етдијим ики гәтнамәни* бунунла сизә көндәрәрәк, хаһиш едирәм бүтүн бу гәтнамәләри мүзакирә едиб мүмкүн гәдәр даһа әтрафлы вә әсаслы дәлилләрлә өз мүлаһизәнизи билдирәсиниз.

Питердә ПК-нын ајрыча гәзетинин лазым олуб-олмамасы мәсәләси үстүндә ПК илә МК арасында ихтилаф јетишмәкдәдир. Јетишмәкдә олан бу ихтилафын мүзакирәсиндә партијамызын Питердәки үзвләринин мүмкүн гәдәр чохунун фәал иштирак етмәси вә өз рә'ји илә онун һәллинә јардым көстәрмәси чох вачибдир вә сон дәрәчә арзу едилир.

Һәчми ашкар сурәтдә кифајәт олмајан «Правда»нын әвәзиндә *ики* гәзет: партијанын Мәркәзи Органы кечмиш «Правда» вә ән кениш күтләләр үчүн күтләви орган олан кичик «Народная Правда» гәзетләри (һәр ики гәзетин ады һәлә гәти мүәјјән едилмәмишдир) јарадылмасы һаггында МК-нын гәрарынын әксинә олараг, ПК-нын ичраијјә комиссијасы Питердә ПК-нын ајрыча органы олмасына јекдилликлә тәрәфдар чыхды. МК-нын гәрарына көрә, ики гәзетин бир редаксијасы олмалы вә һәр ики гәзет үчүн редаксијаја ПК-нын нүмајәндәси (Мәркәзи Органа мәшвәрәтчи сәслә, күтләви органа һәлледичи сәслә)

* Бах: бу чилд, сәһ. 254. *Ред.*

дахил олмалыдыр. «Мәтбуат комиссијасы» (рајонлардан, күтләјә ән јахын олан фәһләләрдән) јарадылмалы вә јерли фәһлә һәрәкатынын халис јерли еһтијачларына хидмәт етмәк үчүн *һәр ики* гәзетдә мүәјјән гәдәр сүтун ајрылмалыдыр.

МК-нын планы белә дир.

ПК-нын Ичраијјә комиссијасы бунун әвәзиндә *өз* гәзети, ПК-нын ајрыча гәзети олмасыны истәјир. Ичраијјә комиссијасы буну јекдилликлә гәрара алмышдыр.

Мајын 30-да ПК ичласында јол. М. Томскинин мә'рузәси вә сон сөзүндән, мәним нитгимдән вә бир чох јолдашын мүзакирәләрдәки иштиракындан сонра, сәсләр тән бөлүндү: 14 сәс Ичраијјә комиссијасынын леһинә, 14 сәс дә әлејһинә олду. Мәним верди јим гәтнамә исә 12 сәсә гаршы 16 сәслә рәдд едилди.

Мәним әгидәмә көрә, ПК-нын ајрыча гәзети олмасы принсипчә лазым дејилдир, чүнки *ајтахтда,* онун бүтүн өлкә үчүн рәһбәр әһәмијјәти олдуғундан *бир* партија органы, мәһз Мәркәзи Орган олмасы лазымдыр, *хүсусән* күтләви шәкилдә гурулан күтләви гәзет *һәмин* редаксијаја табе олмалыдыр.

ПК-нын ајрыча органы олмасы ишдә там һәмрә'јлији мүтләг чәтинләшдирәр, бәлкә дә мүхтәлиф хәтт (јахуд хәтт чаларлары) әмәлә кәтирәр, бунун исә— хүсусән ингилаби дөврдә—чох бөјүк зәрәри олар.

Гүввәләри парчаламаг нәјимизә лазымдыр?

Һамымыз һәддән артыг мәшғулуг, гүввәләримиз аздыр; әдибләрин кетдикчә daha чоху биздән узаглашыб мүдафиәчиләрин тәрәфинә кечир. Белә бир шәраитдә гүввәләри парчаламаға јол вермәк олармы? Гүввәләри парчаламаг дејил, бирләшдирмәк лазымдыр.

МК-ја инанмајыб демәк олармы ки, МК редаксијаны дүзкүн гурмајачаг, јахуд јерли ишә хидмәт етмәк үчүн һәр ики гәзетдә кифајәт гәдәр јер вермәјәчәк, ја да ПК-дан олуб азлыг тәшкил едән редакторлары «инчидәчәкдир» вә с.

Мән өз гәтнамәмин икинчи лајиһәсиндә бир сыра бу кими дәлилләри (мајын 30-да ПК ичласында ешит-

дијим дәлилләри) гәсдән бир-бир сајдым ки, мәсәлә бүтүн партија үзвләри гаршысында ачыг шәкилдә гојулсун вә онлар ики дәлилдән *һәр бирини* диггәтлә өлчүб-бичмәјә вә мәс'ул гәрар чыхармаға тәшвиг едилсин.

Јолдашлар, әкәр МК-ја е'тимад етмәмәк үчүн сизин әсаслы вә чидди дәлилләриниз варса, буну ачыг сөјләјин. Бу, демократикчәсинә тәшкил олунмуш партијамызын һәр бир үзвүнүн борчудур, онда бизим партија МК-сынын вәзифәси бундан ибарәт олар ки, сизин е'тимадсызлығынызы хүсуси олараг мүзакирә едиб буну партија гурултајына билдирсин, јерли тәшкилатын МК-ја бу кәдәрли е'тимадсызлығыны арадан галдырмаг үчүн хүсуси данышыглара кирсин.

Әкәр белә бир е'тимадсызлыг јохдурса, онда партија гурултајынын МК-ја вердији һүгуг әсасында МК-нын үмумијјәтлә партијада вә хүсусән пајтахтда *ишләрә рәһбәрлик етмәјә* ихтијары олмамасыны иддиа етмәк һагсыз вә јанлыш бир һәрәкәтдир.

Партијамызын МК-сы Питер гәзетләринә рәһбәрлик етмәк арзусунда олмагла лүзумсуз вә һәддиндән артыг бир шејми тәләб едир? Јох. Алман с.-д. партијасынын јахшы дөврләриндә, Вилһелм Либкнехт он илләр әрзиндә партијаја башчылыг етдији заман партија Мәркәзи Органынын редактору иди. Мәркәзи Орган Берлиндә нәшр олунурду. Берлин тәшкилатынын *һеч вахт* ајрыча Берлин гәзети олмамышдыр. Фәһләләрдән ибарәт «мәтбуат комиссијасы» олмуш, партија Мәркәзи Органында *јерли шө'бә* олмушдур. Нә үчүн биз башга өлкәләрдәки јолдашларымызын бу јахшы нүмунәсиндән кери чәкилмәлијик?

Јолдашлар, әкәр сиз МК-дан *ајрыча тә'минат* истәјирсинизсә, әкәр сиз (МК-нын ики гәзет тәшкил етмәк планында) бу вә ја башга маддәләрин дәјишдирилмәсини истәјирсинизсә, мән МК адындан сиздән хаһиш едирәм ки, буну дүрүст мүзакирә едиб билдирәсиниз.

ПК Ичраијјә комиссијасынын Питердә *ајрыча* гәзет јаратмаг һаггындакы гәрарыны мән олдугча јанлыш, арзуолунмаз, гүввәләри парчалајан, партија-

мызда ихтилаф төрәтмәк үчүн бир сыра бәһанәләр јарадан бир гәрар һесаб едирәм. Мәним фикримчә (бу барәдә мән јалныз МК-нын фикрини билдирирәм), јахшы оларды ки, Питер тәшкилаты МК-нын гәрарына тәрәфдар чыхсын, МК-нын нәзәрдә тутдуғу ики гәзетин *ики тәчрүбәсинин* нәтичәләрини мүәјјән заман көзләсин, сонра да, лазым кәләрсә, бу тәчрүбәнин нәтичәләри һаггында ајрыча гәрар чыхарсын.

С.-д. јолдашлыг саламы илә

31 мај 1917-чи ил *Н. Ленин*

Илк дәфә 1925-чи илдә «Красная Летопись» журналынын 3-чү №-синдә чап едилмишдир

Макинада јазылмыш сурәтиндән чап олунур

ФАБРИК-ЗАВОД КОМИТӘЛӘРИНИН I ПЕТРОГРАД КОНФРАНСЫНДА НИТГ 31 МАЈ (13 ИЈУН) 1917-чи ИЛ[97]

ГЫСА ГӘЗЕТ ҺЕСАБАТЫ

Јол. Авиловун гәтнамәсиндә синфи мөвге тамамилә унудулмушдур. Б. В. Авилов хырда буржуа партијаларынын бүтүн гәтнамәләриндә олан нөгсанларын һамысыны санки өз гәтнамәсиндә топлајыб бирләшдирмәк мәгсәдини гаршысына гојмушдур.

Авилов өз гәтнамәсинин әввәлиндә инди һәр бир сосиалист үчүн шүбһәсиз олан белә бир мүддәаны ирәли сүрүр ки, капиталистләрин вәһши ағалығы Русијаны игтисадијјат вә сәнаје чәһәтдән там ифласа чатдырмышдыр; лакин сонра о, демократијанын кениш тәбәгәләринин иштиракы илә «дөвләт һакимијәти тәрәфиндән» сәнајеја нәзарәт гојулмасы кими јајғын бир формул ирәли сүрүр.

Инди һамы нәзарәтдән чох бәһс едир, һәтта әввәлләр «нәзарәт» сөзүнү ешидәндә «ај һарај» дејә чығырмаға һазыр олан адамлар да инди нәзарәтин зәрури олдуғуну е'тираф едирләр.

Лакин һәмин үмуми «нәзарәт» сөзү васитәсилә ону әслиндә һечә вурмаг истәјирләр.

Инди «сосиалистләрин» дахил олдуғу коалисијалы һөкумәт бу нәзарәти һәјата кечирмәк мә'насында һәлә һеч бир иш көрмәмишдир, буна көрә тамамилә ајдындыр ки, завод комитәләри кағыз үзәриндә дејил, әсл фәһлә нәзарәти истәјирләр.

«Нәзарәт» анлајышыны, һабелә нә заман вә кимин бу нәзарәти һәјата кечирәчәји мәсәләсини ајдынлашдырмаға јанашдыгда, анчаг синфи һөкмранлыг тәшкилаты олан мүасир дөвләтин синфи характерини бир

дәгигә дә олса нәзәрдән гачырмамаг лазымдыр. «Ингилаби демократија» анлајышына да ејни синфи тәһлили тәтбиг етмәк лазымдыр. Һәмин тәһлилдә ичтимаи гүввәләрин һәгиги нисбәти әсас көтүрүлмәлидир.

Авнловун, һәр шеј вермәји вә'д етмәклә башланан гәтнамәси әслиндә һәр шеји көһнә гајдада сахламағы тәклиф етмәклә гуртарыр. Онун бүтүн гәтнамәсиндә ингилабчылыгдан һеч әсәр-әламәт дә јохдур.

Дөвләтин әсл маһијјәти, кимин мәнафејини мүдафиә едәчәји вә һәгигәтән зәһмәткешләрин мәнафејини мүдафиә етмәси үчүн ону нечә гурмаг лазым кәлмәси мәсәләсини дүрүст тәһлил етмәк ингилаб заманы һәмишәкиндән даһа чох лазымдыр. Бу исә Авиловун гәтнамәсиндә әсла ајдынлашдырылмамышдыр.

Инди «сосиалистләрин» дә дахил олдуғу јени коалисијалы һөкүмәтимиз нә сәбәбә үч ај әрзиндә нәзарәти һәјата кечирмәмишдир, һәм дә нәинки һәјата кечирмәмиш, һәтта Русијанын чәнуб мә'дән сәнаечиләри илә фәһләләр арасындакы ихтилафда һөкумәт ачыгча капиталистләрин тәрәфини сахламышдыр.

Сәнаје үзәриндә нәзарәтин һәгигәтән һәјата кечирилмәси үчүн бу нәзарәт *фәһлә нәзарәти* олмалыдыр ки, бүтүн мәс'ул органлара фәһләләрин әксәријјәти дахил олсун вә мүдириҗҗәт ән нүфузлу фәһлә тәшкилатларынын һамысы гаршысында өз фәалијјәтинә даир һесабат версин.

Фәһлә јолдашлар, сахта нәзарәт дејил, һәгиги нәзарәт олмасына чалышын вә кағыз үзәриндә бу кими сахта нәзарәт һаггындакы бүтүн гәтнамә вә тәкликфләри там гәтијјәтлә бир кәнара атын.

«Правда» № 72,
16(3) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ФӘҺЛӘ ВӘ ӘСКӘР ДЕПУТАТЛАРЫ СОВЕТЛӘРИНИН I ҮМУМРУСИЈА ГУРУЛТАЈЫНЫН БОЛШЕВИКЛӘР ФРАКСИЈАСЫ ИЧЛАСЫНДА НИТГ

31 МАЈ (13 ИЈУН) 1917-чи ИЛ

ГЫСА ГӘЗЕТ ҺЕСАБАТЫ

Ленин Мәркәзи Комитә адындан бүтүн бејнәлмиләлчи сосиал-демократлары фраксија фәрги гојмадан тәбрик едир.

Натиг Авропа мүһарибәсинин нечә ләғв едилә биләчәји мәсәләсинә кечир. Бурада мә'лум олур ки, о, Авропа бөһранынын һәллини А. Луначарски кими никбин шәкилдә тәсәввүр етмир[98]. О дејир ки, «илһагларсыз» формулу Авропаны һеч дә «status quo ante»јә* гајтармаг арзусу демәк дејилдир. Биз белә һесаб едирик: «илһагларсыз»—јә'ни индики мүһарибәјәдәк едилмиш гәсбләрсиз. Бизим үчүн бу формул халгларa бир гисим дөвләтләрдән ајрылыб башгаларына гошулмагда там азадлыг верилмәси демәкдир. Лакин сосиалист ингилабы олмадан бу формулу һәјата кечирмәк мүмкүн дејилдир вә буна көрә дә Авропа мүһарибәсиндән чыхмаг үчүн дүнја ингилабындан башга бир јол јохдур.

Ленин гардашлашма мәсәләсинә кечәрәк дејир: кортәбии сурәтдә гардашлашма сүлһ ишини һәлл етмәјәчәкдир, лакин биз буну ингилаби иш үчүн өзүл олараг ирәли сүрүрүк. Өз-өзлүјүндә гардашлашма мәсәләни һәлл етмир, лакин ахы һеч бир башга тәдбир дә кәтириб ингилаба чатдырмајынча ону һәлл етмир. Тә'тил, нүмајиш нә демәкдир? Ахы бу өзү дә ингилаби мүбаризәнин үмуми силсиләсиндә анчаг бир һалгадыр. Бизә дејирләр ки, гардашлашма башга

* —мөвчуд вәзијјәт; бурада—мүһарибәдән әввәлки вәзијјәт. *Ред.*

чәбһәләрдәки вәзиҗјәти писләшдирмишдир. Бу доғру дејилдир. О бизим чәбһәдә әсл барышыг јаратмыш вә гәрб чәбһәсиндә кичик дәјишикликләрә сәбәб олмушдур. Амма кимин хејринә? Инкилтәрә вә Франсанын хејринә. Асијада исә Инкилтәрә бөјүк мүвәффәгиҗјәт әлдә етмишдир: о, Бағдады удмушдур. Бизим чәбһәдә мүһарибәнин дајанмасына ингилаби гардашлашма сәбәб олмушдур, Керенски бу гардашлашмаја гаршы мүһарибә апарыр, гардашлашмаја гаршы е'лан едилмиш олан һүчум меншевикләр тәрәфиндән имзаланмышдыр.

Гардашлашманы шүурлу етмәк лазымдыр, наил олмаг лазымдыр ки, о идејалар мүбадиләсинә чевриlсин, о башга чәбһәләрә кечсин, сәнкәрләрин о тәрәфиндә ингилабы шө'ләләндирсин.

Сәнајенин тәнзим едилмәси мәсәләсинә кечәрәк натиг дејир: февралын 28-дән һөкумәт сәнајечиләрин газанчларыны азалтмаг үчүн бир аддым да атмамышдыр. Бу күнләрдә биз нәзарәт тәдбирләри һазырламаг үчүн башда Скобелев олмагла бир нечә назирдән ибарәт комиссија дүзәлдиjини охудуг. Лакин ахы комиссијалар чар заманында да вар иди, ахы бу анчаг алдатмадыр. Натиг мүлкәдар торпагларыны дәрһал әлә кечирмәк зәрурәтиндән данышыр вә нитгини гуртарараг дејир ки, фәһлә вә әскәр депутатлары Советләри ја бүтүн һакимиҗјәти әлә алмалы вә ја шәрәфсизчәсинә өлмәлидир.

Натигә һәр тәрәфдән јазылы кағызлар верирләр. Кичик бир мүддәт әрзиндә бунларын сајы 20-jә чатыр. Биринчи кағызда белә бир суал верилир ки, чәбһәјә марш роталары көндәрмәк лазымдырмы? Бу суала чаваб верәрәк Ленин дејир: нә гәдәр ки, чар һакимиҗјәти вар иди биз ордуја кетмәли вә орада ишләмәли олурдуг. Либкнехт мүһарибәјә гаршы тәшвигат апармаг үчүн мундир кејди. Ајры-ајры анархист чыхышлары илә мүһарибәнин ләғв едилә биләчәјини дүшүнмәк садәлөвһүкдүр.

«Новая Жизнь» № 37, 1(14) ијун 1917-чи ил

«Новая Жизнь» гәзетинин мәтниндән чап олунур

РУСВАЈЧЫЛЫҒА ҺАГГ ГАЗАНДЫРЫЛМАСЫ

Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин Иҷраијјә комитәси јанында бејнәлхалг мүнасибәтләр шө'бәси, ифлас етмиш вә «өз» һөкүмәтләринин, милли һөкүмәтләрин тәрәфинә кечмиш Икинчи Интернационалын мә'лум катиби Һүисманса «Известија»нын 78-чи №-синдә дәрч едилмиш мә'луматы көндәрмишдир.

Мә'луматда сүбут етмәјә чалышырлар ки, рус халгчылары вә меншевикләринин буржуа вә империалист һөкүмәтинә дахил олмасыны Гәрби Авропада сосиализмә хәјанәт едәнләрин «өз» һөкүмәтләринә дахил олмасына «бәнзәтмәк» олмаз. «Шө'бәнин» сүбутлары о гәдәр зәиф вә мискиндир, о гәдәр күлүнч вә ачыздыр ки, бунларын бүтүн чиркинлијини јенә вә бир даһа көстәрмәк лазымдыр.

1-чи дәлил. Дикәр өлкәләрдә «тамамилә башга шәраитдә» һөкүмәтә дахил олмушлар. Доғру дејилдир. Бир тәрәфдән, Инкилтәрә, Франса, Данимарка, Белчика, Италија вә с., дикәр тәрәфдән исә индики Русија арасындакы фәрг «әсла» бөјүк *дејилдир,* чүнки сосиализмә хәјанәт *етмәмиш* олан һәр кәс билир ки, мәсәләнин маһијјәти буржуазија синфинин *һөкмранлығындадыр. Бу* чәһәтдән бүтүн көстәрилән өлкәләрдә шәраит «башга» дејил, бир чүрдүр. Буржуа-

зија синфинин һөкмранлығы кими әсас мәсәләдә исә милли хүсусијјәтләр һеч бир шеји дәјишдирмир.

2-чи дәлил. «Бизим» назирләр «ингилаби» һөкумәтин тәркибинә дахил олмушлар. Бу—«ингилаб» кими бөјүк сөз васитәсилә халгы ән биабырчы шәкилдә алдатмагдыр вә меншевикләрлә халгчылар ингилаба хәјанәт етдикләрини пәрдәләмәк мәгсәдилә һәмин сөзә истинад едирләр. Чүнки һәр кәс билир ки, индики «ингилаби» һөкумәтдә 16 назирдән 10-у империалист мүһарибәсинә тәрәфдар олан, кизли мүгавиләләрин дәрч едилмәмәсинә тәрәфдар олан мүлкәдар вә капиталист партијаларына мәнсубдур вә бу партијалар инди *әксингилаби* сијасәт јеридир. Буну мајын 27—29-да Питердә рајон думаларына кечирилән сечкиләр хүсусилә ашкар сүбут етди; бу заман *бүтүн* гаракүрүһчулар бизим «ингилаби» һөкумәт әксәријјәти *ләһинә* бирләшмишдиләр.

3-чү дәлил. «Бизимкиләр» һөкумәтә «белә бир мүәјјән тапшырыгла» дахил олдулар ки, «силаһ васитәсилә милләтләри азад етмәк наминә империалист мүһарибәсинин давам етдирилмәсини узатмаг дејил, халгларын сазиши әсасында үмуми сүлһ әлдә етсинләр». Әввәлән, бу тапшырыг тамамилә гејри-«мүәјјәндир», чүнки бунда нә мүәјјән бир *програм,* нә дә мүәјјән бир *һәрәкәт* вардыр. Бунлар бош сөзләрдир. Бу она бәнзәр ки, фәһләләр иттифагынын катиби капитализмин һөкмранлығыны узатмаг үчүн дејил, фәһләләрин рифаһына наил олмаг кими «мүәјјән бир тапшырыгла» капиталистләр иттифагынын идарә һеј'әти үзвлүјүнә кечиб 10 000 манат мааш алсын. Икинчиси, «халгларын сазиши» олмасына *бүтүн* империалистләр, Вилһелм дә, Пуанкаре дә вә башгалары да чан атыр, бу да бош сөздүр. Үчүнчүсү, 1917-чи ил мајын 6-дан сонра Русија тәрәфиндән мүһарибә ачыгча «узадылыр», һәм дә онунла узадылыр ки, бизим империалист һөкумәтимиз индијәдәк дүрүст вә ајдын сүлһ шәртләрини, сазиш шәртләрини е'лан етмәмиш, тәклиф етмәмишдир.

4-чү дәлил. «Бизимкиләрин» мәгсәди «синфи мүбаризәни дајандырмаг дејил, сијасп һакимијјәт силаһы

васитәсилә ону давам етдирмәкдир». Чох көзәл! Демәли, әкәр алчаг бир һәрәкәт јахшы мәгсәдлә вә ја алчаг һәрәкәтдә јахшы бир «нөгтеји-нәзәрдән иштирак етмәклә» пәрдәләнсә, онда һәр шеј дүзәлмиш олар!! Демәли, *ишдә* империалист мүһарибәси апаран буржуа һөкүмәтиндә, империалист һөкүмәтиндә иштирак етмәји «сијаси һакимијјәт силаһы васитәсилә синфи мүбаризәнин давам етдирилмәси» адландырмаг олармыш. Бу лап инчидир. Биз, Терешшенко, Львов вә К⁰-сына гаршы *«синфи мүбаризә»* апаран Черновун, Серетелинин, Пешехоновун, Скобелевин шәрәфинә һәр бир фәһлә јығынчағында, һәр бир халг јығынчағында «ура» чығырмағы мәсләһәт көрүрүк.

«Шө'бәдә» отуруб бу кими дәлиллләрлә назирчилији мүдафиә едән чәнаблар, сизә күлмәкдән гәшш едәчәкләр. Һәм дә сиз тәк дејилсиниз: Плехановун досту мәшһур Вандервелде (сиз ону сөјүрсүнүз, һалбуки өзүнүз һөкүмәтә дахил олдугдан сонра буну етмәјә зәррә гәдәр мә'нәви һаггыныз јохдур) артыг чохдан демишдир ки, о да «синфи мүбаризәни давам етдирмәк үчүн» һөкүмәтә дахил олмушдур.

5-чи дәлил. «Бизимкиләр» чаризм деврилдикдән сонра, «апрелин 20—21-дә ингилабчы күтләләрин һәрәкаты рус пролетариатынын дүшмәнләрини» (јә'ни Милјукову, Гучкову) говдугдан сонра һөкүмәтә дахил олмушлар.

Бәс мүтләгиҗјәти 100 күн бундан әввәл дејил, 122 ил бундан әввәл јыхмыш олан франсызларын тәгсири нәдир? 260 илдән чох бундан әввәл јыхмыш олан инкилисләрин тәгсири нәдир? он илләрчә бундан әввәл јыхмыш олан италјанларын тәгсири нәдир? 20 апрел һәрәкаты исә Милјукову говуб ону Терешшенко илә әвәз етмишдир, јә'ни нә синифләр чәһәтдән, нә дә партијалар чәһәтдән әсла һеч бир шеји дәјишдирмәмишдир. Јени вә'дләр јени сијасәт дејилдир.

Митрополити говуб ону папа илә әвәз етмәк һеч дә клерикаллыгдан чыхмаг демәк дејилдир.

6-чы дәлил. Русијада «пролетариат вә орду үчүн там азадлыг вардыр». Доғру дејилдир, там азадлыг *јохдур*. Бу азадлыг башга өлкәләрдәкиндән јүксәк

азадлыгдыр, буна көрə hələ təzə олан həмин кəнч азадлығы буржуа-империалист hөкумətиндə иштирак етмək кими чиркин бир ишлə *ləкələмək* даha артыг рүсвајчылыгдыр.

Русијада сосиализмə хəјанət едənлəрлə Авропада сосиализмə хəјанət едənлəр арасында олан фəрг зорлајычы илə позғунлашдырычы арасындакы фəргдən артыг дејилдир.

7-чи дəлил. «Бундан əлавə Русија пролетариатынын өз сечилмишləри үзəриндə там нəзарət васитələри вардыр».

Доғру дејилдир. Русијада партијалылыг о гədəр тəзədир вə меншевикləрлə есерləрин позғунлуғу (Мартовун јарыјадək узаглашмасы, Камковун протестləри, онун сечкиlərdə *өз* партијасына гаршы бизимлə блок бағламасы, меншевикləрлə есерləрин, *онларын империалист* hесаб етдикləри «Единство» илə блок бағламасы вə саирə) о гədəр ашкардыр ки, «пролетариатын» назирləр үзəриндə нəинки «там» нəзарəти, hətta hеч бир чидди нəзарəти да *јохдур.*

Пролетариат исə *синфи* анлајышдыр вə меншевикləрлə халгчыларын буну ишлətмəјə hаггы јохдур, чүнки онлар даha чох *хырда буржуазијаја* архаланырлар. Бир hалда ки, *сиз* синифləрдən данышмаға башламысыныз, дүрүст данышын!

8-чи дəлил. «Рус сосиалист (??) пролетариаты (???) нүмајəндələриниn hөкумətə дахил олмасы hеч дə ону бүтүн өлкələрин империализмə гаршы мүбаризə апаран сосиалистləри илə бағлајан телləрин зəифləмəси демək дејилдир, əксинə, үмуми сүлh уғрунда апарылан биркə мүбаризədə həмин телləрин мөhкəмlənмəси демək иди».

Доғру дејилдир. Бош сөздүр, доғру дејилдир.

Һамы билир ки, Русијада hөкумətə дахил олмаг империализм *тəрəфдарларыны,* бүтүн өлкələрин сосиал-шовинистləрини, *сосиал-империалистləрини,* Һендерсонла К⁰-сыны да, Тома илə К⁰-сыны да, *Шејдеманла* К⁰-сыны да бирləшдирən *телləри* мөhкəмlətмишдир.

Бəли, Шејдеманы да! Чүнки о баша дүшмүшдүр

ки, *һәтта* руслар, *һәтта* чох бөјүк азадлыг шәраитиндә, *һәтта* ингилаб шәраитиндә *өз* империалист буржуазијасы илә рүсвајчы иттифаг бағладыгларына көрә, дүнјанын фәһлә һәрәкатына зәрәрли тә'сир көстәрән *алман сосиал*-империализми *ниһат* тапачагдыр.

«Правда» № 70,
14(1) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ДАҒЫНТЫ МӘСӘЛӘСИНДӘ ХЫРДА БУРЖУА МӨВГЕЈИ

Бу күн «Новая Жизнь» завод комитәләринин мүшавирәсиндә јол. Авиловун тәклиф етдији гәтнамәни чап едир. Тәәссүф ки, бу гәтнамәни мәсәләјә марксистчәсинә дејил, сосиалистчәсинә дејил, мәһз хырда буржуасајағы јанашмаг нүмунәси һесаб етмәк лазым кәлир. Һәм дә бу гәтнамә Советләрдәки ади меншевик вә халгчы гәтнамәләринин бүтүн зәиф чәһәтләрини өзүндә чох габарыг бир шәкилдә бирләшдирдијинә көрә, мәһз буна көрә һәмин гәтнамә типик вә диггәтәлајиг бир гәтнамәдир.

Гәтнамә чох гәшәнк үмуми сөзләрлә, капиталистләрә гаршы чох јахшы бир иттиһамла башланыр: «мүасир тәсәррүфат дағынтысы... мүһарибәнин, *һәбелә капиталистләрлә һөкумәт тәрәфиндән вәһши анархист тәсәррүфатчылығын* нәтичәсидир...». Доғрудур! Капиталын тәзјиг көстәрмәси, онун вәһшилији, мәһз капиталын анархизм мәнбәји олмасы мәсәләсиндә,—бу мәсәләдә хырда буржуа пролетарла разылашмаға һазырдыр. Лакин онларын арасындакы фәрг дәрһал мејдана чыхмаға башлајыр: пролетар капиталистләрин тәсәррүфатыны вәһши, тәсәррүфат һесаб едир вә бундан *мәгсәди* она гаршы синфи мүбаризә апармагдыр, *мәгсәди* бүтүн сијасәти капиталистләр синфинә там е'тимадсызлыг әсасында гурмагдыр, *мәгсәди* дөвләт мәсәләсиндә биринчи нөвбәдә «дөвләтин» һансы синфә хидмәт етдијини, һансы синфин мәнафејини күддүјүнү ајырд етмәкдир. Хыр-

да буржуа бә'зән капитала гаршы «бәрк һирсләнир», лакин һирси јатандан сонра дәрһал капиталистләрә е'тимад бәсләмәјә, ...капиталистләрин «дөвләтинә» мәфтун олмаға башлајыр!

Јол. Авилов да беләдир.

Јол. Авилов чох көзәл, гәти вә ачыглы кириш һиссәсиндә капиталистләри вә һәтта тәкчә капиталистләри дејил, һабелә капиталистләр һөкумәтини дә «вәһшиликдә» иттиһам етдикдән сонра, бүтүн гәтнамәдә, гәтнамәнин бүтүн конкрет мәзмунунда, онун бүтүн әмәли тәклифләриндә *синфи нөгтеји-нәзәри унудур,* меншевикләр вә халгчылар кими, үмумијјәтлә «дөвләт» һаггында, үмумијјәтлә «ингилаби демократија» һаггында ибарәчилијә кечир.

Фәһләләр! Вәһши капитал өз вәһшилији илә анархија вә дағынты төрәдир, капиталистләр һөкумәти дә ејнилә анархија гајдасы илә һөкм сүрүр. Ничат јолу «ингилабчы демократијанын иштиракы илә дөвләт» төрәфиндән нәзарәт гојулмасында имиш. Авиловун гәтнамәсинин мәзмуну бундан ибарәтдир.

Јол. Авилов, аллаһдан горхун! Дөвләтин синфи һөкмранлыг органы олдуғуну унутмаг мәкәр марксистә јарашармы? «Капиталистләрин вәһшилијинә» гаршы *капиталистләрин дөвләтинә* мүрачиәт етмәк күлүнч дејилдирми?

Бүтүн өлкәләрин тарихиндә, һәм 1649-чу илдә Инкилтәрәдә, һәм 1789-чу илдә Франсада, һәм 1830, һәм 1848-чи, һәм 1870-чи илдә јенә һәмин өлкәдә, һәм дә 1917-чи илин февралында Русијада капиталистләрин дә дәфәләрлә «ингилабчы демократ» олдуғуну унутмаг мәкәр марксистә јарашармы?

Олмаја сиз капиталистләрин, хырда буржуазијанын вә пролетариатын ингилаби демократијасыны бир-бириндән фәргләндирмәк лазым олдуғуну унутмушсунуз? Индичә көстәрдијим *бүтүн* ингилабларын *бүтүн* тарихи мәкәр «ингилаби демократија» *ичәрисиндә* синифләрин фәргиндән ибарәт дејилдирми?

Ким инди, 1917-чи илин феврал, март, апрел, мај ајларынын төчрүбәсиндән сонра Русијада үмумијјәтлә «ингилаби демократијадан» бәһс етмәкдә давам

едирсә, истәр-истәмәз, шүурлу вә ја шүурсуз олараг халгы алдадыр. Чүнки чаризмә гаршы синифләрин үмуми бирләшмәси «вахты» олмуш вә кечмишдир. Артыг Дөвләт думасынын биринчи «Мүвәггәти комитәсинин» Советлә лап биринчи сазиши синифләрин бирләшмәсинин *сону* вә синфи мүбаризәнин башланмасы демәк иди.

Апрел бөһраны (20 апрел), сонра 6 мај, сонра 27—29 мај (сечкиләр) вә с. вә сairә рус ингилабында рус «ингилаби демократијасы» ичәрисиндә *синифләри* гәти сурәтдә бир-бириндән ајырмышдыр. Буна е'тинасызлыг көстәрмәк хырда буржуа ачизлији дәрәчәсинә енмәк демәкдир.

Инди «дөвләтә» вә «ингилаби демократијаја», һәм дә мәһз капиталистләрин вәһшилији мәсәләсиндә мүрачиәт етмәк фәһлә синфини кери чәкмәк демәкдир, *шиддә* ингилабы тамамилә дајандырмағы тәблиғ етмәк демәкдир. Чүнки *инди,* апрелдән сонра, мајдан сонра бизим «дөвләт» Чернов, Серетели вә К[0]-сы шәхсиндә «ингилаби демократијанын (хырда буржуа) демократијасынын» хејли һиссәсини *әһлиләшдирмиш* олан капиталистләрин (вәһшилик едән капиталистләрин) дөвләтидир.

Бу дөвләт һәр јердә, харичи вә дахили сијасәтин бүтүн саһәләриндә ингилаба мане олур.

Капиталистләрин «вәһшилијинә» гаршы мүбаризә ишини *бу* дөвләтә тапшырмаг *балығы суја бурахмаг* демәкдир.

1917-чи ил мајын 31-дә (ијунун 13-дә) јазылмышдыр

1917-чи ил ијунун 14-дә (1-дә) «Правда» гәзетинин 70-чи №-синдә чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән чап олунур

ӨЗКӘ КӨЗҮНДӘ ТҮКҮ СЕЧИРЛӘР

Әлчәзаир позду... Бизим назирчи «сосиалист-ингилабчылар» «илһагсыз» (јә'ни өзкә торпагларыны ишғал етмәдән) «сүлһү» гәбул етдикләри һаггында ибарәләрлә аз гала өзләрини вә өз динләјичиләрини лап кичәлләтмишдиләр ки, бирдән... Әлчәзаир позду! «Сосиалист-ингилабчылар» партијасындан ики назирин, Керенски вә Черновун иштирак етдији «Дело Народа» гәзети... ehтијатсызлыг көстәриб мүттәфигләрин (һәмчинин гондарма сосиалистләрдән олан) үч назири илә Әлчәзаирдән сөһбәт ачмаға башлады. Керенскиләрин вә Черновларын гәзетиндәки бу ehтијатсызлыгын нә гәдәр дәһшәтли олдуғуну охучу ашағыдакылардан ајдын көрәчәкдир.

Мүттәфиг өлкәләрин, Инкилтәрә, Франса вә Белчиканын үч назири чәнаб Һендерсон, Тома вә Вандервелде билдирдиләр ки, онлар «илһаглар» дејил, анчаг «әразиләрин азад едилмәсини» арзу едирләр. Керенскиләрин вә Черновларын гәзети буну—һәм дә тамамилә һаглы олараг—«буржуазијанын әһлиләшдирдији сосиалистләр» тәрәфиндән «әл илә ојунбазлыг» адландырмыш вә ашағыдакы ачы истеһзалы сөзләрлә онлара һүчүм етмишдир:

««Доғрудур, онлар» (үч назир) јалныз «әһалинин ирадәсинә әсасән» «әразиләрин азад едилмәсини тәләб едирләр». Чох көзәл! Онда онлардан вә өзүмүздән ардычыл олмағы тәләб едәк вә бир тәрәфдән, Ирландија вә Финландија, дикәр тәрәфдән, Әлчәзаир вә ја Сиам «әразиләринин азад едилмәсини» гәбул

едәк. Бизим үчүн чох мараглы оларды ки, Әлчәзаирин «өз мүгәддәратыны тә'јин етмәси» һаггында, мәсәлән, сосиалист Албер Томанын рә'јини дињләјәк».

Бәли, бәли, «бизим үчүн чох мараглы оларды» ки, һәмчинин Ермәнистанын, Галитсијанын, Украјнанын, Түркүстанын «өз мүгәддәратыны тә'јин етмәси» һаггында Керенскинин дә, Серетелинин дә, Черновун да, Скобелевин дә «рә'јини динләјәк».

Халгчыларла меншевикләрдән олан чәнаб рус назирләри, ахы сиз Ирландија вә Әлчәзаири мисал кәтирмәклә өз мөвгејинизин вә өз һәрәкәтинизин тамамилә јалан вә тамамилә сахта олдуғуну ашкара чыхартдыныз. Сиз бунунла көстәрдиниз ки, «илһаг» дедикдә јалныз *бу мүһарибәдәки* ишғаллары нәзәрдә тутмаг *олмаз*. Демәли, сиз өзүнүзү вә илһаг дедикдә куја јалныз бу мүһарибәдәки ишғаллар нәзәрдә тутулдуғуну лап бу күнләр мәғрур бир наданлыгла билдирмиш олан «Известия Петроградского Совета» гәзетини батил етдиниз. Ким билмир ки, Ирландија вә Әлчәзаир бу мүһарибә башланмаздан он илләр вә јүз илләрлә әввәл ишғал едилмишдир?

«Дело Народа» чох ehтијатсыз һәрәкәт етмишдир: о, ән мүһүм, ән әсаслы бир мәсәлә олан илһаглар мәсәләсиндә өзүнүн дә, меншевикләрин дә, «Известия Петроградского Совета» гәзетинин дә ән бөјүк бир фикир долашыглығы төрәтмәјини ифша етмишдир.

Лакин бу һәлә һамысы дејилдир. Бир һалда ки, сиз Һендерсондан Ирландија һаггында, Албер Томадан Әлчәзаир һаггында сорушурсунуз, бир һалда ки, сиз «һакимијјәт башында дуран франсыз *буржуазијасының*» илһаглар һаггындакы фикрини франсыз *халгының* фикринә гаршы гојурсунуз, бир һалда ки, сиз Һендерсону вә Албер Томаны «бурҗуазијанын әһлиләшдирдији сосиалист» адландырырсыныз, онда нечә олмушдур ки, сиз өзүнүзә бир нәзәр салмағы унутмушсунуз??

Бәс сиз, Керенски, Серетели, Чернов, Скобелев, кимсиниз? Бәс сиз өзүнүз мәкәр «буржуазијанын әһлиләшдирдији сосиалистләр» дејилсинизми? Бәс сиз өзүнүз «һакимијјәт башында дуран рус *буржуазија-*

сының» һөкүмәтиндә *рус* Ирландијасы, *рус* Әлчәзаири, јә'ни Түркүстан, Ермәнистан, Украјна, Финландија вә сairрә мәсәләсини галдырмышсынызмы? Нә заман сиз бу мәсәләни галдырмышсыныз. Нә сәбәбә сиз буну рус «халгына» сөјләмирсиниз? Нә сәбәбә сиз *рус* халгчылары вә меншевикләринин, еjнилә Ирландија вә Әлчәзаир гәбилиндән олан *бүтүн рус* илһаглары мәсәләсини дүрүст, ајдын вә гәти шәкилдә *гојмадан* Советдә дә, һөкүмәтдә дә, халг гаршысында да «илһагсыз сүлһ» һаггында курултулу ибарәләр ишләтмәк үсулуну «әл илә ојунбазлыг» адландырмырсыныз?

Назирчи рус халгчылары вә меншевикләри долашмышлар вә өзләрини күндән-күнә ифша едирләр.

Онлар адәтән «ахырынчы» бир дәлилә истинад едиб дејирләр: биздә ингилабдыр. Лакин бу дәлил тамамилә јаландыр. Чүнки бизим ингилабымыз *индијәдәк* һакимиjjәти, Франса илә Инкилтәрәдә олдуғу кими анчаг *буржуазијаја* вермиш вә «буржуазијанын әһлиләшдирдији сосиалистләр» Франса илә Инкилтәрәдә олдуғу кими, бурада «зәрәрсиз азлыг» тәшкил едир. Ингилабымызын сабаһ нә верәчәјини:—монархијајамы гајыдылачағыны, буржуазијанынмы мөһкәмләнәчәјини, һакимиjjәтин даһа габагчыл синифләрәми кечәчәјини—биз билмирик вә һеч кәс дә билмир. Демәли, үмумиjjәтлә «ингилаба» истинад етмәк халгы ән кобуд шәкилдә алдатмаг вә өзүнү алдатмагдыр.

Илһаглар мәсәләси јаланчылыг вә сахтакарлыгда долашмыш олан халгчыларла меншевикләр үчүн јахшыча бир мәһәк дашыдыр. Онлар *еjнилә* Плеханов, Һендерсон, Шејдеман вә К⁰-сы кими долашмышлар, онлар бир-бирләриндән *анчаг сөздә* фәргләнирләр, *ишдә* исә онларын һамысы сосиализм нөгтеји-нәзәриндән мәһв олмушдур.

«Правда» № 70,
14(1) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ВӘТӘНДАШ КЕРЕНСКИ, БУ, ДЕМОКРАТИК ҺӘРӘКӘТ ДЕЈИЛДИР!

Петроград Телеграф Агентлији хәбәр верир:

Кијев. 30 мај. Умумукрајна кәндли гурултајынын ичласында һәрби назир Керенскинин телеграмы охунмушдур; Керенски бу телеграмда Икинчи Украјна әскәрләр гурултајынын чағырылмасыны, һәрби вәзиҗҗәтлә әлагәдар олараг, вахты чатмамыш һесаб едир. Гурултај назирин сәрәнчамыны украјналылара гаршы јығынчаг азадлығынын позулмасы һесаб едәрәк Мүвәггәти һөкумәтә вә Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинә ашағыдакы мәзмунда телеграм көндәрмишдир:

«Јығынчаг азадлығы ганунунун назир Керенски тәрәфиндән Украјна әскәрләр гурултајы барәсиндә позулмасы кими биринчи һадисәјә диггәти чәлб едирик. Јени һәјатын демократик әсасларынын украјналылар барәсиндә позулмасындан доға билән нәтичәләрин мәс'улиҗҗәтини өз үзәримиздән көтүрүрүк вә гәти протест едәрәк, Украјна мәркәзи радасы нүмајәндә һеј'әти тәрәфиндән Мүвәггәти һөкумәтә верилән тәләбләрә дәрһал чаваб көзләјирик».

Бу хәбәр сосиалист фәһләләр арасында, шүбһәсиз, чох күчлү бир һәјәчан доғурур.

Һәрби назир украјналыларын гурултајыны «вахты чатмамыш» һесаб едир вә өз һакимиҗҗәти күчүнә бу гурултајы гадаған едир! Һәлә лап бу јахынларда вәтәндаш Керенски Финландијанын «чиловуну чәкирди», инди дә украјналыларын «чиловуну чәкмәјә» гәрар вермишдир. Бунларын да һамысы «демократија» наминә едилир!

Бир заман А. И. Кертсен демишди ки, Русијанын һаким синифләринин «әмәлләринә» нәзәр саланда, өзүнү рус һесаб етмәкдән хәчаләт чәкирсән[99]. Бу сөзләр Русија тәһкимчилик зүлмү алтында инләдији заман, өлкәмиздә гамчы вә дәјәнәк һөкм сүрдүјү заман дејилмишди.

Инди Русија чары јыхмышдыр. Инди Русија адындан Керенскиләр вә Лвовлар данышырлар. Керенскиләр вә Лвовлар Русијасы табе милләтләрлә елә рәфтар едир ки, А. И. Кертсенин кәдәрли сөзләри инди дә истәр-истәмәз адамын дилинә кәлир.

Биз һәлә ону демирик ки, әлеҗһинә Керенскиләрин вә Лвовларын мәһз мүбаризә апармаг истәдикләри «сепаратчылыг» чәһдләрини вәтәндаш Керенски өз «бөјүк дөвләт» милләтчилији сијасәти илә јалныз күчләндирир, јалныз шиддәтләндирир.

Биз сорушуруг: мәзлум милләтләрин бу чүр сыхма-боғмаја салынмасы нәинки сосиализмә, һәтта ади демократизмә дә јарашармы? Биз сорушуруг: вәтәндаш Керенскинин вә онун һәмкарларынын «дәчәллијинин» бир һәдди јохдурму?

Биз «сосиалист-ингилабчылар» партијасындан сорушуруг: бу партија өз фәхри үзвү вәтәндаш Керенски тәрәфиндән Украјна гурултајынын гадаған едилмәсини бәјәнирми?

* * *

Алдығымыз хәбәрә көрә, фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин Ичраијјә комитәсиндә дүнән гәрар чыхарылмышдыр ки, вәтәндаш Керенски милләтләрин өз мүгәддәратыны тә'јин етмәк вә үмумијјәтлә милли сијасәт мәсәләсинә даир комитәјә изаһат вермәк үчүн хүсуси олараг дә'вәт едилсин.

Бир дә дејирләр ки, «әлагә комиссијасы» рәһмәтә кетмишдир. Әсла јох, чәнаблар! Икиһакимијјәтлилик галмышдыр. Индики вәзијјәтдән чыхмаг үчүн бүтүн һакимијјәтин фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринә кечмәсиндән башга һеч бир јол јохдур.

«Правда» № 71,
15(2) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ОРДУНУН «ПОЗУЛМАСЫ» ВӘ БОЛШЕВИЗМ

Һамы «мөһкәм һакимиҗҗәтдән» дәм вурур. Дејирләр ки, ничат диктатурададыр, «дәмир интизамдадыр», «сағдан» вә «солдан» бүтүн табе олмајанлары сусдурмагда вә табе етдирмәкдәдир. *Кими* сусдурмаг истәдикләрини биз билирик. Сағлар бағырмырлар, онлар *ишләјирләр.* Бә'зиләри һөкумәтдә, дикәрләри фабрикләрдә локаутла һәдәләјир, полклары бурахмаг һаггында әмрләр верир, каторга илә һәдәләјирләр. Керенскиләрин вә Скобелевләрин көмәји илә Коноваловлар вә Терешшенколар *мүтәшәккил сурәтдә* өз хејирләринә ишләјирләр. Онлары исә сусдурмаг лазым дејилмиш...

Бизим ихтијарымызда *анчаг сөз* сөјләмәк галыр.

Бизи бу сөз сөјләмәк имканындан да мәһрум етмәк истәјирләр...

«Правда»ны чәбһәјә бурахмырлар. Кијев «акентләри» «Правда»ны јајмамағы гәрара алмышлар. «Земство иттифагы» «Правда»ны өз көшкләриндә сатмыр. Вә нәһајәт, «ленинизмин тәблиғинә гаршы мүнтәзәм сурәтдә мүбаризә» апарачагларыны бизә дејирләр... («Известия Совета Рабочих и Солдатских Депутатов»). Әксинә, һәр бир кортәбии протести, асајишин һәр һансы бир јердә позулмасы һадисәсини *бизим үстүмүзә јыхырлар.*

Бу да болшевизмә гаршы мүбаризә үсулудур.

Сынагдан чыхарылмыш бир үсулдур.

Ајдын рәһбәр көстәришләр алмаг имканындан мәһ-

рум едилән, рәсми демократија башчылары мөвгејинин сахталыг вә јарытмазлығыны инстинктив сурәтдә һисс едән күтләләр *өзләри фәһмлә јол ахтармаға* мәчбурдурлар...

Нәтичәдә, һәр бир наразы, шүурлу ингилабчы, өз комасынын һәсрәтини чәкән вә мүһарибәнин нә вахт гуртарачағыны билмәјән һиддәтләнмиш дөјүшчү, бә'зән дә ачыгдан-ачыға өз чанындан горхан бир адам... болшевизм бајрағы алтына кәлир.

Болшевизмин ачыг чыхыш етмәк имканы олдуғу јердә позғунлуг јохдур.

Болшевикләрин олмадығы вә ја онлара данышмаг имканы верилмәдији јердә асајишин позулмасы һадисәләри баш верир, орада позғунлуг баш верир, јаланчы болшевикләр мејдана кәлир...

Бизим дүшмәнләримизә дә лазым олан мәһз будур. Онлара: *«болшевикләр ордуну позурлар»* демәјә бәһанә лазымдыр ки, *сонра да болшевикләрин ағзыны јумсунлар.*

Һәм «дүшмәнләрин» бөһтанындан, һәм дә болшевизмин ән мә'насыз шәкилдә тәһриф едилмәси һалларындан һәмишәлик гуртармаг үчүн, Үмумрусија гурултајы әрәфәсиндә нүмајәндәләрдән биринин гошун ичәрисиндә јајдығы интибаһнамәнин сон һиссәсини кејд едәчәјик.

Һәмин һиссә будур:

«Јолдашлар! Сиз өз сөзүнүзү демәлисиниз.
Буржуазија илә сазиш лазым дејилдир!
Бүтүн Һакимијјәт фәһлә вә әскәр депутатлары Советинә!

Бу о демәк дејилдир ки, һазыркы һөкүмәти индичә јыхыб она табе олмамаг лазымдыр. Нә гәдәр ки, халгын әксәријјәти бу һөкүмәтин ардынча кедиб беш нәфәр сосиалистин јердә галанларын өһдәсиндән кәлә биләчәјинә инаныр, биз ајры-ајры тәјамларла өз гүввәләримизи парчалаја билмәрик.

Әсла!

Гүввәләри горујун! Митингләрә топлашын! Гәтнамәләр чыхарын! Һакимијјәтин тамамилә фәһлә вә әскәр депутатлары Советинә кечмәсини тәләб един! Разылашмајанлары инандырын! Өз гәтнамәнизи полк адындан Петрограддакы гурултаја мәним үчүн көндәрин ки, орада мән сизин сәсинизә архалана билим!

Лакин фитнәкарлардан да горхун, онлар өз горхаглыгларыны пәрдәләмәк үчүн болшевик ады алтында кизләнәрәк, сизи иғтишаш вә тәјамлара чағырмаға чәһд едәчәкләр! Билин ки, онлар

инди сизинлә бирликдә кетдикләри һалда, бирinчи тәһлүкәли дәгигәдә сизи көһнә режимә сатачаглар.

Һәгиги болшевикләр сизи гијама дејил, шүурлу ингилаби мүбаризәјә чағырырлар.

Јолдашлар! Үмумрусија гурултајы нүмајәндәләр сечәчәкдир вә Мүвәггәти һөкумәт Мүәссисләр мәчлиси сечиләнәдәк һәмин нүмајәндәләр гаршысында һесабат верәчәкдир.

Јолдашлар! Һәмин гурултајда мән ашағыдакылары тәләб едәчәјәм:

Биринчиси: *бүтүн һакимијјәт фәһлә вә әскәр депутатлары Советинә верилсин.*

Икинчиси: *мүһарибә едән бүтүн дөвләтләрин, истәр мүттәфиг, истәрсә дүшмән дөвләтләрин халгларына вә һөкумәтләриндә* халг адындан *илһагсыз вә тәзминатсыз сүлһ һаггында* дәрһал *сүлһ тәклифләри илә мүрачиәт едилсин.* Һөкумәтләрдән һәр һансы бириниn һүнәри вар гој буну рәдд етсин—онда *өз халгы тәрәфиндән девриләчәкдир.*

Үчүнчүсү: мүһарибәдә варлананларын пулу *капиталистләрин һәрби мәнфәәтини мүсадирә етмәк јолу илә* әлиндән алыныб дөвләт еһтијачларына сәрф едилсин.

Јолдашлар! Русијада, Алманијада, Франсада һакимијјәти анчаг демократијаја вермәк јолу илә, *бүтүн өлкәләрдә буржуа һөкумәтләрини јыхмаг јолу илә мүһарибәни гуртармаг олар.*

Бизим ингилабымыз бунун әсасыны гојду—бизим вәзифәмиз Русијанын там һакимијјәтли халг һөкумәти тәрәфиндән бүтүн Авропа һөкумәтләриnә мүрачиәт едилиб сүлһ тәклиф етмәк јолу илә, Гәрби Авропанын ингилаби демократијасы илә иттифагы мөһкәмләтмәк јолу илә дүнја ингилабына јени тәкан вермәкдир.

Онда, јенә дә мүһарибә етмәк истәјән буржуазија һөкумәтинин вај һалына.

Биз һәмин һөкумәтин халгы илә бирләшиб бу һөкумәтә гаршы ингилаби мүһарибәјә башларыг.

Бунларын һамысыны сизин адыныздан Петроградда бизим һөкумәтә демәк үчүн мән Петроградакы гурултаја сечилмишәм.

XI ордунун Орду Комитәсинин үзвү, Чәнуб-Гәрб чәбһәси гурултајында Русија с.-д. фәһлә (болшевикләр) партијасы Мәркәзи Комитәсинин нүмајәндәси прапоршик *Крыленко*»[100].

Зәһмәт чәкиб партијамызын гәтнамәләрини охујан һәр кәс көрмәјә билмәз ки, Крыленко јолдаш һәмин гәтнамәләрин *маһијјәтини* тамамилә дүзкүн ифадә етмишдир.

Болшевикләр пролетариаты, јохсул кәндлиләри, бүтүн зәһмәткешләрин вә истисмар олунанлары ирәли чәкмәјә вә гијамлара дејил, шүурлу ингилаби мүбаризәјә чағырырлар.

Анчаг әсл халг һакимијјәти, јә'ни халгын *әксәријјә-*

тинә мәхсус бир һакимијјәт инсанлары капиталист-ләрин зүлмүнү јыхмаға, империалист мүһарибәсинин дәһшәт вә фәлакәтләриндән хилас олмаға, мөһкәм вә әдаләтли сүлһә доғру апаран *дүзкүн* јол тута биләр.

«Правда» № 72, 16(3) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

КИМӘ КҮЛҮРСҮНҮЗ?
ӨЗҮНҮЗӘ КҮЛҮРСҮНҮЗ!

«Крал Константин (јунан кралы) мүттәфиг дипломатијанын тәзјиги алтында тахтдан әл чәкмәк фәрманыны имзаламышдыр»,—Мүвәггәти «нигилабн» һөкүмәтин кечмиш харичи ишләр назири ч-б Милјуковун гәзети кралын тахтдан әл чәкмәси мүнасибәтилә белә јазыр.

Чәнаб мүттәфиг дипломатлары әввәлчә Венизелос һәрәкатыны (Венизелос—Константинин сабиг назири олуб инкилис капиталына хидмәт етмәјә кечмишдир) доғурмагла, ордунун бир һиссәсини ајырмагла, Јунаныстан торпағынын бир һиссәсини зорла ишғал етмәклә, нәһајәт, «гануни» падшаһа «тәзјиг көстәриб» ону тахтдан әл чәкмәјә мәчбур етмәклә, јә'ни јухарыдан мәчбури нигилаб төрәтмәклә Јунаныстаны *тамамилә боғмушлар.* Һамы билир ки, бу «тәзјиг» нечә иди вә нечәдир: *ачлыг* васитәсилә тәзјиг көстәрмишләр, инкилис-франсыз вә рус империалистләринин һәрб кәмиләри Јунаныстаны мүһасирәјә алмышлар, Јунаныстаны *чөрәксиз* гојмушлар. Јунаныстана көстәрилән «тәзјиг», гәзетләрин вердији мә'лумата инанылса, бу јахынларда Русијада тәтбиг едилән бир тәзјигин ејни олмушдур: дејирләр ки, далдабучаг бир јерин авам кәндлиләри христиан динини тәһгир етмәкдә тәгсирләндирдикләри бир вәтәндашы ачындан өлмәјә мәһкум етмишләр.

Русијанын јарымвәһши бир күшәсиндә авам кәндлиләр «чинајәткары» ачындан өлдүрүрдүләр. Инкилтәрә, Франса, Русија вә санрәнин «мәдәни» империа-

листләри бүтөв бир өлкәни, бүтөв бир халгы өз сијасәтини дәјишдирмәјә «тәзјиг» васитәсилә мәчбур етмәк үчүн ону *ачындан гырырдылар*.

Империалист мүһарибәсинин *әсл мәһијјәти* бах белә дир. Јашадығымыз дөврдә бејнәлхалг мүнасибәтләр саһәсиндәки һәгиги вәзијјәт бах белә дир. Чәнаб есерләр исә бу мүнасибәтлә күлүрләр... Бу доғрудан да чох-чох күлмәлидир...

Керенскиләрин, Черновларын вә К⁰-сынын назир гәзети олан «Дело Народа» «Јунаныстанын «өз мүгәддәратыны тә'јин етмәси»» башлығы илә истеһзалы бир баш мәгалә дәрч едир. Јунаныстанын «өз мүгәддәратыны тә'јин етмәсинә» есерләрин истеһзасы *сәмими олсајды*, көзәл бир истеһза оларды.

Сијасәтдә сәмимилик һеч дә о демәк дејилдир ки, чәнаб Керенскиләр, Черновлар вә К⁰-сы өз шәхси сәмимилијини сүбут етсин,—белә бир сәмимилик олдуғуну биз һәвәслә фәрз едирик, лакин мәсәлә һеч дә бунда дејилдир. Сијасәтдә сәмимилик, јә'ни ајры-ајры фәрдләри дејил, мәһз *милјонлары* нәзәрдә тутан инсан мүнасибәтләри саһәсиндәки сәмимилик—*сөзлә ши арасында* олан вә тамамилә јохланыла билән *уј ғунлуг* демәкдир.

«Дело Народа»нын баш мәгаләси сәмими дејилдир, чүнки мәһз сосиалист ингилабчылар партијасы, онун *рәһбәрләри олмаг е'тибарилә* мәһз Керенскиләр вә Черновлар вәтәндаш Серетели вә Скобелевләрлә бирликдә боғуб өлдүрмәк һөкүмәтинә... бағышлајын, Јунаныстанын «өз мүгәддәратыны тә'јин етмәси» һөкүмәтинә көмәк едирләр.

«Дело Народа» јазыр: «...Әгәр кәсә ајдындыр ки, империалист Алманијасынын Белчикаја, Австријанын Сербијаја сојғунчу һүчуму илә мүттәфиг һөкүмәтләрин инди «Јунаныстанын ичәриләринә һүчуму» арасында әслиндә һеч бир фәрг јохдур.

Бәли, бу ајдындыр, һәм дә бу һеч дә есерләрин дүшүндүјү кими «етика» дејил, мәһз халис сијасәтдир. Вәтәндаш есерләр, вәтәндаш меншевикләр, *сиз һөкүмәтдә иштирак етмәклә* мәһз сојғунчу һүчумда иштирак етмиш олурсунуз. Сојғунчу һүчум бир фактдыр,

«мүттәфигләрин дипломатијасынын»—бүтүн мүттәфигләрин дипломатијасынын, демәли *рус* дипломатијасынын да,—«тәзјиг көстәрмәси», ајдындыр ки, Чернов вә Церетели өз К⁰-сы илә бирликдә һөкумәтә дахил олдугдан *сонра да* давам етмишдир.

Бәс «илһагсыз сүлһ» платформалары? Бәс «ингилаби демократијанын» јени һөкумәтдән етдији «тәләбләр»? Бәс бәјаннамәләр? Мәкәр һәлә ајдын дејилдирми ки, бүтүн бу платформалар, бәјаннамәләр, вә'дләр, бәјанатлар, андлы вә'дләр, вә'дли андлар вә сајрә вә сајрә *башдан-баша* халгы *әлә салмагдыр?*

Чәнаб есерләр вә меншевикләр, сиз өзүнүзә күлүрсүнүз! Өзүнүзүн капиталистләрә вә капиталистләр һөкумәтинә е'тимад сијасәтинизә күлүрсүнүз! Өзүнүзүн назир ады илә капитализмә вә империализмә нөкәрчилик етмәк кими дәбдәбәли вә тәмтәраглы ролунуза күлүрсүнүз!

«Правда» № 72, 16(3) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ФӘҺЛӘ ВӘ ӘСКӘР ДЕПУТАТЛАРЫ СОВЕТЛӘРИНИН I ҮМУМРУСИЈА ГУРУЛТАЈЫ[101]

3—24 ИЈУН (16 ИЈУН—7 ИЈУЛ) 1917-чи ИЛ

I

МҮВӘГГӘТИ ҺӨКҮМӘТӘ МҮНАСИБӘТ ҺАГГЫНДА НИТГ 4 (17) ИЈУН

Јолдашлар, мәнә верилән гыса вахтда мән анчаг Ичраҹијә комитәсинин мә'рузәчиси вә ондан сонра данышан натигләр тәрәфиндән ирәли сүрүлән әсас принсипиал мәсәләләр үзәриндә дајана биләчәјәм вә зәннимчә, бу даһа чох мәгсәдәујғундур.

Гаршымызда дуран биринчи вә әсас мәсәлә бу мәсәләдир ки, биз *һ а р а ј а* топлашмышыг,—инди Үмумрусија гурултајына топлашмыш олан Советләр нәдир, ингилаби демократија нәдир, елә бир демократија ки, онун һаггында бу гәдәр һәдсиз бәһс едир вә бунунла да ону әсла баша дүшмәдикләрини вә ондан тамамилә үз дөндәрдикләрини пәрдәләмәк истәјирләр. Чүнки Үмумрусија Советләр гурултајы гаршысында ингилаби демократија һаггында данышмаг вә бу органын характерини, онун синфи тәркибини, онун ингилабдакы ролуну пәрдәләмәк, бу барәдә бирчә кәлмә дә данышмамаг вә ејни заманда да демократ ады дашымаг иддиасында олмаг гәрибәдир. Бизә бүтүн Гәрби Авропада олмуш парламентли буржуа республикасы програмыны тәсвир едирләр, бизә инди бүтүн буржуа һөкумәтләри, о чүмләдән дә бизим һөкумәт тәрәфиндән гәбул едилән ислаһатлар програмыны тәсвир едирләр, ејни заманда да бизә ингилаби демократијадан данышырлар. Кимин гаршысында данышырлар? Советләр гаршысында. Мән исә сиздән сорушурам: Авропада елә бир буржуа, демократик, республикачы өлкә вардырмы ки, орада бу Со-

ветләрә бәнзәр бир шеј олсун? Сиз, јохдур, дејә чаваб вермәлисиниз. Һеч бир јердә белә бир орган јохдур вә ола да билмәз, чүнки ики шејдән бири олмалыдыр: *ја* бизә тәсвир едилән вә бүтүн өлкәләрдә он дәфәләрлә тәклиф едилиб кағыз үзәриндә галан ислаһат «планларына» малик буржуа һөкумәти олмалы, *ја да* инди мүрачиәт едилән орган, ингилаб васитәсилә јарадылмыш олан, анчаг ингилабчыларын ән бөјүк јүксәлиши тарихиндә, мәсәлән, 1792-чи илдә Франсада, 1871-чи илдә јенә орада, 1905-чи илдә Русијада нүмунәләри олан јени типли «һөкумәт» олмалыдыр. Советләр һеч бир ади типли парламентли буржуа дөвләтиндә олмајан вә буржуа һөкумәти илә јанашы мөвчуд ола билмәјән бир органдыр. Бу, партија гәтнамәләримиздә кәндли-пролетар демократик республикасы адландырдығымыз јени вә даһа демократик дөвләт типидир вә бурада јеканә һакимијјәт фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин әлиндә олмалыдыр. Әбәс јерә елә зәнн едирләр ки, бу нәзәри мәсәләдир, әбәс јерә иши елә көстәрмәк истәјирләр ки, куја бу мәсәләнин үстүндән кечмәк олар, әбәс јерә гејд-шәрт гојуб дејирләр ки, инди мәһз фәһлә вә әскәр депутатлары Советләри илә бирликдә бу вә ја башга нөв органлар мөвчуддур. Бәли, бунлар бирликдә мөвчуддур. Мәһз бу һал ешидилмәмиш гәдәр анлашылмазлыг, мүнагишә вә тоггушма доғурур. Мәһз бу һал үзүндән рус ингилабы өзүнүн биринчи јүксәлишиндән, ирәлијә доғру биринчи һәрәкәтиндән дурғунлуға кечир, һазырланмагда олан империалист һүчуму илә әлагәдар олараг инди бизим коалисијалы һөкумәтдә, бүтүн дахили вә харичи сијасәтдә көрдүјүмүз кими, керијә аддымлар атыр.

Ики шејдән бири олмалыдыр: ја ади буржуа һөкумәти олмалыдыр—онда кәндли, фәһлә, әскәр вә саир Советләри лазым дејилдир, онда назир Керенскинин сөјләдији нитгләрә бахмајараг, ордуну өз әлләриндә сахлајан кенераллар, әксингилабчы кенераллар бу Советләри ја говачаглар, ја да бунлар шәрәфсизликлә өлүб кедәчәкдир. Нә кери кедә билмәјән, нә дә јеринда дура билмәјән, јалныз ирәлиләмәклә јашаја билән бу органлар үчүн башга бир јол јохдур. Руслар

тәрәфиндән уjдурулмамыш олан, ингилабда jарамыш олан дөвләт типи будур, чүнки ингилаб башга бир jолла галиб кәлә билмәз. Үмумрусија Совети дахилиндә тоггушмалар, һакимиjjәт уғрунда партиjаларын мүбаризәси лабүддүр. Бу исә ола биләчәк сәһвләрин вә хам хәjалларын назирләрин мә'рузәләри васитәсилә дејил, күтләләрин өз сиjаси тәчрүбәси васитәсилә арадан галдырылмасы демәк олачагдыр (сәс-күj), чүнки назирләр дүнән дедикләринә, сабаһ jазачагларына вә о бири күн вә'д едәчәкләринә әсасланырлар. Jолдашлар, рус ингилабынын jаратмыш олдуғу вә инди өлүм-дирим мәсәләси гаршысында дуран орган нөгтеjи-нәзәриндән бу күлүнчдүр. Советләр инди jашадығы шәкилдә jашаjа билмәзләр. Jашлы адамлар, фәһлә вә кәндлиләр топлашмалы, гәтнамәләр гәбул етмәли вә һеч бир сәнәд васитәсилә jохланыла билмәjән мә'рузәләр ешитмәли олурлар! Бу чүр органлар—сөздә дејил, ишдә полиси олмаjан, даими ордусу олмаjан мөһкәм һакимиjjәт jарадачаг республикаjа кечмәк демәкдир, белә бир һакимиjjәт Гәрби Авропада һәлә мөвчуд ола билмәз, бу һакимиjjәт олмадан мүлкәдарлар үзәриндә гәләбә мә'насында, империализм үзәриндә гәләбә мә'насында рус ингилабынын гәләбәси ола билмәз.

Белә бир һакимиjjәт олмадан бизим өзүмүзүн бу чүр гәләбә газанмағымыз һаггында һеч данышыг да ола билмәз вә бурада бизә мәсләһәт көрүлән програма, бизим гаршымызда дуран фактлара нә гәдәр дәриндән бәләд олурсуса, әсас зиддиjjәт бир о гәдәр бариз шәкилдә меjдана чыхыр. Мә'рузәчинин вә башга натигләрин дедиjи кими, бизә дејирләр ки, биринчи Мүвәггәти һөкумәт пис иди! Амма болшевикләр, пис гәләмә верилән болшевикләр: «бу һөкумәтә һеч бир jардым, һеч бир е'тимад көстәрилмәмәлидир» дедикдә, онда бизим үзәримизә нә гәдәр «анархизм» иттиһамлары jағдырылырды! Инди һамы әввәлки һөкумәтин пис олмасындан данышыр, бәс гондарма сосиалист назирләри олан коалисиjалы һөкумәтин әввәлки һөкумәтдән нә кими фәрги вардыр? Даһа програмлар һаггында, лаjиһәләр һаггында данышмаг бәс дејил-

дирми, бунлар бәс дејилдирми, ишә кечмәк вахты дејилдирми? Мајын 6-да коалисијалы һөкумәт дүзәлдилдији вахтдан бәри артыг бир ај кечир. Ишләрә бир нәзәр салын, Русијада вә империалист мүһарибәсинә чәлб едилмиш бүтүн өлкәләрдә олан дағынтыја бир нәзәр салын. Дағынтыја сәбәб нәдир? Капиталистләрин јыртычылығыдыр. Әсл анархија мәһз бурададыр. Һәм дә буну бизим гәзетдә, аллаһ еләмәсин, болшевик гәзетиндә дејил, «Рабочая Газета» кими һөкумәт гәзетиндә дәрч едилән е'тирафлар көстәрир: «ингилаби» һөкумәт көмүр сифаришләринә гојулан сәнаје гијмәтләрини *јүксәлтмишди!!* Коалисијалы һөкумәт дә бу чәһәтдән һеч бир шеји дәјишдирмәди. Бизә дејирләр: јолдашлар, Русијада сосиализм тәтбиг етмәк олармы, үмумијјәтлә бирдән-бирә әсаслы дәјишикликләр јаратмаг олармы,—бунларын һамысы анчаг бош бәһанәләрдир. Маркс вә Енкелсин һәмишә нзаһ етдији кими, онларын нәзәријјәси бундан ибарәтдир: «бизим нәзәријјәмиз еһкам дејил, фәалијјәт үчүн рәһбәрликдир»[102]. Халис сосиализмә кечән халис капитализм дүнјанын һеч бир јериндә јохдур вә мүһарибә вахты ола да билмәз, нә исә орта бир шеј, нә исә јени, ешидилмәмиш бир шеј вардыр, чүнки капиталистләр арасындакы чинајәткар мүһарибәјә чәлб едилмиш олан јүз милјонларла адам гырылыб кедир. Мәсәлә ислаһатлар вә'д етмәкдә дејилдир,—бунлар бош сөздүр, мәсәлә инди бизә лазым олан аддымы атмагдадыр.

Әкәр сиз *«ингилаби»* демократија истинад етмәк истәјирсинизсә, онда бу анлајышы капиталист һөкумәтинин мөвчуд олдуғу шәраитдәки *реформист* демократијадан фәргләндирин, чүнки, нәһајәт, «ингилаби демократија» һаггындакы ибарәләрдән, «ингилаби демократија» мүнасибәтилә бир-бирини тәбрик етмәкдән, марксизмин вә үмумијјәтлә елми сосиализмин бизә өјрәтдији кими, *синфи* характеристика вермәјә кечмәк вахтыдыр. Бизә тәклиф едилән шеј, капиталист һөкумәтинин мөвчуд олдуғу шәраитдә реформист демократијаја кечмәк демәкдир. Гәрби Авропанын ади нүмунәләри бахымындан бу, бәлкә

дә чох көзәлдир. Инди исә там бир сыра өлкәләр фәлакәт гаршысындадыр вә әввәлки натигин, вәтәндаш почт вә телеграф назиринин дедији кими, куја чох мүрәккәб олдуғуна көрә һәјата кечирилмәси чәтин олан, хүсусилә һазырланмасы лазым кәлән әмәли тәдбирләр тамамилә ајдындыр. О деди ки, Русијада һакимијјәти бүтүнлүклә өз үзәринә көтүрмәјә һазыр олдуғуну сөјләјәчәк сијаси бир партија јохдур. Мән чаваб вериб дејирәм: «вардыр! Һеч бир партија бундан имтина едә билмәз, бизим партијамыз да бундан имтина етмир: бизим партијамыз һәр дәгигә һакимијјәти бүтүнлүклә көтүрмәјә һазырдыр». (Алгышлар, күлүшмә.) Сиз истәдијиниз гәдәр күлә биләрсиниз, лакин вәтәндаш назир саг партија илә јанашы олараг бизә бу суалы версә, о лазыми чababы алар. Һеч бир партија бундан имтина едә билмәз. Нә гәдәр ки, азадлыг мөвчуддур, нә гәдәр ки, һәбсә алмаг вә Сибирә көндәрмәк һәдәләри,—бизим гондарма сосиалист назирләрин һәмкары олан әксингилабчыларын һәдәләри јалныз бир һәдә олараг галмагдадыр, белә бир заманда һәр бир партија дејир: бизә е'тимад көстәрин, биз дә өз програмымызы сизә верәк.

Бизим конфрансымыз апрелин 29-да бу програмы вермишдир[103]. Тәәссүф ки, бунунла һесаблашмыр вә буну рәһбәр тутмурлар. Көрүнүр, буну садә диллә ајдынлашдырмаг лазымдыр. Мән гәтнамәмизи, програмымызы вәтәндаш почт вә телеграф назиринә садә диллә изаһ етмәјә чалышарам. Игтисади бөһрана мүнасибәтә даир бизим програмымыз ондан ибарәтдир ки, капиталистләрин азад базарда, «халис» капитализмдә бир капиталист кими дејил, һәрби сифаришләрдән көтүрдүкләри вә 500—800 фанзә чатан бүтүн миснлсиз мәнфәәтләри һаггында дәрһал,—буну әсла тә'хирә салмаг лазым кәлмир,—мәтбуатда мә'лумат верилмәси тәләб едилсин. Доғрудан да, мәһз бурада фәһлә нәзарәти зәрури вә мүмкүндүр. Әкәр сиз өзүнүзү «ингилаби» демократија адландырырсыныызса, мәһз бу тәдбири Совет адындан һәјата кечирмәлисиниз вә бу тәдбир күнү сабаһ һәјата кечирилә биләр. Бу сосиализм дејилдир. Бу, әсл анархијаја вә

империализм илә әсл ојунбазлыға, халгын әмлакы илә, Јунаныстаны боғмагда давам етдијимизә көрә сабаһ һәлак олачаг јүз минләрлә адамын һәјаты илә ојунбазлыға гаршы халгын көзүнү ачмаг демәкдир.— Чәнаб капиталистләрин мәнфәәтләрини е'лан един, ән бөјүк милјончулардан 50 вә ја 100 нәфәри һәбсә алын. Онлары, садәчә кәләфи ачмаға, алдатма јолу илә ишләдилән һиҗләләри, иҗрәчи һәрәкәтләри, тамаһкарлығы ашкара чыхармаға мәчбур етмәк мәгсәдилә бир нечә һәфтә, һеч олмаса Николај Романовун сахландығы кими имтијазлы вәзиҗјәтдә сахламаг кифајәтдир, чүнки бунлар јени һөкумәт шәрантиндә дә өлкәмизә күндә минләр вә милјонлар баһасына тамам олур. Анархија вә дағынтынын әсас сәбәби будур, буна көрә дә биз дејирик: биздә һәр шеј көһнә шәкилдә галмышдыр, коалисијалы һөкумәт һеч бир шеји дәјишдирмәмишдир, бу һөкумәт әлавә олараг анчаг бир јығын бәјанат, курултулу вә'дләр вермишдир. Адамлар нә гәдәр сәмими олсалар да, онлар зәһмәткешләрә нә гәдәр үрәкдән јахшылыг арзу етсәләр дә, вәзиҗјәт дәјишилмәмишдир—һакимиҗјәт башында *е ј н и с и н и ј* галмышдыр. Јеридилмәкдә олан сијасәт демократик сијасәт дејилдир.

Бизә «мәркәзи вә јерли һакимиҗјәтин демократикләшдирилмәсиндән» данышырлар. Мәкәр сиз бу сөзләрин јалныз Русија үчүн јени бир шеј олдуғуну билмирсиниз? Мәкәр сиз башга өлкәләрдә онларла гондарма сосиалист назирләрин өлкәјә бу чүр вә'дләрлә мүрачиәт етдијини билмирсиниз? Бу вә'дләрин нә мә'насы ола биләр, чүнки гаршымызда белә бир чанлы конкрет факт вардыр: јерли әһали һакимиҗјәт органы сечир, мәркәз исә јерли һөкумәт идарәләрини тә'јин вә ја тәсдиг етмәк иддиасында олуб демократијаның ән ади әсасларыны позур. Халг малының капиталистләр тәрәфиндән таланмасы давам едир. Империалист мүһарибәси давам едир. Бизә исә ислаһат, ислаһат вә ислаһат вә'д едирләр, һалбуки бу чәрчивә дахилиндә ислаһат үмумиҗјәтлә һәјата кечирилә билмәз, чүнки мүһарибә һәр шеји әзир, һәр шеји тә'јин едир. Нәјә көрә сиз, мүһарибәнин капиталистләр мәнафеји үс-

түндә *апарылмадығыны* сөјләјәнләрлә разылашмырсыныз? Өлчү нәдир? Һәр шејдән әввәл будур ки, һансы синиф һакимијјәт башындадыр, һансы синиф аға вәзијјәтиндә галмагда давам едир, һансы синиф банк вә малијјә әмәлијјатындан јүз милјардларла мәнфәәт көтүрмәкдә давам едир? Јенә дә һәмин капиталистләр синфи, буна көрә дә империалист мүһарибәси давам етдирилир. Биринчи Мүвәггәти һөкумәт дә, гондарма сосиалист назирләри олан һөкумәт дә heч бир шеји дәјишдирмәмишдир: кизли мүгавиләләр кизли олараг галмагдадыр, Русија боғазлар уғрунда, Иранда Љјахов сијасәтини давам етдирмәк вә с. уғрунда мүһарибә едир.

Мән билирәм ки, сиз буну истәмирсиниз, сизин чохунуз буну истәмир вә назирләр буну истәмирләр, чүнки буну истәмәк олмаз, она көрә ки, бу, јүз милјонларла адамы гырғына вермәк демәкдир. Лакин инди Милјуковларын вә Маклаковларын бу гәдәр чох данышдыглары һүчуму көтүрүн. Онлар мәсәләнин нә јердә олдуғуну чох көзәл баша дүшүрләр; онлар бунун һакимијјәт мәсәләси илә, ингилаб мәсәләси илә әлагәдар олдуғуну билирләр. Бизә дејирләр ки, сијаси мәсәләләрлә стратежи мәсәләләри бир-бириндән фәргләндирмәк лазымдыр. Белә бир мәсәләни ирәли сүрмәјин өзү күлүнчдүр. Кадетләр сијаси мәсәләнин ирәли сүрүлдүјүну чох көзәл баша дүшүрләр.

Сүлһ уғрунда ашағыдан башланмыш олан ингилаби мүбаризәнин сепарат сүлһә сәбәб ола биләчәји бөһтандыр. Һакимијјәт бизим әлимиздә олсајды, бизим атачағымыз илк аддым ән ири капиталистләри һәбсә алмагдан, онларын фитнә-фәсадларынын бүтүн јолларыны бағламагдан ибарәт оларды. Бу шәрт олмадан илһагсыз вә тәзминатсыз сүлһ һаггындакы бүтүн ибарәләр бош сөзләрдир. Бизим икинчи аддымыз һөкумәтләрдән ајрылыгда халгларa буну е'лан етмәкдән ибарәт оларды ки, биз бүтүн капиталистләри, Милјуковдан heч дә јахшы олмајан Терешшенкону да,—о анчаг бир гәдәр чох ахмагдыр,—һәм франсыз вә инкилис капиталистләрини, һәм дә бүтүн капиталистләри гулдур һесаб едирик.

Сизни өз «Известия»ныз долашмышдыр вә илһагсыз, тәзминатсыз сүлһ әвәзиндә status quo*-ну сахламағы тәклиф едир. Јох, «илһагсыз» сүлһү биз белә башa дүшмүрүк. Бурада һәтта Кәндли гурултајы һәгигәтә даһа чох јахынлашыр; бу гурултај «федератив» республикадан данышыр[104] вә бунунла да белә бир фикри ифадә едир ки, рус республикасы һеч бир халга нә јени гајда илә, нә дә көһнә гајда илә зүлм етмәк истәмир, һеч бир халгла, һәрби назирин бу гәдәр ирад тутдуғу, јолверилмәз вә бағышланмаз мүнагишәләр баш верән нә Финландија илә, нә дә Украјна илә зоракылыг әсасында јашамаг истәмир. Биз мөһкәм һакимиҗҗәти олан ваһид вә бөлүнмәз Русија республикасы олмасыны истәјирик, лакин мөһкәм һакимиҗҗәт халгларын көнүллү разылығы илә јаранып. «Ингилаби демократија» бөјүк сөзләрдир, лакин бу сөзләр һеч ајрылмаг да истәмәјән, јалныз демократијанын ән ади әсасларының тәтбиг олунмасыны Мүәссисләр мәчлисинә гәдәр тә'хирә салмајын—дејән Украјна вә Финландија мәсәләсини алчаг ирадчылыг васитәсилә мүрәккәбләшдирән бир һөкүмәтә тәтбиг едилир!

Сиз өз илһагларыныздан әл чәкмәјинчә, илһагсыз вә тәзминатсыз сүлһ бағламаг олмаз. Ахы бу күлүнчдүр, бу ојунбазлыгдыр, Авропада һәр бир фәһлә буна күлүр,—о дејир: сөздә онлар көзәл данышырлар, халглара мүрачиәтлә банкирләри јыхмаға чағырырлар, өзләри исә өз вәтәнләриндәки банкирләри һөкүмәтә көндәрирләр. Онлары һәбс един, һиҗләләри ашкара чыхарын, онларын әлагәләрини өјрәнин,—сиз буну етмирсиниз, һалбуки сизин сәлаһиҗҗәтли тәшкилатларыныз вардыр вә бунлара мүгавимәт көстәрмәк олмаз. Сиз 1905 вә 1917-чи илләри көрмүшсүнүз, сиз билирсиниз ки, сифаришлә ингилаб олмаз, башга өлкәләрдә ингилаблар ганлы вә ағыр олан үсјан јолу илә едилмишдир, Русијада исә Советләр һакимиҗҗәтинә мүгавимәт көстәрә биләчәк бир груп, бир синиф јохдур. Русијада бу ингилаб бир истисна олараг динч

* — мөвчуд вәзиҗҗәт; бурада—мүһарибәдән әввәлки вәзиҗҗәт. *Ред.*

ингилаб шәклиндә мүмкүндүр. Бу ингилаб бүтүн капиталист синифләри илә әлагәни кәсмәк јолу илә бүтүн халгларa бу күн-сабаһ сүлһ тәклиф едәрсә, ән гыса бир мүддәтдә Франсадан да, Алманиjадан да бунларын халглары адындан разылыг алынар, чүнки бу өлкәләр мәһв олмагдадыр, чүнки Алманиjанын вәзиjjәти үмидсиздир, чүнки Алманиja хилас ола билмир, чүнки Франса...

(Сәдр: «Сизин вахтыныз гуртармышдыр».)

Мән jарым дәгигәjә гуртарырам... (Сәс-күj, jерләрдән хаһиш едилир ки, давам етсин, е'тиразлар, алгышлар.)

(Сәдр: «Гурултаја мә'лумат верирәм ки, рәjасәт hej'әти натигин вахтыны узатмағы тәклиф едир. Ким е'тираз едир? Әксәриjjәт нитгин давам етдирилмәсинә тәрәфдардыр».)

Мән сөjләдим ки, әкәр Русиjадакы ингилаби демократиja сөздә дејил, ишдә демократиja олсајды, бу демократиja капиталистләрлә сазишә дејил, илһагсыз вә тәзминатсыз сүлһ һаггында бош данышыглара дејил, ингилабы ирәлиләтмәjә, Русиjада илһаглары мәһв етмәjә кечәрди вә ачыгча билдирәрди ки, һәр бир илһагы чинаjәткарлыг вә гулдурлуг hесаб едир. Онда Ираны, Балканлары бөлүшдүрмәк үстүндә минләрлә вә милјонларла адамын гырылмасы тәһлүкәсини доғуран империалист һүчумуна јол вермәмәк мүмкүн оларды. Онда сүлһ јолу, садә олмаjан бир јол,—биз буну демирик,—һәгигәтән ингилаби мүһарибәjә имкан верән бир јол ачылмыш оларды.

Биз бу мәсәләни бу күн Базаровун «Новая Жизнь»дә[105] ирәли сүрдүjү кими ирәли сүрмүрүк; биз анчаг буну дејирик: Русиja елә бир шәраитдәдир ки, империалист мүһарибәсинин ахырында онун вәзифәләри зәнн едилә биләчәjиндән даһа асандыр. Һәм дә Русиjанын чоғрафи шәраити елә дир ки, капитала вә онун jыртычы мәнафеjинә архаланараг бә'зи дөвләтләр рус фәһлә синфинә гаршы вә она гошулан jарым-пролетариата, jә'ни jохсул кәндлиләрә гаршы чыхмаға чәсарәт етсәjдиләр, бу онлар үчүн сон дәрәчә чәтин бир иш оларды. Алманиja Американын чыхы-

шындан сонра да фәлакәт гаршысындадыр, Америка Мексиканы удмаг истәјир вә јәгин ки, сабаһ Јапонија илә мүбаризәјә кирәчәкдир,—бу чыхышдан сонра Алманијанын вәзијјәти үмидсиздир,—ону мәһв едәчәкләр. Өз чоғрафи мөвгејинә көрә һамыдан чох әзаб чәкән вә ән чох тагәтдән дүшән Франса, Алманијадан аз ачлыг чәкән бу өлкә, Алманијадан мүгајисә едилмәјәчәк гәдәр чох адам итирмишдир. Буна көрә дә мәһз, биринчи аддымдан башлајараг рус капиталистләринин мәнфәәт көтүрмәсинин гаршысыны алсајдылар вә онларын јүз милјонларла газанч әлдә етмәләринә әсла имкан вермәсәјдиләр, бүтүн өлкәләрин капиталистләринә гаршы *бүтүн* халгларa сүлһ тәклиф едиб ачыгча десәјдиләр ки, алман капиталистләри илә вә онлара һәтта билаваситә вә ја долајы јолла көмәк едәнләрлә, јахуд онлара гошуланларла сиз һеч бир данышыға вә әлагәјә кирмирсиниз, сиз франсыз вә инкилис капиталистләри илә данышмагдан имтина едирсиниз,—онда сиз чыхыш едиб онлары фәһләләр гаршысында тәгсирләндирмиш олардыныз. Сиз Макдоналда паспорт верилмәсини[106] бир гәләбә һесаб етмәздиниз, чүнки о һеч бир заман капитала гаршы ингилаби мүбаризә апармамышдыр вә ону јалныз буна көрә бурахырлар ки, о, инкилис капиталистләринә гаршы ингилаби мүбаризәнин нә идејаларыны, нә принсипләрини, нә практикасыны, нә дә тәчрүбәсини ифадә етмәмишдир, һалбуки һәмин ингилаби мүбаризә үстүндә бизим јолдашымыз Маклин вә јүзләрлә башга инкилис сосиалистләри һәбсханалара салынмышлар, бунун үстүндә бизим јолдашымыз Либкнехт һәбсә алынмышдыр, о: «алман әскәрләри, өз кајзеринизә гаршы атәш ачын» дедијинә көрә каторга һәбсханасына салынмышдыр.

Мүвәггәти һөкумәт үзвләринин чоху хүсуси олараг јенидән јарадылмыш үчүнчү Думада,—мән бунун нечәнчи, үчүнчүмү, јохса дөрдүнчү олдуғуну билмирәм,—бизи каторгаја көндәрмәк үчүн һәр күн һазырлыг көрүб буну вә'д етдији вә бу барәдә әдлијјә назирлији үзрә јени ганун лајиһәләри јазылдығы һалда, һәмин каторгаја империалист-капиталистлә-

ри көндәрмәк даһа доғру олмаздымы? Маклин вә Либкнехт, мәһз бу сосиалистләр империализмә гаршы ингилаби мүбаризә пдејасыны һәјата кечирирләр. Сүлһ уғрунда мүбаризә апармаг үчүн бүтүн һөкүмәтләрә мәһз буну демәк лазымдыр, онлары халгларын гаршысында иттиһам етмәк лазымдыр. Онда сиз бүтүн империалист һөкүмәтләри долашыг вәзијјәтә салмыш оларсыныз. Инди исә сиз долашмышсыныз, чүнки мартын 14-дә халга сүлһ һаггында чағырышла[107] мүрачиәт едиб демишсиниз ки, «өз чарларынызы, өз кралларынызы вә өз банкирләринизи јыхын», һалбуки бизим әлимиздә фәһлә вә әскәр депутатлары Совети кими сајча тәчрүбә чәһәтдән, мадди гүввә чәһәтдән зәнкин олан мисилсиз бир тәшкилат олдуғу һалда, биз өз банкирләримизлә блок бағлајырыг, коалисијалы, гондарма сосиалист һөкүмәт дүзәлдирик вә елә ислаһат лаиһәләри јазырыг ки, бунлар артыг Авропада он илләр боју јазылмышдыр. Орада, Авропада сүлһ уғрунда бу чүр мүбаризәјә күлүрләр. Орада буну анчаг, Советләрин һакимијјәти өз әлинә алыб ингилаби шәкилдә чыхыш едәчәји заман баша дүшәрләр.

Инди империалист мүһарибәсини дајандырмаг үчүн ганлы ингилаб олмадан, синфи мигјасда, капиталистләрә гаршы дүнјада јалныз бир өлкә аддым ата биләр, јалныз бир өлкә белә едә биләр, бу өлкә исә Русијадыр. Һәм дә фәһлә вә әскәр депутатлары Совети мөвчуд олдугча, бу өлкә белә галачагдыр. Бу совет ади типли Мүвәггәти һөкүмәтлә јанашы узун мүддәт јашаја билмәз. Һәм дә јалныз белә бир һүчүма кечинчәјәдәк о әввәлки кими галачагдыр. Һүчума кечмәк рус ингилабынын бүтүн сијасәтиндә бир дөнүш демәкдир, јә'ни көзләмәкдән, сүлһү ашағыдан ингилаби үсјан васитәсилә һазырламагдан мүһарибәни давам етдирмәјә кечмәк демәкдир. Бир чәбһәдә гардашлашмагдан бүтүн чәбһәләрдә гардашлашмаға кечилмәси, адамларын бир тикә чөрәји ачалман пролетары илә чиб бычағына дәјишдирдији вә буна көрә дә каторга горхусу гаршысында галдығы кортәбии гардашлашмагдан шүурлу гардашлашмаға кечилмәси,—белә бир јол көрүнмәкдә иди.

Биз һакимијјәти өз әлимизә алачағымыз заман капиталистләри чиловлајачағыг вә онда бу һеч дә инди апарылан мүһарибә *олмајачагдыр*,—чүнки мүһарибә кағызларда нә јазылмасы илә дејил, мүһарибәни һансы синфин апармасы илә мүәјјән олунур. Кағызларда һәр нә истәсән јазмаг олар. Лакин капиталистләр синфи һөкумәтдә чохлуг тәшкил етдикчә, сиз һәр нә јазсаныз да, нә гәдәр көзәл данышсаныз да, гондарма сосиалист назирләр нә гәдәр олса да, мүһарибә империалист мүһарибәси олараг галыр. Буну һамы билир вә һамы көрүр. Будур, Албанијанын тимсалы, Јунаныстанын, Иранын тимсалы[108] буну о гәдәр ајдын вә ашкар көстәрмишдир ки, мән тәәччүб едирәм, нәјә көрә һамы һүчум һаггында бизим јазылы бәјаннамәмизә[109] һүчум едир вә һеч кәс конкрет мисаллар һаггында бирчә кәлмә дә демир! Лаҗиһәләр вә'д етмәк асандыр, амма конкрет тәдбирләри һамы тә'хирә салыр. Илһагсыз сүлһ һаггында бәјаннамә јазмаг асандыр, лакин Албанија, Јунаныстан вә Иран әһвалаты ахы коалисијалы һөкумәтдән *сонра* олмушдур. Бизим партијамызын органы дејил, һөкумәт органы, назирләрин органы олан «Дело Народа» ахы бу барәдә јазмышды ки, рус демократијасыны белә тәһгир едирләр, Јунаныстаны боғурлар. Аллаһ билир нә һесаб етдијиниз һәмин Милјуков,—о өз партијасынын сырави үзвүдүр,—Терешшенко ондан һеч бир шејлә фәргләнмир,—о јазмышды ки, мүттәфигләрин дипломатијасы Јунаныстана тәзјиг көстәрирди. Мүһарибә империалист мүһарибәси олараг галыр вә сиз нә гәдәр сүлһ истәсәниз дә, сизин зәһмәткешләрә рәғбәтиниз нә гәдәр сәмими олса да вә сиз нә гәдәр үрәкдән сүлһ арзу етсәниз дә,—мән тамамилә әминәм ки, бу арзу әсас е'тибарилә сәмими олмаја билмәз,—сиз онa көрә ачизсиниз ки, мүһарибәни ингилабын јалныз даһа да инкишаф етдирилмәсиндән башга бир јолла гуртармаг олмаз. Русијада ингилаб башландығы заман сүлһ уғрунда ашағыдан ингилаби мүбаризә дә башланмышды. Әкәр сиз һакимијјәти өз әлинизә алсајдыныз, әкәр һакимијјәт рус капиталистләринә гаршы мүбаризә үчүн ингилабн тәшкилатларын әлинә кечсәјди,

онда башга өлкәләрин зәһмәткешләри сизә инанардылар, онда сиз сүлһ тәклиф едә биләрдиниз. Онда бизим сүлһүмүз, һеч олмаса ики тәрәфдән, ганыны ахыдан вә чыхылмаз вәзијјәтдә олан ики халг тәрәфиндән, Алманија вә Франса тәрәфиндән тә'мин едилмиш оларды. Әкәр о заман шәраит үзүндән биз ингилаби мүһарибә вәзијјәтиндә олсајдыг,—буну һеч кәс билмир, биз буна тә'минат вермирик,—онда биз дејәрдик: «биз пасифист дејилик вә әкәр һакимијјәт башында ингилабчы синиф дурурса, әкәр бу синиф капиталистләри ишин гурулмасына, онлар үчүн јүз милјонларла газанч әлдә етмәк имканы верән дағынтынын артмасына һәр һансы шәкилдә тә'сир көстәрмәкдән һәгигәтән узаглашдырмышдырса, биз мүһарибәдән имтина етмирик». Ингилабн һакимијјәт истисnасыз олараг бүтүн халглара изаһ едиб дејәрди ки, бүтүн халглар азад олмалыдырлар, алман халгынын Елзас вә Лотарингијаны әлдә сахламаг үчүн вурушмаға ихтијары олмадығы кими, франсыз халгының да өз мүстәмләкәләри уғрунда вурушмаға ихтијары јохдур. Чүнки әкәр Франса өз мүстәмләкәләри уғрунда вурушурса, Русијанын да Хивәси вә Бухарасы вардыр, бунлар да мүстәмләкә кими бир шејдир, онда мүстәмләкәләрин бөлүшдүрүлмәси башланмыш олар. Бәс бунлары нечә, һансы нормаја көрә бөлмәли? Күчә көрә. Күч исә дәјишилмишдир, капиталистләрин вәзијјәти елә дир ки, мүһарибәдән башга бир чыхыш јолу јохдур. Сиз ингилаби һакимијјәти әлә алачағыныз заман сизин сүлһә доғру ингилаби јолунуз: халглара ингилаби чағырышла мүрачиәт етмәк, өз тимсалынызда тактиканы изаһ етмәк кими бир јолунуз олачагдыр. Онда сиз јүз минләрлә адамын һәлак олмасына јол вермәјәчәјинизә көрә, сизин гаршынызда ингилаби васитә илә әлдә едилән сүлһ јолу ән бөјүк бир јәгинликлә ачылмыш олачагдыр. Онда сиз алман вә франсыз халгының сизә тәрәфдар чыхачағына әмин ола биләрсиниз. Инкилис, американ вә јапон капиталистләри исә ингилабчы фәһлә синфинә гаршы мүһарибә истәсәләр дә,—капиталистләр чилтовландыгда, арадан галдырылдыгда вә нәзарәт фәһлә

синфинин әлинә кечдикдә бу синфин күчү бирә онгат артачагдыр,—һәтта американ, инкилис вә јапон капиталистләри мүһарибә истәсәләр дә, 100-дән 99 фаиз демәк олар ки, онлар мүһарибә апара билмәјәчәкләр. Буну десәниз кифајәтдир ки, сиз пасифист дејилсиниз, сиз өз республиканызы, фәһлә, пролетар демократијасыны алман вә франсыз капиталистләриндән вә башга капиталистләрдән мүдафиә едәчәксиниз, онда сүлһүн тә'мин едилмәси үчүн бу кифајәт олар.

Мәһз буна көрә дә биз һүчум һаггындакы өз бәјанатымыза бу гәдәр бөјүк әһәмијјәт вермишик. Рус ингилабынын бүтүн тарихиндә дөнүш вахты кәлиб чатмышдыр. Рус ингилабы она Инкилтәрәнин империалист буржуазијасыны көмәк етмәсиндән башланды; бу буржуазија белә дүшүнүрдү ки, Русија Чин вә Һиндистан кими бир шејдир. Бунун әвәзиндә, инди мүлкәдар вә капиталистләрин чохлуг тәшкил етдикләри һөкүмәтлә јанашы олараг Советләр мејдана чыхды,—өз күчү е'тибарилә дүнјада ешидилмәмиш, мисли көрүнмәмиш бир нүмајәндәли орган мејдана чыхды ки, сиз дә буржуазијанын коалисијалы һөкүмәтиндә иштирак етмәклә бу органы өлдүрүрсүнүз. Бунун әвәзиндә рус ингилабы елә етди ки, һәр јердә, бүтүн өлкәләрдә капиталист һөкүмәтинә гаршы ашағыдан ингилаби мүбаризә үчгат артыг бир рәғбәтлә гаршыланмаға башланды. Мәсәлә белә дурур: ја ирәли кетмәли, ја да кери чәкилмәли. Ингилаби заманда бир јердә дајаныб дурмаг олмаз. Мәһз буна көрә дә һүчум стратекија мә'насында дејил, сијаси, игтисади мә'нада һүчум бүтүн рус ингилабындан бир дөнүшдүр. Инди һүчум бу вә ја башга назирин ирадә вә шүурундан асылы олмајараг, објектив чәһәтдән, Ираны вә башга зәиф халглары боғмаг үстүндә империалист гырғынынын вә јүз минләрлә, милјонларла адамын һәлак олмасынын давамы демәкдир. Јохсул кәндлиләрин көмәји илә һакимијјәтин ингилабчы пролетариат әлинә кечмәси бәшәријјәтин билдији ән гәти, ән асан формаларда сүлһ уғрунда ингилаби мүбаризәјә кечмәк демәкдир, Руси-

јада да, бүтүн дүнјада да һакимијјәтин ингилабчы фәһләләрин әлинә кечмәси вә онларын гәләбәсинин тә'мин едилмәси демәкдир. (Јығынчагдакыларын бир һиссәсинин алгышлары.)

«Правда» № 82 вә 83, 28(15)вә 29(16) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур, бу да В. И. Ленин тәрәфиндән тәсһил едилмиш стенограмла јохланмышдыр

2

МҮһАРИБӘ һАГГЫНДА НИТГ
9(22) ИЈҮН

Јолдашлар, ичазә верин, мүһарибә мәсәләсинин тәһлилинә башламаг үчүн, мартын 14-дә Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети тәрәфиндән бүтүн өлкәләр үчүн дәрч едилмиш мүрачиәтин ики јерини хатырладым. Һәмин мүрачиәтдә дејилирди: «Бүтүн өлкәләрдәки һөкумәтләрин ишғалчылыг чәһдләринә гаршы гәти мүбаризәјә башламаг вахты чатмышдыр, мүһарибә вә сүлһ мәсәләсинин һәллини халгларын өз әлинә алмасы вахты чатмышдыр». Мүрачиәтин Австрија—Алманија коалисијасы пролетарларына хитаб едилән башга бир јериндә дејилир: «кралларын, мүлкәдарларын вә банкирләрин әлиндә ишғал вә зоракылыг аләти олмагдан имтина един». Мәһз бу ики парча Русија фәһлә вә кәндлиләринин онларла, јүзләрлә, мәним зәннимчә, һәтта минләрлә гәтнамәләриндә мүхтәлиф шәкилләрдә тәкрар едилмишдир.

Меншевик вә халгчыларын индики сијасәти үзүндән ингилабчы фәһлә вә кәндлиләрин дүшдүкләри зиддијјәтли, бүсбүтүн долашыг вәзијјәти бу ики парча, мәним фикримчә, ән јахшы көстәрир. Бир тәрәфдән, онлар мүһарибәјә көмәк көстәрилмәсинә тәрәфдардырлар, дикәр тәрәфдән, онлар бүтүн өлкәләрдәки һөкумәтләрин ишғалчылыг чәһдләриндә мәнафеји олмајан синифләрин нүмајәндәләринә мәнсубдурлар вә онлар буну сөјләмәјә билмәзләр. Бу әһвали-руһијјә вә идеолокија, нә гәдәр думанлы олса да, демәк олар, һәр бир фәһлә вә кәндлинин шүурунда олдугча дәрин көк салмышдыр. Бу көстәрир ки, мүһарибәнин бүтүн өлкәләрдәки һөкумәтләрин ишғалчылыг нијјәт-

ләри үстүндә апарылдығы дәрк едилмишдир. Лакин бунунла јанашы сон дәрәчә думанлы баша дүшүлүр вә ја һәтта һеч баша дүшүлмүр ки, һәр һансы идарә формасында олан һөкумәт мүәјјән синифләрин мәнафејини ифадә едир, буна көрә дә кәтирдијим биринчи ситатда едилдији кими һөкумәтлә халгы бир-бириндә гаршы гојмаг ән бөјүк нәзәри долашыглыгдыр, ән бөјүк сијаси ачизликдир, өзүнү вә бүтүн өз сијасәтини ән мүтәрәддид вә сәбатсыз вәзијјәтә вә һала салмагдыр. Һабелә охудуғум икинчи ситатдакы ахырынчы сөзләр, «крallарын, мүлкәдарларын вә банкирләрин әлиндә ишғал вә зоракылыг аләти олмагдан имтина един» дејән бу көзәл мүрачиәт чох јахшыдыр, анчаг биздәкиләри дә демәк лазымдыр, чүнки өз һөкумәтләринин вә өз һаким синифләринин дә ејнилә рус капиталистләр вә банкирләри кими, инкилис вә франсыз капиталистләри вә банкирләри кими сојғунчу вә гарәтчи мүһарибә апардығы Австрија вә Алманија фәһлә вә кәндлиләринә сиз рус фәһлә вә кәндлиләри мүрачиәт едиб: «өз банкирләринизин әлиндә бир аләт олмагдан имтина един» дедијиниз һалда өз банкирләринизи һөкумәтә көндәриб сосиалист назирләрлә бир јердә отурдурсунузса, онда сиз бүтүн өз мүрачиәтләринизи һечә вурмуш олурсунуз, бүтүн өз сијасәтинизи ншдә рәдд етмиш олурсунуз. Ишдә елә чыхыр ки, сизин көзәл сө'ј вә арзуларыныз санки олмамышдыр, чүнки сиз Русијанын ејнилә империалист мүһарибәси, ејнилә ишғалчы мүһарибә апармасына көмәк етмиш олурсунуз. Сиз тәмсил етдијиниз күтләләрә зидд чыхмыш олурсунуз, чүнки бу күтләләр һеч бир заман капиталистләрин Милјуков, Маклаков вә башгалары тәрәфиндән ачыг ифадә едилән нөгтеји-нәзәринә кечмәјәчәкләр, чүнки бунлар дејирләр: «мүһарибәнин капитал мәнафеји үчүн апарылмасы идејасындан даһа чинајәткар бир шеј јохдур».

Мән бу идејаның чинајәткар идеја олуб-олмадығыны билмирәм вә шүбһә етмирәм ки, бу күн чан чәкишәнләрин, сабаһ исә бәлкә дә өлүб кедәчәк оланларын нөгтеји-нәзәринчә, бу идеја чинајәткар бир

идеjадыр, лакин бу идеjа jеканә доғру идеjадыр, jалныз бу идеjа индики мүһарибәнин бизим анладығымыз шәкилдә ифадә едир, jалныз бу идеjа мәзлум синифләрин мәнафеjини залымлара гаршы мүбаризә шәклиндә ифадә едир; һәм дә биз мүһарибәнин капиталист мүһарибәси, ишғалчы мүһарибә олдуғуну сөjләjәркән, һеч дә хам хәjала дүшмәк лазым деjилдир: бурада һеч дә деjилмир ки, куjа ajры-ajры шәхсләрин, ajры-ajры крallарын чинаjәтләри белә бир мүһарибә доғура биләрди.

Империализм үмумдүнjа капиталының инкишафында мүәjjән бир пилләдир; он илләр боjу һазырланмыш олан капитализм буна кәтириб чыхартды ки, сон дәрәчә варлы олан дөвләтләрдән ибарәт кичик бир групчуг,—бунлар дөрддән артыг деjилдир: Инкилтәрә, Франса, Алманиjа вә Америка,—jүз милjардларла сәрвәт топламышдыр, ири банкларын вә ири капиталистләрин әлиндә—бу өлкәләрдән һәр бириндә бунлар бир-нки вә jа ән чоху jарым дүjүндүр,—о гәдәр бөjүк бир гүввә топланмышдыр ки, бу да бүтүн дүнjаны әһатә етмиш һәрфиjjән әрази мә'насында, мүстәмләкә мә'насында бүтүн дүнjаны бөлүшдүрмүшдүр. Jер күрәсинин бүтүн өлкәләриндә бу дөвләтләрин мүстәмләкәләри бир-бириня чаланмышдыр. Һәмин дөвләтләр jер күрәсини игтисади чәһәтдән дә өз араларында бөлүшдүрмүшләр, чүнки jер үзүндә елә бир торпаг jохдур ки, консессиjалар ораjа сохулмасын, малиjjә капиталы өз әлини ораjа узатмамыш олсун. Илһагларын әсасы да будур. Илһаглар уjдурма бир шеj деjилдир, бунларын мejдана кәлмәсинә сәбәб һеч дә азадлыг севән адамларын бирдән-бирә дөнүб иртичачы олмасы деjилдир. Илһаглар нәһәнк банкларын лабүд сурәтдә капитализмдән доған һөкмранлығынын сиjаси ифадәси вә сиjаси формасындан башга бир шеj деjилдир, бунун да тәгсири һеч кәсдә деjилдир, чүнки банкларын әсасы сәһмләрдән ибарәтдир, империализмин әсасы исә сәһмләрин топланмасындан ибарәтдир. Ири банклар jүз милjардларла капитал васитәсилә бүтүн дүнjада һөкмранлыг едир вә бир чох сәнаje саһәләрини капи-

талистләрнн вә инһисарчыларын иттифаглары илә бирләшдирир, бүтүн дүнјаны сон дәрәчә варлы олан јыртычыларын үч групуна парчаламыш империализм бу демәкдир.

Бир групун, Авропада бизә јахын олан биринчи групун башында Инкилтәрә дурур, дикәр икисинин башында Алманија вә Америка дурур, галан әлалтылар исә, капиталист мүнасибәтләри галдыгча, көмәк етмәјә мәчбурдурлар. Буна көрә дә һәр бир мәзлум адамын инстинктив сурәтдә баша дүшдүјү, һәр бир рус фәһлә вә кәндлисинин, бунларын чох бөјүк әксәријјәтинин инстинктив сурәтдә баша дүшдүјү мәсәләнин бу маһијјәтини сиз ајдын тәсәввүр етсәниз, әкәр сиз буну ајдын дүшүнсәнниз, мүһарибәјә гаршы сөзләр, манифестләр, интибаһнамәләр, сосиалист гурултајлары васитәсилә мүбаризә апармаг фикирләринин нә гәдәр күлүнч олдуғуну баша дүшәрсиниз. Бунлар она көрә күлүнчдүр ки, сиз нә гәдәр бу чүр бәјаннамәләр бурахсаныз да, нә гәдәр сијаси чевриліш етсәниз дә—сиз Русијада Николај Романову јыхмышсыныз, мүәјјән дәрәчәјә гәдәр республика дүзәлтмишсиниз; Русија ирәлијә доғру бөјүк бир аддым атмышдыр, башга бир шәраитдә бунун үчүн јүз ил сәрф етмиш вә капиталист өлкәси кими галмыш олан Франсаја, демәк олар, бирдән-бирә чатмышдыр,—банклар јенә дә там һөкмран олараг галмагдадыр. Капиталистләр галмагдадырлар. Онлар кери чәкилмишләрсә, 1905-чи илдә дә кери чәкилмишдиләр, лакин бу мәкәр онлары сарсытмышдырмы? Руслар үчүн бу јени бир шејдирсә, Авропада һәр бир ингилаб көстәрмишдир ки, ингилаби далға һәр дәфә јүксәлдикдә, фәһләләр бир гәдәр артыг шеја наил олурлар, лакин капиталистләрин һакимијјәти һакимијјәт олараг галыр. Империалист мүһарибәсинә гаршы мүбаризә үмумдүнја мигјасында һаким синифләр әлејһинә ингилабчы синифләрин мүбаризәсиндән башга бир јолла мүмкүн дејилдир. Бунлар үмумијјәтлә мүлкәдарлар дејилдир, һәрчәнд Русијада мүлкәдарлар вардыр вә онлар һәр һансы бир башга өлкәјә нисбәтән Русијада даһа бөјүк рол ојнајырлар,

лакин империализми јарадан бу синиф дејилдир. Бу синиф капиталистлэр синфидир, она ән ири малиҹјә магнатлары вә банклары башчылыг едир вә бу синиф галдыгча, мәзлум пролетарлар вә онларын мүттәфигләри олан јохсул кәндлиләр—бизим програмымызда адландырылдығы кими, јарымпролетарлар үзәриндә һөкм сүрән бу синиф деврилмәдикчә, индики мүһарибәдән чыхыш јолу јохдур. Јалныз мәһдуд рус нөгтеји-нәзәриндән белә хәјала гапылмаг олар ки, сиз интибаһнамәләр васитәсилә, башга халглара мүрачиәтләр васитәсилә бүтүн өлкәләрин зәһмәткешләрини бирләшдирә биләрсиниз, чүнки фәһлә вә кәндлиләрин сиҹаси чевриликләрә адәт етдикләри, онларча бу чүр чевриликләр көрдүкләри Гәрби Авропада мәтбуатын бу чүр ибарә вә мүрачиәтләрә күлдүјүнү һәмин нөгтеји-нәзәрдә дуранлар билмирләр. Онлар билмирләр ки, Русиҹада һәгигәтән фәһлә күтләси ајаға галхмышдыр вә буна фәһләләрин һәгигәтән әксәриҹјәти үрәкдән инаныр, бүтүн дикәр өлкәләрин капиталистләриннн ишғалчылыг чәһдләрини писләјир вә халгларын банкирләрдән азад олмасыны арзу едир. Лакин бу авропалылар һеч тәсәввүрә кәтирә билмирләр ки, нәјә көрә сизин әлиниздә дүнјада һеч бир халгын әлиндә олмајан вә силаһланмыш олан фәһлә, кәндли вә әскәр депутатлары Советләри кими тәшкилатлар олдуғу һалда, сиз өз сосиалистләриниз назирлиҹә көндәрирсиниз. Сиз һәр һалда һакимиҹјәти бу банкирләрә верирсиниз. Харичдә сизи бир тәк садәлөвһлүкдә тәгсирләндирмирләр, белә олса һәлә дәрд јарыдыр,—авропалылар даһа сиҹасәтдә садәлөвһлүјү баша дүшмүрләр, онлар баша дүшмүрләр ки, Русиҹада биринчи дәфә ајылыб һәјата гошулан он милјонларла адам вардыр, Русиҹада синифләрин һөкумәтлә әлагәсинин нә демәк олдуғуну, һөкумәтин мүһарибә илә әлагәсинин нә демәк олдуғуну билмирләр. Мүһарибә буржуа сиҹасәтинин давамындан башга бир шеј дејилдир. Һөкмранлыг едән синиф мүһарибәдә дә сиҹасәти тә'јин едир. Мүһарибә башдан-баша сиҹасәт демәкдир, ејни мәгсәдләрин һәмин синифләр тәрәфиндән башга јолла һә-

јата кечирилмәсинин давам етдирилмәси демәкдир. Буна көрә дә сиз фәһлә вә кәндлиләрә мүрачиәтләриниздә: «өз банкирләринизи јыхын» дејә јазаркән,— Аврона өлкәсиндә һәр бир шүурлу фәһлә ја сизә күлүр, ја да үрәкдән тәәссүфләнәрәк өз-өзүнә дејир: «орада јарымвәһши сарсаг вә зүлмкар падшаһы јыхмышларса,—биз бунлары чохдан јыхмышыг, бизим бүтүн чинајәтимиз дә бундадыр,—инди дә өзләринин «гондарма сосиалист» назирләри васитәсилә рус банкирләринә көмәк едирләрсә, биз нә едә биләрик?!».

Банкирләр һакимијјәт башында галмагдадырлар, онлар Русијада Икинчи Николај тәрәфиндән бағланмыш мүгавиләләрә тамамилә тәрәфдар чыхараг, харичи сијасәти империалист мүһарибәси васитәсилә јеридирләр. Бу биздә хүсусилә ашкардыр. Рус харичи империалист сијасәтинин бүтүн әсаслары индики капиталистләр тәрәфиндән дејил, бизим јыхдығымыз Николај Романовла бирликдә әввәлки һөкумәт тәрәфиндән мүәјјән едилмишдир. О һәмин мүгавиләләри бағламышдыр, бу мүгавиләләр кизли олараг галмагдадыр, капиталистләр бунлары дәрһ едә билмәзләр, чүнки онлар капиталистдирләр. Лакин һеч бир фәһлә вә кәндли бу долашыглығы баша дүшә билмир, чүнки о өз-өзүнә белә дејир: әкәр биз башга өлкәләрдәки капиталистләри јыхмаға чағырырыгса, онда һәр шејдән әввәл бизим банкирләр рәдд едилмәлидир, јохса һеч кәс бизә инанмаз вә һеч кәс бизи чидди адам һесаб етмәз, бизим һаггымызда дејәрләр ки, сиз садәләвһ рус вәһшиләрисиниз вә өзлүјүндә чох көзәл олан, лакин сијаси мәзмуну олмајан сөзләр јазырсыныз, ја да даһа пис дүшүнүб дејәрләр ки, сиз ријакарсыныз. Әкәр һәр чүр харичи мәтбуат Торнеода инкилис вә франсыз һөкумәт даирәләри тәрәфиндән сахланмаг дејил, сәрһәддән азад сүрәтдә Русијаја кәлсәјди, сиз харичи мәтбуатда бу чүр шејләрә тәсадүф едә биләрдиниз. Харичи гәзетләрдән көтүрүлән тәкчә ситатлардан көрүб јәгин едәрдиниз ки, нә гәдәр биабырчы бир зиддијјәтә дүшүбсүнүз, јәгин едәрдиниз ки, бу мүһарибәјә гаршы сосиалист конфранслары васитәсилә, гурултајларда

сосиалистләрлә сазишә кирмәк васитәсилә мүбаризә апармаг идеjасы нә гәдәр мисилсиз бир дәрәчәдә күлүнч вә jанлыш бир идеjадыр. Әкәр империализм ajры-ajры шәхсләрин күнаһы вә jа чинаjәтиндән ибарәт олсajды, онда сосиализм сосиализм олараг гала биләрди. Империализм капитализмин инкишафында ахырынчы пилләдир, бу заман о елә бир jерә кәлиб чатмышдыр ки, бүтүн дүнjаны бөлүшдүрмүшдүр вә ики нәһәнк груп өлүм-дирим мүбаризәсинә кирмишдир. Jа бириня, jа дикәринә хидмәт етмәли, jа да бу групларын һәр икисини jыхмалы, бурада һеч бир **башга** jол jохдур. Сиз алман империализминнә хидмәт етмәк истәмәдиjинизи көстәриб сепарат сүлһдән бојун гачырдыгда тамамилә доғру һәрәкәт едирсиниз, буна көрә биз дә сепарат сүлһүн әлejһинәjик. Лакин сиз өз арзунуза бахмajараг, әслиндә jенә дә, Николај Романовун көмәjи илә рус капиталистләринин мүгавиләләрдә гејд етдикләри ejни ишгалчылыг, гарәтчилик ниjjәтләри олан инкилис-франсыз империализминә хидмәт едирсиниз. Биз бу мүгавиләләрин мәтнини билмирик, лакин сиjаси әдәбиjjаты изләjән, игтисадиjjат вә дипломатиjа һаггында һеч олмаса бирчә китабчаны нәзәрдән кечирмиш олан һәр кәс бу мүгавиләләрин мәзмунуну билир. Һәм дә jадымда олдуғуна көрә, Милjуков да өз китабларында бу мүгавиләләр вә вә'дләр һаггында jазмышдыр ки, бунлар Галитсиjаны гарәт едәчәк, боғазлары, Ермәнистаны гарәт едәчәк, көһнә илһаглары сахлajачаг вә бир jығын башга илһаглар әлдә едәчәкдир. Буну һамы билир, мүгавиләләри исә кизләтмәкдә давам едиб бизә дејирләр ки, сиз бунлары ләғв етсәниз, бу, мүттәфигләрлә әлагәни кәсмәк демәк олар.

Сепарат сүлһ мәсәләси һаггында мән дедим ки, бизим үчүн сепарат сүлһ ола билмәз, партиjамызын гәтнамәсиндә дә әсла шүбһә едилмир ки, капиталистләрлә һәр һансы сазиши рәдд етдиjимиз кими, биз буну да рәдд едирик. Бизим үчүн сепарат сүлһ алман соjғунчулары илә сазиш демәкдир, чүнки онлар да башгалары кими гарәт едирләр. Лакин рус Мүвәггәти һөкүмәтиндә рус капиталы илә сазиш дә

белә бир сепарат сүлһдүр. Чар мүгавиләләри галмышдыр, бунлар да башга халглары гарәт едир вә боғур. Һәр бир рус фәһлә вә кәндлисинин,—һәјат буна өјрәтдијинә көрә, банкларын мәнфәәтиндә мәнафеји олмадығына көрә, о јашамаг истәдијинә көрә,—демәли олдуғу кими: «илһагсыз вә тәзминатсыз сүлһ» дедикдә, мән онлара чаваб вериб дејирәм ки, бу шүарда индики фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин башчылары, халгчы вә меншевик партијаларындан олан башчыларыныз долашмышлар. Онлар өзләринин «Известија»сында демишдиләр ки, бу status quo, ја'ни мүһарибәдән әввәлки вәзијјәт демәкдир,—мүһарибәдән әввәл нә вардыса, она гајытмаг демәкдир. Мәкәр бу капиталист сүлһү дејилдирми? Һәм дә нечә бир капиталист сүлһүдүр! Әкәр сиз белә бир шүар ирәли сүрүрсүнүзсә, билин ки, һадисәләрин кедиши сизин партијалары һакимијјәт башына кәтирә биләр, ингилаб заманы бу мүмкүндүр, сиз дедикләринизи етмәли олачагсыныз, лакин әкәр инди сиз илһагсыз сүлһ тәклиф етсәниз, буну алманлар гәбул едәр, инкилисләр исә гәбул етмәзләр, чүнки инкилис капиталистләри бирчә гарыш да торпаг итирмәмишләр, дүнјанын һәр тәрәфиндә исә сојуб таламышлар. Алманлар чох шеј талајыб әлә кечирмишләр, лакин чох шеј дә итирмишләр, һәм дә нәинки чох шеј итирмишләр, һабелә онларын гаршысына ән нәһәнк дүшмән олан Америка чыхмышдыр. Әкәр илһагсыз сүлһ тәклиф едән сизләр буну дејәркән status quo-ну нәзәрдә тутурсунузса, сиз буна јуварланырсыныз ки, сизин тәклифиниздән капиталистләрлә сепарат сүлһ нәтичәси мејдана чыхыр, чүнки сиз буну тәклиф етсәниз, әввәлләр мүгавилә бағладыглары Америка вә Италијаны өз гаршыларында көрән алман капиталистләри дејәрләр: «бәли, биз бу илһагсыз сүлһү гәбул едәрик. Бу сүлһ бизим үчүн мәғлубијјәт дејилдир, бу бизим үчүн Америка вә Италијаја гаршы гәләбәдир». Сиз бизи тәсирләндирдијиниз сүлһә, капиталистләрлә сепарат сүлһә објектив сурәтдә өзүнүз јуварланмыш олурсунуз, чүнки бүтүн дүнјада империалист һөкмранлығыны ифадә едән банкирләр-

лә, Мүвәггәти һөкүмәтдә сиздән вә «сосиалист» назирләриниздән көмәк көрән банкирләрлә өз сијасәтиниздә, ишдә, өз әмәли тәдбирләриниздә принсипиал сурәтдә әлагәни кәсмирсиниз.

Бунунла сиз өзүнүз үчүн елә бир зиддијјәтли вә сәбатсыз вәзијјәт јарадырсыныз ки, бу заман күтләләр сизи башга чүр баша дүшүрләр. Илһагларда мәнафеји олмајан күтләләр дејирләр: биз һеч чүр капиталистләр үчүн вурушмаг истәмирик. Бизә бу чүр сијасәти бүтүн өлкәләрдәки сосиалистләрин гурултајлары вә сазишләри васитәсилә арадан галдырмаг мүмкүн олдуғуну сөјләјәркән, биз дејирик: империализм ајры-ајры чинајәткарларын иши олсајды,—бәлкә дә, белә етмәк оларды; лакин империализм фәһлә һәрәкатынын әлагәдар олдуғу дүнја капитализминин инкишафыдыр.

Империализмин гәләбәси бүтүн өлкәләрдә сосиалистләрин лабүд сурәтдә, һөкмән ики чәбһәјә парчаланмаларынын башланғычы демәкдир. Инди сосиалистләр һаггында бир там кими, бир там ола биләчәк шеј кими данышанлар өзләрини дә, башгаларыны да алдадырлар. Јекдилликлә имзаланмыш олан Базел манифестиндә бу мүһарибәнин империалист капитализми зәмининдә кедән бир мүһарибә олдуғу көстәрилән вахтдан бәри, мүһарибәнин бүтүн кедиши, мүһарибәнин давам етдији бүтүн ики ил јарымлыг бир мүддәт бу парчаланмаја сәбәб олмушдур. Һәмин Базел манифестиндә «вәтәнин мүдафиәси» һаггында бирчә кәлмә дә дејилмир. Мүһарибә әрәфәсиндә башга бир манифест јазмаг олмазды,—инди дә һеч бир сосиалист Јапонија илә Америка арасындакы мүһарибәдә, өзүнә, өз капиталистләринә вә өз назирләринә тохунмајан бир мүһарибәдә «вәтәнин мүдафиәси» һаггында манифест јазылмасыны тәклиф етмәз. Бејнәлхалг гурултајлар үчүн гәтнамә јазын! Сиз билирсиниз ки, Јапонија илә Америка арасында мүһарибә артыг һазырланмышдыр, бу мүһарибә он илләр боју һазырланмышдыр, бу мүһарибә тәсадүфи бир шеј дејилдир; тактика кимин биринчи олараг күллә атмасындан асылы дејилдир. Бу күлүнчдүр. Сиз

чох көзәл билирсиниз ки, јапон капитализми дә, американ капитализми дә ејни дәрәчәдә сојғунчудур. Һәр ики тәрәфдән «вәтәнин мүдафиәси» һаггында данышачаглар; бу ја чинајәткарлыг олачаг, ја да бизим дүшмәнләримиз олан капиталистләрин мәнафејинин «мүдафиәси» нәтичәсиндә әмәлә кәлән дәһшәтли бир зәифлик олачагдыр. Буна көрә дә биз дејирик ки, сосиализм һәти сурәтдә парчаланмышдыр. Сосиалистләр, даһа доғрусу, өз һөкүмәтләринин вә ја өз банкирләринин, өз капиталистләрнинн тәрәфинә кечән сосиалистләр, онлардан нә гәдәр сөздә үз дөндәриб онлары писләсәләр дә, сосиализмдән тамамилә узаглашмышлар. Мәсәлә писләмәкдә дејилдир. Лакин алманларын өз капиталистләринә көмәк көстәрмәләринин писләнмәси чох заман руслар тәрәфиндән бурахылан ејни «гүсуру» мүдафиә етмәји пәрдәләјир! Әкәр сиз алман сосиал-шовинистләрини, ја'ни сөздә сосиалист олан,—бәлкә дә, онларын чоху өз үрәјиндә сосиалистдир,—ишдә исә шовинист олан адамлары, ишдә алман халгыны мүдафиә етмәк дејил, ијрәнч, тамаһкар вә гулдур алман капиталистләрини мүдафиә едән адамлары тәгсирләндирирсинизсә, онда инкилис, франсыз вә рус капиталистләрини мүдафиә етмәјин. Алман сосиал-шовинистләри, бизим һөкүмәтдә ејни кизли мүгавиләләр, гарәтчилик сијасәтини давам етдирән вә буну хош мә'сум арзуларла пәрдәләјәнләрдән пис дејилдирләр; бу арзуларда хош чәһәтләр чохдур, күтләләрин нөгтеји-нәзәриндән мән бунлары тамамилә сәмими һесаб едирәм, лакин бунларын бирчә кәлмәсини дә сијаси һәгигәт һесаб етмирәм вә һесаб едә дә билмәрәм. Бу анчаг сизин арзунуздур, мүһарибә исә јенә дә империалист мүһарибәси вә ејни кизли мүгавиләләр уғрунда кедән мүһарибә олараг галмагдадыр! Сиз башга халглары банкирләри јыхмаға чағырырсыныз, өзүнүзкүләрә исә јардым көстәрирсиниз! Сиз сүлһдән данышаркән һансы сүлһдән данышдығынызы демәдиниз. Биз бу биабырчы зиддијјәти көстәрәркән, status quo әсасында сүлһ һаггында һеч кәс бизә чаваб вермәди. Сиз илһагсыз сүлһдән бәһс едәчәјиниз өз гәтнамәнизdә

бунун status quo олмадығыны дејә билмәзсиниз. Сиз бунун status quo, јә'ни мүһарибәдән әввәлки вәзијјәтин бәрпасы олдуғуну дејә билмәзсиниз. Бәс бурадан нә чыхыр? Алман мүстәмләкәләрини Инкилтәрәнин әлиндән алмагмы? Буjурун, динч сазишләр васитәсилә алын көрәк! Һамы сизә күләр. Буjурун, гарәт едилән Киао-Чао вә Сакит океандакы адалары ингилаб олмадан Јапонијанын әлиндән алын көрәк!

Сиз чыхылмаз зиддијјәтләр ичәрисиндә долашыб галмышсыныз. Биз: «илһагсыз» дејәндә, буну дејирик ки, һәмин шүар бизим үчүн үмумдүнја империализминә гаршы мүбаризәнин анчаг табе бир һиссәсидир. Биз дејирик ки, бүтүн халглары азад етмәк вә өз халгларымыздан башламаг истәjирик. Сиз илһаглара гаршы мүһарибәдән вә илһагсыз сүлһдән данышырсыныз, Русија дахилиндә исә илһаглар сијасәтини давам етдирирсиниз. Бу ешидилмәмиш бир шеjдир. Сиз вә сизин һөкумәтиниз, сизин jени назирләриниз ишдә Финландија вә Украjна илә илһаглар сијасәтини давам етдирирсиниз. Сиз Украjна гурултаjына әнкәл төрәдирсиниз, онун jығынчагларыны өз назирләриниз васитәсилә гадаған едәрсиниз[110]. Бәс бу илһаг дејилдирми? Бу сијасәт—өз балаларынын ана дилиндә данышмаг истәдикләринә көрә чарлардан әзаб көрмүш олан халгын һүгугларыны тапдаламаг демәкдир. Бу, ајры-ајры республикалар олмасындан горхмаг демәкдир. Фәһлә вә кәндлиләрин нөгтеjи-нәзәриндән бу горхулу дејилдир. Гоj Русија азад республикаларын иттифагы олсун. Фәһлә вә кәндли күтләләри буна мане олмаг үчүн вурушмазлар. Гоj һәр бир халг азад едилмиш олсун, гоj һамыдан әввәл сизин Русијада бирликдә ингилаб етдиjиниз бүтүн халглар азад едилмиш олсун. Бе.лә бир аддым атмадан сиз өзүнүзү буна мәһкум едирсиниз ки, сөздә «ингилаби демократија» олурсунуз, ишдә исә бүтүн сијасәтиниз әксингилаби сијасәт олур.

Сизин харичи сијасәтиниз антидемократик вә әксингилаби сијасәтдир, ингилаби сијасәт исә сизи ингилаби мүһарибә апармаға вадар едә биләр. Лакин бу мәчбури дејилдир. Сон күнләрдә мә'рузәчи дә,

мәтбуат да бу мәсәлә үзәриндә чох дајанмышдыр. Мән бу мәсәлә үзәриндә дајанмағы чох истәрдим.

Биз бу мүһарибәдән чыхыш јолуну әмәли сурәтдә нечә тәсәввүр едирик? Биз дејирик: бу мүһарибәдән чыхыш јолу јалныз ингилабдыр. Капиталистләр тәрәфиндән зүлм едилән синифләрин ингилабына көмәк един, өз өлкәниздә капиталистләр синфини јыхын вә бунунла да башга өлкәләрә нүмунә көстәрин. Сосиализм јалныз будур. Мүһарибәјә гаршы мүбаризә јалныз будур. Бүтүн галанлары исә вә'дләрдән вә ја ибарәләрдән, јахуд хош мә'сум арзулардан ибарәтдир. Дүнјанын бүтүн өлкәләриндә сосиализм парчаланмышдыр. Сиз өз һөкумәтинә көмәк көстәрән сосиалистләрлә әлагә сахламагла долашыг вәзијјәтдә галмагда давам едирсиниз вә унудурсунуз ки, Инкилтәрә вә Алманијада күтләләрин сосиализмини ифадә едән әсл сосиалистләр тәк-тәк галмыш вә һәбсханалара салынмышдыр. Лакин пролетар һәрәкатының мәнафејини јалныз онлар ифадә едирләр. Бәс Русијада мәзлум синиф һакимијјәт башына кәлсә, онда нечә? Бизә: тәкликдә мүһарибәдән нечә гуртулачагсыныз—дедикдә, биз чаваб веририк ки, тәкликдә гуртулмаг олмаз. Партијамызын һәр бир гәтнамәси, митингләрдә данышан натигимизин һәр бир нитги көстәрир ки, бу мүһарибәдән тәкликдә гуртула билмәк фикри мә'насыз шејдир. Бу мүһарибә јүз милјонларла адамы, јүз милјардларла капиталы чәлб етмишдир. Бу мүһарибәдән һакимијјәтин ингилабчы синфин әлинә кечмәсиндән башга бир чыхыш јолу јохдур вә бу синиф ишдә империализми, јә'ни малијјә, банк вә илһагчылыг әлагәләрини гырмалыдыр. Һәгигәтдә бу иш көрүлмәдикчә,—һеч бир иш көрүлмәмишдир. Чеврилиш бундан ибарәт олмушдур ки, чаризм вә империализм әвәзиндә сиз башдан-баша империалист маһијјәтли гондарма бир республика әлдә етмишсиниз вә һәтта ингилабчы фәһлә вә кәндлиләрин нүмајәндәләри тәрәфиндән тәмсил едилән бу республика Финландија вә Украјна илә демократик шәкилдә, јә'ни ајрылмагдан горхмадан рәфтар едә билмир.

Дејәндә ки, биз сепарат сүлһ чан атырыг, бу доғ-

ру дејилдир. Биз дејирик: һеч бир капиталистләрлә һамыдан әввәл рус капиталистләри илә һеч бир сепарат сүлһ •лмамалыдыр. Мүвәггәти һөкумәт исә рус капиталистләри илә сепарат сүлһ бағламышдыр. Рәдд олсун бу сепарат сүлһ! (Алгышлар.) Биз алман капиталистләри илә һеч бир сепарат сүлһү гәбул етмирик вә һеч бир данышыға кирмәјәчәјик, лакин инкилис вә франсыз империалистләри илә дә һеч бир сепарат сүлһ олмамалыдыр. Бизә дејирләр ки, онларла әлагәни кәсмәк алман империалистләри илә сазишә кирмәк демәкдир. Доғру дејилдир, онларла дәрһал әлагәни кәсмәк лазымдыр, чүнки бу гарәтчилик иттифагыдыр. Дејирләр ки, мүгавиләләри дәрч етмәк олмаз, чүнки бу һәр бир фәһлә вә һәр бир кәндлинин көзү гаршысында бүтүн һөкумәтимизи, бүтүн сијасәтимизи рүсвај етмәк демәк оларды. Әкәр бу мүгавиләләр дәрч едилиб јығынчагларда рус фәһләләринә вә рус кәндлиләринә, хүсусилә һәр бир учгар кәнддә дејилсә ки, инди сән бунун үстүндә, боғазлар үстүндә, Ермәнистаны әлдә сахламаг үстүндә вурушурсан,—онда һәр кәс дејәр: биз белә мүһарибәни истәмирик. (Сәдр: «Сизин вахтыныз гуртарды». Сәсләр «Бујурун».) Даһа он дәгигә (Сәсләр «Бујурун».)

Мән дејирәм ки, белә бир гаршылашдырма доғру дејилдир: «ја инкилис империалистләри илә, ја да алман империалистләри илә». Әкәр алман империалистләри илә сүлһ бағланырса, онда, демәли, инкилис империалистләри илә мүһарибә олмалыдыр вә әксинә. Бу гаршылашдырма—өз капиталистләри вә банкирләри илә әлагәни кәсмәјәнләр, онларла һәр һансы иттифага јол верәнләр үчүн әлверишлидир. Бу бизим үчүн әлверишли дејилдир. Биз мәзлум синифлә, мәзлум халгларла иттифагы мүдафиә етмәјимиздән данышырыг. Белә бир иттифага сәдагәтли олараг галын,—онда сиз ингилаби демократија олларсыныз. Бу вәзифә асан вәзифә дејилдир. Бу вәзифә мүәјјән шәраитдә ингилаби мүһарибә олмадан кечинә билмәјәчәјимизи унутмаға јол вермир. Һеч бир ингилабчы синиф ингилаби мүһарибәдән үз дөндәрә билмәз, чүнки әкс тәгдирдә о өзүнү күлүнч бир па-

сифизмә мәһкум етмиш олар. Биз толстојчу дејилик. Ингилабчы синиф һакимиҗјәти өз әлинә аларса, онун дөвләтиндә илһаг галмаса, банкларын вә ири капиталын әлиндә һакимиҗјәт галмазса,—бу исә Русијада асан дејилдир,—онда белә бир синиф сөздә дејил, ишдә ингилаби мүһарибә апарар. Бу мүһарибәдән үз дөндәрмәк олмаз. Бу, толстојчулуға, мешшанлыға гапылмаг, бүтүн марксизм елмини, бүтүн Авропа ингилабларынын тәчрүбәсини унутмаг демәкдир.

Тәкликдә Русијаны мүһарибәдән силмәк олмаз. Лакин онун чох бөјүк мүттәфигләри артмагдадыр вә онлар инди сизә инанмырлар, мәһз она көрә ки, сизин мөвгејиниз зиддиҗјәтлидир вә ја садәләвһ мөвгедир, мәһз она көрә ки, сиз башга халглара: «рәдд олсун илһаглар» дејә мәсләһәт көрүрсүнүз, өз өлкәниздә исә бунлары тәтбиг едирсиниз. Башга халглара сиз дејирсиниз: банкирләри јыхын. Өзүнүзкүләри исә јыхмырсыныз. Башга бир сијасәт јеритмәјә чалышын. Мүгавиләләри е'лан един вә бунлары һәр бир фәһлә вә кәндли гаршысында, јығынчагларда рүсвај един. Белә дејин: алман капиталистләри илә һеч бир сүлһ олмамалы вә инкилис-франсыз капиталистләри илә әлагә тамамилә кәсилмәлидир. Гој инкилисләр Түркијәдән рәдд олсунлар вә Бағдад уғрунда вурушмасынлар. Гој онлар Һиндистандан вә Мисирдән рәдд олсунлар. Биз гарәтчилик јолу илә әлә кечирилән ганимәтин сахланмасы үчүн вурушмаг истәмирик, һабелә алман сојғунчуларынын өз ганимәтләрини әлдә сахламалары үчүн зәррә гәдәр дә гүввә сәрф етмәјәчәјик. Әкәр сиз буну *етсәниз*,—сиз исә буну јалныз демисиниз,—сијасәтдә сөзә инанмырлар вә јахшы едирләр ки, инанмырлар,—әкәр сиз буну тәкчә демәк дејил, һәм дә етсәниз, онда индики мүттәфигләр өзләрини көстәрәрләр. Һәр бир мәзлум фәһлә вә кәндлинин әһвали-руһиҗјәсинә бир нәзәр салын, онлар сизин бу гәдәр зәиф олмағыныза, әлиниздә силаһ олдуғу һалда, банкирләри сахламағыныза тәәссүф едир вә һејфсиләнирләр. Сизин мүттәфигләриниз бүтүн өлкәләрин мәзлум фәһләләридир. 1905-чи ил ингилабынын ишдә көстәрдиҗи һадисә баш верәчәк-

дир. Бу ингилаб башландығы заман чох зәиф иди. Бәс онун бејнәлхалг нәтичәси нәдән ибарәтдир? Бу сијасәтдән, 1905-чи илин тарихиндән рус ингилабынын харичи сијасәти нечә мүәјјән олунду? Инди сиз рус ингилабынын харичи сијасәтини бүсбүтүн капиталистләрлә бирликдә јеридирсиниз. 1905-чи ил исә көстәрди ки, рус ингилабының харичи сијасәти нечә олмалыдыр. Бу шүбһәсиз бир фактдыр ки, 1905-чи ил октјабрын 17-дән сонра Вјанада вә Прагада күтләви күчә һәјәчанлары башланмышды вә күчә сәнкәрләри дүзәлдилирди. 1905-чи илдән сонра Түркијәдә 1908-чи ил, Иранда 1909-чу ил вә Чиндә 1910-чу ил башланды. Әкәр сиз капиталистләрлә сазишә кирмәк дејил, һәгиги ингилаби демократија, фәһлә синфинә, мәзлумлара мүрачиәт етсәниз, онда сизә, залым синифләр дејил, мәзлум синифләр, инди мүвәггәти олараг ичәрисиндә залым синифләрин үстүн олдуғлары халглар дејил, инди дидишдирилиб һиссәләрә парчаланан халглар мүттәфиг оларлар.

Бурада бизә алман чәбһәсини хатырладырлар: орада бизләрдән һеч кәс һеч бир дәјишиклик едилмәсини тәклиф етмәмишдир, биз анчаг бир үзү рус дилиндә, дикәр үзү дә алман дилиндә јазылмыш олан интибаһнамәләримизин сәрбәст сурәтдә јајылмасыны тәклиф етмишик. Орада белә дејилмишдир: һәр ики өлкәнин капиталистләри сојғунчудур. Онларын арадан галдырылмасы јалныз сүлһә доғру бир аддымдыр. Лакин башга чәбһәләр дә вардыр. Түркијә чәбһәсиндә бизим ордумуз вардыр, мән онун сајыны билмирәм. Фәрз едәк ки, орада тәгрибән 3 милјон нәфәр вардыр. Әкәр инди Ермәнистанда олан бу орду, сизин әлиниздә күввә вә накимијјәт олдуғу һалда, башга халглара илһагсыз сүлһ тәблиғ етмәклә бәрабәр јол вердијиниз илһагчылыгла мәшғул олан бу орду һәмин програма кечәрсә, Ермәнистаны мүстәгил Ермәнистан республикасына чевирәрсә вә Инкилтәрә илә Франса малијјәчиләринин биздән алдығы пулу онлара верәрсә, даһа јахшы оларды.

Дејирләр ки, биз Инкилтәрә вә Франсанын малијјә јардымы олмадан кечинә билмәрик. Лакин асы-

лан адама кәндир нечә көмәк едирсә, бу јардым да бизә елә «көмәк едир». Гој рус ингилабчы синфи десин: рәдд олсун бу јардым, мән франсыз вә инкилис капиталистләриндән алынан борчлары гәбул етмирәм, мән капиталистләрә гаршы һамыны үсјана чағырырам. Алман капиталистләри илә һеч бир сүлһ олмамалы, инкилис вә франсызларла һеч бир иттифаг олмамалыдыр! Дикәр ишдә бу сијасәт јеридиләрсә, онда бизим Түркијәдәки ордумуз азад олуб башга чәбһәләрә гајыда биләрди, чүнки бүтүн Асија халглары көрәрдиләр ки, рус халгы милләтләрин өз мүгәддәратыны тә'јин етмәси әсасында тәкчә сөздә илһагсыз сүлһ е'лан етмәклә галмыр, рус фәһлә вә кәндлиси ишдә бүтүн мәзлум халглара башчылыг едир, онун үчүн империализмә гаршы мүбаризә бош бир арзудан вә курултулу назир бошбоғазлығындан ибарәт дејил, ингилабын әсас мәнафејидир.

Бизим вәзијјәтимиз елә дир ки, ингилаби мүһарибә ehтималы ола биләр, лакин бунун олмасы мәчбури дејилдир, чүнки сиз бүтүн Русијаны әһатә едән халглара ишдә нүмунә көстәрсәниз, инкилис империалистләри чәтин ки, бизә гаршы мүһарибә едә биләрләр. Сиз сүбут един ки, Ермәнистан республикасыны азад едирсиниз, һәр бир өлкәдә фәһлә вә кәндли депутатлары Советләри илә разылыға кәлирсиниз, сиз азад республика тәрәфдарысыныз,—онда рус ингилабынын харичи сијасәти ишдә ингилаби сијасәт, ишдә демократик сијасәт олар. Бу сијасәт инди јалныз сөздә белә бир сијасәтдир, ишдә исә әксингилаби сијасәтдир, чүнки сиз инкилис-франсыз империализми илә әлагәдарсыныз вә буну ачыг демәк истәмирсиниз, буну е'тираф етмәкдән горхурсунуз. Даһа јахшы оларды ки, сиз «өзкә банкирләрини јыхмаг» һаггындакы бу чағырыш әвәзиндә рус халгына, фәһлә вә кәндлиләрә ачыг дејә идиниз: «биз олдугча зәифик, биз инкилис-франсыз империалистләринин зүлмүнү өз үзәримиздән ата билмирик, биз онларын гулујуг, буна көрә дә мүһарибә едирик». Бу ачы бир һәгигәт оларды, бу һәгигәтин ингилаби әһәмијјәти оларды, бу һәгигәт ишдә индики гарәтчилик мүһарибәсинин сонуну ја-

хынлашдырарды. Франсыз вә инкилис сосиал-шовинистләри илә сазишә кирмәјә, онларын кедәчәји гурултајлар чағырылмасына, бу сијасәтин давам етдирилмәсинә нисбәтән бах бунун мингат артыг әһәмијјәти оларды; бу сијасәт давам етдирилдикдә исә сиз бир өлкәнин империалистләри илә әлагәни кәсмәкдән горхараг дикәрләринин мүттәфиги олуб галырсыныз. Сиз Авропа өлкәләринин мәзлум синифләринә, чарлар заманы Русијанын боғдуғу, инди Ермәнистаны боғдуғу кими боғмагда олдуғу зәиф өлкәләрин мәзлум синифләринә архалана биләрсиниз; бунлара архаланмагла сиз азадлыг верә биләрсиниз, онларын фәһлә вә кәндли комитәләринә көмәк етмәклә сиз алман империализминә гаршы вә инкилис империализминә гаршы мүһарибәдә бүтүн мәзлум синифләрә, бүтүн мәзлум халглара башчылыг едәрдиниз; алман империализми илә инкилис империализми исә сизә гаршы бирләшә билмәз, чүнки онлар бир-бирләри илә өлүм-дирим мүбаризәси апарыр, чүнки онлар чыхылмаз ағыр вәзијјәтдәдир, бу заман исә рус ингилабынын харичи сијасәти, ишдә мәзлум синифләрлә, мәзлум халгларла сәмими иттифаг мүвәффәгијјәт газана биләр, 100-дән 99 фанз демәк олар ки, мүвәффәгијјәт газаначагдыр!

Бу јахынларда партијамызын Москва гәзетиндә, програмымызы шәрһ едән бир кәндлинин мәктубуна тәсадүф етдик. Мән өз нитгими кәндлинин бизим програмымызы нечә баша дүшдүјүнү көстәрән бу мәктубдан гысача бир ситат кәтирмәклә гуртармаг истәрдим. Һәмин мәктуб партијамызын Москва гәзети «Социал-Демократ»ын[111] 59-чу №-синдә дәрч едилмиш вә «Правда»нын 68-чи №-синдә тәкрар чап едилмишдир: «Буржуазијанын һәр тәрәфдән партлајыб дағылмасы үчүн она даһа чох тәзјиг көстәрмәк лазымдыр. Онда мүһарибә гуртарар. Лакин биз буржуазија үзәринә лазымынча күчлү тәзјиг көстәрмәсәк, чох пис олар». (Алгышлар.)

«Правда» № 95, 96 вә 97, 13 ијул (30 ијун), 14(1) вә 15(2) ијул 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур, бу да В. И. Ленин тәрәфиндән тәсһих едилмиш стенограмла јохланмышдыр

ДАҒЫНТЫ ВӘ ОНА ГАРШЫ ПРОЛЕТАР МҮБАРИЗӘСИ

Бу нөмрәдә биз дағынтыја гаршы мүбаризә үчүн игтисади тәдбирләр мәсәләси һаггында фабрик-завод комитәләри конфрансы тәрәфиндән гәбул едилән гәтнамәни чап едирик*.

Бу гәтнамәдә әсас фикир—нәзарәт һаггында буржуа вә мешшан-мә'мур *ибарәсинә* гаршы капиталистләр үзәриндә вә истеһсал үзәриндә *һәгиги* нәзарәт шәртләрини ирәли сүрмәкдир. Буржуалар капиталистләрин үчгат, бәлкә дә, онгат мәнфәәт көтүрмәси үчүн дөвләт тәрәфиндән планлы сурәтдә тәдбирләр көрүлмәсини «нәзарәт» кими гәләмә вермәклә јалан данышырлар. Хырда буржуалар бир гәдәр садәләвһлүк үзүндән, бир гәдәр дә өз мәнафеләрини күдмәләри үзүндән капиталистләрә вә капиталист дөвләтинә инаныр, нәзарәт һаггында ән бош бир мә'мур лајиһәбазлығы илә кифајәтләнирләр. Фәһләләр тәрәфиндән гәбул едилән гәтнамәдә *башлыча шеј* биринчи сыраја гојулур: 1) нечә етмәк лазымдыр ки, ишдә капиталистләрин мәнафеји «мүдафиә едилмәсин»; 2) тичарәт сирри ашкар едилсин; 3) нәзарәт едән органларда фәһләләр чохлуг газансын; 4) «үмумдөвләт мигјасында» бир тәшкилат олан (нәзарәт вә рәһбәрлик) тәшкилатына *капиталистләр дејил,* фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләри истигамәт версин.

---

* Бах: бу чилд, сәһ. 216—219. *Ред.*

Бунсуз нәзарәт вә тәнзим һаггындакы бүтүн данышыглар бош сөзләрдән вә ја һәтта халгы садәчә алдатмагдан ибарәтдир.

Бизим хырда буржуазијанын башчылары, халгчылар вә меншевикләр («Известия», «Рабочая Газета») һәр бир шүурлу вә дүшүнчәли фәһләјә дәрһал ајдын олан мәһз бу һәгигәтә гаршы чыхдылар. «Новая Жизнь»дән олан вә бизимлә онлар арасында дәфәләрлә тәрәддүд едән мүәллифләр бу дәфә, тәәссүф ки, онлара тәрәф јуварландылар.

Авилов вә Базаров јолдашлар өзләринин хырда буржуа садәлөвһлүјү, сазишчилик вә мә'мур лајиһәбазлыгы батаглыгына «дүшмәләрини» марксист дәлилләринә бәнзәјән дәлилләрлә пәрдәләјирләр. Бу дәлилләри нәзәрдән кечирәк.

Биз правдачылар, Тәшкилат бүросунун (конфранс тәрәфиндән гәбул едилән) гәтнамәсини мүдафиә етмәклә, куја марксизмдән узаглашыб синдикализмә тәрәф кечирик!! Бир утанын, Авилов вә Базаров јолдашлар,—белә бир диггәтсизлик (вә ја белә бир сахтакарлыг) јалныз «Речь»ә вә «Единство»ја јарашар! Биздә гәтнијјән бир мәсһәкә кими дәмир јолларын дәмирјолчулар ихтијарына, көн заводларынын көн фәһләләри ихтијарына кечмәсинин әсәр-әламәти дә јохдур, *фәһләләрин нәзарәти* вардыр ки, бу да истеһсал вә бөлкүнүн фәһләләр тәрәфиндән тамамилә тәнзим едилмәсинә, тахылын мәһсуллара вә санрәјә мүбадилә едилмәсинин «үмумдөвләт тәрәфиндән тәшкил едилмәсинә» чевриллир (һәм дә «шәһәр вә кәнд кооперативләри кениш өлчүдә бу ишә чәлб едилир»), *«бүтүн* дөвләт һакимијјәтинин фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләринин ихтијарына кечмәси» тәләби вардыр.

Гәтнамәни јалныз ахырадәк охумајан вә ја охуја билмәјән адамлар бунда вичданла синдикализм көрә биләрдиләр.

Һәм дә јалныз марксизми Струвенин вә бүтүн либерал мә'мурларын «баша дүшдүјү» кими баша дүшән педантлар белә мүһакимә јеридә биләрләр: «дөвләт капитализми үзәриндән атылмаг бир утопија-

дыр», «тәнзим типинин өзү биздә дә дөвләт капитализми характерини сахламалыдыр».

Русијадакы шәкәр синдикатыны вә ја дөвләт дәмир јолларыны, јахуд нефт кралларыны вә с. көтүрүн. Бунлар дөвләт капитализми дејилсә, бәс нәдир? Мәкәр *артыг мөвчуд олан* бир шеј үзәриндән «атылмаг» олармы?

Әсл мәсәлә дә бундадыр ки, Русијада практикада сәнаједәки синдикатлары кәндләрдәки хырда кәндли тәсәррүфаты илә бирләшдирмиш олан чаплы һәјатын ирәли сүрдүјү конкрет вәзифәләрдән, марксизми «кобуд бурҗуа» нәзәриҗҗәси кими бир шеҗә чевирмиш олан адамлар һәмин конкрет вәзифәләрдән «перманент ингилаб», сосиализмин «тәтбиг едилмәси» вә саирә чәфәнкијат һаггында әслиндә тамамилә бош олан алиманә мүһакимәләр васитәсилә *јан кечирләр.*

Мәтләбә кечин, мәтләбә! Аз бәһанә кәтирин, һәјата даһа јахын олун! Һәрби сифаришләрдән алынан мәнфәәти, 500 %-лик мәнфәәти вә саирәни олдуғу кими сахламалымы, сахламалы, ја јох? Тичарәт сиррини тохунулмаз сахламалымы, сахламалы, ја јох? Фәһләләрин нәзарәт етмәсиинә имкан вермәлими, вермәли, ја јох?

Авилов вә Базаров јолдашлар мәһз бу әмәли суаллара чаваб вермирләр вә—өзләри һисс етмәдән—«аз гала марксист» мүһакимәләри кими көрүнән «Струвесајағы» мүһакимәләр васитәсилә буржуазијанын әлалтылары ролу ојнамаг дәрәчәсинә енирләр. Буржуаларын ән чох истәдији шеј һәрби сифаришчиләрин мисилсиз мәнфәәтләри вә дағынты һаггында халгын сорғуларына сосиализмин «утопик олмасы» һаггындакы «алиманә» мүһакимәләрлә чаваб вермәкдир.

Бу мүһакимәләр күлүнч олачаг гәдәр ахмаг мүһакимәдир, чүнки сосиализмин објектив чәһәтдән мүмкүн олмамасы *хырда* тәсәррүфатла әлагәдардыр вә биз дә буну нәинки әмлакдан мәһрум етмәк, һәтта һеч тәнзим етмәк, һәтта буна нәзарәт етмәк иддиасында да дејилик.

Меншевикләрин, халгчыларын вә бүтүн мә'мурларын

(бунлар Авилов вә Базаров јолдашлары өз архаларынча апарырлар) бәһанә кәтирмәк үчүн данышдыглары, капиталистләрин мәнафеjини *горумаг* үчүн лаjиһәбазлыг етдикләри, тичарәт сиррини тохунулмаз сахламаг үчүн дәм вурдуглары «дөвләт тәнзимини»,—мәһз бу дөвләт тәнзимини биз *jалана чевирмәмәjә* чалышырыг. Мөһтәрәм гондарма марксистләр, мәсәләнин маһиjjәти сосиализм «тәтбиг етмәкдә» деjил, мәһз бундадыр!

Капиталистләр синфинин фәһләләр үзәриндә тәнзим вә нәзарәти деjил, бунун *әксинә* олмалыдыр—мәсәләнин маһиjjәти бундадыр. Луи Бланлар кими «дөвләтә» е'тимад көстәрмәк деjил, пролетарлар вә jарымпролетарлар тәрәфиндән рәһбәрлик едилән дөвләт тәләб едилмәлидир—*дағынтыjа гаршы мүбаризә* белә олмалыдыр. Мәсәләнин һәр һансы бир башга шәкилдә һәлл едилмәси ибарә вә jалан демәкдир.

«Правда» № 73,
17(4) иjун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

КАПИТАЛИСТЛӘРИН МИН БИРИНЧИ ЈАЛАНЫ

Бу күн «Речь» баш мәгаләдә јазыр:

«Әкәр Алманијада Роберт Гриммләрин вә Раковскиләрин харичдән күтфән јардым көстәрмәси васитәсилә өзләринин Ленинн ишләсә иди, белә күман етмәк оларды ки, Интернасионал бөјүк рус ингилабына өз мөвгеләринн мөһкәмләтмәкдә вә башлычасы, өз ишини дәринләшдирмәкдә мане олмаг истәмнр. Лакин алманлар һәләлик нәзакәтлә белә чаваб вермишләр ки, онларын республикаја еһтијачлары јохдур вә өзләринин Вилһелминдән разыдырлар. Мәсәлән, «Vorwärts» даһа нәзакәтлә сүбут едир ки, рус демократијасы кизли мүгавиләләрә јол вермәмәлидир; алман демократијасы һаггында исә сосиалист органы тәвазөкарлыгла сусур».

«Роберт Гриммләрин вә Раковскиләрин» (*һеч бир заман* шәрик олмадыглары) болшевикләрә һәр һансы бир «јардым» көстәрмәләри јаландыр.

«Алман» *Плехановларыны* («Vorwärts»дә[112] мәһз *онлар* вә јалныз онлар јазырлар) Алманија һәбсханаларында *јүзләрлә* галан (Карл Либкнехт кими) *ингилабчы* алман *бејнәлмиләлчиләри* илә гарышдырмаг «Речь»ин вә үмумијјәтлә капиталистләрин ән ијрәнч вә ән һәјасыз олан мин биринчи јаланыдыр.

Ики интернасионал вардыр: 1) *Плехановларын,* јә'ни сосиализмә хәјанәт едәнләрин, јә'ни *өз* һөкумәтләри тәрәфинә кечән адамларын интернасионалы: Плеханов, Кед, Шејдеман, Самба, Тома, Һендерсон, Вандервелде, Биссолати вә К⁰-сы; 2) һәр јердә, мүһарибә заманы да *өз* һөкумәтләринә гаршы, *өз* буржуазијасына гаршы ингилаби мүбаризә апаран *ингилабчы бејнәлмиләлчиләрин* Интернасионалы.

«Бөјүк рус ингилабы» јалныз о һалда «бөјүк» *ола* биләр, «өз мөвгеләрини мөһкәмләдә» биләр вә «өз ишини дәринләшдирә» биләр ки, «коалисиjалы» империалист һөкумәтә јардым көстәрмәкдән, онун апардығы империалист мүһарибәсинә јардым көстәрмәкдән, үмумиjjәтлә капиталистләр синфинә јардым көстәрмәкдән әл чәксин.

«Правда» № 73,
17(4) иjун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ҮЧ ИЈУН ЗУБРЛАРЫ ДӘРһАЛ һҮҷУМ ТӘРӘФДАРЫДЫРЛАР

Чәнаб үч ијунчулар, 1905-чи илдән сонра өлкәмизи ғана бојамагда, ингилабчылары боғмагда, мүлкәдар вә капиталистләрин там һөкмранлығыны бәрпа етмәкдә Николај Романова көмәк едәнләр Советләр гуруլтајы илә бир заманда өз мүшавирәләриндә топлашмышлар[113].

Серетели буржуазијанын әсири вәзијјәтинә дүшдүкдә дәрһал һүҷум мәсәләси кими сијаси мәсәләнин вачиблијини, зәрурилијини, чиддилијини минләрлә һијлә васитәсилә өрт-басдыр етмәјә чалышдығы заман үч ијун зубрлары, Ганлы Николајын вә Чәллад Столыпинин силаһдашлары, мүлкәдар вә капиталистләр мәсәләни ачыг вә ашкар сурәтдә ирәли сүрмәкдән горхмадылар. Һүҷум һаггында онларын *јекдилликлә* гәбул етдикләри ахырынчы вә ән мүһүм гәтнамә беләдир:

«Дөвләт думасы (??) һесаб едир ки, тезликлә мүһарибәни гуртармаға нанл олмағын вә халгын әлдә етдији азадлыглары һәмишәлик мөһкәмләтмәјин рәһни јалныз дәрһал һүҷум етмәкдә, мүттәфигләрлә сых әлагә сахламагдадыр».

Бах бу ајдындыр.

Бах бунлар сијасәтчидирләр, иш адамыдырлар, өз синфинин, мүлкәдар вә капиталистләрин сәдагәтли нөкәрләридирләр.

Бәс Серетели, Чернов вә К⁰-сы *өз* синфинә нечә хидмәт едирләр? Онлар сөздә хејирхаһ арзуларла,

ишдә капиталистләрә јардым көстәрмәклә јаҳаларыны гуртарырлар.

Серетели инандырырды ки, *дәрһал* һүчум мәсәләсини һеч ирәли сүрмәк дә олмаз, чүнки о, назир Серетели «дәрһал» һүчумдан хәбәрдар олсајды, о, назир буну һеч кәсә демәзди. Серетели буну дејиркән (нә гәдәр дә садәлөвһдүр!) фикринә кәтирмәмишдир ки, үч ијун зубрлары онун дедикләрини *рәдд етмишләр, ишдә* рәдд етмишләр, чүнки һәтта гәтнамәдә үмумијјәтлә һүчум һаггында дејил, мәһз *дәрһал* һүчум һаггында ачыгча данышмагдан гәтијјән горхмамышлар. Һәм дә онлар һаглы идиләр, чүнки бу мәсәлә сијаси мәсәләдир, бүтүн ингилабымызын мүгәддәраты мәсәләсидир.

Бурада орта бир јол јохдур: «дәрһал һүчум»—ја леһинә, ја да әлејһинә олмалысан; бурада битәрәф галмаг олмаз; бурада һәрби сиррә истинад вә ја ишарә етмәклә бојун гачырмаг мәс'ул бир сијасәтчилијә әсла лајиг олмазды.

Дәрһал һүчума тәрәфдар олмаг—империалист мүһарибәсинин давам етдирилмәсинә, Ираны, Јунаныстаны, Галитсијаны, Балкан халгларыны вә башгаларыны боғмаг мәгсәдилә рус фәһлә вә кәндлиләринин гырғынына тәрәфдар олмаг, әксингилабын чанланыб мөһкәмләнмәсинә тәрәфдар олмаг, «илһагсыз сүлһ» һаггындакы ибарәләри тамамилә һечә вурмаға тәрәфдар олмаг, илһаг *хатиринә* мүһарибәјә тәрәфдар олмаг демәкдир.

Дәрһал һүчум әлејһинә олмаг—бүтүн һакимијјәтин Советләрә кечмәсинә тәрәфдар олмаг, мәзлум синифләрин ингилаби тәшәббүсә башламаларына тәрәфдар олмаг, *бүтүн* өлкәләрин мәзлум синифләринин *дәрһал* «илһагсыз сүлһ» тәклиф етмәләринә, капитал зүлмүнүн деврилмәси вә истиснасыз олараг *бүтүн* мүстәмләкәләрин, истиснасыз олараг *б ү т ү н* мәзлум халгларын вә ја һүгугча там бәрабәр олмајан халгларын азад едилмәси кими дүрүст шәртләрлә сүлһ тәклиф етмәләринә тәрәфдар олмаг демәкдир.

Биринчи јол—капиталистләрлә бирликдә, капиталистләрин хејринә, капиталистләрин мәгсәдләринин

әлдә едилмәси үчүн, мүһарибәни «гәләбәјәдәк» «давам етдирмәк» шәртилә дүнјада һәр шеји вә бундан даһа артыг шејләри үчүнчү ил вә'д едән капиталистләрә инанмаг јолудур.

Икинчи јол—капиталистләрлә әлагәни кәсмәк, онлара инанмамаг, онларын ијрәнч тамаһына, сифаришләрдән јүз милјонлар газанмаг тамаһына һәдд гојмаг јолудур, *бүтүн* өлкәләрин мәзлум синифләринә вә ән әввәл, фәһләләринә инанмаг јолудур, *капитала гаршы* бејнәлхалг *фәһлә ингилабына* инанмаг јолудур, она һәр васитә илә јардым етмәк јолудур.

Јалныз бу ики јолдан бирини сечмәк олар. Серетели, Чернов вә К⁰-сы орта јолу севирләр. Бу мәсәләдә орта јол ола билмәз вә әкәр онлар тәрәддүд етсәләр, јахуд ибарәләрлә јахаларыны гуртармаға чалышсалар, онлар, Серетели, Чернов вә К⁰-сы тамамилә әксингилабчы буржуазија әлиндә бир аләт ролу ојнамаға јуварланарлар.

«Правда» № 74,
19(6) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ИНГИЛАБЫ ДАЈАНДЫРМАГ ҮЧҮН БАҒЛАНМЫШ ИТТИФАГ

Һеч дә һамы баша дүшмүр ки, јени коалисијалы һөкумәт халгчыларын вә меншевикләрин башчылары илә капиталистләрин мәһз белә бир иттифагыдыр. Ола биләр, бу партијалара мәнсуб олан назирләр дә буну баша дүшмүрләр. Һалбуки бу бир фактдыр.

Ијунун 4-дә, базар күнү сәһәр үчүнчү Дума әксингилабчыларынын јығынчағында (Николај Романовун вә Чәллад Столыпинин ән'әнәси илә десәк, «Дөвләт думасында») Милјуковун вә Маклаковун нитгләри һаггында һесабат мәтбуатда дәрч едилдикдә, ахшам исә әскәр вә фәһлә депутатлары Советләринин Үмумрусија гурултајында назирләрдән Серетели вә башгалары нитг сөјләјиб һөкумәти мүдафиә етдикдә, һүчүм сијасәтини мүдафиә етдикдә, бу факт хүсусилә ајдын шәкилдә меjдана чыхды.

Капиталистләрин вә әксингилабын аз-чох дәјәрли олан бүтүн башчылары кими, Милјуков вә Маклаков *өз* синифләринә аид олдугда синфи мүбаризәнин мә'насыны чох көзәл баша дүшән иш адамларыдыр. Буна көрә дә онлар стратежи нөгтеји-нәзәрдән һүчүм һаггында мә'насыз бошбоғазлыға, Серетелинин өзүнү дә, башгаларыны да алдадараг ишләтдији бошбоғазлыға бирчә дәгигә дә вахт сәрф етмәдән, һүчүм мәсәләсини там ајдынлығы илә ирәли сүрдүләр.

Јох, кадетләр ишин нә јердә олдуғуну билирләр. Онлар билирләр ки, инди *һәјат* һүчүм мәсәләсини һеч

дә стратежи бир мәсәлә кими дејил, сијаси бир мәсәлә кими, *бүтүн рус ингилабында дөнүш* мәсәләси кими *ирәли сүрмүшдүр*. Һәлә шәнбә күнү ахшам болшевикләр вә умумијјәтлә бејнәлмиләлчиләр Советләр гурултајынын рәјасәт һеј'әтинә вердикләри јазылы бәјанатда ирәли сүрдүкләри кими,—кадетләр дә бу мәсәләни «Дөвләт думасында» мәһз сијаси чәһәтдән ирәли сүрдүләр.

Чәллад Столыпинин мәшһур әлалтысы Маклаков демишдир: «Русијанын мүгәддәраты өз әлиндәдир вә бу мүгәддәрат чох тез һәлл олунаҹагдыр» (доғрудур! доғрудур!). «Әкәр биз доғрудан да һүчум едә билсәк вә тәкчә гәтнамәләр васитәсилә дејил, тәкчә митингләрдәки нитгләр вә шәһәрдә кәздирилән бајраглар васитәсилә дејил, әввәллләр биз мүһарибә етдијимиз кими чиддн мүһарибә едә билсәк» (динләјин! динләјин! бу капиталистләрин башчысынын тарихи сөзләридир: «әввәллләр *биз* мүһарибә етдијимиз кими»!), «онда Русија тезликлә бүсбүтүн сағалар».

Бунлар әзбәрләнмәси вә дәфәләрлә дүшүнүлмәси лазым кәлән чох көзәл сөзләрдир. Бунларын көзәллији *синфи һәгигәти* ифадә етмәсиндәдир. Буну Милјуков да азаҹыг башга шәкилдә тәкрар едәрәк Петроград Советини төһмәтләндирирди ки, «нәјә көрә (онун) бәјанатында һүчум һаггында һеч бир шеј дејилмир»,—гејд едиб көстәрирди ки, италјан империалистләри «бир кичик» (ч-б Милјуковун истеһзасыдыр!) «суал вермишләр: сиз һүчум едәчәксиниз, ја јох? Һәм дә онлар бу суала да» (Петроград Советиндән) «мүәјјән чаваб алмамышлар». Маклаков бу заман Керенскијә «өз бөјүк еһтирамыны» билдирмиш, Милјуков исә буну изаһ етмишдир:

Милјуков демишдир: «Мән чох горхурам ки, бизим» (доғрудур! бизим, ја'ни капиталистләрин ихтијарында олан!) «һәрби назири тәрәфиндән гајдаја салынан шеј бурада јенә позулар вә биз *һүчум* едиб-етмәмәјимиз һаггында мүттәфигләримизин суалына һәлә» (бу «һәдәјә» фикир верин!) «һәм бизи, һәм дә онлары гане едән чаваб верә биләчәјимиз сон фүрсәти әлдән чыхарарыг».

«Һәм бизи, һәм дә онлары»—һәм рус, һәм дә инкилис—франсыз империалистләрини вә саир империалистләри! Һүчум онлары «һәлә гане едә биләр»,

jə'ni Iranын, Албанијанын, Јунаныстанын, Месопотамијанын нəфəсини кəсмəкдə, алманлардан гарəтчилик јолу илə əлə кечирилəн бүтүн гəнимəтин сахланмасыны вə алман гулдурларынын талајыб əлə кечирдикləри гəнимəтин онларын əлиндən алынмасыны тə'мин етмəкдə көмək едə биләр. Мəсəләнин маһијјəти бундадыр. Һүчумун сијаси мə'насы һаггындакы синфи һəгигəт бундан ибарəтдир. Русија, Инкилтərə вə саир империалистləринин иштаһасыны тə'мин етмəли, империалист, ишғалчылыг мүһарибəсини узатмалы, илһагсыз сүлһ јолу илə *дејил* (бу јол јалныз ингилаб давам етдирилдикдə мүмкүндүр), *илһаг хатиринə мүһарибə* јолу илə кетмəли.

Харичи сијасəт нөгтеји-нəзəриндəн һүчумун маһијјəти бундан ибарəтдир. Маклаков исə јухарыдакы тарихи ибарəсиндə һүчумун маһијјətини *дахили* сијасəт нөгтеји-нəзəриндəн мүəјјəн етмишдир. Маклаковун дəм вурдуғу «Русијанын бүсбүтүн сағалмасы» əксингилабын там гəлəбəси демəкдир. Ким 1905-чи ил вə 1907—1913-чү илләр дөврү һагында Маклаковун көзəл нитгləрини унутмамышса, онун аз гала һəр бир нитгиндə бу гијмəтин тəсдиг олундуғуну көрмүшдүр.

«Əввəллəр биз мүһарибə етдијимиз кими»,—«биз», јə'ни башда чар олмагла капиталистлəр!—мүһарибə етмək, империалистləрин бу мүһарибəсини апармаг—Русијаны «сағалтмаг» демəкдир, јə'ни капиталистləрин вə мүлкədарларын гəлəбəсини тə'мин етмək демəкдир.

Бу синфи һəгигəтдир.

Һəрби нөгтеји-нəзəрдəн нə кими нəтичə версə дə, һүчум сијаси чəһəтдəн империализм руһунун, империализм əһвали-руһијјəсинин, империализмə ујмағын мөһкəмləндирилмəси демəкдир, ордуда вəзифədən көтүрүлмəмиш олан көһнə командирлəр һеј'əтини мөһкəмlətmək (*«əввəллəр биз мүһарибə етдијимиз кими* мүһарибə етмəли»), *əксингилабын əсас мөвгеләрини* мөһкəмlətmək демəкдир.

Арзу едиб-етмəмəләриндəн, баша дүшүб-дүшмəмəләриндəн гəтијјəн асылы олмајараг, Серетели вə Ке-

ренски, Скобелев вә Чернов—бир шәхсијјәт олмаг е'тибарилә дејил, халгчы вә меншевик партијаларынын башчылары олмаг е'тибарилә—әксингилаба көмәк етдиләр, *бу һәлледичи мәгамда* онун тәрәфинә кечдиләр, ингилабы дајандырмаг вә мүһарибәни *«әввәлләр бизим мүһарибә етдијимиз кими»* давам етдирмәк үчүн бағланмыш иттифаг дахилиндә мөвге тутдулар.

Бу барәдә алданмаг лазым дејилдир.

«Правда» № 74,
19(6) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ТӘШӘККҮР

Шовинист «Воля Народа»[114] гәзетинә Алманијадан кечиб кетмәјә даир бизим сәнәдләри[115] 4 ијун тарихли №-синдә тәкрар чап етдијинә көрә чох тәшәккүр едирик. Бу сәнәдләрдән көрүнүр ки, биз *һәлә о заман* Гриммин һәрәкәтини «икимә'налы» һесаб етмишдик вә онун хидмәтиндән имтина етмишдик.

Бу бир фактдыр вә фактлардан јаха гуртармаг олмаз.

«Воля Народа»нын шүбһәли ејһамларына исә белә чаваб веририк: чәнаблар, горхаг олмајын, бизи *ачыг-ча* мүәјјән чинајәт вә ја һәрәкәтдә тәгсирләндирин! Бујурун! Мәкәр баша дүшмәк чәтиндирми ки, шүбһәли ејһамларла јаха гуртармаға чалышмаг вә шәхси имза илә иттиһам вермәкдән горхмаг *виҹданлы һәрәкәт дејилдир?*

«Правда» № 74,
19(6) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ӘДАЛӘТЛИ СҮЛҺ ЈОЛУ ВАРМЫ?

Гулдур капиталистләр тәрәфиндән илһаглар (ишғаллар) дәјишдирилмәдән, гәнимәт бөлүшдүрүлмәдән сүлһ јолу вармы?

Вардыр—бу да бүтүн өлкәләрин капиталистләринә гаршы фәһлә ингилабы јолудур.

Инди Русија белә бир ингилаб башламаға һамыдан јахындыр.

Јалныз Русијада бирдән-бирә, динч јолла, үсјан олмадан һакимијјәтин һазыр органлара, Советләрә кечмәси мүмкүндүр, чүнки фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләринә капиталистләр мүгавимәт көстәрә билмәзләр.

Һакимијјәт Советләрә кечдикдә, сифаришләрдән милјардлар газанан капиталистләрин гаршысыны алмаг, онларын бүтүн һијләләрини ачмаг, хәзинә оғрусу олан милјончулары һәбсә алмаг вә онларын там һөкмранлығыны гырмаг олар.

Јалныз һакимијјәт мәзлум синифләрин ихтијарына кечдикдән сонра Русија башга өлкәләрин мәзлум синифләринә бош сөзләрлә, гуру бәјанатларла дејил, онлара өз нүмунәсини көстәрмәк вә *үмуми сүлһүн* ајдын шәртләрини дәрһал, дүрүст *тәклиф етмәклә* мүраҹиәт едә биләрди.

Дәрһал сүлһ бағланмасы һаггында һәмин тәклифдә белә дејиләрди: бүтүн өлкәләрдәки фәһлә вә зәһмәт-

кеш јолдашлар! Ган ахытмаг бәсдир. Сүлһ мүмкүндүр. Әдаләтли сүлһ—илһагсыз, ишғалсыз сүлһдүр. Гој тачдар гулдур Вилһелм илә бирликдә гулдур алман капиталистләри билсинләр ки, биз онларла сазишә кирмәјәчәјик, онларын тәкчә мүһарибәдән сонра талајыб әлә кечирдикләрини дејил, һабелә Елзас вә Лотаринкијаны да, Пруссијанын Данимарка вә Полша торпагларыны да онларын ишғалы һесаб едирик.

Биз Полшаны да, Финландијаны да, Украјнаны да, великорус торпағы олмајан башга торпаглары да рус чарлары вә капиталистләринин ишғалы һесаб едирик.

Инкилис, франсыз вә саир капиталистләрин *бүтүн* мүстәмләкәләрини, Ирландија вә саирәни биз онларын ишғалы һесаб едирик.

Биз рус фәһлә вә кәндлиләри великорус торпағы олмајан *һеч бир* торпағы вә ја мүстәмләкәни (Түркүстан, Монголустан, Иран кими) зорла *сахламајачағыг.* Рәдд олсун *мүстәмләкәләри бөлүшдүрмәк үстүндә,* илһаглары (ишғаллары) бөлүшдүрмәк үстүндә, капиталистләрин гәнимәтини бөлүшдүрмәк үстүндә кедән мүһарибә!

Һеч олмаса ики бөјүк өлкәнин: Алманија вә Франсанын фәһлә вә зәһмәткешләри лабүд сурәтдә—ола биләр сабаһ олмасын (ингилаблар сифаришлә едилмир), лакин лабүд сурәтдә—рус фәһләләриндән нүмунә көтүрәрләр.

Чүнки бу өлкәләрин *һәр икиси һәлак олмагдадыр,* биринчиси ачлыгдан, икинчиси дә әһалинин азалмасындан. Онларын һәр икиси *өз капиталист һөкумәтләринә бахмајарағ,* бизим әдаләтли шәртләримизлә сүлһ бағлајар.

Сүлһ јолу гаршымыздадыр.

Әкәр Инкилтәрә, Јапонија, Америка капиталистләри *белә бир* сүлһә мүгавимәт көстәрмәјә чәһд етсәләр, онда истәр Русијанын, истәрсә башга өлкәләрин мәзлум синифләри *капиталистләрә гаршы* ингилаби мүһарибә етмәкдән горхмазлар. Һәм дә *белә бир* мүһарибәдә онлар нәинки Русијадан узагларда олан

və өz jarышы ilə məшғul olan үч өlkənin kapitalistlərinə galib kələr, onlar *bүtүn dүnjanыn* kapitalistlərinə də galib kələrlər.

Ədalətli sүlh jolu garшымыздадыр. Bu jola *gədəm gojmagdan* gorxmajag.

«Правда» № 75, 20(7) ijүn 1917-ci il

«Правда» gəzetinin mətnindən çap olunur

ХАЛГ ДҮШМӘНЛӘРИ ҺАГГЫНДА

Бу јахынларда Плехановун «Единство»су (буну һәтта есерләрин «Дело Народа»сы һаглы олараг либерал буржуазија илә бир олан гәзет адландырыр) халг дүшмәнләри һаггында 1793-чү ил Франса республикасынын гануну ја да салды.

Бу чох вахтында ја да салынмышдыр.

1793-чү ил јакобинләри XVIII әсрин ән ингилабчы синфинин, шәһәр вә кәнд јохсулларынын нүмајәндәләри идиләр. Ән ингилаби тәдбирләр, һәтта е'дам васитәсилә артыг ишдә (сөздә дејил) өз монархларыны, өз мүлкәдарларыны, өз мө'тәдил буржуаларыны арадан галдырмыш олан бу синфә гаршы, XVIII әсрин бу һәгиги ингилабчы синфинә гаршы Авропанын бирләшмиш монархлары мүһарибә едирдиләр.

Јакобинләр «бирләшмиш мүстәбидләрин республика әлејһинә олан нијјәтләринә көмәк едәнләри» халг дүшмәни е'лан етдиләр.

Јакобинләрин тимсалы ибрәтлидир. Онларын тимсалы инди дә көһнәлмәмишдир, анчаг буну XX әсрин ингилабчы синфинә, фәһләләрә вә јарымпролетарлара ујғун шәкилдә көтүрмәк лазымдыр. XX әсрдә бу синиф үчүн монархлар дејил, бир синиф олмаг е'тибарилә мүлкәдарлар вә капиталистләр халг дүшмәнидирләр.

Әкәр һакимијјәт XX әсрин «јакобинләринә», пролетарларын вә јарымпролетарларын ихтијарына кечәрсә, онлар империалист мүһарибәсиндә, *јә'ни* капита-

листләрин гәнимәт вә мәнфәәтини бөлүшдүрмәк үстүндә кедән мүһарибәдә милјардлар газанан капиталистләри халг дүшмәни е'лан едәрләр.

XX әсрин «јакобинләри» капиталистләри е'дам етмәзләр—јахшы нүмунәдән өјрәнмәк ону олдуғу кими тәкрар етмәк демәк дејилдир. 50—100 нәфәр банк капиталы магнатыны вә тузуну, хәзинә оғрулуғунда вә банкы гарәт етмәкдә өзүнү көстәрән башлыча пәһләванлары һәбс етмәк кифајәт едәрди; *онларын һијләләрини ачмаг үчүн,* «мүһарибәнин кимә лазым олдуғуну» бүтүн истисмар едиләнләрә көстәрмәк үчүн онлары бир нечә һәфтәлијә һәбсә алмаг кифајәт едәрди. Банк крallарынын һијләләрини ачдыгдан сонра онлары бурахмаг оларды, банклар да, капиталистләрин синдикатлары да, хәзинә үчүн «ишләјән» бүтүн подратчылар да фәһләләрин нәзарәтинә табе едиләрди.

1793-чү ил јакобинләри тарихә *бүтүн* дөвләт һакимијјәтини өз әлинә алмыш *зәһмәткешләр вә мәзлумлар синфинин истисмарчылар синфинә* гаршы һәгиги ингилаби мүбаризәсинин бөјүк нүмунәси кими дахил олмушлар.

Башыбәлалы «Јединство» (мүдафиәчи меншевикләр онунла блокдан хәчаләт чәкдиләр) јакобинлијин руһуну дејил, онун һәрфини,—онун сијасәтинин мәзмунуну дејил, заһири чәһәтләрини көтүрмәк истәјир. Бу исә әслиндә XX әср ингилабына хәјанәт етмәјә, XVIII әср ингилабчыларыны јаландан мисал кәтирмәклә пәрдәләнән хәјанәтә бәрабәрдир.

«Правда» № 75, 20(7) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ГРИММИН ИШИНӘ ДАИР

Биздән сорушурлар ки, Гриммин һәрәкәтини биз нә мә'нада «икимә'налы» һесаб едирик. «Воля Народа» гәзетинин дүрүст көстәрдијимиз нөмрәсини тапа билмәјән охучулар үчүн чаваб веририк ки,— бизим имзаладығымыз протоколда («Правда»да јер олсајды биз буну һәвәслә јенидән чап едәрдик) Гриммин *јенә һәмин* битәрәф өлкәнин (Исвечрәнин) буржуа назири *Һофмана анчаг* мүнасибәтиндән бәһс олунур.

«Правда» № 75,
20(7) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ГЕЈД

6 ијун тарихли «Новое Время»да дејилир:

«Һәјә көрә азадлыг күнләриндә һараданса бу гара әл узаныб Русија демократијасынын һиссәчикләрини һәрәкәтә кәтирир? Ленин!.. Лакин бу ад бөјүк дәстәдир. Һәр тинбашы Ленин мејдана чыхыр. Һәм дә ајдын олур ки, бурада күввә Ленинин өзүндә дејил, зәминин анархија вә ағылсызлыг тохумлары үчүн әлверишли олмасындадыр».

Биз капиталистләрин сифаришләрдән һәдсиз мәнфәәт көтүрмәләрини анархија адландырырыг. Биз илһаглары бөлүшдүрмәк үстүндә, капиталистләрин мәнфәәтләрини бөлүшдүрмәк үстүндә мүһарибә апармағы ағылсызлыг адландырырыг. Һәм дә «һәр тинбашы» мәһз бу бахышлара рәғбәт көстәрилирсә, бунун сәбәби одур ки, һәмин бахышлар пролетариатын мәнафејини, бүтүн зәһмәткешләрин вә истисмар олунанларын мәнафејини дүзкүн ифадә едир.

«Правда» № 75,
20(7) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

«БӨЈҮК КЕРИ ЧӘКИЛМӘ»

Базар күнү Ичраијјә комитәсинин мә'рузәчиси коалисијалы һөкумәт јаранмасыны, кечмиш сосиалистләрин һөкумәтә дахил олмасыны «һөкумәтдән буржуазијанын бөјүк кери чәкилмәсн» адландырмышдыр.

Бу ибарәдә јалныз ахырынчы үч сөз доғрудур. Мајын алтысыны (коалисијалы һөкумәт јаранмасы) баша дүшмәк үчүн «бөјүк кери чәкилмә» доғрудан да сәчијјәвидир. О заман һәгигәтән «бөјүк кери чәкилмә» башланмышды вә ја, даһа доғрусу, хүсусилә ајдын шәкилдә өзүнү көстәрмишди. Анчаг бу һеч дә буржуазијанын һөкумәтдән бөјүк кери чәкилмәси дејил, меншевизм вә халгчылыг башчыларынын *ингилабдан* бөјүк кери чәкилмәси иди.

Әскәр вә фәһлә депутатлары Советләринин индики гурултајынын әһәмијјәти мәһз буну олдугча ајдын көстәрмәсиндәдир.

Мајын алтысы буржуазија үчүн сәрфәли бир күн иди. Онун һөкүмәти фәлакәт гаршысында иди. Күтләләр ачыгча вә гәти сурәтдә, гызғын вә барышмаз сурәтдә онун әлејһинә иди. Һөкумәтин өз һакимијјәтини сөзсүз тәслим етмәси үчүн Советин халгчы вә меншевик башчыларынын бирчә сөзү кифајәт иди вә Львов да Марија сарајындакы ичласда бу ну ачыгча е'тираф етмәјә мәчбур олду.

Буржуазија мәһарәтлә маневр ишләтди, бу да Русија хырда буржуалары үчүн вә үмумијјәтлә Русијада кениш күтләләр үчүн гәрибә бир шеј иди, бу, меншевизм вә халгчылығын зијалы башчыларыны

мәст етмишди, бурада онларын Луи Блан тәбиәти дүзкүн нәзәрә алынмышды. Јада салаг ки, Луи Блан— 1848-чи илдә һөкумәтә дахил олан вә 1871-чи илдә јенә ејни дәрәчәдә бәднам олан мәшһур хырда буржуа сосиалистидир. Луи Блан өзүнү «зәһмәткеш демократијанын» вә ја «сосиалист демократијанын» (мәһз бу ахырынчы сөз 1917-чи илдә *есерләрин* вә меншевикләрин әдәбијјатында олдуғу кими, 1848-чи илдә Франсада ејни дәрәчәдә тез-тез тәкрар олунурду) *башчысы* һесаб едирди, ишдә исә Луи Блан буржуазијанын *гујруғу,* онун әлиндә бир ојунчаг иди.

О замандан бәри кечән аз гала 70 ил әрзиндә, Русија үчүн јени бир шеј олан бу маневр Гәрбдә буржуазија тәрәфиндән дәфәләрлә ишләдилмишдир. Бу маневрин маһијјәти «сосиалист демократијанын» сосиализмдән вә ингилабдан «керн чәкилән» башчыларыны буржуа һөкумәтиндә буржуазија үчүн зәрәрсиз олан *әлавә бир шеј* чевирмәкдән, гондарма сосиалист назирләр васитәсилә бу һөкумәти халгдан тәчрид етмәкдән, буржуазијанын әксингилабчылығыны «сосиалист» назирчилији кими дәбдәбәли, тә'сирли ловһә васитәсилә кизләтмәкдән ибарәтдир.

Һәм инкилис-сакс өлкәләриндә, һәм Скандинав өлкәләриндә, һәм дә бир чох Роман өлкәләриндә дәфәләрлә сынанмыш олан бу буржуазија үсулу Франсада хүсусилә јахшы һазырланмышдыр. Русијада 1917-чи ил мајын алтысы мәһз белә бир маневр иди.

«Бизим» гондарма сосиалист назирләр мәһз елә бир вәзијјәтдә галдылар ки, буржуазија *онларын* әли илә өз хејринә иш көрмәјә башлады, онлар олмадан һеч бир заман көрә билмәјәчәји иши *онларын васитәсилә* көрмәјә башлады.

Гучков васитәсилә күтләләри *империалист* мүһарибәсини, ишғалчы мүһарибәни, үмумијјәтлә мүстәмләкәләрин вә илһагларын *бөлүшдүрүлмәси үстүндә* апарылан мүһарибәни давам етдирмәјә чәлб етмәк олмазды. Милјуковла Маклаковун доғру олараг е'тираф етдикләрн кими, Керенски васитәснлә (вә почт-телеграф ишчиләрини мүдафиә етмәкдән даһа чох, Терешшенкону мүдафиә етмәклә мәшғул олан

Серетели васитәсилә) буржуазија буну едә билди, мәһз белә бир мүһарибәнин давам етдирилмәсини «гајдаја сала» билди.

Шингарјов васитәсилә мүлкәдар торпаг саһиблијинин һеч олмаса Мүәссисләр мәчлисинә гәдәр сахланмасыны тә'мин етмәк олмазды (Маклаков демишди ки, һүчум оларса, бу, «Русијанын тамамилә сағламлашдырылмасы» демәк олар, демәли, Мүәссисләр мәчлиси дә «сағламлашдырылмыш» олар). Чернов васитәсилә буну етмәк олар. Кәндлиләр чох һәвәслә гәбул етмәсәләр дә, онлара дејирдиләр ки, ајры-ајры мүлкәдарларла сазиш әсасында мүлкәдарлардан торпағы ичарәјә көтүрмәк «гајда-ганундур», Мүәссисләр мәчлиси чағырылана гәдәр бирдән-бирә мүлкәдар торпаг саһиблијини ләғв етмәк вә кечмиш мүлкәдар торпағыны *халгдан* ичарәјә көтүрмәк исә «анархијадыр». Чернов васитәсилә дејил, башга бир јол илә бу әксингилаби, мүлкәдар идејасыны јеритмәк мүмкүн олмазды.

Һәрби сифаришләрдән көтүрүлән һәдсиз мәнфәәти Коновалов васитәсилә мүдафиә етмәк *(вә артырмаг:* көмүр сәнајечиләри һаггында һөкумәт гәзети олан «Рабочая Газета»ја бах) мүмкүн олмазды. Скобелев васитәсилә вә ја онун иштиракы илә буну куја көһнәни сахламаг шәклиндә, сосиализм «тәтбиг етмәјин» мүмкүн олмасыны гондарма «марксист» үсулу илә инкар етмәк шәклиндә мүдафиә етмәк олар.

Сосиализми тәтбиг етмәк олмазмыш, *буна көрә* дә капиталистләрин өз халис капиталист тәсәррүфатында дејил, *гошун, хәзинә сифаришләриндән* көтүрдүкләри һәдсиз јүксәк мәнфәәти—бу мәнфәәти халгдан кизләтмәк дә, сахламаг да *олармыш!*—Терешшенко вә Лвову «марксист» Скобелев илә бирләшдирән көзәл струвечи мүһакимә бундан ибарәтдир.

Лвов, Милјуков, Терешшенко, Шингарјов вә К⁰-сы васитәсилә халг јығынчагларына вә Советләрә тә'сир көстәрмәк олмаз. Серетели, Чернов вә К⁰-сы васитәсилә бунлара ејни буржуа истигамәтиндә тә'сир көстәрмәк олар, хүсусилә тә'сирли вә хүсусилә «хејирхаһ» көрүнән ибарәләр васитәсилә *ејни* буржуа-им-

периалист сијасәтини јеритмәк олар, һәтта јерли һөкумәт ишчиләрини *сечмәк* вә бунларын јухарыдан нә тә'јин олунмасына, нә дә тәсдиг едилмәсинә јол вермәмәк кими ән ади демократик һүгугу да инкар етмәк олар.

Кечмиш сосиалистләр ичәрисиндән Серетели, Чернов вә К⁰-сы бу һүгугу инкар етмәклә, өзләри һисс етмәдән ишдә кечмиш демократ олмушлар.

Шүбһәсиз, «бөјүк кери чәкилмәлидир»!

«Правда» № 76,
21(8) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

МАһИЈЈӘТЧӘ МҮБАһИСӘНИН ФАЈДАСЫ һАГГЫНДА

«Новая Жизнь»дән олан мөһтәрәм јазычы јолдашлар! Сиз бизим тәнгиддән наразы галыб ону гәзәбли тәнгид адландырырсыныз. Мүлаjим вә лүтфкар олмаға чалышарыг.

Әввәлчә, сизин ирәли сүрдүjүнүз ики мәсәләни көтүрәк.

«Тичарәт сирринин тохунулмазлығы» илә әлагәни кәсмәдән, истеһсалы тәнзим етмәк һәлә бир јана дурсун, истеһсала нәзарәт һаггында чидди данышмаг олармы?

Биз көстәрмишдик ки, «Новая Жизнь» бу «әмәли» мәсәләjә чаваб вермир. «Новая Жизнь» е'тираз едиб деjир ки, биз бу мәсәләjә «һәтта» «Рабочая Газета»да чаваб «тапарыг».

Мөһтәрәм јолдашлар, тапмырыг! Сиз дә һеч бир заман тапмазсыныз. Јахшы ахтарын—jенә дә тапмазсыныз.

Бағышлаjын, «Новая Жизнь»ин гүсуру мәһз бундадыр ки, «нәзарәтдән» дәм вурмуш, тичарәт сирринин тохунулмазлығы кими әмәли мәсәләни исә әмәли чәһәтдән ирәли сүрмәмишдир.

Икинчи мәсәлә: дәрһал сосиализм тәтбиг етмәjи («Новая Жизнь» буна гаршы е'тираз едирди, биз исә буну тәклиф етмәмишик) банкларын вә синдикатларын әмәли чәһәтдән дәрһал нәзарәт алтына алынмасы илә гарышдырмаг олармы? Биз бу мәсәләjә чаваб вериркән хырда тәсәррүфаты нә әмлакдан мәһрум

етмәк, нә тәнзим етмәк, нә дә нәзарәт алтына алмаг иддиасында олмадығымызы көстәрдикдә, «Новая Жизнь» е'тираз едиб демишди: «гијмәтли е'тирафдыр», «ганунидир», лакин «чох тәләсик» һазырланмышдыр.

Мөһтәрәм јолдашлар, лүтф един, бурада «тәләсик» нә вардыр,—ахы бу, конфрансымызын узун вә әтрафлы гәтнамәсинин гысача хүласәсидир. Јохса сиз марагланыб бу гәтнамәни охумамышсыныз?

Маһијјәтчә мүбаһисә етмәк фајдалыдыр. Белә бир мүбаһисәдән һијлә васитәсилә јаха гуртармаға чалышмаг зәрәрлидир.

«Правда» № 76,
21(8) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ТЕЗ ИНАНМАГ АЗАРЫ

«Јолдашлар, капиталистләрин мүгавимәти, көрүнүр, гырылмышдыр».

Биз бу хош хәбәри назир Пешехоновун нитгиндән көтүрүрүк. Һејрәт едиләчәк бир хәбәрдир! «Капиталистләрин мүгавимәти гырылмышдыр»...

Һәм дә бу чүр назир нитгләриндә гулаг асырлар, бу чүр назир бәјанатларына әл чалырлар. Мәкәр бу тез инанмаг азары дејилдирми?

Бир тәрәфдән, өзләрини дә, чамааты да ән чох «пролетариат диктатурасы» илә горхудурлар. Дикәр тәрәфдән, «пролетариат диктатурасы» анлајышы капиталистләрин мүгавимәтини гырмагдан нә илә фәргләнир? Гәтијјән һеч бир шејлә. Пролетариат диктатурасы елми истилаһ олуб бурада рол ојнајан синфи вә дөвләт һакимијјәтинин,—јә'ни: гануна, сечкиләрә дејил, әһалинин бу вә ја дикәр һиссәсинин билаваситә силаһлы күввәсинә архаланан һакимијјәтин диктатура адланан хүсуси формасыны мүәјјән едир.

Пролетариат диктатурасынын мә'на вә әһәмијјәти нәдән ибарәтдир? Мәһз капиталистләрин мүгавимәтини гырмагдан ибарәтдир! Әкәр Русијада «капиталистләрин мүгавимәти, көрүнүр, гырылмышдырса», бу ифадә тамамилә белә демәјә бәнзәр: Русијада «пролетариат диктатурасы, көрүнүр, һәјата кечирилмишдир».

Бәла «анчаг» бундадыр ки, биз бурада назир ибарәсиндән башга бир шеј көрмүрүк. Бу Скобелевин

белә бир курултулу ибарәсинә бәнзәр: «мәнфәәтин 100%-ни көтүрәчәјәм»*. Инди Русијаны бүрүјән «ингилаби-демократик» чүмләпәрдазлыг нүмунәләриндән бири хырда буржуазијаны мәст едир, халг күтләләрини позғунлашдырыб күтләшдирир, тез инанмаг азарынын микробларыны бол-бол јајыр.

Франсыз комедијаларындан биринда—франсызлар сосиалист һөкүмәти ојуну ојнамагда, дејәсән, башга халглары өтүб кечмишләр—бир граммофон көстәрилир вә бу граммофон «сосиалист» назирин вә'дләр илә долу олан нитгини Франсанын һәр тәрәфиндә сечичиләрин јығынчаглары гаршысында тәкрар едир. Бизим зәннимизчә, вәтәндаш Пешехонов: «јолдашлар, капиталистләрин мүгавимәти, көрүнүр, гырылмышдыр»—дејән өз тарихи ибарәсини граммофон валлары јајан чәмиччәтә вермәлидир. Бу ибарәни бүтүн дилләрдә бүтүн дүнјаја јајмаг (капиталистләр үчүн) чох әлверишли вә фајдалы олар: бу о демәк олар ки, буржуазијанын сосиалистләрлә коалисијалы һөкумәт дүзәлтмәсиндә русларын тәчрүбәсиндә белә көзәл мүвәффәгиччәтләр әлдә едилмишдир!

Бунунла белә вәтәндаш назир Пешехоновун,—*Церетели вә Чернов илә бирликдә һөкумәтә дахил олдугдан сонра* инди ону меншевикләр дә, есерләр дә сосиалист адландырырлар (1906-чы илдә исә ону һәддиндән артыг саға кетмиш хырда буржуа һесаб едиб мәтбуатда ондан узаглашырдылар),—һәр һалда вәтәндаш Пешехоновун белә бир садә вә кичик суала чаваб вермәси пис олмаз:

—Биз нечә дә капиталистләрин мүгавимәтини гырмаға киришә биләрик! Бизим, капиталистләрин мисилсиз мәнфәәт көтүрмәләрини фәһлә иттифаглары гаршысында вә бүтүн бөјүк партијалар гаршысында ачыб көстәрмәјә киришмәјимиз јахшы дејилми? тичарәт сиррини ләғв етмәјә киришмәјимиз јахшы олмазмы?

—Биз нечә дә «пролетариат диктатурасындан» («капиталистләрин мүгавимәтини гырмагдан») даныша

* Бах: бу чилд, сәһ. 118. *Ред.*

биләрик! *Хәзинә оғурлуғуну ачыб көстәрмәјә* кириш-мәјимиз јахшы дејилми?

Һөкумәт гәзети олан «Рабочая Газета»нын хәбәр вердији ким, көмүрүн гијмәтини нигилаби һөкумәт *галдырмышса,* бу, хәзинә оғурлуғуна бәнзәмирми? «Капиталистләрин мүгавимәтинин гырылмыш олмасы» һаггында дәм вурмагданса, һеч олмазса, һәр һәфтә банкларын «тә'минат мәктубларыны» вә һәрби сифаришләр һаггында, бу малларын гијмәтләри һаггында башга сәнәдләри чап етмәк даһа јахшы олмазмы?

«Правда» № 76.
21(8) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

КӨЈДӘКИ ДУРНАДАНСА, ӘЛИНДӘ СӘРЧӘ ОЛСУН

Назир Пешехонов өз нитгиндә чохлу көзәл шејләр сөјләмишдир: «биздә олан шејләри бәрабәр бөлүшдүрмәк» һаггында да, «капиталистләрин мүгавимәтинин, көрүнүр, гырылмасы» һаггында да вә бир чох бу чүр шејләр һаггында данышмышдыр.

Лакин јалныз бирчә дүрүст рәгәм вермишдир. Онун нитгиндә јалныз бирчә дүрүст факт көстәрилмиш вә сәккиз сүтунлуг нитгиндән алты сәтри буна һәср олунмушдур. Һәмин факт будур: заводлардан мыхын кирвәнкәси 20 гәпијә бурахылыр, әһалијә исә кирвәнкәси 2 маната кәлиб чатыр.

Әкәр «капиталистләрин мүгавимәти гырылмышдырса», ганун вермәк олмаздымы ки: 1) сифаришләрин гијмәтләри һаггындакы бүтүн тә'минат мәктублары е'лан едилсин? 2) үмумијјәтлә хәзинә сифаришләринин бүтүн гијмәтләри е'лан едилсин? 3) хәзинәјә көндәрилән мәһсулларын маја дәјәри е'лан едилсин? 4) фәһлә тәшкилатларына бүтүн бу чүр фактлары јохламаг имканы вермәк олмазмы?

«Правда» № 76,
21(8) ијун 1917-чи ил

«Правда» газетинин мәтниндән чап олунур

СОСИАЛИЗМИН ТӘТБИГ ЕДИЛМӘСИ ВӘ ЈА ХӘЗИНӘ ОҒУРЛУҒУНУН АШҚАРА ЧЫХАРЫЛМАСЫ?

Гәрара алынмыш вә имзаланмышдыр ки, Русијада сосиализм тәтбиг етмәк олмаз. Меншевик һөкумәт гәзети «Рабочая Газета»нын ардынча, буну ч. Милјуков үч ијун зубрларынын мүшавирәсиндә—аз гала тамамилә марксистчәсинә—сүбут етди. Истәр үмумијјәтлә Русијада, истәрсә хүсусилә Советләр гурултајында ән бөјүк партија олан сосиалист ингилабчылар партијасы буна шәрик олду; бу партија ән бөјүк партија олмагдан башга, һабелә ингилабы сосиализм истигамәтиндә давам етдирмәк гаршысында идеја чәһәтдән (гәрәзсизликлә) ән бөјүк горху дујур.

Әслиндә 1917-чи ил 24—29 апрел бољшевик конфрансынын гәтнамәсинә садәчә нәзәр салдыгда көрүнүр ки, бољшевикләр дә Русијада сосиализмин дәрһал «тәтбиг едилмәсини» мүмкүн һесаб етмирләр.

Бәс мүбаһисә нә үстүндәдир? Һај-күј нәјә көрәдир? Она көрәдир ки, Русијада сосиализм «тәтбиг едилмәсинә» гаршы һај-күј васитәсилә, *хәзинә оғурлуғунун ашкара чыхарылмасына* мүгавимәт көстәрәнләрин сә'ләринә (бир чохлары баша дүшмәдән) јардым көстәрирләр.

Вәтәндашлар, сөз үстүндә мүбаһисә етмәјәк! Бу нәинки «ингилабчы демократлара», һәтта үмумијјәтлә јашлы адамлара лајиг дејилдир. Сосиализмин «һамы тәрәфиндән» рәдд едилән «тәтбиги» һаггында данышмајаг. Кәлин, хәзинә оғурлуғунун ашкара чыхарылмасындан данышаг.

Капиталистләрин мүдафиә үчүн, јә'ни хәзинә үчүн ишләмәләри артыг—ајдындыр ки,—«халис» капитализм дејил, халг тәсәррүфатынын хүсуси бир нөвүдүр. Халис капитализм әмтәә истеһсалыдыр. Әмтәә истеһсалы *мә'лум олмајан* вә сәрбәст базар үчүн ишләмәк демәкдир. Мүдафиә үчүн «ишләјән» капиталист исә һеч дә базар үчүн дејил, хәзинәнин *сифариши илә,* чох заман һәтта хәзинәдән борч алдығы пул илә «ишләјир».

Бизим фикримизчә, бу хүсуси әмәлијјатдан нә гәдәр мәнфәәт көтүрүлмәсини кизләтмәк вә һәгигәтән истеһсалда иштирак едән адамын јашајыш хәрчләринин өдәнилмәсинә лазым кәлдијиндән артыг олан мәнфәәти мәнимсәмәк *хәзинә оғурлуғудур.*

Әкәр буна шәрик дејилсинизсә, онда әһалинин чох бөјүк әксәријјәтинин фикриндән ачыгча узаглашырсыныз. Зәррә гәдәр дә шүбһә јохдур ки, Русија фәһлә вә кәндлиләринин чох бөјүк әксәријјәти белә бир фикрә шәрикдир вә бу мәсәлә онларын гаршысында һијләсиз, кәләксиз, дипломатик пәрдәләр олмадан гојулсајды, онлар бу фикри ачыг сөјләјәрдиләр.

Әкәр шәриксинизсә, онда кәлин һијлә вә кәләкләрә гаршы бирликдә мүбаризә едәк.

Белә бир мүбаризә кими *бирка* ишдә ән чох күзәштә кетмәк үчүн, ән чох јумшаглыг көстәрмәк үчүн Советләр гурултајына белә бир гәтнамә лајиһәси тәклиф едирик:

«Истеһсал вә бөлкүнү тәкчә тәнзим етмәк дејил, буна һеч олмаса садәчә нәзарәт етмәкдә биринчи аддым» (гәтнамәнин мәтнинә дахил олмајан гејд: һәтта назир Пешехонов вә'д етмишди ки, «биздә олан шејләрин бәрабәр бөлүшдүрүлмәсинә» чалышсын), «дағынтыја вә өлкәнин башы үстүнү алмагда олан фәлакәтә гаршы һәр бир чидди мүбаризәдә биринчи аддым, хәзинә вә ја үмумијјәтлә мүдафиә сифаришләри илә әлагәдар бүтүн ишләрдә тичарәт сиррини (о чүмләдән дә банк сиррини) ләғв етмәк һаггында гәрар верилмәсиндән ибарәт олмалыдыр. Белә бир гәрара әлавә олараг дәрһал ганун верилир вә бураја аид олан сәнәдләри вә ја фактлары:

а) фəһлə вə ја əсҝəр, јахуд кəндли депутатларының һəр һансы бир Советиндəн;

б) фəһлə вə ја гуллугчуларын һəр һансы бир һəмкарлар иттифагындан вə с.;

в) һəр һансы бөјүк сијаси партијадан («бөјүк» партија анлајышы һеч олмаса сечичиләрин сајына көрə дүрүст мүəјјəн едилмəклə) вəкаləти олан шəхслəрдəн вə ја груплардан кизлətмək үчүн билаваситə вə ја долајы јолла едилəн тəшəббүсləр үстүндə чинајət чəзасы верилир».

Һамы бу фикрə шəрикдир ки, Русијада дəрһал сосиализм тətбиг етмək мүмкүн дејилдир.

Бəс һамы шəрикдирми ки, хəзинə оғурлуғуну ашкара чыхармаг дəрһал зəруридир?

«Правда» № 77,
22(9) ијун 1917-чи ил

«Правда» гəзетинин мətниндəн чап олунур

ДОЛАШАНЛАР ВӘ ГОРХУДУЛАНЛАР

Инди Питердә ешидилмәмиш дәрәҹәјә чатан һәјәҹан вә горху һөкм сүрүр.

Партијамызын шәнбә күнүнә тә'јин етдији нүмајишин гадаған едилмәси илә әлагәдар олараг баш верән бөјүк һадисәдән[116] әввәл буну кичик бир һадисә көстәрди.

Кичик һадисә Дурновонун јајлағыны тутмагла әлагәдар иди: назир Переверзев әввәлҹә Дурновонун јајлағыны бошалтмағы гәрара алмышды, сонра исә гурултајда билдирмишди ки, јајлағын бағчасыны да халга верир вә һәмкарлар иттифаглары Дурновонун һәмин јајлағындан әсла көчүрүлмүр! Анҹаг бә'зи анархистләри һәбсә алмаг лазыммыш[117].

Әкәр Дурновонун јајлағы ганунсуз тутулмушдуса, онда нә бағчаны халга вермәк, нә дә һәмкарлар иттифагларынын јајлагда галмасына јол вермәк *олмазды.* Әкәр һәбсә алмаг үчүн гануни әсаслар вар идисә, онда ајры-ајры шәхсләрин һәбсә алынмасының јајлаға һеч бир дәхли *јохдур,* чүнки *истәр* јајлагда, *истәрсә* јајлагдан кәнарда һәбсә алмаг оларды. Нәтиҹәдә белә олду ки, нә јајлаг «бошалдылмамыш», нә дә һәбс олмамышдыр. Һөкумәт долашаң вә горхудулан адамларын вәзијјәтиндә галды. Бу адамлар әсәбиләшмәсәјди, «әһвалат» олмазды, чүнки бүтүн мәсәлә јенә дә әввәлки кими галды.

Бөјүк һадисә нүмајиш мәсәләсидир. Партијамызын МК-сы бир сыра башга тәшкилатларла, о чүмләдән

дә һәмкарлар иттифаглары бүросу илә бирликдә динч нүмајиш, пајтахт күчәләриндә јүрүш тә'јин етмәји гәрара алыр. Һәр бир конститусијалы өлкәдә бу чүр нүмајишләр дүзәлтмәјә вәтәндашларын, шүбһәсиз ихтијары вардыр. Һеч бир азад өлкәдә һеч бир ганунверичилик динч күчә нүмајишини, һәм дә конститусијанын дәјишдирилмәсини вә ја һөкумәтин тәркибинин дәјишдирилмәсини ирәли сүрән шүарла кечирилән нүмајиши гәтијјән гануна зидд һесаб етмир.

Долашган вә горхудулан адамлар, о чүмләдән дә хүсусилә Советләр гурултајындакы чохлуг бу нүмајиши ешидилмәмиш бир «әһвалата» чевирир. Советләр гурултајынын чохлуғу нүмајишә гаршы партијамыз әлејһинә сон дәрәчә кәскин сөзләрлә долу олан гурултулу бир гәтнамә гәбул едир вә һәр чүр нүмајишләрин, о чүмләдән дә динч нүмајишләрин үч күнлүјә *гадаған едилмәсини* гәрара алыр.

Белә бир рәсми гәрар гәбул едилдикдә, партнјамызын МК-сы чүмә күнү артыг кечә саат 2-дә гәрара алыр ки, нүмајиш кечирилмәсин. Шәнбә күнү сәһәр рајонларын нүмајәндәләри илә бирликдә тәләсик чағырылан мүшавирәдә нүмајиш кечирилмәмәси гәрары һәјата кечирилир.

Бир мәсәлә галыр ки, бизим икинчи «һөкумәт», Советләр гурултајы буну гадаған етмәсини *нә илә изаһ едир.* Әлбәттә, азад өлкәдә һәр бир партијанын нүмајишләр дүзәлтмәк һүгугу вардыр, һәр бир һөкумәт фөвгәл'адә вәзијјәт е'лан едиб бунлары гадаған едә биләр, лакин белә бир сијаси мәсәлә галыр ки, нүмајиши нәјә көрә гадаған етмишләр?

Советләр гурултајынын гәтнамәсиндә ајдын көстәрилән јеканә сијаси дәлил будур:

«...Бизә мә'лумдур ки, сизин (јә'ни бизим партија тәрәфиндән дүзәлдилән) чыхышыныздан кизләнмиш әксингилабчылар истифадә етмәк истәјирләр...».

Динч нүмајишин гадаған едилмәсинин сәбәби будур. Советләр гурултајына «мә'лумдур» ки, «кизләнмиш әксингилабчылар» вардыр вә онлар мәһз бизим партијанын нәзәрдә тутдуғу чыхышдан «истифадә етмәк» истәјирдиләр.

Бу, Советләр гуруптајынын сон дәрәчә әһәмијјәтли бәјанатыдыр. Бизим һаггымызда јағдырылан сөјүшләр ичәрисиндә бир факт олмаг е'тибарилә фәрглә-нән бу *фактик* бәјанаты јенә вә бир даһа гејд етмәк лазым кәлир. Бизим икинчи һөкумәт «кизләнмиш әксингилабчылара» гаршы нә кими тәдбирләр көрүр? бу һөкумәтә мәһз нә «мә'лумдур»? әксингилабчылар бу вә ја башга фүрсәтдән мәһз нечә истифадә етмәк истәјирдиләр?

Халг бу кизләнмиш әксингилабын чыхыш етмәсини сәбирлә вә фәалијјәтсизликлә көзләјә билмәз вә көз-ләмәјәчәкдир.

Әкәр бизим икинчи һөкумәт долашдыгларыны вә сағдан горхуја дүшдүкләрини гадаған вә јығын-јығын сөјүшлә пәрдәләјән адамларын вәзијјәтиндә галмаг истәмирсә, «кизләнмиш әксингилабчылар» һаггында халга чох шеј *демәли* вә онлара гаршы чидди мүба-ризә үчүн чох иш *көрмәлидир*.

«Правда» № 79,
24(11) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ИШАРӘЛӘР

Түрҹан едәнләр, гәддарлыг едәнләр, гудурғанлыг едәнләр, диш гычыданлар, партиҹамызы арасы кәсилмәдән даим рүсваҹ вә бәднам едәнләр бизи һеч бир шеҹдә ачыг иттиһам етмир, мәһз «ишарә едирләр».

Нәҹә?

Ҹалныз бирчә шеҹә ишарә етмәк олар: болшевикләр дөвләт чеврилиши дүзәлтмәк истәҹирдиләр, онлар Катилиналардыр, *буна көрә дә* онлар парча-парча едилмәли олан еҹбәчәрләр вә ҹыртычылардыр.

Дүшмәнләримиз бу ахмаг шеҹи ачыг сөҹләмәҹә чәсарәт етмирләр, буна көрә дә онлар «ишарә етмәли» вә «сөз күләшдирмәклә» түрҹан етмәли олурлар. Чүнки белә бир иттиһам сон дәрәчә ахмаг бир шеҹдир ки, чүмә ахшамы гәрара алыныб шәнбә күнүнә тә'ҹин едилән, шәнбә күнү сәһәр е'лан едилән динч нүмаҹиш васитәсилә дөвләт чеврилиши ҹарадылмалы имиш! Чәнаблар, сиз өз ахмаг ишарәләринизлә кими һеҹрәтләндирмәк истәҹирсиниз?

Советләр гурултаҹынын гәтнамәсиндә деҹилир: «Мүвәггәти һөкүмәти ҹыхмаг тәләби». Мүвәггәти һөкүмәтдән назирләрин бир һиссәсинин рәдд едилмәси (нәзәрдә тутулан баҹрагларын үзәриндәки ҹазылардан бири белә олмалы иди: рәдд олсун һөкүмәтин буржуа үзвләри) дөвләт чеврилишидирми??

Бәс нәҹә көрә һеч кәс үзәриндә «бүтүн һакимиҹҹәт Советләрә» сөзләри ҹазылан вә саҹсыз-һесабсыз гәдәр Питер күчәләринә чыхарылан баҹраг үстүндә мәһкәмәҹә чәлб етмәҹә чалышмамыш вә бунунла һеч һәдәләмәмишдир?

Түғјан едәнләр өзләриндән горхмушлар.

Бүтүн өз тәркибинин халгын әксәриjjәтинин ирадәсинә архаланды ғыны билән һөкумәт әввәлчәдән е'лан едилән нүмаjишләрдән горха билмәз.

О һәмин нүмаjишләри гадаған етмәз.

Jалныз әксәриjjәтин она тәрәфдар олмадығыны билән, халг күтләләринин разы олмадығыны билән адам гәзәбли мәгаләләрдә белә вәһшиликлә өзүндән чыха биләр, *бу чүр ишарәләр* едә биләр.

«Правда» № 79, 24(11) иjун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

«ƏһАЛИНИ НАРАһАТ ЕДӘН ШАЈИӘЛӘР»

Мүвәггәти һөкумәт «шәһәрдә јајылан вә әһалини нараһат едән шајиәләрлә» әлагәдар олараг бу күн «әһалини» сакитлијә чағырыр.

Һәмин Мүвәггәти һөкумәт күман етмирми ки, Советләр гурултајынын гәтнамәсиндәки бир чүмлә, јә'ни ашағыдакы чүмлә һәр чүр «шајиәләрдән» мингат артыг нараһат едир вә нараһат етмәлидир:

«Бизә мә'лумдур ки, кизләнмиш әксингилабчылар сизин чыхышыныздан (болшевикләрин чыхышындан) истифадә етмәк истәјирләр»?

«Шајиәдән артыг олан» бу чүр ибарәләр әһалини нараһат *етмәјә* биләрми?

«Правда» № 79,
24(11) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ТАПМАЧА

Өзүнү буржуа һөкүмәти һесаб етмәјән гејри-ади, ингилаби һөкүмәтин ади буржуа һөкүмәтиндән фәрги нәдәдир?

Дејирләр бундадыр:

Ади буржуа һөкүмәти јалныз конститусија илә һесаблашыб әввәлчә һәрби вәзијјәт е'лан едәрәк нүмајишләри гадаған едә биләр.

Гејри-ади вә гондарма сосиалист һөкүмәт һеч бир шәрт гојмадан вә јалныз онун өзүнә мә'лум олан «фактлара» истинад едәрәк нүмајишләри гадаған едә биләр.

«Правда» № 79,
24(11) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

НҮМАЈИШИН ГАДАҒАН ЕДИЛМӘСИ МҮНАСИБӘТИЛӘ РСДФ(б)П МК-нын ВӘ БОЛШЕВИКЛӘР ФРАКСИЈАСЫ БҮРОСУНУН ҮМУМРУСИЈА СОВЕТЛӘР ГУРУЛТАЈЫНА БӘЈАНАТЫНЫН ЛАЈИһӘСИ[118]

Биз һесаб едирик ки, фәһлә, әскәр, кәндли депутатлары Советләри адланан хүсуси орган халгын әксәријјәтинин ирадәсини билдирән үмумхалг органына, ингилаби парламентә ән чох јахындыр.

Бу органын инди пролетариат партијасына дүшмән мүнасибәт бәсләјән мүдафиәчи меншевик вә сосиалист ингилабчы партијаларынын әлиндә олмасына бахмајараг, биз бүтүн һакимијјәтин белә бир орган әлинә кечмәсинә принсипчә тәрәфдар олмушуг вә тәрәфдарыг.

Советләрин әксингилаба гаршы ачыг, дахилән зиддијјәтли, мүтәрәддид, сәбатсыз вәзијјәти Советләрин әксингилаб јувасына: 10 бурҗуа назиринә дөзмәсиндән вә инкилис-франсыз империалист капиталы илә әлагәни кәсмәмәсиндән ирәли кәлир. Бу мүтәрәддидлик Советләрин индики чохлуғунун әсәбилијинә вә бу мүтәрәддидлији көстәрәнләрә гаршы онларын дејинмәсинә сәбәб олур.

Биз әксингилаба гаршы өз мүбаризәмизи мүдафиәчи вә назирчи партијаларын «мүбаризәҹи» илә әлагәләндирмәкдән, ујғунлашдырмагдан имтина едирик. Тамамилә Милјуков руһунда олан вә Милјуков синфиндән олан 10 нәфәр әксингилабчы буржуа назири галдыгча, биз Советләрин гәрарларыны һәгиги һакимијјәтин һәгиги гәрары һесаб едә билмәрик. Лакин Советләр һәтта бүтүн һакимијјәти әлә алса да (биз буну арзу едирик вә һәмишә буна тәрәфдар оларыг),

әкәр Советләр там һөкмран ингилаби парламент олса да, биз онун гәрарларына, тәшвигатымызын азадлығыны мәһдудлашдыран, мәсәлән, архада вә ја чәбһәдә интибаһнамәләри гадаған едән, динч нүмајишләри гадаған едән вә с. гәрарларына табе *олмарыг.* Белә бир һалда биз рәсмән тә'гиб едилән, гејри-легал партија вәзијјәтинә кечмәји үстүн тутарыг, лакин өз марксист, бејнәлмиләлчи принсипләримиздән әл чәкмәрик.

Советләр гурултајы Русијанын бүтүн әһалиси гаршысында бизи рәсмән «халг дүшмәнләри» вә ја «ингилаб дүшмәнләри» һесаб етмәји лазым билсә дә, биз белә һәрәкәт едәрик.

Нүмајишин үч күнлүјә гадаған едилмәси дәлилләриндән биз јалныз бирини шәрти олараг дүзкүн һесаб едирик, о да бундан ибарәтдир ки, кизләнмиш әксингилабчылар кизләниб бу нүмајишдән истифадә етмәк истәјирдиләр. Бу дәлилин әсасыны тәшкил едән фактлар доғру олсајды, әксингилабчыларын адлары (Либерин вә башгаларынын Ичраијјә комитәсиндәки шифаһи мә'луматындан бизә гејри-рәсми сурәтдә мә'лум олдуғу кими) бүтүн Советә мә'лум олсајды, дәрһал бу әксингилабчылары халг дүшмәни е'лан етмәк, онлары һәбсә алмаг, онларын тәрәфдарлары вә әлалтылары һаггында истинтаг апармаг лазым кәләрди.

Советин белә тәдбирләр көрмәмәси нәтичәсиндә онун доғру дәлили дә јалныз шәрти сурәтдә доғру олур вә ја гәтијјән доғру олмур.

1917-чи ил ијунун 11(24)-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1924-чү илдә «Былое» журналынын 24-чү №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

НҮМАЈИШ ҚЕЧИРИЛМӘМӘСИ МҮНАСИБӘТИЛӘ 1917-чи ИЛ ИЈУНУН 11(24)-дә РСДФ(б)П ПЕТЕРБУРГ ҚОМИТӘСИНИН ИҹЛАСЫНДА НИТГ

Нүмајиш кечирилмәмәсиндән јолдашларын чохунун наразылығы тамамилә ганунидир, лакин МК ики сәбәбә көрә башга чүр һәрәкәт едә билмәзди: әввәлән, биз нүмајишин гадаған едилмәси һаггында јарымһакимијјәт органындан рәсми хәбәрдарлыг алмышдыг; икинчиси, буну гадаған етмәк үчүн белә бир дәлил көстәрилмишди: «бизә мә'лумдур ки, кизләнмиш әксингилаб гүввәләри сизин чыхышыныздан истифадә етмәк истәјирләр». Бу дәлили мөһкәмләтмәк үчүн бизә, мәсәлән, бир нәфәр кенералын адыны демишдиләр вә ону үч күндән сонра һәбсә алмағы вә'д етмишдиләр вә саирә; демишдиләр ки, ијунун 10-на гаракүруһчуларын нүмајиши тә'јин едилмишдир вә онлар бизим нүмајишә гарышыб буну вурушмаја чевирмәк мәгсәдини күдүрмүшләр.

Һәтта ади бир мүһарибәдә елә олур ки, тә'јин едилән һүчумлары стратежи сәбәбләрә көрә кечирмәмәк лазым кәлир, бу хүсусилә, орта хырда бурҗуа тәбәгәләриниң тәрәддүдүндән асылы олараг синфи мүбаризәдә дә ола биләр. Вахты нәзәрә алмағы бачармаг вә гәрар вермәкдә чәсарәтли олмаг лазымдыр.

Нүмајиш кечирилмәмәси гәти зәрури олду, буну сонракы һадисәләр сүбут едир. Бу күн Серетели өз тарихи вә чылғын нитгини сөјләмишдир[119]. Бу күн ингилаб өз инкишафынын јени бир фазасына гәдәм гојмушдур. Онлар бизим динч нүмајишимизи үч күнлүјә гадаған етмәкдән башладылар, онлар буну бү-

түн гурултај мүддәтинә гадаған етмәк истәјирләр, онлар биздән гурултајын гәрарына табе олмағы тәләб едир вә бизи гурултајын тәркибиндән чыхармагла һәдәләјирләр. Биз исә билдирдик ки, һәбсә алынмағы үстүн тутуруг, лакин тәшвигат азадлығындан имтина етмирик.

Өз нитгиндә өзүнү ачыг бир әксингилабчы кими көстәрмиш олан Серетели демишдир ки, болшевикләрә гаршы сөзлә, гәтнамәләрлә мүбаризә етмәк дејил, онлары әлләриндә олан бүтүн техники васитәләрдән мәрһум етмәк лазымдыр. Буржуа ингилабларынын нәтиҹәси белә дир: әввәлҹә пролетариаты силаһландырырлар, сонра да онун ирәли кетмәмәси үчүн ону тәрксилаһ едирләр. Әкәр динч нүмајиши гадаған етмәк лазым кәлмишдирсә, онда вәзијјәт чох чиддидир.

Гурултаја Мүвәггәти һөкумәтдән кәлмиш олан Серетели фәһләләри тәрксилаһ етмәк арзусунда олдуғуну ачыгча билдирди. О, вәһши бир азғынлыг көстәрди, о тәләб едирди ки, болшевикләр ингилабчы демократија сыраларындан кәнарда дуран бир партија олсунлар. Фәһләләр ајыглыгла нәзәрә алмалыдырлар ки, инди динч нүмајиш һаггында данышыг ола билмәз. Вәзијјәт бизим күман етдијимиздән хејли чиддидир. Биз гурултајын гәрарларына ән чох тәзјиг көстәрмәк үчүн динч нүмајишә кедирдик—бу бизим һаггымыздыр,—бизи исә һөкумәти һәбсә алмаг үчүн гәсд дүзәлтмәкдә тәгсирләндирирләр.

Серетели дејир ки, болшевикләрдән башга әксингилабчылар јохдур. Бизи мүһакимә едән јығынчаг гурултајын рәјасәт һеј'әтиндән, фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Иҹраијјә комитәсинин бүтүн һеј'әтиндән, гурултајдакы бүтүн партијаларын фраксијаларынын бүросундан хүсуси бир тәнтәнә илә тәшкил едилмишди вә онлар һәмин јығынчагда бүтүн һәгигәти ағызларындан гачырыб бизә билдирдиләр, онлар бизә һүчүм е'лан едирләр.

Бунун чавабында пролетариат сон дәрәҹә сакит, ehтијатлы, тәмкинли, мүтәшәккил олмалы вә јадда сахламалыдыр ки, динч нүмајишләрин вахты кечмишдир.

сахламалыдыр ки, динҹ нүмајишләрин вахты кеҹмишдир.

Биз һүҹум үҹүн бәһанә вермәмәлијик, гој онлар һүҹум етсинләр, онда фәһләләр баша дүшәрләр ки, онлар пролетариатын лап варлығына гәсд едирләр. Лакин һәјат бизим тәрәфимиздәдир вә онлар үҹүн һүҹумун баш тутуб-тутмајаҹағы һәлә мә'лум дејилдир: ҹәбһәдә гошунлар дурур, онларын наразылыг әһвали-руһијјәси чох күҹлүдүр, архада баһалыг, дағынты вә с. вардыр.

МК сизин гәрарыныза тәзјиг көстәрмәк истәмир. Сизин һүгугунуз—МК-нын һәрәкәтләринә гаршы е'тираз етмәк һүгугунуз—ганунидир вә сизин гәрарыныз азад гәрар олмалыдыр.

Илк дәфә 1923-ҹү илдә «Красная Летопись» журналынын 4-ҹү №-синдә чап едилмишдир

Протоколун макинада јазылмыш нүсхәсиндән чап олунур

ДӨНҮШ НӨГТӘСИНДӘ

Рус ингилабы өз инкишафынын биринчи мәрһәләсиндә һакимијјәти империалист буржуазијаја верди вә бу һакимијјәтлә јанашы, әксәријјәти хырда буржуа демократијасындан ибарәт олан депутатлар Совети јаратды. Ингилабын икинчи мәрһәләси (мајын 6-сы) империализмин һәјасызчасына һәрәкәт едән ачыг-ашкар нүмајәндәләри Милјуков вә Гучков һакимијјәтдән рәсмән кәнар етди вә Советләрдәки чохлуг тәшкил едән партијалары әсл һөкумәт партијаларына чевирди. Мајын 6-сындан әввәл дә, сонра да бизим партијамыз мүхалифәтчи азлыг вәзијјәтиндә галырды. Бу лабүд иди, чүнки биз бејнәлмиләлчилик зәмининдә дуран сосиалист пролетариат партијасыјыг. Империалист мүһарибәси заманы бејнәлмиләлчилик мөвгејиндә дуран сосиалист пролетариат бу мүһарибәни апаран һәр бир һакимијјәтә гаршы,—истәр монархија һакимијјәти олсун, истәр республика һакимијјәти олсун, истәрсә мүдафиәчи «сосиалистләр» һакимијјәти олсун,—буна гаршы мүхалифәтдә олмаја билмәз. Һәм дә сосиалист пролетариат партијасы, әввәлләр халис империалистләрә даһа инанмадығы кими, инди дә империализм хидмәтиндә олан «сосиалистләрә» даһа инанмајан, узанмыш мүһарибә нәтичәсиндә вар-јохдан чыхан кетдикчә даһа бөјүк әһали күтләләрини лабүд сурәтдә өз әтрафына топлајачагдыр. Буна көрә дә ингилабын лап биринчи күнләриндән бизим партијаја гаршы мүбаризә башланды. Пролетариат партијасына гаршы чәпаб кадетләрин вә плехановчуларын мүбаризәси нә гәдәр алчаг вә ијрәнч формалар алса да, бу мүбаризәнин маһијјәти ајдындыр. Бу мүбаризә империалистләрин

вә шејдеманчыларын Либкнехтә вә Ф. Адлерә гаршы апардыглары мүбаризәнин ејнидир (бу јолдашлары садәчә Инкилтәрә үчүн ишләјән «хаин» е'лан едән буржуа мәтбуаты һәлә бир јана дурсун, алман «сосиалистләринин» мәркәзи органында онларын һәр икиси «дәли» е'лан едилмишди). Бу мүбаризә, өзләрини нә гәдәр ингилабчы гәләмә версәләр дә, *хырда буржуа демократијасының да дахил олдуғу бүтүн* буржуа чәмијјәтинин сосиалист, бејнәлмиләлчи пролетариата гаршы мүбаризәсидир.

Русијада бу мүбаризә елә бир дәрәчәјә чатмышдыр ки, бу заман империалистләр—хырда буржуа демократијасы башчыларынын, Серетелиләрин, Черновларын вә и. а. әли илә—бир кәскин вә гәти зәрбә ендирмәклә пролетар партијасынын артмагда олан гүввәсини әзмәјә чалышырлар. Бу гәти зәрбә үчүн бир бәһанә олараг назир Серетели әксингилабларын артыг дәфәләрлә истифадә етдији үсулу: *гәсд дүзәлтмәкдә иттиһам етмәк* үсулуну тапмышдыр. Бу иттиһам јалныз бир бәһанәдир. Мәсәләнин маһијјәти, рус вә мүттәфиг империалистләрин једәјиндә кедән хырда буржуа демократијасынын һәмишәлик олараг сосиалист-бејнәлмиләлчиләри әзмәк истәмәсидир. Онлар белә һесаб едирләр ки, зәрбә үчүн вахт кәлиб чатмышдыр. Онлар һәјәчан ичәрисиндә, горху ичәрисиндә, өз ағаларынын гамчысы алтында бу гәрара кәлмишләр: инди вә ја һеч вахт.

Сосиалист пролетариат вә бизим партијамыз сон дәрәчә сојугганлы олмалы, сон дәрәчә мөһкәмлик вә сајыглыг көстәрмәлидир: гој кәләчәк Кавенјаклар биринчи башласынлар. Онларын кәлмәләри һаггында исә партијамыз һәлә өз конфрансында хәбәрдарлыг етмишди. Петроград пролетариаты онлара мәс'улијјәти өз үзәрләриндән атмаг имканы вермәјәчәкдир. О, өз гүввәләрини топлајыб мүгавимәт көстәрмәјә назырлашараг, бу чәнабларын *нә заман* сөздән ишә кечмәји гәт едәчәкләрини көзләјәчәкдир.

«Правда» № 80,
26(13) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

РЕДАКСИЈАЈА МӘКТУБ

Мәндән базар күнү ахшам Иҷраијјә комитәсинин, гурултајын рәјасәт һеј'әтинин вә бүтүн фраксијаларын бүроларынын мүшавирәсинә кәлмәмәјимин сәбәбини сорушурлар. Сәбәби будур ки, мән бу мүшавирәдә иштирак етмәкдән болшевикләрин принсипчә имтина етмәләрини вә онларын белә бир јазылы бәјанат вермәләрини мүдафиә едирдим: бу чүр мәсәләләрә (нүмајишләрин гадаған едилмәси) бахан һеч бир мүшавирәдә иштирак етмирик.

Н. Ленин

«Правда» № 80,
26(13) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

РУС ИНГИЛАБЫНЫН ХАРИЧИ СИЈАСӘТИ

Харичи сијасәти дахили сијасәтдән ајырмагдан даһа јанлыш вә даһа зәрәрли бир идеја јохдур. Мәһз мүһарибә заманы буну ајырмағын сон дәрәчә јанлышлығы даһа бөјүк олур. Буржуазија тәрәфиндән исә бу идејаны јеритмәк, буна көмәк етмәк үчүн мүмкүн олан вә мүмкүн олмајан һәр иш көрүлүр. Әһали күтләләринин дахили сијасәт саһәсиндәки авамлығына нисбәтән харичи сијасәтә бәләд олмамалары хејли артыг дәрәчәдә јајылмышдыр. Ән азад капиталист өлкәләриндә, ән демократик республикаларда дипломатик әлагә «сирри» мүгәддәс бир шеј кими сахланыр.

Харичи сијасәт «мәсәләләриндә» халг күтләләринин алдадылмасы үсулу мәһарәтлә һазырланмышдыр вә бизим ингилабымыз бу алдатма үзүндән үчгат артыг әзијјәт чәкир. Буржуа гәзетләринин милјонларла ишчиләри алдатма сәһәрини һәр тәрәфә јајыр.

Империалист јыртычыларынын сон дәрәчә варлы вә сон дәрәчә күчлү олан ики групундан бу вә ја дикәри илә бирликдә һәрәкәт етмәли—капитализм варлығы индики харичи сијасәтин әсас мәсәләсини белә гојур. Капиталистләр синфи бу мәсәләни белә гојур. Көһнә капиталист бахышлары вә хурафатыны сахлајан кениш хырда буржуа күтләси дә мәсәләни, әлбәттә, белә гојур.

Капиталист мүнасибәтләри чәрчивәсиндән кәнарда оланлары дүшүнә билмәјән адам үчүн ајдын дејилдир ки, фәһлә синфи шүурлудурса, империалист јыр-

тычыларын *heч бир* групуна тәрәфдар ола билмәз. Әксинә, фәһләләр үчүн алманларла сепарат сүлһ бағламаға мејл көстәрмәк вә ја белә бир сүлһә һәгигәтән хидмәт етмәк иттиһамлары, бүтүн өлкәләрин капиталистләринә гаршы бүтүн өлкәләрин фәһләләринин гардаш иттифагына сәдагәтли олан сосиалистләр әлејһинә ирәли сүрүлән бу чүр иттиһамлар ајдын дејилдир. Бу чүр сосиалистләр (демәли, о чүмләдән дә болшевикләр) һеч бир һалда капиталистләр арасында һеч бир сепарат сүлһә разы ола билмәзләр. Нә алман капиталистләри илә сепарат сүлһ, нә дә инкилис-франсыз капиталистләри илә иттифаг—шүурлу пролетариатын харичи сијасәтинин әсасы будур.

Бу програмын әлејһинә чыхан, «Инкилтәрә вә Франса» илә әлагәнин кәсилмәсиндән горхан бизим меншевикләр вә есерләр харичи сијасәтдә әслиндә капиталист програмыны јеридир, бу програмы «мүгавиләләрә јенидән бахылмасы», «илһагсыз сүлһ» леһинә бәјанатлар вә с. кими кәлиши көзәл ади ибарәләрлә бәзәмәклә јахаларыны гуртармаға чалышырлар. Бүтүн бу хош арзулар бош бир шеј кими галмаға мәһкумдур, чүнки *капитализм* варлыгы мәсәләни гәти шәкилдә гојур: ја груплардан биринин империалистләринә табе олмалы, ја да һәр чүр империализмә гаршы ингилаби мүбаризә апармалы.

Белә бир мүбаризә үчүн мүттәфиглər вармы? Вардыр. Авропанын мәзлум синифләри, ән әввәл, пролетариат; империализмин зүлм етдији халглар, ән әввәл, бизә гоншу олан Асија халглары.

Өзләрини «ингилабчы демократ» адландыран меншевикләр вә есерләр әслиндә әксингилаби вә антидемократик харичи сијасәт јеридирләр. Онлар ингилабчы олсајдылар, Русијанын фәһлә вә кәндлиләринә мәсләһәт көрәрдиләр ки, империализмин зүлм етдији бүтүн халглара вә бүтүн мәзлум синифләрә башчылыг етсинләр.

Горхуја дүшмүш обывателлər буна е'тираз едиб дејирләр: «онда бүтүн галан өлкәләрин капиталистләри Русијаја гаршы бирләшәрләр».—Бу гејри-мүмкүн дејилдир. *«Ингилабчы»* демократын һәр чүр ингила-

би мүһарибәдән имтина етмәјә ихтијары јохдур. Лакин әмәли чәһәтдән белә бир мүһарибә еһтималы аздыр. Инкилис вә алман империалистләри ингилабчы Русијаја гаршы «барыша» билмәзләр. Артыг 1905-чи илдә Түркијәдә, Иранда, Чиндә ингилаба сәбәб олан рус ингилабы мүстәбидләрә гаршы, ханлара гаршы, Түркијәдән алманларын, Түркијәдән, Ирандан, Һиндистандан, Мисирдән вә и. а. инкилисләрин говулмасы үчүн мүстәмләкә вә јарыммүстәмләкә өлкәләринин фәһлә вә кәндлиләри илә һәгигәтән ингилаби иттифаг јаратмаға башлајарса, һәм алман империалистләрини, һәм дә инкилис империалистләрини чох чәтин вәзијјәтә салмыш олар.

Франсыз вә рус сосиал-шовинистләри ингилаба хәјанәт етмәләрини гурултулу бир мисал илә пәрдәләмәк үчүн 1793-чү или мисал кәтирмәји севирләр. Биздә дүшүнмәк дә истәмирләр ки, Русијанын *һәгигәтән* «ингилаби» демократијасы мәзлум вә керидә галмыш халглар һаггында мәһз 1793-чү ил *руһунда* һәрәкәт едә биләр вә һәрәкәт етмәлидир.

Империалистләрлә «иттифаг», јә'ни онлардан биабырчы бир шәкилдә асылы олмаг,—капиталистләрин вә хырда буржуаларын харичи сијасәти белә дир. Бүтүн вә һәр чүр империалистләрә гаршы габагчыл өлкәләрин ингилабчылары илә бүтүн мәзлум халгларла иттифаг—пролетариатын харичи сијасәти белә дир.

«Правда» № 81,
27 (14) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ЗИДДИЈЈӘТЛИ МӨВГЕ

Гурултајын бу күн гәзетләрдә дәрч олунан вә бизим партијаны писләјән гәтнамәсини һәр бир шүурлу фәһлә вә әскәр, шүбһәсиз, Үмумрусија Советләр гурултајына партијамызын бәјанаты илә, ајын 11-дә е'лан едилән вә бу күн «Правда»да дәрч олунан бәјанатла мүгајисә едәчәкдир[120].

Гурултај башчыларынын зиддијјәтли мөвгеји онларын гәтнамәсиндә ашкара чыхмыш вә бизим бәјанатда хүсусилә ајдын көстәрилмишдир.

Гурултај гәтнамәсинин биринчи вә ән мүһүм маддәсиндә белә дејилир: «Русија ингилабынын мүвәффәгијјәт вә гүввәсинин әсасы бүтүн ингилаби демоктаријанын—фәһлә, әскәр вә кәндлиләрин—бирлијидир». Бурада «бирлик» дејиләркән, *әксингилаба гаршы мүбаризә бирлији нәзәрдә* тутулсајды, әлбәттә, бу маддә, шүбһәсиз, доғру оларды. Бәс «фәһләләрин, әскәрләрин вә кәндлиләрин» мүәјјән бир һиссәси өз башчылары васитәсилә әксингилабла блок дүзәлдиб бирләширсә, онда нечә етмәли? Ајдын дејилдирми ки, «демократијанын» мәһз *бу* һиссәси *шиддә* даһа «ингилабчы» олмур?

Јәгин халгчылар (есерләр) вә меншевикләр «фәһләләрин, әскәрләрин вә кәндлиләрин» бу вә ја дикәр һиссәсинин әксингилабла «бирләшмәсинин» куја мүмкүн олмасы, куја ағласыған шеј олмасы фикринә тәкчә јол вермәјимиздән һиддәтләнәчәкләр.

Бу чүр һиддәтләнмә васитәсилә бизим дәлилләримизи пәрдәләмәјә вә мәсәләнин маһијјәтини өрт-басдыр етмәјә чалышанлара биз һәмин гәтнамәнин 3-чү

маддәсини садәчә көстәрмәклә чаваб верәрик: «*...варлы синифләрин* әксингилабчы тәбәгәләринин *мүгавимәти артыр*». Бах бу әмәли мүлаһизәдир! Бах: буржуазијанын вә ја капиталистләрлә мүлкәдарларын («варлы синифләрин» әвәзиндә; хырда буржуазијанын варлы һиссәси дә бу синифләрә аиддир) демәк тамамилә доғру оларды.

Буржуазијанын мүгавимәти, шүбһәсиз, артыр.

Лакин Мүвәггәти һөкумәтдә чохлуг да мәһз буржуазијанын әлиндәдир, есерләрин вә меншевикләрин башчылары да тәкчә үмумсијаси мә'нада дејил, һабелә тәшкилат чәһәтдән дә бир органда, бир һөкумәтдә онунла *бирләшмишләр!*

Совет башчыларынын зиддијјәтли мөвгејинин әсасы бундадыр, онларын бүтүн сијасәтиндәки мүтәрәддидлијин әсас мәнбәји бундадыр: онлар һөкумәт васитәсилә буржуазија илә иттифагдадырлар, онлар һөкумәтдә буржуазијадан олуб чохлуг тәшкил едән назирләрә табедирләр—ејни заманда да онлар е'тираф етмәјә *мәчбурдурлар* ки, «варлы синифләрин әксингилабчы тәбәгәләринин мүгавимәти артыр»!!

Ајдындыр ки, белә бир вәзијјәтдә ингилабчы пролетариат партијасы бәднам «ингилаби» (ишдә дејил, сөздә) демократијанын «бирлијини» јалныз «шәртлә» гәбул едә биләр. Әкәр о әксингилаба гаршы мүбаризә едирсә, биз онунла бирлик тәрәфдарыјыг. Әкәр о әксингилабла бирләшәрсә, биз онунла бирлик тәрәфдары *дејилик*.

Һәјат мәһз әксингилабчы буржуазијанын «артмагда олан мүгавимәти» мәсәләсини гаршыја гојмушдур: «ингилаби демократијанын бирлији вә ја һәрәкәт һәмрә'лији» һаггындакы үмуми ибарәләрлә бу башлыча вә әсас мәсәләнин *үзәриндән кечмәк* вә онун бир һиссәсинин әксингилабла бирлијини вә ја һәмрә'лијини өрт-басдыр етмәк мәнтигсиз вә ағылсыз бир ишдир.

Бурадан ајдындыр ки, бизим нүмајиши «кизли» нүмајиш олараг писләмәк һаггында, јалныз Советләрин ичазәси вә ја разылығы илә күтләви чыхышлара вә нүмајишләрә јол верилә билмәси һаггында гурултајын гәтнамәсиндәки бүтүн мүһакимәләр, принси-

пиал әсаслара көрә өз-өзүнә боша чыхыр. Бу мүhакимәләрин hеч бир әhәмијјәти јохдур. Үмумрусија гурултајына бәјанатымызда артыг дејилдији кими, пролетар партијасы бунлары hеч бир заман гәбул етмәјәчәкдир. Чүнки hәр чүр нүмајишләр, әкәр динч нүмајишдирсә, бунлар *јалныз* тәшвигат демәкдир вә тәшвигаты гадаған етмәк вә ја тәшвигат бирлијини гәбул етдирмәк олмаз.

Гәтнамә рәсми чәhәтдән daha зәнфдир. Гадаған етмәк вә ја сәрәнчам вермәк үчүн дөвләтдә hакимијјәт башында дурмаг лазымдыр. Индики Совет башчылары олан чәнаблар, hакимијјәт башына кечин,—сиз бизим әлејhдарымыз олсаныз да, биз буна тәрәфдарыг,—онда сизин гадаған етмәк вә ја сәрәнчам вермәјә hаггыныз олар. Нә гәдәр ки, сиз үмумдөвләт hакимијјәти башында дејилсиниз, нә гәдәр ки, сиз буржуазијадан олан 10 назирин сизин үзәриниздә hаким олмасына дөзүрсүнүз,—сиз өз зәифлик вә гәтијјәтсизлијиниз ичәрисиндә долашыб галмышсыныз.

«Ајдын билдирилмиш ирадә» вә с. hаггындакы ибарәләрлә ја hаха гуртармаг олмаз: әкәр ирадә дөвләт ирадәсидирсә, *hакимијјәт* тәрәфиндән гојулан *ганун* шәклиндә ифадә олунмалыдыр; јохса «ирадә» бош бир сәслә hаваја hај-күј салмаг демәкдир. Чәнаблар, сиз *ганун* hаггында дүшүндүкдә исә дәрhал јада салмаја билмәзсиниз ки, азад республикаларын конститусијасы hәр hансы бир партијаја, hәр hансы бир група динч нүмајишләри вә hәр чүр күтләви чыхышлары гадаған едә *билмәз.*

Мөвгејин зиддијјәтли олмасы ингилаби идеjаларда,—әксингилаба гаршы мүбаризә идеjаларында,—дөвләт (конститусија) идеjаларында,—үмумијјәтлә hүгуги идеjаларда там бир гәрибәлик jаратды. Партијамыза гаршы вәhши сөјүшләр арадан галхдыгда, hеч бир шеј, гәтијјән бир шеј галмады!

Бизим нүмајиш тәшәббүсүмүзә гаршы вәhши сөјүшләрдән сонра—нүмајиш... бир hәфтә сонраја тә'јин едилир.

«Правда» № 81,
27 (14) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

УКРАЈНА

Јени, коалисијалы, Мүвәггәти һөкүмәтин сијасәтинин боша чыхмасы кетдикчә даһа габарыг шәкилдә көрүнмәкдәдир. Украјнанын гурулмасы һаггында Украјна Мәркәзи радасы[121] тәрәфиндән верилән вә 1917-чи ил ијунун 11-дә Үмумукрајна әскәри гурултајы тәрәфиндән гәбул едилән «универсал акт» бу сијасәти ачыгча ифша едир вә онун боша чыхдығыны сәнәд васитәсилә тәсдиг едир.

Һәмин актда дејилир: «Гој Украјна халгы, бүтүн Русијадан ајрылмадан, Русија дөвләти илә әлагәни кәсмәдән өз торпағында өз јашајышыны истәдији кими горумаг һүгугуна малик олсун... Бурада, Украјнада гајда гојулмасы үчүн әсас тәшкил едәчәк бүтүн ганунлары јалныз бизим Украјна мәчлисинин вермәјә ихтијары вардыр; бүтүн Русија дөвләти мигјасында гајда гојулмасы үчүн әсас тәшкил едәчәк ганунлар исә Үмумрусија парламенти тәрәфиндән верилмәлидир».

Бу сөзләр тамамилә ајдындыр. Бурада тамамилә ашкар дејилмишдир ки, һазырда Украјна халгы Русијадан ајрылмаг истәмир. О, «Үмумрусија парламентинин» зәрурилијини вә али һакимијјәтини һеч дә инкар етмәдән мухтариҷҷәт тәләб едир. Сосиалистләр һәлә бир јана дурсун, һеч бир демократ Украјна тәләбләринин тамамилә гануни олдуғуну инкар етмәјә чәсарәт етмәз. Һабелә һеч бир демократ Украјнанын азад сурәтдә Русијадан ајрылмасы *һүгугуну* да инкар едә билмәз: мәһз бу һүгугун сөзсүз гәбул едилмәси вә јалныз бу, украјналыларла великоросларын

азад иттифагы леһинә, ики халгын *көнүллү сурәтдә* бир дөвләтдә бирләшмәси леһинә тәшвигат апармаг имканы верир. Мәһз бу һүгугун сөзсүз гәбул едилмәси вә јалныз бу, бир-бири илә һәм дил, һәм әразн, һәм характер, һәм дә тарих чәһәтдән чох јахын олан халглары *бир-биридән узаглашдырмаг* үчүн *әлиндән кәлән* етмиш олан мәнфур кечмиш чаризм галыгларыны ишдә тамамилә ахырадәк мәһв едә биләр. Мәнфур чаризм великоруслары Украјна халгынын чәлладларына чевирирди, һәтта украјналы балаларынын өз ана дилиндә данышыб охумасыны да гадаған едәнләрә гаршы онда нифрәт доғмасына сәбәб олурду.

Русијанын ингилаби демократијасы һәгигәтән ингилаби вә һәгигәтән демократија олмаг истәјирсә, бу кечмишлә әлагәни кәсмәли, өзүнә, Русија фәһлә вә кәндлиләринә Украјна фәһлә вә кәндлиләринин гардашлыг е'тимадыны бәрпа етмәлидир. Украјнанын һүгугларыны, о чүмләдән дә азад сурәтдә ајрылмаг *һүгугуну* тамамилә гәбул етмәдән буну етмәк олмаз.

Биз хырда дөвләтләр олмасынын тәрәфдары дејилик. Биз бүтүн өлкәләрин фәһләләринин һәм «өз» капиталистләринә, һәм дә үмумијјәтлә бүтүн өлкәләрин капиталистләринә гаршы ән сых иттифагына тәрәфдарыг. Лакин бу иттифагын мәһз көнүллү иттифаг олмасы үчүн рус фәһләси һеч бир шејдә бирчә дәгигәлијә дә нә рус буржуазијасына, нә дә Украјна буржуазијасына инанмајараг, инди украјналыларын ајрылмаг һүгугуна тәрәфдар олур вә өз достлуғуну онлара *гәбул етдирмәк дејил,* онлары бәрабәр тәрәф һесаб етмәклә, сосиализм уғрундакы мүбаризәдә онлары мүттәфиг вә гардаш һесаб етмәклә *бу достлуғу газаныр.*

* * *

Гәзәбләнмиш, һиддәтиндән ағлыны јарыја гәдәр итирмиш буржуа әксингилабчыларынын гәзети олан «Речь» украјналылар үзәринә, онларын «өзбашына» гәрары үзәринә вәһшичәсинә һүчум едир. «Украјна-

лыларын һәрәкәти» куја «гануна гаршы билаваситә чинајәтдир вә буна гаршы дәрһал ағыр гануни чәза вермәлидир». Бәһшиләшмиш буржуа әксингилабчыларының бу сөзләринә әлавә едиләси бир шеј јохдур. Рәдд олсун буржуазија әксингилабчылары! Јашасын азад Украјнанын азад фәһлә вә кәндлиләри илә ингилабчы Русија фәһлә вә кәндлиләринин азад иттифагы!

«Правда» № 82,
28(15) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ҚАВЕНЈАҚЛАР ҺАНСЫ СИНФИ МӘНБӘДӘН ТӨРӘЈИРЛӘР ВӘ «ТӨРӘЈӘЧӘҚЛӘР»?

Меншевик партијасынын органы олан «Рабочая Газета»нын 80-чи №-синдә бизим һаггымызда јазылмышды: «Әсл Қавенјак төрәјәчәји заман биз сизинлә бирликдә, сизинлә бир сырада мүбаризә едәчәјик», бу партијанын үзвү назир Серетели өз бәднам нитгиндә һәтта Петроград фәһләләрини тәрксилаһ етмәклә һәдәләмәк дәрәчәсинә чатмышды.

«Рабочая Газета»дан кәтирилән парча Русијада һакимијјәт башында олан һәр ики партијанын, һәм меншевик, һәм дә есер партијасынын әсас сәһвләрини хүсусилә ајдын сурәтдә ачыб көстәрир, буна көрә дә она диггәт верилмәлидир. Сиз Қавенјакы вахтында вә ја лазыми јериндә ахтармырсыныз—һөкумәт органынын јеритдији мүһакимәнин мә'насы будур.

Қавенјакын синфи ролуну јада салаг. 1848-чи илин февралында Франсада монархија деврилди. Буржуа республикачылары һакимијјәт башына кәлдиләр. Бизим кадетләр кими, онлар да «гајда-ганун» истәјир вә буну дејиркән, күтләләрә зүлм едән монархија аләтләринин: полисин, даими ордунун вә имтијазлы мә'мурларын бәрпа олунмасы вә мөһкәмләнмәсини нәзәрдә тутурдулар. Бизим кадетләр кими, онлар да ингилаба сон гојмаг истәјир, о заман һәлә олдугча тутгун «сосиал» (јә'ни сосиалист) чәһдләр едән ингилабчы пролетариата нифрәт бәсләјирдиләр. Бизим кадетләр кими, онлар да Франса ингилабынын бүтүн

Авропаја јајылмасы сијасәтинә, буну дүнја пролетар ингилабына чевирмәк сијасәтинә амансыз бир дүшмәнчиликлә јанашырдылар. Бизим кадетләр кими, онлар да Луи Бланын хырда буржуа «сосиализминдән» мәһарәтлә истифадә едиб ону назир етдиләр, о, сосиалист фәһләләрин башчысы олмаг истәдији һалда ону буржуазијанын әлавәсинә, гујруғуна чевирдиләр.

Һаким синфин синфи мәнафеји, мөвге вә сијасәти белә иди.

Дикәр әсас ичтимаи гүввә тәрәддүд едән, гырмызы кабусдан горхуја дүшән, «анархистләрә» гаршы һајкүјә үјан хырда буржуазија иди. Хәјалпәрәстлијә үјуб чүмләпәрдазлыгла «сосиалист» адландырылан, өзүнү һәвәслә «сосиалист демократијасы» адландыран (инди һәтта есерләрлә бирликдә меншевикләр дә мәһз бу истилаһы гәбул едирләр!) хырда буржуазија ингилабчы пролетариатын рәһбәрлијинә инанмагдан горхур вә баша дүшмүрдү ки, бундан горхмагла өзүнү буржуазијаја инанмаға мәһкум едир. Чүнки буржуазија илә пролетариат арасында гызғын синфи мүбаризә кетдији бир чәмијјәтдә, хүсусилә бу мүбаризәни ингилаб лабүд сурәтдә кәскинләшдирдији бир шәраитдә «орта» хәтт ола *билмәз*. Хырда буржуазијанын синфи мөвгеји вә сә'јләринин бүтүн мәһијјәти исә мүмкүн олмајан бир шеји истәмәкдән, мүмкүн олмајан бир шејә, јә'ни мәһз белә бир «орта хәттә» чан атмагдан ибарәтдир.

Үчүнчү һәлледичи синфи гүввә буржуазија илә «барышмаға» дејил, она галиб кәлмәјә, ингилаби горху билмәдән ирәлијә доғру, һәм дә бејнәлхалг мигјасда инкишаф етдирмәјә чан атан пролетариат иди.

Кавенјакы *доғурмуш олан* објектив тарихи зәмин мәһз белә иди. Хырда буржуазијанын тәрәддүдләри бу буржуазијаны фәал бир хадим ролундан «узаглашдырды» вә онун пролетарлара инанмаға горхмасындан истифадә едән франсыз кадети, кенерал Кавенјак Парис фәһләләрини *тәрксилаһ етмәјә,* онлары күтләви сурәтдә күллələмәјә башлады.

Ингилаб бу тарихи күлләбаранла битди; сајча үс-

түн олан хырда буржуазија буржуазијанын сијаси чәһәтдән ачыз бир гуjруғу иди вә белә дә галмышды, буна көрә дә үч илдән сонра Франсада јенә дә сезарист монархијасы хүсусилә ијрәнч бир шәкилдә бәрпа едилди.

Ијунун 11-дә Серетелинин ачыгча кадет Кавенјакларындан илһам алыб сөjләдиjи (бәлкә, билаваситә буржуа назирләриндән илһам алыб сөjләдиjи, бәлкә дә, долаjы jолла буржуа мәтбуатынын вә буржуа ичтимаи фикринин көстәриши илә сөjләдиjи,—бу фәргин әһәмиjjәти jохдур) тарихи нитг мәһз она көрә диггәтәлаjигдир, мәһз она көрә тарихи бир нитгдир ки, Серетели бүтүн хырда буржуазијанын, һәм есер, һәм дә меншевик хырда буржуазијасынын «кизли хәстәлиjини» мисилсиз бир садәлөвһүлүклә *ағзындан гачырмышдыр*. Бу «кизли хәстәлик», 1-чиси, мүстәгил сијасәт jеритмәjи әсла бачармамагдан; 2-чиси, ингилабчы пролетариата инанмаға вә *онун* мүстәгил сијасәтинә сәдагәтлә көмәк етмәjә горхмагдан; 3-чүсү, буна көрә дә лабүд сурәтдә кадетләрә вә ја үмумиjjәтлә буржуазијаја табе олмаға *(jә'ни Кавенјаклара табе олмаға)* доғру jуварланмагдан ибарәтдир.

Мәсәләнин маһиjjәти бундадыр. Шәхсән Серетели вә ја Чернов, һәтта Керенски дә Кавенјак ролуну ојнамаjачагдыр—бундан өтрү башга адамлар тапылыб лазыми вахтда рус Луи Бланларына: «чәкилин» дејирләр; лакин Серетели вә Черновлар мәһз Кавенјакларын мејдана кәлмәсинә имкан верән вә буну зәрури едән хырда буржуа сијасәтинин башчыларыдыр.

«Әсл Кавенјак төрәjәчәjи заман биз сизинлә олачағыг»—көзәл вә'ддир, чох көзәл ниjjәтдир! Анчаг тәәссүф ки, бу, сентименталвә ја горхаг хырда буржуазијанын синфи мүбаризәни баша дүшмәмәси кими типик бир һадисәни көстәрир. Чүнки Кавенјак бир тәсадүф дејилдир, онун «мејдана чыхмасы» jеканә бир һадисә дејилдир. Кавенјак синфин (әксингилабчы буржуазијанын) нүмаjәндәсидир, онун сијасәтини jеридир. Чәнаб есер вә меншевикләр, сиз дә артыг *инди* мәһз бу синфә, мәһз бу сијасәтә көмәк едирсиниз!

Һазырда өлкәдә ачыгча әксәриjjәт тәшкил етдиjиниз һалда, бу синфә вә онун сиjасәтинә *сиз* һөкүмәтдә *үстүнлүк* верирсиниз, jә'ни онун ишләмәси үчүн чох көзәл бир зәмин jарадырсыныз.

Доғрудан да. Үмумрусиja кәндли гурултаjында, демәк олар, башдан-баша есерләр һөкм сүрүрдүләр. Фәһлә вә әскәр депутатларынын Үмумрусиja гурултаjында чох бөjүк әксәриjjәт есерләрлә меншевикләрин блокуна тәрәфдар иди. Петроград рajон Думаларына сечкиләрдә дә белә иди. Факт көз габағындадыр: инди есерләр вә меншевикләр һаким партиjадыр. Бу һаким партиja исә һакимиjjәти (һөкүмәтдә әксәриjjәти) көнүллү олараг *Кавенjаклар партиjасына* верир!!

Батаглыг олса, гурд-гуш да тапылар. Ингилабын инкишафындан горхан, сәндәләjән, тәрәддүд едән хырда буржуазиja олдугда,—Кавенjакларын мejдана кәлмәси тә'мин едилмишдир.

Инди Русиjада бизим ингилабы 1848-чи ил Франса ингилабындан фәргләндирән бир чох шеjләр: империалист мүһарибәси, даһа габагчыл (о заман Франса үчүн олдуғу кими, даһа кери галмыш дejил) өлкәләрин гоншулуғу, аграр вә милли һәрәкат вардыр. Лакин бунларын һамысы Кавенjакларын мejдана чыхмасынын jалныз формасыны, вахтыны, харичи сәбәбләрини вә с. дәjишдирә биләр. Бунларын һамысы мәсәләнин маһиjjәтини дәjишдирә билмәз, чүнки мәсәләнин маһиjjәти *синифләрин гаршылыглы мүнасибәтиндәдир.*

Сөздә Луи Блан да Кавенjакдан jерлә көj гәдәр узаг иди. Луи Блан да буржуа оксингилабчыларына гаршы ингилабчы фәһләләрлә «бир сырада мүбаризә етмәк» һаггында саjсыз-һесабсыз вә'дләр вермишди. Лакин ejни заманда һеч бир марксист тарихчи, һеч бир сосиалист шүбһә едә билмәз ки, Луи Бланларын мәһз зәифлиjи, мүтәрәддидлиjи, буржуазиjаjа инанмасы Кавенjакын мejдана кәлмәсинә сәбәб олду, онун мүвәффәгиjjәт газанмасына сәбәб олду.

Кадетләр башда олмагла рус буржуазиjасынын әксингилабчылығындан вә хырда буржуа есер вә меншe-

вик партијаларынын сәндәләмәсиндән, горхаглығындан, тәрәддүдләриндән лабүд сурәтдә меjдана кәлән рус Кавенjакларынын галиб кәлә4әjи вә ја мәғлуб олачағы анчаг ингилабчы Русија фәһләләрinин мәтанәт вә сајыглығындан, онларын күчүндән асылыдыр.

«Правда» № 83,
29 (16) иjун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

АР ОЛСУН!

Көрүн бу күн «Новая Жизнь» гәзетинин баш мәгалә јазаны чәнаб Стан. Волски ахыры кәлиб һара чыхмышдыр:

«...Бөјүк халгларын кичик халглары әсарәт алтына алмаг һүгугуну инкар едиркән сосиализм һеч бир заман әкс һәрәкәт тәрзини: кичик халглар тәрәфиндән бөјүк халгларын әсарәт алтына алынмасыны мәсләһәт көрмәмишдир. Һалбуки Украјна радасынын програмы олмаса да, һәр һалда онун тактикасы Умумрусија демократијасынын ирадәсинә гаршы мәһз белә бир вораклылыг көстәрмәкдән, бирка ингилабы-демократик ишн инкар етмәкдән, синфи мүбаризәни милли дүшмәнчиликлә әвәз етмәкдән ибарәтдир...».

Көрүн «Новая Жизнь»ин хырда буржуа бошбоазларынын тәрәддүдләри һара—ачыг гаракүруһчулуға кәлиб чыхыр! Ахы анчаг дүнән Меншиковлар вә сарағакүн Катковлар украјналыларын өз сејминә, өз назирләринә, өз гошунуна, өз малијјәсинә вә саирәјә малик олмаг арзусуну рус халгынын «әсарәт алтына алынмасы» адландыра биләрдиләр!

Ширин вә демәк олар марксистчәсинә сөзләрлә рәвнәгләндирилмиш олан ијрәнч великорус шовинизми,— назир В. Черновун, ч-б Волскинин вә «Рабочая Газета»нын тәблиғаты бундан ибарәтдир.

«Правда» № 83,
29 (16) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ӘКСИНГИЛАБА ГАРШЫ НЕЧӘ МҮБАРИЗӘ ЕТМӘЛИ

Һәлә бир нечә күн бундан әввәл назир Серетели өз «тарихи» нитгиндә демишди ки, һеч бир әксингилаб јохдур. Бу күн һөкумәт гәзети «Рабочая Газета» «Дәһшәтли әламәтләр» мәгаләсиндә тамамилә башга бир дил илә данышыр.

«Өз гүввәләрини сәфәрбәрлијә алан әксингилабын әламәтләри ачыгча һисс олунмагдадыр».

Нәһаҗәт, фактын өзүнү дә олса е'тираф етдијинизә көрә саг олун.

Лакин һөкумәт органы даһа сонра сөзүнә давам едиб дејир: «Онун (әксингилабын) гәрарҝаһы бизә мә'лум дејилдир, онун мүтәшәккиллик дәрәчәси бизә мә'лум дејилдир».

Бәс белә! Сизә әксингилабын гәрарҝаһы мә'лум дејилдир? Ичазә верин, бу билмәдијиниз шејдә сизә көмәк едәк. Чәнаблар, тәшкил едилмәкдә олан әксингилабын гәрарҝаһы Мүвәггәти һөкумәтдәдир, сизин 6 нәфәр јолдашынызын дахил олдуғу коалисијалы һөкумәтдәдир! Әксингилабын гәрарҝаһы IV Дөвләт думасынын мүшавирә кечирдији бинанын ичәрисиндәдир, орада Милјуков, Родзјанко, Шулкин, Гучков, А. Шингарјов, Мануилов вә К⁰-сы башчылыг едир—коалисијалы һөкумәтдә иштирак едән кадетләр Милјуков вә К⁰-сынын саг әлидир. Әксингилабын гәрарҝаһы бә'зи иртичачы кенераллардан јарадылыр. Исте'фа вермиш олан ајры-ајры јүксәк рүтбә саһибләри әксингилаб гәрарҝаһындадыр.

Әкәр сиз әксингилаба гаршы тәкчә көз јашлары

ахытмаг дејил, онунла мүбаризә етмәк дә истәјирсинизсә, бизимлә бирликдә демәлисиниз: рәдд олсун 10 капиталист-назир...

«Рабочая Газета» даһа сонра көстәрир ки, әксингилабын башлыча силаһы антисемитизми гызышдыран, күтләләри јәһудиләрин үзәринә галдыран мәтбуатдыр. Бу доғрудур. Бәс нәтичә? Чәнаблар, ахы сиз һөкумәт партијасысыныз? Алчаг әксингилаби мәтбуаты чиловламаг үчүн сиз нә етмисиниз? Сиз өзүнүзү «инкилаби демократија» адландырдығыныз һалда, азғын, ачыгча әксингилаби мәтбуата гаршы ингилаби тәдбирләр көрмәкдән имтина едә биләрсинизми? Даһа сонра. Нәјә көрә сиз алчаг әксингилаби мәтбуаты өз башлыча кәлир мәнбәјиндән вә демәли, халгы алдатмаг үчүн истифадә етдији башлыча имкандан мәрһум етмәк үчүн е'ланлары чап едән дөвләт органы јаратмырсыныз? Доғрудан да, нәдән көрмәк олар ки, инди «Новое Время»ны, «Маленькая Газета»ны[122], «Русская Воля»ны вә саир сатгын мәтбуаты чап етмәк үчүн минләрлә адамы һәгигәтән мәһсулдар әмәкдән ајырмаг лазымдыр?

Вар гүввәсини бизим партијаны бәднам етмәјә сәрф едән әксингилаби мәтбуата гаршы мүбаризә үчүн сиз нә етмисиниз? Һеч бир шеј! Сиз өзүнүз партијамызы бәднам етмәјә материал вермисиниз. Сиз солдан олан тәһлүкәјә гаршы мүбаризә илә мәшғул идиниз.

Чәнаблар, сиз әкдијинизи бичирсиниз.

Белә олмушдур вә сиз бүржуазија мөвгеји илә ингилабчы пролетариат мөвгеји арасында тәрәддүд көстәрмәкдә давам етдикчә, белә дә олачагдыр.

«Правда» № 84,
30 (17) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

РУСИЈАДАКЫ ЊАКИМ ПАРТИЈАЛАРЫН МӘҒЛУБИЈЈӘТИ ВӘ УКРАЈНА

Русијанын Њаким партијалары, јә'ни Њөкумәтдә чохлуг тәшкил едән вә игтисадијјатда *капиталын* там Њөкмранлығына малик олан кадетләр, сонра да инди өлкәдә ачыгча чохлуг тәшкил едән (лакин капиталист өлкәсинин Њөкумәтиндә вә игтисадијјатында ачиз олан) есерләр вә меншевикләр, бу Њаким партијаларын *Њамысы* Украјна мәсәләсиндә ачыгча мәғлубијјәтә уғрады, Њәм дә үмумдөвләт мигјасында вә чох бөјүк бир мәсәләдә мәғлубијјәтә уғрады.

Есер вә меншевикләр буна јол вердиләр ки, кадетләрин, јә'ни әксингилабчы буржуаларын Мүвәггәти Њөкумәти өзүнүн ән ади демократик вәзифәсини јеринә *јетирмәди,* Украјнанын мухтариҗјәтинә вә тамамилә азад сурәтдә ајрылмасына *тәрәфдар* олдуғуну е'лан *етмәди.* Бу күн «Дело Народа»да назир Черновун хәбәр вердији кими, украјналылар чох аз бир шеј, мәһз буну тәләб едирдиләр ки, «Мүвәггәти Њөкумәт Украјна халгынын мухтариҗјәт һүгугу *әлејһинә олмадығыны* хүсуси бир актла е'лан етсин». Бу чох кичик вә тамамилә гануни бир тәләбдир, галан икки тәләб дә ејнилә кичикдир: 1) Украјна јерли әһали тәрәфиндән мәркәзи Русија Њөкумәтинә бир нәфәр нүмајәндә сечир; бу тәләбин нә дәрәчәдә кичик олдуғуну белә бир факт көстәрир ки, 1897-чи илдә Русијада великоруслар әһалинин 43%-ни, украјналылар исә 17%-ни тәшкил едирдиләр, јә'ни украјналылар 16 назирә бир назир дејил, алты назир олмасыны хаһиш едә биләрдиләр!! 2) Украјнада «мәркәзи Русија Њөку-

мәтинин јерли әһали тәрәфиндән сечилән бир нәфәр нүмајәндәси» олмалыдыр,—бундан даһа гануни нә ола биләр? Демократ, нәзәриҹҹәнин сүбут етдиҗи вә демократик ингилаблар тәчрүбәсинин тәсдиг етдиҗи белә бир принсипдән нә һагла керн чәкилә биләр: «јерли әһали үчүн јухарыдан тә'јин едилән һеч бир һөкумәт нүмајәндәси олмамалыдыр»??

Мүвәггәти һөкумәтин бу чох кичик вә тамамилә гануни тәләбләри рәдд етмәси әксингилабчыларын мисилсиз бир вичдансызлыгы, вәһши бир һәјасызлыгы иди, великорус «голузорлусу» сијасәтинин әсл тәзаһүрү иди,—есерләрлә меншевикләр исә өз партиҹа програмларына һәгарәтлә јанашараг һөкумәтдә буна дөзүрдүләр вә инди өз гәзетләриндә буну мүдафиә едирләр!! Есерләр вә меншевикләр нә гәдәр рүсвајчылыгла алчалмышлар! Онларын букүнкү «Дело Народа» вә «Рабочая Газета» органларынын һиҗләләри нә гәдәр дә мискиндир.

Һәр ики гәзет украјналылара гаршы вәһши мүлкәдарын бу чүр бағыртыларыны ишләдир: һәрч-мәрчлик, гарышыглыг, «милли мәсәләдә ленинчилик», анархиҗа.

Бағыртылары бир кәнара гоjаг. Маһиҗјәтчә дәлилләр нәдән ибарәтдир?

Онларын јеканә дәлили будур ки, Мүәссисләр мәчлисинә гәдәр нә Украјнанын сәрһәдләрини, нә онун ирадәсини, нә төјчү јығмаг һүгугуну вә и. а. вә с. «дүзкүн» һәлл етмәк олмаз. Онлар «дүзкүнлүјүн тә'мин олунмасыны» тәләб едирләр, «Рабочая Газета»-нын редаксиҗа мәгаләсиндәки бу ифадәдә онларын дәлилләринин *бүтүн маһиҗјәти* верилмишдир.

Лакин, чәнаблар, ахы бу аг јаландыр, әксингилабчыларын ашкар һәјасызлыгыдыр, ахы белә бир дәлил ирәли сүрмәк ишдә ингилабын әсл хаин вә сагтынларына көмәк етмәк демәкдир!!

«Дүзкүнлүјүн тә'мин олунмасы»... һеч олмаса бирчә санијәлиҗә буну дүшүнүн. Русијаныи һеч бир јериндә, *нә мәркәзи һөкумәтдә*, нә дә һеч бир јерли органда (чох кичик бир органдан: Питер рајон думаларындан башга) дүзкүнлүјә тә'минат *јохдур* вә

һәтта гәтијјәп дүзкүнлүк *јохдур.* Дөвләт думасынын вә Дөвләт шурасынын варлығында гәтијјән «дүзкүнлүк» јохдур. Мүвәггәти һөкүмәтин тәркибиндә гәтијјән «дүзкүнлүк» јохдур, чүнки онун тәркиби Русија кәндлиләри, фәһләләри вә әскәрләринин әксәријјәтинин ирадә вә шүуруна гаршы бир һәгарәтдир. Советләрин (фәһлә, кәндли вә әскәр депутатлары Советләринин) тәркибиндә гәтијјән «дүзкүнлүк» јохдур, чүнки бу органлар индијәдәк сечкиләрин там мүкәммәллији вә там демократизми үчүн тә'минат һазырламамышдыр, бу исә *нә бизим партијамыза,* нә дә бүтүн фәһлә вә кәндли күтләсинә бу органлары һазырда халгын әксәријјәтинин ирадәсини *ән јахшы* ифадә едән орган һесаб етмәјә мане олмур. Русијанын һеч бир јеріндә «дүзкүнлүјүн тә'минаты» олмамыш *вә ола да билмәз—вә бу кими ингилаби вахтларда һеч бир заман олмамышдыр,* һамы буну баша дүшүр, һеч кәс башга бир шеј тәләб етмир, һамы бунун лабүд олдуғуну анлајыр.

Јалныз Украјна үчүн «биз» «дүзкүнлүјүн тә'минаты» тәләб едирик!

Чәнаб есерләр вә меншевикләр, сиз Родзјанко вә Милјуковун, Лвов вә Терешшенконун, Некрасов вә Шингарјовун К⁰-сы илә бирликдә башчылыг етдији великорус мүлкәдарлары вә капиталистләринин әксингилаби фәрјадларына ујуб горхудан ағлынызы итирмисиниз. Сиз артыг инди тамамилә, төрәмәкдә олан *(вә «кизләнмиш олан»)* Кавенјакларын горхутдуғу адамларсыныз.

Украјналыларын нә гәрарларында, нә дә тәләбләриндә гәтијјән һеч бир горхулу шеј јохдур, анархија вә һәрч-мәрчлијин әсәр-әламәти дә јохдур. Бу тамамилә гануни вә чох кичик тәләбләрә күзәштә кедин, онда Украјнада да, Русијанын һәр јеріндәкиндән аз нүфуз олмаз, Русијада исә *тәкчә* Советләр нүфузлудур (бунларын да «дүзкүнлүк тә'минаты» *јохдур!!).* Сизә вә Русијанын бүтүн халгларына тәкчә Украјна мәсәләсиндә дејил, *бүтүн* мәсәләләрдә кәләчәк сејмләр, кәләчәк Мүәссисләр мәчлиси «дүзкүнлүк тә'минаты» верәр, чүнки инди Русијада *һеч бир* мәсәләдә

гәтијјән «дүзкүнлүк» јохдур. Украјналылара күзәштә кедин—сағлам дүшүнчә белә дејир, чүнки башга чүр олса пис олар, украјналылары күчлә сахламаг олмаз, јалныз гәзәбләндирмәк олар. Украјналылара күзәштә кедин—онда сиз һәр ики милләт арасында е'тимада, онларын бәрабәр гардаш иттифагына јол ачмыш оларсыныз!

Һаким партија олан есерләр вә меншевикләр Украјна мәсәләсиндә мәғлубијјәтә уғрамышлар, чүнки кадетләрдән олан әксингилабчы Ғавенјаклара үјмушлар.

«Правда» № 84,
30 (17) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ФИТНӘКАРЫ КИЗЛӘТМӘК ҮСТҮНДӘ РОДЗЈАНКО ВӘ ЧУНКОВСКИНИ МӘҺКӘМӘЈӘ ВЕРМӘЛИ!

Фитнәкар Малиновскинин ишинә бахан истинтаг комиссијасынын[123] чыхардыгы нәтичәләрдән көрүнүр ки, бир факт олараг ашағыдакылар мүәјјән едилмишдир:

Һәм Чунковски, һәм дә *Родзјанко* 1914-чү ил мајын 7-дән кеч олмајараг *билмишләр* ки, Малиновски фитнәкардыр[124].

Бу хадимләрдән һеч бири Думада тәмсил олунан сиjаси партијалары вә биринчи нөвбәдә болшевикләри араларында фитнәкар олмасы һаггында *хәбәрдар етмәмишдир!!*

Мәкәр бу чинајәт дејилдирми?

Мәкәр бундан сонра Чунковски вә *Родзјанкону* ләкәсиз вәтәндашлардан һесаб етмәк олармы?

Гој һәр бир сиjаси партија бу барәдә дүшүнсүн, бу барәдә өз фикрини сөjләсин!

«Правда» № 84,
30 (17) ијун 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

СИТАТЛАРЫН ГӘРИБӘ ТӘҺРИФ ЕДИЛМӘСИ[125]

Истинтаг комиссијасынын чыхардығы нәтичәләри дүнән башга гәзетләрдән даһа әтрафлы чап етмиш олан «День» вә «Новая Жизнь» гәзетләриндә мәним ифадәләримдән бир ситат вардыр вә нәтичәләри бә'зи чәһәтләрдән даһа әтрафлы вермиш олан «Биржевка»-да бу ситат јохдур.

Јухарыда көстәрилән һәр ики гәзетдә мәним ифадәләримдән бу сөзләрлә башланан бир ситат чап едилмишдир: «мән бурада фитнәкарлыг олдуғуна инанмырам». Ситатын габағында нөгтәләр јохдур. Брадан белә бир әчаиб вә мә'насыз шеј чыхыр ки, куја мән һазыркы заманда «инанмырам».

Һәр ики гәзетдә ситатын јалныз сон дәрәчә гәрибә шәкилдә тәһриф едилмәси белә бир мә'насызлыға кәтириб чыхара биләрди. Әслиндә исә мән өз ифадәмдә демишдим: «Шәхсән мән дәфәләрлә (Малиновскинин фитнәкарлығынын үстү ачылана гәдәр) белә дүшүнмәли *олмушам:* Азефин әһвалатындан сонра мән һеч бир шеја тәәччүб етмирәм. Лакин мән бурада фитнәкарлыг олдуғуна нәинки сүбут вә дәлил олмадығына көрә, һабелә она көрә «инанмырам ки» (сонра да «День»дә дејилдији кими: Малиновски фитнәкар олсајды, хәфијјә идарәси үмид етдији гәдәр газанмыш олмазды, чүнки бизdә һәр иш ики легал база васитәсилә көрүлүрдү вә и. а.)[126].

Демәли, мәним ифадәләримдә кечмиш замандан данышылыр. «День» вә Новая Жизнь»* ситаты гәрибә

шәкилдә тәһриф етмәклә мәнә белә бир мә'насызлығы исnад вермишләр ки, куја мән һазыркы замандан данышырам.

Белә ликлә дә, мәним һәгигәтдә вердијим ифадәјә тамамилә әкс бир шеј алынмыш олур.

«Правда» № 84,
30 (17) ијун 1917-чи ил
Имза: Н. Ленин

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

---

* Һәр ики гәзетдә даһа бир чап хәтасы вардыр: «болшевикләр силаһлы үсјан дүзәлтмәјәчәкләр», «Дүзәлтмәјәчәкләр» әвәзиндә «куја дүзәлдәчәкләр» олмалыдыр.

ҺАҚИМ ВӘ МӘС'ҮЛ ПАРТИЈАЛАР

Советләр гуруптајы вә кәндли Советинин Ичраиҹә комитәси тәрәфиндән ваһид вә ја федератив Мәркәзи Комитә јарадылмасы јахын күнләрин мәсәләсидир. Бу мәсәлә гаршыја гојулмуш вә бу күн-сабаһ һәлл едиләчәкдир. МҚ тәшкил етмәк үсуллары һаггында есерләрлә меншевикләр арасындакы кичик «чәкишмә» гәтиҹјән диггәтәлајиг дејилдир: ејни дәрәчәдә мүдафиәчилик (ја'ни гарәтчи мүһарибәјә јардым етмәк) вә назирчилик, ја'ни әксингилабчы бурҗуазија һөкүмәтинә јардым етмәк нөгтеји-нәзәриндә дуран икн партијанын бу мүбаризәси чох чүзи бир шеједир.

Әввәлки дөврләрдән фәргли олараг, ән јени сијаси дөврү көстәрән ахырынчы бир әламәт олмаг е'тибарилә МҚ јарадылмасынын чох бөјүк әһәмиҹјәти вардыр. Ән јени сијаси дөврүн хүсусиҹјәти бунунла тамам ајдын олур ки, әһалинин әксәриҹјәти инди, мә'лум олдуғу кими, бир-бирләри илә блок дүзәлтмиш есер вә меншевик партијаларынын ардынча кедир.

Үмумрусија кәндли Совети вә әскәр вә фәһлә депутатлары Советләринин ичлас кечирән Үмумрусија гуруптајы Питердә рајон думаларына сечкиләрлә әлагәдар олараг белә бир факты гәти мүәјјән етдиләр ки, есерләрлә меншевикләрин блоку *Русијада һаким партијадыр.*

Инди бу блок халг ичәрисиндә ачыгча чохлуг газанмышдыр. Шүбһә ола билмәз ки, Советләрин инди јарадылмагда олан ваһид вә ја федератив Мәркәзи

Комитәсиндә дә (вә ја Советләр Советиндә—ады, көрүнүр, һәлә һәлл едилмәмишдир) чохлуг бу блокун әлиндә олачагдыр.

Есер вә меншевикләр һаким вә мәс'ул партијалардыр.

Ән јени сијаси дөврүн әсас факты бундан ибарәтдир. Әкәр Питердәки сечкиләрә гәдәр, кәндли гурултајына гәдәр, Советләр гурултајына гәдәр меншевикләр вә есерләр куја әксәриҗҗәтин ирадәсинин мә'лум олмамасы, куја кадетләрин дә әксәриҗҗәтә јахын олмасы вә саирә вә и. а. кими азачыг да олса һәгигәтә бәнзәјән бир бәһанә архасында кизләнә билирдиләрсә, инди бу кәләкләр мүмкүн дејилдир. Бә'зиләри тәрәфиндән сүн'и сурәтдә сахланылан думан дағылмышдыр.

Чәнаб есерләр вә меншевикләр, сиз чохлуг тәшкил едирсиниз, сиз һаким партијаларсыныз вә ја, даһа доғрусу, һаким блоксунуз. *Сиз мәс'улсунуз.*

Инди үмумиҗҗәтлә тәблиғат вә тәшвигатда, хүсусилә Мүәссисләр мәчлиси сечкиләр кампанијасында бизим башлыча вәзифәмиз инди өлкәмизин сијасәтинә һаким партија олан есер вә меншевикләрин мәс'ул олдугларыны кениш фәһлә вә кәндли күтләләринә ән әтрафлы, әмәли вә ајдын шәкилдә баша салмагдан ибарәтдир. Индиҗәдәк бу башга чүр иди, чүнки бир партија олмаг е'тибарилә онлар һәлә өзләринин әксәриҗҗәтини мүәҗҗән етмәмишдиләр вә кадетләр һаким олдуглары заман өзләрини һәвәслә «мүхалифәт» кими көстәрдиләр. Инди бу шүбһәсиз беләдир: чохлуг есер вә меншевикләрин тәрәфиндәдир.

Онлар өлкәнин бүтүн сијасәтинә мәс'улдурлар.

Инди онлар «коалисијалы һөкумәтин» ај јарымдан бәри давам едән һөкмранлығынын нәтичәләри үчүн мәс'улдурлар.

Онлар һөкумәтдә назирләрин чохунун әксингилабчы буржуазија партијасындан олмасы үчүн мәс'улдурлар. Һәр кәс билир, көрүр, һисс едир ки, Советләр гурултајынын вә Үмумрусија кәндли Советинин *разылығы олмадан* бу чүр назирләр бирчә күн дә гала билмәздиләр.

Есер вә меншевикләр сијасәтин кетдикчә даһа кәскин вә даһа бәрк һисс олунан, күтләләр гаршысында кетдикчә даһа ајдын бир шәкилдә өзүнү көстәрән әсас зиддијјәтләри үчүн мәс'улдурлар.

—Сөздә ишғалчылыг мүһарибәси «писләнилир» вә илһагсыз сүлһ «тәләб едилир». Ишдә әсл ишғалчыларла—Инкилтәрә, Франса вә с. империалистләри илә иттифагда мәһз ишғалчылыг мүһарибәси давам етдирилир. Ишдә, рус мүлкәдарлары вә капиталистләринин варланмасы үчүн II Николај тәрәфиндән бағланмыш кизли гарәтчи мүгавиләләрә ујғун олараг, һәмин мүттәфигләрин тәләби илә һүчума һазырлыг апарылыр.

Ишдә илһаг сијасәти, јә'ни халглары (Албанија, Јунаныстан) бир дөвләтә вә ја империалистләрин бир групуна зорла бирләшдирмәк сијасәти јеридилир,—илһаг сијасәти «ингилабчы» олан (лакин әксингилаби јол илә кедән) Русија *дахилиндә* дә јеридилир, Финландија вә Украјна илә һәгигәтән азад, һәгигәтән бәрабәр олан, шүбһәсиз, һәм мухтариҷҷәт, һәм дә ајрылмаг һүгугу олан халглар кими дејил, илһаг едилмиш халглар кими рәфтар едилир.

—Блокун назири Пешехоновун ловғалыгла дедији кими, сөздә «капиталистләрин мүгавимәти, көрүнүр, гырылмышдыр». Ишдә исә һətта Советләр гурултајынын гәтнамәси дә е'тираф етмәјә мәчбурдур ки, «варлы синифләрин» (јә'ни 16 назирдән 10 капиталист назири олан вә өлкәнин игтисадиҷҷатында һәгигәтән там һөкмран олан әксингилабчы буржуазијанын) «мүгавимәти артыр».

—Сөздә нәзарәт вә тәнзим етмәк, мәнфәәтин 100%-нин алынмасы вә'д едилир (назир Скобелев). Ишдә исә ај јарым әрзиндә гәтиҷҷән һеч бир шеј көрүлмүр! Нә локаутчу капиталистләрә гаршы, нә соҷғунчу мөһтәкирләрә вә сифаришләрдән варланмаг пәһләванларына гаршы, нә дә банк башчыларына гаршы гәтиҷҷән һеч бир әмәли вә чидди аддым атылмыр!!

Бу биабырчы зиддијјәтләрин сијаһысыны узатмајаг, көстәриләнләр дә **кифајәтдир.**

Дағынты башланмышдыр. Бөһран јахынлашыр. Фә-

лакәт сүр'әтлә кәлир. Меншевикләр вә есерләр капиталистләри утандырыр, мәнфәәтин 100%-ни онларын әлиндән алмагла һәдәләјир, капиталистләрин мүгавиmәтинин гырылмасы илә ловғаланыр, гәтнамәләр вә лајиһәләр, лајиһәләр вә гәтнамәләр јазырлар.

Фәлакәт јахынлашыр. Бунун *бүтүн* мәс'улијјәти есерләрлә меншевикләрин һаким блоку үзәринә дүшәчәкдир.

«Правда» № 85,
1 ијул (18 ијун) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән
чап олунур

ДАҺА БИР КОМИССИЈА

Игтисади позғунлуг артыг башланмышдыр. Буржуазија бүтүн чәбһә боју һүчум едир. Гәти тәдбирләр лазымдыр.

Мүвәггәти һөкумәт нә етмәк фикриндәдир?

Русијаны хилас етмәк үчүн, игтисади позғунлуға гаршы мүбаризә үчүн, тәсәррүфат һәјатыны гајдаја салмаг үчүн о, јени бир тәшкилат лајиһәси дүзәлтмиш, игтисади дағынтыја гаршы мүбаризә үчүн әтрафлы план һазырламышдыр.

«Халг тәсәррүфатынын вә әмәјин тәшкили» саһәсиндә бүтүн ишләрә *Игтисади шура* башчылыг едәчәкдир.

Нәһајәт, тәдбирләр көрүлүр вә сөздән ишә кечирләр. Чох көзәл, бунун вахты чохдан чатмышдыр!

Бәс бу *Игтисади шуранын* тәркиби кимләрдән ибарәтдир?

Игтисади позғунлуға гаршы ким мүбаризә едәчәк, капиталистләрин, саһибкарларын, заводчуларын вә фабрикчиләрин чинајәткар сијасәтинә гаршы ким мүбаризә апарачагдыр?

Белә мә'лум олур ки, һәмин шурада бөјүк әксәријјәт капиталистләрдән олачагдыр. Бу бир истеһза дејилдирми?!

Һәмин мө'тәбәр органын тәркиби беләдир:

Буржуа назирләр	6
Капиталистләрин (банклар, биржа тичарәти, кәнд тәсәррүфаты вә с. шурасының) нүмајәндәләри	9
Јекуну	15

Фәһләләрдән (фәһлә вә әскәр депутатлары Советиндән) 3
Һәмкарлар иттифагларындан 3
Кәндли депутатларындан 3

Јекуну 9

Бундан әлавә, һәрби назир, әмәк назири вә 3 нәфәр дә кооперативләрдән дахил олур.

Көрдүјүмүз кими, мәсәләләри капиталистләр һәлл едәчәкләр.

Бундан башга, даһа бир орган јарадылачагдыр ки, онун да ән јахшы һалда нә хејри, нә дә зәрәри олачагдыр.

Бундан әлавә, адәтән олдуғу кими, сајсыз-һесабсыз комиссијалар, јардымчы комиссијалар, комитәләр вә с. јарадылыр.

Игтисади позғунлуға гаршы бу чүр мүбаризә апармаг фикриндәдирләр.

Балығы суја бурахмышлар...

«Правда» № 85,
1 ијул (18 ијун) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ИЈУНУН ОН СӘККИЗИ

Ијунун он сәккизи, һәр һалда, рус ингилабынын тарихинә дөнүш күнләриндән бири кими дахил олачагдыр.

Синифләрин гаршылыглы мөвгеји, онларын бирбиринә гаршы мүбаризәсиндәки нисбәти, хүсусилә партијаларын күчүнә нисбәтән онларын күчү,—бунларын һамысы базар күнү нүмајишиндә о гәдәр ајдын, о гәдәр парлаг, о гәдәр гәти бир сурәтдә ашкара чыхды ки, кәләчәк инкишаф һәр нечә вә нә кими сүр'әтлә давам етсә дә, шүурлулуг вә ајдынлыг чәһәтдән чох бөјүк фајда көтүрүлмүшдүр.

Нүмајиш болшевик суи-гәсдчиләр һаггындакы бош данышыглары бир нечә саатда бир овуч күл кими көјә совурду вә гәти бир ајдынлыгла көстәрди ки, Русија зәһмәткеш күтләләринин габагчыл дәстәси, пајтахтдакы сәнаје пролетариаты вә орадакы гошунун чох бөјүк әксәријјәти һәмишә партијамыз тәрәфиндән мүдафиә едилән шүарлара тәрәфдардыр.

Фәһлә вә әскәр баталјонлары низамла иҹәлиләјир. Јарым милјона гәдәр адам нүмајиш едир. Јекдилликлә әлбир һүчум кечирилир. Шүарлар этрафында бирлик көрүнүр вә һәмин шүарлардан ән чоху бунлардыр: «бүтүн һакимијјәт Советләрә», «рәдд олсун 10 капиталист назир», «нә алманларла сепарат сүлһ, нә дә инкилис-франсыз капиталистләри илә киз-

ли мүгавиләләр бағланмамалы» вә с. Нүмајиши көрәнләрдән һеч кәсдә Русија фәһлә вә әскәр күтләләринин мүтәшәккил габагчыл дәстәси арасында бу шүарларын галиб кәлдијинә шүбһә галмады.

18 ијун нүмајиши ингилаба јол көстәрән, чыхылмаз вәзијјәтдән чыхмаг үчүн чарә көстәрән ингилабчы пролетариатын гүввәт вә сијасәтинин нүмајиши олду. Базар күнү кечирилән нүмајишин чох бөјүк тарихи әһәмијјәти бундадыр, ингилаб јолунда һәлак оланларын дәфни күнү вә 1 Мај күнү кечирилән нүмајишләрдән принсипиал фәрги бундадыр. О заман бу, ингилабын биринчи гәләбәсини вә онун гәһрәманларыны башдан-баша *алгышламаг* күнү иди, халг азадлыг јолунда ән сүр'әтлә вә ән мүвәффәгијјәтлә кечдији биринчи мәрһәләјә бир нәзәр салырды. Бир мај—үмумдүнја фәһлә һәрәкатынын тарихи илә, онун сүлһ вә сосиализм идеалы илә бағлы олан арзу вә үмидләр *бајрамы* иди.

Һәмин нүмајишләрдән һеч бири ингилабын кәләчәкдә кетмәли олдуғу *јолу* көстәрмәк мәгсәдини күдмүрдү вә буну көстәрә дә билмәзди. Онлардан һеч бири ингилабын һараја доғру вә нечә ирәлиләмәли олмасы кими конкрет, мүәјјән, вачиб мәсәләләри күтләләр гаршысында вә күтләләр адындан ирәли сүрмүрдү.

Бу мә'нада ијунун 18-и биринчи сијаси *һәрәкәт* нүмајиши иди, бурада мүхтәлиф синифләрин нечә һәрәкәт етмәси, ингилабы даһа да ирәлиләтмәк үчүн нечә һәрәкәт етмәк истәмәләри вә һәрәкәт едәчәкләри изаһ едилирди,—китабча вә ја гәзетдә дејил, күчәдә, башчылар васитәсилә дејил, күтләләр васитәсилә изаһ едилирди.

Буржуазија кизләнди. Халгын гәти әксәријјәти тәрәфиндән дүзәлдилән, партија шүарлары азад сурәтдә ирәли сүрүлән, әксингилаб әлејһинә чыхмаг кими башлыча мәгсәд дашыјан динч нүмајишдә, белә бир нүмајишдә буржуазија иштирак етмәкдән бојун гачырды. Бу исә ајдындыр. Буржуазија—мәһз әксингилабдыр. Буржуазија халгдан кизләнир, халга гаршы әсл әксингилаби гәсдләр дүзәлдир. Инди Русијада

һаким партијалар, есер вә меншевик партијалары тәрәддүд партијалары олдугларыны тарихи 18 ијун күнү ајдын сүрәтдә көстәрдиләр. Онларын шүарлары тәрәддүд ифадә едирди, буна көрә дә онларын шүарларына—һамы буну ачыг вә ашкар бир шәкилдә көрдү—азлыг тәрәфдар олду. *Онлар* өз шүарлары илә, өз тәрәддүдләри илә халга јериндә сајмағы, һәләлик һәр шеји әввәлки кими сахламағы мәсләһәт көрүрдүләр. Халг да һисс едирди, онлар да һисс едирдиләр ки, бу мүмкүн дејилдир.

Тәрәддүд даһа бәсдир—пролетариатын габагчыл дәстәси, Русија фәһлә вә әскәр күтләләринин габагчыл дәстәси белә дејирди. Тәрәддүд даһа бәсдир. Капиталистләрә, *онларын* һөкумәтинә, *онларын* истеһсалчылыг чәһдләринә, *онларын* мүһарибәсинә, *онларын* һүчум сијасәтинә е'тимад көстәрмәк сијасәти,—бу сијасәт бош бир сијасәтдир. Бу сијасәтин ифлас едәчәји вахт узаг дејилдир. Бу сијасәтин ифласы лабүддүр. Бу ејни заманда һаким есер вә меншевик партијаларынын ифласы демәк олачагдыр. Дағынты кетдикчә даһа чох јахынлашыр. Һакимијјәт башында дуран ингилабчы синфин ингилаби тәдбирләриндән башга бир јол илә ондан хилас олмаг *олмаз.*

Гој халг капиталистләрә е'тимад сијасәтиндән әл чәксин, гој халг ингилабчы синфә—пролетариата е'тимад көстәрсин. Гүввәт мәнбәји пролетариат вә јалныз пролетариатдыр. *Чохлуғун* мәнафејинә, мүһарибә вә капитал тәрәфиндән әзилән, мүһарибә вә капитала галиб кәлмәк игтидарында олан зәһмәткешләрин вә истисмар олунанларын мәнафејинә хидмәт етмәк рәһбәр пролетариат вә јалныз пролетариатдыр!

Русијанын вә бүтүн бәшәриҗҗәтин башы үстүнү ешидилмәмиш дәрәчәдә бөјүк бир бәһран алмышдыр. Чарә јалныз зәһмәткеш вә истисмар олунанларын ән мүтәшәккил габагчыл дәстәсинә е'тимад көстәрмәк, онун сијасәтинә јардым етмәкдир.

Бу ибрәт дәрсини халгын тезми баша дүшәчәјини вә ону нечә һәјата кечирәчәјини билмирик. Лакин биз гәти билирик ки, чыхылмаз вәзиҗҗәтдән чыхмаг

үчүн бу ибрәт дәрсиндән башга бир чарә јохдур, әксингилабын көстәрә биләчәји тәрәддүд вә вәһшиликләр һеч бир нәтичә вермәз.

Халг күтләләринин өз рәһбәри пролетариата там е'тимадындан башга бир чыхыш јолу јохдур.

«Правда» № 86,
3 ијул (20 ијун) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

РСДФ(б)П ЧӘБҺӘ ВӘ АРХА ҺӘРБИ ТӘШКИЛАТЛАРЫНЫН ҮМУМРУСИЈА КОНФРАНСЫНДА ҺАЗЫРКЫ ДӨВР ҺАГГЫНДА МӘ'РУЗӘ 20 ИЈУН (3 ИЈУЛ) 1917-чи ИЛ[127]

ГЫСА ГӘЗЕТ ҺЕСАБАТЫ

Сөһәр ичласында Ленин һазыркы дөвр мәсәләсинә даир мә'рузә етди. О букүнкү күнү партијанын Апрел конфрансы заманы илә мүгајисә едәрәк, вәзијјәтдә мүшаһидә олунан фәрги гејд едир. О заман ајры-ајры сосиалист партиаларынын вәзијјәти демәк олар ки, һәлә мүәјјән олмамышды. Меншевикләрин вә есерләрин һәгиги сијаси симасы анчаг инди, давам едән вә анчаг баш вермиш һадисәләр шәраитиндә ашкара чыхмышдыр. Лакин сосиалист олмајан хырда буржуазија доғрудан да демократик әһвали-руһијјәли ола биләр. Әкәр есер вә меншевик күтләләриндә бу нөгтеји-нәзәрдән бахыларса, онларын ардычыл демократизмини инкар етмәк олмаз. Лакин буну онларын башчылары һаггында сөјләмәк олмаз вә буна көрә дә биз көрүрүк ки, бир тәрәфдән, есер вә меншевик күтләләри илә, дикәр тәрәфдән, онларын башчылары арасында дәрин бир учурум әмәлә кәлмәкдәдир. Бу күтләләрин башчылары тәдричлә јалныз сосиализмдән дејил, һабелә демократизмдән дә әл чәкирләр. Бу, дөврүн үч һәјати мәсәләсинә сосиалист назирләрин мүнасибәтиндән көрүнүр.

Торпаг мәсәләсиндә һөкумәтин сосиалист һиссәси ашкар сурәтдә кәндлиләрин көрүшләриндән узаглашараг мүлкәдарлара мәхсус олан торпаглары онларын өз әлиндә сахламаларына көмәк етдиләр. Сосиалист назирләрин демократизминин икинчи сынаг дашы, онларын јерли өзүнүидарәјә мүнасибәтиндән ибарәт олду. Һәгиги демократизмин әлифбасы белә

бир мүддәадан ибарәтдир ки, јерләрдә һакимијјәт халгын өзү тәрәфиндән сечилмәлидир, һалбуки һәмин зәмин үзәриндә Мүвәггәти һөкумәтлә өзүнүидарә органлары арасында бир чох мүнагишләр баш вермишдир вә һөкумәтин сосиалист һиссәси һәмин һәгигәтән демократик әсаслара гаршы фәал мүбаризә апармышдыр. Вә нәһајәт, үчүнчү мәсәлә һүчум мәсәләсидир. Сосиалист Керенски ашкар империалист Гучковун наил ола билмәдијинә наил олду.

Биз ингилабчы сосиал-демократлар өз фәалијјәтимизи демократик күтләләрин синфи шүуруну ајдынлашдырмаға доғру јөнәлтмәлијик. Буна көрә дә биз хырда буржуа демократијасынын һәмин кечмиш башчыларыны амансыз ифша едәрәк, демократијаја онун габағынча ингилабчы пролетариатын кедәчәји јеканә јолу көстәрмәлијик.

«Новая Жизнь» № 54,
21 ијун (4 ијул) 1917-чи ил

«Новая Жизнь» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ИНГИЛАБ, ҺҮЧУМ ВӘ БИЗИМ ПАРТИЈАМЫЗ

Серетели башланмыш олан һүчум һаггында Советләр гурултајына мә'лумат верәрәк демишдир: «Рус ингилабында дөнүш вахты башланмышдыр»[128]. Бәли, тәкчә рус ингилабы үчүн дејил, һабелә дүнја мүһарибәсинин бүтүн кедиши үчүн дә дөнүш вахты башланмышдыр. Үч ајлыг тәрәддүддән сонра рус һөкүмәти ишдә «мүттәфигләрин» һөкүмәтләринин ондан тәләб етдикләри гәрара кәлмишдир.

Сүлһ хатиринә һүчум е'лан едилмишдир. Лакин бүтүн өлкәләрин империалистләри «сүлһ хатиринә» гошунлары дөјүшә атырлар: мүһарибә едән өлкәләрдән һәр бириндә кенераллар һәр бир һүчум заманы әскәрләрин руһ јүксәклијини галдырмаға чалышараг белә бир чанлы үмид олдуғуну билдирирләр ки, бу һүчум тезликлә сүлһә кәтириб чыхарачагдыр.

«Сосиалистләрдән» олан рус назирләри бүтүн империалистләрин бу ади үсулуну ән курултулу ибарәләрлә бәзәмишләр вә бурада сосиализм, демократија вә ингилаб сөзләри маһир бир һоггабазын әлиндәки ојунчаг кими ишләдилир. Һеч бир курултулу ибарә илә белә бир факты кизләтмәк олмаз ки, Русијанын ингилабчы ордусу Инкилтәрә, Франса, Италија, Јапонија, Америка империалистләринин мәгсәдләри хатиринә дөјүшә көндәрилмишдир. Кечмиш симмервалдчы вә инди Ллојд Чорчун һәмкары олан Черновун һеч бир софизми буну кизләдә билмәз ки, рус ордусунун вә рус пролетариатынын һәгигәтән ишғалчылыг мәгсәдләри олмамасы, ики дүнја трестинин мүбаризә-

синин гарәтчи империалист характерини зәррә гәдәр дә дәјишдирмир. Русијаны башга олкәләрин империалистләри илә бағлајан кизли мүгавиләләр дәјишдирилмәдикчә, Русијанын мүттәфигләри олан Рибо, Ллојд Чорч вә Соннино өз харичи сијасәтинин ишғалчылыг мәгсәдләриндән данышмагда давам етдикчә, о вахтадәк рус гошунларынын һүчуму империалистләрә хидмәт етмәк демәкдир вә белә бир хидмәт олараг галыр.

Лакин Серетели вә Черновлар е'тираз едиб дејирләр: ахы биз дәфәләрлә билдирмишик ки, һәр чүр ишғалдан әл чәкирик. Биз бунун чавабында белә дејирик,—бу даһа писдир: демәли, сизин сөзүнүзлә ишиниз бир-бири илә тутмур, чүнки ишдә сиз һәм рус империализмини, һәм дә јад империализмә хидмәт едирсиниз. Сиз «мүттәфиг» империализмә фәал көмәк етмәјә башладыгда исә, рус әксингилабына чох көзәл хидмәтләр көстәрмиш олурсунуз. Сизин сијасәтиниздәки гәти дөнүш мүнасибәтилә бүтүн гаракүруһчуларын вә бүтүн әксингилабчыларын севинмәси буну тамамилә ајдын көстәрир. Бәли, рус ингилабы дөнүш нөгтәсиндәдир. «Сосиалист» назирләр васитәсилә рус һөкумәти империалист назирләрин, Гучков вә Милјуковун көрә билмәдији иши көрмүшдүр: бу һөкумәт рус ордусуну, ләғв едилмәмиш олан кизли мүгавиләләр наминә вә бунлара әсасән, Рибо вә Ллојд Чорчун ачыг билдирдији мәгсәдләр наминә иш көрән гәрарғаһларын вә дипломатларын сәрәнчамына вермишдир. Лакин һөкумәт өз вәзифәсини јалныз она көрә јеринә јетирә билди ки, орду она инанды, онун архасынча кетди. О, өлүмә кедәркән инанырды ки, вердији гурбанлар азадлыг јолунда, ингилаб јолунда, тезликлә сүлһ бағланмасы јолунда верилир.

Лакин орду она көрә буна разы олду ки, о, ингилабын индики мәрһәләсиндә есер вә меншевик партијаларынын ардынча кедән халгын јалныз бир һиссәсидир. Бу үмуми вә әсас факт—меншевикләрин вә есерләрин капиталистләрдән асылы олан хырда бурҗуа сијасәтинә әксәријјәтин инанмасы—партијамызын мөвге вә һәрәкәтини мүәјјән едир.

Биз јорулмаг билмәдән вә әзмлә һөкүмәтин сијасәтини ифша едәчәјик, дағыныг, гејри-мүтәшәккил чыхышлара бәсләнән мә'насыз үмидләрдән фәһлә вә әскәрләри јенә, әввәлки кими, гәтијјәтлә чәкиндирәчәјик.

Мәсәлә үмумхалг ингилабы мәрһәләсиндәдир. Империализмдән асылы олан Серетели вә Черновлар һәмин һәјасыз империализми пәрдәләјән хырда буржуа хәјаллары, хырда буржуа ибарәләри мәрһәләсини кечирирләр.

Бу мәрһәләни арадан галдырмаг лазымдыр. Ону тезликлә вә әзијјәтсиз арадан галдырмаға көмәк едәк. Бу, халгы *ахырынчы* хырда буржуа хәјалларындан хилас олмаға, һакимијјәтин ингилабчы синфин әлинә кечмәсинә кәтириб чыхарар.

«Правда» № 87,
4 ијул (21 ијун) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ЧӘНАБ ЕСЕР ВӘ МЕНШЕВИКЛӘР, ПЛЕХАНОВДАН СИЗИН ФӘРГИНИЗ НӘДИР?

«Дело Народа» дәфәләрлә «Единство»ну сосиал-империалист адландырмышдыр. «Рабочая Газета» (демәк олар, бүтүн рајон думаларында сечкиләр кечирилдикдән сонра) «Единство» илә сечки блокуну рәсми сурәтдә писләди.

Инди башланмыш олан һүчум ибарәләр думаныны дағыдыр вә әсл һәгигәти халга көстәрир. Һәр кәс көрүр ки, башланмыш олан һүчум мәсәләси кими чидди вә әмәли бир мәсәләјә мүнасибәт чәһәтдән Плехановла есер вә меншевикләрин башчылары бир *шеј-дирләр.*

Демәли, сиз һамыныз, «Единство», һәм Керенски илә Чернов, һәм дә Серетели илә Скобелев («Дело Народа»нын дедиjи кими) «сосиал-империалистдир».

«Правда» № 87,
4 иjул (21 иjун) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

РОДЗЈАНКО ӨЗҮНӘ НЕЧӘ ҺАГГ ГАЗАНДЫРЫР

«Русская Воля»нын 143-чү №-синдә Родзјанко илә мүсаһибә дәрч едилмишдир; о, Малиновскини кизләтмәк үстүндә («Правда» вә «Рабочая Газета» тәрәфиндән) иттиһам олунмасыны «әдаләтсизлик» һесаб едир. Белә мә'лум олур ки, Чунковски *һәлә 1914-чү ил апрелин 22-дә* Малиновскинин фитнәкар олдуғуну Родзјанкоја сөјләмишди, лакин Родзјанкоја «анд» (!!!) ичдирмишди ки, буну һеч кәсә сөјләмәсин.

Бу ағла сығмаса да, беләдир. Родзјанко хәфијјә ишчисинә «анд ичир» вә фитнәкар һаггында *Дума үзвләринә мә'лумат вермир.* Ичәрисиндә фитнәкар Малиновскинин галмагда давам етдији партијамыз вә бүтүн чәмијјәт *јанылмыш олур*... чүнки Родзјанко *фитнәкары әлә вермәмәк* үчүн хәфијјә ишчисинә «анд» ичмишдир.

Буна дөзмәк олармы?

Родзјанкону чинајәткар һесаб етмәмәк олармы?

«Правда» № 87.
4 ијул (21 ијун) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ЕСЕР ВӘ МЕНШЕВИКЛӘР ИНГИЛАБЫ ҺАРАЈА КӘТИРИБ ЧЫХАРМЫШЛАР?

Онлар ингилабы империалистләрә табе олмаға кәтириб чыхармышлар.

Һүчум империалист мүһарибәсинин давам етдирилмәси демәкдир. Бир-бири илә мүһарибә едән ики бөјүк капиталистләр иттифагынын бир-биринә мүнасибәтиндә һеч бир мүһүм дәјишиклик олмамышдыр. 27 феврал ингилабындан сонра да Русија инкилис-франсыз империалист капиталы илә иттифагда галан вә көһнә, кизли чар мүгавиләләри илә бағлы олан капиталистләрин там һөкмранлығы алтында галмышдыр. Давам етдирилән мүһарибәдә игтисадијјат вә сијасәт әввәлки кими галыр: тәсәррүфат һәјатында ејни империалист банк капиталы һөкм сүрүр; бир империалистләр групу иттифагына гаршы дикәр империалистләр групу иттифагынын ејни кизли мүгавиләләри, ејни харичи сијасәти давам етмәкдәдир.

Меншевик вә есерләрин ибарәләри бир ибарә олараг галмыш вә галмагдадыр, бу ибарәләр әслиндә империалист мүһарибәсинин давам етдирилмәсинә јалныз шит бир шәкилдә бәзәк верир, буну исә бүтүн әксингилабчылар, бүтүн буржуазија вә меншевикләрин «Рабочая Газета»сының дедији кими, «буржуа мәтбуатынын ардынча сүрүнән» Плеханов тамамилә тәбии олараг тәнтәнәли сурәтдә бәјәнир, «Рабочая Газета» өзү исә бүтүн сосиал-шовинистләр күрүһунун ардынча сүрүнүр.

Анчаг империалист мүһарибәсинин инди, һазырда

давам етдирилмәсинин өзүнә мәхсус фәргли чәһәтләрини унутмаг лазым дејилдир. Мүһарибә үч ајлыг тәрәддүддән сонра давам етдирилир; бу мүддәтдә фәһлә вә кәндли күтләләри ишғалчылыг мүһарибәсини мин дәфәләрлә писләмишләр (ејни заманда да Русијада ишғалчы-гарәтчи бурҗуазија һөкумәтинә ишдә јардым көстәрмәкдә давам етмишләр). Күтләләр тәрәддүд едир вә мартын 14-дә бүтүн дүнја халгларына мүрачиәтдә *өзкә* халглара верилән белә бир мәсләһәти *өз өлкәсиндә* јеринә јетирмәјә санки һазырлыг көрүрдүләр: *«банкирләрин* әлиндә ишғал вә зоракылыг аләти олмагдан имтина един». Бизим өз өлкәмиздә, «ингилаби-демократик» Русијада исә күтләләр ишдә мәһз «банкирләрин әлиндә» ишғал вә зоракылыг аләти олараг галдылар.

Белә бир вәзијјәтин хүсусијјәти ондан ибарәтдир ки, бу вәзијјәт күтләләрин тәшкил олунмасы үчүн нисбәтән чох бөјүк азадлыг олдуғу бир шәраитдә есер вә меншевик партијалары тәрәфиндән јарадылмышдыр. Һазырда мәһз бу партијалар әксәријјәт газанмышдыр: Үмумрусија Советләр гурултајы вә Үмумрусија кәндли Совети буну гәти тәсдиг етди.

Мәһз инди бу партијалар Русијанын сијасәти үчүн мәс'улијјәт дашыјырлар.

Мәһз бу партијалар империалист мүһарибәсинин давам етдирилмәси үчүн, әслиндә бир гисим капиталистләрин башга гисим капиталистләрә «үстүн кәлмәси» хатиринә верилән јүз минләрлә јени гурбанлар үчүн, һүчум нәтичәсиндә дағынтынын һөкмән даһа да кәскинләшмәси үчүн мәс'улијјәт дашыјырлар.

Биз хырда буржуа күтләләринин өзләрини алдатдыгларыны вә есерләрлә меншевикләр васитәсилә онларын буржуазија тәрәфиндән алдадылдыгларыны ән ајдын шәкилдә көрдүк. Сөздә бу партијаларын һәр икиси «ингилаби демократијадыр». Ишдә исә онлар, мәһз онлар халгын мүгәддәратыны әксингилабчы буржуазијаја, кадетләрә тапшырдылар, мәһз онлар ингилабдан узаглашыб империалист мүһарибәсини давам етдирмәк јолуну тутдулар, демократијадан узаглашыб истәр һакимијјәт мәсәләсиндә (һеч олмаса, јерли

әһали тәрәфиндән сечилән һөкумәт адамларынын јухарыдан «тәсдиг олунмасыны» көтүрүн), истәр торпаг мәсәләсиндә (һәм меншевикләрин, һәм дә есерләрин *өз* програмларындан: мүлкәдар торпагларынын *мүсадирәси дә дахил олмагла* кәндлиләрин ингилаби чыхышларына јардым етмәк програмындан әл чәкмәләри), истәрсә милли мәсәләдә (Украјна вә Финландијаја гаршы кадет антидемократизминин мүдафиә едилмәси) кадетләрә «күзәштә кетмәк» јолуну тутдулар.

Хырда буржуа күтләләри буржуазија илә пролетариат арасында тәрәддүд етмәјә билмәзләр. Бүтүн өлкәләрдә, хүсусилә 1789—1871-чи илләрдә белә олмушдур. Русијада да вәзијјәт беләдир. Меншевик вә есерләр *күтләләри* әксингилабчы буржуаларын сијасәтинә табе олмаға доғру *апардылар*.

Индики вәзијјәтин маһијјәти бундан ибарәтдир. Һүчумун мә'насы бундан ибарәтдир. Вәзијјәтин хүсусијјәти бундан ибарәтдир: зоракылыг дејил, есер вә меншевикләрә инанмаг халгы јолдан аздырды.

Бу чохму давам едәчәк?

Чох давам етмәз. Күтләләр өз тәчрүбәләриндә өјрәнәрләр. Мүһарибәнин јени (инди башланмыш олан) мәрһәләсинин, һүчум нәтичәсиндә кәскинләшмиш јени дағынтынын кәдәрли тәчрүбәси лабүд сурәтдә есер вә меншевик партијаларынын *сијаси* ифласына сәбәб олачагдыр. Пролетар партијасынын ән биринчи вәзифәси бу тәчрүбәни баша дүшүб дүзкүн нәзәрә алмагда, бу бөјүк ифласа дүзкүн һазырлашмагда күтләләрә көмәк етмәкдән ибарәтдир; бу ифлас исә күтләләрә онларын һәгиги рәһбәрини—мүтәшәккил шәһәр пролетариатыны көстәрәчәкдир.

«Правда» № 88,
5 ијул (22 ијун) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ФӘҺЛӘ СИНФИНИ «ЈАКОБИНЛИКЛӘ» ГОРХУТМАГ ОЛАРМЫ?

«Сосиалист фикринин» (зарафат дејил!) органы буржуа вә шовинист «День» гәзети 91-чи №-синдә 18 ијун тарихли «Речь»ин һәгигәтән мараглы олан баш мәгаләсинә гајыдыр. «День» бу баш мәгаләни гәтиҹјән баша дүшмәмишдир; бурада гәзәбли әксингилабчы буржуа илә бирликдә мәһз *тарихчи* өзүнү көстәрмишдир. «День» баш мәгаләдән «кадетләрин коалисијалы һөкумәтдән чыхмаға гәти гәрар вердијини» охујуб өјрәнир.

Бунлар бош шејләрдир. Кадетләр Серетели вә Черновлары горхутмаг үчүн һәдә-горху көлирләр. Бу чидди бир иш дејилдир.

Чидди вә мараглы чәһәт ијунун 18-дә, һакимијәт мәсәләсини «Речь»ин баш мәгалә мүәллифинин бир тарихчи нөгтеји-нәзәриндән нечә ирәли сүрмәсидир.

О јазырды: «Әкәр һөкумәтин әввәлки тәркиби заманы рус ингилабынын кедишинә һеч олмаса бир гәдәр рәһбәрлик етмәк мүмкүн идисә, инди бу ингилаб, көрүнүр, бүтүн ингилабларын көртәбии ганунлары үзрә ишкишаф етмәли олачагдыр... Өзүнү доғрултмајан һөкумәт комбинасијасынын бундан сонра да давам етмәсинин мәгсәдәујғун олмамасы мәсәләсини ирәли сүрәләр артыг тәкчә болшевикләр дејилдир» (буна фикир верин: тәкчә болшевикләр *дејилдир*!)... «вә тәкчә Советин чохлуғу дејилдир... Бу мәсәләни капиталист назирләр өзләри дә ирәли сүрмәлидирләр».

Тарихчи доғру олараг е'тираф етмишдир ки, «өзүнү доғрултмајан һөкумәт комбинасијасынын бундан сонра да давам етмәсинин мәгсәдәујғун олмамасы»

мәсәләсини тәкчә болшевикләр дејил, синифләрин бүтүн гаршылыглы мүнасибәти, чәмијјәтин бүтүн һәјаты ирәли сүрмүшдүр. Һәгиги вәзијјәт тәрәддүдләрдән ибарәтдир. Империалист буржуазијанын галибијјәти үчүн мүмкүн олан чарә һүчумдур. Бундан башга нә кими чарә ола биләр?

«Речь»дә тарихчи бу ахырынчы суала белә чаваб верир:

«Советләр «бүтүн һакимијјәти» әлә алдыгда, тезликлә јәгинлик һасил едәрләр ки, онларын ихтијарында чох чүзи бир һакимијјәт вардыр. Буна көрә дә онлар һакимијјәтин чатышмајан чәһәтини кәнч түрклөрин вә ја јакобинләрин тарихдә сынанмыш олан үсуллары илә тамамламалы олачаглар... Онлар бүтүн мәсәләни јенидән ирәли сүрәрәк јакобинлијә вә террора доғру ашағы јуварланмагмы истәјирләр, јохса башларыны бир кәнара чәкмәјә чалышарлар? Бу күнләрдә һәлл едилмәли олан нөвбәти мәсәлә бах будур».

Тарихчи һаглыдыр. Бу күнләрдә олса да, олмаса да, мәһз бу мәсәлә јахын заманда һәлл олунмалыдыр. *Ја* һүчум, әксингилаба тәрәф дөнмәк, империалист буржуазија ишинин (узун мүддәтәмн?) мүвәффәгијјәт газанмасы, Чернов вә Серетелинин «кәнара чәкилмәси».

Ја да—«јакобинлик». Буржуазија тарихчиләри јакобинлији тәнәззүл («ашағы јувардланмаг») һесаб едирләр. Пролетариат тарихчиләри јакобинлији азадлыг уғрундакы мүбаризәдә мәзлум синфин ән бөјүк *јүксәлишләриндән* бири һесаб едирләр. Јакобинләр демократик ингилабда вә республикаја гаршы монархларын коалисијасыны дәф етмәкдә Франсада ән јахшы нүмунәләр көстәрдиләр. Јакобинләрә там гәләбә газанмаг мүјәссәр олмады, бунун да башлыча сәбәби одур ки, XVIII әср Франсасы континентдә чох кери галмыш өлкәләрлә әһатә олунмушду вә Франсанын өзүндә сосиализм үчүн мадди әсаслар јох иди, банклар, капиталист синдикатлары, машынлы сәнаје, дәмир јоллар јох иди.

XX әсрдә Авропада вә ја Авропа илә Асијанын сәрһәдиндә «јакобинлик» ингилабчы синфин, пролетариатын һөкмранлығы оларды вә јохсул кәндлиләр тәрәфиндән јардым көстәрилән, сосиализмә доғру

ирәлиләмәк үчүн мөвчуд мадди әсаслара архаланан пролетариат XVIII әсрдә јакобинләрин јаратдығы бөјүк, јенилмәз, унудулмаз шејдән башга, һабелә бүтүн дүнја мигјасында зәһмәткешләри мөһкәм гәләбәјә чатдыра биләрди.

Буржуазијанын јакобинлији көрмәјә көзү јохдур. Хырда буржуазија јакобинликдән горхур. Шүурлу фәһләләр вә зәһмәткешләр һакимијјәтин ингилабчы, мәзлум синфә кечәчәјинә инанырлар, чүнки јакобинлијин маһијјәти, бөһрандан чыхмаг үчүн јеканә чарә, дағынты вә мүһарибәдән хилас олмаг јолу *будур*.

«Правда» № 90,
7 ијул (24 ијун) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

РУСИЈА ҚӘНД ФӘҺЛӘЛӘРИ ИТТИФАГЫ ЈАРАТМАГ ЗӘРУРӘТИ ҺАГГЫНДА

БИРИНЧИ МӘГАЛӘ

Һазырда Питердә ичласлары кечирилән Үмумрусија һәмкарлар иттифаглары конфрансы[129] гаршысына сон дәрәчә мүһүм бир мәсәлә гојулмалыдыр. Бу да Үмумрусија *кәнд фәһләләри* иттифагыны јаратмаг мәсәләсидир.

Русијанын бүтүн синифләри тәшкил олунур. Русијанын һамыдан чох истисмар едилән, һамыдан јохсул јашајан, ән чох парчаланмыш вә әзилмиш муздлу кәнд тәсәррүфаты фәһләләри синфи санки унудулмушдур. Бә'зи гејри-рус учгарларда, мәсәлән, Латыш дијарында муздлу кәнд тәсәррүфаты фәһләләри тәшкилатлары вардыр. Великорус вә Украјна губернијаларынын ән чохунда кәнд пролетариатынын синфи тәшкилатлары јохдур.

Русија пролетарларынын габагчыл дәстәсинин—сәнаје фәһләләри һәмкарлар иттифагларынын—ән бөјүк вә шәксиз вәзифәси өз гардашлары олан кәнд фәһләләринин көмәјинә кәлмәкдир. Кәнд фәһләләрини тәшкил етмәкдә чох бөјүк чәтинликләр вардыр—бу ајдындыр вә бүтүн капиталист өлкәләринин тәчрүбәси буну тәсдиг едир.

Буна көрә дә Русијада сијаси азадлыгдан истифадә етмәк ишинә мүмкүн гәдәр тезликлә вә мүмкүн гәдәр сә'јлә кириширик дәрһал Үмумрусија кәнд фәһләләри иттифагыны јаратмаг лазымдыр. Мәһз һәмкарлар иттифаглары конфрансы бу иши көрә биләр вә көрмәлидир. Пролетариатын инди конфранса топлашмыш олан мәһз ән тәчрүбәли, ән көзү ачыг, ән шүур-

лу нүмајәндәләри кәнд фәһләләринә мүрачиәт едиб онлары өз јанларына, мүстәгил сурәтдә тәшкил олунан пролетарларын сыраларына, онларын һәмкарлар иттифагларынын сыраларына чағыра биләр вә чағырмалыдырлар. Мәһз фабрикләрин муздлу фәһләләри кәнд фәһләсини ојадыб мүстәгил һәјата, өз вәзијјәтинин јахшылашдырылмасы уғрундакы мүбаризәдә фәал иштирак етмәјә, өз синфи мәнафејини мүдафиә етмәјә чәлб етмәк үчүн тәшәббүс көстәрмәли, Русијанын һәр јеріндә олан һәмкарлар иттифагларынын өзәкләріндән, групларындан вә шө'бәләріндән истифадә етмәлидирләр.

Чохларына, јәгин белә көрүнәр вә һазырда бир чохларынын рә'ји, әлбәттә, беләдир ки, мәһз инди, кәндлиләр бүтүн Русијада тәшкил олунуб торпаг үзәріндәки хүсуси мүлкијјәтин ләғв едилмәсини вә торпагдан «бәрабәр» истифадә олунмасыны е'лан етдикләри бир заманда, кәнд фәһләләри һәмкарлар иттифагынын јарадылмасы вахты дејилдир.

Лап әксинә. Мәһз белә бир заманда онун јарадылмасы хүсусилә вахтында көрүлән бир ишдир вә буну тә'хирә салмадан көрмәк лазымдыр. Синфи пролетар нөгтеји-нәзәріндә дүранлар үчүн, 1906-чы илдә Русија сосиал-демократ фәһлә партијасынын Стокһолм гурултајында болшевикләрин тәшәббүсү илә меншевикләр тәрәфіндән гәбул едилиб, о замандан РСДФП програмына дахил олан мүддәанын дүзкүнлүјүнә шүбһә ола билмәз. Һәмин мүддәада дејилир:

«Партија *бүтүн* һалларда вә *һәр чүр* демократик аграр дәјишикликләри шәраитиндә *кәнд пролетариатынын синфи чәһәтдән мүстәгил сурәтдә* тәшкил олунмасына *даим* чалышмағы, онун мәнафеји илә кәндли буржуазијасынын мәнафеји арасында барышмаз әксілік олдуғуну она изаһ етмәји, әмтәә истеһсалынын мөвчуд олдуғу шәраитдә һеч бир заман күтләләрін јохсуллуғуну арадан галдыра билмәјәчәк хырда тәсәррүфат системинә үјмагдан ону чәкиндирмәји вә нәһајәт, һәр чүр јохсуллуғу вә һәр чүр истисмары мәһв етмәк үчүн јеканә васитә олан там сосиалист чеврилишн лазым кәлдијини көстәрмәји бир вәзифә олараг өз гаршысына гојур».

Һеч елә бир шүурлу фәһлә, елә бир һәмкарлар иттифагы үзвү јохдур ки, бу мүддәаларын доғру олду-

ғуну гәбул етмәсин. Мәсәлә *кәнд пролетариатынын синфи чәһәтдән мүстәгил сурәтдә тәшкил олунмасы* үзәриндә олдуғуна көрә, бу мүддәалары һәјата кечирмәк мәһз һәмкарлар иттифагларынын ишидир.

Биз үмид едирик ки, мәһз ингилаби бир вахтда, үмумијјәтлә зәһмәткеш күтләләр арасында, хүсусилә фәһләләр арасында өзләрини көстәрмәк, өзләринә јол ачмаг, әмәк мәсәләләрини фәһләләр өзләри мүстәгил сурәтдә һәлл етмәдән һәјаты јени гајда нлә гурмаға јол вермәмәк сә'ји хүсусилә күчлү олдуғу бир заманда,—мәһз белә бир заманда һәмкарлар иттифаглары мәһдуд сех мәнафеји чәрчивәсиндә галмаз, өзләринин нисбәтән зәиф гардашлары олан кәнд фәһләләрини унутмаз, Русија кәнд фәһләләри иттифагыны јаратмагла вар гүввә илә онларын көмәјинә кәләр.

Кәлән мәгаләдә биз бу јолда атылмалы олан бә'зи әмәли аддымлары көстәрмәјә чалышачағыг.

ИКИНЧИ МӘГАЛӘ

Әввәлки мәгаләдә биз Русија кәнд фәһләләри иттифагы мәсәләсинин принсипиал әһәмијјәтиндән бәһс етмишдик. Инди бу мәсәләнин бә'зи әмәли чәһәтләриндән данышаг.

Әсасән вә ја башлыча олараг, *јахуд һеч олмаса гисмән* кәнд тәсәррүфаты мүәссисәләриндә муздлу ишлә мәшғул оланларын һамысы Русија кәнд фәһләләри иттифагына мәнсуб олмалыдыр.

Бу чүр иттифагларын халис кәнд тәсәррүфаты фәһләләри иттифагларына вә јалныз гисмән муздлу фәһлә олан фәһләләрин иттифагларына бөлүнмәсинин лазым кәлиб-кәлмәјәчәјини тәчрүбә көстәрәр. Бу һәр һалда мүһүм чәһәт дејилдир. Мүһүм чәһәт будур ки, өз ишчүгүввәсини сатанларын *һамысынын* әсас синфи мәнафеји бир чүрдүр вә јашајыш васитәләринин һеч олмаса бир һиссәсини «өзкәләр јанында» муздла ишләмәкдән әлдә едәнләрин *һамысынын* бир јердә бирләшмәси сөзсүз зәруридир.

Шәһәрләрин, фабрикләрин, заводларын муздлу

фəһlələri kəndin muzdlu fəһlələri ilə min və milјonlarla-telləр vasitəsilə bağlıdırlar. Birinčiləрin ikinčiləрə mүrачiəti izsiz gala bilməz. Lakin məsələ bir tək mүrачiətlə bitməməlidir. Şəһər fəһlələriniп daһa чox təчrүbəsi, bilији, vasitə və gүvvəsi vardır. *Bu gүvvələrin bir һissəsini* bilavasitə kənd fəһlələriniп *ajağa galxmasına jardım kөstərməjə sərf etmək* lazımdır.

Bir kүn tə'jin edilməli və һəmin kүnүn əmək һaggıny bүtүn mүtəşəkkil fəһlələр şəһər və kəndin muzdlu fəһlələriniп bүtүn birləşmə işiniп inkişaf etdirilməsinə, mөһkəmləndirilməsinə vermәlidirlər. Goj bu məbləğin mүəjjən һissəsi tamamilə kənd fəһlələriniп sinfi чəһətdən birləşməsi işinə şəһər fəһlələri təгəfindən edilən kөməjə sərf olunsun. Goj bir sıra ən populјar vəгəqləр nəşr etməjə, əvvəlləр heч olmaca һəftədə bir dəfə kənd fəһlələri gəzeti nəşr olunmasına, mүxtəlif jerlərdə *dərһal* muzdlu kənd təsərrүfaty fəһlələri ittifaglary *jaratmag үчүн* kəndə heч olmaca az migdar təşvigatчy və təşkilatчy kөndəгilməsinə чəkilən xəгчləр bu fond һesabyna өdənilsin.

Jalnız bu чүr ittifagların өz təчrүbəsi işiп daһa da inkişaf etdirilməsi үчүn doğru jol tapmağa kөmək edər. Һər bir belə ittifagyn birinči vəzifəsi өz iş gүvvəsini kənd təsərrүfaty mүəssisələrinə satanlarsyn vəziјjətini jaxşılaşdırmagdan, nisbətən jүksək əmək һaggy, jaxşı mənzil, jemək və и. a. şəraiti əldə etməkdən ibarət olmalıdır.

Belə bir janlış fikrə ən gəti mүbarizə e'lan edilməlidir ki, kүja torpag үzəriндəki xүsusi mүlkijjətin jaxın kələчəkdə ləğv edilməsi һər bir muzdur və kүnəmuzdчuja «torpag verə bilər», əkinчilikdə muzdlu əməjin lap kөkləгini gıra bilər. Bu janlış fikirdir və ən чox zəгərli janlış fikirdir. Torpag үzəriндəki xүsusi mүlkijjətin ləğv edilməsi igtisadi inkişafyn mənafejinə və proletariatyn mənafejinə sөzsүz ујğun kələn

чох бөјүк вә мүтәрәгги бир дәјишикликдир, һәр бир муздлу фәһлә бүтүн варлығы вә вар гүввәси илә буна көмәк едәр, лакин бу дәјишиклик муздлу әмәји һәлә һеч дә арадан галдырмыр.

Торпағы јемәк олмаз. Мал-гара, аләт, тохум олмадан, еһтијат мәһсул олмадан, пул олмадан торпагда тәсәррүфатчылыг етмәк олмаз. Һәр кәс тәрәфиндән верилмәсиндән асылы олмајараг «вә'дләрә» бел бағламаг,—кәндләрдә муздлу фәһләләрә мал-гара, аләт вә с. әлдә етмәкдә «көмәк едиләчәјин» вә'дләринә бел бағламаг—ән пис бир шәкилдә јанылмаг демәк оларды, бағышланмаз бир садәлөвһүлүк оларды.

Һәр бир һәмкарлар һәрәкатынын әсас гајдасы, биринчи тәләби будур: «дөвләтә» бел бағлама, анчаг *өз синфинин күчүнә* бел бағла. Дөвләт һаким синфин тәшкилатыдыр.

Вә'дләрә бел бағлама, анчаг өз синфинин бирлији вә шүурлулуғунун күчүнә бел бағла!

Буна көрә дә кәнд фәһләләри һәмкарлар иттифагынын вәзифәси дәрһал белә гојулмалыдыр: үмумијјәтлә фәһләләрин вәзијјәтинин јахшылашдырылмасы уғрунда мүбаризәдән башга, хүсусилә гаршыдакы бөјүк торпаг ислаһаты заманы *бир синиф олмаг е'тибарилә онларын мәнафејини мүдафиә етмәк* лазымдыр.

«Фәһләләр волост комитәләринин сәрәнчамына верилмәлидирләр»,—чох заман кәндлиләр вә есерләр белә дүшүнүрләр. Муздлу кәнд тәсәррүфаты фәһләләри синфинин нөгтеји-нәзәри мәһз бунун әксинәдир: волост комитәләри «фәһләләрин» сәрәнчамына кечмәлидир! Бунлары бир-бириндә гаршы гојдугда, тәсәррүфатчынын мөвгеји илә муздлу фәһләнин мөвгеји ајдын шәкилдә мејдана чыхыр.

«Торпаг бүтүн халға верилмәлидир». Бу доғрудур. *Лакин халг синифләрә бөлүнүр.* Һәр бир фәһлә, бурҗуазијанын гәсдән пәрдәләдији вә *хырда бурҗуазијанын даим унутдуғу* бу һәгигәти билир, көрүр, һисс едир вә дујур.

Тәкликдә јохсуллара һеч кәс көмәк етмәз. Кәнддәки муздлу фәһлә, муздур, күнәмуздчу, јохсул кәндли, јарымпролетар *әкәр өзү өзүнә көмәк етмәсә,* һеч бир «дөвләт» она көмәк етмәз. Бундан өтрү биринчи ад-

дым кәнд пролетариатынын синфи чәһәтдән мүстәгил тәшкил олунмасыдыр.

Арзу едәк ки, Үмумрусија һәмкарлар иттифаглары конфрансы ән бөјүк бир гүввә илә бу ишә кириҹсин, бүтүн Русијада онун чағырышы курласын, өз көмәк әлини, пролетарларын мүтәшәккил габагчыл дәстәсинин гүдрәтли әлини кәнд пролетарларына узатсын.

«Правда» №№ 90 вә 91, 7 ијул (24 ијун) вә 8 ијул (25 ијун) 1917-чи ил
Имза: Н. Ленин

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ПОЗҒУНЛАШДЫРЫЛАН ИНГИЛАБ

«Һәр шејдә тәгсир болшевикләрдәдир»—һәм әксингилаба рәһбәрлик едән кадетләр, һәм дә «сосиалист ингилабчыларла» меншевикләр буна шәрикдирләр, онлар һәмин әзиз блокун һәр күн демократизм вә ингилабчылыгдан кери чәкилмәси мүнасибәтилә өзләрини «ингилаби демократија» адландырырлар.

Һәм гаршысыны алмаг үчүн һеч бир тәдбир көрүлмәјән вә артмагда олан дағынтыда, һәм әрзаг ишинин пис вәзијјәтдә олмасында, һәм дә Мүвәггәти һөкумәтин Украјна вә Финландија мәсәләсиндә «уғурсузлуғунда»,—«һәр шејдә тәгсир болшевикләрдәдир». Јәгин белә күман етмәк олар ки, тәвазөкар, мүлајим, ehтијатлы финләрин арасына бир кинли болшевик сохулмуш вә бүтөв бир халгы «башдан чыхармышдыр»!

Болшевикләрә гаршы үмуми бир кин вә нифрәт, ијрәнч чәнаб Заславскиләрин вә «Речь»дән, «Рабочая Газета»дан олан имзасыз мүәллифләрин ијрәнч бөһтан кампанијасы—бунларын һамысы јалныз позғунлашдырылан ингилаб нүмајәндәләринин өз сијасәтләриндәки бир сыра «уғурсузлугларла» әлагәдар олараг «үрәкләрини бошалтмаг» сә'јидир.

Кадетләр әксингилабчы буржуазија партијасыдыр. Буну Русијада һөкм сүрән есер вә меншевик блоку да е'тираф етмишдир, бу блок Советләр гурултајынын гәтнамәсиндә билдирмишдир ки, варлы синифләрин мүгавимәти артыр вә бу да әксингилабын әсасыны тәшкил едир. Ејни заманда да ирадәсизлик көстәр-

мәк үстүндә «Речь» тәрәфиндән һәр күн иттиһам едилән бу блок өзү дә кадетләрлә блок дүзәлтмишдир, һәм дә Мүвәггәти һөкүмәтин тәркибиндә мөһкәмләдилмиш ән орижинал бир блок дүзәлтмишдир!

Русијаны ики блок, есерләрлә меншевикләрин блоку вә бу блокун кадетләрлә блоку идарә едир, һәм дә кадетләр өзләриндән сағда дуран бүтүн сијаси партијаларла блок дүзәлтмишләр. Ингилабын позғунлашдырылмасы да бурадан лабүд сурәтдә иҹәли кәлир. Чүнки һөкмранлыг едән бу «блоклар блокунун» бүтүн һиссәләри позғундур.

Кадетләр өзләри өзләриниң республикачылығына инанмырлар вә һазырда кадетләрин архасында кизләниб онлара сәс верән башга нөв октјабрист вә монархистләр буна һеч инанмырлар. Кадетләр «сосиал-блокчулара» инанмырлар, онлардан көндәрилән назирләрдән һәр чүр «сакитләшдирмә» ишләринә «көндәрмәк үчүн» мәмнуниjjәтлә истифадә едирләр,—лакин ejни заманда инди есер вә меншевикләрин курултулу вә'дләри («капиталистләри инчитмәдән зәһмәткешләри разы салмаг» вә'дләри) нәтиҹәсиндә онлара инанан, лакин ҹәсарәт едиб бу вә'дләрин һәгигәтән jеринә jетирилмәсини көзләjән вә тәләб едән кәндли күтләсинин вә гисмән фәһләләрин «тәләбкарлығына» гаршы һирсләнир, һај-күj салыр вә гәзәбләнирләр!

Сосиал-блокчулар бир-бирләринә инанмырлар: есерләр меншевикләрә, меншевикләр дә есерләрә инанмырлар. Индиjәдәк һеч бир «мөһтәрәм һиссә» һамынын гаршысында аз-чох ачыг, ајдын, принсипиал, рәсми шәкилдә демәjә чүр'әт етмәмишдир ки, Струве-сајағы гондарылан «марксизмин» тәрәфдарлары илә «торпаг һүгугу» тәрәфдарлары нечә, нәjә көрә, нәjин хатиринә, һансы дәрәҹәjә гәдәр бирләшмишләр. Бу «мөһтәрәм һиссәләрдән» ајрылыгда һәр биринин өз ичәрисиндә дә бирлик тамамилә позулур: есерләрин гурултаjы 134 сәсә гаршы 136 сәслә Керенскини «jыхды», бунун да нәтиҹәсиндә «нәнә»[130] өзү МК-дан чыхыб кетди вә МК белә изаһат верди ки, Керенскинин сечилмәмәсинә сәбәб анчаг онун (һеч дә Чер-

нов кими олмајараг) һөкумәтдә вәзифәләринин һәддиндән чох олмасыдыр. «Воля Народа»да «сағ» есерләр өз партијаларыны вә онун гурултајыны сөјүрләр, соллар «Земля и Воля»да мәскән салыб чәсарәтлә дејирләр ки, күтләләр мүһарибә истәмирләр, ону империалист мүһарибәси һесаб етмәкдә давам едирләр.

Меншевикләрин сағ ганады, Потресовун башчылыг етдији «День» гәзетинә көчмүшдүр; «Јединство» өзү (һәлә дүнән Питердәки сечкиләрдә бүтүн меншевикләр партијасы илә блок дүзәлтдији һалда) Потресову «мәһәббәт бахышы илә әзизләјир». Сол ганад бејнәлмиләлчилијә рәғбәт көстәрир вә өз гәзетини јарадыр. «День» гәзети васитәсилә Потресовларла банкларын блоку, меншевикләрин «ваһид» меншевик партијасы васитәсилә Потресов вә Мартова гәдәр бүтүн меншевикләрин блоку дүзәлдилир.

Бәс бу позғунлуг дејилдирми?

«Мүдафиәчилик» бу позғунлашдырылан ингилабы пис пәрдәләјир, чүнки һәтта инди, һәтта империалист мүһарибәси давам етдирилдикдән сонра, һәтта һүчум нәтичәсиндә доған шадјаналыг шәраитиндә, бир иттифагда Потресов тәрәфдарларының онун әлејһдарлары үзәринә, дикәр иттифагда исә Керенски тәрәфдарларынын онун әлејһдарлары үзәринә «һүчуму» кәскинләшмишдир.

«Ингилаби демократија» даһа ингилаба инанмыр, демократијадан горхур, дүнјада һәр шејдән чох инкилис-франсыз капиталистләри илә әлагәнин позулмасындан горхур, рус капиталистләринин наразылығындан горхур. («Бизим ингилаб буржуа ингилабыдыр»—Дан, Серетели вә Скобелев тәрәфиндән гәрибә бир шәкилдә ејбәчәрләшдирилән бу «һәгигәтә» назир Чернов «өзү» инанмышдыр). Кадетләрин ингилаб вә демократијаны көрмәјә көзләри јохдур.

Бәс бу позғунлуг дејилдирми?

Болшевикләрә гаршы үмуми бир вәһши нифрәт вә гәзәб кадетләрин, есерләрин вә меншевикләрин өз позғунлугларына гаршы үмуми шикајәтидир.

Онлар чохлуг тәшкил едирләр. Онлар һакимијјәт

башындадырлар. Онларын һамысы бир-бири илә блок дүзәлтмишләр. Һәм дә онлар көрүрләр ки, онларын ишләри баш тутмур!! Бәс болшевикләрә гаршы нечә дә һиддәтләнмәсинләр?

Ингилаб сон дәрәчә чәтин, олдугча мүһүм, дүнја әһәмијјәтли мәсәләләри гаршыја гојмушдур. Мәзлум вә истисмар олунан күтләләрин ән бөјүк гәһрәманлығы әсасында ән гәти ингилаби тәдбирләр көрүлмәдән, бу күтләләр өз мүтәшәккил габагчыл дәстәси олан пролетариата е'тимад вә јардым көстәрмәдән, нә дағынтыны арадан галдырмаг, нә дә империалист мүһарибәсинин дәһшәтли пәнчәсиндән гуртармаг олмаз.

Күтләләр һәләлик «асан» бир чыхыш јолу: есер вә меншевик блоку илә кадетләрин блок дүзәлтмәси васитәсилә чыхыш јолу ахтармаға чалышырлар.

Белә бир чыхыш јолу исә көрүнмүр.

«Правда» № 91,
8 ијул (25 ијун) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

СИНФИ ДӘЈИШИКЛИК

Һәр бир ингилаб, әкәр һәгиги ингилабдырса, синфи дәјишикликдән ибарәт олур. Буна көрә дә күтләләрин шүууруну ајдынлашдырмаг,—һабелә ингилаба анд ичмәк васитәсилә күтләләри алдатмаға гаршы мүбаризә апармаг үчүн ән јахшы васитә һәмин ингилабда мәһз нә кими бир синфи дәјишиклик әмәлә кәлдијини вә әмәлә кәлмәкдә олдуғуну арашдырмагдан ибарәтдир.

Чаризмин сон илләриндә Русијада синифләрин нисбәти 1904—1916-чы илләрдә хүсусилә ајдын шәкилдә мејдана чыхды. Башда II Николај олмагла бир овуч тәһкимчи мүлкәдар малијјә капиталы магнатлары илә ән сых бир иттифаг дүзәлдиб һакимијјәт башында иди вә һәмин магнатлар Авропада ешидилмәмиш дәрәчәдә мәнфәәт әлдә едирди, онларын хејринә олараг харичи сијасәтдә гарәтчи мүгавиләләр бағланырды.

Башда кадетләр олмагла либерал буржуазија мүхалифәтдә иди. Иртичадан даһа чох халгдан горхан бу буржуазија монархија илә сазишә кәлмәк јолу илә һакимијјәт башына кечмәјә јахынлашырды.

Рәһбәрләри кизли чалышмаг мәчбуријјәтиндә олан халг, јә'ни фәһлә вә кәндлиләр ингилабчы идиләр, пролетар вә хырда буржуа «ингилаби демократијасы» тәшкил едирдиләр.

1917-чи ил 27 феврал ингилабы монархијаны јыхыб либерал буржуазијаны һакимијјәт башына кә-

тирди. Билаваситә инкилис-франсыз империалистләри илә сазиш әсасында һәрәкәт едән бу либерал буржуазија кичик бир сарај чеврилиши олмасыны истәјирди. О һеч бир һалда сензли конститусијалы монархијадан ирәли кетмәк истәмирди. Ингилаб ишдә даһа ирәли, монархијаны тамамилә мәһв етмәјә вә Советләр (фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләри) јаратмаға доғру кетдикдә, либерал буржуазија башдан-баша әксингилабчы олду.

Инди, чеврилишдән дөрд ај сонра, либерал буржуазијанын башлыча партијасы олан кадетләрин әксингилабчылығы күн кими ајдындыр. Һамы буну көрүр. Һамы буну е'тираф етмәјә мәчбурдур. Лакин һеч дә һамы бу һәгигәтин көзүнә дик бахмаға вә онун мә'насыны дүшүнмәјә разы дејилдир.

Инди Русијада халг ичәрисиндә азад тәшвигат апаран *сијаси партијаларын* азад сазиши тәрәфиндән идарә едилән демократик республика вардыр. Февралын 27-дән сонра кечән дөрд ај әрзиндә *бүтүн* аз-чох мүһүм партијалар тамамилә бирләшиб рәсми шәкләдүшдү, сечкиләрдә (Советләрә вә јерли органлара сечкиләрдә) өзләрини көстәрди вә мүхтәлиф синифләрлә онларын әлагәси мејдана чыхды.

Инди Русијада әксингилабчы буржуазија һакимијјәт башындадыр вә буна гаршы хырда буржуа демократијасы, мәһз есер вә меншевик партијалары «ә'ла һәзрәт мүхалифәти» олмушдур. Бу партијаларын сијасәтинин маһијјәти әксингилабчы буржуазија илә *сазишә кирмәкдән* ибарәтдир. Хырда буржуа демократијасы һакимијјәт башына кечмәјә чан атараг, әввәлчә јерли органлары тутур (чаризм заманы либераллар да әввәлчә земстволарыәлә кечирирдиләр). Кадетләр монархијаны јыхмаг дејил, һакимијјәти монархија илә бөлүшдүрмәк истәдикләри кими, ејнилә бу хырда буржуа демократијасы да буржуазијаны јыхмаг дејил, *һакимијјәти* онунла *бөлүшдүрмәк* истәјир. Капиталистин XX әср шәраитиндә јашајан мүлкәдарла синфи јахынлығы онлары «мөһтәрәм» монарх әтрафында гучаглашмаға мәчбур етдији кими, хырда буржуа демократијасынын да (есерләр вә мен-

шевикләрин) кадетләрлә сазишә кирмәси хырда вә ири буржуаларын бөјүк синфи јахынлығындан ирәли кәлир.

Сазишин *формасы* дәјишилмишдир: монархија заманы бу сазиш формасы кобуд иди, чар кадети анчаг Дөвләт думасынын кандарына бурахырды. Демократик республика шәраитиндә сазиш Авропада олдуғу кими иччә олмушдур: хырда буржуалары зәрәр вермәјәчәк гәдәр аз мигдарда һөкумәтдә (капитал үчүн) зәрәрсиз олан вәзифәләрә бурахырлар.

Кадетләр монархијанын јерини тутмушлар. Серетели вә Черновлар кадетләрин јерини тутмушлар. Пролетар демократијасы *һәгиги* ингилаби демократијанын јерини тутмушдур.

Империалист мүһарибәси бүтүн инкишафы сон дәрәчә сүр'әтләндирмишдир. Бунсуз есер вә меншевикләр он илләрлә назирлик вәзифәләринин һәсрәтини чәкә биләрдиләр. Лакин јенә дә һәмин мүһарибә инкишафы даһа да сүр'әтләндирир. Чүнки бу мүһарибә мәсәләләри реформистчәсинә дејил, ингилаби шәкилдә *гаршыја гојур.*

Есер вә меншевик партијалары буржуазија илә сазишә әсасән Русијаја хејли ислаһат верә биләрди. Лакин дүнја сијасәтиндә објектив вәзијјәт ингилабидир, ислаһатлар васитәсилә бу вәзијјәтдән *чыхмаг олмаз.*

Империалист мүһарибәси халглары әзир вә әзәчәкдир. Хырда буржуа демократијасы фәлакәти, бәлкә дә, бир гәдәр тә'хирә сала билди. Фәлакәтдән хилас етмәјә исә јалныз ингилабчы пролетариат гадирдир.

«Правда» № 92,
10 ијул (27 ијун) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ИНГИЛАБИ ӘЗМКАРЛЫГ ХАРИГӘЛӘРИ

Бизим гондарма сосиалист назирләр аз гала мисилсиз бир әзмкарлыг көстәрирләр. Пешехонов демишди ки, «капиталистләрин мүгавимәти, көрүнүр, гырылмышдыр» вә бизим мүгәддәс Русијада һәр шеј «бәрабәр» бөлүнәчәкдир. Скобелев демишди ки, мәнфәәтин 100%-и дә капиталистләрин әлиндән алыначагдыр. Серетели демишди ки, империалист мүһарибәсиндә һүчум һәм демократија, һәм дә сосиализм нөгтеји-нәзәриндән ән әдаләтли бир шејдир.

Лакин бүтүн бу көзәл әзмкарлыг нүмунәләриндә, шүбһәсиз, назир Чернов ән јүксәјә галхмышдыр. Мүвәггәти һөкумәтин сон ичласында Чернов чәнаб кадетләри, она тапшырылан органын үмуми сијасәти һаггындакы мә'рузәсини динләмәјә мәчбур етмиш вә там *он* ганун лајиһәси ирәли сүрдүјүнү билдирмишдир!

Мәкәр бу ингилаби әзмкарлыг харигәләри дејилдирми? Мајын 6-дан бәри 6 һәфтәдән аз кечир вә белә гыса бир мүддәтдә там 10 ганун лајиһәси *вә'д едилмишдир!* Өзү дә нечә ганун лајиһәләри! Һөкумәт гәзети «Дело Народа» хәбәр верир ки, бунлар «бүтөвлүкдә кәндин тәсәррүфат фәалијјәтинин бүтүн әсас саһәләрини әһатә едир».

Нә аз, нә чох, «бүтүн саһәләрини»... Һеч тәнбәллик етмәјиб анд да ичирләр?

Бирчә шеј шүбһәлидир: һөкумәт гәзети бу көзәл ганун лајиһәләриндән *бә'зиләрини* сајыб көстәрмәјә 100 сәтирдән артыг һәср едир, бунларын *һеч бири һаг-*

гында исә һеч бир айдын шеј сөјләмир. «Кәндлиләр һаггындакы бә'зи ганунлар гүввәдән дүшүр»... һансылар, мә'лум дејилдир. «Барышыг камералары һаггында» ганун лајиһәси ән мараглыдыр. Кими кимлә вә нечә барышдырмаг, мә'лум дејилдир. «Ичарә мүнасибәтләринин гајдаја салынмасы» тамамилә гаранлыгдыр; мүлкәдарларын әлиндән өдәнчсиз алынмасы вә'д едилән мүлкәдар торпагларынын ичарәси һаггында бәһс едилиб-едилмәдији дә мә'лум дејилдир.

«Јерли торпаг комитәләрини даһа чох демократикләшдирмәк мә'насында ислаһат»... Гурултулу вә'дләр верән чәнаблар, һеч олмаса онча јерли торпаг комитәсинин дәрһал сијаһысыны вериб онларын инди, ингилабдан сонра, сизин өз е'тирафыныза көрә һеч дә тамамилә демократик олмајан тәркибини дүрүст көстәрмәк даһа јахшы олмаздымы?

Мәсәлә дә ондадыр ки, јухарыда көстәрилән башга назирләр кими назир Черновун да гызғын фәалијјәти либерал мә'мурла ингилабчы демократ арасындакы фәрги ән јахшы көстәрир.

Либерал мә'мур «бөјүкләрә», јә'ни чәнаб Лвова, Шингарјов вә К⁰-сына бәшәријјәт үчүн хејирхаһлыг көстәрәчәк јүзләрлә ганун лајиһәләри һаггында кениш мә'рузәләр сөјләјир, халга исә... халга јалныз кәлиши көзәл сөзләр, вә'дләр, Ноздрев ибарәләри (мәнфәәтин 100%-ни вә ја чәбһәдә «сосиалист» һүчуму вә с. кими ибарәләр) сөјләјир.

Ингилабчы демократ һәр бир бәланы, һәр бир нөгсаны—«бөјүкләрә» мә'рузә етмәклә бир заманда вә һәтта бундан әввәл—*халгын* әзмкарлығына мүрачиәт едиб халгын гаршысында ашкара чыхарыр, ифша едир.

«Кәндлиләр, мүлкәдарлары ифша един, сиздән «ичарә һаггы» шәклиндә нә гәдәр алдыгларыны «барышыг камераларында» вә ја јерли торпаг комитәләриндә иши нә гәдәр ләнкитдикләрини, бүтүн торпаглары шумламаг ишиндә, мүлкәдар аләтләриндән халгын вә хүсусилә онун ән јохсул һиссәсинин еһтијачлары үчүн истифадә етмәк ишиндә нә гәдәр әнкәл вә манеә төрәтдикләрини ифша един! Кәндлиләр, буну

өзүнүз ифша един, мән «инкилаби Русијанын назири», «инкилаби демократијанын назири» исә бу чүр ифшалары дәрч етдирмәкдә, сизин ашағыдан тәзјигиниз васитәсилә вә мәним дә јухарыдан тәзјигим васитәсилә һәр чүр зүлмү арадан галдырмагда сизә *көмәк едәрәм!!!»* Әсл инкилабчы демократ бу чүр данышыб бу чүр һәрәкәт етмәздими?

Нә данышырсыныз! Нә дејирсиниз! Һөкумәт гәзети Черновун чәнаб Лвова вә К⁰-сына «мә'рузәси» һагғында белә бир дил илә јазыр: «В. М. Чернов бә'зи губернијаларда там бир сыра аграр һәјәчанлары олдуғуну инкар етмәјәрәк һесаб едир ки, үмумијјәтлә **Русија кәндләри көзләнилдијиндән** хејли тәмкинли олмушдур».

«Торпағын алғы-сатғысыны дајандырмаг» һагғында ајдын көстәрилән јеканә ганун лајиһәси барәсиндә бирчә кәлмә дә дејилмәмишдир ки, нәјә көрә бу *дајандырылмышдыр?* Чүнки кәндлиләрә алғы-сатғынын дәрһал дајандырылачағыны чохдан вә'д етмишдиләр, һәлә мајда вә'д етмишдиләр, ијунун 25-дә исә јазыб көстәрирләр ки, Чернов «мә'рузә» етмиш вә Мүвәггәти Һөкумәт «һәлә гәти гәрар чыхармамышдыр»!!!

«Правда» № 92,
10 ијул (27 ијун) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ИБАРӘЛӘР ВӘ ФАКТЛАР

Назир Скобелев бүтүн Русија фәһләләринә бир мүрачиәт дәрч етдирмишдир. «Бизим» (елә белә дә дејилмишдир: бизим) сосиалист идеалымыз наминә, ингилаб наминә, ингилабн демократија адындан вә санрә вә санрә вә санрә—фәһләләрә «барышыг камералары» тәблиғ едилир вә һәр чүр «өзбашына» һәрәкәтләр гәти сурәтдә писләнир.

Гондарма сосиалист, меншевик назир Скобелев көрүн нечә дә хош авазла охујур:

«Мүһарибә заманы варлы синифләрин варланмасындан һиддәтләнмәјә сизин (фәһләләрин) тамамилә әсасыныз вардыр. Чар һөкүмәти милјардларла халг пулуну исраф етмишдир. Ингилаб һөкүмәти бу пулу халг хәзинәсинә гајтармалыдыр».

Авазы јахшы кәлир... сәси тутулмаса!

Ч-б Скобелевин мүрачиәти нјунун 28-дә дәрч едилмишдир. Коалисијалы һөкүмәт мајын 6-да јарадылмышдыр[131]. Бүтүн бу мүддәт әрзиндә ешидилмәмиш дағынты вә фәлакәт бөјүк бир сүр'әтлә өлкәнин башы үстүнү алмагда олдуғу һалда, һөкүмәт *«милјардлар»* газанмыш олан капиталистләрә гаршы һеч бир чидди тәдбир көрмәмишдир! Бу милјардлары *«халг хәзинәсинә гајтармаг»* үчүн *мајын 7-дә* тичарәт вә банк сирринин ләғв едилмәси һаггында вә капиталистләрин банклары вә синдикатлары үзәриндә дәрһал нәзарәт гојулмасы һаггында ганун вермәк лазым иди, чүнки бунсуз һәмин милјардлары нәинки «гајтармаг», һәтта *тапмаг да мүм-күн де-јил-дир.*

Јохса меншевик назир Скобелев фəһlələри балача ушаг сајыр вə күман едир ки, ***мүмкүн*** вə зəрури олан иши һəфтəлəр узуну көрмədən, мүмкүн олмајан шејлəр вə'д етмəклə онлары разы салмаг олар («милјардлары» «гајтармаг» мүмкүн дејилдир, аллаһ елəсин, хəзинə оғурлуғунун гаршысы алынсын вə һеч олмаса бир-ики јүз милјон гајтарылсын)?

Меншевик назир Скобелев фəһlələр гаршысында даһа бир јығын тə'сирли республикачы, ингилабчы вə «сосиалист» ибарələри сөјлəдији күн, елə бил гəсдən һəмин күн, мүдафиəчиləри (јə'ни шовинистləри) фəһlələрлə «бирləшдирən» јол. Авилов сон дəрəчə уғурлу, мүстəсна дəрəчəдə уғурлу бир фикрə дүшүб «Новая Жизнь»ə нəтичəләр чыхарылмајан, *лакин фактлар верилən* бир мəгалə јазмышдыр.

Дүнјада бу садə фактлар гədəр ајдын бир шеј јохдур.

Мајын 5-дə коалисијалы һөкумət јарадылмышдыр. Бу һөкумət тəнтəнəли бəјаннамədə... һəм *нəзарəт,* һəм дə һəтта «истеһсалы тəшкил етмəји» *вə'д едир.* Мајын 16-да Петроград Советинин Иҹраијјə комитəси өз назирləринə «көстəришләр» гəбул едир вə тələб едиб дејир ки, «истеһсалын дөвләт тəрəфиндən тənзим едилмəсини дəрһал (динləјин!) ən чидди сурəтдə һəјата кечирмəјə киришмək (валлаһ, белə јазылмышдыр!) лазымдыр» вə саирə вə саирə вə саирə.

Буну ən чидди сурəтдə һəјата кечирмəјə башлајырлар.

Мајын 19-да Коновалов... «ифрат сосиалистləрə» гаршы чох «кəскин» бир бəјанатла исте'фа верир! Ијунун 1-дə сəнаје вə тиҹарəт нүмајəндələринин Үмумрусија конфрансы олур[132]. Конфранс гəти сурəтдə нəзарəтин *əлејһинə* чыхыр. Коноваловдан сонра галан үч нəфəр назир мүавини «чидди сурəтдə һəјата кечирирləр»: назирин биринчи мүавини Степанов Донетск көмүр сəнајечиləринин (онлар италјан тə'тили васитəсилə истеһсалы мəһв едирləр) мүнагишəсиндə... *сабиблкарлара* тəрəфдар чыхыр. Бундан сонра сабиблкарлар Скобелевин барышыг үчүн етдији бүтүн тəклифləри рəдд едирləр.

Назирин икинчи мүавини Палчински «јаначаг мүшавирәсинә» әнкәл төрәдир.

Назирин үчүнчү мүавини Саввин тәнзим иши үчүн «идарәләр арасында мүшавирә» кими бир шеј шәклиндә «кобуд вә һәтта ағылсыз бир карикатура» дүзәлдир.

Ијунун 10-да назирин биринчи мүавини Степанов Мүвәггәти һөкумәтә... Иҷраијјә комитәсинин програмы илә *мүбаһисәјә галхышан* бир «мә'рузә» тәгдим едир.

Ијунун 21-дә Советләр гурултајы даһа бир гәтнамә гәбул едир...

Ашағыларда өзбашына тәшһизат комитәләри јарадырлар. Јухарыларда баш «Игтисади шура» вә'д едирләр. Назирин икинчи мүавини Палчински изаһат вериб дејир: «онун (Игтисади шуранын) нә заман ишләмәјә башлајачағыны демәк чәтиндир...».

Бунлар күлүнч олса да, бир фактдыр.

Капиталистләр фәһләләри вә халгы әлә салыб кизли локаутлар вә һәдсиз мәнфәәти кизләтмәк сијасәтини давам етдирир, Скобелевләри, Серетелиләри, Черновлары исә фәһләләри ибарәләрлә «сакитләшдирмәјә» көндәрирләр.

«Правда» № 94,
12 ијул (29 ијун) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ЧӘНАБ КАПИТАЛИСТЛӘР МӘНФӘӘТЛӘРИ НЕЧӘ КИЗЛӘДИРЛӘР

(НӘЗАРӘТ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР)

Нәзарәт һаггында нә гәдәр дә чох данышырлар! Һәм дә бу чох данышыгда мәзмун нә гәдәр дә *аздыр.* Умуми ибарәләр, тәмтәраглы данышыглар, һәмишә лаjиһә олараг галачаг тәнтәнәли «лаjиһәләр» васитәсилә мәсәләнин маһиjjәти үзәриндән нечә дә кечирләр.

Мәсәләнин маһиjjәти исә ондан ибарәтдир ки, тичарәт вә банк сирри ләғв едилмәдән, фәһлә иттифаглары үзүнә тичарәт китабларынын ачылмасы һаггында дәрһал ганун верилмәдән, нәзарәт һаггындакы бүтүн ибарәләр вә бүтүн нәзарәт лаjиһәләри бош данышыг олараг галачагдыр.

Бу барәдә кичик, лакин ибрәтли бир мисал. Банк гуллугчусу олан бир jолдаш бизә, рәсми һесабатларда мәнфәәтин нечә кизләдилдиjини көстәрән белә бир мә'лумат верир.

«Вестник Финансов»ун[133] 1917-чи ил 7 май тарихли 18-чи №-синдә Петроград учот вә борч банкынын һесабаты дәрч едилмишдир. Бу һесабатда банкын халис мәнфәәти 13 милjон манат көстәрилмишдир (дүрүст рәгәм 12,96 милjондур; биз jуварлаг рәгәмләри мәтндә, дүрүст рәгәмләри исә мө'тәризәдә верәчәjик).

Лакин баша дүшән адам һесабата jахындан бахдыгда дәрһал көрәр ки, бу *һеч дә мәнфәәтин һамысы деjилдир*, мәнфәәтин хejли һиссәси мәһарәтлә башга маддәләрдә кизләдилмишдир, буна көрә дә тичарәт вә банк сирри тамамилә ләғв едилмәдән, һеч бир «верки», һеч бир «мәчбури истиграз» вә үмумиjjәтлә һеч бир малиjjә тәдбири буну һеч бир заман ашкара

чыхармаз. Доғрудан да, хүсуси ehтијат капиталынын hесабында $5^1/_2$ милјон манатлыг бир мәбләғ көстәрилмишдир. Мәнфәәти кизләтмәк үчүн ону чох заман мәhз ehтијат вә ehтијат капиталы адланан јерә салырлар. Әкәр мән милјончу олуб 17 милјон мәнфәәт көтүрмүшәмсә вә бундан 5 милјонуну «ehтијата гојмушамса» (јә'ни, русча десәк, ајрыб бир јана гојмушамса), бу 5 милјону «ehтијат капитал» кими јаздырмағым кифајәтдир, бунунла да иш битмиш олур! «Дөвләт нәзарәти», «мәнфәәтә дөвләт тәрәфиндән верки гојулмасы» вә саирә hаггындакы бүтүн вә hәр чүр ганунлардан *јан кечилмиш олур!!*

Сонра. Һәмин hесабатда алынан фаиз вә комиссија hагг-hесабында 1 милјон маната гәдәр (825 мин манат) бир мәбләғ көстәрилмишдир. Банк гуллугчусу бизә јазыр: «Әкәр алынан фаизләр мәнфәәт hесабында көстәрилмәмишсә, онда суал олунур: үмумијјәтлә банкын мәнфәәти hансы мәбләғләрдән ибарәтдир??»

Даһа сонра. Кечән илләрин мәнфәәт галығы hесабында 300 мин манат мигдарында бир мәбләғ көстәрилмишдир, бу да *мәнфәәтин үмуми мәбләғиндә көстәрилмәмишдир!!* Демәли, әввәлки маддә илә бирликдә, бир милјондан артыг мәнфәәт дә кизләдилмишдир. Һәмчинин «сәһмдарлара верилмәмиш дивиденд» олан 224 мин манатлыг бир мәбләғ дә мәнфәәтин үмуми мәбләғиндә *көстәрилмәмишдир,* hалбуки hәр кәсә мә'лум олдуғу кими, дивиденд халис мәнфәәтдән верилир.

Сонра. Һесабатда 3,8 милјон манатлыг «галыг мәбләғи» адланан бир мәбләғ дә вардыр. Һәмин јолдаш бизә јазыр: «Ишдә билаваситә иштирак етмәмиш олан бир адамын бу галыг мәбләғинин нә демәк олдуғуну тә'јин етмәси чәтиндир. Јалныз бир шеј демәк олар: hесабат тәртиб едиләркән мәнфәәтин бир hиссәсини «галыг мәбләғ» ады илә кизләдиб сонра буну орадан «лазыми јерә» көчүрмәк олар».

Јекуну: мәнфәәт 13 милјон манат мигдарында көстәрилмишдир, әслиндә исә, јәгин ки, 19 милјондан 24 милјона гәдәрдир—80%-ә гәдәри әсас капитала дүшүр ки, бу да 30 милјон манат тәшкил едир.

Ајдын дејилдирми ки, тичарәт вә банк сирри ләғв едилмәдикчә, һөкумәтин капиталистләри һәдәләмәси, һөкумәтин фәһләләрә вә'дләр вермәси, ән бөјүк капиталистләрин мәнфәәтинин 90%-ни алмаг һаггындакы һөкумәт лајиһәләри вә ганунлары бош бир шејдир вә бош шејдән башга бир шеј дејилдир?

«Правда» № 94,
12 ијул (29 ијун) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

БӨҺРАН ЈАХЫНЛАШЫР, ДАҒЫНТЫ АРТЫР

Һәр күн һараj чәкмәк лазым кәлир. Һәр чүр ахмаг адамлар бизи төһмәтләндириpдиләр ки, биз бүтүн дөвләт һакимиjjәтинин әскәр, фәһлә вә кәндли депутатлары Советләринә верилмәсиндә «тәләсирик», тәмкинли Мүәссисләр мәчлисини тәмкинлә «көзләмәк» «даһа мүлаjим вә сәлигәли» һәрәкәт етмәк демәк оларды.

Бу ахмаг хырда буржуаларын ән ахмаглары да инди көрә биләрләр ки, *һәjат көзләмир,* «тәләсән» биз дejилик, *дағынты тәләсир.*

Есер вә меншевик партиjалары шәхсиндә горхаг хырда буржуазиjа бу гәрара кәлмишдир: һәләлик ишләри капиталистләрин әлиндә сахлаjаг, бәлкә дә, дағынты Мүәссисләр мәчлисинә гәдәр «көзләди»!

Фактлар һәр күн көстәрир ки, дағынты, jәгин, Мүәссисләр мәчлисинә гәдәр көзләмәjәчәкдир, ифлас даһа тез башланачагдыр.

Лап бу күн дәрч едилән фактлары көтүрүн. Петроград әскәр вә фәһлә депутатлары Совети Ичраиjjә комитәсинин игтисади шө'бәси «Мүвәггәти һөкумәтин нәзәринә бунлары чатдырмағы» гәрара алмышдыр ки, «Москва рajонунун (15 губернијанын) метал сәнajеси кәскин бир бөһран вәзиjjәтиндәдир», *«Гужонун завод идарәси истеһсала ачыгча позғунлуг салыр, гәсдән мүәссисәни дајандырмаға чалышыр»,* буна көрә дә «дөвләт һакимиjjәти» (буну есер вә меншевикләр мәһз *Гужонлар партиjасының,* әксингилабчы

капиталист локлутчулар партијасынын ихтијарында сахламышлар) «заводу идарә етмәји өз өлүдәсинә көтүрмәли... вә дөврији вәсаити вермәлидир».

Тә'чили сурәтдә 5 милјон маната гәдәр дөврији вәсаити тәләб олунур.

Мүшавирә (игтисади шө'бәнин вә Москва фәһлә депутатлары Совети тәчһизат шө'бәси нүмајәндә һеј'әтинин мүшавирәси) «Мүвәггәти һөкумәтин диггәтинә буна чәлб едир» (јазыг, мә'сум, ушагчасына мә'луматсыз Мүвәггәти һөкумәт! О буну билмәмишдир! Онун тәгсири јохдур! О биләр, Дан вә Череванинләр, Авксентјев вә Черновлар ону дилә тутар, ону утандырарлар!) «ки, Москва завод мүшавирәси вә Москва рајону тәчһизат комитәсинин мүвәггәти бүросу Коломна паровозгајырма заводунун, һабелә Бежетскдә* олан Сормово вә Брјанск заводларынын дајандырылмасына *артыг манеәчилик көстәрмәли олмушдур.* Бунунла белә инди фәһләләрин тә'тили үзүндән Сормово заводу ишләмир вә һәр күн о бири заводлар да дајана биләр...».

Фәлакәт көзләмир. О ән бөјүк сүр'әтлә јахынлашыр. Фактлар һаггында, шүбһәсиз, чох әсаслы мә'луматы олан А. Сандомирски Донетск рајону һаггында бу күн «Новая Жизнь»дә белә јазыр:

«Көмүр јохдур, метал јохдур, паровоз вә гатар јохдур, истеһсал дајанмышдыр,—белә бир чыхылмаз вәзијјәт кетдикчә ағырлашыр. Һалбуки көмүр јандырылыр, заводларда метал јығылыр, лазым кәлдији јердә исә ону ала билмәзсән».

Есер вә меншевикләр тәрәфиндән јардым көстәрилән һөкумәт дағынтыја гаршы мүбаризәни ачыгча *ләнкидир:* А. Сандомирски белә бир факты хәбәр верир ки, тичарәт назиринин мүавини, әслиндә, Серетели вә Черновларын һәмкары олан Палчински сәнајечиләрин шикајәтинә әсасән, металын мигдары һаггында Донетск комитәсинин сијаһы кечирмәсинә чаваб олараг, «өзбашына» гурулан (!!) нәзарәт комиссијаларыны гадаған етмишдир (!!).

---

* Бурада сәһв кетмишдир. «Бежитседә» охунмалыдыр. *Ред.*

Бир дүшүнүн, бу нечә бир дәлиханадыр: өлкә мәһв олуб кедир, халг ачлыг вә фәлакәт гаршысындадыр, көмүр вә дәмир чатышмыр, һалбуки бунлары әлдә етмәк мүмкүндүр, Донетск комитәси әскәр вә фәһлә депутатлары *Советләри васитәсилә* металын мигдарыны сијаһыја алыр, ја'ни халг үчүн дәмир ахтарыр. Сәнаје чиләрин нөкәри, капиталистләрин нөкәри назир Палчински исә Серетели вә Черновларла әл-әлә верибдуну сијаһыны гадаған едир. Бөһран исә артмагда давам едир, фәлакәт даһа чох јахынлашыр.

Пул һарадан вә нечә әлдә едиләчәкдир? Ајдын дејилдирми ки, һәр завода 5 милјон «тәләб етмәк» асандыр, лакин баша дүшмәк дә лазымдыр ки, бүтүн заводлара хејли артыг тәләб едиләчәкдир?

Ајдын дејилдирми ки, *апрелин әввәлләриндән* тәләб вә тәблиғ етдијимиз тәдбир көрүлмәдән, бүтүн банклар ваһид бир банкда бирләшдирилмәдән вә онун үзәриндә нәзарәт гојулмадан, тичарәт сирри ләғв едилмәдән *пул әлдә етмәк олмаз?*

Гужонлар вә башга капиталистләр Палчинскиләрин көмәји илә «гәсдән» (бу сөзү игтисади шө'бә ишләтмишдир) мүәссисәләри дајандырмаға чалышырлар. Һөкумәт *онларын тәрәфиндәдир*. Серетели вә Черновлар садәчә бир бәзәк-дүзәк вә ја садәчә ојунчагдырлар.

Чәнаблар, һәр һалда баша дүшмәк вахты дејилдирми ки, *бир партија олмаг е'тибарилә* есер вә меншевик партијалары фәлакәт үчүн халгын гаршысында чавабдеһдирләр?

«Правда» № 95,
13 ијул (30 ијун) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

БУНУ НЕЧӘ ЕТМӘЛИ?

«Рабочая Газета» һүчумун *сијаси* мә'насы чәһәтдән нараһат олмушдур. Онун әмәкдашларындан бири дикәрини һәтта белә бир шејдә иттиһам едир: куја онун үстүөртүлү ибарәләриндә ән нәһаjәт е'тираф едилир ки, ингилабчы рус ордусу инди објектив чәһәтдән илһагсыз сүлһ jолунда дејил, мүттәфиг буржуазијанын ишғалчылыг планлары jолунда өз ганыны ахыдыр («Рабочая Газета» № 93, сәһ. 2, фелјетон, сүтун № 1).

Һүчумун бах бу «објектив» мә'насы һәлә дә бир һиссәси меншевикләрин ардынча кедән фәһлә күтләләрини нараһат етмәjә билмәз. Бу исә «Рабочая Газета»нын сәһифәләриндә дә әкс олунур. Фәһләләрлә әлагәни ачыгча кәсмәк истәмәjән бу гәзет «һүчуму» сүлһ уғрунда ингилаби пролетар мүбаризәси илә биртәһәр әлагәләндирмәjә чалышыр. Һијләкәр редаксијанын фәлакәти исә бундадыр ки, бурада *мәнфи әлагәдән* башга һеч бир әлагә тапмаг олмаз.

Һәм дә есерләрлә бирликдә өзүнүн доғурдуғу чиншәjатиндән горхуjа дүшмүш бу мә'тәбәр редаксијадан даһа мискин, даһа чох долашыға дүшмүш адамлар тәсәввүр етмәк чәтиндир.

Бир тәрәфдән, «Рабочая Газета» хәбәр верир ки, «инди Гәрбдә рус һүчумунун мә'насыны тамамилә jанлыш анлајырлар. Инкилис вә франсыз буржуа гәзетләри буну Советин «утопик» планларындан әл чәкилмәси һесаб едир. Керенскини вә һүчум едән ингилаб-

чы ордуну алгышламаг шүары алтында шовинист гәтнамәләр кечирилир. Һәм дә рус һүчүму мүнасибәтилә һәрби барабанларын куруултусу алтында, рус демократијасынын онунла ејни бир сүлһ платформасыны гәбул едән һәмфикирләринә гаршы тә'гибләр күчләнир».

Чох гијмәтли е'тирафдыр! Һүчумун бу *лабуд* нәтичәләри һаггында ирәличәдән сөјләдијимиз фикирләри һәлә дүнән болшевикләрин бәд нијјәтинин нәтичәси һесаб едән һөкумәт гәзети сәһифәләриндә һәмин е'тирафы көрмәк хүсусилә гијмәтлидир. Белә мә'лум олур ки, мәсәлә бизим «бәд нијјәтли» олмадығымызда дејил, бундадыр ки, Совет рәһбәрләри тәрәфиндән јеридилән сијасәтин өз *мәнтиги* вардыр вә бу мәнтиг Русијанын харичиндә вә дахилиндә *ингилаба зидд гүввәләрин* артмасына сәбәб олур.

«Рабочая Газета» да хоша кәлмәјән мәһз бу факты биртәһәр өрт-басдыр етмәјә чалышмышдыр. Редаксија тәрәфиндән тәклиф едилән васитәләр дә чох садәдир: «фәһлә вә әскәр депутатлары Совети гурултајынын Мәркәзи ичраијјә комитәси кәндли депутатлары Совети илә бирликдә тә'чили сурәтдә белә бир ачыг вә гәти бәјанат вермәлидир ки, рус демократијасы үчүн мүһарибәнин мәгсәдләри әввәлки кими галыр» вә и. а. вә и. а. Көрүрсүнүзмү, меншевикләр империалист мүһарибәсинә гаршы нә гәдәр гәтијјәтлә мүбаризә едирләр: онлар тә'чили сурәтдә даһа бир гәти бәјанат вермәјә һазырдырлар. Бу ән «тә'чили», ән «гәти», ән «кәскин» бәјанатлар нә гәдәр олмушдур. Һәм дә һөкумәт гәзети «Рабочая Газета»нын тамамилә тәрәфдар олдуғу һөкумәтин *ишләрини* сөзләрлә һеч олмаса азачыг јүнкүлләшдирмәк үчүн бу ән гәти бәјанатлары ән тә'чили сурәтдә нә гәдәр тәкрар етмәк лазым кәләчәкдир.

Јох, чәнаблар, сиз өзүнүзүн хәбәр вердијиниз фактлары ән «гәти» сөзләрлә, бәјаннамәләрлә бә ноталарла зәифләдә билмәзсиниз. Анчаг *ишләри, әслиндә империалист* мүһарибәсинин давам етдирилмәси сијасәти илә әлагәни кәсмәк демәк олан ишләри бу фактлара гаршы гојмаг олар. Лвов—Терешшенко—Шин-

гарјов—Керенски—Серетели һөкумәти буну едә билмәз. О анчаг Финландија вә Украјна һаггындакы өз горхаг вә ачиз сијасәти илә, «илһагсыз» вә өз мүгәддәратыны тә'јин етмәк «һүгугу» һаггындакы ән «гәти» бәјанатлары һәјата кечирмәјә әсла гадир олмадығыны тәсдиг едә биләр. Белә бир шәраитдә исә бүтүн бу вә'д едилән бәјаннамәләр күтләләри күјә басмаг үчүн бир символ олачагдыр. «Сүлһ уғрунда пролетар мүбаризәси» дејил, курултулу бәјаннамәләрлә күтләләри күјә басмаг—«Рабочая Газета»нын програмы будур, һүчумла әлагәдар олараг ингилаба зидд гүввәләрин артмасына онун әсл чавабы будур.

«Правда» № 95,
13 ијул (30 ијун) 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

КӘНДЛИЛӘРИ НЕЧӘ ВӘ НӘЈӘ КӨРӘ АЛДАТМЫШЛАР?

Мә'лумдур ки, бүтүн Русијанын кәндли депутатлары Петрограда, Үмумрусија кәндли депутатлары Советинә топлашдыгда, торпагларын алғы-сатгысыны дәрһал гадаған етмәји кәндлиләрә вә'д етмишдиләр— буну сосиалист-ингилабчылар вә'д етмишдиләр, һөкүмәт вә'д етмишди.

Назир Переверзев әввәлчә дејәсән, доғрудан да, бу вә'ди јеринә јетирмәк истәмишди вә торпағын алғы-сатгысы сөвдәсини телеграмла дајандырмышды. Лакин сонра кимин исә көзә көрүнмәјән әли ишә гарышды вә назир Переверзев нотариуслара көндәрдији телеграмыны кери көтүрдү, јә'ни торпағын алғы-сатгы сөвдәсинә јенидән ичазә верди.

Кәндлиләр нараһат олдулар. Әкәр сәһв етмириксә, онлар һәтта, дејәсән, назирлијә хүсуси бир нүмајәндә һеј'әти көндәрдиләр.

Кәндлиләри сакитләшдирдиләр, балача ушаглары дилә тутан кими кәндлиләри дилә тутдулар. Онлары әмин етдиләр ки, дәрһал торпағын алғы-сатгысыны гадаған едән *ганун* верилә*чәк*дир, *«јалныз»* белә бир ганун верилмәси мәгсәдилә Переверзевин мүвәггәти сәрәнчамы «тә'хирә салынмышдыр».

Сосиалист-ингилабчылар кәндлиләри сакитләшдирдиләр, онлары вә'дләрлә алдатдылар. Кәндлиләр инандылар. Кәндлиләр сакитләшдиләр. Кәндлиләр гајыдыб кетдиләр.

Һәфтәләр бир-бириниң ардынча кәлиб кечирди.

Ијунун 24-дә (анчаг ијунун 24-дә) гәзетләрдә белә бир хәбәр верилир ки, сосиалист-ингилабчылар партијасынын рәһбәри назир Чернов торпағын алғы-сатғы сөвдәсини гадаған етмәк һаггында һөкумәтә бир ганун лајиһәси (һәлә анчаг ганун лајиһәси) тәгдим етмишдир.

Ијунун 29-да гәзетләр Дөвләт думасынын ијунун 28-дә кечирилән «хүсуси мүшавирәси»[134] һаггында бир хәбәр дәрч етди. «Речь» гәзетинин (Мүвәггәти һөкумәтдә чохлуг тәшкил едән партијаја мәнсуб гәзетин) вердији хәбәрә көрә, һәмин мүшавирәдә Ч. Родзјанко

«сон сөзүндә һөкумәтин јени» (бәли, олдугча јени! сон дәрәчә јени!) «тәдбирләри илә әлагәдар оларағ торпаг сөвдәләри мәсәләси үзәриндә дајанды. О сүбут едир ки, әкәр торпаг сөвдәләри гадаған едилсә, торпаг өз гијмәтини итирәр» (кимин үчүн? көрүнүр, мүлкәдарлар үчүн!! Ахы кәндлиләр дә торпағы елә мүлкәдарларын әлиндән алмаг истәјирләр!), «кредитини тә'мин едилмәси гијмәтдән дүшәр вә торпаг саһибләри үчүн» (Ч. Родзјанко, кечмиш торпаг саһибләри үчүн!) «һеч бир кредит верилмәз. Бәс торпаг саһибләри банклара өз борчларыны, дејә— М. В. Родзјанко сорушур,—һансы вәсаитлә верәрләр? Бир чох һалларда вахт кечмишдир вә белә бир ганун лајиһәси мүзајидәсиз оларағ ганун әсасында торпаг мүлкијјәтинин дәрһал ләғв олунмасына сәбәб олар.

Буна көрә дә М. В. Родзјанко хүсуси торпаг саһиблији үчүн дејил, дөвләт үчүн фәлакәтли олан *ганунун һәјата кечирилмәсинин гаршысыны алмаға чалышмаг* мәгсәдилә мүшавирәјә тәклиф етмишдир ки, мәсәләни мүзакирә етмәји Мүвәггәти комитәјә тапшырсын».

Бах бу заман «көзә көрүнмәјән әл» мејдана чыхмышдыр! Гондарма сосиалист назирләри олан коалисијалы һөкумәтин «һијләкәр механикасы» бах будур, кечмиш Дөвләт думасынын кечмиш сәдри, кечмиш мүлкәдар, Чәллад Столыпинин кечмиш е'тибарлы адамы, кечмишдә фитнәкар Малиновскини кизләдән чәнаб Родзјанко ағзындан гачырдығы сөзләрлә буну ифша етмишдир!

Һәтта фәрз едәк ки, һәмин чәнаб Родзјанко белә чис бир шәкилдә ағзындан сөз гачырдығы индики заманда, нәһајәт, торпағын алғы-сатғы сөвдәләринин гадаған едилмәси һаггында ганун верәчәкләр. Нәһајәт, бу гануну верәрләр!

Лакин мәсәлә ахы тәкчә бунда дејилдир. Мәсәлә бундадыр ки, *кәндлиләри нечә вә нәјә көрә алдатдыгларыны* бу ајдын мисал васитәсилә биз һамымыз баша дүшәк вә кәндли күтләләринин баша дүшмәсинә көмәк едәк. Чүнки бу шәксиз вә гәти бир факт олараг галыр ки, кәндли депутатларынын Үмумрусија Советиндә кәндлиләрә дәрһал јеринә јетириләчәјини вә'д етдикләри шеји дәрһал јеринә *јетирмәјиб* онлары алдатмышлар.

Кәндлиләри нечә алдатмышлар? Онлары вә'дләрлә алдатмышлар. Дүнјада бүтүн коалисијалы һөкумәтләрин, јә'ни сосиализмә хәјанәт едәнләрин дә иштиракетдији буржуа һөкумәтләринин «һијләкәр механикасы» мәһз бундан ибарәтдир. Һәмин һөкумәтләрдә кечмиш сосиалистләр—буну баша дүшүб-дүшмәдикләриндән асылы олмајараг,—күтләләри капиталистләрин алдатмасы үчүн бир аләт олурлар.

Кәндлиләри нәјә көрә алдатмышлар? Она көрә алдатмышлар ки, онлары алдатмаг үчүн бир аләт олан сосиалист-ингилабчылар—онлар үчүн ән јахшы бир һалы фәрз етсәк,—Русијанын мүасир идарә едилмәсиндә синфи һөкмранлыгын вә синфи сијасәтин һијләкәр механикасыны *өзләри анламамышлар.* Сосиалист-ингилабчылар ибарәјә ујмушлар. Ишдә исә, Родзјанко «әһвалатынын» ән ајдын бир шәкилдә тәсдиг етдији кими, ишдә Русијаны ики блокун блоку, ики иттифагын иттифагы идарә едир.

Бир блок кадетләрин монархист мүлкәдарларла блокудур, бунларын да биринчиси ч. Родзјанкодур. Питердәки сечкиләр заманы гаракүрүһчуларын *бүтүн* гәзетләринин, кадетләрдән сағда дуранларын *бүтүн* гәзетләринин кадетләрә көмәк етмәси бу блокун сијаси бир факт олдуғуну бүтүн Русија гаршысында көстәрди. Есер вә меншевикләрин тәгсири үзүндән, бу блок һөкумәтдә *чохлуг* тәшкил едир. Бу блок торпагларын алғы-сатғы сөвдәсинин гадаған олунмасыны ләнкидирди, бу блок мүлкәдарлара, *локаутчу капиталистләрә* көмәк едир.

Дикәр блок халғы бош вә'дләрлә алдатмыш олан есер вә меншевикләрин блокудур. Скобелев вә Сере-

тели, Пешехонов вә Чернов һәдсиз вә'дләр вермишләр. Вә'д вермәк асандыр. «Сосиалист» назирләрин халгы вә'дләрлә алдатмаг үсулу дүнјанын бүтүн габагчыл өлкәләриндә ишләдилмиш вә һәр јердә ифласа уғрамышдыр. Русијанын хүсусијјәти бундадыр ки, өлкә ингилаби вәзијјәтдә олдуғуна көрә, есер вә меншевик партијалары ади вәзијјәтдә олдуғундан даһа кәскин бир шәкилдә вә даһа тез ифласа уғрајачагдыр.

Гој кәндлиләр үчүн хүсусилә ибрәтли олан бу мисал әсасында һәр бир фәһлә вә һәр бир әскәр *кәндлиләри нечә вә нәјә көрә алдатдыгларыны* онлара јахшыча изаһ етсин!

Кәндлиләр капиталистләрлә блок (иттифаг) дүзәлтмәклә дејил, јалныз фәһләләрлә иттифагда өз мәгсәдләринә чата биләрләр.

«Правда» № 96,
14(1) ијул 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

КИМ МӘС'УЛДУР?

Чәнаб Н. Ростов һөкумәт гәзети олан «Рабочая Газета»да әскәрләрин мәктубларындан кәндин сон дәрәчә авамлығыны көстәрән бир нечә парча верир. Өз дедијинә көрә, фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин Ичраијјә комитәсинин тәшвигат шө'бәсиндә өлкәнин һәр тәрәфиндән алынмыш хејли мәктуб әлиндә олан мүәллиф дејир ки, бүтүн мәктубларда башдан-баша бир фәрјад вардыр: гәзет, гәзет көндәрин!

Меншевик мүәллиф бундан јапышыб горху ичәрисиндә дејир: «Әкәр ингилаб онлар (кәндлиләр) үчүн бөјүк фајда верән ајдын бир факт олмаса, онлар ингилабын әлејһинә чыхарлар»... Кәндлиләр «јенә әввәлки кими авамдырлар».

Меншевик вә һөкумәт мә'муру әлиндә олан бир јығын мәктубдан бир гәдәр кеч јапышмышдыр. Меншевикләр капиталистләрә хидмәтчилијә башладыглары мајын 6-дан 7 һәфтәдән чох кечир вә бүтүн бу мүддәт әрзиндә үстүнлүк газанан буржуа гәзетләри васитәсилә, меншевикләри тәрәфиндән јардым көстәрилән капиталистләр һөкумәтинин ачыг вә долајы нөкәрләри вә тәрәфдарлары васитәсилә кәнддә сәрбәст сурәтдә ингилаб һаггында буржуа јаланы, әксингилаби бөһтан вә јалан јајылмышдыр.

Әкәр меншевик вә есерләр ингилаба хәјанәт етмәсәјдиләр, әксингилабчы кадетләрә јардым көстәрмәсәјдиләр, һакимијјәт мајын лап әввәлләриндән Ичраијјә комитәсинин әлиндә оларды, о да гәзетләрдәки хүсуси е'ланлары дәрһал дөвләт инһисарына алар-

ды, белəликлə дə *он милјон* нүсхəлəрлə гəзети өз əлинə алыб *пулсуз* пајлар вə кəндлəрə көндəрəрди. Онда бөјүк мəтбəəлəри вə кағыз еһтијатларыны Иҹраијјə комитəси, гəзет ишиндə əслиндə *үстүн мөвгеји əлə кечирмиш олан* бир нечə буржуа, əксингилаби гəзетин кəндлəри башдан чыхармасы үчүн дејил, кəндлəри маарифлəндирмək үчүн «ишлəдəрди».

Онда Иҹраијјə комитəси Дөвлəт думасыны бураха биләрди вə—бир чох башга мəнбəлəр һəлə бир јана дурсун—бу мəнбəдəн халг пулларына гəнаət едəрди, буну кəндлəрə мин нəфəр, бəлкə дə минлəрлə тəшвигатчы көндəрмəјə сəрф едəрди.

Ингилаб заманы ләнкимək бə'зən она тамамилə хəјанət етмəјə бəрабəрдир. Һакимијјətин фəһлə, əскəр вə кəндлиләрин ихтијарына кечмəсинин ләнкимəси үчүн, авам кəнди маарифлəндирмəкдə ингилаби тəдбирлərин ләнкимəси үчүн тамамилə есер вə меншевикlər мəс'улдурлар. *Онлар* бу мəсəлəдə ингилаба хəјанət етдиләр. *Онлар* елə етдиләр ки, əксингилаби буржуа мəтбуаты вə тəшвигатына гаршы мүбаризə ишиндə фəһлə вə əскəрlər инди «кустар» васитələри илə кифајətlənмəјə мəчбурдурлар, һалбуки бундан өтрү онларын ихтијарында *үмумдөвлəт васитələри* ола биләрди вə олмалы иди.

«Правда» № 96,
14(1) ијул 1917-чи ил

«Правда» гəзетинин мəтниндəн чап олунур

КАДЕТЛӘР ҺАНСЫ НИЈЈӘТЛӘ ҺӨКУМӘТДӘН ЧЫХЫБ КЕТМИШЛӘР?[135]

Бу суал өз-өзүнә мејдана чыхыр. Һадисәләрә мүәјјән тактика илә дүзкүн чаваб вермәк үчүн бунлары дүзкүн баша дүшмәк лазымдыр. Кадетләрин чыхыб кетмәсини нечә баша дүшмәли?

Мә'јуслуг нәтичәсидирми? Украјна мәсәләсиндә принсипчә разылашмамаг нәтичәсидирми?—Әлбәттә јох. Кадетләрдә принсипиаллыг олдуғуну вә ја буржуазијанын мә'јуслуг нәтичәсиндә һәрәкәт едә билдијини күман едән адам күлүнч оларды.

Јох. Кадетләрин чыхыб кетмәси јалныз мүәјјән нијјәтин нәтичәси кими баша дүшүлә биләр. Бу нијјәтин маһијјәти нәдән ибарәтдир?

Ондан ибарәтдир ки, бөјүк бир ингилаб етмиш вә сакитләшә билмәјән бир өлкәни идарә етмәк үчүн, һәм дә бүтүн дүнјаны бүрүјән империалист мүһарибәси заманы бу өлкәни идарә етмәк үчүн һәгигәтән ингилабчы синфин сон дәрәчә чәсарәтли, тарихән бөјүк вә олдугча фәдакар бир тәшәббүс вә вүс'әти лазымдыр. Ја белә бир синфи зор васитәсилә әзмәли—кадетләр чохдан, лап мајын 6-дан буну тәблиғ едирләр—ја да онун рәһбәрлијинә инанмалы. Ја империалист капитал илә мүттәфиг олмалы—онда һүчүм етмәк, капиталын итаәткар нөкәри олмаг, онун әсарәти алтына дүшмәк, торпаг мүлкијјәтинин өдәнчсиз ләғв едилмәси утопијаларыны бир кәнара атмаг лазымдыр (Черновун програмына гаршы «Биржевка»да Лвовун нитгләринә бах),—ја да империалист капиталын әлејһинә чыхмалы, онда бүтүн халглара дәрһал дүрүст сүлһ шәртләри тәклиф етмәк лазымдыр, чүнки бүтүн халглар мүһарибәдән јорулмушлар, онда капитала гаршы бүтүн дүнја пролетар ингилабы бајрағыны галдырмаг чәсарәтиндә олмаг вә буну галдырмағы

бачармаг, буну сөздә дејил, ишдә етмәк, Русијанын өзүндә ингилабы ән гәти бир шәкилдә ирәлиләтмәк лазымдыр.

Кадетләр истәр тичарәт мәсәләләриндә, малијјә ишләриндә, капиталы горумагда, истәрсә сијасәтдә ишбаз вә мәнфәәтпәрәстдирләр. Кадетләр доғру оларағ нәзәрә алмышлар ки, вәзијјәт *објектив чәһәтдән* ингилабидир. Онлар ислаһатлара разыдырлар вә һакимијјәти реформист Серетели вә Черновларла бөлүшдүрмәк онларын хошуна кәлир. Лакин ислаһат көмәк етмәз. Бөһрандан—мүһарибәдән, дағынтыдан чыхмаг үчүн ислаһат јолу *јохдур*.

Кадетләрин нијјәти дә өз синифләринин нөгтеји-нәзәриндән доғру нијјәтдир: онлар белә дүшүнүрләр ки, биз чыхыб кетмәклә ултиматум вермиш олуруг. Биз билирик ки, Серетели вә Черновлар инди һәгиги ингилабчы синфә инанмырлар, инди һәгиги ингилаби сијасәт јеритмәк истәмирләр. Белә дүшүнүрләр ки, чыхыб кетмәклә онлары горхударыг. Куја кадетләрин олмамасы үмумдүнја инкилис-американ капиталынын «көмәји» олмамасы демәкдир, куја она гаршы *да* ингилаб етмәк демәкдир. Серетели вә Черновлар белә етмәзләр, буна чәсарәтләри чатмаз! Дүшүнүрләр ки, онлар бизә күзәштә кедәрләр!

Әкәр күзәштә кетмәсәләр, онда капитала гаршы ингилаб олар, бу башланса да, баш тутмаз вә биз дә гајыдарыг.

Кадетләр бу нијјәтдәдирләр. Тәкрар едирик: истисмарчылар синфинин нөгтеји-нәзәриндән белә нијјәт доғрудур.

Әкәр Серетели вә Черновлар тәрәддүд едән хырда буржуазијанын дејил, истисмар олунан синфин нөгтеји-нәзәриндә дурсајдылар, онлар ингилабчы пролетарнатын сијасәтинә гошулмагла кадетләрин бу доғру нијјәтинә доғру чаваб вермиш олардылар.

1917-чи ил ијулун 3-дә (16-да) јазылмышдыр

1917-чи ил ијулун 28(15)-дә «Пролетарское Дело» гәзетинин 2-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

БҮТҮН ҺАҠИМИЈЈӘТ СОВЕТЛӘРӘ!

«Тәбиәти гапыдан говсан, пәнчәрәдән кәләр...» Көрүндүју кими, һаким есер вә меншевик партијалары өз тәчрүбәләриндә бу садә һәгигәти бир даһа вә јенидән «кечмәли» олурлар. «Ингилабчы демократ» олмаг идднасында идиләр, ингилабчы демократ вәзијјәтинә дүшмүшләр,—һәр бир ингилабчы демократ үчүн мәчбури олан нәтичәләр чыхармаг лазым кәлир.

Демократија әксәриҗҗәтин һөкмранлығыдыр. Нә гәдәр ки, әксәриҗҗәтин нрадәси һәлә ајдынлашдырылмамышды, нә гәдәр ки, ону һәлә азачыг дә олса һәгигәтә бәнзәр бир шәкилдә ајдынлашдырылмамыш е'лан етмәк мүмкүн иди,—халга «демократик» һөкумәт пәрдәси алтында әксингилабчы буржуаларын һөкумәтини тәгдим едирдиләр. Лакин бу узун мүддәт давам едә билмәзди. Февралын 27-дән бәри кечән бир нечә ај әрзиндә фәһлә вә кәндлиләрин әксәриҗҗәтинин, өлкә әһалисинин бөјүк әксәриҗҗәтинин нрадәси тәкчә үмуми шәкилдә ајдынлашмагла галмады. Бу нрадә фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләри кими күтләви тәшкилатларда нфадә олунду.

Дөвләтдә бүтүн һакимиҗҗәти бу Советләрин ихтијарына вермәјә нечә дә мане олмаг олар? Бу, демократијадан үз дөндәрмәкдән башга бир шеј демәк дејилдир! Бу, халга һөкмән елә бир һөкумәти гәбул етдирмәк демәкдир ки, бу һөкумәт *демократик* јолла, јә'ни һәгигәтән азад сечкиләр, һәгигәтән үмумхалг сечкиләр јолу илә *гәтиҗҗән* нә јарана биләр, нә дә јашаја биләр.

Илк нәзәрдә нә гәдәр гәрибә көрүнсә дә, бу факт мејдандадыр: есер вә меншевикләр мәһз бу ән садә, ән ајдын, ән ашкар һәгигәти *унутмушлар!* Онларын вәзијјәти о гәдәр сахтадыр, бу сахталыг онлары о гәдәр долашдырмыш, о гәдәр долашыға салмышдыр ки, итирдикләри бу һәгигәти «тапмаг» игтидарында дејилдирләр. Питер вә Москвадакы сечкиләрдән сонра, Үмумрусија кәндли Совети чағырылдыгдан сонра, Советләр гурултајындан сонра бүтүн Русијада синифләр вә партијалар о гәдәр ајдын, о гәдәр ашкар, о гәдәр ачыг бир шәкилдә мејдана чыхды ки, ағлыны итирмәмиш вә ја гәсдән долашыг бир вәзијјәтә дүшмәмиш адамлар бу барәдә әсла јаныла билмәзләр.

Кадет назирләринә вә ја кадет һөкүмәтинә, ја да кадет сијасәтинә дөзмәк—демократија вә демократизмә мејдан охумаг демәкдир. Февралын 27-дән сонракы сијаси бөһранларын сәбәби будур, бизим һөкүмәт системинин лахламасы вә тәрәддүдләринин сәбәби будур. Һәр аддымда, һәр күн вә һәтта һәр саат ән мө'тәбәр дөвләт органлары вә гурултајлар адындан халгын ингилабчылығына вә онун демократизминә мүрачиәт едирләр, ејни заманда исә истәр һөкүмәтин үмуми сијасәти, истәр ајрыча олараг онун харичи сијасәти, истәрсә хүсусилә онун игтисади сијасәти,—бунларын һамысы ингилабчылыгдан кери чәкилмәк вә демократизми позмагдан башга бир шеј дејилдир.

Бу чүр бир шеј белә кечиб кедә билмәз.

Белә бир мүтәрәддид вәзијјәт каһ бир мүнасибәтлә, каһ да башга бир мүнасибәтлә һөкмән мејдана чыхмалыдыр. Инад етмәк исә о гәдәр дә ағыллы бир сијасәт дејилдир. Тәканлар вә сычрајышлар јолу илә олса да, мәсәлә һәр һалда буна доғру кедир ки, партијамыз тәрәфиндән чохдан е'лан едилдији кими, һакимијјәт Советләрә кечәчәкдир.

«Правда» № 99,
18(5) ијул 1917-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ҺАКИМИЈЈӘТ ҺАРАДА, ӘКСИНГИЛАБ ҺАРАДАДЫР?

Бу суала адәтән чох садә чаваб вериб дејирләр: әксингилаб һеч јохдур вә ја онун һарада олдуғуну билмирик. Һакимијјәтә исә биз чох јахшы бәләдик: һакимијјәт әскәр вә фәһлә депутатлары Советләри Үмумрусија гурултајы Мәркәзи ичраијјә комитәси (МИК) тәрәфиндән нәзарәт едилән Мүвәггәти һөкумәтин әлиндәдир[136]. Адәтән белә чаваб верилир.

Бүтүн шәрти шејләри позуб дағыдан, бүтүн бош хәјаллары арадан галдыран һәр чүр бөһранларын чохү кими, дүнәнки сијаси бөһрандан да[137] бош хәјалларын галыглары мирас галмышдыр ки, бунлар да һәр бир ингилабын башлыча мәсәләләринә индичә көстәрдијимиз ади чавабларда ифадә олунмушдур.

Јер үзүндә II Дөвләт думасынын кечмиш үзвү Алексински вардыр вә фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләриндә һаким партија олан *есер* вә *меншевикләр* ону *өзүнә бәраәт газандырмајынча,* јә'ни өзүнү тәмизә чыхармајынча, әскәр вә фәһлә депутатлары Советинин Ичраијјә комитәсинә бурахмагдан *имтина етмишләр.*

Мәсәлә нәдәдир? Нәјә көрә Ичраијјә комитәси Алексинскијә е'тимад етмәкдән ачыг вә рәсми шәкилдә имтина етмиш, ондан өзүнү тәмизә чыхармағы тәләб етмиш, јә'ни ону шәрәфсиз һесаб етмишдир?

Она көрә ки, Алексински бөһтан атмагда өзүнү чох көстәрмишдир вә Парисдә ән мүхтәлиф партијаларын журналистләри ону бөһтанчы е'лан етмишләр.

Алексински Ичраијјә комитәси гаршысында өзүнү тәмизә чыхармаға чалышмады, Плехановун «Единство» гәзетиндә кизләниб әввәлчә ад вә фамилијасыны ихтисарла јазараг, сонра исә чәсарәт едиб ачыг јазараг чыхыш етмәји үстүн тутду.

Ијулун 4-дә, дүнән күндүз бир нечә болшевики өз танышлары хәбәрдар етди ки, Алексински Питердәки журналистләр комитәсинә нә исә јени бир алчаг бөһтан хәбәр вермишдир. Хәбәр вериләнләрин чоху буна гәтијјән әһәмијјәт вермәди, Алексинскијә вә онун «ишинә» икраһ долу нифрәтлә јанашды. Лакин бир нәфәр болшевик, Мәркәзи ичраијјә комитәсинин үзвү, күрчү сосиал-демократы олуб Чхеидзе јолдашы чохдан таныјан Чугашвили (Сталин) МИК-ин ичласында Алексинскинин бу јени ијрәнч бөһтанчы һәрәкәти һаггында Чхеидзе илә данышды.

Әһвалат кечәдән хејли кечмиш олмушду, лакин Чхеидзе билдирмишди ки, мәһкәмәдән вә МИК-ин тәһгигатындан горхан адамларын јајдығы бөһтана МИК лагејд бахмајачагдыр. Чхеидзе МИК-ин сәдри кими өз адындан вә Мүвәггәти һөкүмәтин үзвү олан Серетелинин адындан дәрһал *телефонла* бүтүн редаксијалара мүраҹиәт едиб Алексинскинин *бөһтанларыны дәрҹ етмәмәји* тәклиф етди. Чхеидзе Сталинә деди ки, гәзетләрин чоху онун хаһишини јеринә јетирмәјә һазыр олдуғуну билдирди, јалныз «Единство» вә «Речь» бир мүддәт «сүкут етди» («Единство»ну көрмәмишик, «Речь» исә бөһтаны чап *етмәмишдир*). Нәтиҹәдә бу бөһтан јалныз кичик, бајағы, зијалыларын чохуна әсла мә'лум олмајан вә нашир-редактор сифәти илә А. М. Уманski тәрәфиндән имза едилән «Живое Слово»[139] гәзетинин 51-чи (404) №-си сәһифәләриндә көрүндү.

Инди бөһтанчылар мәһкәмә гаршысында чаваб верәрләр. Бу чәһәтдән мәсәлә садә вә асандыр.

Бөһтанын үјдурулмуш олмасы көз габағындадыр: 16-чы Сибир атычы полкунун бир нәфәр прапоршики Јермоленко «Алманија илә тезликлә сепарат сүлһ бағланмасы һаггында тәшвигат апармаг үчүн апрелин 25-дә 6-чы ордунун архасына» «көндәрилмишди» (?).

Россійская Соціалъ-Демократическая Рабочая Партія. Цѣна 3 коп.

Пролетаріи всѣхъ странъ, соединяйтесь!

ЛИСТОКЪ „ПРАВДЫ".

Четвергъ 19-го іюля (6 іюля стараго стиля) 1917 года.

Не имѣя возможности выпустить сегодня очередный номеръ „ПРАВДЫ" мы выпускаемъ „ЛИСТОКЪ ПРАВДЫ".
Завтра мы надѣемся выпустить очередный номеръ „ПРАВДЫ".

Спокойствіе и выдержка.

РАБОЧІЕ! СОЛДАТЫ!

Демонстрація 3-го и 4-го іюля закончилась.

Вы сказали правящимъ кановы ваши цѣли.

Темные и преступные силы отравили вчера выступленіе, вызвали провокацію врядъ. Ѣнбсть съ вами и со всей революціонной Россіей мы скорбимъ о павшихъ въ эти дни сынахъ народа. Отвѣтственность за жертвы падаетъ на подпольныхъ врагомъ революціи. Но искавшіе смысла вашей демонстраціи имъ не удалось и не удастся.

Теперь остается ждать, какой отклимъ найдетъ во всей странѣ вашъ кличъ: „Вся власть Совѣтамъ"! Демонстраціи закончились,—начинается снова для широкой агитаціи, просвѣщенія отсталыхъ массъ, привлеченія на нашу сторону провинціи.

ТОВАРИЩИ РАБОЧІЕ и СОЛДАТЫ! МЫ ПРИЗЫВАЕМЪ ВАСЪ КЪ СПОКОЙСТВІЮ И ВЫДЕРЖКѢ! НЕ ДАВАЙТЕ ЗЛОБСТВУЮЩЕЙ РЕАКЦІИ НИКАКОГО ПОВОДА ОБВИНЯТЬ ВАСЪ ВЪ НАСИЛІЯХЪ. НЕ ПОДДАВАЙТЕСЬ НА ПРОВОКАЦІЮ. НИКАКИХЪ ВЫСТУПЛЕНІЙ НА УЛИЦЫ, НИКАКИХЪ СТОЛКНОВЕНІЙ.

ТОВАРИЩИ РАБОЧІЕ! ВОЗВРАЩАЙТЕСЬ МИРНО КЪ СТАНКАМЪ.

ТОВАРИЩИ СОЛДАТЫ! ОСТАВАЙТЕСЬ МИРНО ВЪ ВАШИХЪ ЧАСТЯХЪ!

Вся жизнь дѣйствуетъ за насъ. Побѣда будетъ за нами. Не нужно никакихъ необдуманныхъ дѣйствій.

Спокойствіе, выдержка и спокойствіе такова наша пароль!

Центральный Комитетъ Рос. Соц.-Дем. Р. Партіи.

Петербургскій Комитетъ Рос. Соц.-Дем. Р. Партіи.

Военная Организація Рос. Соц.-Дем. Р. Партіи.

Междурайонный Комитетъ объединенныхъ соціалдемократовъ-интернаціоналистовъ.

Изъ за чего идетъ борьба?

Конно-революціонная печать запугиваетъ насъ изображеніемъ дѣла такъ, будто въ настоящее время передъ Петроградомъ надвинулся тотъ, что партіи болѣе мягкія хотятъ захватить власть въ свои руки и для этого стремятся Петроградскій Центръ. Совѣтъ Рабочихъ, Солдатскихъ и Крестьянскихъ Депутатовъ. Это—ложь, это сознательная клевета, которую вынуждаютъ дѣлать сами контрреволюціонныя интересы.

Наша партія призвала къ свой революціи сознающіе изъ нашихъ классовъ рабочій народъ. Наша задача была и остается, чтобы власть Совѣтовъ Рабочихъ, Солдатскихъ и Крестьянскихъ Депутатовъ, была полной властью народа

Көрүнүр, бу адам әсирликдән гачан бир нәфәрдир, онун һаггында «Живое Слово» тәрәфиндән чап едилән «сәнәддә» әлавә едилиб дејилир: «Јермоленко бу тапшырығы јолдашларынын тә'киди илә гәбул етмишди»!!

Артыг бурадан көрмәк олур ки, белә бир «тапшырығы» гәбул етмәјә разылыг верән бу гәдәр шәрәфсиз бир адама нә дәрәчәдә инанмаг олар!.. Шаһид шәрәфсиз адамдыр. Бу бир фактдыр.

Бәс бу шаһид нә көстәрмишдир?

О буну көстәрмишдир: «Алманија баш гәрарка-һынын забитләриндән Шидитски вә Лүберс она демишләр ки, Русијада Алманија баш гәрарка-һынын ајенти вә «Украјна азадлығы иттифагы»[140] Украјна бөлмәсинин сәдри А. Скоропис-Иолтуховски вә Ленин дә белә бир тәшвигат апарыр. Ленинә тапшырылмышдыр ки, вар гүввә илә чалышыб рус халгыны Мүвәггәти һөкумәтә олан е'тимадыны гырсын».

Демәли, һамыја мә'лум олдуғу кими, *бүтүн* болшевикләр *партијасы* тәрәфиндән рәсмән билдирилдији кими, Алманија илә сепарат сүлһү һәмишә вә сөзсүз олараг, ән гәти бир шәкилдә вә тамамилә *рәдд едән* Ленин һаггында алман забитләри һәјасыз бир јалан сөјләјиб Јермоленкону шәрәфсиз һәрәкәтә разы салмышлар!! Алман забитләринин јаланы о гәдәр ачыг, кобуд вә мә'насыздыр ки, һеч бир савадлы адам бунун јалан олдуғуна бирчә дәгигә дә шүбһә етмәз. Сијаси чәһәтдән савадлы олан адам исә хүсусилә шүбһә етмәз ки, Ленини Иолтуховски кими бириси илә (?) вә «Украјнанын азадлығы иттифагы» илә мүгајисә етмәк хүсусилә нәзәрә чарпан бир чәфәнкијатдыр, чүнки һәм Ленин, һәм дә бүтүн бејнәлмиләлчиләр мәһз мүһарибә заманы бу шүбһәли, сосиал-вәтәнпәрвәр «Иттифагдан» *узаг олдугларыны* дәфәләрлә *ачыг шәкилдә* билдирмишләр!

Әкәр «сәнәддә» «јеничә алынмыш мә'лумат» кими бир шеј әлавә едилмәсәјди,—кимә, нечә, кимдән, нә заман мә'лумат верилдији мә'лум дејилдир,—вә бу мә'лумата көрә «тәшвигат пулу» «инанылмыш адамлар» олан «болшевик» Фүрстенберг (Ганетски) вә

Козловски «васитәсилә» «алынмасы» (кимин тәрәфиндән? «сәнәддә» ачыг демәјә *горхурлар* ки, Ленин күнаһкар һесаб едилир вә ја ондан шүбһә едилир!! *кимин* тәрәфиндән «алынмасы» һаггында сәнәд сусур!) көстәрилмәсәјди, алманлар тәрәфиндән пулла әлә алынан Јермоленконун вә ја алман забитләринин кобуд јаланына һеч бир әһәмијјәт вермәк лазым кәлмәзди. Күја бу барәдә банклар васитәсилә пул көндәрилмәсинә даир мә'лумат да вардыр вә «һәрби сензура алман акентләри илә болшевикләрин башчыларынын сијаси мәсәләләр вә пул һаггында арасы кәсилмәдән (!) бир-бирләринә телеграм көндәрикләрини мүәјјән етмишдир»!!

Бу јенә о гәдәр кобуд бир јаландыр ки, онун үјдурма олмасы көз габағындадыр. Бурада бирчә кәлмә дә һәгигәт олсајды, нечә ола биләрди ки: 1) *лап бу јахынларда* Ганетскини тамамилә азад сурәтдә Русијаја бурахмышлар вә бурадан азад сурәтдә кетмәсинә јол вермишләр? 2) нә Ганетскини, нә дә Козловскини онларын чинајәтләри һаггында гәзетләрдә мә'лумат дәрч олунмаздан *әввәл* һәбс *етмәмишләр?* Пул көндәрилмәси һаггында, телеграмлар вә с. һаггында баш гәраркаһын әлиндә доғрудан да азачыг е'тибарлы мә'лумат олсајды, о, Ганетски вә Козловскини һәбс етмәдән, Алексински вә сатғын мәтбуат васитәсилә бу барәдәки шајиәләрин ачылмасына јол верәрдими? Ајдын дејилдирми ки, бу ән ијрәнч гәзет бөһтанчыларынын алчаг ишиндән башга бир шеј дејилдир?

Әлавә едәк ки, Ганетски илә Козловскинин һеч бири болшевик дејилдир, онлар полјак с.-д. партијасынын үзвүдүрләр, Ганетски бу партијанын МК-сынын үзвүдүр, полјак нүмајәндәләринин чыхыб кетдији Лондон гурултајындан (1903)[141] бизә мә'лумдур вә и. а. Болшевикләр нә Ганетскидән, нә дә Козловскидән *һеч бир* пул *алмамышлар.* Бунларын һамысы лап башдан-баша јаландыр, ән кобуд бир јаландыр.

Бу јаланын сијаси мә'насы нәдән ибарәтдир? Биринчиси, ондан ибарәтдир ки, болшевикләрин сијаси әлејһдарлары јалан вә бөһтансыз кечинә билмирләр.

Һәмин әлејһдарлар олдугча алчаг вә ијрәнчдирләр.

Икинчиси, ондан ибарәтдир ки, биз мәгаләнин сәрләвһәсиндә гојулан суала чаваб алырыг.

«Сәнәдләр» һаггында һәлә *мајын* 16-да Керенскијә мә'рузә көндәрилмишди. Керенски һәм Мүвәггәти һөкумәтин, һәм дә Советин, јә'ни һәр ики «һакимијјәтин» үзвүдүр. Мајын 16-дан ијулун 5-дәк чох вахт вардыр. Һакимијјәт һакимијјәт олсајды, *о өзү* «сәнәдләри» јохлаја биләрди, шаһидләри диндирә биләрди, шүбһәли адамлары һәбсә ала биләрди вә белә дә етмәли иди. Һакимијјәт, *һәр ики* «һакимијјәт», һәм Мүвәггәти һөкумәт, һәм дә МИК буну едә биләрди вә етмәли иди.

Һәр ики һакимијјәт фәалијјәтсизлик көстәрир. Баш гәрарқаһын исә, бөһтанчылыға көрә Советин Ичраијјә комитәсинә бурахылмамыш олан Алексински илә мүәјјән әлагәси вар имиш! Баш гәрарқаһ мәһз кадетләр чыхыб кетдији заман—јәгин ки, тәсадүфи олараг,—өз рәсми сәнәдләрини дәрч олунмаг үчүн Алексинскијә верир!

Һакимијјәт фәалијјәтсизлик көстәрир. Нә Керенски, нә Мүвәггәти һөкумәт, нә дә Советин Ичраијјә комитәси Ленини, Ганетскини вә Козловскини шүбһәли һесаб едирләрсә, бәс нә үчүн онлары һеч һәбсә алмаг фикриндә дејилдирләр. Дүнән кечә, ијулун 4-дә һәм Чхеидзе, һәм дә Серетели гәзетләрдән ашкар бөһтаны чап етмәмәји хаһиш едирләр. Ејни заманда исә, даһа сонра, кечәјарысы Половтсев јункер вә казаклары «Правда»ны дағытмаға, онун бурахылмасына јол вермәмәјә, ону бураханлары һәбсә алмаға, китаблары (куја бунларда шүбһәли пул јазылыб-јазылмадығыны јохламаг үчүн) әлә кечирмәјә көндәрир, ејни заманда да чамааты гызышдырмаг үчүн, бөлшевикләри ләкәләмәк үчүн, талан әһвали-руһијјәси јаратмаг үчүн, «Правда»ны дағыдан Половтсевин, јункер вә казакларын һәрәкәтинә әсаслы бир бәраәт газандырмаг үчүн сатгын, алчаг, ијрәнч «Живое Слово» гәзетиндә алчаг бир бөһтан чап едилир.

Ким *һәгигәти көрмәмәк үчүн* көзүнү јуммурса, о јаныла билмәз. Һәрәкәт етмәк *лазым кәлдији* јердә *һәр ики* һакимијјәт фәалијјәтсизлик көстәрир—МИК кадетләрә «инанҝыгына» вә онлары гәзәбләндирмәкдән горхдуғуна көрә, кадетләр исә *кизли* һәрәкәт етмәји үстүн тутдугларына көрә бир һакимијјәт кими фәалијјәтсизлик көстәрир.

Кизли әксингилаб лап ашкар көрүнүр: бу, кадетләрдән, баш гәраркаһын мүәјјән даирәләриндән (партијамызын гәтнамәсиндә дејилдији кими, «ордунун јухары команда һеј'әтиндән») вә шүбһәли, јарыгаракүруһчу мәтбуатдан ибарәтдир. Бах бунлар фәалијјәтсиз *галмырлар,* бах бунлар әл-әлә вериб бирликдә «ишләјирләр»; бах бунларын ичәрисиндән талан шәраити, талан чәһдләри, нүмајишчиләрә атәш ачылмасы вә илахир вә илахир гида алыр.

Ким һәгигәти көрмәмәк үчүн гәсдән көзүнү јуммурса, о даһа бундан сонра јаныла билмәз.

Һакимијјәт јохдур вә һакимијјәтин Советләрә кечмәси онун јаранмасынын бүнөврәсини гојмајынча һакимијјәт олмајачагдыр. Әксингилаб һакимијјәтсизликдән истифадә едиб кадетләри ордунун мүәјјән јухары команда һеј'әти илә вә гаракүруһчу мәтбуатла бирләшдирир. Кәдәрли, лакин һәгиги вәзијјәт белә дир.

Фәһлә вә әскәрләр! Сиздән мәтанәт, сәбат вә сајыглыг тәләб олунур!

1917-чи ил ијулун 5(18)-дә јазылмышдыр

1917-чи ил ијулун 19(6)-да «Листок «Правды»» гәзетиндә чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән чап олунур

ГАРАҚҮРУҺЧУ ГӘЗЕТЛӘРИН ВӘ АЛЕКСИНСКИНИН ИЈРӘНЧ БӨҺТАНЛАРЫ

Ачыгча гаракүруһчу характериндә олан «Живое Слово» гәзети бу күн Ленин һаггында алчаг, ијрәнч бир бөһтан чап етмишдир*.

Ијулун 5-нә кечән кечә јункерләр «Правда» гәзетини дағытдыгларына көрә, о чыха билмир; буна көрә дә ијрәнч бөһтанын әтрафлы сурәтдә тәкзиб едилмәси ләнкијир.

Һәләлик биз билдиририк ки, «Живое Слово»нун вердији мә'лумат *бөһтандыр, Чхеидзе* ијулун 5-нә кечән кечә *бүтүн бөјүк гәзетләрә* зәнк едиб бөһтанчы, таланчы мәзмунлу мәгаләләри чап етмәмәји хаһиш етмишди. Бөјүк гәзетләр Чхеидзенин хаһишини јеринә јетирди вә ијулун 5-дә ијрәнч «Живое Слово»дан башга һеч бири *алчаг бөһтаны чап етмәди.*

Алексински исә бир бөһтанчы олараг о гәдәр мәшһурдур ки, *ону өзүнә* бәраәт газандырмајынча, јә'ни *өзүнү тәмизә чыхармајынча,* Советин Ичраијјә комитәсинә *бурахмамышлар.*

Вәтәндашлар! Ијрәнч бөһтанчы Алексинскијә вә «Живое Слово»ја инанмајын.

«Живоје Слово»нун бөһтаны артыг бундан дәрһал көрүнүр: «Живое Слово» јазыр ки, *мајын 16-да* Ленинин иттиһам едилмәси һаггында гәраркаһдан Керенскијә мәктуб (№ 3719) көндәрилмишдир[142]. Ај-

---

* Бөһтан имзасыз хүсуси вәрәгә шәклиндә тәкрар чап едилиб јапышдырылмышдыр.

дындыр ки, Керенски иттиһамларын вә ја шүбһәләрин чиддилијинә бирчә дәгигә дә олса инансајды, дәрһал Ленини һәбсә алмалы вә *һөкумәт истинтагы* тә'јин етмәли иди.

1917-чи ил ијулун 5(18)-дә јазылмышдыр

1917-чи ил ијулун 19(6)-да «Листок «Правды»» гәзетиндә чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән чап олунур, бу да макинада јазылмыш нүсхәнин мәтни илә јохланмышдыр

ИФТИРА ВӘ ФАКТЛАР

Ијулун 3 вә 4-дәки нүмајишләрлә әлагәдар олараг болшевикләр һаггында сајсыз-һесабсыз сөјүш вә ифтира јағдырылыр.

Һәтта белә бир иттиһам ирәли сүрүрләр ки, болшевикләр «шәһәри әлә кечирмәјә чалышырдылар», онлар Советләрин ирадәсини «зорламаг» истәјирдиләр, онлар «Советләр һакимијјәтинә гәсд едирдиләр» вә илахир вә сајрә.

Фактлар исә көстәрир ки, күтләләрин силаһланмасына бахмајараг, болшевикләр нәинки шәһәрин һеч бир һиссәсини, һәтта һеч бир бинаны, һеч бир идарәни дә *тутмамышлар* (һалбуки тута биләрдиләр), һеч тутмаға да *чалышмамышлар.*

Фактлар көстәрир ки, *идарәјә гаршы* зоракылыға әл атмаг кими јеканә *сијаси* һадисә ијулун 5-нә кечән кечә баш вермиш вә бу һадисә *Советин хәбәри олмадан, Советин ирадәсиндән асылы олмајараг,* Половтсевин әмри илә «Правда»ны јункер вә казакларын дағытмасындан ибарәт олмушдур.

Бах бу фактдыр.

Бах бу, бүтөв бир идарәјә гаршы гәсдән, бәд ниҹјәтлә зоракылыға әл атмагдыр, бах бу, сөздә дејил, ишдә «гәсд етмәк» вә «зорламаг» демәкдир. Бу гәсд гануни олсајды, ја Мүвәггәти һөкумәт, ја да Совет бу тәдбири тәсвиб едәрди: *һеч бир һакимијјәт буну етмәмишдир.* «Правда»ја гаршы зоракылыг едәнләрә

нә Советдә, нә дә Мүвәггәти Һөкумәтдә *јардым көстәрилмәмишдир.*

Болшевикләр чыхыша башламыш әскәрләри *динч вә мүтәшәккил* Һәрәкәт етмәјә чағырмышлар.

Нә Мүвәггәти Һөкумәт, нә дә Совет јункерләри, казаклары вә Половтсеви динч вә мүтәшәккил, гануни Һәрәкәтләрә *чағырмамышдыр.*

* * *

Лакин бизә дејирләр ки, атышма олмушдур.

Бәли, атышма олмушдур. Лакин ким атәш ачмышдыр? Ким истинтаг апарылмадан башгасыны атышмада иттиһам етмәјә *чәсарәт* едәр?

Бујурун, *буржуалар ичәрисиндән олан бир шаһиди* динләјин.

Бу шаһид ијулун 4-дә ахшам чыхан «Биржевые Ведомости» гәзетидир; јәгин ки, дүнјада Һеч кәс бу шаһидин болшевикләрә тәрәфдар олдуғуну демәз! Шаһид белә дејир:

«Күндүз дүз саат 2-дә Садоваја илә Невскинин тининдә, силаһлы нүмајишчиләр кечәркән вә топлашмыш олан хејли чамаат онлара сакит бахаркән, *Садовајанын саг тәрәфиндән курултулу бир атәш ачылды,* буидан сонра да бир-биринин ардынча атәш ачылмаға башлады».

Демәли, Һәтта буржуа гәзетинин шаһиди дә Һәгигәти е'тираф етмәјә мәчбур олур ки, *Садовајанын саг тәрәфиндән* күллә атмаға *башламышдылар!!* Мәкәр бу ајдын көстәрмирми ки, *нүмајишчиләрә* атәш ачылмышдыр.

Мәкәр баша дүшмәк чәтиндирми ки, нүмајишчиләр зоракылыға *чәһд* етсәјдиләр вә ја зоракылыг етмәк истәсәјдиләр, *онлар* (Половтсев јункерләри вә казаклары «Правда»нын үстүнә көндәрдији кими) *мүәјјән бир идарәнин үстүнә адам көндәрәрдиләр?* Әксинә, өлдүрүлән матрослар вардырса вә буржуа гәзетиндән олан шаһидләр «силаһлы нүмајишчиләр кечәркән» «Садовајанын саг тәрәфиндән» атәш ачылмаға башландығыны көстәрирләрсә,—мәкәр бу ајдын сүбут ет-

мирми ки, *мәһз гаракүрүһчүлар, мәһз* демократијанын *дүшмәнләри,* мәһз кадетләрә јахын олан даирәләр зоракылыға чәһд едирдиләр, зоракылыг олмасыны истәјирдиләр?

1917-чи ил ијулун 5(18)-дә јазылмышдыр

1917-чи ил ијулун 19(6)-да «Листок «Правды»» гәзетиндә чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән чап олунур

МӘТЛӘБӘ ЈАХЫН

Ијулун 4-дә ахшам Мәркәзи ичраијјә комитәсинин ичласында вәтәндаш Чајковски өз нитгиндә һејрәтли бир сурәтдә мәтләбә јахынлашды.

О, һакимијјәти Советин әлә алмасына гаршы е'тираз етди вә ејни заманда белә бир, демәк олар, «гәти» дәлил кәтирди: биз мүһарибә етмәлијик, пул олмадан исә мүһарибә етмәк олмаз, һакимијјәт «сосиалистләрин» әлиндә олса, инкилис вә американлар пул вермәзләр, јалныз кадетләр иштирак етдикдә пул верәрләр.

Мәтләбә јахын.

Чәнаб капиталистләрдән борч алыб халгы әсарәт алтына алмаг кими бир капиталист ишиндә «иштирак» етмәдән империалист мүһарибәсиндә иштирак етмәк олмаз.

Һәгигәтән империалист мүһарибәси әлејһинә чыхмаг үчүн капиталла әлагәләндирән вә бағлајан *бүтүн* телләри гырмаг вә банклара нәзарәт едилмәсини, истеһсала нәзарәт едилмәсини, онун тәнзим олунмасыны горхмадан фәһлә вә кәндлиләрин ихтијарына вермәк лазымдыр.

Биз дә бу фикирдәјик ки, кадетләрин тә'миnaты олмадан инкилис вә американлар пул вермәзләр. Ики шејдән бири олмалыдыр: ја кадетләрә хидмәт етмәли, капитала хидмәт етмәли, империалистләрдән борч алыб јығмалы (вә «нигилабн» демократија ады дашымаг иддиасында олмалы, *империалист* демокра-

тиҹа аҙы кими һаглы олараг верилән адла разылашмалы), ҹа да кадетләрлә әлагәни кәсмәли, капиталистләрлә әлагәни кәсмәли, империализм илә әлагәни кәсмәли, мүһарибә мәсәләләриндә вә ишдә дә ингилабчы олмалы.

Чајковски мәтләбә јахынлашмышдыр.

1917-чи ил ијулун 5(18)-дә јазылмышдыр

1917-чи ил ијулун 19(6)-да «Листок «Правды»» гәзетиндә чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән чап олунур

ЈЕНИ ДРЕЈФУС ИШИМИ?

Бизим баш гәрарқаһын бә'зи «башчылары» Дрејфус пшини[143] тәкрар етмәкми истәјирләр?

Бу фикир «Живое Слово»да чап едилән вә бизим башга бир јердә әтрафлы сурәтдә арашдырдығымыз биабырчы дәрәчәдә һәјасыз вә вәһши бөһтандан доғур.

Франса баш гәрарқаһы Дрејфусун ишиндә бүтүн дүнјада биабырчы вә рүсвајчы бир ад газанды, чүнки о, Дрејфусу тәгсирләндирмәк үчүн әдаләтсиз, вичдансыз вә ачыгча чинајәткар (алчаг) тәдбирләрә әл атмышды.

Бизим баш гәрарқаһ болшевикләрә гаршы галдырдығы «ишдә» биринчи дәфә өзүнү һамыја, дејәсән...— бу гәрибәдир, бу әламәтдардыр, бу инанылачаг бир шеј дејилдир—гарақүрүлүчү «Живое Слово» гәзетчиси васитәсилә көстәрди; бурада белә бир ачыг бөһтан чап едилмишдир ки, куја Ленин часусдур. Һәмин хәбәр бу сөзләрлә башланыр:

«1917-чи ил 16 мај тарихли 3719 №-ли мәктубла али баш командан гәрарқаһынын рәиси һәрби назирә» (Јермоленконун) «диндирилмәси протоколуну көндәрмишдир».

Ишә аз-чох дүзкүн јанашыларса, һеч фикрә кәтирмәк олармы ки, гәрарқаһын диндирмә протоколлары, истинтаг тә'јин едилмәздән *әввәл* вә ја шүбһәли адамлар һәбсә алынмаздан *әввәл,* гарақүрүһчү мәтбуатда чап едилсин?

Гәраркаһ кәшфиҗјата рәһбәрлик едир. Бу шүбһәсиздир. Лакин һеч ёлә бир кәшфиҗјат олармы ки, мајын 16-да көндәрилән, чохдан Керенскиҗә чатмыш олан бир сәнәди *Керенски* дејил, гаракүрүһчу гәзетчик ишә салыр??

Дрејфус ишиндә тәтбиг едилән үсуллардан бунун әслиндә нә фәрги вардыр?

1917-чи ил ијулун 5(18)-дә јазылмышдыр

1917-чи ил ијулун 19(6)-да «Листок «Правды»» гәзетиндә чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән чап олунур

РСДФ(б)П ПЕТЕРБУРГ КОМИТӘСИ ИҹРАИЈЈӘ КОМИССИЈАСЫНЫН МҮРАҹИӘТИ

РСДФП МК-ның дүнән дәрҹ едилән гәрарыны (Петербург комитәси тәрәфиндән дә имзаланмыш гәрары)[144] јеринә јетирәрәк, РСДФП Петербург комитәсинин Иҹраијјә комиссијасы фәһләләри сабаһ, јә'ни ијулун 7-дә сәһәрдән ишә башламаға чағырыр.

Выборг тәрәфи завод коллективләри нүмајәндәләринин мүшавирәси дә бу гәрара гошулур.

РСДФП Петербург комитәсинин Иҹраијјә комиссијасы

1917-чи ил ијулун 6(19)-да јазылмышдыр

Илк дәфә 1928-чи илдә Ленин мәчмуәсинин VII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ДРЕЈФУСЧУЛУГ

Көһнәлик јениликлә бирләшир—чаризм тәрәфиндән тәтбиг едилән истисмар вә чәза тәдбирләри һәмишә белә олмушдур, республика Русијасында да белә дир. Әксингилабчы буржуазија бејнәлхалг ингилабчы пролетариатын партијасы олан болшевикләри сијаси чәһәтдән тә'гиб едиркән ән ијрәнч бөһтанлар јағдырыр вә Дрејфусун ишиндә франсыз клерикал вә монархист гәзетләринин һүчумуна тамамилә бәнзәјән шәкилдә мәтбуатда болшевикләрә «һүчум» едир.

Дрејфусу һәр нечә олурса-олсун часуслугда тәгсирләндирмәли!—о заманкы шүар белә иди. Болшевикләрдән бириси нәр нечә олурса-олсун часуслугда тәгсирләндирмәли!—инди шүар белә дир. Ән ијрәнч бөһтан, ифтира, кобуд јалан вә охучулары долашдырмаг үчүн көрүлән инчә иш—бүтүн бу үсуллардан сатгын мәтбуат вә үмумијјәтлә буржуа мәтбуаты мисилсиз бир сә'јлә истифадә едир. Үмумијјәтлә азғынлыг дәрәчәсинә чатан бәһшн бир фәрјад гопарырлар, бурада бә'зән нәнки дәлил, һәтта һеч ади бир инсан данышығы да көрмәк олмур.

Бизим јени республика дрејфусчулуғу үсулларындан бә'зиләри белә дир. Әввәлчә үч әсас «дәлил» «көтпиридиләр»: Јермоленко, Козловскинин 20 милјону, бир дә Парвусун пшә гарышдырылмасы.

Ертәси күн башлыча таланчы гәзет олан «Живое Слово» гәзети артыг ики «тәсһһ» дәрч едәрәк болшевикләрин «рәһбәрини» сатгын дејил, фанатик ад-

ландырыр вә 20 милјон әвәзиндә 20 мин көстәрир. Башга бир гәзет исә Јермоленконун ифадәләрини артыг икинчи дәрәчәли бир шеј е'лан едирди.

6 ијул тарихли «Листок «Правды»»да[145] биз Јермоленконун ифадәләринин тамамилә чәфәнкијатдан ибарәт олдуғуну көстәрмишдик*. Ајдындыр ки, бу ифадәләрә әсасланмаг әлверишсиз олду.

Һәмин «Листок»да Козловскинин бөһтаны рәдд едән мәктубу дәрч едилмишдир. 20 000 000 рәдд едилдикдән сонра буну 20 000-ә ендирирләр,—дүрүст рәгәм әвәзиндә јенә «јуварлаг рәгәм» көстәрилир!

Парвусу ишә гарышдырараг вар гүввә илә онунла болшевикләр арасында бир әлагә јаратмаға чалышырлар. Әслиндә исә мәһз болшевикләр һәлә Женеврәдә чыхан «Социал Демократ»да Парвусу хаин адландырмышдылар**, ону алман Плеханову адландырыб амансыз сурәтдә писләмишдиләр, бу чүр сосиал-шовинистләрлә һәр һансы бир шәкилдә јахынлашмаг үчүн һәр чүр имканы һәмишәлик арадан галдырмышдылар. Мәһз болшевикләр Стокһолмда Исвеч сол сосиалистләринин[146] иштиракы илә кечирилән тәнтәнәли ичласда Парвусла нәинки данышмагдан, һәтта ону һәр һансы бир шәкилдә, һәтта гонаг сифәти илә дә ичласа бурахмагдан гәти сурәтдә имтина етмишдиләр.

Ганетски Парвусун иштирак етдији ширкәтин хидмәтчиси кими тичарәт ишләри илә мәшғул олурду. Тичарәт вә пул әмәлијјаты һаггындакы мәктублар, әлбәттә, сензурадан кечирди вә тамамилә нәзарәт алтында иди. Бу тичарәт ишләрини сијасәтлә гарышдырмаға чалышырлар, һалбуки буну гәтијјән һеч бир шејлә сүбут етмирләр!!

Белә бир күлүнч шеј сөјләмәк дәрәчәсинә чатырлар ки, «Правда»ны онун Исвеч вә башга өлкәләрдәки сосиалист гәзетләринә көндәрдији телеграмларын (әлбәттә, бунлар да сензурадан кечмишдир вә сензураја тамамилә мә'лумдур) алман гәзетләриндә, бә'-

---

* Бах: бу чилд, сәһ. 459—466. *Ред.*

** Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 27-чи чилд, сәһ. 90—91. *Ред.*

зән тәһриф олунмуш шәкилдә дәрч едилмәсиндә мәзәммәтләндирирләр! Куја бунларын јенидән дәрч едилмәсини вә ја гәсдән тәһриф едилмәсини күнаһ һесаб етмәк олармыш!

Бу әсл бир дрејфусчулугдур, вәһши бир сијаси ифрәт үзүндән јағдырылан јалан вә бөһтандыр... Лакин идеjалар мүбаризәсини бөһран јајмагла әвәз едән мәнбәләр нә гәдәр дә ијрәнч олмалыдыр!

1917-чи ил ијулун 6—7-дә (19—20-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1925-чи илдә Ленин мәчмуәсинин IV китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ШҮБһӘЛИ ШАЈИӘЛӘРИН ТӘҚЗИБИ

Гаракүрүһчү гәзетләр тәрәфиндән Ленин вә башгалары һаггында јајылан ијрәнч бөһтанын әтрафлы сурәтдә тәкзиби 6 ијул тарихли «Листок «Правды»»-да чап едилмишдир*. Партијамызын МК-сы адындан ајрыча вәрәгәдә даһа мүхтәсәр шәкилдә јенә белә бир тәкзиб чап едилмишдир.

Буна әлавә олараг биз јалныз бизә верилән бу суаллара чаваб вермәлијик ки, Ленинин, Каменев, Зиновјев вә башгаларынын һәбсә алынмасы һаггындакы шајиәләр доғрудурму? Јох, бу шајиәләр *доғру дејилдир*. Бурада адлары көстәрилән вә ијрәнч бөһтанчы мәтбуат тәрәфиндән хүсусилә тә'гиб едилән болшевикләрин һамысы фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин Үмумрусија Мәркәзи Ичранҹә Комитәсинин үзвүдүр. Бүтүн намуслу вәтәндашлардан дәнә-дәнә хаһиш едирик ки, ијрәнч бөһтанлара вә шүбһәли шајиәләрә инанмасынлар.

1917-чи ил ијулун 7(20)-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1928-чи илдә Ленин мәчмуәсинин VII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

---

* Бах: бу чилд, сәһ. 459—466. *Ред.*

ҮҷБӨһРАН[147]

Бу күнләрдә болшевикләрә гаршы нә гәдәр амансызлыгла бөһтан јағдырыб јалан данышырларса, биз бир о гәдәр тәмкинли олуб јалан вә бөһтанлары тәкзиб етмәлијик, һадисәләрин тарихи әлагәсинә вә ингилабын индики кедишинин сијаси, *ј ә ' н и с и н ф и* мә'насына дәриндән фикир вермәлијик.

Биз јалан вә бөһтаны тәкзиб едиркән бурада јалныз 6 ијул тарихли «Листок «Правды»»ны бир даһа көстәрмәли вә охучуларын диггәтини хүсусилә ашағыда дәрч едилән мәгаләјә чәлб етмәлијик; һәмин мәгаләдә сәнәдләрә әсасән сүбут едилир ки, ијулун 2-дә болшевикләр чыхыш етмәк *ә л е ј һ и н ә* (сосиалист ингилабчылар партијасы газетинин е'тирафына көрә) тәшвигат апарырдылар, ијулун 3-дә күтләләрин әһвали-руһијјәси чошуб һәдди ашмышды вә бизим мәсләһәтләримизә бахмајараг чыхыш башланмышды, ијулун 4-дә биз вәрәгәдә (есерләрин һәмин «Дело Народа» газети тәрәфиндән тәкрар чап едилән вәрәгәдә) *д и н ч* вә *м ү т ә ш ә к к и л* нүмајишә чағырырдыг, ијулун 4-дә кечә биз нүмајиши дајандырмаг һагында гәрар гәбул етмишдик[148]. Бөһтанчылар, ифтира јағдырын! сиз һеч бир заман бу фактлары вә бунларын бир-бири илә әлагәсиндән ирәли кәлән гәти әһәмијјәтини рәдд едә билмәзсиниз!

Һадисәләрин тарихи әлагәси мәсәләсинә кечәк. Биз һәлә апрелин әввәлләриндә Мүвәггәти һөкумәтә јардым көстәрмәк әлејһинә чыхдығымыз заман, һәм есерләр, һәм дә меншевикләр бизим үзәримизә һүчум етмишдиләр. Бәс һәјат нәји сүбут етди?

Үч сијаси бөһран: апрелин 20 вә 21-дә, ијунун 10 вә 18-дә, ијулун 3 вә 4-дә олан бөһранлар нәји сүбут етди?

Бунлар, әввәлән, Мүвәггәти һөкүмәтин буржуа чохлуғунун буржуа сијасәтиндән күтләләрин артмагда олан наразылығыны сүбут етди.

Гејд етмәк мараглыдыр ки, һаким есерләр партијасынын гәзети «Дело Народа» ијулун 6-да, онун болшевикләрә гаршы бүтүн дүшмәнчилијинә бахмајараг, 3 вә 4 ијул һәрәкатынын бөјүк игтисади вә сијаси сәбәбләри олдуғуну е'тираф етмәјә мәчбур олмушдур. Бу һәрәкатын сүн'и сурәтдә мејдана кәтирилмәси һаггында болшевикләрин куја чыхыш етмәк *леһинә* тәшвигат апармасы һаггындакы ахмаг, кобуд, ијрәнч јалан күндән-күнә даһа артыг ифша едиләчәкдир.

Бүтүн көстәрилән үч сијаси бөһранын үмуми сәбәби, үмуми мәнбәји, үмуми дәрин көкү олдуғу ајдындыр—хүсусилә бунлары әлагәдар шәкилдә көтүрдүкдә, сијасәтә елмин тәләб етдији шәкилдә бахдыгда бу ајдын олур. Бу чүр үч бөһранын сүн'и сурәтдә мејдана кәтирилә билмәсини дүшүнмәк белә мә'насыздыр.

Икинчиси, бу үч бөһрандан һәр бириндә олан үмуми чәһәтлә фәрди чәһәти дәриндән дүшүнмәк мараглыдыр.

Үмуми чәһәт күтләләрин һәддини ашмыш наразылығы, буржуазијаја вә *онун* һөкүмәтинә гаршы онларын һиддәтидир. *Мәсәләнин бу маһијјәтини* унудан, јахуд бу барәдә сусан вә ја бунун әһәмијјәтини азалдан бир адам синфи мүбаризә һаггында сосиализмин әлифба гәдәр ајдын олан һәгигәтләриндән үз дөндәрмиш олур.

Рус ингилабында синифләрин мүбаризәси—өзләрини сосиалист адландыран, Авропа ингилабларында синифләр мүбаризәсинин нечә давам етмәси һаггында бә'зи шејләр илән адамлар гој бу барәдә дүшүнсүнләр.

Бу бөһранлардакы фәрди чәһәт онларын тәзаһүрүдүр: биринчи бөһранда (20—21 апрел) нүмајишчиләрә гаршы гаракүруһчуларын атәш ачмасына,

болшевикләрә гаршы мисилсиз вәһши вә јалан иттиһамлара кәтириб чыхармыш олан тамамилә гејримүтәшәккил, чошғун кортәбии һәрәкатдан ибарәтдир. Партлајышдан сонра сијаси бөһран олду.

Икинчи һалда болшевикләр нүмајиш тә'јин етмишдиләр, буну Советләр гурултајынын дәһшәтли ултиматумундан вә ачыг гадаған етмәсиндән сонра кечирмәмишдиләр вә ијунун 18-дә үмуми нүмајиш олмушду, бу да болшевик шүарларынын ачыгча үстүнлүјүнү көстәрмишди. Ијунун 18-дә ахшам есер вә меншевикләрин өзләринин е'тираф етдијинә көрә, чәбһәдәки һүчум сијаси бөһранын гаршысыны алмасајды, бу бөһран һөкмән баш верәчәкди.

Ијулун 2-дә болшевикләр бөһранын гаршысыны алмаға чалышдыгларына бахмајараг, ијулун 3-дә кортәбии сурәтдә үчүнчү бөһран баш верир вә ијулун 4-дә ән јүксәк нөгтәјә чатараг, ијулун 5-дә вә 6-да әксингилабын јүксәлишинә сәбәб олур. Есер вә меншевикләрин тәрәддүдләри ондан ибарәт олур ки, Спиридонова вә бир сыра башга есерләр һакимијјәтин Советләрә кечмәси леһинә олурлар вә әввәлләр буна гаршы үсјан едән бејнәлмиләлчи меншевикләр дә бу рүһда данышырлар.

Нәһајәт, һадисәләрин бир-бири илә әлагәдар шәкилдә көтүрүлмәсиндән чыхан ахырынчы—вә бәлкә дә ән ибрәтли нәтичә ондан ибарәтдир ки, *бүтүн* үч бөһран һәрәкатын далғалы шәкилдә давам етдији шәраитдә, онун сүр'әтлә јүксәлиб кәскин сурәтдә ашағы ендији бир шәраитдә, ингилаб вә әксингилабын кәскинләшдији бир шәраитдә, мө'тәдил үнсүрләрин аз-чох узун мүддәт «силиниб арадан чыхдыглары» бир шәраитдә, ингилабымызын тарихиндә јени вә бир нөв мүрәккәб олан нүмајишин јени бир формасыны көстәрир.

Бүтүн бу үч бөһран мүддәтиндә һәрәкат өз формасы е'тибарилә *нүмајишдән* ибарәт иди. Һадисәләрин рәсмән ән дүрүст тәсвири һөкумәтә гаршы нүмајишдән ибарәт оларды. Лакин мәсәләнин маһијјәти дә мәһз ондадыр ки, бу ади бир нүмајиш дејилди, бу, нүмајишдән хејли бөјүк вә ингилабдан кичик бир шеј

иди. Бу, ингилаб вә әксингилабын *бирликдә* партлајышы иди, бу пролетар вә буржуа үнсүрләринин кәскин сурәтдә мејдана чыхмасы илә әлагәдар олараг, мө'тәдил үнсүрләрин кәскин шәкилдә, бә'зән демәк олар гәфләтән «силиниб арадан чыхмасы» демәк иди.

Бу чәһәтдән сон дәрәчә мараглы будур ки, бүтүн мө'тәдил үнсүрләр бу һәрәкатлардан *һәр бири* үстүндә *һәр ики* мүәјјән синфи гүввәни, һәм пролетар гүввәсини, һәм дә буржуа гүввәсини мәзәммәт едирләр. Есер вә меншевикләрә бир нәзәр салын: онлар дәридән-габыгдан чыхыб вар гүввә илә бағырырлар ки, болшевикләр өз ифратчылыглары илә әксингилаба көмәк едирләр, ејни заманда да онлар даим е'тираф едирләр ки, кадетләр (онлар һөкумәтдә һәмин кадетләрлә блок дүзәлтмишләр) әксингилабчыдырлар. Дүнән «Дело Народа» јазырды: «Сағдан олан бүтүн үнсүрләрдән, һәтта дөјүшкән руһда олан «Единство»дан (өзүмүздән әлавә едәк ки, есерләр сечкиләрдә бунунла блок дүзәлтмишдиләр) ән кәскин сурәтдә ајрылмалы—бизим тә'хирәсалынмаз вәзифәмиз бундан ибарәтдир».

Бунунла бүкүнкү (7 ијул) «Единство»ну мүгајисә един; бурада Плехановун баш мәгаләси белә бир шүбһәсиз факты гејд етмәјә мәчбур олур ки, Советләр (јә'ни есер вә меншевикләр) «ики һәфтә дүшүнмәк» гәрарына кәлмишләр вә һакимијјәт Советләрә кечәрсә, бу, «ленинчиләрин гәләбәсинә бәрабәр оларды». Плеханов јазыр: «Әкәр кадетләр: нә гәдәр пис олса, бир о гәдәр јахшыдыр—гајдасына әмәл етмирләрсә... онда онлар өзләри е'тираф етмәли олачаглар ки, онлар» (һөкумәтдән чыхыб кетмәклә) «бөјүк бир сәһв едәрәк, ленинчиләрин ишини асанлашдырмышлар».

Мәкәр бу сәчијјәви дејилдирми? Мө'тәдил үнсүрләр кадетләри болшевикләрин ишини асанлашдырмагда, болшевикләри исә кадетләрин ишини асанлашдырмагда иттиһам едирләр!! Мәкәр баша дүшмәк чәтиндирми ки, сијаси адлар әвәзиндә синфи адлары көстәрмәк лазымдыр вә о заман биз пролетариатла

буржуазија арасында синфи мүбаризәнин арадан галхмасы һаггында хырда буржуазијанын хәјаллары-ны көрәрик? Мәкәр баша дүшмәк чәтиндирми ки, буржуазијаја гаршы пролетариатын синфи мүбаризәсиндән хырда буржуазијанын шикајәтләрини көрәрик? Мәкәр баша дүшмәк чәтиндирми ки, ән дәрин игтисади вә сијаси сәбәбләр пролетариаты һәрәкәтә көтирмәсәјди, дүнјада һеч бир болшевик нәинки үч, һәтта бирчә «халг һәрәкаты» да «мејдана кәтирә» билмәзди? Ејни дәрәчәдә дәрин сәбәбләр бир синиф олан буржуазијанын әксингилабчылығына сәбәб олмасајды, бирликдә һеч бир кадет вә монархист «сағ-дан» һеч бир һәрәкат мејдана кәтирә билмәзләр?

Апрелин 20—21-дәки һәрәкат үстүндә бизи дә, кадетләри дә күзәштә кетмәмәјә, ифратчылыға, кәскинлијә көрә сөјүрдүләр, о дәрәчәјә чатырдылар ки, болшевикләри (нә гәдәр мә'насыз олса да) Невскидә атәш ачмагда тәгсирләндириридиләр,—һәрәкат гуртардыгда исә, һәмин есер вә меншевикләр өзләринин бирләшмиш вә рәсми органы олан «Известия»да «халг һәрәкатынын» «империалист Милјукову вә баш-галарыны јыхмасындан» јазырдылар, јә'ни һәрәкаты *тә'рифләјирдиләр!!* Мәкәр бу сәчијјәви дејилдирми? Мәкәр бу, пролетариатын буржуазија илә синфи мүбаризәсинин механизмини, маһијјәтини хырда буржуазијанын баша дүшмәдијини хүсусилә ајдын көстәрмирми?

Објектив вәзијјәт белә дир: өлкәдә олан әһалинин чох бөјүк әксәријјәти өз һәјат шәраитинә вә даһа чох дәрәчәдә өз идеjаларына көрә хырда буржуадыр. Лакин өлкәдә биринчи нөвбәдә банклар вә синдикатлар васитәсилә ири капитал һөкм сүрүр. Өлкәдә шәһәр пролетариаты вардыр вә бу да өз јолу илә кетмәк үчүн кифајәт гәдәр инкишаф етмишдир, лакин јарымпролетарларын әксәријјәтини дәрһал өз тәрә-финә чәкмәјә һәлә гадир дејилдир. Бу әсас, синфи фактдан бизим тәһлил етдијимиз үч бөһран кими бөһранларын лабүдлүјү, һабелә онларын формалары ирәли кәлир.

Әлбәттә, бөһранларын формалары кәләчәкдә дәји-

шилә биләр, лакин, мәсәлән, октјабр ајында есер Мүәссисләр мәчлиси топлашачағы һалда да, ишин маһијјәти олдуғу кими галачагдыр. Есерләр кәндлиләрә (1) торпаг үзәриндәки хүсуси мүлкијјәтин ләғв едилмәсини; (2) торпағын зәһмәткешләрә верилмәсини; (3) мүлкәдар торпагларынын мүсадирә едилмәсини, бунларын өдәнчсиз кәндлиләрә верилмәсини вә'д етмишдиләр. Буржуазијаја гаршы ән гәти ингилаби тәдбирләр көрүлмәдән, *ј а л н ы з* јохсул кәндлиләрин пролетариатла бирләшмәси сајәсиндә, *ј а л н ы з* банкларын вә синдикатларын миллиләшдирилмәси сајәсиндә һәјата кечирилә биләчәк тәдбирләр көрүлмәдән бу бөјүк дәјишикликләри һәјата кечирмәк гәтијјән мүмкүн дејилдир.

Буржуазија илә сазишә кирмәк јолу илә бу көзәл арзулара чатмаг мүмкүн олдуғуна бир мүддәт инанмыш олан садәдил кәндлиләр һөкмән мә'јус олачаглар вә... ишдә есер вә'дләринин һәјата кечирилмәси уғрунда буржуазијаја гаршы пролетариатын кәскин синфи мүбаризәсиндән (јумшаг десәк) «наразы олачаглар». Белә олмушдур, белә дә олачагдыр.

1917-чи ил ијулун 7(20)-дә јазылмышдыр

1917-чи ил ијулун 19-да «Работница» журналынын 7-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

БОЛШЕВИК ЛИДЕРЛӘРИНИН МӘҺКӘМӘЈӘ КӘЛМӘСИ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР[149]

Ајры-ајры сөһбәтләрә әсасән фикир јеридиләрсә, бу мәсәлә һаггында ики рә'ј вардыр.

«Советләрин әһвали-руһиҹјәсинә» ујан јолдашлар чох заман мәһкәмәјә кәлмәјә тәрәфдар олурлар.

Фәһлә күтләләринә даһа јахын оланлар, көрүнүр, кәлмәмәјә тәрәфдар олурлар.

Принсипиал чәһәтдән мәсәлә ән чох, конститусија хүҹјалары дејиләркән нәјин нәзәрдә тутулмасына гијмәт верилмәсиндән ибарәтдир.

Әкәр Русијада дүзкүн һөкумәт, дүзкүн мәһкәмә мөвчуд олмасы вә буна имкан олмасы, Мүәссисләр мәчлиси чағырылмасынын еһтимал едилмәси фикриндә олсаг, онда мәһкәмәјә кәлмәк лећинә нәтичә чыхармаг олар.

Лакин белә бир фикир башдан-баша јанлышдыр. Мәһз ијулун 4-дән сонра баш верән ахырынчы һадисәләр ән ајдын сурәтдә көстәрди ки, Мүәссисләр мәчлиси чағырылмасы (јени ингилаб олмадан) мүмкүн дејилдир, Русијада нә дүзкүн һөкумәт, нә дә дүзкүн мәһкәмә јохдур вә (инди) ола да билмәз.

Мәһкәмә һакимиҹјәт органыдыр. Либераллар буну бә'зән унудурлар. Марксист үчүн буну унутмаг ејибдир.

Бәс һакимиҹјәт һарададыр? Һакимиҹјәт кимләрдән ибарәтдир?

Һөкумәт јохдур. Һөкумәт һәр күн дәјишилир. Һөкумәт фәалиҹјәт көстәрмир.

Һәрби диктатура иш көрүр. Бурада «мәһкәмә» һаг-

гында данышмаг да күлүнчдүр. Мәсәлә «мәһкәмәдә» дејил, *вәтәндаш мүһарибәси епизодундадыр*. Мәһкәмәјә кәлмәк тәрәфдары оланлар әбәс јерә бах буну баша дүшмәк истәмирләр.

Переверзев вә Алексински «ишин» тәшәббүсчүләридир!! Мәкәр бурада мәһкәмәдән данышмаг күлүнч дејилдирми? Мәкәр белә бир шәраитдә һәр һансы бир мәһкәмәнин бир шеји арашдырачағыны, мүәјјән едәчәјини, тәһгиг едәчәјини дүшүнмәк садәлөвһлүк дејилдирми??

Һакимијјәт һәрби диктатураның әлиндәдир вә јени ингилаб олмадан бу һакимијјәт јалныз мүәјјән мүддәт, һәр шејдән әввәл мүһарибә мүддәтиндә мәһкәмләнә биләр.

«Мән гануна гаршы һеч бир иш көрмәмишәм. Мәһкәмә әдаләтлидир. Мәһкәмә арашдырар. Мәһкәмә ачыг олачагдыр. Халг баша дүшәр. Мән кәләрәм».

Бу мүһакимә ушаг мүһакимәси гәдәр садәлөвһдүр. *Һакимијјәтә лазым олан* шеј мәһкәмә дејил, мәһз бејнәлмиләлчиләри тә'гиб етмәкдир. Онлары тутуб сахламалы—чәнаб Керенскијә вә К⁰-сына лазым олан бах будур. Мәһз (Инкилтәрә вә Франсада) белә олмушдур—мәһз (Русијада) белә олачагдыр.

Гој бејнәлмиләлчиләр гүввәләри чатдығы дәрәчәдә кизли ишләсинләр, лакин гој көнүллү сурәтдә мәһкәмәјә кәлмәк кими ахмаг иш көрмәсинләр!

1917-чи ил ијулун 8(21)-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1925-чи илдә «Пролетарская Революция» журналынын 1-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ҺАЗЫРЛЫГ МАТЕРИАЛЛАРЫ

МҮВӘГГӘТИ ҺӨКУМӘТИН БӘЈАННАМӘСИ БАРӘСИНДӘ ТЕЗИСЛӘР

Тезисләр:

1) Илһагсыз сүлһ = капитала гаршы үмумдүнја ингилабы.

2) Мүгавиләјә јенидән бахылмасы «мүттәфигләрлә сазишә доғру һазырлыг аддымлары». = ја мәсхәрә, ја да капитала гаршы үмумдүнја ингилабы.

2 bis*) Капиталистләрә бәзәкдүзәк верилмәси: «мүттәфигләрин демократијаларының синфи мүбаризәнин өрт-басдыр едилмәси.

3) Бүтүн торпаг *кәндләрә* — буну капитала гаршы ингилаб олмадан да, капиталистләрин *варлы* кәндлиләрлә *блоку*, *иттифагы* јолу илә һәјата кечирмәк олар.

4) Бүтүн торпаг *зәһмәткешләрә* — буну капитала гаршы ингилаб олмадан һәјата кечирмәк олмаз.

* — икинчи дәфә. *Ред.*

5) Истеһсалын тәшкили — капитала гаршы ингилаб олмадан бу ја алдатмадыр (вә капиталистләрин јенидән варланмасыдыр), ја да утопијадыр.

6) «Һүчум» — јалныз капитала гаршы ән бөјүк ингилабдан доға билән бир чошғунлуг — күтләләрин ән бөјүк ингилаби чошғунлуғу олмадан бу, утопијадыр.

7) Советләрдән узаглашмаг,
онлара хәјанәт,
мә'мурлуға
кечид:
«дөвләт нәзарәти», биз *тәрәфдарыг*. Бәс буну едән *кимдир?*
Ким нәзарәт едир?
Мә'мурлармы?
Јахуд Советләр.

8) Мүәссисләр мәчлиси торпаг һаггында:

артыг кери галмышлар.

9) Һеч бир е'тимад вә һеч бир јардым көстәрмәмәли!

10) Даһа күчлү демәли: *пролетар* хәттини изаһ етмәли, ону *хырда буржуа* хәттиндән ајырмалы.

ΣΣ* = *Хырда буржуа хүлјаларыны вә хырда буржуа сазишчилијини һөкмәтиндән.*

1917-чи ил мајын 4(17)-дән сонра јазылмышдыр

Илк дәфә 1925-чи илдә Ленин мәчмуәсинин IV китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

---

* — Summa summarum—Умуми једун. *Ред.*

РСДФ(б)П ҮМУМРУСИЈА VII (АПРЕЛ) КОНФРАНСЫНЫН ЈЕКУНЛАРЫ ҺАГГЫНДА ПЕТРОГРАД ТӘШКИЛАТЫ ЈЫҒЫНЧАҒЫНДА МӘ'РУЗӘНИН ПЛАНЫ 8(21)МАЈ 1917-чи ИЛ*

I

«Гәләбә»! Бурадан...
ибарәләр, әһвали-руһијјә, «нәш'ә» һәрч-мәрчлији...
«ингилаби демократија = *мүртәче* демократија...

(α) һөкумәт (капиталистләрә јардым)...
(β) һүчум леһинә...
(γ) торпағын әлә алынмасы әлејһинә...
(δ) гардашлашма әлејһинә...

Пролетар синфи хәттинин ајрылмасы = күтләви мигјасда пролетар партијасы јаранмасы...
Бүтүн партијаларын јенидән гурулмасы...

|| капиталистләр...
|| (трудовикләр) халгчылар вә меншевикләр
||| пролетар партијасы

«Һамы ушаг кими» («Земля и Воля») № 36 (6. V. 1917)

Илја Илјинин «Бакһар әһвали-руһијјәләриндән» ше'ри

«Һамы ушаг кими! Күн нечә дә хош!
Кечәләр даһа јох! Јухү да олмаз!
Санки шахталар да һеч вахт олмамыш,
Санки бир әсрдир һөкм еләјир јаз!»

*Бах: бу чилд, сәһ. 53—56. *Ред.*

13. X. 1915-чи ил тарихли «Социал-Демократ» № 47. Тезисләр №№ *8—11**.

Хырда буржуазијанын *тәрәддүдләри* = мәгзи. Лакин хырда буржуазија = он вә он милјонларла, «учсуз-бучагсыз», сајсыз-һесабсыз груп вә тәбәгә, јарымгруп вә јарымтәбәгәдир вә и. а. вә с. һәдсиз *узун просес*...

II

Бүтүн гәтнамәләрин ана хәтти

(1) Мүһарибә: капиталистләр
ингилабчы мүдафиәчиләр (халгчылар вә меншевикләр)...
бејнәлмиләлчи пролетарлар.

(2) Мүвәггәти һөкумәтә мүнасибәт:
капиталистләр
әлагә комиссијасы (халгчылар вә меншевикләр)
бејнәлмиләлчи пролетарлар.

(3) *Аграр* мәсәләси
мүлкәдарлар вә капиталистләр
«торпағы көтүрмәмәли» (*халгчылар вә меншевикләр)* (§ 4-ә) *муздлу к.-т. фәһләләрини ајырмамалы сосиализмә доғру кетмәмәли...* (§§ 8 вә 9)[150]
бејнәлмиләлчи пролетарлар.

(4) Боргбјерг вә *Интернационал*

(+5) үч чәрәјан: (α) капиталистләр леһинә
(β) тәрәддүд едәнләр (халгчылар вә меншевикләр)
(γ) бејнәлмиләлчи пролетарлар.

---

*Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри. 27-чи чилд, сәһ. 56—57. *Ред.*

\+ (6) Коалисијалы hөкумәт — капиталистләр чохлуг тәшкил едирләр
халгчылар вә меншевикләр
пролетарлар.

(7) Милли мәсәлә Финландија — *капиталистләр* / *меншевикләр* / пролетарлар.

(8) Хырда буржуа мүдафиәчи блокуна гаршы бејнәлмиләлчиләрлә бирләшмә...

9) Чари дөвр: сосиализмә мүнасибәт
(α) капиталистләр
(β) меншевикләр вә халгчылар (сосиализм дејил)
(γ) пролетарлар.

10) партија програмы. ΣΣ* *империализм* hаггында
дөвләт hаггында
Интернасионал hаггында.

NB

11) сосиализмә тәрәф кетмәли

12) Советләр { јерләрдә инкишаф, / мәркәздә әнкәл }

ΣΣ = јени сечкиләр...
((B. a.!!))[151]

III

Јени шәраит:
(α) Ешидилмәмиш легаллыг...
(β) Гаршымызда он милјонлар...
(γ) Көрүнмәмиш өлчүдә ифласын әрәфәси (мүhарибә—вә ачлыг) *(башлычасы)*...

---

*—Summa summarum—Үмуми јекун. *Ред.*

Inde*:

Хырда буржуа тәрәддүдләриндә гаршы пролетар хәттиндә даш кими мөһкәм олмалы — —
— — Күтләләрә *инандырмагла, «изаһ етмәклә»* тә'сир көстәрмәли —
— — Ифласа вә *Феврал ингилабындан 1000 гат күчлү* ингилаба һазырлашмалы.

Хырда буржуазијанын тәрәддүдләри: Тротски... Ларин вә Бинштоk Мартов «Новая Жизнь»

Күтлә: (Кәндли гурултајы)
Көһнә тәркибдә тәшвигатчылар + тәблиғатчылар + **тәшкилатчылар** + etc.??

Јени гүввәләр **(адамсызлыг).**

(α) Партија үзвләринин бөјүк јығынчаглары (бу јығынчаг кими).

(β) Тәшвигатчылар + тәблиғатчылар + **тәшкилатчылар** *һеј'әтләринин бирә онгат артырылмасы.*

Нечә? *Билмирәм.* Лакин мөһкәм билирәм ки, бунсуз пролетариат ингилабындан *данышмаг да әбәсдир.*

(γ) Груп тәшвигаты—күтләви тәшвигат (versus** митинг тәшвигаты).

(γ) Ејнилә *тәшкилат.*

(δ) Максимум марксизм = максимум популјарлыг вә садәлик («Umschlag»***).

(δ) Пролетариатын вә јарымпролетариатын партијасы = фәһләләрин вә јохсул кәндлиләрин партијасы...

(δ) Максимум марксизм =(Umschlag) максимум популјарлыг јохсул кәндлиләр.

---

*—Бурадан. *Ред.*
**—гаршы. *Ред.*
***—«биринин дикәринә кечмәси». *Ред.*

Бошбоғазлыг? Бүтүн нигилабларда һамыны
бунда иттиһам етмишләр.
Мәһз марксизм—тә'минат верир...

1917-чи ил мајын
6 (19)-дан сонра, 8 (21)-дән әввәл
јазылмышдыр

Илк дәфә 1925-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин IV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ДАҒЫНТЫЈА ГАРШЫ МҮБАРИЗӘДӘ ИГТИСАДИ ТӘДБИРЛӘР ҺАГГЫНДА ГӘТНАМӘНИН ПЛАНЫ

1. Ифлас јетишмишдир.

2. Мәсәләнин нә бүрократик, нә дә буржуа *һәлли* мүмкүн дејилдир.

3. Фәһлә нәзарәти, 1-чиси, һәгигәтән *фәһлә* нәзарәти олмалы (*һәлледичи* сәсләрин $^3/_4$-ү фәһләләрин олмалы).

4. « » инкишаф етдирилиб *тәнзим* дәрәчәсинә чатдырылмалы.

5. « » бүтүн малијјә әмәлијјатларыны вә ишин бүтүн малијјә вәзијјәтини әһатә етмәли.

6. Ифласдан «хилас олмаг һәкмән тәләб едир ки, ингилаби тәдбирләр ән ири вә ири капиталы мүлкијјәтдән **мәһрум етмәкдән** *башлансын.*

7. Давамы ингилаби тәдбирләрдән, *фәһлә милиси васитәсилә* **үмуми әмәк мүкәлләфијјәти** тәшкилиндән ибарәт олмалы... (фәһләләрин 8 саатлыг ишдән әлавә милисдә пулсуз хидмәти).

8. Ишчи гүввәләрини көмүр, хаммал истеһсалына вә нәглијјата кечирмәли...

+ 6 *bis** Тахылын алətлəрə, ајаггабыја, палтара мүбадиләсинин тəшкили...

+ *9.* Ишчи гүввəлəрини бомбалардан фајдалы мəhсуллара кечирмəли.

+ Гүввəлəрə гəнаəт...

+ Үмуми əмək мүкəлləфијjəти гүввəлəрə вə əмəjə мүмкүн олдугча ən чох вə ən чидди гəнаətə кəтириб чыхармалыдыр.

1917-чи ил мајын 25-дəн (ијунун 7-дəн) əввəл јазылмышдыр

Илк дəфə 1925-чи илдə Ленин мəчмуəсинин IV китабында чап едилмишдир

Əлјазмасындан чап олунур

** — икинчи дəфə. *Ред.*

ПЕТРОГРАД РАЈОН КОМИТӘЛӘРИ ВӘ ћӘРБИ ћИССӘЛӘРИ НҮМАЈӘНДӘЛӘРИНИН МК ВӘ ПК НҮМАЈӘНДӘЛӘРИ ИЛӘ БИРКӘ МҮШАВИРӘСИНИН ГӘТНАМӘ ЛАЈИћӘСИ 10 (23) ИЈУН 1917-чи ИЛ

Үч күн әрзиндә нүмајиш тәшкилинин гадаған едилмәси һаггында Советләр гурултајының вә дикәр тәшкилатларын гәрарлары илә—бу күн «Известия Петроградского Совета» гәзетиндә дәрч едилән гәрарларда, һәмчинин МК-нын «Правда»да дәрч едилән гәрары илә таныш олараг,

бу гәрарларла таныш олуб ишин вәзијјәтини мүзакирә едәрәк

гәрара алыр:

Советләр гурултајы вә Үмумрусија Кәндли Депутатлары Совети Иҹраијјә комитәси өз чағырышында ачыгча билдирмишдир:

«Бизә мә'лумдур ки, сизин чыхышыныздан кизләнмиш әксингилабчылар истифадә етмәк истәјирләр» — буна көрә дә е'тираф етмәк лазымдыр ки, биз әксингилабы бундан зәиф тәсәввүр етмишик, чүнки Советләр гурултајына мә'лум олан шејләр бизә мә'лум дејилдир;

— демәли, әксингилаба гаршы мүбаризә даһа ачыб күндәлик мәсәлә кими гаршымыза чыхыр:

— нүмајишләрин үч күнлүјә тамамилә гадаған едилмәсинә табе олмаг һаггында МК гәрары дүзкүндүр;

— лазымдыр ки...*

1917-чи ил ијунун 10-да (23-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

*Әлјазмасы бурада кәсилир. *Ред.*

СОВЕТЛӘР ГУРУЛТАЈЫ ҮЧҮН[152]

Халгчыларын вә меншевикләрин ингилаб һаггында ибарәчилији вә ингилабы дајандырмасы (= боғмасы)

«Јени» һөкумәт:	Һүчум (илһагсыз сүлһ наминә).
(1) Локаутчулар...	
(2) ...Гырғыны узаданлар...	Кизли мүгавиләләр (вә илһагсыз сүлһ).
(3) ...Мүлкәдарын хиласкарлары...	Финландија (һәм илһагсыз сүлһ—һәм дә **демократија**).
	Торпаг мәсәләсиндә тә'хир (мүгајисә ет: кәндли Совети вә Дөвләт думасы үзвләринин Мүшавирәси versus* Баш торпаг комитәси).
	Локаутчулар (вә фәһләләрин сыхма-боғмаја салынмасы).
	Шлисселбург вә Кронштадт, — почт-телеграф гуллугчулары (сакитләшдирмә назирләри вә ја ингилабы боғмаг назирләри? сакитләшдирмәјә

* — гаршы. *Ред.*

көндәрилмәк үчүн назирләр?

Терешшенко + Шингарјов + Львов вә К⁰-сы = ишкүзар адамлар...
Керенски = ингилаби тамашабазлыг назири...

Дағынты вә фәлакәт (вә вә'дләр).
Меншевикләр + халгчылар (есерләр) + «Јединство» блоку...
Фәһләләрә *гаршы* хырда буржуазијаның ири буржуазија илә блоку...

1917-чи ил ијунун бәринчи јарысында јазылмышдыр

Илк дәфә 1925-чи илдә Ленин мәчмуәсинин IV китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

В. И. ЛЕНИНИН ТАПЫЛМАМЫШ ӘСӘРЛӘРИНИН СИЈАһЫСЫ

ГЕЈДЛӘР

КӨСТӘРИЧИЛӘР

В. И. ЛЕНИНИН һӘЈАТ ВӘ ФӘАЛИЈЈӘТИ ТАРИХЛӘРИ

В. И. ЛЕНИНИН ИНДИЈӘДӘК ТАПЫЛМАМЫШ ӘСӘРЛӘРИНИН СИЈАҺЫСЫ

(Мај—ијул 1917)

РСДФ(б)П ЧӘБһӘ ВӘ АРХА һӘРБИ ТӘШКИЛАТЛАРЫНЫН ҮМУМРУСИЈА КОНФРАНСЫНДА АГРАР МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР МӘ'РУЗӘ

Аграр мәсәләсинә даир мә'рузәни В. И. Ленин 1917-чи ил ијунун 20-си илә 23-ү (ијулун 3-ү илә 6-сы) арасында конфрансда етмишдир. Мә'рузә һаггында мә'лумат конфрансын күндәлијиндә (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 392) вә М. С. Кедровун конфранс һаггында хатирәләриндә вардыр: «Јол. Ленин һәмчинин «Аграр мәсәләси» адлы икинчи мә'рузә етди, тәәссүф ки, Үмумрусија конфрансынын сәрәнчамымызда олан бүллетенләриндә вә башга әдәбијјатда һәмин мә'рузә барәдә һеч бир шеј дејилмир» («Пролетарская Революция», 1927, № 6, сәһ. 228).

РЕДАКТӘСИНДӘ В. И. ЛЕНИНИН ИШТИРАК ЕТДИЈИ НӘШРЛӘРИН ВӘ ӘСӘРЛӘРИН СИЈАһЫСЫ

«ПРАВДА» ГӘЗЕТИ

№№ 46—94, 15 (2) мај—12 ијул (29 ијун) 1917-чи ил.
№ 99, 18 (5) ијул 1917-чи ил.

Н. К. КРУПСКАЈА. «РУСИЈА СОСИАЛ-ДЕМОКРАТ ФӘһЛӘ ПАРТИЈАСЫ ТАРИХИНДӘН СӘһИФӘЧИК»

Мәгалә Алманиједан кечиб Исвечрәдән Русијаја гајытмыш Ленинә вә башга болшевикләрә гаршы буржуа вә хырда буржуа мәтбуатынын галдырдығы тә'гиб кампанијасы илә әлагәдар олараг Н. К. Крупскаја тәрәфиндән јазылмыш вә «Солдатская Правда» гәзетинин 1917-чи ил 26 (13) мај тарихли 21-чи №-синдә дәрч едилмишдир. В. И. Ленин мәгаләни редактә етмиш, она тәсһиһләр вә әлавәләр кечирмишдир; о, бөјүк әлавә јазмышдыр, һәмин әлавә бу чилддә чап олунур (бах: сәһ. 81).

Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архивиндә Н. К. Крупскајанын әлјазмасы В. И. Ленинин дүзәлиши вә әлавәләри илә бирликдә сахланыр.

Р. РАСКОЛНИКОВ. «КРОНШТАДТ ИШЛӘРИ»

В. И. Ленин Ф. Ф. Расколниковун (Р. Расколниковун) мәгаләсини 1917-чи ил мајын 18(31)-дә редактә етмишдир. Расколников бу барәдә белә јазыр: «Владимир Илич өзү мәгаләни диггәтлә охуду, орада бир нечә тәсһиһ етди вә мәгаләни јығылмаға вермәк үчүн кәнара гојду» (Ф. Ф. Расколников. «Кронштадт вә Питер 1917-чи илдә». М.—Л., 1925, сәһ. 71). Мәгалә «Правда»нын 1917-чи ил 3 ијун (21 мај) тарихли 63-чү №-синдә дәрч олунмушдур.

А. М. ҚОЛЛОНТАЈ ТӘРӘФИНДӘН ЈАЗЫЛМЫШ ВӘ ФИНЛАНДИЈА СОСИАЛ-ДЕМОКРАТ ПАРТИЈАСЫНЫН IX ГУРУЛТАЈЫНДА ГӘБУЛ ЕДИЛМИШ ГӘТНАМӘ ЛАЈИҺӘСИ

В. И. Ленин А. М. Қоллонтај тәрәфиндән јазылмыш вә Финландија сосиал-демократ партијасынын 1917-чи ил ијунун 15—18-дә Һелсингфорсда кечирилән IX гурултајына верилмиш гәтнамә лајиһәсини редактә етмишдир. Гурултај дикәр мәсәләләрлә јанашы, II Интернасионала фин сосиал-демократнјасынын мүнасибәти мәсәләсини дә мүзакирә етмишдир. Гәтнамә лајиһәсиндә Финландија сосиал-демократ партијасынын II Интернасионалдан чыхдығы вә Симмервалд сол групуна гошулдуғу көстәрилирди. Бу барәдә А. М. Қоллонтајын хатирәләриндә мә'лумат вардыр (бах: «Красноармеец» журналы, 1946, № 9, сәһ. 4—5).

«ПАРТИЈА ПРОГРАМЫНЫ НӘЗӘРДӘН КЕЧИРМӘЈӘ ДАИР МАТЕРИАЛЛАР»

Петроград, 1917

Китабча 1917-чи ил ијунун биринчи јарысында Н. Ленинин редакторлуғу вә мүгәддимәси илә чапдан чыхмышдыр. В. И. Ленин китабчаја мүгәддимәдә јазмышдыр: «Русија сосиал-демократ фәһлә (болшевикләр) партијасынын Мәркәзи Комитәси партија програмыны нәзәрдән кечирмәјә даир МК-нын әлиндә олан һазыр материалын дәрһал нәшр едилмәсини ашағыда имза едәнә тапшырмышдыр. ...Бу материалы нәшр едәркән мән она чох гыса гејдләр әлавә едирәм...» (бу чилд, сәһ. 153).

В. И. ЛЕНИН ТӘРӘФИНДӘН ЈАЗЫЛДЫҒЫ ЕһТИМАЛ ЕДИЛӘН ӘСӘРЛӘРИН СИЈАһЫСЫ

«ВЫБОРГ РАЈОНУНУН ФӘһЛӘЛӘРИНӘ» ВӘ «ЈОЛДАШ ВЫБОРГЛЫЛАР!»

«Выборг рајонунун фәһләләринә» вә «Јолдаш выборглылар!» мүрачиәтләри «Правда» гәзетинин 1917-чи ил 16(3) вә 17(4) ијул тарихли 72-чи вә 73-чү №№-ләриндә дәрч олунмушдур. Мүрачиәтләр Петроградын рајон думаларына сечки кампанијасында фәал иштирак етмәјә чағырыр.

Өз мәзмунуна көрә һәр ики сәнәд В. И. Ленинин «Башлыча чәһәти унутмушлар (Пролетариат партијасынын бәләдијјә платформасы)», «Пролетариат партијасы рајон думалары сечкиләриндә», «Партијалар Петроград рајон думалары сечкиләриндә», «Ики нөгсан» мәгаләләринә (бах: бу чилд, сәһ. 25—29, 76—78, 210—214, 215) чох јахындыр. Ленинин мүәллифлијини белә бир факт да сүбут едир ки, 1928-чи илдә «Правда» Октјабр ингилабынын тарихинә вә Коммунист Партијасынын тарихинә даир материаллары топлајан вә өјрәнән комиссија тәрәфиндән јенидән чап едиләркән биринчи мүрачиәт Ленин мүрачиәти кими көстәрилир (бах: «Правда», №№ 1—227, 1917-чи ил. К. С. Јеремејев, М. С. Олмински, М. А. Савељев вә М. И. Улјанованың үмуми редакторлуғу илә там мәтн. Бурахылыш 4, №№ 70—100, Л., 1928, сәһ. 25). Икинчи мүрачиәт биринчини билаваситә давам етдирир. Бүтүн бунлар белә фәрз етмәјә әсас верир ки, һәр ики сәнәд В. И. Ленин тәрәфиндән јазылмышдыр.

«ИЈУЛ КҮНЛӘРИ»

«Ијул күнләри» мәгаләси, мәзмунундан көрүндүјү кими, Петроградда ијул һадисәләриндән дәрһал сонра јазылмышдыр. Мәгаләдә ијул нүмајишиндән сонра јаранмыш шәраит тәһлил едилир, Русијада сосиалист ингилабынын гәләбәсинә дәрин инам ифадә олунур. «Правда» дармадағын едилдијинә көрә «Ијул күнләри» мәгаләси она чох јахын олан «Үч бөһран» (бах: бу чилд, сәһ. 481—486) әсәри илә бирликдә болшевикләр партијасы МК-сынын органы олан «Работница» журналынын 1917-чи ил 19 ијул тарихли 7-чи №-синдә дәрч едилмишдир. Бир күн сонра—ијулун 21-дә (августун 3-дә) һәр ики мәгалә Кронштадт-

да чыхан вә ијул һадисәләриндән сонра саламат галмыш јеканә болшевик гәзети олан «Пролетарское Дело»нун 7-чи №-дән көтүрүлүб дәрч едилмишдир. 1919-чу илин ијулунда—ијул нүмајишинин күлләбаран едилмәсинин икинчи илдөнүмүндә «Ијул күнләри» мәгаләси «Ленинградская Правда» гәзетинин 160-чы №-синдә дә дәрч едилмиш вә мүәллифинин Ленин олдуғу көстәрилмишдир.

«Ијул күнләри» мәгаләси «Үч бөһран» мәгаләси илә сых бағлыдыр, буну ашағыдакы ситат сүбут едир: «Марксистләр вә бир сыра өлкәләрдә пролетариатын һәрәкаты тәчрүбәси бахымындан онун мәсләһәтчиләри олмаг с'тибарилә бизим борчумуз һәтта чох-чох чәтин вахтда да објектив вәзијјәти ачыг көзлә нәзәрә алмагдан ибарәтдир. «Үч бөһран» мәгаләси вә онунла әлагәдар олараг бу мәгалә дә вәзијјәтин белә ачыг көзлә нәзәрә алынмасы тәчрүбәсини әкс етдирир» («Работница» № 7, 19 ијул 1917-чи ил, сәһ. 6).

ГЕЈДЛӘР

[1] Сөһбәт харичи ишләр назири П. Н. Милјуковун мүттәфиг дөвләтләрин (Инкилтәрә вә Франсанын) һөкүмәтләринә 1917-чи ил 18 апрел (1 мај) тарихли нотасы илә әлагәдар олараг фәһлә вә әскәрләрин күтләви митинг вә нүмајишләри һаггында кедир; о, нотада әмин етмишди ки, Мүвәггәти һөкүмәт чар һөкүмәтинин бүтүн мүгавиләләринә әмәл едәчәк вә мүһарибәни гәләбә илә сона чатдырачагдыр. Апрелин 20-дә (мајын 3-дә) Милјуковун нотасынын мәтни Петроградда мә'лум олду. Гәзәбләнмиш әскәр вә фәһләләр «Рәдд олсун мүһарибә», «Рәдд олсун Милјуков!», Рәдд олсун Гучков!», «Бүтүн һакимијәт Советләрә!» шүарлары илә Петроградын күчәләринә чыхдылар. Һәрәкат апрелин 21-дә (мајын 4-дә) хүсусилә әзәмәтли вүс'әт алды; һәмин күн болшевикләрин чағырышы илә 100 миндән чох фәһлә иши дајандырды вә нүмајишә чыхыб, демократик сүлһ бағланмасыны тәләб етди.

Буржуа үнсүрләри Мүвәггәти һөкүмәти мүдафиә шүарлары илә өзләринин әкс-нүмајишини тәшкил етдиләр. Бир нечә јердә дүшмән нүмајишләр арасында тоггушма вә атышмалар баш верди.

Москвада, Уралда, Украјнада, өлкәнин башга шәһәрләриндә вә рајонларында Мүвәггәти һөкүмәтин империалист сијасәтинә гаршы протест митингләри вә нүмајишләри кечирилди.

Апрел нүмајиши сијаси бөһрана кәтириб чыхарды: Мүвәггәти һөкүмәт өзүнүн ики назириндән—Милјуков вә Гучковдан азад олмаға мәчбур олду; мајын 5(18)-дә бириичи коалисијалы Мүвәггәти һөкүмәт тәшкил едилди.

В. И. Ленин апрел һадисәләрини «нүмајишдән хејли бөјүк вә ингилабдан кичик бир шеј» кими, «ингилаб вә әкс-ингилабын *бирликдә* партлајышы» кими гијмәтләндирирди (бу чилд, сәһ. 484). В. И. Ленин хәбәрдарлыг етди ки, бу чүр бөһранларын сәбәбләри арадан галдырылмамышдыр, онларын кәләчәкдә тәкрар олмасы лабүддүр.

Апрел нүмајиши күтләләрии сијаси тәрбијәсиндә бөјүк мәктәб олду, фәһлә вә әскәрләрин әксингилабчы Мүвәггәти һөкүмәтә вә онун хырда буржуа мүдафиәчиләринә—меншевик вә есерләрә е'тимадсызлығынын артдығыны көстәрди, буржуа-демократик ингилабыиын бөјүјүб сосиалист ингилабына кечмәси просесини сүр'әтләндирди.—*1.*

[2] *Мүвәггәти һөкумәт* Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Иҹраијјә комитәсинин есер-меншевик лидерләри илә Дөвләт думасы Мүвәггәти комитәсинин сазишинә әсасән 1917-чи ил мартын 2(15)-дә тәшкил едилмишди. Һөкүмәтин тәркибинә кнјаз Г. Ј. Лвов (Назирләр шурасынын сәдри вә дахили ишләр назири), кадетләрин лидери П. Н. Милјуков (харичи ишләр назири), октјабристләрин лидери А. И. Гучков (һәрби назир вә мүвәггәти олараг дәниз назири) вә ири буржуазијанын вә мүлкәдарларын дикәр нүмајәндәләри, һабелә трудовик А. Ф. Керенски (әдлијјә назири) дахил олдулар.—*1.*

[3] *Тәскиндичи бир кағыз* дедикдә, В. И. Ленин 1917-чи ил апрелин 22-дә (мајын 5-дә) мәркәзи гәзетләрдә дәрч олунмуш «Мүвәггәти һөкүмәтин мә'луматы»ны нәзәрдә тутур; бу мә'луматда харичи ишләр назири П. Н. Милјуковун 1917-чи ил 18 апрел (1 мај) тарихли нотасы «изаһ едилирди». «Мә'луматда» көстәрилирди ки, Милјуковун нотасында Мүвәггәти һөкүмәтин мартын 27-дә (апрелин 9-да) гәбул олунмуш бәјаннамәсиндә ифадә едилән мәгсәдләрә наил олунмасы нәзәрдә тутулур; о заман ингилабчы күтләләрин тәзјиги алтында Мүвәггәти һөкумәт мүһарибәнин характерини дәјишдирмәк вә халгларын өз мүгәддәратыны тә'јин етмәси әсасында мөһкәм сүлһү бәргәрар етмәк барәдә боллуча вә'д вермишди.

Фәһлә вә әскәрләрин апрел нүмајишиндән горхуја дүшән Мүвәггәти һөкумәт һәмин «изаһатла» Милјуковун нотасынын империалист характерини пәрдәләмәк вә һиддәтләнмиш күтләләри сакитләшдирмәк истәјирди.

Үмумрусија Советинин функсијаларыны мүвәггәти јеринә јетирән Петроград Советинин Иҹраијјә Комитәси апрелин 21-дә (мајын 4-дә) «Мүвәггәти һөкүмәтин мә'луматы»ны мүзакирә едәрәк һөкүмәтин изаһатыны гәнаәтләндирмәчи сајмағы вә мүнагишәни битмиш һесаб етмәји 19 сәсә (болшевикләр вә бејнәлмиләлчи меншевикләр) гаршы 34 сәс чохлуғу илә гәрара алды. Бунунла әлагәдар олараг «Правда» 22 апрел (5 мај) тарихли 38-чи №-синдә јазмышды ки, Петроград Советинин оппортунист чохлуғу өз гәрары илә фәһлә вә әскәрләри ачыг-ашкар зәһмәткеш күтләләри әлә салан капиталист ишғалчылар һөкүмәтинә әввәлки кими, јенә дә е'тимад бәсләмәјә чағырмышдыр.—*1.*

[4] *Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин Иҹраиҹә комитәси* Феврал буржуа-демократик ингилабынын илк күнләриндән мејдана кәлмишди. Советә сечкиләр өз-өзүнә башланды, әввәлчә ајры-ајры фабрик вә заводларда кечирилди, сонра бир нечә күн әрзиндә бүтүн мүәссисәләри бүрүдү. Февралын 27-дә (мартын 12-дә), күндүз Совет биринчи ичласа топлашмаздан габаг тәсвиҹчи меншевикләр К. А. Гвоздев, Б. О. Богданов вә Дөвләт думасынын үзвләри Н. С. Чхеидзе, М. И. Скобелев вә башгалары Советдә рәһбәрлији әлләриндә сахламаг үчүн өзләрини Советин Мүвәггәти Иҹраиҹә комитәси с'лан етдиләр. Советин биринчи ичласында, һәмин күн ахшам Советин рәјасәт hеј'әти рәсмиләшдирилди (Чхеидзе, Керенски вә Скобелев).

Совет өзүнү фәһлә вә әскәр депутатлары органы с'лан етди вә һәгигәтән I Советләр гурултајынадәк (ијун 1917-чи ил) Үмумрусија мәркәзи олду.

Советә рәһбәрлик сазишчиләрин әлинә кечмиш олса да, ингилабчы фәһлә вә әскәрләрин тәзиҝи алтында Совет бир сыра ингилаби тәдбирләр һәјата кечирди: көһнә һөкумәт нүмајәндәләринин һәбсә алынмасы вә сиҹаси мәһбусларын һәбсханалардан азад едилмәси. Мартын 1(14)-дә Совет «Петроград һәрби даирәсинин гарнизону үзрә 1 №-ли әмр» верди вә бу әмр ордунун ингилабиләшдирилмәсиндә чох бөјүк рол ојнады.

Әслиндә һакимиҹјәт Советин әлиндә иди. Лакин һәлледичи анда, мартын 2(15)-нә кечән кечә Советин Иҹраиҹә комитәсиндәки сазишчиләр көнүллү олараг һакимиҹјәти буржуазија вердиләр, Мүвәггәти һөкумәтин буржуазија вә мүлкәдар нүмајәндәләриндән ибарәт hеј'әтини тәсдиг етдиләр. Петроград Советинин Иҹраиҹә комитәсиндә чохлуг есер-меншевик мүдафиәчи блокунун депутатларына мәхсус олдуғуна көрә, о, сазишчилик сиҹасәти јеридир, әксингилабчы Мүвәггәти һөкумәтә јардым көстәрир, буржуа-мүлкәдар партиҹаларына ингилабчы күтләләри алдатмагда көмәк едирди.—*1.*

[5] В. И. Ленин коалисиҹалы назирлик (һөкумәт) тәшкил едилмәси һаггында Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Иҹраиҹә комитәсинин әксингилабчы Мүвәггәти һөкумәтин нүмајәндәләри илә данышыгларыны нәзәрдә тутур.

Апрел һадисәләри нәтиҹәсиндә халг күтләләриндән сиҹаси чәһәтдән тамамилә тәчрид олундуғуну јахшы едән Мүвәггәти һөкумәт 1917-чи ил апрелин 26-да (мајын 9-да) «Коалисиҹалы һөкумәт һаггында (Мүвәггәти һөкумәтин изаһатлары)» бәјанат дәрч етди вә бурада «өлкәнин фәал јарадычы гүввәләрини» чәлб етмәк јолу илә өз hеј'әтинин кенишләндирилмәсинә јөнәлдилән сә'ҹләри әзмлә јенидән давам етдирәчәјинә сөз верди. Петроград Совети Иҹраиҹә комитәсинин сәдри Н. С. Чхеидзеҹә назир-сәдр Г. Ј. Львовун апрелин 28-дә (мајын 11-дә) дәрч едилән мәктубунда

Советин оппортунист башчыларынын иштиракы илә коалисијалы һөкумәт мәсәләси артыг ачыг шәкилдә гојулду. Апрелин 28-дә (мајын 11-дә) бу мәсәлә Иҹраијјә комитәсинин ичласында мүзакирә олунду вә анчаг бир сәс чохлуғу илә (2 нәфәр битәрәф галмагла 22 сәсә гаршы 23 сәслә) рәдд едилди. Лакин мајын 1(14)-дә коалисијалы һөкумәт һаггында мәсәлә јенидән мүзакирәјә гојулду вә 2 нәфәр есер битәрәф галмагла, болшевикләрин вә бејнәлмиләлчи меншевикләрин 19 сәсинә гаршы трудовикләрин, енесләрин, есер вә меншевикләрин **44** сәс чохлуғу илә мүсбәт һәлл едилди. 1905-чи илдә ингилабчы һөкумәтдә сосиал-демократларын иштиракы әлејһинә чыхмыш меншевикләр инди әксингилабын һөкумәтдә иштирак етмәји гәрара алдылар.—*1.*

[6] *«Рабочая Газета»*—меншевикләрин күндәлик гәзети; 1917-чи ил мартын 7(20)-дән нојабрын 30-дәк (декабрын 13-дәк) Петроградда чыхмышдыр; августун 30-дан (сентјабрын 12-дән) меншевик МК-нын органы иди. Гәзет буржуа Мүвәггәти һөкумәтини мүдафиә едир, һәм болшевик партијасына гаршы, һәм дә онун рәһбәри В. И. Ленинә гаршы мүбаризә апарырды. Октјабр сосиалист ингилабыны вә Совет һакимијјәти гурулмасыны дүшмәнчәсинә гаршыламышды.—*4.*

[7] *Кадетләр*—Русијада либерал-монархист буржуазијанын башлыча партијасы олан конститусијалы-демократ партијанын үзвләри иди. Кадетләр партијасы 1905-чи илин октјабрында јарадылмышды; онун тәркибинә буржуазијанын нүмајәндәләри, мүлкәдарлардан олан земство хадимләри вә буржуа зијалылары дахил идиләр. Кадетләрин көркәмли хадимләри бунлар иди: П. Н. Милјуков, С. А. Муромтсев, В. А. Маклаков, А. И. Шингарјов, П. Б. Струве, Ф. И. Родичев вә башгалары. Сонралар кадетләр империалист буржуазијасынын партијасына чеврилдиләр. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә кадетләр чар һөкумәтинин ишғалчылыг харичи сијасәтини фәал сурәтдә мүдафиә едирдиләр. Феврал буржуа-демократик ингилабы дөврүндә онлар монархијаны хилас етмәјә чалышырдылар. Буржуа Мүвәггәти һөкумәтиндә рәһбәр мөвге тутан кадетләр халга зидд, әксингилаби сијасәт, Америка-инкилис-франсыз империалистләриня сәрфәли олан бир сијасәт јеридирдиләр. Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын гәләбәсиндән сонра кадетләр Совет һакимијјәтинин барышмаз дүшмәнләри олдулар, бүтүн силаһлы әксингилаби чыхышларда вә мүдахиләчиләрин јүрүшләриндә иштирак едирдиләр. Мүдахиләчиләр вә ағгвардијачылар дармадағын едилдикдән сонра мүһачирәтдә олан кадетләр өзләриниң антисовет әксингилаби фәалијјәтини дајандырмырдылар.—*4.*

[8] РСДФП-нин 1903-чү илдә партијанын II гурултајында гәбул едилмиш програмынын 9-чу §-да дејилир: «Дөвләтин тәркибинә дахил олан бүтүн милләтләрин өз мүгәддәратыны тә'јин етмәк һүгугу» («Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 44).

Партија програмынын көһнәлмиш һиссәсинин нәзәрдән кечирилмәси ишы илә әлагәдар олараг 1917-чи илдә В. И. Ленин көһнә програмын 9-чу §-ны кенишләндирмәји тәклиф етмишди. (бах: бу чилд, сәһ. 172.).—*5*.

[9] *Тәшкилат комитәси* (ТК) 1912-чи илдә тәсвиҹчиләрин август конфрансында јарадылмышдыр. Бирінчи дүнја мүһарибәси илләриндә ТК сосиал-шовинизм мөвгеләриндә дурур, чаризм тәрәфиндән мүһарибәјә һагг газандырыр, милләтчилик вә шовинизм идејаларыны тәблиғ едирди. ТК «Наша Заря» журналыны нәшр едирди, бу журнал бағландыгдан сонра исә «Наше Дело», даһа сонра «Дело» журналларыны вә «Рабочее Утро», сонра «Утро» гәзетләрини нәшр етмишдир. ТК 1917-чи илин августунда меншевик партијасынын МК-сы сечиләнәдәк фәалијјәт көстәрмишдир. Русијада фәалијјәт көстәрән ТК-дан әлавә, ТК-нын беш катибдән (П. Б. Акселрод, И. С. Астров-Повес, Ј. О. Мартов, А. С. Мартынов, С. Ј. Семковски) ибарәт Харичи катиблији дә вар иди, бу катиблик сентризмә јахын мөвге тутур вә бејнәлмиләлчилик ибарәләри илә пәрдәләнәрәк ишдә Русија сосиал-шовинистләрини мүдафиә едирди. ТКХК өз органыны—«Известия Заграничного Секретариата Организационного Комитета Российской Социал-Демократической Рабочей Партии» гәзетини нәшр едирди; бу гәзет Ченеврәдә 1915-чи илин февралындан 1917-чи илин мартынадәк чыхмышдыр.—*5*.

[10] *«Биржевка»*—«Биржевые Ведомости»—буржуа гәзети иди; 1880-чи илдә тичарәт мәгсәдләри үчүн тә'сис едилмишди. Әввәлчә һәфтәдә үч дәфә, сонра дөрд дәфә, даһа сонра исә һәр күн Петербургда нәшр едилирди. 1902-чи илдән күндә ики дәфә чыхырды. Икиүзлүлүү, сатгынлыгы, принсипсизлији гәзетин адыны үмуми бир мәнфи ада («биржевка») чевирмишди. Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра гәзет болшевик партијасына вә В. И. Ленинә гаршы таланчылыг тәшвигаты апарырды. 1917-чи ил октјабрын ахырларында Петроград Совети јанында Һәрби ингилаб комитәси тәрәфиндән бағланмышдыр.—*7*.

[11] Мәтндә ады чәкилән милли мәсәләјә даир гәтнамә РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансында гәбул едилмишдир. Гәтнамәнин мүәллифи В. И. Ленин иди (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 382—383 вә Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 472—474).

РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансы МК-нын 1917-чи ил апрелин 4-үнүлә 8-и (17-си илә 21-и) арасында гәбул едилән гәрарына әсасән чағырылды вә апрелин 24—29-да (мајын 7—12-дә) Петроградда кечирилди. Бу, партијанын легал шәраитдә биринчи конфрансы иди.

Үмумрусија конфрансындан әввәл јерләрдә конфранслар кечирилмишди; конфранс ачылмаздан габаг бир сыра тәшкилатлардан В. И. Ленинин платформасына гошулмаг һаггында мә'луматлар кәлмәјә башлады.

Конфрансда 78 партија тәшкилатындан һәлледичи сәслә 131 нүмајәндә вә мәшвәрәтчи сәслә 18 нүмајәндә иштирак едирди. Нүмајәндәлијин тамлығына көрә, сијаси вә тәшкилати вәзифәләрә көрә конфранс партија гурултајы ишини көрә биләрди вә көрдү: бүтүн партија үчүн сијаси хәтт һазырланды, рәһбәр партија мәркәзләрини јаратды.

Конфрансын күндәлијиндә ашағыдакы мәсәләләр дурурду: һазырки дөвр (мүһарибә вә Мүвәггәти һөкумәт вә с.), сүлһ конфрансы, фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринә мүнасибәт, партија програмынын јенидән нәзәрдән кечирилмәси, Интернасионалда вәзијјәт вә партијанын вәзифәләри, бејнәлмиләлчи сосиал-демократ тәшкилатларынын бирләшдирилмәси, аграр мәсәләси, милли мәсәлә, Мүәссисләр мәчлиси, тәшкилат мәсәләси, вилајәтләр үзрә мә'рузәләр, Мәркәзи Комитә сечкиләри.

Ленин конфрансы гыса тәбрик нитги илә ачды, рәјасәт һеј'әтинин тәркибинә дахил олду, конфрансын бүтүн ишләринә рәһбәрлик етди.

Конфранс јерли тәшкилатларын вәзијјәти вә иши һаггында мә'рузәләри динләди. Мә'рузәләр көстәрди ки, јерли тәшкилатларын хејли һиссәси там мүстәгиллијини сахламыш вә Ленинин «Апрел тезисләри» рүһунда иш апармышдыр. Бә'зи тәшкилатлар кизли фәалијјәтдән ачыг фәалијјәтә кечдикдән сонра меншевикләрлә бирләшмиш комитәләр јаратмыш, амма онларла там бирләшмәмишдиләр.

Конфранс антиленинчи групун нүмајәндәси кими һазырки дөвр һаггында әлавә мә'рузә илә чыхыш едән Каменевин сағ тәслимчилик хәттини ифша вә рәдд етди. Каменев вә Рыков ингилабын вә онун инкишаф перспективләринин оппортунистчәсинә гијмәтләндирилмәсини сосиалист ингилабына даир Ленин хәттинә гаршы гојмаға чәһд көстәрдиләр. Буржуа-демократик ингилабынын бөјүјүб сосиалист ингилабына кечмәсинин мүмкүнлүјүнү вә зәрурилијини инкар едәрәк Каменев буржуа Мүвәггәти һөкумәтинә меншевик-есер Советләрин нәзарәти илә кифајәтләнмәји тәклиф едирди. Конфранс һазырки дөвр һаггында В. И. Ленинин гәтнамәсини гәбул етди.

Партија програмынын јенидән нәзәрдән кечирилмәси һаггында мә'рузәдә В. И. Ленин мүәјјән едиб көстәрди ки, конфрансын јаратдығы комиссија көһнәлмиш 1903-чү ил програмыны һансы истигамәтләрдә јенидән ишләмәлидир.

Милли мәсәләнин мүзакирәси заманы Пјатаков милләтләрин өз мүгәддәратыны тә'јин етмәси вә һәтта ајрылмасы вә мүстәгил дөвләтләр гурмасы һүгугу барәсиндә Ленин шүарынын әлејһиһә чыхды. Милли мәсәләјә даир өз гәтнамәсини мүдафиә едәркән Ленин сүбут етди ки, јалныз белә һүгуг мүхтәлиф милләтләрдән олан фәһләләрин вә бүтүн зәһмәткешләрин там һәмрә'јлнјини тә'мин едир; ајрылманын мәгсәдәујгун олуб-олмамасы мәсәләсини исә пролетариатын партијасы «һәр бир ајрыча һалда... бүтүн ичтимаи инкишафын мәнафеји вә сосиализм уғрунда пролетариатын синфи мүбаризәси мәнафеји бахымындан һәлл етмәлидир» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 473).

«Интернасионалда вәзијјәт вә РСДФ(б)П-нин вәзифәләри» мәсәләсинә даир гәбул олунан гәрарда Зиновјевин тәклифи илә јазылды ки, болшевикләр партијасы Симмервалд бирлијиндә галараг, орада Симмервалд сол групунун тактикасыны мүдафиә едәчәк вә үчүнчү Симмервалд конфрансында иштирак едәчәкдир. В. И. Ленин бу гәрарла разылашмајыб белә һесаб етди ки, Симмервалд бирлијиндә галмаг III Интернасионалы, Коммунист Интернасионалы јарадылмасы ишини ләнәкидир вә јубадыр. О көстәрди ки, һадисәләрин сонракы кедиши конфрансын етдији сәһвләри дүзәлдәчәкдир вә конфрансдан сонра партија МК-сының гәбул етдији гәрар «сәһвин јарысыны дүзәлтди» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 198). МК чағырылмагда олан Симмервалд конфрансына нүмајәндә көндәрмәји гәрара алды вә она тапшырды ки, «әкәр конфранс сосиал-шовинистләрлә һәр һансы бир шәкилдә јахынлашмаға вә ја онларла бирликдә мәсәлә мүзакирә етмәјә тәрәфдар чыхса», дәрһал һәмин конфрансы тәрк етсин вә Симмервалд бирлијиндән чыхсын (бу чилд, сәһ. 74).

Конфранс В. И. Ленин башда олмагла партијанын МК-сыны сечди.

VII (Апрел) конфрансынын тарихи әһәмијјәти ондан ибарәтдир ки, бу конфранс Русијада ингилабын икинчи мәрһәләсинә кечмәк һаггында Ленин програмыны гәбул етди, буржуа-демократик ингилабынын бөјүјүб сосиалист ингилабына кечмәси уғрунда мүбаризәнин планыны мүәјјән етди, бүтүн һакимијјәтин Советләрә кечмәси тәләбини ирәли сүрдү. Бу шүар алтында болшевикләр күтләләри пролетар ингилабына һазырладылар.—7.

12 *Чәбһәдән кәлән нүмајәндәләрин Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Иҹраијјә Комитәсинин вә Мүвәггәти һөкумәтин нүмајәндәләри илә бирликдә гурултајы* 1917-чи ил апрелин 24-дә—мајын 4-дә (7—17 мај) Петроградда кечирилмишдир. Гурултајда бу мәсәләләр мүзакирә едилмишдир: мүһарибәјә вә сүлһә мүнасибәт һаггында, чәбһәдә әскәрләрин гардашлашмасы һаггында, Мүвәггәти һөкумәтә мүнасибәт һаггында, нәглијјатда вәзијјәт, ордунун дөјүш

сурсаты вә ләвазиматла тәчһиз едилмәси һаггында, торпаг вә әрзаг мәсәләләри вә с. Гучков, Милјуков, Керенски, Серетели вә башгалары чыхыш едиб Мүвәггәти һөкүмәтин харичи вә дахили сијасәтини мүдафиә етмишләр. Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Ичраијјә комитәсинин сәдри Чхеидзе өз нитгиндә Мүвәггәти һөкүмәтә вә онун мүһарибәни давам етдирмәјә јөнәлдилән сә'јләринә јардым көстәрмәјә чағырмыш, «азадлыг истигразыны» мүдафиә етмишдир.

Гурултајын ишиндә иштирак едән болшевикләр Мүвәггәти һөкүмәтин империалист сијасәтини вә Петроград Совети есер-меншевик рәһбәрләринин сазишчилијини ифша етмишләр.

Нүмајәндәләрин бөјүк әксәријјәти мүдафиәчилик әһвали-руһијјәсиндә иди вә есер-меншевик блокунун јардымы илә гәтнамә гәбул едиб, коалисијалы һөкүмәтдә «сосиалистләрин» иштиракы һаггында Петроград Советинин гәрарыны бәјәнмишдир.—*9.*

13 *«Правда»*—күндәлик легал болшевик гәзети; биринчи нөмрәси 1912-чи ил апрелин 22-дә (мајын 5-дә) Петербургда чыхмышдыр.

Ленин «Правда»ја идеја чәһәтдән рәһбәрлик едир, аз гала һәр күн гәзетә јазылар көндәрир, онун редаксијасына көстәришләр верәрәк чалышырды ки, гәзет мүбариз ингилаби руһда чыхсын.

Партијанын тәшкилат ишинин хејли һиссәси «Правда» редаксијасында чәмләшдирилмишди. Бурада јерли партија өзәкләринин нүмајәндәләри илә көрүшләр дүзәлдилир, бураја фабрик вә заводларда көрүлән партија иши һаггында мә'лумат кәлир, партијанын Мәркәзи вә Петербург комитәләринин партија директивләри бурадан верилирди.

«Правда» даим полис тә'гибләринә мә'руз галырды. 1914-чү ил ијулун 8(21)-дә гәзет бағланды.

«Правда»нын нәшри 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инкилабындан сонра бәрпа едилди. 1917-чи ил мартын 5(18)-дән «Правда» РСДФП Мәркәзи вә Петербург комитәләринин органы кими чыхмаға башлады.

Ленин Петрограда кәлдикдән сонра редаксијанын тәркибинә дахил олду вә «Правда» буржуа-демократик инкилабынын бөјүјүб сосиалист инкилабына кечмәси һаггында Ленин планы уғрунда мүбаризәни кенишләндирди.

Әксинкилаби Мүвәггәти һөкүмәтин тә'гиб етдији «Правда» 1917-чи илин ијул—октјабрында өз адыны дәфәләрлә дәјишдирмиш вә «Листок «Правды»», «Пролетарий», «Рабочий», «Рабочий Путь» адлары илә чыхмышдыр. Бөјүк Октјабр сосиалист инкилабынын гәләбәсиндән сонра, 1917-чи ил октјабрын 27-дән (нојабрын 9-дан) е'тибарән гәзет өзүнүн әввәлки ады—«Правда» ады илә чыхмаға башлады.

«Правда» болшевик мәтбуаты тарихиндә чох мүһүм јер тутур. Онун тәрбијә едиб јетишдирдији габагчыл фәһ-ләләр нәсли Бөјүк Октјабр сосиалист инғилабында вә со-сиализм гуручулуғуида көркәмли рол ојнамышдыр. «Прав-да» илк легал күтләви фәһлә гәзети иди вә Русија фәһлә сиифи вә бејиәлхалг пролетариат мәтбуатынын инкишафын-да јени мәрһәлә ачмышдыр. «Правда»нын биринчи нөмрә-синин чыхдығы күн 1914-чү илдән е'тибарән фәһлә мәтбуа-тынын бајрамы күнү олмушдур.

Ленин «Правда»ја «Јарымиллик ишин јекунлары», «Фәһләләр вә «Правда», «Фәһлә синфи вә фәһлә мәтбуа-ты», «Брүссел мүшавирәсиндә РСДФП МК-нын мә'рузәси вә МК нүмајәндә һеј'әтинә тә'лимат көстәришләри», «Фәһ-лә мәтбуаты күнүнүн јекунларына даир», ««Правда»нын онилик јубилеји мүнасибәтилә» мәгаләләриндә (бах: Әсәр-ләри, 5-чи нәшри, 21-чи чилд, сәһ. 474—491; 22-чи чилд, сәһ. 76—78; 25-чи чилд, сәһ. 243—251, 401—413, 453—461; 4-чү нәшри, 33-чү чилд, сәһ. 354—358) вә башга мәгалә-ләрдә гијмәт вермишдир.—*9*.

[14] 1917-чи ил апрелин 26-да (мајын 9-да) Данимарка сосиал-шовинисти Боргбјергин мүрачиәти илә әлагәдар олараг Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин есер-меншевик ичраијјә комитәси бејиәлхалг сосиалист конф-рансы чағырмаг тәшәббүсүнү өз үзәринә көтүрмәји гәрара алды. Конфранса һәм сосиал-шовинистләр, һәм дә ингила-бчы бејнәлмиләлчиләр дә'вәт едилирдиләр. Боргбјергин де-дијинә көрә, конфрансын мәгсәди кәләчәк сүлһүн шәртлә-рини һазырламагдан ибарәт иди. Апрел конфрансында В. И. Ленин Боргбјерги алман һөкумәтинин ағенти кими, онун һәрәкәтләрини исә «алман империализминин ән реал сијаси аддымы» кими ифша етди (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 392). «Боргбјергин тәклифи һаггында» В. И. Ленин тәрәфиндән јазылан гәтнамәдә дејилирди ки, партија фәһләләри «Боргбјергин тәшкил етдији конфранса е'тимад көстәрмәкдән чәкиндирир, чүнки гондарма сосиа-листләрин бу конфрансы ишдә бир комедија олачаг, бир ил-һагы дикәри илә әвәз едән дипломатларын һәмин конфранс архасындакы сөвдәләрини пәрдәләјәчәкдир» («Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларының гәт-намә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 379).

Апрелин 30-да (мајын 13-дә) Петроград Сөветинин ич-ласында онун сазишчи чохлуғу бүтүн сосиалист партија-ларының конфрансыны чағырмаг һаггында Ичраијјә коми-тәсинин гәтнамәсини болшевик депутатлары сәсләринин зиддинә олараг тәсдиг етди. Бунунла әлагәдар олараг Пет-роград Совети ики мүрачиәт гәбул етди: В. И. Ленинин ситат кәтирдији «Бүтүн өлкәләрин сосиалистләринә» мүра-чиәти вә «Ордуја» мүрачиәти; бунлар 1917-чи ил мајын 2(15)-дә гәзетләрдә дәрч едилди.

Дүнја мүһарибәсини бүтүн өлкәләрин империалистләри тәрәфиндән һазырланмыш дәһшәтли бир чинајәт кими писләјәркән есер-меншевик сазишчиләр Русија тәрәфиндән мүһарибәнин даһа империалист мүһарибәси олмадығыны иддиа едир вә әскәрләри ингилаб ишини мүдафиә етмәјә, чәбһәдә тәкчә мүдафиә әməлијјатлары илә кифајәтләнимәјиб һүчум дөјүшләри дә апармаға чағырыр, әскәрләри кајзер Алманијасынын әскәрләри илә гардашлашмағын зәрәрли нәтичәләри илә горхудурдулар вә и. а. Јенә һәмин сәнәдләрдә мүдафиәчи блок әксингилаби Мүвәггәти һөкүмәтин харичи сијасәтинин илһагчылыг маһијјәтини мүдафиә едәрәк иддиа едирди, куја бу һөкүмәт илһагсыз вә тәзминатсыз сүлһ платформасында дурур, халглары өз мүгәддәратыны тә'јин етмәси принсипини гәбул едир.

Конфранс һаггында бах: гејд 37—*10*.

[15] В. И. Ленин *«халгчылар»* терминини халгчы тәмајүллү үч хырда буржуа партијасыны: трудовикләри, сосиалист-ингилабчыларыны вә «халг сосиалистләрини» көстәрмәк үчүн ишләтмишдир (бах: бу чилд, сәһ. 211).—*15*.

[16] *«Речь»*—күндәлик гәзет, кадетләр партијасынын мәркәзи органы иди; 1906-чы ил февралын 23-дән (мартын 8-дән) Петербургда, әслиндә П. Н. Милјуковун вә И. В. Кессенин редакторлуғу илә, М. М. Винаверин, П. Д. Долгоруковун, П. Б. Струвенин вә башгаларынын јахындан иштиракы илә чыхырды. Гәзет 1917-чи ил октјабрын 26-да (нојабрын 8-дә) Петроград Совети јанындакы һәрби ингилаб комитәси тәрәфиндән бағладылмышдыр. Сонралар (1918-чи илин августунадәк) мүхтәлиф адларла: «Наша Речь», «Свободная Речь» «Век», «Новая Речь», «Наш Век» адлары илә чыхмышдыр.—*19*.

[17] *Сосиалист-ингилабчылар* (есерләр)—Русијада хырда буржуа партијасы; 1901-чи илин ахырларында—1902-чи илин әввәлләриндә мүхтәлиф халгчы груплары вә дәрнәкләринин («Сосиалист-ингилабчылар иттифагы», сосиалист ингилабчылар партијасы вә с.) бирләшмәси нәтичәсиндә мејдана кәлмишди. Есерләрин бахышлары халгчылыг идејалары илә тәфтишчилик идејаларынын еклектик гарышығындан ибарәт иди; Ленинин ифадәси илә десәк, есерләр «халгчылыг либасынын јыртыгларыны» «дәбдә олдуғу кими марксизми оппортунистчәсинә «тәнгид» васитәсилә јамамаға» чалышырдылар (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 11-чи чилд, сәһ. 308). Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә есерләрин әксәријјәти сосиал-шовинизм мөвгеләриндә дурурду.

1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра меншевикләр вә кадетләрлә бирликдә есерләр әксингилабчы буржуа-мүлкәдар Мүвәггәти һөкүмәтинин башлы-

ча дајағы олдулар, партијаның лидерләри (Керенски, Авксентјев, Чернов) исә һәмин һөкүмәтин тәркибинә дахил олдулар. Есерләр партијасы мүлкәдар торпаг саһиблијини ләғв етмәк һаггында кәндлиләрин тәләбини мүдафиә етмәкдән бојун гачырды, торпаг үзәриндә мүлкәдар мүлкијјәтинин сахланмасына тәрәфдар чыхды; Мүвәггәти һөкүмәтин есер назирләри мүлкәдар торпагларыны зәбт едән кәндлиләрә гаршы чәза дәстәләри көндәрирдиләр.

1917-чи ил нојабрын ахырларында есерләрин сол ганады мүстәгил сол есерләр партијасыны тәшкил етди. Кәндли күтләләри ичәрисиндә өз нүфузуну сахламаға чалышан сол есерләр Совет һакимијјәтини рәсми сурәтдә таныдылар вә болшевикләрлә сазишә кирдиләр, лакин аз сонра Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризә јолуна кечдиләр.

Харичи һәрби мүдахилә вә вәтәндаш мүһарибәси илләриндә есерләр әксингилаби позучулуг ишләри апарыр, мүдахиләчиләрә вә ағгвардијачылара фәал көмәк едир, әксингилаби гәсдләрдә иштирак едир, Совет дөвләтинин вә Коммунист партијасынын хадимләринә гаршы террорчулуг әмәлијјатлары тәшкил едирдиләр. Вәтәндаш мүһарибәси гуртардыгдан сонра есерләр өлкә дахилиндә вә ағгвардијачы мүһачирләр чәбһәсиндә Совет дөвләтинә гаршы дүшмәнчилик фәалијјәтини давам етдирдиләр.—*19*.

[18] *«Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов»*—күндәлик гәзет иди; 1917-чи ил февралын 28-дән (мартын 13-дән) чыхмаға башламышды.

I Үмумрусија Советләр гурултајында фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин Мәркәзи Ичраијјә Комитәси тәшкил едилдикдән сонра гәзет МИК-ин органы олду вә августун 1(14)-дән (132-чи №-дән) е'тибарән «Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов» ады илә, сентјабрын 29-дан (октјабрын 12-дән) (184-чү №-дән) е'тибарән исә «Известия Центрального Исполнительного Комитетета Советов Рабочих и Солдатских Депутатов» ады илә чыхырды. Бүтүн бу мүддәт әрзиндә гәзет меншевик вә есерләрин әлиндә иди вә болшевик партијасына гаршы шиддәтли мүбаризә апарырды.

II Үмумрусија Советләр гурултајындан сонра «Известия» редаксијасынын тәркиби дәјишилди, гәзет Совет һакимијјәтинин рәсми органы олду; гәзетдә Совет һөкүмәтинин илк ән мүһүм сәнәдләри, В. И. Ленинин мәгалә вә нитгләри дәрч едилди. 1918-чи илин мартында «Известия»нын нәшри Москваја кечирилди. 1922-чи илин декабрында ССРИ-нин тәшкили илә әлагәдар ораларағ гәзет ССРИ МИК вә ҮРМИК-ин органы олду. ССРИ Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин 1938-чи ил 24 јанвар тарихли гәрары илә «Известия ЦИК СССР и ВЦИК» јенидән тәшкил едилди вә 1938-чи

ил јанварын 26-дан индијәдәк «Известия Советов Депутатов Трудящихся» ады илә нәшр олунур.—*19*.

[19] Бу сәнәд 8-чи сүвари-артиллерија батарејасы (дөјүшән орду) әскәр комитәсинин Петроград Советинә јаздығы мәктуба В. И. Ленинин натамам чавабыдыр. Мәктуб 1917-чи ил апрелин 24-дә (мајын 7-дә) јазылмышдыр, јә'ни елә бир дөврә аиддир ки, о заман буржуа мәтбуаты, онун ардынча исә һәмчинин хырда буржуа мәтбуаты Алманија әразисиндән кечиб Исвечрәдән Русијаја кәлмиш В. И. Ленинә вә болшевикләр партијасынын дикәр үзвләринә гаршы бөһтан кампанијасы башламышды.

Әскәрләрин мәктубунда дејилирди: «Батарејанын әскәрләри арасында Ленин барәсиндә чохлу чәкишмә баш вердијинә көрә хаһиш едирик, мүмкүн гәдәр тезликлә бизә чаваб верәсиниз. Онун мәншәји нечәдир, һараларда олмушдур, әкәр сүркүн едилмишдисә, нә үчүн едилмишди? О, Русијаја нечә гајытмышдыр вә һазырда нә иш көрүр, јә'ни һәмин иш бизим үчүн фајдалыдыр, ја зәрәрли? Бир сөзлә, хаһиш едирик, бизи өз мәктубунузла елә инандырасыныз ки, бундан сонра арамызда һеч бир мүбаһисә олмасын, вахтымызы һәдәр јерә итирмәјәк вә башга јолдашлара да сүбут едә биләк» («Правда» № 86, 16 апрел 1927-чи ил).

Мәктуб В. И. Ленинә көндәрилмишди.—*23*.

[20] *«Әрәфәдә»* мәгаләси 1917-чи ил мајын 5(18)-дән әввәл, јә'ни биринчи коалисијалы һөкумәтин шәхси һеј'әти һаггында (бу мәсәлә барәсиндә илкин данышыглар һаггында бах: гејд 5) Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети есер-меншевик чохлуғунун Мүвәггәти һөкумәт илә сазишә кирдији вахтдан габаг јазылмышдыр. Мајын 6(19)-да буржуа вә есер-меншевик гәзетләриндә һөкумәтә дахил олан «сосиалист» назирләрин тәркиби дәрч едилмишди. Һәмин вахтдан е'тибарән меншевик вә есерләрин оппортунист партијалары буржуа әксингилабы илә бүсбүтүн бирләшәрәк Мүвәггәти һөкумәтин харичи вә дахили сијасәтини мүдафиә етмәји өз үзәрләринә көтүрдүләр. Мәсәлән, есер-меншевик блокунун органы олан «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов» гәзети 1917-чи ил мајын 6(19)-да јазмышды: «Тәзәләнмиш Мүвәггәти һөкумәтин бәјаннамәсинин мәтнини (Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин. *Ред.*) Ичраијјә Комитәсинин платформасы илә тутушдураркән биз е'тираф етмәлијик ки, бундан белә Мүвәггәти һөкумәт һәм харичи сијасәтдә, һәм дә дахили сијасәтдә бүтүнлүклә демократијанын тәләбләри мөвгејиндә дурур».

Ленин коалисијалы һөкуməти рус ингилабыны дајандырмаг үчүн «халгчыларын вә меншевикләрин рәһбәрләри илә капиталистләрин иттифагы» адландырмышдыр. (бах: бу чилд, сәһ. 334).—*24*.

[21] *Франса радикал вә радикал-сосиалист партијасы*—Франса буржуа партијасыдыр; 1901-чи илдә тәшкилат һалына салынмышдыр, әслиидә XIX әсрин 80-чи илләриндән мөвчуддур. Биринчи дүнја мүһарибәсиндән (1914—1918) әввәл әсасән хырда вә орта буржуазијанын мәнафејини тәмсил едирди; биринчи вә икинчи дүнја мүһарибәләри арасындакы дөврдә партијада ири буржуазијанын тә'сири күчләнмишди. Партијанын лидерләри дәфәләрлә Франса һөкүмәтинә башчылыг етмишләр.—*25.*

[22] *Әлагә комиссијасы* Мүвәггәти һөкүмәтә «тә'сир көстәрмәк» вә онун фәалијјәтинә «нәзарәт етмәк» үчүн мартын 8(21)-дә Петроград Советинин сазишчи Иҹраијјә комитәсинин гәрары илә тәшкил едилмишди; комиссијанын һеј'әтинә М. И. Скобелев, Ј. М. Стеклов, Н. Н. Суханов, В. Н. Филипповски, Н. С. Чхеидзе дахил идиләр (сонралар В. М. Чернов вә И. Г. Серетели дә дахил олдулар). Әлагә комиссијасы Мүвәггәти һөкүмәтә өз әксингилаби сијасәтиини пәрдәләмәк үчүн Петроград Советинин нүфузундан истифадә етмәкдә көмәк едирди. Меншевик вә есерләр онун көмәји илә күтләләри һакимијјәтин Советләрә кечмәси уғрунда фәал ингилаби мүбаризәдән чәкиндирмәк үмидиндә идиләр. Әлагә комиссијасы онун функсијаларынын Иҹраијјә Комитәси Бүросуна верилмәси илә әлагәдар олараг 1917-чи ил апрелин орталарында ләғв едилди.—*30.*

[23] *«Јени доғулмуша... «јени һөкүмәтә һәдијјә»* мәгаләси «Речь»ин ситат кәтирилән баш мәгаләсиндән башга, Петроградда IV Дөвләт думасы үзвләринин хүсуси мүшавирәсинин 1917-чи ил мајын 5(18)-дә буржуа гәзетләриндә дәрч олунмуш материаллары әсасында јазылмышдыр.

Феврал ингилабындан сонра Мүвәггәти һөкүмәт күтләләрин тәләбинә бахмајараг IV Дөвләт думасыны рәсмән бурахмады. IV Дөвләт думасынын депутатлары (гаты монархистләрдән тутмуш кадетләрә гәдәр) мүнтәзәм олараг Думанын сәдри М. В. Родзјанконун јанында хүсуси мүшавирәләрә топлашыб өлкәнин харичи вә дахили сијасәтинин ән мүһүм мәсәләләрини мүзакирә едир вә һәмин мәсәләләр үзрә гәтнамәләр гәбул едирдиләр. (бах: гејдләр 82, 113, 134). Бу мүшавирәләр буржуа мәтбуатында кениш ишыгландырылырды. В. И. Ленин IV Дөвләт думасы депутатларынын мүшавирәләрини «әксипгилабын гәраркаһы» адландырмышдыр (бу чилд, сәһ. 389).

IV Дөвләт думасы үзвләринин мәтндә бәһс едилән *хүсуси мүшавирәси* 1917-чи ил мајын 4(17)-дә олмушдур; сосиал-демократлардан башга, бүтүн фраксијаларын нүмајәндәләри иштирак едирдиләр. Октјабрист вә кадетләрин лидерләри: А. И. Гучков, В. А. Маклаков, П. Н. Милјуков, Н. В. Савич, В. В. Шулкин вә башгалары нитг сөјләмишләр. Тәшкил едилмәкдә олан әксингилабын бүтүн октјаб-

рист-кадет башчыларынын нитгләринин әсас мә'насы ики төләбдән ибарәт иди: әввәлән, чәбһәдә рус ордусунун һүчум әмәлијјатларыны бәрпа етмәк вә икинчиси, ордуда вә өлкәдә «гајда» јаратмаг, јә'ни ингилаба сон гојмаг. Мүшавирәнин мәгсәди јени, јә'ни коалисијалы һөкумәтә кадет-октјабрист әксингилабчы даирәләри тәрәфиндән тәзјиг көстәрилмәси иди.

Ијун—ијулда IV Дөвләт думасы депутатларынын әксингилабы фәалијјәти даһа да күчләнди. Ијунун 2(15)-дә Родзјанко IV Думанын депутатларына мәктубла мүраҹиәт едәрәк онлары Петрограддан дағылышыб кетмәмәјә чағырды, чүнки «һазыркы дөврүн сијаси һадисәләри төләб едир ки, Дөвләт думасынын ч. үзвләри һазыр вәзијјәтдә вә јерләриндә олсунлар».

Зәһмәткеш күтләләр тәрәфиндән мүдафиә едилән болшевикләрин төләби илә Мүвәггәти һөкумәт 1917-чи ил октјабрын 6(19)-да IV Дөвләт думасыны рәсмән бурахды.—*36.*

[24] *«Русская Воля»*—чар даҳили ишләр назири А. Д. Протопопов тәрәфиндән тә'сис едилән вә ири банкларын вәсаити илә јашајан күндәлик буржуа гәзети иди; 1916-чы илин декабрындан Петроградда чыхырды. Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра болшевикләрә гаршы бөһтаи кампанијасы апарырды. Ленин бу гәзети «ән ијрәнч буржуа гәзетләриндән бири» адландырмышдыр (Әсәрләри, 4-чү нәшри, 25-чи чилд, сәһ. 316). 1917-чи ил октјабрын 25-дә (нојабрын 7-дә) Һәрби ингилаб комитәси тәрәфиндән бағланмышдыр.—*39.*

[25] Сөһбәт I Үмумрусија кәндли депутатлары гурултајы һаггында кедир (бах: чејд 76).—*39.*

[26] *«Дело Народа»*—күндәлик гәзет, есерләр партијасынын органы иди; 1917-чи илин мартындан 1918-чи илин ијулунадәк Петроградда нәшр едилмиш, дәфәләрлә адыны дәјишдирмишдир. Гәзет мүдафиәчилик вә сазишчилик мөвгеји тутур, буржуа Мүвәггәти һөкумәтини мүдафиә едирди. Гәзетин нәшри 1918-чи илин октјабрында Самарада (дөрд нөмрәси чыхды) вә 1919-чу илин мартында Москвада (он нөмрәси чыхды) бәрпа едилди. Гәзет әксингилаби фәалијјәт үстүндә бағланды.—*41.*

[27] *«Вечернее Время»*—күндәлик гаракүрүһчу бајағы гәзет иди; иртичачы нашир А. С. Суворин тәрәфиндән тә'сис едилмишди. 1911-чи илин нојабрындан 1917-чи илин нојабрынадәк Петербургда чыхмышдыр. 1917-чи илдә әксингилабчы забитләрин органы иди.—*41.*

[28] *Октјабристләр*—1905-чи ил октјабрын 17-дә (30)-да чар манифести е'лан едилдикдән сонра Русијада јаранмыш октјабристләр партијасынын (вә ја «17 октјабр Иттифагы»-

нын) үзвләри. Бу, ири буржуазијанын вә капиталистчәсинә идарә едән мүлкәдарларын мәнафејини тәмсил вә мүдафиә едән әксингилабчы партија иди; һәмин партијаја мәшһур сәнаејчи вә Москвада ев саһиби олан А. И. Гучков вә ири мүлкәдар М. В. Родзјанко башчылыг едирдиләр. Октјабристләр тамамилә чар һөкүмәтинин дахили вә харичи сијасәтини мүдафиә едирдиләр.

Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә октјабристләр көрдүләр ки, чаризм мүһарибәни гәти гәләбәјә чатдыра билмәјәчәкдир, буна көрә дә онлар мәс'ул һөкүмәт, јә'ни буржуа-мүлкәдар даирәләринин е'тимад бәсләдикләри бир һөкүмәт јарадылмасыны тәләб едән мүхалифәтчи «мүтәрәгги блока» дахил олдулар. Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра октјабристләр һаким партија олдулар. Русијада јетишмиш сосиалист ингилабына гаршы фәал мүбаризә апарырдылар. Октјабристләр партијасынын лидери Гучков һәрби назир сифәти илә биринчи Мүвәггәти һөкүмәтин тәркибинә дахил олмушду. Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабындан сонра октјабристләр Совет һакимијјәтинә гаршы фәал мүбаризә апарырдылар.—*43.*

[29] В. И. Ленин тәрәфиндән адлары чәкилән тәшкилатлар—«Сәнаје мүәссисәләриндә ишләрин нормал кедишинә бәрпа вә давам етдирмәк үчүн Мәркәзи Комитә»јә өз нүмајәндәләрини көндәрмиш тәшкилатлар әксингилаби Мүвәггәти һөкүмәтин фәал тәрәфдары вә мүдафиәчиси олан, Русијада јетишмиш сосиалист ингилабына гаршы, империалист мүһарибәсинин «сон гәләбәјәдәк» давам етдирилмәси уғрунда мүбаризә апаран Русија буржуазијасының вә мүлкәдарларынын сијаси тәшкилатлары идиләр.

Дөвләт думасынын мүвәггәти комитәси 1917-чи ил февралын 27-дә (мартын 12-дә), IV Дөвләт думасынын сәдри М. В. Родзјанко Думанын бурахылмасы һаггында чар фәрманыны алдыгдан сонра тәшкил едилмишдн.

Мүвәггәти комитәнин тәркибинә сағлар—В. В. Шулкин вә В. Н. Львов, октјабристләр—С. И. Шидловски, И. И. Дмитрјуков вә М. В. Родзјанко (сәдр), «прогрессистләр»—В. А. Ржевски вә А. И. Коновалов, кадетләр—П. Н. Милјуков вә Н. В. Некрасов, трудовик А. Ф. Керенски вә меншевик Н. С. Чхеидзе дахил олдулар.

Үмумрусија земстволар иттифагы—Үмумрусија земство иттифагы—јаралы вә хәстә әскәрләр үчүн арха госпиталларынын тәшкилиндә, онларын узаг архаја көчүрүлмәсиндә һәрби идарәјә көмәк етмәк, санитарија—епидемиоложи тәдбирләр јаратмаг, исти палтар вә ајаггабы һазырламаг вә с. мәгсәдилә 1914-чү ил ијулун 30-да (августун 12-дә) Москвада Үмумрусија земство гурултајында јарадылмыш буржуа-мүлкәдар тәшкилаты иди. Иттифаг пул вәсаитини дөвләт хәзинәсиндән вә ианә топланмасы јолу илә алырды.

Лакин Үмумрусија земство иттифагынын фәалијјәти һәмчинин сијаси характер дә дашыјырды. 1916-чы илин ахырларында Үмумрусија земство иттифагынын гурултајы гаршысында «мәс'ул һөкумәт», јә'ни буржуа-мүлкәдар ичтимаијјәти гаршысында мәс'ул олан бир һөкумәт тәләб едән гәтнамә **гәбул етди.**

Үмумрусија земство иттифагынын сәдри кнјаз Г. Ј. Лвов иди. Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра о, биринчи Мүвәггәти һөкумәтә башчылыг етди; бу һөкумәт Иттифага һәр васитә илә јардым көстәрирди.

Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын гәләбәсиндән сонра Үмумрусија земство иттифагы аг ордулара хидмәт едир, харичи һәрби мүдахиләни алгышлајырды.

Үмумрусија шәһәрләр иттифагы—Русија шәһәр буржуазијасынын тәшкилаты иди, 1914-чү ил августун 8—9-да (21—22-дә) Москвадакы шәһәр өзүнүидарәләри нүмајәндәләринин I Үмумрусија гурултајында јарадылмышды. Земстволар кими Үмумрусија шәһәрләр иттифагы да һөкумәтдән борчлу вәсаит алараг вә көнүллү ианәләр топлајараг һәрби идарәјә јардым көстәрирди.

Русијада сосиалист ингилабынын һазырланмасы дөврүндә Шәһәрләр иттифагы Мүвәггәти һөкумәтин сијасәтини һәр васитә илә мүдафиә едәрәк мүһарибәни гәләбәјә чатдырмаға чалышырды; Октјабр ингилабындан сонра Совет-ләр Республикасына гаршы мүбаризәдә фәал иштирак етмишдир.

Үмумрусија шәһәрләр иттифагы Үмумрусија земство иттифагы илә сых бағлы иди, 1915-чи илдә онунла бирләшди.

Мүһәндисләр иттифагы—Үмумрусија мүһәндисләр иттифагы—мүһәндис-техники зијалыларын пешә-сијаси тәшкилаты иди, 1917-чи илдә Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра мејдана кәлмишди. Она мүәссисәләрин саһибләри илә сых бағлы олан әксингилаби әһвали-руһијјәли бүржуа мүһәндисләри башчылыг едирдиләр. Үмумрусија мүһәндисләр иттифагы үзвләринин әксәријјәти Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабыны дүшмәнчәсинә гаршыламышдыр.

1925-чи илдә Үмумрусија мүһәндисләр иттифагы Үмумрусија мүһәндисләр чәмијјәтинә чеврилмишди; бу чәмијјәт исә 1929-чу илдә бурахылмышдыр.

Сәнаје вә тичарәт нүмајәндәләринин гурултајлары шурасы—ири заводчуларын, фабрикчиләрин вә тачирләрин сијаси тәшкилаты иди, иртича илләриндә (1907—1910) јарадылмышды. Башлыча вәзифәси фәһлә тә'тил һәрәкатына гаршы мүбаризә апармаг иди.

Шуранын башчылары фәһлә һәрәкатыны јатырмаг үчүн силаһлы гүввәләрин көмәјинә әл атмагла бирликдә, чар һөкумәтинә бә'зи чәсарәтсиз төләбләр дә верәрәк, ону вә-тән сәнајеси вә тичарәтинин мәнафејинә «тәкәббүрлү е'тинасызлыгда», бүтүн өлкәјә «задәкан гәјјумлуғунда» тәгсир-

ләндирирдиләр. Биринчи дүнја мүһарибәсн илләриндә Шура һәрби әмәлијјатларын кедишиндән наразылығыны билдирир вә буржуа ичтимаијјәтинин е'тимад бәслөдији бир һөкумәт јарадылмасыны тәләб едирди.

Русија буржуазијасыныи дикәр әксингилабчы тәшкилатлары кими сәнаје вә тичарәт нүмајөндәләриннн гуруптајлары шурасы да 1917-чи илин октјабр—нојабрында ләғв едилмишдир.

Петроград завөдчулары вә фабрикчиләри чәмијјәти— 1905-чи илин мартында тә'тил һәрәкатына гаршы мүбаризә үчүн јарадылан сапибкарлар тәшкилаты иди; о заман при мүәссисәләрин сапибләри әмәк һаггынын артырылмасы вә с. барәдә фәһләләрин бүтүн аз-чох мүһүм тәләбләрини рәдд етмәк мәгсәдилә өз араларында мүаһидә бағламышдылар. 1912-чи илдә фәһлә һәрәкатынын артмасы илә әлагәдар олараг сапибкарлар һәмин чәмијјәтнн үзвләриндән сазншин шәртләрини һәр һансы сәбәб үзүндән позанлара гаршы даһа сәрт тәләбләрлә (чәримә верилмәси) јени мүаһидә бағладылар. 1914-чү илдә чәмијјәт она дахил олан бүтүн мүәссисәләрдә тә'тил үстүндә икн һәфтәлик локаут, тәкрар тә'тил заманы исә ајлыг локаут мүәјјән етмәји гәрара алды. Бу сөвдәләшмә нәтичәсиндә 1914-чү илин ијулунда Петроградда 75 мүәссисәдән 76 мин нәфәр тә'тилчи фәһлә күчәјә атылмышды. Лакин фәһләләр локаут мүддәти гүртардыгдан сонра да тә'тил етмәкдә давам едирдиләр; тә'тилә мүһарибә сон гојду.

Тә'тил һәрәкатына гаршы мүбаризә үзрә сапибкарлар иттифаглары Москвада, Лодзда вә башга ири шәһәрләрдә мөвчуд иди.

Мәркәзи һәрби сәнаје комитәси мүһарибә апармагда чаризмә көмәк етмәк мәгсәдилә ири империалист буржуазија тәрәфиндән јарадылмыш һәрби сәнаје комитәләринә рәһбәрлпк үчүн 1915-чи илдә тәшкил едилмишди. Мәркәзи һәрби сәнаје комитәсинин сәдри ири капиталист, октјабристләрин лидери А. И. Гучков иди. Комитәјә фабрикчи А. И. Коновалов, банкир вә гәнд заводчусу М. И. Терешшенко вә башгалары дахил идиләр. Фәһләләри өз тә'сири алтына алмаға вә онлара мүдафиәчилик әһвали-рүһијјәси ашыламаға чалышан буржуазија бу комитәләр јанында «фәһлә груплары» тәшкил етмәји вә бунунла да көстәрмәји гәрара алды ки, Русијада буржуазија илә пролетарнат арасында «синфи сүлһ» јарадылмышдыр. Болшевикләр һәрби сәнаје комитәләринә бојкот е'лан етдиләр вә ону фәһләләрин әксәријјәтинин јардымы илә мүвәффәгијјәтлә кечирдиләр.

Земство вә Шәһәр иттифаглары—ордунун тәчһизаты үзрә Үмумрусија земство вә Шәһәр иттифаглары Баш комитәсинии гысалдылмыш ады. Үмумрусија земство иттифагы вә Үмумрусија шәһәрләр иттифагы тәркибиндә, структу-

руна вә вәзифәләринә көрә һәмчинс тәшкилатлар иди ки, бу да онларын 1915-чи ил ијулун 10-да (23-дә) бирләшмәсинә сәбәб олду. Земство вә Шәһәр иттифагларына һәр ики иттифагын рәһбәрләри: Г. Ј. Львов вә М. В. Челноков башчылыг едирдиләр.

Земство вә Шәһәр иттифаглары фәалијјәтинин сијаси чәһәти чар һакимијјәтинә сијаси төләбләр вермәкдә өз ифадәсини тапырды; чар һөкумәти дә она хүсусән Феврал ингилабы әрәфәсиндә кетдикчә даһа артыг инамсызлыг вә шүбһә илә јанашмаға башлады.

Феврал ингилабындан сонра Земство вә Шәһәр иттифагларынын бир чох хадимләри Мүвәггәти һөкумәтин тәркибинә дахил олдулар вә ја јүксәк дөвләт вәзифәләринә кечдиләр, Земство вә Шәһәр иттифаглары исә ингилабын илк күнләриндә јерләрдә һакимијјәтин тәшкили ишиндә буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин башлыча дајағы иди.

Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын гәләбәсиндән сонра Земство вә Шәһәр иттифагларынын башчылары әксингилабын тәшкилиндә фәал иштирак едирдиләр вә бир сыра илләр әрзиндә ағ мүһаҹирләрә мадди көмәк көстәрмишдиләр. Земство вә Шәһәр иттифагларынын әмлакы 1918-чи илин ијулунда Халг Комиссарлары Шурасынын декрети илә АХТШ-ә вә онун јерли органларына верилди.—*43.*

[30] *«Заводлардан вә полклардан фәһлә вә әскәр депутатлары Советинә сечилән депутатлара тапшырыг»* 1917-чи ил мајын 7(20)-дә «Правда»да дәрч олунмуш «Фәһлә вә әскәр депутатлары Советинә нүмајәндәләр сечкиси заманы тапшырыг лајиһәси»нин әсасыны тәшкил етмишди. «Тапшырыг лајиһәси» Советләрә јенидән сечкиләр кечирилмәси кампанијасында болшевик партијасынын платформасы иди вә Советләрин болшевикләшдирилмәсиндә мүһүм рол ојнамышдыр.—*44.*

[31] Бу сәнәд Петроград партија тәшкилатынын үмумшәһәр јығынчағында РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансынын јекунлары һаггында В. И. Ленинин мә'рузәсинин гыса јазысыдыр. Дәниз кадет корпусунун бинасында кечирилмиш һәмин јығынчагда партијанын 5—6 мин нәфәр үзвү иштирак едирди. Мә'рузәнин В. И. Невски тәрәфиндән һазырланмыш јазысы гәзетләрдә дәрч олунмаг үчүн нәзәрдә тутулмушду, лакин чап едилмәмишдир. Илк дәфә мә'рузә 1927-чи илдә «Ленин Институту әсәрләри»нин биринчи китабында чап олунмушдур.—*53.*

[32] *«Новая Жизнь»*—күндәлик гәзет; 1917-чи ил апрелин 18-дән (мајын 1-дән) 1918-чи илин ијулунадәк Петроградда нәшр едилмишдир. Гәзет «Летопись» журналы әтрафында топлашан бејнәлмиләлчи меншевикләр вә јазычылар групунун тәшәббүсү илә јарадылмышды.

Ленин «новаjажизнчиләри» сәчиjjәләндирәркән гејд етмишди ки, онларын чохунун «әлвали-руһиjjәси принсипсизлиjи пәрдәләjән вә ифадә едән зиjалы скептисизмидир» (Әсәрләри, 4-чү нәшри, 25-чи чилд, сәһ. 285). Ленин кинаjә илә онлары «гондарма бejнәлмиләлчиләр» вә «үздәнираг марксистләр» адландырмышды.

Гәзет Октjабр сосиалист ингилабыны вә Совет һакимиjjәти гурулмасыны дүшмәнчәсинә гаршыламышды. 1918-чи ил иjунун 1-дән ики нәшр: Петроград вә Москва нәшрләри һалында чыхырды. Һәр ики нәшр 1918-чи илин иjулунда бағланмышдыр.—*57.*

[33] Сөһбәт РСДФ(б)П Үмүмрусиjа VII (Апрел) конфрансынын В. И. Ленин тәрәфиндән jазылмыш «Мүһарибә һаггында» гәтнамәси барәдә кедир (бах: «Сов.ИКП гурултаjлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 371—373 вә Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 433—436).—*58.*

[34] *«Новое Время»*—күндәлик гәзет; 1868-чи илдән 1917-чи иләдәк Петроградда чыхмышдыр; мүхтәлиф наширләрә мәхсус олмуш вә сиjаси истигамәтини дәфәләрлә дәjишдирмишди. 1905-чи илдән гаракүрүһчуларын органы иди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра әксингилаби мөвге тутараг болшевикләри гудузчасына тә'гиб едирди. 1917-чи ил октjабрын 26-да (нојабрын 8-дә) Петроград Совети jанында Һәрби инкилаб комитәси тәрәфиндән бағланмышдыр. В. И. Ленин «Новое Время» гәзетини сатгын гәзетләр нүмунәси адландырмышдыр. О jазмышдыр: ««Новоjевремjачылыг» өз әгидәсиндән дөнмәк, хәjанәт вә jалтаглыг анлajышлары илә ejни мә'наны верән бир ифадә олду» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 22-чи чилд, сәһ. 48).—*64.*

[35] *«День»*—күндәлик либерал-буржуа гәзети; 1912-чи илдән Петербургда нәшр едилирди. Гәзетдә меншевик-тәсвиjәчиләри иштирак едирдиләр: 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инкилабындан сонра гәзет бүтүнлүклә онларын әлинә кечди. 1917-чи ил октjабрын 26-да (нојабрын 8-дә) Петроград Совети jанында Һәрби инкилаб комитәси тәрәфиндән бағланмышдыр.—64.

[36] Ленин меншевикләрин, есерләрин вә енесләрин «сосиалист» партиjаларынын нүмаjәндәләринин 1917-чи ил маjын 5(18)-дә тәшкил едилмиш коалисиjалы Мүвәггәти һөкүмәтин һеj'әтинә дахил олмасыны нәзәрдә тутур (бах: гејдләр 1 вә 20).—*69.*

[37] Сөһбәт мүһарибә едән вә битәраф дөвләтләрин бүтүн сосиалист партиjаларынын бejнәлхалг конфрансынын чағырылмасы һаггында кедир; конфрансы чағырмаг тәшәббүсүнү Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин есер-меншевик Иҹраиjjә комитәси өз үзәринә көтүрмүшдү (бах: гејд 14).

1917-чи ил мајын 8(21)-дә Ичраијјә комитәсинин ичласында конфрансы чағырмаг үзрә комиссијанын тәшкили һаггында әсаснамә гәбул едилди, комиссијанын тәркибинә Петроград Советинин рәјасәт һеј'әти, Ичраијјә комитәсинин 3 нәфәр үзвү вә партијаларын (о чүмләдән дә болшевикләр партијасынын) нүмајәндәләри дахил олмалы идиләр.

Мајын 20-дә (ијунун 2-дә) Петроград Советинин Ичраијјә комитәси бүтүн дүнјанын сосиалист партијаларына вә мәркәзи һәмкарлар иттифагы тәшкилатларына мүраҹиәт гәбул едиб онлары бејнәлхалг конфрансда иштирак етмәјә чағырды, конфрансын иш јерини вә вахтыны тә'јин етди: Стокһолм, 1917-чи ил 28 ијун—8 ијул (11—21 ијул).

Болшевикләр истәр комиссијада, истәрсә дә конфрансын өзүндә иштирак етмәкдән гәти имтиина етдиләр, есер-меншевик сазишчиләрин империалист мүһарибәсини үзатмаг хәттини ифша етдиләр. Партијанын VI гурултајынын «Һазыркы дөвр вә мүһарибә» гәтнамәсиндә дејилирди: «Мүттәфиг һөкүмәтләрә «тәзјиг көстәрмәк» вә сосиал-империалистләрлә сазишә кирмәк јолу илә сүлһ уғрунда Советләр тәрәфиндән, ишдә империализм илә әлагәни кәсмәкдән имтина етмиш Советләр тәрәфиндән башланмыш олан кампанија кәскин сурәтдә ифлас етмәјә билмәзди. Бу ифлас ингилаби сосиал-демократијанын белә бир нөгтеји-нәзәринин дүзкүн олдуғуну тәсдиг етди ки, анчаг бүтүн өлкәләрдә империализмә гаршы күтләләрин ингилаби мүбаризәси, бејнәлмиләл пролетар ингилабы демократик сүлһә кәтириб чыхара биләр» («Сов.ИКП гурултајлары, конфрансы вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 413).

Конфранс кечирилмәди.—*74.*

[38] РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансынын гәбул етдији «Интернационалда вәзијјәт вә РСДФ(б)П-нин вәзифәләри» гәтнамәси нәзәрдә тутулур (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфрансы вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1914, сәһ. 384—386).—*74.*

[39] Сөһбәт *үчүнчү Симмервалд конфрансынын* чағырылмасы (Стокһолмда) һаггында кедир; конфрансын чағырылмасы Интернасионал сосиалист комиссијасы тәрәфиндән 1917-чи ил мајын 31-нә (ј. үс.) тә'јин едилмишди, лакин сонралар дәфәләрлә башга мүддәтләрә кечирилмишдир. В. И. Ленин белә һесаб едирди ки, болшевикләр сентристләрин үстүнлүк әлдә етдикләри Симмервалд бирлији илә әлагәни кәсмәли вә дөрһал III Интернационалын тәшкилинә башламалыдырлар. О, үчүнчү Симмервалд конфрансында јалныз мә'лумат мәгсәдилә иштирак етмәји мүмкүн сајырды. Үмумрусија VII (Апрел) конфрансы Зиновјевин мә'рузәси үзрә сәс чохлуғу илә болшевик нүмајәндәләринин конфраисда иштиракы һаггында гәрар гәбул етди.

Конфранс 1917-чи ил сентјабрын 5—12-дә олду. Конфрансда сосиалист партијаларынын сол үнсүрләри (исвеч соллары, американ сосиалист тәблиғат чәмијјәти, «Дијар идарәси» тәрәфиндән бирләшдирилән полјак сосиал-демократлары, Австрија соллары («мүхалифәт»), спартакчылар вә Данимарка сосиал-демократ кәнчләр иттифагы); сентристләр (алман «мүстәгилләри», Исвечрә сосиал-демократ партијасы, Фин сосиал-демократ партијасы, румын партијасы, бејнәлмиләлчи меншевикләр, болгар «мүстәгил һәмкарлар иттифаглары»); сосиал-шовинистләр (П. Б. Акселрод башда олмагла рус меншевикләри) тәмсил едилмишдиләр. Болшевикләр тәрәфиндән конфрансда В. В. Воровски (Орловски) вә Н. А. Семашко (Александров) иштирак едирдиләр. Конфранс тамамилә кизли шәраитдә кечирди, онун ишләринин кедиши һаггында мәтбуатда, демәк олар, һеч бир мә'лумат верилмирди.

Конфрансын күндәлијиндә ашағыдакы мәсәләләр дурурду: 1) Интернасионал сосиалист комиссијасынын мә'рузәси, 2) Гримм әһвалаты, 3) Стокһолм сүлһ конфрансына мүнасибәт вә 4) Мүхтәлиф өлкәләрдә сүлһ уғрунда мүбаризә вә Симмервалд һәрәкаты.

Конфранс алман империализми хејринә сепарат сүлһ үчүн зәмин һазырлајан Исвечрә назири Һофманын елчиси кими Русијада ифша едилмиш «Р. Гриммин ишинә» бахды. Һәмин вахтадәк Гримм Интернасионал сосиалист комиссијасынын сәдри вәзифәсиндән азад едилмишди; конфранс Гриммин һәрәкәтини јолверилмәз һесаб едәрәк онун ИСК-дән харич едилмәсинин бәјәнди. Ленин белә гәрары кифајәт һесаб етмәди.

II Интернасионал сосиалистләринин Стокһолм сүлһ конфрансына мүнасибәт мәсәләси әтрафында дискуссијалар заманы нүмајәндәләрин бир гисми конфрансда иштирак етмәјә тәрәфдар олдуғуну билдирди, рус меншевикләри исә Симмервалд конфрансында јалныз бу шәртлә галмаг барәдә гәти мандат алдылар ки, һәмин конфранс бүтүнлүклә Стокһолм конфрансында иштирак етмиш олсун. Конфрансда В. В. Воровски РСДФ (б) П МК вә МКХБ вә Полша сосиал-демократијасы адындан чыхыш едәрәк, меншевикләрә вә онларын һәмфикирләринә гаршы ифшаедичи кәскин нитг сөјләди. Конфрансда бир сыра нүмајәндәләр болшевикләрә тәрәфдар олдулар, лакин һаазе башда олмагла чохлуг һәмин мәсәлә барәсиндә гәрар чыхармагдан имтина етди.

Конфрансын гәтнамәләринин вә манифестинин јајғын, сазишчи характери онун гарышыг тәркибиндән иряли кәлмишдир. Конфрансын манифести мүһарибәјә вә рус нигилабыны мүдафиә үчүн үмуми бејнәлхалг тә'тилә чағырырды; конфрансын ишләриндә иштирак етмәјән бә'зи партијаларын нүмајәндәләри манифестә гошулдулар.

III Симмервалд конфрансы Симмервалд бирлијинин та-

мамилә ифлас етмәси һаггында, онунла әлагәни дәрһал кәсмәк зәрурәти һаггында вә III Интернасионал, Коммунист Интернасионалы јарадылмасы һаггында Ленин мүддәасыны тамамилә тәсдиг етди. В. И. Ленин конфрансын гәтнамәләринә «Интернасионалда партијамызын вәзнфәләри» адлы натамам мәгаләсиндә гијмәт вермишдир (бах: Әсәрләрн, 4-чү нәшри, 26-чы чилд, сәһ. 214—216).—*74.*

40 *«Межрајончулар»*—бирләшмиш сосиал-демократларын рајонарасы тәшкилатынын үзвләри; бу тәшкилат 1913-чү илин нојабрында Петербургда РСДФП-нин бирлији уғрунда мүбаризә бајрағы алтында мејдана кәлмишди. Бирлик шүары илә пәрдәләнәрәк, Петербургдакы болшевик вә меншевик тәшкилатларыны бирләшдирмәјә чалышараг межрајончулар даһа бир фраксијачы тәшкилат, өзләринин тәшкилатыны јаратдылар. Она оппортунистләрә гаршы барышдырычылыг әһвали-руһијјәсиндә олан кечмиш болшевикләрин бир гисми вә тротскичи меншевикләр дахил олдулар.

Биринчи дүнја мүһарибәси заманы межрајончулар сентрист мөвге тутмушдулар, мүһарибәни империалист мүһарибәси һесаб едирдиләр, сосиал-шовинизмин әлејһинә идиләр, лакин меишевикләрлә әлагәни тамамилә кәсмәјә разы олмурдулар.

В. Володарски, А. Иоффе, А. Луначарски, Д. Мануилски, Л. Тротски, М. Уритски, И. Јуренев вә башгаларынын даxил олдуглары рајонарасы тәшкилат 1917-чи илдә болшевик партијасынын хәтти илә разы олдуғуну билдирди. Буна көрә дә 1917-чи илин мај—ијунунда Петроградын рајон думаларына сечкиләрдә болшевикләр межрајончуларла блок һалында чыхыш етдиләр. Мүдафиәчи меншевикләрлә әлагәни кәсән рајонарасы тәшкилат (тәгрибән 4000 үзв) РСДФ(б)П VI гурултајында болшевикләр партијасына гәбул едилди. Сонракы һадисәләр көстәрди ки, бә'зи межрајончулар (Луначарски, Мануилски, Володарски, Уритски вә башгалары) доғрудан да өз сентрист кечмиши илә әлагәни кәсмишдиләр, Тротски исә өз јахын силаһдашларынын кичик бир групу илә бирликдә болшевизмә гаршы мүбаризәни анчаг мүвәггәти дајандырмыш вә «партијаја дахил олмушду ки, ленинизмә гаршы ичәридән мүбаризә апарсын вә өз оппортунист, антисосналист сијасәтини партијаја гәбул етдирсин» («Сов.ИКП тарихи», 1972, сәһ. 236).

Межрајончулар өз мәтбуат органыны—«Вперед» журналыны нәшр едирдиләр (1915-чи илдә бир нөмрәси чыхмыш, гејри-легал нәшр едилмишди). Журналын нәшри 1917-чи илдә бәрпа едилди: ијундан августадәк журнал бирләшмиш с.-д.-ләрин (бејнәлмиләлчиләрин) Петербург рајонарасы комитәсинин органы кими легал чыхырды; 8 нөмрәси чыхмышды. Партијанын VI гурултајындан сонра редаксијанын һеј'әти дәјишди вә журналын 9-чу №-си

РСДФ(б)П МК-нын органы кими чыхды. Сентјабрда МК-нын гәрары илә журналын нәшри дајандырылды.—*76*.

41 *«Сосиалист» назирчилији*—миљеранизм—иртичачы буржуа һөкумәтләриндә сосиалистләрин иштиракынын оппортунист тактикасы иди. Термин франсыз сосиалисти Миљеранын 1899-чу илдә Валдек Руссонун буржуа һөкумәтинин тәркибинә дахил олмасы илә әлагәдар мејдана көлмишдир.

Миљеранизм һаггында мәсәлә 1900-чү илдә II Интернационалын Парис конгресиндә мүзакирә едилди. Конгрес К. Каутскинин тәклиф етдији барышдырычылыг гәтнамәсини гәбул етди; гәтнамә буржуа һөкумәтиндә сосиалистләрин иштиракыны писләјир, лакин буну «фөвгәл'адә» һалларда мүмкүн сајырды. Франсыз сосиалистләри вә дикәр сосиалистләр биринчи дүнја мүһарибәси дөврүндә империалист буржуазијасы һөкумәтинә дахил олмаларына һагг газандырмаг үчүн һәмин гејд-шәртдән истифадә етдиләр. Ленин миљеранизми тәфтишчилик вә хаинлик кими сәчијәләндирәрәк көстәрирди ки, сосиал-реформистләр буржуа һөкумәтинә дахил олмагла лабүд сурәтдә ојунчаға чевирилир, капиталистләр үчүн бир пәрдә, бу һөкумәтин күтләләри алдатмасы үчүн бир аләт олурдулар.—*76*.

42 *Бејнәлмиләлчи меншевикләр*—меншевик партијасынын аз сајлы ганады иди, биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә гејри-ардычыл бејнәлмиләлчилик мөвгеји тутурду. Ән көркәмли нүмајәндәләри: Л. Мартов, Ј. Ларин, А. Мартынов вә башгалары. 1917-чи илин апрел—ијунунда бејнәлмиләлчи меншевикләр ајлыг «Интернационал» журналы нәшр едирдиләр.

Бејнәлмиләлчи меншевикләр сентрист мөвге тутурдулар. Русија сосиал-шовинистләрини тәнгид етмәклә ејни заманда бејнәлмиләлчи меншевикләр онларла тәшкилатча әлагәни көсмәкдән горхур, мүһарибә, сүлһ вә ингилаб мәсәләләринә даир болшевик партијасынын Ленин тактикасынын әсас мүддәаларына гаршы чыхыш едирдиләр.

Болшевикләр сосиал-шовинистләрә гаршы әлбир фәалијәт үчүн бејнәлмиләлчиләрлә гүввәләри бирләшдирмәјә бир нечә дәфә чәһд көстәрдиләр. 1915-чи илин февралында В. И. Ленин «Наше Слово» гәзетинин редаксијасына чаваб мәктубунда бејнәлмиләлчиләрин гүввәләрини топламаг вә сосиал-шовинистләрлә әлагәни көсмәк һаггында бәјаннамәнин лајиһәсини тәклиф етмишди (бах: Әсәрләри, 4-чү нәшри, 21-чи чилд, сәһ. 118—121). Лакин бејнәлмиләлчи меншевикләр сосиал-шовинистләрлә әлагәни гәти көсмәјә разы олмадылар. Бејнәлмиләлчиләрлә бирләшмәк мәсәләси РСДФ(б)П Петроград үмумшәһәр вә Үмумрусија VII (Апрел) конфрансларында, һабелә болшевикләр гүввәләри Русија капитализми үзәринә һүчума һазырлајаркән партијанын VI гурултајында ирәли сүрүлдү. Сосиал-шови-

нистләрлә бирлик һаггында опportунист шүарынын әксинә олараг VI гурултај «ишдә империалист меншевикләрлә әлагәни кәсмиш олан бүтүн бејнәлмиләлчиләрин бирлији кими синфи ингилаби шүар» ирәли сүрәрәк сосиал-демократијанын бүтүн ингилабчы үнсүрләрини «мүдафиәчиләрлә әлагәни кәсиб РСДФП әтрафында бирләшмәјә» чағырды («Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 429). Бирләшмә бејнәлмиләлчи меншевикләрин лидерләри, бир сыра гејримәгбул шәртләр ирәли сүрән Мартов вә Астровун тәгсири үзүндән баш тутмады, лакин бә'зи бејнәлмиләлчи меншевикләр (Ј. Ларин) болшевикләр партијасына дахил олдулар.

Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын гәләбәсиндән сонра бејнәлмиләлчи меншевикләрин бир гисми харичә мүһаџирәт етди вә Совет һакимијјәтинин ачыг дүшмәнләринин чәбһәсинә кечди, бу групун ајры-ајры нүмајәндәләри болшевикләр партијасына дахил олдулар, совет идарәләриндә ишләдиләр.—*76*.

43 Сосиалист-ингилабчылар, сосиал-демократлар (меншевикләр) партијаларына, «гејри-фраксијачы» сосиал-демократлар дејилән сосиал-демократлар партијасына вә с. һәмчинс сијаси чәрәјанлара мүнасибәт һаггында Петроград үмумшәһәр конфрансынын гәтнамәси вә «Хырда буржуа мүдафиәчи блокуна гаршы» бејнәлмиләлчиләрин бирләшмәси һаггында» Үмумрусија VII (Апрел) конфрансынын гәтнамәси нәзәрдә тутулур. Һәр ики гәтнамәнин мүәллифи В. И. Ленин иди (бах: «РСДФ(б)П Үмумрусија једдинчи (Апрел) конфрансы. РСДФ(б)П Петроград үмумшәһәр конфрансы. Апрел 1917-чи ил. Протоколлар», 1958, сәһ. 50—51; «Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 383—384 вә Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 273—274, 460).

РСДФ(б)П Петроград үмумшәһәр конфрансы Петербург комитәсинин 6(19) апрел тарихли гәрары илә чағырылмышды вә 1917-чи ил апрелин 14—22-дә (27 апрел—5 мај) олмушдур. Сечкиләр һәр 200 нәфәр партија үзвүнә 1 нүмајәндә һесабы илә кечирилмишдир. Конфрансда 57 нүмајәндә, о чүмләдән фин, естон, латыш, полјак вә Литва тәшкилатларындан нүмајәндәләр, Һәрби тәшкилатын нүмајәндәләри, һабелә межрајончулардан 2 нүмајәндә иштирак едирди.

Конфрансын күндәлијиндә ашағыдакы мәсәләләр дурурду: күнүн вәзифәләри—һазырлыг дөвр; фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринә мүнасибәт һаггында вә онун јенидән тәшкил едилмәси һаггында мәсәлә; партија тәшкилатынын гурулушу; башга мәсләкли сосиал-демократлара мүнасибәт; шәһәр сечкиләри; «Правда»ја гаршы тә'гиб.

В. И. Ленин конфрансын фәхри сәдри сечилмишди, әсас сијаси мә'рузә «Күнүн вәзифәләри—һазырлыг дөвр» мә'рузәси илә чыхыш етди, Мүвәггәти һөкүмәтә мүнасибәт һаггында

вә мүһарибә һаггында гәтнамәләр һазырлајан комиссијаја дахил иди, коммунал сечкиләри һаггында гәтнамә ирәли сүрдү вә с. а. В. И. Ленин Каменевин өз нитгиндә вә Мүвәггәти һөкумәтә мүнасибәт һаггында Ленин гәтнамәсинә дүшмәләрдә Мүвәггәти һөкумәт үзәриндә нәзарәт тәләбини мүдафиә етмәк чәһдини сазишчилик чәһди кими, Чхеидзе вә Стекловун сијасәти кими ифша етди.

Конфранс Мүвәггәти һөкумәтә мүнасибәт һаггында Ленинин гәтнамәсини бөјүк сәс чохлуғу илә гәбул етди.

Петроград үмумшәһәр конфрансынын гәрарлары Ленинин «Апрел тезисләри» әтрафында Петроград болшевикләринин сых бирләшдикләрини сүбут етди; Ленин тактикасы ән ири партија тәшкилаты олан пајтахт тәшкилаты тәрәфиндән бәјәнилди. Петроград конфрансынын гәтнамәләри РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансы гәтнамәләринин әсасыны тәшкил етди.—*76*.

44 *«Социал-Демократ»*—гејри-легал гәзет, РСДФП-нин Мәркәзи Органы; 1908-чи илин февралындан 1917-чи илин јанварынадәк нәшр едилмишдир. Гәзетин 1-чи №-си Русијада чыхдыгдан сонра онун нәшри харичә кечирилмишдир; 2—32 №-ләри (феврал 1909—декабр 1913) Парисдә, 33—58 №-ләри (нојабр 1914—јанвар 1917) Ченеврәдә чыхмышдыр. Чәми 58 нөмрәси чыхмышдыр, бунлардан 5 нөмрә әлавә илә бурахылмышдыр. 1911-чи илин декабрындан «Социал-Демократ»а В. И. Ленин редакторлуг едирди. Гәзетдә Ленинин 80-дән чох бөјүк вә кичик мәгаләси дәрч олунмушдур.

Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә «Социал-Демократ» бејнәлхалг оппортунизмә, милләтчилијә вә шовинизмә гаршы мүбаризәдә, болшевик шүарларынын тәблиғиндә, фәһлә синфини вә зәһмәткеш күтләләрини империалист мүһарибәсинә вә онун илһамчыларына гаршы мүбаризәјә галдырмагда көркәмли рол ојнамышдыр. Гәзетин сәһифәләриндә В. И. Ленинин «Авропа Бирләшмиш Штатлары шүары һаггында» мәгаләси дәрч едилмишдир. Бурада Ленин илк дәфә оларағ сосиализмин әввәлчә бир өлкәдә гәләбәсинин мүмкүнлүју һаггында мүддәанын гыса вә дәгиг ифадәсини вермишдир. «Социал-Демократ»ын Русијада јајылмасы, гәзетин ән мүһүм мәгаләләринин јерли болшевик гәзетләриндә јенидән дәрч олунмасы Русија пролетарнатынын сијаси чәһәтдән маарифләнмәсинә вә бејнәлмиләл тәрбијәсинә, күтләләрин ингилаба һазырланмасына көмәк едирди.

«Социал-Демократ» бејнәлхалг сосиал-демократијанын бејнәлмиләлчи үнсүрләринин сых бирләшдирилмәси ишиндә бөјүк рол ојнамышдыр. Һәрби вәзијјәтин јаратдығы бүтүн сәдләри ашараг «Социал-Демократ» бир чох өлкәләрә јол тапырды.

В. И. Ленин биринчи дүнја мүһарибәси дөврүндә «Социал-Демократ»ын хидмәтләрини јүксәк гијмәтләндирәрәк

сонралар јазырды ки, «бејнәлхалг сосиалист ингилабы идеjаларынын инкишафыны вә бу ингилабын 1917-чи ил октjабрын 25-дәки биринчи гәләбәсинин әһәмиjjәтини *башга дүшмәк* истәjән шүурлу фәһләләрдән һеч бири» «Социал-Демократ»да чап едилән мәгаләләрлә таныш олмадан өтүшә билмәз» (Әсәрләри, 4-чү нәшри, 27-чи чилд, сәһ. 217).—*79.*

45 *Трудовикләр* (Трудовикләр групу)—Дөвләт думаларында халгчы мәсләкли кәндлиләрдән вә зиjалылардан ибарәт хырда буржуа демократлары групу. Трудовикләр фраксиjасы 1906-чы илин апрелиндә I Дөвләт думасынын кәндли депутатларындан тәшкил олунмушду. Думада трудовикләр кадетләрлә ингилабчы сосиал-демократлар арасында тәрәддүд едирдиләр. Биринчи дүнjа мүһарибәси илләриндә трудовикләрин әксәриjjәти сосиал-шовинизм мөвгеләриндә дурурду.

Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра трудовикләр голчомагларын мәнафеjини ифадә едәрәк, Мүвәггәти һөкумәтә фәал тәрәфдар чыхырдылар. Трудовик Зарудны иjул һадисәләриндән сонра әдлиjjә назири олдугда болшевикләр партиjасыны тә'гиб едирди. Трудовикләр Бөjүк Октjабр сосиалист ингилабыны дүшмәнчәсинә гаршыладылар, буржуа әксингилабында иштирак едирдиләр.—*79.*

46 *«Наша Заря»*—тәсвиjәчи меншевикләрин аjлыг легал журналы; 1910-чу илин январындан 1914-чү илин сентjабрынадәк Петербургда чыхмышдыр. Журнала А. Н. Потресов рәһбәрлик едирди, Ф. И. Дан, С. О. Седербаум вә башгалары журналда әмәкдашлыг едирдиләр. «Наша Заря» әтрафында Русиjа тәсвиjәчиләри мәркәзи jаранмышды. Биринчи дүнjа мүһарибәси башландыгда журнал сосиал-шовинизм мөвгеjинә кечди.—*79.*

47 *Чхеидзе фраксиjасы*—Н. С. Чхеидзе башда олмагла IV Дөвләт думасында меншевик фраксиjасы. Биринчи дүнjа мүһарибәси илләриндә Думада меншевик фраксиjасы сентрист мөвге тутурду, ишдә исә рус сосиал-шовинистләринин сиjасәтини һәр чәһәтдән мүдафиә едирди. Чхеидзе фраксиjасынын оппортунист хәттини В. И. Ленин «ТК-нын вә Чхеидзе фраксиjасынын өз һәрәкәт хәтти вармы?», «Чхеидзенин фраксиjасы вә онун ролу» мәгаләләриндә (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 27-чи чилд, сәһ. 263—269; 30-чу чилд, сәһ. 265—269) вә башга әсәрләриндә тәнгид етмишди. —*79.*

48 1905—1907-чи илләрдәки биринчи рус ингилабы Авропа вә Асиjада фәһлә һәрәкатыиа вә ингилаби һәрәката бөjүк тә'сир көстәрди. Рус фәһләләринин гәһрәманчасына мүбаризәси көстәрди ки, фәһлә һәрәкатында «динч дөвр» дејилән дөвр (1872—1904) гуртармышдыр. 1905-чи илдә Русиjадакы тә'тил мүбаризәсинин тә'сири алтында үмуми сечки һүгугу

уғрунда тә'тил вә пүмәјишләр далғасы Авропа өлкәләрини (Вјана, Прага, Алманијанын бир сыра шәһәрләрини) бүрүдү.

Русијада 1905—1907-чи илләр ингилабы Асија өлкәләриндә—Түркијәдә, Персијада (Иранда), Чиндә ингилаби һәрәкатын ојанмасында чох бөјүк рол ојнады. 1908-чи илдә Түркијәдә буржуа ингилабы баш верди. 1905—1911-чи илләрдә Персијада ингилаб баш верди вә бу ингилаб инқилис империализми вә рус чаризминин бирқә сә'јләри илә јатырылды. 1910—1911-чи илләрдә Чиндә ингилаби һәрәкат кенишләниб буржуа ингилабына кәтириб чыхарды ки, бу ингилаб да Тсин сүлаләсинин сүгуту вә буржуа республикасы јаранмасы илә гуртарды.—*80.*

[49] «Русија сосиал-демократ фәһлә партијасы тарихиндән сәһифәчик» мәгаләси Алманијадан кечиб Русијаја гајытмыш В. И. Ленинә вә башга болшевикләрә гаршы буржуа вә есер-меншевик мәтбуатынын галдырдығы бөһтан кампанијасы илә әлагәдар олараг Н. К. Крупскаја тәрәфиндән јазылмышды. В. И. Ленин мәгаләни редактә едәркән бу әлавәни јазмышдыр. Мәгалә 1917-чи ил мајын 13-дә (26-да) «Солдатская Правда» гәзетинин 21-чи №-синдә дәрч едилмишдир. В. И. Ленинин әсәрләриндә әлавә илк дәфә чап олунур.

«Солдатская Правда»—күндәлик болшевик гәзети; 1917-чи ил апрелин 15(28)-дән Петроградда РСДФ(б)П Петербург комитәси јанында Һәрби тәшкилатын органы кими чыхмаға башламышдыр; 19 мај (1 ијун) тарихли 26-чы №-синдән РСДФ(б)П МК јанында Һәрби тәшкилатын органы олмушдур. Гәзетин тиражы 50—75 мин нүсхә иди; тиражын јарысы чәбһәјә көндәрилирди. 1917-чи илдә «Солдатская Правда»нын редаксијасына А. Ф. Илјин-Женевски, В. И. Невски, Н. И. Подвојски вә башгалары дахил олдулар. Гәзетдә В. И. Ленинин 60-дан чох мәгаләси, о чүмләдән «Солдатская Правда» үчүн хүсуси олараг јазылмыш мәгаләләри дәрч едилмишдир. Гәзетдә М. М. Володарски, Ф. Е. Дзержински, М. И. Калинин, Н. К. Крупскаја, Н. В. Крыленко, Д. З. Мануилски, В. Р. Менжински вә болшевик партијасынын дикәр хадимләри әмәкдашлыг едирдиләр. Гәзет әскәрләр арасында бөјүк шөһрәт газанмышды. 1917-чи ил ијул күнләриндән сонра гәзет буржуа Мүвәггәти һөкумәти тәрәфиндән бағланмышды. 1917-чи илин ијулундан октјабрынадәк «Рабочий Солдат» вә «Солдат» адлары илә чыхмышдыр. 1917-чи ил октјабрын 27-дән (нојабрын 9-дан) көһнә ады илә чыхмаға башламышдыр. 1918-чи илин мартында «Деревенская Беднота», «Деревенская Правда» вә «Солдатская Правда» гәзетләринин «Беднота» гәзети илә әвәз едилмәси һаггында РК(б)П МК-нын гәрары илә дајандырылмышдыр.—*81.*

[50] Сөһбәт коалисијалы Мүвәггәти һөкумәтин 1917-чи ил мајын 6(19)-да вердији бәјаннамә һаггында кедир (бах: гејд 20). Бу сәнәдин 3-чү параграфында дејилирди: «Мүвәггәти һөкумәт истеһсал, нәглијјат, мәһсулларын мүбадиләси вә бөлүшдүрүлмәси үзәриндә дөвләт нәзарәтини вә ичтимаи нәзарәти даһа плана ујғун шәкилдә һәјата кечирмәклә тәсәррүфат дағынтысы илә дөнмәдән вә гәтијјәтлә мүбаризә апарачаг, лазыми һалларда исә истеһсалын тәшкилинә дә әл атачагдыр».—*84*.

[51] *«Мүһарибә вә ингилаб»* мүһазирәсини В. И. Ленин Петроградда Василјев адасында Дәниз кадет корпусунун ичлас салонунда охумушдур. Мүһазирә пуллу иди, топланан пул «Правда» гәзетинин «дәмир фонд»уна верилирди; бу фонд гејри-легал болшевик мәтбуатыны мөһкәмләтмәк үчүн 1914-чү илдә јарадылмышды. Мүһазирәјә 2000-дән чох адам кәлмишди. Обухов поладтөкмә заводунун кечмиш комиссары болшевик А. А. Антонов бу мүһазирәни хатырлајараг јазмышды: «Динләјичиләр ән мүхтәлиф иди. Билетләрин чох мәһдуд мигдарда рајонлара көндәрилмәсинә вә кәрәк ки, јалныз партија үзвләринә верилмәсинә бахмајараг, мүһазирәјә кәлмәк истәјәнләрин сајы имканлардан хејли артыг иди. Мүһазирәјә кәләнләр арасында зијалылар, тәләбәләр, әскәрләр, забитләр дә аз дејилди. Мүһазирәни ајагүстә динләјирдиләр, чүнки отурачаглар јох иди. Салон ағзыначан долу иди, чыхыш үчүн трибуна әкс тәрәфдә, салона кириш-лә үзбәүз гурулмушду. Трибунанын јанында Н. К. Крупскаја, М. И. Ульјанова дајанмышдылар.... трибунанын пилләкәнләриндә исә Н. И. Подвојски дајанмышды.

Мүһазирә ики саатдан чох давам етди. В. И. Ленин трибунада көрүндүкдә, ону курултулу алгышларла гаршыладылар. Мүһазирә мүстәсна диггәтлә динләнилирди» («Петроград Һәрби ингилаб комитәси комиссарларынын мә'луматлары», М., 1957, сәһ. 208).

Узун мүддәт «Мүһарибә вә ингилаб» мүһазирәсинин мәтни итирилмиш һесаб едилирди. Јалныз бир нечә илдән сонра мүһазирәнин намә'лум бир адамын әли илә јазылмыш мәтни тапылмыш вә М. И. Ульјанова тәрәфиндән Ленин Институтуна верилмиш вә 1929-чу ил апрелин 23-дә «Правда» гәзетиндә дәрч олунмушдур.—*86*.

[52] Бах: Клаузевитс. «Мүһарибә һаггында», I чилд, 5-чи нәшр, 1941, сәһ. 43—*88*.

[53] *«L' Humanite»* («Бәшәријјәт») күндәлик гәзет; 1904-чү илдә Ж. Жорес тәрәфиндән Франса социалист партијасынын органы кими тә'сис едилмишди. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә (1914—1918) Франса социалист партијасынын ифрат сағ ганадынын әлиндә олан гәзет сосиал-шовинист мөвге тутурду.

1918-чи илдә франсыз вә бејнәлхалг фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадими Марсел Қашен гәзетә рәһбәрлик етмәјә башлады, онун сијаси директору олду. 1918—1920-чи илләрдә гәзет Совет Республикасына гаршы мүбаризә үчүн өз силаһлы гүввәләрини көндәрән Франса һөкүмәтинин империалист сијасәтинин әлејһинә чыхырды. 1920-чи илин декабрындан е'тибарән, Франса сосиалист партијасы парчаландыгдан вә Франса Коммунист партијасы јарандыгдан сонра гәзет Франса Коммунист партијасынын мәркәзи органы олду.—*93.*

[54] Биринчи дүнја мүһарибәсинин әввәлиндә Алманија Франсаја һәлледичи зәрбә ендирмәк үчүн Белчиканын әразисиндән истифадә етмәјә чалышараг онун битәрәфлијини кобудчасына позду вә Белчиканы ишғал етди. Ишғал мүһарибәнин ахырынадәк давам етди (август 1914—1918-чи илләр). Ишғал нәтичәсиндә өлкәнин игтисадијјаты чох зәрәр чәкмишди, сәнаје бәрбад һалда иди.

Алманија империалистләри Белчикаја һәрби гәнимәт кими бахыр, ону гарәт едиб вар-јохдан чыхарырдылар; онлар гәсб едилмиш өлкәдән Алманија ордусуна лазым олан вә мүһарибәдә онун гәләбәсинә көмәк едә билән нә вардыса һамысыны дашыјыб апармаға чалышырдылар.

В. И. Ленин биринчи дүнја мүһарибәсинин үмуми империалист гәсбкарлыг характерини ачыб көстәрәрәк, милли азадлыг мүһарибәсинин ики очағыны—Белчикада вә Сербијадакы очагларыны гејд едирди.

1918-чи илдә Алманијанын мәғлубијјәтиндән сонра Белчика азад едилди.—*95.*

[55] *«Земля и Воля»*—күндәлик гәзет; 1917-чи ил мартын 21-дән (апрелин 3-дән) октјабрын 13-дәк (26-дәк) есерләр партијасынын Петроград вилајәт комитәси тәрәфиндән нәшр едилмишдир.—*98.*

[56] *Үчүнчү Франса республикасы*—1870-чи ил сентјабр ингилабы нәтичәсиндә Франсада јарадылан буржуа республикасы. 1940-чы илин ијулунадәк, јә'ни Франса Һитлер ордулары тәрәфиндән дармадағын едилдикдән сонра тәслимчи Петен—Лавал күрүһүнүн фашист «Виши һөкүмәти» режими јаратдығы вахтадәк јашамышдыр.

XIX әсрин ахырынчы рүбүндә Франсада малнјјә капиталынын сүр'әтлә инкишафы В. И. Ленинин дедијинә көрә, Франса империалист буржуазијасынын «илһагчылыг (мүстәмләкә) сијасәтинин сон дәрәчә кәскинләшмәсинә» сәбәб олду. Франса империалист буржуазијасы өз гарәтчилик мүһарибәләрини Франса парламентиндәки бошбоғазларын көмәји илә мәһарәтлә пәрдәләјирди. Республикачы вә демократик Франса бу заман Африка вә Асија халгларыны әсарәт алтына алмаг үчүн: Мәркәзи Африканы (Конго)

гәсб етмәк, Туниси, Мадагаскары, Вјетнамы, Суданы әсарәт алтына алмаг үчүн мүстәмләкәчилик мүһарибәләри апарыр, Чинә гаршы вурушурду вә и. а.—*99.*

[57] *Сивил вәрәгәси*—конститусијалы монархија дөвләтләриндә дөвләт бүдчәсинин монархын шәхси хәрчләри үчүн вә онун сарајынын сахланмасы үчүн верилән һиссәси.—*103.*

[58] РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансынын В. И. Ленин тәрәфиндән јазылан «Һазырқы дөвр һаггында» гәтнамәси нәзәрдә тутулур (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары, I һиссә, 1954, сәһ. 386 вә Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 487).—*106.*

[59] *1912-чи ил Базел манифести*—1912-чи ил нојабрын 24—25-дә Базелдә кечирилмиш Фөвгәл'адә бејнәлхалг сосиалист конгресинин гәбул етдији мүһарибә һаггында манифест. Манифест халглары јахынлашмагда олан дүнја империалист мүһарибәси тәһлүкәси һаггында хәбәрдарлыг едир, бу мүһарибәнин гарәтчилик мәгсәдләрини ачыб көстәрир вә бүтүн өлкәләрин фәһләләрини «пролетариатын бејнәлхалг һәмрә'лијинин күдрәтини капиталист империализминә» гаршы гојараг сүлһ уғрунда гәтијјәтлә мүбаризә апармаға чағырырды. Базел манифестинә Штутгарт конгресинин (1907) гәтнамәсинә В. И. Ленин тәрәфиндән ифадә олунмуш белә бир бәнд дахил едилирди ки, империалист мүһарибәси баш верәрсә, сосиалистләр мүһарибәнин доғурдуғу игтисади вә сијаси бөһрандан капиталист синфи һөкмранлығынын сүгутуну сүр'әтләндирмәк үчүн, сосиалист ингилабы уғрунда мүбаризә үчүн истифадә етмәлидирләр.—*112.*

[60] 1917-чи ил мајын 12—17-дә (25—30-да) Петроградда кечирилән *чәбһә нүмајәндәләри гурултајы* ашағыдакы мәсәләләри мүзакирә етди: мүһарибә һаггында, чәбһәдә әскәрләрин гардашлашмасы һаггында, фәрариләр һаггында, һәрби әсирләр һаггында вә саирә. Гурултај меншевик вә есерләрин тә'сири алтында кечди, чәбһәдә әскәрләрин гардашлашмасынын әлејһинә чыхды вә мүһарибәнин давам етдирилмәсинә тәрәфдар олду. Гурултај Үмумрусија фәһлә вә әскәр депутатлары Совети тәшкил едиләнәдәк Петроград Совети јанында чәбһә бөлмәси тәшкил етмәји тәклиф етди.

В. И. Ленинин ашағыда мәтндә адыны чәкдији гәтнамә 1917-чи ил мајын 14(27)-дә «Правда»нын 57-чи №-синдә дәрч едилмишди. Гәтнамәдә «мајын 12(25)-дәки јығынчаг һаггында «Речь» гәзетиндә вә башга буржуа гәзетләриндә дәрч едилмиш хүласәнин әсла ујғун олмадығы» билдирилир вә буржуа мәтбуатынын фактлары тәһриф етмәсиндән гәзәб һисси ифадә олунурду.—*116.*

[61] В. И. Ленин РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансынын гәбул етдији «Һазырқы дөвр һаггында» гәтнамәдән ситат кәтирир. Гәтнамәнин мүәллифи В. И. Лениндир (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 386 вә Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 487).—*119.*

[62] Сөһбәт Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети јанында игтисад шө'бәсинә Донетск фәһләләри нүмајәндә һеј'әтинин бәјанатлары һаггында кедир. Нүмајәндә һеј'әти Русијанын чәнубундакы көмүр вә металлуркија сәнаје фәһләләринин апрел—мај (1917-чи ил) конфрансы тәрәфиндән Петроградa, тичарәт, сәнаје вә әмәк назирлијинә көндәрилмишди ки, онун васитәчилији илә Донетск капиталистләри иттифагындан фәһләләрин азмаашлы категоријаларынын әмәк һаггынын артырылмасына наил олсун.

Өз бәјанатларында Донетск фәһләләринин нүмајәндә һеј'әти ингилаби әһвали-руһијјәли фәһләләри ачлыгла әзмәјә чалышан шахта вә металлуркија заводлары саһибләринин вә директорларынын саботажы һаггында, шахтачыларын вә металлургларын дөзүлмәз мадди вәзијјәти һаггында күлли мигдарда ајдын фактлар тәгдим етмишди.—*122.*

[63] «Хырда буржуа мүдафиәчи блокуна гаршы бејнәлмиләлчиләрин бирләшмәси һаггында» РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансынын гәтнамәси нәзәрдә тутулур; гәтнамә В. И. Ленин тәрәфиндән јазылмышдыр (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 383 вә Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 460).—*126.*

[64] *«Прибој»*—легал болшевик китаб нәшријјаты; 1913-чү илин әввәлләриндә Петербургда јарадылмышды вә партија МК-сынын рәһбәрлији алтында ишләјирди.

«Прибој» нәшријјаты фәһлә һәрәкатынын мүхтәлиф мәсәләләринә чаваб верирди. «Сығорта кампанијасы» дејилән кампанија дөврүндә мејдана көлән нәшријјат фәһләләрин сосиал сығортасы мәсәләләринә даир әдәбијјат бурахырды. Сонралар партија МК-сынын көстәриши илә нәшријјат сосиал-сијаси вә партија мәсәләләринә даир тәшвигат-тәблиғат характерли популјар китабчалар бурахылмасына бөјүк диггәт јетирирди. 1913-чү илин декабрында Ленинин «Русијада тә'тилләр» мәгаләси илә бирликдә «1914-чү ил үчүн фәһләнин сораг китабчасы» адлы чиб тәгвими нәшр едилди; 1914-чү илдә Ленинин мәгаләләри илә бирликдә «Марксизм вә тәсвијәчилик» мәчмуәси вә башга марксизм әдәбијјаты бурахылды.

Биринчи дүнја мүһарибәсинин әввәлиндә фәһлә мәтбуатынын чар һөкүмәти тәрәфиндән тә'гибинин күчләнмәси илә әлагәдар олараг «Прибој» нәшријјаты өз фәалијјәтини да-

јандырмаға мәчбур олду вә анчаг 1917-чи илин мартында давам етдирмәјә башлады.

1917-чи илдә нәшриjjат В. И. Ленинин бир сыра әсәрләрини бурахды: «Тактика һаггында мәктублар. 1-чи мәктуб» «Апрел тезисләри»нин әлавәси илә, «Ингилабымызда пролетариатын вәзифәләри», «Ингилабын дәрсләри», «Партија програмынын нәзәрдән кечирилмәсинә даир материаллар», «Јахынлашан фәлакәт вә онунла нечә мүбаризә етмәли». 1918-чи илдә «Прибој» нәшриjjаты бир сыра нәшриjjатларын («Волна», Жизн вә знание» вә с.) бирләшмәси јолу илә тәшкил едилән «Коммунист» нәшриjjатына дахил едилди.—127.

[95] *«Просвещение»*—болшевикләрин ајлыг легал нәзәри журналы; 1911-чи илин декабрындан 1914-чү илин ијунунадәк Петербургда нәшр едилмишдир. Журналын тиражы 5 мин нүсхәјә чатырды.

В. И. Ленинин тәшәббүсү илә «Просвещение» журналы Москвада чыхан вә чар һөкумәти тәрәфиндән бағланмыш болшевик «Мысль» журналынын әвәзинә јарадылмышды. Журналда В. В. Воровски, А. И. Улјанова-Јелизарова, Н. К. Крупскаја, М. С. Олмински, И. В. Сталин, М. А. Савељев иштирак еидрдиләр. Ленин «Просвещение» журналынын беллетристика шө'бәсинә рәһбәрлиjи А. М. Горкиjә тапшырмышды. Ленин Парисдән, сонралар Краковдан вә Пороиндән «Просвещение»јә рәһбәрлик едир, мәгаләләри редактә едир, редаксијанын коллекија үзвләри илә мүнтәзәм јазышырды. Журналда Ленинин «Марксизмин үч мәнбәји вә үч тәркиб һиссәси», «Милли мәсәләјә даир тәнгиди гејдләр», «Миллətләрин өз мүгәддəратыны тә'jин етмәси һүгугу һаггында», «Бирлиjә даир бағыртылар пәрдәси алтында бирлиjин позулмасы һаггында» вә башга әсәрләри дәрч олунмушду.

Журнал оппортунистләри—тәсвиjәчиләри, отзовистләри, тротскичиләри, һабелә буржуа миллətчиләрини ифша едир, јени ингилаби јүксәлиш шәраитиндә фәһлә синфинин мүбаризәсини ишыгландырыр, IV Дөвлət думасына сечки кампанијасында болшевик шүарларыны тәблиғ едирди; о, II Интернасионал партијаларында тәфтишчилиjин вә сентризмин әлејһинә чыхырды. Журнал Русијанын габагчыл фәһләләринин марксист бејнәлмилəл тәрбијәсиндә бөjүк рол ојнады.

Биринчи дүнја мүһарибәси әрәфәсиндә чар һөкумәти тәрәфиндән «Просвещение» журналы бағланды. 1917-чи илин пајызында журналын нәшри бәрпа олунду, лакин чәми бир (гоша) нөмрәси чыхды; бу нөмрәдә Ленинин «Болшевикләр дөвлət һакимиjjәтини әлдә сахлаја биләрләрми?» вә «Партија програмынын нәзәрдән кечирилмәсинә даир» мәгаләләри дәрч едилмишдир.

Ленин тәрәфиндән журналын икинчи адынын—«Комму-

нист»—чәкилмәси журналын нәшрини «Просвещение» вә ја «Коммунист» ады илә бәрпа етмәк еһтималыны сүбут едир.—*127.*

[66] РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансынын гәбул етдији «Мүһарибә һаггында» гәтнамәси нәзәрдә тутулур. Гәтнамәнин мүәллифи В. И. Лениндир (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфрансы вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 371—375 вә Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 433—436).—*129.*

[67] *«Финансовая Газета»*—күндәлик ахшам сијаси малијјә, игтисади, сәнаје вә биржа гәзети; 1915-чи илдән 1917-чи иләдәк Петроградда чыхмышдыр.—*135.*

[68] *«Единство»*—гәзет, К. В. Плеханов башда олмагла мүдафиәчи меншевикләрин ифрат сағ групунун органы; Петроградда нәшр едилирди. 1914-чү илин мај—ијунунда 4 нөмрәси чыхмышдыр. 1917-чи илин мартындан нојабрынадәк һәр күн нәшр едилирди. 1917-чи илин декабрындан 1918-чи илин нојабрынадәк «Наше Единство» ады илә чыхмышдыр. Мүвәггәти һөкумәтә јардым уғрунда, буржуазија илә коалисија уғрунда, «мөһкәм һакимијјәт» уғрунда чыхыш едән «Единство» чох заман бајағы мәтбуат үсулларына әл атараг болшевикләрә гаршы мүбаризә апарырды. Ленин гејд етмишдир ки, «Единство»нун һәрәкәти «зоракылыг, таланчылыг вә бомба илә һәдәләјән гара күввәләрә јардым көстәрмәкдир»; Ленин бу гәзети «сөјүшкән гәзет» адландырмышдыр (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 243—244 вә 328). Гәзет Октјабр ингилабыны вә Совет һакимијјәти гурулмасыны дүшмәнчәсинә гаршыламышдыр.—*140.*

[69] *«Известия Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов»*—күндәлик гәзет, Үмумрусија кәндлә депутатлары Советинин рәсми органы. 1917-чи ил мајын 9-дан (22-дән) декабрадәк Петроградда нәшр едилмишдир; есерләр партијасынын сағ ганадынын бахышларыны ифадә едирди. Гәзет Октјабр ингилабыны дүшмәнчәсинә гаршыламышдыр; әксингилаби истигамәтииә көрә бағланмышдыр.—*146.*

[70] Сөһбәт РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансынын гәбул етдији ики гәтнамәдән—«Аграр мәсәләсинә даир» вә «Һазыркы дөвр һаггында» гәтнамәләриндән кедир; бу гәтнамәләр торпағы миллиләшдирмәјин зәрурилијини е'лан етмишди. Гәтнамәләр В. И. Ленин тәрәфиндән јазылмышдыр (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфрансы вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 375—378 вә 386—389; Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 456—459 вә 484—488).—*150.*

[71] Бах: Н. К. Крупскаја. Педагожи әсәрләри, 1-чи чилд, 1957, сәһ. 424—426.—*153.*

[72] *Сосиал-шовинизм*—бејнәлхалг сосиал-демократ һәрәкатында милләтчилик чәрәјаны; биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә (1914—1918) II Иитернасионал партијалары рәһбәрләринин әксәријјәтинин пролетар бејнәлмиләлчилији вә фәһләләриин бејнәлхалг һәмрә'јлији мөвгеләриндән тамамилә өз өлкәләринин империалист буржуазијасыныи тәрәфинә кечмәси нәтичәсиндә мејдана кәлмишди.

Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә II Интернасионалын ифласына кәтириб чыхаран сосиал-шовинизм вахтында вә гәтијјәтлә дәф едилмәјән оппортунизмин кет-кедә даһа чох сирајәт етдији бејнәлхалг сосиал-демократијанын мүһарибәдән әввәлки узун сүрән инкишафынын мәнтиги јекуну олду. Сосиал-шовинизмин сосиал дајағы «фәһлә аристократијасы»ныи имтијазлы, јүксәк маашлы тәбәгәси иди; бу тәбәгәни империалист дөвләтләриниии буржуазијасы мүстәмләкә үстәлик мәнфәәти һесабына јаратмышды.

Бејнәлхалг сосиал-шовинизмин ән көркәмли нүмајәндәләри ашағыдакылар иди: А. Зүдекум, Ф. Шејдеман, Г. Носке (Алманијада), Һ.-М. Һајндман, А. Һендерсон (Инкилтәрәдә), К. Плеханов, П. Маслов, А. Потресов (Русијада), М. Самба, Ж. Кед, К. Ерве (Франсада), Л. Биссолати (Италијада), Е. Вандервелде (Белчикада), К.-Ј. Брантинг (Исвечдә) вә башгалары.

В. И. Ленин «Мүһарибә вә Русија сосиал-демократијасы», «II Интернасионалын ифласы», «Сосиализм вә мүһарибә», «Оппортунизм вә II Интернасионалын ифласы» әсәрләриндә, РСДФП-нин харичи бөлмәләри конфрансынын гәтнамәләриндә (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 26-чы чилд, сәһ. 13—23, 229—292, 339—388; 27-чи чилд, сәһ. 127—142; 26-чы чилд, сәһ. 177—184) вә бир чох башга әсәрләриндә сосиал-шовинизми сәчијјәләндирмишдир.—*156.*

[73] *«Мәркәз»* (сентризм)—бејнәлхалг фәһлә һәрәкатында оппортунизмин бир нөвү, II Интернасионалын сосиал-демократ партијалары үчүн сәчијјәви иди. Сентризм бејнәлхалг фәһлә һәрәкаты үчүн она көрә тәһлүкәли иди ки, марксист ибарәләри илә пәрдәләнәрәк марксизмә гаршы мүбаризә апарырды, ачыг оппортунизмлә тәшкилат әлагәләрини кәсмәмишди, онун күтләләрә тә'сирини (демәли, буржуазијанын да тә'сирини) сахламаға чалышырды. Сентристләр биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә фәһлә һәрәкатына хүсусилә бөјүк зәрәр вурдулар. Өзләрини бејнәлмиләлчи адландырдыглары һалда онлар фәһлә синфини мүһарибәјә гаршы фәал мүбаризәјә һазырламаг үчүн һеч бир иш көрмүр, империалист мүһарибәсини вәтәндаш мүһарибәсинә чевирмәк шүарыны инкар едирдиләр, гаты сосиал-шовинистләрлә ејни партијаларда идиләр.

В. И. Ленин јазырды: ««Мәркәз»—садәдил хырда буржуа ибарәләри, сөздә бејнәлмиләлчилик, ишдә исә горхаг оппортунизм вә сосиал-шовинистләр гаршысында јалтаглыг сәлтәнәтидир» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 182). Сентризмин башчысы вә нәзәриччәчиси К. Каутски иди. Онун ирәли сүрдүју «ифрат империализм» нәзәриччәсини В. И. Ленин ән инчәликлә, ән мәһарәтлә елмилик вә бејнәлхалгчылыг дону кејдирилән нәзәриччә, сосиал-шовинизм нәзәриччәси адландырмышды. Русијадакы сентристләр—тротскистләр «нә гәләбә, нә мәғлубијјәт» шүарыны ирәли сүрүрдүләр. В. И. Ленин бу шүар барәдә јазмышды: «Ким «нә гәләбә, нә мәғлубијјәт» шүарына тәрәфдардырса, шүурлу вә ја шүурсуз шовинистдир, олса-олса барышдырычы хырда бурҗуадыр, лакин һәр һалда пролетар сијасәтинин *дүшмәнидир,* индики һөкумәтләрин, индики һаким синифләрин тәрәфдарыдыр» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 26-чы чилд, сәһ. 319).

Сентризмин нүмајәндәләри ашағыдакылар иди: Г. Һаазе, Г. Ледебур (Алманијада), Ж. Лонке, А. Прессман (Франсада), Ф. Сноуден вә Р. Макдоналд (Инкилтәрәдә), М. Һилквит (АБШ-да), Ф. Турати, К. Тревес, Д.-Е. Модиљани (Италијада), Р. Гримм (Исвечрәдә), В. Адлер (Австријада), Л. Тротски, Л. Мартов, П. Акселрод (Русијада).

В. И. Ленин сентризми «II Интернасионалын ифласы», «Империалист мүһарибәсиндә өз һөкумәтинин мәғлуб олмасы һаггында», «Сосиализм вә мүһарибә», «Ингилабымызда пролетариатын вәзифәләри» мәгаләләриндә (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 26-чы чилд, сәһ. 229—292, 314—321, 339—388; 31-чи чилд, сәһ. 159—199) вә бир чох башга мәгаләләриндә сәчиччәләндирмишдир.—*156.*

74 Ленин өзүнүн «Бир принсипиал мәсәлә» мәгаләсини нәзәрдә тутур (бах: бу чилд, сәһ. 243—246); бу мәгаләдә Ф. Енкелсин «1891-чи ил сосиал-демократ програмы лајиһәсинин тәнгидинә даир» әсәриндән ситат кәтирилмишдир (бах: К. Маркс вә Ф. Енкелс. Әсәрләри, XVI чилд, II һиссә, 1936, сәһ. 110—111).—*158.*

75 К. Маркс вә Ф. Енкелс. Әсәрләри, XVI чилд, II һиссә, 1936, сәһ. 112.—*177.*

76 *Кәндли депутатларының Бирinчи Үмумрусија гурултајы* 1917-чи ил мајын 4—28-дә (17 мај—10 ијун) Петроградда кечирилмишдир. Гурултајын башлыча тәшкилатчылары есерләр иди; онлар јерләрдә нүмајәндәләрин сечкиләринә бөјүк тә'сир көстәрмишдиләр. Гурултајда губернија кәндли гурултајларындан вә орду кәндли тәшкилатларындан 1115 нүмајәндә иштирак едирди. Гурултајда есерләр хејли әксәриччәт тәшкил едирдиләр. Болшевик фраксијасынын иши кәндли гурултајына бөјүк диггәт јетирән В. И. Ленинин билаваситә рәһбәрлији алтында кечирди; о, гурултајын нүмајәндәләрииә ачыг мәктубла мүраҹиәт етди, бөјүк нитг

сөјләди вә гәтнамә лајиһәси јазды. М. В. Фрунзенин (Михајловун) тәшкил етдији «14 битәрәф» групу дејилән груп болшевикләрә тәрәфдар олду. Гурултај нүмајәндәләринин әксәријјәти өз сосиал тәркибинә көрә варлы кәндлиләр тәбәгәсинә мәнсуб иди, кәнд јохсулларыны һәрби нүмајәндәләр тәмсил едирдиләр.

Күндәликдә бу мәсәләләр дурурду: коалисијалы Мүвәггәти һөкумәт һаггында, әрзаг мәсәләси, мүһарибә вә сүлһ һаггында, аграр мәсәләси вә с. Гурултај кәндли күтләләри уғрунда есерләрә гаршы болшевикләрин мүбаризәси мејданына чевриди. Гурултајын әсас мәсәләси олан аграр мәсәләси әтрафында болшевикләрлә есерләр арасында хүсусилә кәскин мүбаризә кедирди. В. И. Ленин өз нитгиндә вә болшевик фраксијасы адындан ирәли сүрдүју гәтнамәдә торпағы үмумхалг мүлкијјәти е'лан етмәји вә Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасыны көзләмәдән мүлкәдар торпагларыны пулсуз олараг кәндлиләрә вермәјә дәрһал башламағы тәклиф едирди.

В. И. Ленинин чыхышы гурултајын кәндли нүмајәндәләринә чох бөјүк тә'сир бағышлады. Буну һәтта болшевикләрә дүшмән олан мәтбуат да е'тираф етмәјә мәчбур иди. Мәсәлән, сағ есерләрин «Земля и Воля» гәзети јазмышды: «Ахырынчы ики күндә гурултајда әһвали-рүһијјә чох кәркин иди. Депутатларын хејли һиссәси тә'кид едирди ки, дәрһал бүтүн торпаг үмумхалг малы е'лан едилсин... Ленинин мә'рузәсинин ертәси күнү (23 мај) ән бөјүк көркинлик һисс едилирди...». Бунунла белә есерләрин лидерләри кәндлиләри һәјасызчасына алдатмаг јолу илә гурултајы әлә алмаға мүвәффәг олдулар. Гурултај буржуа Мүвәггәти һөкумәтинини сијасәтини вә онун тәркибинә «сосиалистләрин» дахил олмасыны бәјәнди, мүһарибәни «сон гәләбәјәдәк» давам етдирмәјә вә чәбһәдә һүчума кечмәјә тәрәфдар чыхды, торпаг мәсәләсинин һәллини Мүәссисләр мәчлисинәдәк тә'хирә салмаг барәдә есерләрин дәлилләри илә разылашды

Гурултајда кәндли депутатлары Советләринин есер Ичраијјә комитәси сечилди ки, бу да сазишчилик сијасәти јеридирди. Гурултајын гәбул етдији гәрарлар кәнд буржуазијасынын—голчомагларын мәнафејини ифадә едирди.

Гурултајда В. И. Ленинин, болшевикләрин чыхышларынын кәндлиләрин сијаси тәрбијәси ишиндә чох бөјүк әһәмијјәти олду. Аграр мәсәләсинә даир Ленинин нитги ајрыча китабча шәклиндә күтләви тиражла нәшр едилди, кәнддә вә ордуда кениш јајылараг зәһмәткеш кәндлиләри болшевикләрин тәрәфинә чәлб етмәкдә бөјүк рол ојнады.— *181.*

[77] Һәмин сәнәдин әлјазмасынын башлығы белədир: «С.-д. фраксијасы адындан Үмумрусија кәндли депутатлары Советинә *Н. Ленин* тәрәфиндән тәгдим едилән аграр мәсәләсинә даир гәтнамәнин лајиһәси». Аграр мәсәләсинә даир

гәтнамәнин лајиһәси вәрәгә шәклиндә чап едилиб гурултајын депутатлары арасында јајылмышды.—*183.*

78 РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансынын гәбул етдији «Аграр мәсәләсинә даир гәтнамә» нәзәрдә тутулур. Гәтнамәнин мүәллифи В. И. Лениндир (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 375—378 вә Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 456—459).—*186.*

79 *Баш торпаг комитәси* торпаг мәсәләсиинин һәлл едилмәси уғрунда кенишләнән кәндли һәрәкатынын тәзјиги алтында 1917-чи илин апрелиндә Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән тәшкил едилмишди. Комитәдә бөјүк әксәријјәт кадетләрә вә есерләрә мәхсус иди. Баш торпаг комитәсинә торпаг ислаһаты үчүн материалларын топланмасына вә ишләнмәсинә үмуми рәһбәрлик һәвалә едилмишди. Јерләрдә јерли торпаг комитәләри јарадылмышды.

Баш вә јерли торпаг комитәләри јаратмагла Мүвәггәти һөкумәтин әл атдығы сијаси маневрин маһијјәти аграр мәсәләсинин һәллини мүмкүн гәдәр даһа чох ләнкитмәкдән, кәндли күтләләринин диггәтини торпаг уғрунда мүбаризәнин ингилаби формаларындан узаглашдырыб јухарыдан ислаһатлар јолуна јөнәлтмәкдән вә мүлкәдар торпаг саһиблији ии сахламагдан ибарәт иди. Бу, артмагда олан кәндли һәрәкатына гаршы мүбаризәнин үсулларындан бири иди.

Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Баш торпаг комитәси торпаг һаггында Ленин Декретинин һәјата кечирилмәсинә гаршы мүбаризә апарырды вә Халг Комиссарлары Советинин гәрары илә 1917-чи илин декабрында бурахылды.—*186.*

80 *I Дөвләт думасы* (Витте думасы адланан дума) Назирләр Шурасынын сәдри С. Ј. Виттенин һазырладығы әсаснамәјә көрә 1906-чы ил апрелин 27-дә (мајын 10-да) чағырылмышды.

Думаја 478 депутат сечилмишди, онларын үчдә бир һиссәсиндән чоху кадетләр партијасына мәнсуб иди.

Дөвләт думасында аграр мәсәләси мәркәзи јер тутурду. Думада ики әсас аграр програмы ирәли сүрүлмүшдү: кадетләрин 42 депутат тәрәфиндән имзаланан ганун лајиһәси вә трудовикләрин «104-ләр лајиһәси» адлы илә мә'лум олан ганун лајиһәси. Трудовикләрин әксинә олараг кадетләр мүлкәдар торпаг саһиблијини сахламаға чалышыр, анчаг әсас е'тибарилә кәндли инвентарлары илә бечәрилән вә ја ичарәјә верилән мүлкәдар торпагларынын өдәнч верилмәклә «әдаләтли гијмәтлә» өзкәнинләшдирилмәсинә јол вериридиләр. Болшевикләр торпаг уғрунда мүбаризәдә кәндли күтләләринин арзуларыны әкс етдирән трудовикләрә—I Дөвләт думасынын кәндли депутатларына тәрәфдар чыхыр-

дылар. 1906-чы ил ијулун 8(21)-дә I Дөвләт думасы бурахылды.

II Дөвләт думасы 1907-чи ил февралын 20-дә (мартын 5-дә) топлашмышды. Думаја сечкиләр гејри-мүстәгим, гејрибәрабәр сечкиләр иди вә һәрби-сәһра мәһкәмәләри, чәза тәдбирләри шәраитиндә кечмишди. Буна бахмајараг икинчи Дума өз тәркибинә көрә биринчидән даһа сол иди. Бунун сәбәби биринчи Дума дөврүндәкинә нисбәтән партијаларын даһа ајдын вә даһа кәскин сурәтдә бир-бириндән ајрылмасы, күтләләрин синфи шүурунун артмасы, һабелә болшевикләрин сечкиләрдә иштирак етмәси иди

Бөлшевикләр Думадан чаризмин вә әксингилабчы буржуазијанын хәјанәткар ролуну ифша етмәк, партијанын ингилаби програмыны е'лан вә тәблиғ етмәк, кәндлиләри либерализмдән тә'сири алтындан чыхармаг вә Думада фәһлә синфинин нүмајәндәләри илә кәндли нүмајәндәләринин ингилаби блокуну јаратмаг үчүн бир трибуна кими истифадә едирдиләр. Болшевикләрин хәтти парламент органларында пролетариат нүмајәндәләринин јени, ингилаби-марксист һәрәкәт хәтти иди. Меншевикләр исә Думада кадетләрә тәрәфдар чыхмаг кими оппортунист тактика јеридирдиләр.

Биринчи Дөвләт думасында олдуғу кими, икинчи Думада да мүзакирә едилән мәркәзи мәсәлә аграр мәсәләси иди.

1907-чи илин орталарында, фәһлә вә кәндлиләрин чаризм үзәриндә гәләбә чалмаг үчүн күввәси чатмадығы ајдын олдугда, чар һөкумәти Думаны говмағы гәрара алды. 1907-чи ил ијунун 3-нә (16-на) кечән кечә Дума сосиал-демократ фраксијасы һәбс едилди, ијунун 3-дә (16-да) исә II Дөвләт думасы чар фәрманы илә бурахылды.— *187*.

[81] «Баш торпаг комитәсинин бәјаниамәси» иәзәрдә тутулур; 1917-чи ил мајын 20-дә (ијунуи 2-дә) Баш торпаг комитәсинин икинчи ичласыида гәбул едилмишдир. «Бәјаннамә» торпаг уғруида мүбаризә апаран кәидли күтләләриии кәләчәк торпаг ислаһаты замаиы бүтүи кәнд тәсәррүфаты тә'јинатлы торпагларын зәһмәткеш әкинчи әһалиинин истифадәсинә верилмәји һаггында вә'дләрлә сакитләшдирир, лакин торпаг мәсәләсиинин гәти һәллини Мүәссисләр мәчлисиидәк тә'хирә салырды. Баш торпаг комитәси мүлкәдарларыи мәнафејиии мүдафиә едәрәк өз «Бәјаннамәсиндә» мүлкәдар торпагларынын бөлүшдүрүлмәсинин гәти әлејһинә чыхыб билдирмишди ки, «әһалиииин өз торпаг еһтијачларыны өзкә торпагларыны зәбт етмәк јолу илә өзбашыналыгла өдәмәк чәһдләри дөвләт үчүи чидди тәһлүкәдир».—*188*.

[82] *IV Дөвләт думасы үзвләринин хүсуси мүшавирәси* 1917-чи ил мајын 22-дә (ијуиун 2-дә) М. В. Родзјаиконуи сәдрли-

ји илә кечмишдир. Мүшавирә Баш торпаг комитәсинин ишә башламасы илә әлагәдар олараг аграр мәсәләсини мүзакирә етмишдир; комитәнин биринчи мүшавирәси мајын 19-да (ијунун 1-дә) кечирилмишди. Мүшавирәдә аграр мәсәләси барәсиндә октјабрист мүлкәдар С. А. Шидловски мә'рузә етмишдир. О, мүлкәдар торпагларынын бөлүшдүрүлмәси әлејһинә чыхараг билдирмишдир ки, аграр мәсәләсинин әсас мәһијјәти «торпаг азлығында дејилдир, торпағын мәһсулдар гүввәләрини јүксәлтмәкдәдир».

Мүшавирәнин иштиракчылары—задәкан-мүлкәдарлар тәрәфиндән гәбул едилән гәтнамәдә торпаг уғрунда мүбаризә апаран кәндлиләри горхутмаға чәһд едиләрәк дејилирди ки, аграр мәсәләсинин зоракылыг јолу илә һәлл едилмәси интәһасыз мүбаһисәләрә, тоггушмалара, мәһсул гытлығына вә ачлыға сәбәб олачагдыр. Гәтнамә кәндлиләри Мүәссисләр мәчлисиндә чағырыланадәк көзләмәјә чағырырды.—*188.*

[83] Русијада кәндлиләр феодал чәмијјәтинин бир синфи олмаг е'тибарилә үч бөјүк дәрәчәјә бөлүнүрдүләр: 1) хүсуси мүлкијјәтчи кәндлиләр (мүлкәдар кәндлиләри), 2) дөвләт (хәзинә) кәндлиләри вә 3) ханәдан кәндлиләри (чар аиләсинә мәхсус олан кәндлиләр). Бу дәрәчәләрдән һәр бири исә өз мәншәји, торпаг саһиблији вә торпагдан истифадә формалары, јуридик вә торпаг вәзијјәти вә с. илә бир-бириндән фәргләнән бир нечә категоријаја вә хүсуси група ајрылырды. Јухарыдан чар һөкүмәти тәрәфиндән тәһкимчи мүлкәдарларын хејринә кечирилән 1861-чи ил кәндли ислаһаты кәндли дәрәчәләринин рәнкарәнклијини вә мүхтәлифлијини сахламышды ки, бу да Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынадәк давам едирди. Бу барәдә даһа әтрафлы мә'лумат үчүн бах: В. И. Ленин. Әсәрләри, 5-чи нәшри, 16-чы чилд, гејд. 103.—*201.*

[84] *«Ведомости Общественного Градоначальства»* — күндәлик гәзет, Петроград шәһәр градоначалынк идарәсинин рәсми нәшри; 1839-чу илдән нәшр едилән вә дәфәләрлә адыны дәјишдирмиш олан «Ведомостей Санкт-Петербургской Городской Полиции» гәзетинин давамы кими 1917-чи ил мартын 8 (12)-дән чыхырды. 1917-чи ил ијунун 22-дән (ијулун 5-дән) гәзет «Вестник Городского Самоуправления» адланмышдыр. Гәзет буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин сијасәтини тамамилә мүдафиә едирди. Октјабр ингилабындан аз сонра бағланмышдыр.—*210.*

[85] Сосиалист-ингилабчылар, сосиал-демократлар (меншевикләр) партијаларына, «гејри-фраксијачы» сосиал-демократлар дејилән сосиал-демократлар партијасына вә с. һәмчинс сијаси чәрәјанлара мүнасибәт һаггында РСДФ(б)П Петроград үмумшәһәр конфрансынын апрелин 22-дә (мајын 5-дә) гәбул едилән гәтнамәси вә «Хырда буржуа мүдафиә-

чи блокуна гаршы бејнәлмиләлчиләрин бирләшмәси һаггында» РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансынын 1917-чи ил апрелин 29-да (мајын 12-дә) гәбул едилән гәтнамәси нәзәрдә тутулур. Һәр ики гәтнамәнин мүәллифи В. И. Лениндир (бах: «РСДФ(б)П Үмумрусија једдинчи (Апрел) конфрансы. РСДФ(б)П Петроград үмумшәһәр конфрансы. Апрел 1917-чи ил. Протоколлар», 1958, сәһ. 50—51; «Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 383—384 вә Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 273—274, 460—461).—*211.*

66 *«Халг сосиалистләри»* (енесләр)—1906-чы илдә сосиалист-ингилабчылар (есерләр) партијасынын сағ ганадындан ајрылмыш олан хырда буржуа Әмәк халг сосиалист партијасынын үзвләри. Енесләр кадетләрлә блок тәрәфдары идиләр. Ленин онлары «сосиал-кадетләр», «мешшан оппортунистләр», кадетләрлә есерләр арасында тәрәддүд едән «есер меншевикләри» адландырыб гејд едирди ки, бу партија «кадетләрдән чох аз фәргләнир, чүнки програмдан республиканы да, бүтүн торпағы тәләб етмәји дә чыхарыб атыр» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 14-чү чилд, сәһ. 25). Партијаја А. В. Пешехонов, Н. Ф. Анненски, В. А. Мјакотин вә гејриләри башчылыг едирдиләр. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә «халг сосиалистләри» сосиал-шовинист мөвгеләриндә дурурдулар.

1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра «халг сосиалистләри» партијасы трудовикләрлә бирләшмишди, буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин фәалијјәтинә гызғын көмәк едирди, онун тәркибинә өз нүмајәндәләрини көндәрмишди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра енесләр Совет һакимијјәтинә гаршы әксингилаби гәсдләрдә вә силаһлы чыхышларда иштирак едирдиләр. Партија харичи һәрби мүдахилә вә вәтәндаш мүһарибәси дөврүндә өз фәалијјәтини дајандырды.—*212.*

67 *«Јединство» групу*—1917—1918-чи илләрдә ифрат сағ мүдафиәчи меншевикләри, кечмиш тәсвиҗәчиләри вә башгаларыны бирләшдирән чүзи сосиал-демократ групу. 1917-чи илин мартында тәшкилат һалыны алмышдыр. «Јединство» групу Петрограддан әлавә, Москвада, Бакыда вә бә'зи башга шәһәрләрдә мөвчуд иди. Бу групда К. В. Плеханов вә кечмиш тәсвиҗәчиләр А. Ф. Бурјанов вә Н. И. Иордански рәһбәр рол ојнајырдылар. Русијада сосиалист ингилабынын гәләбәсини мүмкүн һесаб етмәјән «Јединство» групу буржуа Мүвәггәти һөкумәтинә данышыгсыз јардым көстәрир, империалист мүһарибәсини «там гәләбәјәдәк» давам етдирмәји тәләб едир, буржуа мәтбуаты вә гаракүрүһчу мәтбуатла бирләшиб болшевикләри тә'гиб едирди. «Јединство» групу Петроградын рајон думаларына сечкиләрдә

мүстәгил сијаһыларла чыхыш едир, бә'зән меншевикләр, есерләр вә башгалары илә бирләшәрәк бүтүн вәтәнпәрвәрлик нүмајишләриндә иштирак едирди; ијун чыхышыны алгышламышды; ијул һадисәләриндән сонра «мөһкәм һакимијјәт», јә'ни һәрби диктатура јарадылмасы уғрунда тәшвигат апарырды. 1918-чи илин јајында груп тәшкилатчы дағылды. «Единство» гәзетини нәшр едирди (бах: гејд 68). —*212.*

88 *Меншевикләрин вә бирләшмиш тәшкилатларын Умумрусија конфрансы* 1917-чи ил мајын 7—12 (20—25)-дә Петроградда олмушдур. Конфрансда һәлледичи сәслә 88 нүмајәндә вә мәшвәрәтчи сәслә 35 нүмајәндә иштирак едирди; онлар 44 830 адамы тәмсил едирдиләр. Күндәлијә ашағыдакы мәсәләләр дахил едилмишди: Мүвәггәти һөкумәтә мүнасибәт вә орада иштирак етмәк, мүһарибәјә мүнасибәт, Интернационалын бәрпа едилмәси, торпаг мәсәләси вә башга мәсәләләр. Конфранс күндәлијин бүтүн мәсәләләри барәсиндә әксингилаби, антисосиалист мөвге тутду: сосиалистләрин коалисијалы һөкумәтә дахил олмасыны бәјәнди вә она там јардым көстәрилмәсини зәрури һесаб етди, чәбһәдә әскәрләрин гардашлашмасыны писләди, ордунун дөјүш габилијјәтинин мөһкәмләндирилмәсинә тәрәфдар олдуғуну билдирди, буржуа партијалары кими белә һесаб етди ки, торпаг ислаһаты јалныз Мүәссисләр мәчлиси тәрәфиндән кечирилә биләр; «торпагларын анархистчәсинә зәбт едилмәсинә вә торпаг мәсәләсинин өзбашыналыгла һәлл едилмәсинин һәр чүр башга үсулларына гаршы гәтијјәтлә мүбаризә апармаға» чағырды. Конфранс бејнәлхалг сосиалист конфрансы чағырмаг һаггында Петроград Советинин гәрарыны бәјәнди вә ТК-ја тапшырды ки, III Симмервалд конфрансында иштирак етсин.—*213.*

89 *«Дағынтыја гаршы мүбаризәдә игтисади тәдбирләр һаггында гәтнамә»* Петроград фабрик-завод комитәләринин гаршыдакы конфрансы үчүн Ленин тәрәфиндән јазылмыш вә 1917-чи ил мајын 25-дә (ијунун 7-дә) Москва болшевик гәзети «Социал-Демократ»да партија Мәркәзи Комитәсинин имзасы илә, сонра ијунун 2 (15)-дә исә конфрансын чағырылмасы үзрә Тәшкилат бүросунун тәклиф етдији гәтнамә лајиһәси кими «Правда»да дәрч едилмишдир. Мајын 31-дә (ијунун 13-дә) гәтнамә бөјүк сәс чохлуғу илә гәбул едилмиш вә ишләјиб тамамламаг үчүн комиссијаја верилмишди; комиссијанын тәсдиг етдији мәтн ијунун 3-дә (16-да) јекун ичласында конфранс тәрәфиндән гәбул олунмуш вә ертәси күн «Правда»нын 73-чү №-синдә дәрч едилмишдир.

В. И. Ленин гәтнамәни «Дағынты вә она гаршы пролетар мүбаризәси» мәгаләсиндә (бах: бу чилд, сәһ. 325—328) тәһлил етмишдир. В. И. Лепин јазмышдыр ки, гәтнамәдә

әсас фикир» нәзарәт һаггында буржуа вә мешшан-мә'мур *ибарәсинә* гаршы капиталистләр үзәриндә вә истеһсал үзәриндә *һәгиги* нәзарәт шәртләрини ирәли сүрмәкдир (сәһ. 325).

Бу чилддә илк дәфә олараг Әсәрләрдә «Дағынтыја гаршы мүбаризәдә игтисади тәдбирләр һаггында Гәтнамәнин планы» да чап едилир (бах: сәһ. 498—499).—*216.*

90 В. И. Ленин Мүвәггәти һөкүмәтин 1917-чи ил мајын 24 вә 27-дә (ијунун 6 вә 9-да) дәрч олунмуш ики гәрарыны нәзәрдә тутур. Онларын биринчисиндә дејилирди ки, «Мүвәггәти һөкүмәт Кронштадтдакы вәзијјәти тәһлүкәли вә тамамилә јолверилмәз һесаб едир», икинчисиндә «Кронштадтлы бүтүн вәтәндашларына көстәрилирди ки, Мүвәггәти һөкүмәтин сәрәнчамлары онларын тәрәфиндән сөзсүз јеринә јетирилмәлидир».—*240.*

91 Сөһбәт «Фәһлә вә әскәр депутатлары Советләри һаггында» РСДФ(б)П Үмумрусија VII (Апрел) конфрансынын гәтнамәси барәдә кедир. Гәтнамәнин мүәллифи В. И. Лениндир (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 390—391 вә Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 462—463).—*243.*

92 *Ерфурт програмы*—Алманија сосиал-демократ партијасынын 1891-чи илин октјабрында Ерфурт гурултајында гәбул едилмиш програмы. Гота програмына (1875-чи ил) нисбәтән Ерфурт програмы ирәлијә доғру бир аддым иди; програмын әсасыны капиталист истеһсал үсулунун мәһв олачағынын вә сосиалист истеһсал үсулу илә әвәз едиләчәјинин лабүдлүјү һаггында марксизм тә'лими тәшкил едирди; бурада сијаси мүбаризәнин фәһлә синфи үчүн зәрури олдуғу гејд едилир, бу мүбаризәнин рәһбәри олмаг е'тибарилә партијанын ролу көстәрилирди вә с., лакин Ерфурт програмында да оппортунизмә чидди күзәштләр вар иди. Ф. Енкелс «1891-чи ил сосиал-демократ програмы лајиһәсинин тәнгидинә даир» әсәриндә (бах: К. Маркс вә Ф. Енкелс. Әсәрләри, XVI чилд, II һиссә, 1936, сәһ. 101—116) Ерфурт програмы лајиһәсинин кепиш тәнгидини вермишдир; бу, әслиндә бүтүн II Интернасионалын оппортунизминин тәнгиди иди, чүнки Ерфурт програмы II Интернасионал партијаларыны үчүн бир нөв нүмунә һесаб едилирди. Лакин алман сосиал-демократијасынын рәһбәрлији Енкелсин тәнгидини партија күтләләриндән кизләтди, онун ән мүһүм чәһдләри исә програмын гәти мәтни һазырланаркән нәзәрә алынмады. В. И. Ленин (һәмчинин меншевикләрә тәрәф дөнүш етмәздән габаг К. В. Плеханов) белә һесаб едирди ки, Ерфурт програмынын башлыча нөгсаны, оппортунизмә горхагчасына күзәштә кетмәк вә пролетар диктатурасы һаггында сусмагдыр.—*244.*

[91] К. Маркс вә Ф. Енкелс. Әсәрләри, XVI чилд, II һиссә, 1936, сәһ. 110—111.—*245.*

[94] *«Русская Газета»*—1904—1906-чы илләрдә Петербургда нәшр едилмишдир.—*252.*

[95] *«Вперед»*—Ленинин рәһбәрлик етдији болшевик күтләви фәһлә гәзети иди; 1906-чы ил сентјабрын 10-дан (23-дән) 1908-чи ил јанварын 19-дәк (февралын 1-дәк) «Пролетарий» редаксијасы тәрәфиндән Выборгда гејри-легал сурәтдә нәшр едилирди. 20 нөмрәси чыхмышдыр. Икинчи нөмрәсиндән е'тибарән «Вперед» гәзети РСДФП јерли комитәләринин: 2-чи нөмрәси Москва, Петербург комитәләринин вә Москва маһал комитәсинин, 3—7-чи №-ләри Москва, Петербург комитәләринин, Москва маһал комитәсинин, Перм вә Курск комитәләринин; 8—19 №-ләри, буидан әлавә, һәмчинин Казан комитәсинин органы кими чыхмышдыр; «Вперед» гәзетинин ахырынчы, 20-чи №-си Перм вә Казан комитәләри әвәзинә Урал вилајәт комитәси көстәрилмәклә чыхмышдыр. «Вперед» гәзети күтләви фәһлә вә кәндли охучусу үчүн анлашыглы олан садә дилдә РСДФП програмыны тәблиғ едир, ингилабчы сосиал-демократ болшевикләринин тактикасыны изаһ едир, ејни заманда меншевик вә есерләрин оппортунист тактикасынын зәрәрли олдуғуну көстәрирди. Гәзет фәһлә мәсәләсини (тә'тилләр, локаутларла мүбаризә, һәмкарлар иттифаглары), торпаг уғрунда кәндли мүбаризәсини, ордудакы һәрәкаты кениш ишыгландырыр, бејнәлхалг фәһлә һәрәкатынын ән мүһүм мәсәләләринә гызғын мараг көстәрирди.

«Вперед» гәзетиндә партија һәјаты мәсәләләри мүһүм јер тутурду: РСДФП V (Лондон) гурултајыиын, партијанын Үмумрусија, шәһәр вә рајон конфрансларыиын гәрарлары ишыгландырылырды. «Вперед» фәһлә охучуларла сых әлагә сахлајырды.

«Вперед» гәзетиндә В. И. Ленинин бир сыра мәгаләләри дәрч едилмишдир.—*253.*

[96] Мүвәггәти һөкумәтин 1917-чи ил 27 март (9 апрел) тарихли бәјаннамәсинә Франса вә Инкилтәрә һөкумәтләринин чаваб ноталары нәзәрдә тутулур; ноталар мајын 28-дә (ијунун 10-да) гәзетләрдә дәрч едилмишди. Франсыз нотасы (еләчә дә инкилис нотасы) Мүвәггәти һөкумәтин Полшанын истиглалијјәтинә наил олмаг ниҗҗәтиии алгышлајыр вә билдирирди ки, Франса Елзас-Лотаринкијаны «азад етмәк» үчүн чарпышмаг вә Алманијаныи зәрәри өдәмәсинә наил олмаг арзусундадыр. Инкилис нотасы Инкилтәрәнин мүһарибәдә иштиракына һәр васитә илә һагг газандырырды. Һәр ики нотада Русија илә бирликдә мүһарибәнин «гәләбәјәдәк» давам етдириләчәјииә үмид едилдији билдирилирди.—*255.*

97 *Фабрик-завод комитәләри*—1917-чи илин мартында, Феврал инқилабының гәләбәсиндән дәрһал сонра мејдана кәлән синфи пролетар тәшкилатлары. Онларын сәлаһијәти фабрик старосталары шуралары вә инқилаби јүксәлиш вахтларында мүвәггәти тә'тил комитәләриндән јарадылан дикәр сечкили органлар һесаб едилир.

Фабрик-завод комитәләри өз варлығынын илк күнләриндән е'тибарән бөјүк иш апармаға башладылар: онлар фәһләләрин игтисади тәләбләрини һазырлајыб завод вә фабрик саһибләринә верир, габагчадан разылашдырылмадан 8 саатлыг иш күнү тәтбиг едир, фәһләләрин ишә көтүрүлмәсинә вә ишдән чыхарылмасына нәзарәт јетирир, фәһлә милиси дәстәләри јарадыр, саһибкарларын саботажына гаршы мүбаризә апарыр, өз мүәссисәләрини дајанмаға гојмамаг үчүн хаммал вә јанаҹаг тапырдылар вә и. а. Фабрик-завод комитәләри Октјабр инқилабында фәал иштирак етдиләр. 1918-чи илдә фабрик-завод комитәләри һәмкарлар иттифаглары илә бирләшәрәк онларын ашағы органлары олдулар.

Фабрик-завод комитәләринин I Петроград конфрансы 1917-чи ил мајын 30-да—ијунун 3-дә (12—16 ијун) кечирилмишдир. Петроградын вә онун әтраф рајонларынын завод вә фабрик комитәләриндән, һәмкарлар иттифаглары бүроларындан вә башга фәһлә тәшкилатларындан 568 нүмајәндә иштирак едирди. Конфрансда ашағыдакы мәсәләләр нәзәрдән кечирилди: Петроградда сәнајенин вәзијјәти һаггында, истеһсала нәзарәт вә онун тәнзим едилмәси һаггында, фабрик-завод комитәләринин вәзифәләри вә һәмкарлар иттифагы һәрәкатында онларын ролу һаггында вә с.

Конфрансда фабрик-завод комитәләринин ролу вә вәзифәләри, фәһлә нәзарәти мәсәләси әтрафында болшевикләрлә меншевикләр арасында кәскин мүбаризә кедирди. Меншевикләр фабрик-завод комитәләринин сиjаси вә игтисади ролуну һечә ендирмәјә, фәһлә нәзарәтини исә буржуа партијаларынын иштиракы илә дөвләт нәзарәти илә әвәз етмәјә чалышырдылар. Конфранс бөјүк сәс чохлуғу илә болшевик гәтнамәләрини гәбул етди.

Фабрик-завод комитәләринин иш тәчрүбәси мүбадиләси үчүн вә онларын гүввәләринин фәһлә нәзарәти уғрунда мүбаризәдә бирләшдирилмәси үчүн конфрансын бөјүк әһәмијјәти олду. Бу мәгсәдлә конфранс фабрик-завод комитәләринин 25 нәфәрдән ибарәт даими Мәркәзи шурасыны сечди.

В. И. Ленин конфрансын ишиндә шәхсән иштирак едирди. О, бөјүк әксәријјәт тәрәфиндән гәбул едилән «Дағынтыја гаршы мүбаризәдә игтисади тәдбирләр һаггында гәтнамә» (бах: бу чилд, сәһ. 216—219) јазмыш, һабелә конфранс гәрарларынын тәһлилинә «Дағынты мәсәләсиндә хырда буржуа мөвгеји» вә «Дағынты вә она гаршы пролетар мүбаризәси» мәгаләләрини (сәһ. 276—278, 325—328)

һәср етмишдир. Бу мәгаләләрдә Ленин конфрансда меншевикләрин мөвгејини тәнгид етмиш вә истеһсал үзәриндә фәһлә нәзарәти мәсәләсиндә болшевик партијасынын тактикасыны мүдафиә етмишдир.—*267.*

98 В. И. Лениндән әввәл чыхыш едән А. В. Луначарски Франса вә Ингилтәрәнин илһагсыз вә тәсминатсыз сүлһ формулуна гошулмасы үчүн онлара ултиматум вермәји вә бүтүн чәбһәләрдә барышыг е'лан етмәји тәклиф етмишди. Луначарски демишди ки, ејни заманда биз мүттәфиг өлкәләрин, һабелә Алманија вә Австријанын халгларына мүрачиәт едиб, онлары мүмкүн олан бүтүн васитәләрлә өз һөкүмәтләринә тәзјиг көстәрмәјә чағырмалыјыг. Әкәр белә данышыгсыз формула бахмајараг Алманија һөкүмәти мүһарибәни давам етдирмәк истәсә, онун мүдафиә мүһарибәси апармасы һаггындакы јаланы ифша едилмиш олар.—*269.*

99 Бах: А. И. Кертсен. Әсәрләри күллијјаты, XVII чилд, 1959, сәһ. 69.—*282.*

100 Мәтндә ситат кәтирилән сәнәд—«Фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултајынын нүмајәндәси Н. В. Крыленконун әскәр, фәһлә вә кәндлиләрә мүрачиәтлә болшевикләрин сијаси платформасыны изаһ едән вәрәгәси» бүтүнлүклә бу китабда чап едилмишдир: «Украјнанын болшевик тәшкилатлары Бөјүк Октјабр сосиалист инкилабынын һазырланмасы вә кечирилмәси дөврүндә (март—нојабр 1917-чи ил)». Киев, 1957, сәһ. 371—374.—*286.*

101 *Фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултајы* 1917-чи ил ијунун 3—24-дә (16 ијун—7 ијул) Петроградда кечирилмишдир. Гурултајда 305 фәһлә, әскәр вә кәндли бирләшмиш тәшкилатыны, 53 рајон, вилајәт вә губернија Советләрини, 21 дөјүшән орду тәшкилатыны, 8 арха гошун тәшкилатыны вә 5 донанма тәшкилатыны тәмсил едән 1090 нүмајәндә иштирак едирди. О заман Советләрдә азлыг тәшкил едән болшевикләрин 105 нүмајәндәси вар иди. Нүмајәндәләрин бөјүк әксәриҗјәти меншевик-есер блокуна вә онлара тәрәфдар олан хырда груплара мәнсуб иди. Гурултајын күндәлијиндә 12 мәсәлә дурурду: инкилаби демократија вә һөкумәт һакимиҗјәти, мүһарибәјә мүнасибәт, Мүәссисләр мәчлисинә һазырлыг, милли мәсәлә, торпаг мәсәләси вә с. В. И. Ленин Мүвәггәти һөкумәтә мүнасибәт һаггында вә мүһарибә һаггында нитгләр сөјләди. Меншевик вә есерләр өз нитгләриндә вә гәтнамәләриндә ордуда интизамы мөһкәмләтмәјә вә чәбһәдә һүчума кечмәјә Мүвәггәти һөкумәтә јардым көстәрмәјә чағырыр вә һакимиҗјәтин Советләрә верилмәсинә гәти е'тираз едәрәк билдирирдиләр ки, (назир Серетелинин дили илә) Русијада бүтүн һакимиҗјәти тәкбашына өз үзәринә көтүрә биләчәк

heч бир сијаси партија јохдур. Бунун чавабында В. И. Ленин бөлшевикләр партијасы адындан билдирди: «Вардыр!», гурултајын трибунасындан исә деди ки, болшевикләр партијасы һәр дәгигә «һакимијјәти бүтүнлүклә көтүрмәјә һазырдыр».

Болшевикләр Мүвәггәти һөкумәтин империалист сијасәтини, меншевик вә есерләрин сазишчилик тактикасыны ифша етмәк үчүн гурултајын трибунасындан кениш истифадә едир, гурултајда бүтүн әсас мәсәләләрә даир өз гәтнамәләрини пәрәли сүрүр вә мүдафиә едирдиләр. Онларын чыхышлары тәкчә нүмајәндәләрә дејил, һәм дә билаваситә кениш халг күтләләринә—фәһләләрә, кәндлиләрә, әскәрләрә мүраҹиәт иди. Болшевикләр буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин харичи сијасәтинини халга зидд, әсснигилаби маһијјәтини вә мүһарибәнин империалист характерини ачыб көстәрир, Мүвәггәти һөкумәтин өлкәни дағынтыдан хилас етмәјә габил олмадығыны ифша едирдиләр. Капиталистләрлә сазиш сијасәтинин там ифласа уғрадығыны көстәрәрәк болшевикләр өзләринин гәтнамәсиндә бүтүн һакимијјәтин Үмумрусија фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советинә верилмәсини јеканә чыхыш јолу һесаб етмәји тәклиф едирдиләр. Гурултајын есер-меншевик әксәријјәти өз гәрарларында Мүвәггәти һөкумәтә јардым мөвгеји тутду, онун чәбһәдә һүчум назырламасыны бәјәнди вә һакимијјәтин Советләрә кечмәсинин әлејһинә чыхды. Гурултај II Советләр гурултајындан мөвчуд олан Мәркәзи Иҹраијјә Комитәсини (МИК) сечдн, онун тәркибинә дахил оланларын бөјүк әксәријјәти есер вә меншевикләр иди.

В. И. Ленин гурултајын әһәмијјәтини гијмәтләндирәрәк јазмышды ки, гурултај есер вә меишевик башчыларының ингилабдан керн чәкилмәсини «олдугча ајдын» көстәрди (бах: бу чилд, сәһ. 346).—*291*.

[102] Бах: К. Маркс вә Ф. Енкелс. Сечилмиш мәктублар, 1955, сәһ. 417. —*296*.

[103] В. И. Ленин 1917-чи ил апрелин 24—29-да (7—12 мај) Петроградда кечирилмиш РСДФ(б)П Үмумрусија Једдинчи (Апрел) конфрансынын гәрарларыны нәзәрдә тутур (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларының гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 367—391).—*297*.

[104] Сөнбәт кәндли депутатларының биринчи Үмумрусија гурултајы һаггында кедир. Гурултај 1917-чи ил мајын 4—28-дә (17 мај—10 ијун) олмуш (бах: гејд 76) вә Русијанын кәләчәк гурулушу һаггында гәрар гәбул етмишдир.—*300*.

[105] В. И. Ленин В. Базаровун «Бәс сонра?» мәгаләсини нәзәрдә тутур. Мәгалә «Новая Жизнь» гәзетинин 1917-чи ил

4(17) ијун тарихли 40-чы №-синдә дәрч олунмуш вә мүһарибәни нечә гуртармаг мәсәләсинә һәср едилмишдир. Базаров куја ингилабы хилас етмәк мәгсәдилә сепарат мүһарибәнин давам етдирилмәси уғрунда мүбаризә апарырды.—*301.*

106 В. И. Ленин Инкилтәрә Мүстәгил фәһлә партијасынын лидери Рамсеј Макдоналда Русијаја көлмәк үчүн инкилис һөкүмәти тәрәфиндән паспорт верилмәсини нәзәрдә тутур, бураја о, Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети ичраијјә комитәсинин дә'вәти илә көлмәли иди. Макдоналды апармалы олан көмини сүрмәкдән имтина едән инкилис дәнизчиләр иттифагы онун сәфәринә мане олурду.—*302.*

107 *«Бүтүн дүнја халгларына» Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин мүрачиәти* мүһарибәнин дајандырылмасы уғрунда мүбаризә апаран зәһмәткешләрин кениш һәрәкатынын тәзјиги алтында Советин есер-меншевик әксәријјәти тәрәфиндән 1917-чи ил мартын 14(27)-дә Советин ичласында гәбул олунмуш вә ертәси күн «Правда» вә «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов» гәзетләриндә дәрч едилмишдир.

Мүрачиәт сүлһ һаггында тәмтәраглы ибарәләрлә долу иди, мүһарибә едән өлкәләрин халгларыны «сүлһүн хејринә биркә гәти чыхышлара» чағырыр, лакин мүһарибәнин ишғалчылыг характерини ифша етмир, сүлһ уғрунда мүбаризәнин һеч бир әмәли тәдбирини ирәли сүрмүрдү вә империалист мүһарибәсинин буржуа Мүвәггәти һөкүмәти тәрәфиндән давам етдирилмәсинә әслиндә һагг газандырырды.—*303.*

108 1917-чи илин ијунунда Италија Албанијаны ишғал едиб өз фактик протекторату алтында онуи истиглалијјәтини е'лан етди.

Инкилтәрә вә Франсанын тәзјиги алтында Јунаныстанда дөвләт чеврилиши едилди. Јунаныстаида дәһшәтли ачлыг төрәдән игтисади блокада, һабелә Јунаныстанын бир сыра вилајәтләринии инкилис-франсыз гошунлары тәрәфиндән ишғал едилмәси јолу илә мүттәфигләр крал Константинии тахт-тачдан әл чәкмәјә вадар едиб өзләриинин тәрәфдары Венизелосу һакимијјәт башына кәтирдиләр. Јунаныстан өз әһалисинин бөјүк әксәријјәтинин ирадәси зиддинә олараг Антантанын тәрәфиндә мүһарибәјә чәлб едилди.

Персија (Иран) мүһарибә заманы инкилис вә рус гошунлары тәрәфиндәи ишғал еднлди. Һәр чүр мүстәгиллији итирән Персија 1917-чи илии әввәлләриндәк шималда рус гошунлары, чәнубда инкилис гошунлары тәрәфиидән тутулмушду.

Бүтүн бу кобуд империалист зоракылығы һәрәкәтләри Мүвәггәти һөкүмәтин дипломатлары тәрәфиндән мүдафиә едилирди.—*304.*

109 I Үмумрусија Советләр гурултајында болшевикләр фраксијасы бүросуиун вә бирләшмиш бејнәлмиләлчи сосиал-

демократлар бүросунун бәјанаты нәзәрдә тутулур; бәјанат Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән чәбһәдә һазырланан һүчүм мәсәләсини гурултајда биринчи нөвбәдә ирәли сүрмәји тәләб едирди. Бәјанатда көстәрилирди ки, бу һүчүмун фитвачысы мүттәфиг империализм магнатларыдыр. Русијанын әксингилабчы даирәләри бу јолла һакимијјәти һәрби-дипломатик вә капиталист групларынын әлиндә чәмләшдирмәк вә сүлһ уғрунда ингилаби мүбаризәјә вә рус демократијасынын газандығы мөвгеләрә зәрбә ендирмәк үмидиндәдирләр. Бәјанат өлкәнин башы үстүнү тәһлүкә алмасы барәдә фәһлә синфинә, ордуја вә кәндлиләрә хәбәрдарлыг едир вә гурултајы әксингилаби һүчуму дәрһал дәф етмәјә чағырырды.

РСДФ(б)П фраксијасы бүросунун тәклифи гурултај тәрәфиндән рәдд едилди.—*304.*

110 Сөһбәт Үмумукрајна гошун гурултајынын Мүвәггәти һөкумәтин һәрби назири Керенски тәрәфиндән гадаған едилмәси һаггында кедир. Гадағана бахмајараг гурултај 1917-чи ил ијунун 5—12 (18—25)-дә Кијевдә кечирилмишдир. Тәгрибән 2000 нүмајәндә иштирак едирди. Гурултај Украјнанын мухтаријјәти һаггында Украјна Мәркәзи радасынын нәшр етдији «Универсал акт»ы гәбул етмишдир.

В. И. Ленин Мүвәггәти һөкумәтин вә меншевик вә есер партијаларынын Украјна барәсиндә әксингилаби сијасәтини өзүнүн «Украјна» вә «Русијадакы һаким партијаларын мәғлубијјәти вә Украјна» мәгаләләриндә (бах: бу чилд, сәһ. 380—381, 391—394) кәскин тәнгид етмишдир.—*318.*

111 *«Социал-Демократ»* — күндәлик гәзет, РСДФ(б)П Москва вилајәт бүросунун, Москва комитәсинин, сонралар һәмчинин Москва мәһал комитәсинин органы; 1917-чи илин мартындан 1918-чи илин мартынадәк нәшр едилмишдир. Гәзетин редаксијасына мүхтәлиф вахтларда М. С. Олмински, И. И. Скворцов-Степанов, А. А. Солтс, Ј. М. Јарославски вә башгалары дахил идиләр.

«Социал-Демократ»да В. И. Ленинин бир сыра мәгаләләри вә сәнәдләри дәрч едилмишдир: «Узагдан мәктублар (1-чи мәктуб)», «Һазыркы ингилабда пролетариатын вәзифәләри һаггында», «Мүһарибә едән бүтүн өлкәләрин әскәрләринә мүраҹиәт», фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултајында сөјләнмиш «Мүвәггәти һөкумәтә мүнасибәт һаггында нитг. 4(17) ијун» вә с. (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 11—24, 122—127, 312—315; бу чилд, сәһ. 293—307). 1918-чи илин мартында Совет һакимијјәтинин вә партија МК-сынын Москваја көчмәси илә әлагәдар олараг «Социал-Демократ» «Правда» гәзети илә бирләшди.—*324.*

112 *«Vorwärts»* («Ирәли»)—күндәлик гәзет, Алман сосиал-демократ партијасынын мәркәзи органы; партијанын Һалле гурултајынын гәрары илә, 1884-чү илдән нәшр едилән Ве□i-

«ner Volksblatt» («Берлин Халг Гәзети») гәзетинин давамы кими «Vorwärts. Berliner Volksblatt» ады илә 1891-чи илдән Берлиндә чыхырды. Гәзетин сәһифәләриндә Ф. Енкелс һәр чүр оппортунизм тәзаһүрләринә гаршы мүбарizә апарырды. 90-чы илләрин икинчи јарысындан е'тибарән, Енкелсин вәфатындан сонра «Vorwärts» редаксијасы партијанын сағ ганадынын әлинә кечди вә мүнтәзәм сүрәтдә оппортунистләрин мәгаләләрини чап едирди. «Vorwärts» РСДФП сыраларындакы оппортунизм вә тәфтишчилик әлејһинә мүбаризәни гәрәзкарлыгла ишыгландырырды, «иғтисадчылара», сонралар, партија парчаланандан сонра исә, меншевикләрә тәрәфдар чыхырды. Иртича илләриндә «Vorwärts» Тротскинин бөһтанчы мәгаләләрини чап едир вә Ленинә, болшевикләрә онлары тәзкиб етмәјә вә партијадакы вәзијјәтә објектив гијмәт вермәјә имкан вермирди.

Бириичи дүнја мүһарибәси дөврүндә «Vorwärts» сосиал-шовинизм мөвгеләриндә дурурду. Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабындан сонра антисовет тәблиғаты апарырды. 1933-чү илдәк Берлиндә чыхмышдыр.—*329.*

113 *Үч ијунчулар*—чар һөкумәтинин 1907-чи ил 3(16) ијун тарихли әкспигилаби сечки гануну вермәси нәтичәсиндә III вә IV Дөвләт думаларында олдугча бөјүк үстүнлүк әлдә едән буржуа-мүлкәдар партијалары (сағлар, октјабристләр, кадетләр). Һәмин ганун фәһлә вә кәндлиләрин онсуз да мәһдуд олан сечки һүгугларыны лап мәһдудлашдырмышды.

Үч ијунчулар вахташыры IV Дөвләт думасы депутатларынын «хүсуси» мүшавирәләри дејилән мүшавирәләрә топлашырдылар. Нөвбәти мүшавирә 1917-чи ил ијунун 3-дә (16-да)—фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин Үмумрусија гурултајынын ишә башладығы күндә олмушдур. Бу, тәсадүфи дејилди: рус буржуазијасы вә мүлкәдарларынын әксингилабчы партијалары хырда буржуа сазишчиләрә—гурултајда әксәријјәтә малик олан меншевик вә есерләрә сијаси тәзјиг көстәрмәјә ачыг-ашкар чалышырдылар.

Мүшавирәдә харичи сијасәт мүзакирә едилирди. Октјабристләрин вә кадетләрин көркәмли лидерләри В. А. Маклаков, П. Н. Милјуков, В. В. Шулкин вә башгалары чыхыш етдиләр. Онларын чыхышларында мүттәфигләр гаршысында мүгавилә өһдәликләрини фәал јеринә јетирмәк вә ингилаба сон гојмаг тәләб едилирди. Мүшавирәнин гәтнамәси дә бу рүһда гәбул едилди.—*331.*

114 *«Воля Народа»*—күндәлик гәзет, есерләр партијасы сағ ганадынын органы. 1917-чи ил апрелин 29-дан Петроградда нәшр едилирди; 1917-чи илин нојабрында бағланмышды. Сонралар башга адларла да чыхмышдыр. 1918-чи илин февралында тамамилә бағланмышдыр.—*338.*

115 Сөһбәт «Мәркәзи Комитә тәрәфиндән бирләшдирилмиш РСДФП-нин үзвләри јығынчағынын 1917-чи ил 8 апрел

(25 март) тарихли протоколу» һаггында кедир. Протоколда Алманијадан кечиб кетмәк һаггында мүхтәлиф сијаси чәрәјанлара мәнсуб рус мүһачирләрини Исвечрә сосиалисти—Интернасионал сосиалист комиссијасынын сәдри вә Исвечрә сосиал-демократ партијасынын катиби Р. Гриммлә, сол симмервалдчы Ф. Платтенлә данышыглары шәрһ олунмушдур.

Феврал ингилабынын сәһһәлији тәсдиг еднлән кими Ленин Исвечрәдән Русијаја јола дүшмәјә чәһд көстәрмәјә башлады. О, 1917-чи ил мартын 2(15)-дә И. Ф. Арманда јазмышды: «Мән Скандинавијаја кедә билмәдијимә *олдугча нараһатам!* 1915-чи илдә риск едиб кетмәмәјими өзүмә һеч бағышламарам!» (Әсәрләри, 4-чү нәшри, 35-чи чилд, сәһ. 278). Лакин һәм Русијанын буржуа Мүвәггәти һөкүмәти, һәм дә «мүттәфигләрин»—Инкилтәрә вә Франсанын һөкүмәтләри бејнәлмиләлчи мүһачирләрин Русијаја гајытмасына мане олурдулар. Сәрһәддә тутулуб сахлаималы олан шәхсләрин бејнәлхалг, һәрби-нәзарәт сијаһыларына рус сијаси полисинин көстәриши илә башлыча олараг симмервалдчылар, бејнәлмиләлчиләр, империалист мүһарибәсинин әлејһдарлары дахил едилмишдиләр; јалныз мүдафиәчиләр Русијаја манеәсиз бурахылырдылар. Русијаја гајытмаг јолунда чидди әнкәлләр ола биләчәјини габагчадан көрән Ленин өзкә сәнәдләри илә гејри-легал сурәтдә кетмәк јоллары ахтарыр вә бу барәдә В. А. Карпински (Ченеврә) вә Ј. С. Ганетски (Стокһолм) илә јазышырды.

Мартын 6(19)-да Берндә Русија партија мәркәзләринин хүсуси мүшавирәсиндә Мартов Русијада тәрксилаһ еднлиб сахланан алманлара дәјишдирилмәк јолу илә Алманијадан кечиб кетмәк планыны ирәли сүрдү. Ленин бу плана гызғын тәрәфдар олду, хүсусән она көрә ки, мартын 11(24)-дә Берндәки Рус нүмајәндәлији бир сыра мүһачирләрин Русијаја гајытмасы барәдә сәнәдләрин тәртибини дајандырмышды.

Рус сијаси мүһачирләринин Алманијадан кечиб кетмәклә вәтәнә бурахылмасы һаггында Исвечрәдәки алман елчиси илә данышыглары Р. Гримм башламышды, лакин о, икимә'наллы мөвге тутдуғуна көрә (бах: бу чилд, сәһ. 344) болшевикләр бу ишин тәшкилини Фр. Платтенә тапшырдылар вә о, һәмин иши сона чатдырды. Алманија һөкүмәти рус мүһачирләрини Алманијадан кечиб кетмәси шәртләрини гәбул етди. Фр. Платтенин дедијинә көрә, бу шәртләр Ленин тәрәфиндән һазырланмышды. Шәртләр вагон Алманија әразисиндән кечиб кедәркән онун тохунулмазлығы, кедәнләрин көмрүкхана јохланышындан, сијаси мәсләкинин вә паспортларынын јохланмасындан азад едилмәси үчүн тә'минат верир, алман мүдирлијәтинин вагонда кедәнләрлә јалныз онлары мүшајиәт едән Фр. Платтен васитәсилә әлагә сахланмасыны нәзәрдә тутурду.

Јола дүшмәјин бүтүн шәртләри вә тәфәррүаты протокола јазылмыш вә протокол сол симмервалдчыларын нүма-

јәндәләринә—Алманијада П. Левијә (П. Һартштејнә), Франсада Ф. Лориоја вә А. Килбоја, Полшада М. Бронскијә вә Исвечрәдә Фр. Платтенә билдирилмишди.

Бундан әлавә, онларын адындан мәтбуат үчүн сәнәд һазырланмыш вә Стокһолмда һәмчинин Исвечин сол сосиал-демократлары (К. Лиидһакен, Ф. Стрјом, К. Н. Карлсон, К. Чилбум вә Туре Нерман) вә Норвечин сол сосиал-демократы (А. Г. Һансен) тәрәфиндәи имзаланмышды. Һәмин сәнәддә адлары јухарыда чәкилән партијаларын нүмајәндәләри билдирмишдиләр: «Рус бејнәлмиләлчиләринин чыхыб кетмәси јолунда һәмрә'јлик һөкүмәтинин төрәтдији әнкәлләр бизә, ашағыда имза едәнләрә мә'лумдур. Онларын Исвечә кетмәсинә алман һөкүмәтинин һансы шәртләрлә ичазә вердији бизә мә'лумдур... Биз ашағыда имза едән Франса, Исвечрә, Полша, Алманија, Исвеч вә Норвеч бејнәлмиләлчиләри Русијаја кечиб кетмәк үчүн верилән имкандан истифадә етмәји рус һәмфикирләримизин тәкчә һүгугу дејил, һабелә борчу һесаб едирик. Биз онлара Русија буржуазијасынын империалист сијасәтинә гаршы мүбаризәдә ән јахшы мүвәффәгијјәт арзулајырыг. Бу мүбаризә фәһлә синфинин азадлыгы уғруида, сосиалист инкилабы уғрунда үмуми мүбаризәмизин бир һиссәсидир». Бу бәјанат Исвеч сол сосиал-демократларынын «Politiken» гәзетинин 1917-чи ил 15 апрел тарихли 86-чы №-синдә дәрч едилмишди.

Франсыз мәтбуатында харичи ишләр назири П. Н. Милјуковун Алманијадан кечиб кедән мүһачирләри дөвләт хаинләри кими һәбс едәчәји илә һәдәләдији һаггында хәбәрләр дәрч едилдијинә көрә, Ленинлә бирликдә кедән мүһачирләрин һамысы сијаси мәсәләкләриндән асылы олмајараг ашағыдакы илтизамы вермишди:

«Мән, ашағыда имза едән, өз имзамла тәсдиг едирәм:

1. Платтенин Алманија сәфирлији илә мүәјјән етдији шәртләр мәнә билдирилмишдир;

2. мән сәфәрин рәһбәри Платтенин сәрәнчамларына табе олурам;

3. «Petit Parisien»дә дәрч едилән белә бир хәбәр мәнә билдирилмишдир кн, рус Мүвәггәти һөкүмәти Алманијадан кечиб кедән рус тәбәәләрини дөвләтә хәјанәтдә тәгсирләндириб мәс'улијјәтә чәлб едәчәји илә һәдәләјир;

4. өз сәфәрим үчүн бүтүн сијаси мәс'улијјәти өз үзәримә көтүрүрәм;

5. Платтен мәним анчаг Стокһолмадәк кетмәјим үчүн тә'минат верир. 9 апрел 1917-чи ил Бери—Сүрих» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви).

Мүһачирләр мартын 27-дә (апрелин 9-да) јола дүшдүләр; мартын 31-дә (апрелин 13-дә) Ленин бир груп мүһачирлә бирликдә Стокһолма кәлди вә елә һәмин күн Финландијадан кечиб Русијаја јола дүшдү. Петрограда кәлдикдән сонра В. И. Ленин (Зиновјевлә бирликдә) Исвеч-

рәдән көлмиш мүһачирләрин тапшырығы илә 1917-чи ил апрелин 4(17)-дә Петроград Советинин ичласында Советин Ичраијјә комитәсинә Алманијадан кечиб көлмәк һаггында мә'лумат верди. Ичраијјә комитәси мә'луматы динләјәрәк, «дәрһал Мүвәггәти һөкумәтә мүрачиәт етмәји вә сијаси бахышларындан вә мүһарибәјә мүнасибәтләриндән асылы олмајараг бүтүн мүһачирләрин дәрһал Русијаја бурахылмасы үчүн тәдбир көрмәји» гәрара алды. Һәмин ичласда В. И. Ленин Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Ичраијјә комитәсинин тәркибинә дахил едилди.

Бу тамамилә ашкар вә тәкзибедилмәз фактлара бахмајараг, буржуа вә есер-меншевик мәтбуаты мүһачирләрин Алманијадан кечиб көлмәсиндән болшевик партијасына гаршы, онун күтләләрә сүр'әтлә артан тә'сиринә гаршы мүбаризә үчүн бөһтанчылыг мәгсәдләри илә истифадә етмәјә чалышырды.—*338*.

116 Сөһбәт болшевикләр МК-сынын 1917-чи ил ијунун 10-на (23-нә) тә'јин етдији нүмајишин I Үмумрусија Советләр гурултајы тәрәфиндән гадаған едилмәси һаггында кедир.

Ијунун әввәлләриндә Петроградда вәзијјәт даһа да кәскинләшмишди. Мүһарибәнин Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән үзадылмасы, чөһдә һүчум һазырланмасы, әрзаг чәтинликләри—бүтүн бунлар фәһлә вә әскәрләрдә наразылыг вә гәзәб доғурурду. Дурново јајлағынын гошунлар тәрәфиндән тутулмасы вә орадан Выборг тәрәфи фәһлә тәшкилатларынын көчүрүлмәси һаггында һөкумәтин сәрәнчамы тә'тилә сәбәб олду. Ијунун 7(20)-дә 4 завод, 8(21)-дә исә 28 завод тә'тил етди. Күтләләр кортәбии сурәтдә күчәјә чан атырды.

Ијунун 8(21)-дә Петроградын бүтүн рајонларындан фәһләләрин вә гошун һиссәләринин, фабрик-завод комитәләринин һәмкарлар иттифагларынын нүмајәндәләри илә бирликдә РСДФ(б)П МК, ПК-нын мүшавирәси олду. В. И. Ленин кириш сөзү сөјләди. Төрәдилә билә чәк фитнәкарлыгларын вә лүзумсуз тәләфатын гаршысыны алмаг үчүп динч мүтәшәккил нүмајиш кечирмәк гәрара алынды. Мүшавирәдән сонра РСДФ(б)П МК нүмајиши ијунун 10-на (23-нә) тә'јин етмәји бирсәслә гәрара алды.

Нүмајиш кечирмәк һаггында болшевик партијасы МК-сынын гәрары күтләләр ичәрисиндә гызғын әкс-сәда доғурду вә истәр һөкумәт даирәләриндә, истәрсә дә меншевик вә есерләр арасында күчлү тәшвиш ојатды. Меншевик вә есерләр нүмајиши позмағы гәрара алдылар. Ијунун 9-да (22-дә) ахшам меншевик вә есерләрин рәһбәрлик етдикләри Советләр гурултајы һәр чүр күчә нүмајишләрини 3 күнлүјә гадаған етмәк һаггында гәрар чыхартды.

Болшевикләр партијасынын МК-сы өзүнү Советләр гурултајынын гәрарына гаршы гојмаг истәмәјәрәк ијунун 9-дан 10-на кечән кечә нүмајиши ләғв етмәји гәрара алды. МК вә ПК-нын үзвләри, партијанын фәал ишчиләри фәһлә

вә әскәрләри чыхыш етмәмәјә разы салмаг үчүн фабрикләрә, заводлара вә һәрби казармалара кетдиләр. Болшевикләрин изаһат иши истәнилән нәтичәләри верди: фәһлә вә әскәрләр белә бир фикирлә разылашдылар ки, һазыркы вахтда чыхыш етмәк мәгсәдәујғун дејилдир. Бу, партијанын күтләләрә тә'сиринин артдығыны, онун күтләләрлә әлагә сахламағы бачардығыны, болшевикләрин рәһбәрлијинин чевиклијини сүбут етди. Ики күндән сонра I Үмумрусија Советләр гурултајынын есер-меншевик рәһбәрлији ијунун 18-дә (ијулун 1-дә) нүмајиш кечирилмәси һаггында гәрар гәбул етди. Һәмин күнә чәбһәдә рус гошунлары һүчумунун башламасы тә'јин едилмишди вә сазишчи партијаларын рәһбәрләри күтләләрин Мүвәггәти һөкумәтә е'тимадыны нүмајиш етдирмәк истәјирдиләр.

В. И. Ленинин билаваситә рәһбәрлији алтында МК вә ПК нүмајишини күтләләрин әсл әһвали-руһиҹәсини әкс етдирмәси үчүн, күтләләрә тә'сир уғрунда меншевик вә есерләрлә бу мүһүм дөнүш вурушмада галиб кәлмәк үчүн чох бөјүк иш апарырды. В. И. Ленин нүмајишин һазырланмасында шәхсән иштирак едирди: шүарлар тәртиб едир, плакат вә бајрагларын һазырланмасыны јохлајыр, мүхбирләрә тә'лимат верир, јерли болшевик тәшкилатларына телеграмлар тәртиб едир, кифајәт мигдарда болшевик натиги олмасынын гајғысына галырды вә өзү натигләрин сијаһысына јазылмышды. Марс мејданында кечириләи митингдә иштирак етди.

Ијунун 18-дә (ијулун 1-дә) нүмајишә Петроградын тәгрибән 500 мин фәһлә вә әскәри чыхмышды. Нүмајишчиләрин бөјүк әксәриҹҹәти болшевик партијасынын ингилаби шүарлары алтында кедирди. Јалныз кичик груплар Мүвәггәти һөкумәтә е'тимад һаггында сазишчи партијаларын шүарларыны кәздирирди. Нүмајиш күтләләрин артан ингилаблилијини вә болшевик партијасынын тә'сир вә нүфузунун хејли дәрәчәдә артдығыны көстәрди. Бунунла бирликдә нүмајиш Мүвәггәти һөкуматы мүдафиә едән хырда буржуа сазишчи партијаларынын там уғурсузлуға дүчар олдугларыны көстәрди. В. И. Ленин ијун нүмајишини «Ијунун он сәккизи», «Үч бөһран» (бах: бу чилд, сәһ. 404—406, 481—486) вә дикәр мәгаләләриндә сәчиҹҹәләндирмишдир.—*359.*

117 Феврал ингилабынын гәләбәсиндән сонра Выборг рајонунун фәһлә тәшкилатлары (булкачыларын һәмкарлар иттифагы, Выборг тәрәфиндә халг милиси тәшкилаты вә башгалары), һабелә анархистләр кечмиш чар назири Дурновонун бош галан јајлағыны вә она битишик олан бөјүк (20 десјатин) бағчаны тутмушдулар. Бу рајонун фәһлә әһалиси һәмин бағчадан истифадә едирди.

Ијунун 7(20)-дә Мүвәггәти һөкумәт Петроград Советинин, сонра исә I Үмумрусија Советләр гурултајынын есер-меншевик чохлуғунун көмәјиндән истифадә едәрәк, Дурновонун јајлағыны бошалтмаг һаггында сәрәнчам верди. Бу

гәрар Петроград, хүсусән Выборг тәрәфи фәһләләринин протестләринә сәбәб олду. Бир сыра заводлар тә'тил е'лан етди. Һөкумәт күзәштә кетди, лакин нјунун 19-на (ијулун 2-нә) кечән кечә јајлаға силаһлы казак вә әскәр дәстәси көндәрилди вә бу дәстә бағчаны һүчумла алыб 2 нәфәр анархисти өлдүрдү вә 59 адам һәбс етди. Һәбс едиләнләрин бөјүк чохлуғунун анархистләрлә һеч бир әлагәси олмадығына көрә онлары тезликлә азад етмәли олдулар. Дурновонун јајлағына Мүвәггәти һөкумәтин силаһлы басғыны фәһләләрдә күчлү гәзәб доғурду.

Бир нечә һәфтә әрзиндә буржуа мәтбуаты куја Дурновонун јајлағында төрәдилән «дәһшәтләри» мүбалиғәли шәкилдә тәсвир едәрәк, бу һадисәдән күтләләрин ингилаби әһвали-руһијјәсинә гаршы мүбаризә үчүн, болшевикләрлә мүбаризә үчүн кениш истифадә едирди.—*359.*

118 Бу лајиһәнин әсас мүддәалары болшевик партијасы төрәфиндән 1917-чи ил ијунун 10-на (23-нә) тә'јин едилән динч нүмајишин I Үмумрусија Советләр гурултајы төрәфиндән гадаған едилмәси мүнасибәтилә РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәси вә I Үмумрусија Советләр гурултајынын болшевикләр фраксијасы бүросу бәјанатынын мәтнинә дахил едилмишдир. Бәјанат «Правда»нын 1917-чи ил 13 (26) ијун тарихли 80-чи №-синдә дәрч олунмушдур.

В. И. Ленинин Әсәрләринин 2—3-чү нәшрләриндә сәнәд «Ф.,ә. вә к.д. Советләри һаггында мәгаләнин гараламасы» башлығы илә чап олунмушду. 4-чү нәшр һазырланаркән башлыг сәнәдин мәзмунуна мүвафиг олараг дәјишдирилмишдир.—*366.*

119 Мүвәггәти һөкумәтин назири меншевик Серетелинин 1917-чи ил ијунун 11(24)-дә I Үмумрусија Советләр гурултајы Рәјасәт һеј'әтинин, Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Иҹраијјә комитәсинин вә гурултајын бүтүн фраксијаларынын бирләшмиш иҹласында чыхышы нәзәрдә тутулур. Есер-меншевик лидерләри бу иҹласы она көрә дүзәлтмишдиләр ки, орада өз чохлуғундан истифадә едиб болшевик партијасына зәрбә ендирсинләр. Серетели өз чыларын нитгиндә билдирди ки, болшевикләрин ијунун 10-на (23-нә) тә'јин етдикләри нүмајиш «һөкумәти девирмәк үчүн вә һакимијјәтин болшевикләр төрәфиндән әлә кечирилмәси үчүн гәсд» иди. Серетелинин чыхышы башдан-ајаға бөһтанчы вә әксингилаби чыхыш иди. Болшевикләр Серетелинин вә дикәр есер вә меншевик лидерләринин бөһтанларына гаршы протест әламәти олараг иҹласы төрк етдиләр. В. И. Ленин һәмин иҹласда иштирак етмирди вә орада иштирак етмәјин әлејһинә иди. «Правда» гәзетинин редаксијасына мәктубда Ленин билдирирди ки, о, «бу мүшавирәдә иштирак етмәкдән болшевикләрин принсипчә имтина етмәләрини вә онларын белә бир јазылы бәјанат вермәләрини мүдафиә едирди: бу чүр мәсәләләрә (иүмајишләрин га-

даған едилмәси) бахан һеч бир мүшавирәдә иштирак етмирик» (бу чилд, сәһ. 373).—*368.*

120 РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин вә I Үмумрусија Советләр гурултајы болшевикләр фраксијасы бүросунун бәјанаты нәзәрдә тутулур. Бәјанат 1917-чи ил ијунун 11(24)-дә Советләр гурултајы рәјасәт һеј'әтинин вә Петроград Совети Ичраијјә комитәсинин, кәндли депутатлары Совети Ичраијјә комитәсинин вә гурултајын бүтүн фраксијалары бүроларынын бирләшмиш ичласында охунмушду. Онун әсасыны В. И. Ленин тәрәфиндән јазылан лајиһә тәшкил едирди (бах: бу чилд, сәһ. 366—367).

Бәјанатда көстәрилирди ки, 10(23) ијун нүмајиши Советләр гурултајынын есер-меншевик чохлуғунун гадаған етмәси нәтичәсиндә дејил, она көрә кечирилмәди ки, болшевик партијасынын МК-сы нүмајиши ләғв етмишди; әксингилаб вә иртича күввәләриниә есер вә меншевикләрин имкан вермәси ашкара чыхарылырды; болшевикләри һәрби гәсд дүзәлтмәкдә тәгсирләндирән меншевик-есер блокунун бөһтаны ифша едилирди. Бәјанатда дејилирди: «...Һәрби гәсд үјдурмасыны Мүвәггәти һөкумәтин үзвү (Серетели. *Ред.*) Петроград пролетариатыны силаһсызлашдырмаг вә Петроград гарнизонуну дағытмаг үчүн ирәли сүрмүшдүр.

Бу тәдбирләрин мә'на вә әһәмијјәти өзлүјүндә ајдындыр. Сөһбәт ингилабчы авангарды силаһсызлашдырмаг һаггында,—елә бир тәдбир һаггында кедир ки, буржуа әксингилабы ингилабын ирәли сүрдүјү вәзифәләриндә вә зәһмәткеш күтләләриниә артмагда олан гәзәбинин өһдәсиндән кәлмәјә гадир олмадығыны һисс едәндә һәмишә һәмин тәдбирә әл атмышдыр. Вәтәндаш Серетели вә она истигамәт верәнләр билмәмиш дејилдирләр ки, тарихдә һеч заман фәһлә күтләләри ингилабын онлара вердији силаһдан вурушмасыз әл чәкмәмишләр. Демәли, һаким буржуазија вә онун «сосиалист» назирләри гәсдән вәтәндаш мүһарибәси төрәтмәк истәјирләр—елә бир үмдә мәсәлә үстүндә ки, һәмишә бу мәсәлә әксингилабын фәһлә синфи илә тоггушмасына сәбәб олмушдур» («Правда» № 80, 13(26) ијун 1917-чи ил).

Болшевикләр бу бәјанаты ијунун 12(25)-дә Советләр гурултајынын ичласында охумаг истәјирдиләр, лакин јығынчағын сәдри болшевикләрин нүмајәндәсини сөздән мәһрум етди. Бәјанат Советләр гурултајынын рәјасәт һеј'әтинә верилди. Болшевикләрин нүмајиши ләғв етмәсинә бахмајараг гурултајын һәмин ичласында болшевикләр партијасыны писләјән гәтнамә гәбул едилди.—*377.*

121 *Украјна Мәркәзи радасы*—1917-чи илин апрелиндә Кијевдә Үмумукрајна милли конгресиндә Украјна буржуазија вә хырда буржуа милләтчи партијалары вә груплары блоку тәрәфиндән јарадылан әксингилаби буржуа милләтчи тәшкилаты. Раданын сәдри Украјна буржуазијасынын идеологу

М. С. Грушевски, онун мүавини В. К. Винниченко иди. Раданын тәркибинә Петлјура, Јефремов, Антонович вә башга милләтчиләр дахил идиләр. Онун сосиал базасы шәһәр вә кәнд буржуазијасы, голчомаглар, хырда буржуа милләтчи зијалылары иди. Мәркәзи рада Украјна буржуазијасы вә мүлкәдарларынын һакимијјәтини мөһкәмләтмәјә, Украјна буржуа дөвләти јаратмаға чалышыр вә бу мәгсәдлә Украјнадакы милли азадлыг һәрәкатындан истифадә едирди. Милли истиглалијјәт уғрунда мүбаризә бајрағы илә пәрдәләнәрәк Рада Украјна халг күтләләрини өз архасынча апармаға, онлары Үмумрусија ингилаби һәрәкатындан гопарыб ајырмаға, Украјна буржуазијасынын һөкмранлығына табе етмәјә вә Украјнада сосиалист ингилабынын гәлибәсинә јол вермәмәјә чалышырды. Украјнаја мухтариjjәт верилмәси барәсиндә ихтилафлара бахмајараг Рада Мүвәггәти Һөкүмәти мүдафиә едирди

Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын гәлибәсиндән сонра Рада өзүнү «Украјна халг республикасынын» алы органы е'лан етди вә Үмумрусија әксингилабынын башлыча мәркәзләриндән бири олуб Совет һакимијјәти илә ачыг мүбаризә јолуна гәдәм гојду

1917-чи илин декабрында Харковда кечирилән I Үмумукрајна Советләр гурултајында Украјна Совет республикасы е'лан едилди. Гурултај Мәркәзи раданын һакимијјәтинин деврилдијини е'лан етди. РСФСР Халг Комиссарлары Совети Украјна Совет һөкүмәтини Украјнанын јеканә гануни һөкүмәти кими таныды вә әксингилаби Радаја гаршы мүбаризәдә она дәрһал јардым көстәрмәји гәрара алды. 1917-чи илин декабрында вә 1918-чи илин јанварында Украјнанын һәр јериндә Совет һакимијјәтинин бәрпасы уғрунда Мәркәзи радаја гаршы силаһлы үсјанлар баш верирди. 1918-чи илин јанварында Украјнада совет гошунлары һүчума кечдиләр вә јанварын 26-да (февралын 8-дә) Кијеви тутуб, буржуа Радасынын һөкмранлығыны девирдиләр.

Дармадағын едилиб Совет Украјнасынын әразисиндән говулан вә зәһмәткеш күтләләри ичәрисиндә дајағы олмајан Мәркәзи рада Совет һакимијјәтини девирмәк вә Украјнада буржуа гурулушуну бәрпа етмәк мәгсәдилә алман империалистләри илә иттифага кирди. Совет Республикасынын Алманија илә сүлһ данышыглары заманы Рада өз нүмајәндә һеј'әтини Брест-Литовска көндәрди вә совет нүмајәндә һеј'әтиндән хәлвәти Алманија илә сепарат сүлһ бағлады; һәмин сүлһә көрә Рада Алманијаја Украјна тахылы, көмүрү, хаммалы верир, ондан исә Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризә үчүн һәрби јардым алырды. 1918-чи илин мартында Рада Австрија—алман ишғалчылары илә бирликдә Кијевә гајытды вә онларын әлиндә мискин ојунчаға чевриди. Украјнада ингилаби һәрәкаты боғмагда вә төләб едилән гәдәр әрзаг көндәрилмәсини тә'мин етмәкдә Раданын та-

мамилә ачиз олдуғуну јәгин едән алманлар апрелин ахырларында ону говдулар.—*380.*

122 *«Маленькая Газета»*—гаракүрүһчу мәсләклн бајағы гәзет; 1914-чү илин сентјабрындан 1917-чи илин ијулунадәк Петроградда А. А. Суворин (оғлу) тәрәфиндән нәшр едилмишдир; 1917-чи илин мајындан күтләләрин сосиализмә рәғбәтиндән истифадә едәрәк «партијаданкәнар сосиалистләрин гәзети» јарымбашлығы илә чыхмышдыр. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инғилабыидан сонра болшевик партијасына гаршы чыхыш едир вә В. И. Ленинә гаршы кинли бөһтан кампанијасы апарырды.—*390.*

123 Кечмиш назирләрин, баш идарә мүдирләринин вә истәр мүлки, истәрсә дә һәрби вә дәниз идарәләринин дикәр јүксәк вәзифәли шәхсләринин вәзифәјә көрә гануна зидд һәрәкәтләрини тәһгиг етмәк үчүн Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән 1917-чи ил мартын 11 (24)-дә әдлијјә назири јанында јарадылмыш Фөвгәл'адә истинтаг комиссијасы нәзәрдә тутулур. Ијунун 16(29)-да «День», «Биржевые Ведомости», «Новая Жизнь» гәзетләриндә вә башга гәзетләрдә фитнәкар Малиновскинин иши барәсиндә комиссијанын рә'ји дәрч едилмишдир.—*395.*

124 Чар һөкумәти дахили ишләр назиринин көмәкчиси Чунковски 1914-чү илдә хәбәр тутур кн, IV Дөвләт думасынын депутаты Малиновски фитнәкардыр. 1914-чү ил мајын 7(20)-дә Чунковски буну Думанын сәдри Родзјанкоја билдирир, лакин «анд» ичдирир ки, һеч кәсә сөјләмәсин. Онлар Малиновскини Думадан узаглашдырмағы гәрара алырлар, лакин елә узаглашдырмағы ки, «нә Дума үчүн, нә дә назирләр үчүн русвајчылыг олмасын». Малиновскијә тәклиф едирләр ки, депутат сәлаһијјәтләриини өз үзәриндән көтүрсүн вә полис департаментинин көмәји илә харичә кетсин. Малиновски јалныз 1917-чи илин ијунунда көһнә һөкумәтин чинајәтләрини тәһгиг едән фөвгәл'адә истинтаг комиссијасы полис департаментинин архивләриндә она аид материаллары е'лан етдикдә ифша олунду. Буржуа вә меншевик-есер мәтбуаты фитнәкар Малиновскинин ифша олунмасындан болшевикләрә гаршы чиркин бөһтаны күчләндирмәк үчүн истифадә етди. 1918-чи илдә Малиновски мәһкәмәјә верилди вә Инғилаби трибуналын һөкмү илә күлләләнди.—*395.*

125 Бу мәгалә истинтаг комиссијасы тәрәфиндән «Малиновскинин иши һаггында һөкумәт мә'луматы» е'лан едилмәси илә әлагәдар јазылмышдыр.

Кечмиш дахили ишләр назиринин вә назирлијин дикәр мә'мурларынын чинајәтләринин тәһгиги вә бу заман Малиновскинии фитнәкарлығынын ашкара чыхмасы илә әлагәдар олараг вәкил Н. А. Колоколов 1917-чи ил мајын 26-да (ијунун 8-дә) В. И. Ленини шаһид ифадәләри вермәк үчүн

дә'вәт етмишди. В. И. Ленин өз ифадәләриндә фитнәкар Малиновскинин иши һаггында ашағыдакылары јазмышдыр: «Мән сшитмишдим ки, тәхминән 1911-чи ил дөврүндә Москвада Малиновскинин сијаси тәмизлијинә шүбһә ојанмышды, бизә исә бу шүбһәләр 1914-чү илин јазында о, гәфләтән Дөвләт думасындан чыхыб кетдикдән сонра хүсусилә ајдын шәкилдә билдирилди. Москва шајиәләриндә кәлдикдә исә бунлар елә бир дөврә аид иди ки, «часусхофу» кулминасија нөгтәсинә чатмышды вә јохланмасы азачыг белә тәләб олунан бирчә факт да билдирилмирди.

Малиновски кетдикдән сонра биз шүбһәләри јохламаг үчүн комиссија тә'јин етдик (Зиновјев, Ганетски вә мән). Биз хејли шаһид диндирдик, Малиновски илә шаһидләри үзләшдирдик, бу ифадәләрин јүз саһифәләрлә протоколуну јаздыг (тәәссүф ки, бунларын бир чоху мүһарибә үзүндән тәләф олмуш вә ја Краковда галмышдыр). Комиссијанын һеч бир үзвү һеч бир дәлил ашкара чыхара билмәди. Малиновски думадан кетмәсинин сәбәбини бизә изаһ едәркән деди ки, ону адыны дәјишмәјә мәчбур едән вә шәхси әһвалатларыны даһа кизләдә билмәмиш вә бу әһвалат куја гадын шәрәфи илә бағлы имиш, әһвалат онун евләнмәсиндән хејли әввәл олубмуш; о, бизә Варшавада вә Казандакы бир сыра шаһидләрин адларыны сөјләди, јадымдадыр, онлардан бири Казан университетинин професору иди. Бу әһвалат бизә һәгигәтә ујғун көрүндү, ону Малиновскинин чошғун темпераменти хүсусилә инандырычы көстәрирди, биз белә һесаб етдик ки, бу чүр иши сәсә-күјә салмаг бизим ишимиз дејилдир. Биз шаһидләри Краковa чағырмағы вә ја комиссијанын мүвәккилләрини Русијаја, онларын јанына көндәрмәји гәрара алдыг. Буна мүһарибә мане олду.

Лакин комиссија үзвләринин үчүнүн дә үмуми фикри бундан ибарәт иди ки, Малиновски фитнәкар дејилдир вә биз буну мәтбуатда билдирдик» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви). Малиновскинин фитнәкарлыгы кечмиш дахили ишләр назиринин вә дикәр јүксәк рүтбәли мә'мурларын чинајәтләринин тәһгиги илә әлагәдар ораја 1917-чи илдә ифша едилди.

Фитнәкар Малиновскинин иши барәсиндә истинтаг комиссијасынын бу чилдин мәтниндә көстәриләи рә'јиндән әксингилаб болшевикләрин фәһләләрә, кәндлиләрә вә әскәр күтләләринә артан сијаси тә'сиринә гаршы мүбаризә үчүн истифадә етмәјә чалышырды. Буну белә бир факт сүбут едир ки, В. И. Ленинин шаһидлик ифадәләринин хүласәси сон дәрәчә гәрәзкарлыгла вә дүшмәнчилик руһунда верилмишди; буржуа вә есер-меншевик гәзетләри «Һөкумәт мә'луматы»ны тәкрар дәфә едәркән В. И. Ленинин шаһидлик ифадәләриидән ситатларда гәсдән даһа бир сыра кобуд дәјишдирмәләрә вә тәһрифләрә јол вермишдиләр.—*396*.

126 В. И. Ленинин шаһидлик ифадәләриндә бу јер белә изаһ олуиур:

«Шәхсән мән дәфәләрлә белә бир мүлаһизә сөјләмәли олмушам: Азефин әһвалатындан сонра мән һеч бир шеја тәәччүб етмирәм. Лакин мән бурада фитнәкарлыг олдуғуна нәинки сүбут вә дәлил олмадығына көрә, һабелә она көрә инанмырам ки, Малиновски фитнәкар олсајды, бундан хәфијјә идарәси бизим партијанын «Правда»дан вә бүтүн легал апаратдан газандығы гәдәр газанмазды.

Ајдындыр ки, фитнәкары Думаја кечиртмәклә, бунун үчүн болшевизмин рәгибләрини вә саирәни кәнар етмәклә хәфијјә идарәси болшевизм һаггында кобуд тәсәввүрү, мән дејәрдим ки, она бајағы карикатураны рәһбәр тутмушдур: болшевикләр куја «силаһлы үсјан дүзәлдәчәкләр». Һазырланан бу үсјанын бүтүн телләрини әлә алмагдан өтрү—хәфијјә идарәсинин нөгтеји-нәзәринчә—Малиновскини Дөвләт думасына вә МК-ја кечиртмәк үчүн һәр шеја разы олмаға дәјәрди.

Хәфијјә идарәси бунун икисинә дә наил олдугдан сонра мә'лум олду ки, Малиновски бизим гејри-легал базамызы партијанын *күтләләрә* тә'сиринин ики ән ири органы илә, јә'ни «Правда» вә Думанын с.-д. фраксијасы илә бағлајан (һәм дә мүхтәлиф тәрәфләрдән) узун вә мөһкәм зәнчирин һалгаларындан биринә чеврилмишдир. Фитнәкар бизим гаршымызда өзүнү доғрултмаг үчүн бу органларын һәр икисини горујуб сахламалы иди» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви).—*396.*

127 В. И. Ленинин мә'рузәси РСДФ(б)П чәбһә вә арха һәрби тәшкилатларынын Үмумрусија конфрансынын ишләриндә мәркәзи јер тутурду. М. С. Кедровун өз хатирәләриндә јаздығына көрә, конфрансын рәјасәт һеј'әти гејри-болшевик мәтбуатынын нүмајәндәләриндән јалныз «Новая Жизнь» гәзетинин мүхбирини конфрансын ишласларына бурахмағы мүмкүн һесаб етмишди, бу шәртлә ки, онун ишини објектив ишыгландырсын.

В. И. Ленинин мә'рузәси ики вариантда сахланмышдыр: «Новая Жизнь» мүхбиринин ертәси күн—1917-чи ил ијунун 21-дә (ијулун 4-дә) дәрч едилмиш јазысында вә М. С. Кедровун јазысында (бах: онун «РСДФ(б)П һәрби тәшкилатларынын Үмумрусија конфрансы» хатирәләри—бу китабда: «Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабы. Петроградда вә Москвада ингилаб иштиракчыларынын хатирәләри мәчмуәси». М., 1957, сәһ. 77—79).

РСДФ(б)П чәбһә вә арха һәрби тәшкилатларынын Үмумрусија конфрансы 1917-чи ил ијунун 16—23-дә (29 нјун—6 ијул) Петроградда кечирилмишдир. Тәгрибән 26 мин нәфәр партија үзвүнү бирләшдирән 43 чәбһә вә 17 арха һәрби болшевик тәшкилатындан 167 нүмајәндә иштирак едир-

ди. Конфранс МК һәрби тәшкилатынын Тәшкилат бүросу тәрәфиндән чағырылмышды. Конфрансын күндәлијиндә ашағыдакы мәсәләләр дурурду: јерләрдән мә'рузәләр, VII (Апрел) конфрансынын гәтнамәләринә мүнасибәт; һазыркы дөвр; һакимијјәтин тәшкили вә фәһлә вә әскәр депутатлары Советләри; мүһарибә, сүлһ, һүчум; аграр мәсәләси вә с. Конфрансда В. И. Ленин һазыркы дөврә вә аграр мәсәләсинә даир мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. Конфрансын һазыркы дөврә аид гәбул етдији гәтнамәдә гејд едилирди ки, әскәрләр ичәрисиндә болшевик тәблиғаты вә тәшвигаты апармаг РСДФ(б)П һәрби тәшкилатынын вәзифәсидир; гәтнамә империалист мүһарибәсинә гаршы, позғунлуг салан ајры-ајры чыхышлара чәһд едилмәсинә гаршы мүбаризә апармаға чағырырды; пролетариатын вә ингилабчы ордунун күввәләрини ингилабын јени мәрһәләсинә һәртәрәфли һазырламаг лүзуму көстәрилирди. Аграр мәсәләси үзрә Апрел конфрансынын гәтнамәси гәбул едилди. Конфранс даими ордуну сечкили һәрби тәшкилатларын ихтијарында олан Гызыл гвардија силаһлы фәһлә баталјоилары илә әвәз етмәји, полиси халг милиси илә әвәз етмәји зәрури һесаб етди (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 392—406). Конфранс «Солдатская Правда» гәзетини РСДФ(б)П һәрби тәшкилатларынын мәркәзи органы һесаб етмәји гәрара алды, һәрби тәшкилатын низамнамәсинин лајиһәсини тәсдиг етди вә һәрби тәшкилатларын М. С. Кедровдан, Н. В. Крыленкодан, В. И. Невскидән, Н. И. Подвојскидән вә башгаларындан ибарәт Үмумрусија мәркәзи бүросуну сечди. Конфранс пролетариатла әскәр күтләсинин әлагәсини мөһкәмләтмәк үчүн бөјүк әһәмијјәтә малик олду, болшевикләрин әскәрләр ичәрисиндә ишинин кенишләндирилмәсинә» көмәк етди («Сов.ИКП тарихи», 1960, сәһ. 229).— *408.*

128 Русија вә инкилис-франсыз империалистләринин тәләби илә Мүвәггәти һөкумәтин гәрарына әсасән 1917-чи илин ијунунда рус гошунларынын чәбһәдә һүчумлары нәзәрдә тутулур. Һүчум һаггында әмри һәрби назир Керенски ијунун 16 (29)-да вермишди. Ијунун 18-дә (ијулун 1-дә) рус гошунлары чәнуб-гәрб чәбһәсиндә һүчума кечдиләр. Вурушмаларын илк күнләриндә һүчум мүвәффәгијјәтлә кечирди вә рус гошунлары ирәлиләјәрәк бир нечә мин әсир тутмушдулар. Лакин анчаг илк дөјүшләр уғурлу олду. Әскәрләрин јорғунлуғу, һүчумун мәгсәдини баша дүшмәмәләри, зәиф техники һазырлыг чәбһәнин алман гошунлары тәрәфиндән јарылмасына вә рус гошунларынын пәракәндә һалда кери чәкилмәсинә кәтириб чыхарды. Рус ордусу онкүнлүк вурушмалар нәтичәсиндә тәгрибән 60 мин адам итирәрәк амансыз мәғлубијјәтә уғрады.

Чәбһәдә һүчумун боша чыхмасы ејни заманда Мүвәггәти һөкумәтин вә она јардым көстәрән есер-меншевик мүдафиә-

чи блокунун бүтүн сијасәтинин боша чыхмасы демәк иди. Ијун һөкүмунун мәғлубијјәти илә әлагәдар оларат фәһлә вә әскәр күтләләри ичәрисиндә болшевик тә'сири хејли күчләнди; онлар болшевикләрин һаглы олдугларыны кетдикчә даһа артыг јәгин едирдиләр. Һөкүм заманы чох бөјүк иткиләр һаггындакы хәбәрләр зәһмәткешләр арасында күчлү гәзәб далғасы доғурду вә өлкәдә јени сијаси бөһран башланмасыны сүр'әтләндирди (бах: гејд 137).—*410.*

129 *Умумрусија һәмкарлар иттифаглары конфрансы* (үчүнчү) 1917-чи ил ијунун 21—28-дә (ијулун 4—11-дә) Петроградда кечирилмишдир. Бу, илк дәфә легал сурәтдә бүтүн өлкә мигјасында топлашан Русија һәмкарлар иттифагларынын илк конфрансы иди. Конфрансда һәмкарлар иттифагларынын 1 400 000 нәфәр үзвүнү тәмсил едән 211 нүмајәндә һәлледичи сәслә иштирак едирди. Русијанын ири сәнаје мәркәзләри (Петроград, Москва, Кијев, Иваново-Вознесенск, Урал) тәрәфиндән көндәрилән болшевикләр 73 нәфәр иди. Конфрансда ашағыдакы мәсәләләр мүзакирә едилмишдир: һәмкарлар иттифагы һәрәкатынын вәзифәләри һаггында, һәмкарлар иттифагы гуручулуғу һаггында, ұгтисади мүбаризә һаггында вә с.

Конфрансда елә илк күндән е'тибарән, бејнәлмиләлчи меншевикләрин кичик бир групу илә бирләшән болшевикләрин күндәликдәки бүтүн әсас мәсәләләрдә меншевикләрә, есерләрә, бундчулара вә башгаларына гаршы кәскин идеја мүбаризәси башланды. «Һәмкарлар иттифагы һәрәкатынын бирлији» бајрағы илә пәрдәләнмиш меншевикләрин чыхышларында һәмкарлар иттифагларынын «битәрәфлији» тәблиғ едилир, буржуазија илә гәти синфи мүбаризәнин зәрурилији өрт-басдыр едилир вә есер-меншевик Советләрин сазишчилик сијасәти мүдафиә олунурду. Һәмкарлар иттифагы һәрәкатында пролетар партијасынын ролу һаггында болшевикләрин тәклиф етдикләри гәтнамәдә көстәрилирди ки, фәһлә синфинин мүбаризәси јалныз партија вә һәмкарлар иттифагы тәшкилатларынын әлбир фәалијјәти шәраитиндә мүвәффәгијјәтли ола биләр, һәмкарлар иттифагларынын «битәрәфлији» зәрәрлидир. Һәмкарлар иттифагларынын вәзифәләри һаггында гәтнамәдә дејилирди ки, онлар јалныз империалист мүһарибәсинә гаршы, буржуазија илә «вәтәндаш сүлһүнә» вә буржуа һөкумәтиндә сосиалистләрин иштиракына гаршы амансыз мүбаризә апармагла өзләринин ролуну јеринә јетирә биләрләр. Конфранс мүдафиәчи меншевикләрин тәклиф етдикләри гәтнамәләри чүзи, 10—12 сәс чохлуғу илә гәбул етди. Нүмајәндәләрин болшевик һиссәсинин тә'сири алтында конфранс 8 саатлыг иш күнү һаггында, дәрһал декрет верилмәси барәсиндә, иш вахтындан артыг ишләрин гадаған едилмәси вә с. барәсиндә тәләби гәбул етди.

Фәһлә болшевик, Иваново-Кинешма тохучулуг рајону тохучуларынын һәмкарлар иттифагы идарә һеј'этинин үзвү

Г. К. Короljовун хатирәләриндән мә'lумдур ки, В. И. Ленин конфрансын болшевик фраксијасынын мүбаризәсинә рәһбәрлик едирди. Короljов хатырлајыр: «Ијунун 21-дә Үмумрусија конфрансы ачылды, онун гәрарлары бизи һеч дә тамамилә гане етмирди; бизим бәсләдијимиз үмидләр һеч дә тамамилә доғрулмады... Фракснјамыза рәһбәрлији Ленин jолдаш өз үзәринә көтүрдү. О, нәинки рәһбәрлик едирди, һәм дә биз фәһләләрә jерләрдә ингилабын инкишафы заманы нечә һәрәкәт етмәји сөзүн там мә'насында өjрәдирди» (Г. Короljов. «Иваново—Кинешма тохучулары 1917-чи илдә (Тохучунун хатирәләриндән)». М., 1927, сәһ. 32).

Конфрансда һәмкарлар иттифагларынын мүвәггәти Мәркәзи шурасы сечилди вә кәләчәк гурултајын низамнамәси тәсдиг едилди.—*421.*

130 Сөһбәт сосиалист-ингилабчылар партијасынын 1917-чи ил мајын ахырларында—ијунун әввәлләриндә Москвада кечирилмиш III гурултајы һаггында кедир. Гурултајын кедишиндә бә'зи мәсәләләр барәсиндә, о чүмләдән мүһарибәjә мүнасибәт мәсәләси барәсиндә есерләр партијасынын сағ ганады илә сол ганады арасында кәскин ихтилафлар ашкара чыхды: сол есерләр Мүвәггәти һөкүмәтин мүһарибәни узатмаг сијасәтинә гаршы чыхыш едирдиләр. Есерләр партијасынын МК-сына сечкиләр ијунун 2(15)-дә кечирилди. Сечкиләрин jекунлары дәрч едиләркән бәjанат верилди ки, нүмајәндәләрин бир чоху сијаси мүлаһизәләри дејил, әмәли мүлаһизәләри рәһбәр тутараг, А. Ф. Керенскинин МК тәркибинә намизәдлијинин әлејһинә сәс вермишдир, чүнки һәрби вә дәниз назирликләриндә онун иши һәддиндән артыгдыр.

Есер партијасынын баниләриндән вә гочаман үзвләриндән бири олан J. Брешко-Брешковскаја Керенскинин сечилмәдијиндән хәбәр тутдугда буна интрига кими бахмыш вә протест әламәти олараг есерләр партијасы МК-сынын үзвү адындан имтина етмиш вә бу барәдә мәтбуатда бәjанат дәрч етдирмишдир.—*428.*

131 1917-чи ил мајын 6(19)-да буржуа вә есер-меншевик гәзетләри Мүвәггәти һөкүмәтә дахил олан «сосиалист» назирләр групунун шәхси һеj'әтини дәрч етмишдиләр. Коалисијалы һөкүмәт һаггында бах: гејд 20.—*437.*

132 *Сәнаје вә тичарәт нүмајәндәләринин Үмумрусија конфрансы* 1917-чи ил ијунун 1—2 (14—15)-дә Петроградда кадет Н. Н. Кутлерин сәдрлији илә кечирилмишдир. Конфрансда сәнаjенин вәзиjjәти вә дағынтыја гаршы мүбаризә тәдбирләри һаггында мәсәлә мүзакирә едилди. Конфранс сырф тәсәррүфат мәсәләләринә һәср едилмиш олса да, онун гәтнамәләри фәһлә синфинә, сосиалист ингилабына нифрәт һисси илә долудур. Завод вә фабрикләри бағлаjачаглары илә һәдәләjәрәк ири сәнаjечиләр 8 саатлыг иш күнү тәтбиг

едилмәсинә вә фәһләләрин әмәк һаггының артырылмасына гаршы тәдбир көрмәји Мүвәггәти һөкүмәтдән тәләб етдиләр. Сәнајечиләрин мәнафејини даһа јахшы мүдафиә етмәк үчүн конфранс ән ири тичарәт-сәнаје бирликләринин нүмајәндәләрindән ваһид Үмумрусија тичарәт-сәнаје органы јаратмағы гәрара алды.—*438.*

133 *«Вестник Финансов, Промышленности и Торговли»*—малијјә назирлијиниң һәфтәлик журналы; 1883-чү илин нојабрындан 1917-чи иләдәк (1885-чи илин јанварынадәк «Указатель правительственных распоряжений по министерству финансов» ады илә) Петербургда чыхырды. Журналда һөкүмәтин сәрәнчамлары, игтисади мәгаләләр вә нүмаллар дәрч олунурду.—*440.*

134 В. И. Ленин төрәфиндән хатырладылан *IV Дөвләт думасы үзвләриниң хүсуси мүшавирәси* 1917-чи ил ијунун 28-дә (ијулун 11-дә) Таврически сарајында Родзјанконун сәдрлији илә кечирилмишдир. Мүшавирәнин рәсмән е'лан едилән күндәлији өлкәнин малијјә вә игтисади вәзијјәти мәсәләләриниң мүзакирәси иди. Лакин әслиндә онун башлыча вәзифәси коалисијалы Мүвәггәти һөкүмәтә тәзјиг көстәрмәк вә ону аграр мәсәләси үзрә һәр һансы тәдбир көрмәкдән, хүсусән торпаг алғы-сатгысының гадаған олунмасы һаггында ганун гәбул етмәкдән имтина етмәјә мәчбур етмәк иди.

IV Дөвләт думасы үзвләриниң хүсуси мүшавирәси әксингилаб гүввәләриниң фәһлә синфинин, зәһмәткеш кәндлиләрин ингилаби әһвали-руһијјәсинә гаршы мүбаризә үчүн, болшевикләрин тә'сиринә гаршы мүбаризә үчүн сәфәрбәрлијә алды.—*450.*

135 Ијулун 2(15)-дә кадет назирләр Шингарјов, Мануилов, Шаховској ијун һөчүмунун мәғлубијјәти һаггында илк мә'луматы алдыгдан сонра коалисијалы Мүвәггәти һөкүмәтин тәркибиндән чыхдылар, рәсмән буну Украјна мәсәләсиндә һөкүмәтин мөвгеји илә разылашмадыглары илә изаһ етдиләр: Украјна Мәркәзи радасына өз бәјаннамәсиндә Мүвәггәти һөкүмәт гаршылыглы разылыға әсасән Украјнаны идарә органы—Баш катиблик тә'јин етмәји вә'д етмишди, кадетләр исә Украјна мәсәләсинин јалныз Мүәссисләр мәчлиси тәрәфиндән һәлл едилмәсинә тәрәфдар идиләр.

Кадетләрин һөкүмәтдән чыхыб кетмәсинин әсл сәбәби исә «сосиалист» назирләрә тәзјиг көстәрмәк вә кадет әксингилаби програмынын һәјата кечирилмәсинә—Гызыл гвардијанын тәрксилаһ едилмәсинә, ингилабчы гошунларын Петрограддан чыхарылмасына, болшевикләр партијасынын гадаған едилмәсинә һәмин назирләрин разылыг вермәсинә наил олмаг мәгсәдилә һөкүмәт бөһраны јаратмаг иди.—*455.*

136 *Мәркәзи Иҹраҹијә Комитәси (МИК)* фәһлә вә әскәр депутатлары Советләриниң 1917-чи илин ијунунда кечирилән I

Үмумрусија гурултајында сечилмишди (бах: гејд 101). МИК-ин һеј'әтинә 107 меншевик, 101 есер, 35 болшевик, 8 бирләшмиш сосиал-демократ, 4 трудовик вә «халг сосиалистләри», 1 бундчу дахил олмушду. Меншевик Н. С. Чхеидзе МИК-ин сәдри сечилмишди. МИК бу һеј'әтдә II Советләр гурултајынадәк јашады.—*459.*

137 Ленин 1917-чи ил ијулун 3—4-дә (16—17-дә) Петроградда күтләви нүмајишләри нәзәрдә тутур. Гошунлары үмидсизлији габагчадан мә'лум вә көзләнилдији кими дә мәғлубијјәтлә гуртаран һөкумәти девирмиш Мүвәггәти һөкумәтә гәзәбләнмиш әскәрләр, матрослар вә фәһләләр нүмајишә чыхдылар. Һәрәкат ијулун 3-дә (16-да) Выборг рајонунда 1-чи пулемјот полкунун чыхышы илә башланды. Нүмајишин бөјүјүб Мүвәггәти һөкумәтә гаршы силаһлы үсјана чеврилмәк тәһлүкәси төрәнмишди.

Болшевикләр партијасы о заман силаһлы чыхышын әлејһинә иди, чүнки белә һесаб едирди ки, өлкәдә ингилаби бөһран һәлә јетишмәмишдир. МК-нын ијулун 3-дә (16-да) күндүз саат 4-дә чағырылан ичласында һәлә чыхыш етмәмәк гәрара алынды. Болшевикләрин һәмин вахт кечирилән Икинчи Петроград үмумшәһәр конфрансы да белә гәрар гәбул етди. Конфрансын нүмајәндәләри күтләләри чыхышдан чәкиндирмәк үчүн заводлара вә рајонлара кетдиләр. Лакин бунунла белә чыхыш башланды вә ону дајандырмаг артыг мүмкүн олмады.

Күтләләрин әһвали-рүһијјәсини нәзәрә алараг, ијулун 3-дә (16-да) ахшамдан хејли кечмиш Петроград комитәси вә һөрби тәшкилат илә бирликдә Мәркәзи Комитә нүмајишә динч вә мүтәшәккил характер вермәк үчүн нүмајишдә иштирак етмәји гәрара алды. Ленин о заман Петроградда јох иди: узун јорғунлуг нәтичәсиндә хәстә олдуғуна көрә бир нечә күнлүјә динчәлмәјә кетмишди. Һадисәләрдән хәбәр тутан кими Ленин ијулун 4(17)-дә сәһәр Петрограда кәлди вә Кенишләнмәкдә олан һадисәләрә рәһбәрлији өз үзәринә көтүрдү. Ијулун 4(17)-дә күндүз Ленин Кшесинскаја сарајынын балконундан Кронштадт дәнизчиләринә мүрачиәтлә нитг сөјләди (бах: Әсәрләри, 4-чү нәшри, 25-чи чилд, сәһ. 220). В. И. Ленинин чыхышы мүһүм рол ојнады, бу чыхыш матрос күтләсини тәмкинли, мәтин вә сајыг олмаға чағырырды.

Ијулун 4(17)-дә нүмајишдә 500 миндән чох адам иштирак етди. Нүмајиш болшевикләрин «Бүтүн һакимијјәт Советләрә!» вә башга шүарлары алтында кечирди. Нүмајишчиләр тәләб едирдиләр ки, Советләрин МИК-и һакимијјәти өз әлинә алсын. Лакин есер-меншевик лидерләри һакимијјәти әлә алмагдан имтина етдиләр.

Есер-меншевик МИК-нин ичазәси вә разылығы илә Мүвәггәти һөкумәт динч нүмајишә гаршы јункер вә казак дәстәләри көндәрди. Онлар нүмајишчиләрә атәш ачдылар.

Нүмајиши дармадағын етмәк үчүн чәбһәдәи әксингилабчы гошун һиссәләри чағырылды.

Ијулун 4-дән 5-нә кечән кечә В. И. Ленинин рәһбәрлији алтында МК вә ПК үзвләринин мүшавирәси олду. Мүшавирәдә нүмајишин мүтәшәккил гајдада даіандырылмасы һаггында гәрар гәбул едилди. Бу, партијанын мүдрик аддымы иди. О, вахтында кери чәкилиб ингилабын әсас күввәләрини дармадағын едилмәкдән горуја билди. Меншевик вә есерләр әслиндә әксингилаби чәлладлығын иштиракчысы вә көмәкчиси олдулар. Онлар буржуазија илә әлбир олуб болшевик партијасына һүчум етдиләр. «Правда», «Солдатская Правда» вә башга болшевик гәзетләри Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән бағланылды, фәһләләрин вәсаити илә алынмыш «Труд» мәтбәәси дармадағын едилди. Фәһләләрин тәрксилаһ едилмәси, һәбсләр, ахтарышлар, таланлар башлады. Петроград гарнизонунун ингилабчы һиссәләри пајтахтдан чыхарылыб чәбһәјә көндәрилирди.

Ијул күнләриндән сонра өлкәдә һакимијјәт тамамилә әксингилаби Мүвәггәти һөкумәтин әлинә кечди. Советләр јалныз онун ачыз әлавәсинә чеврилди. Икиһакимијјәтлилик гуртарды. Ингилабын динч дөврү гуртарды. Мүвәггәти һөкумәти девирмәк үчүн силаһлы үсјан һазырламаг вәзифәси болшевикләрин гаршысында дурду. Ијул күнләрини В. И. Ленин «Үч бөһран», «Чаваб», «Марксизм вә үсјан», «Рус ингилабы вә вәтәндаш мүһарибәси» мәгаләләриндә (бах: бу чилд, сәһ. 481—486; Әсәрләри, 4-чү нәшри, 25-чи чилд, сәһ. 217—229; 26-чы чилд, сәһ. 4—10; 11—26) вә башга әсәрләриндә сәчијјәләндирмишдир.—*459*.

138 В. И. Ленин ашағыдакы факты нәзәрдә тутур: 1917-чи илин апрелиндә бөһтанчы вә интригабаз Г. А. Алексински харичдән гајыдыб «Русская Воля» буржуа гәзетинин (бүтүн сосиалист гәзетләри ону дә'вәт етмәкдән бојун гачырдылар) әмәкдашы олдугдан сонра Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин Ичраијјә комитәсинә өз хидмәтләрини тәклиф етди. Ичраијјә комитәси бунунла әлагәдар олараг ашағыдакы гәрары гәбул етди: «Г. А. Алексинскинин фәалијјәти һаггында ашкара чыхан фактлара көрә Ичраијјә комитәси ону идарәләринә бурахмағы мүмкүн һесаб етмир. Әкәр о, өзүнә бәраәт газандырмаг истәсә, Ичраијјә комитәси тәһгигатда иштирак етмәкдән бојун гачырмыр». —*459*.

139 *«Живое Слово»*—бајағы-гаракүруһчу типли күндәлик гәзет; 1916-чы илдән Петроградда А. М. Уманскинин редакторлуғу илә әввәлчә «Новая Маленькая Газета», сонра 1917-чи ил мартын 8(21)-дән исә «Живое Слово» ады илә нәшр едилирди. 1917-чи илин августундан «Слово», сонра «Новое Слово» ады илә чыхмышдыр. Болшевикләрә гаршы гәзәбли бөһтан кампанијасы апарырды. 1917-чи илин октјабрында

Петроград Совети јанында Һәрби инғилаб комитәси тәрәфиндән бағланмышдыр.—*460.*

140 *«Украјнаның азадлығы иттифағы»* («Сојуз визволенија Украіни»)—1914-чү илдә, биринчи дүија мүһарибәсинин әввәлләриндә бир груп Украјна буржуа милләтчиси тәрәфиндән јарадылан буржуа-милләтчи тәшкилаты. Мүһарибәдә чар Русијасынын дармадағын едиләчәјинә үмид бәсләјән «Иттифаг» Украјнаның Русијадан ајрылмасына вә алман протекторатлығы алтында буржуа-мүлкәдар Украјна монархијасы јарадылмасына наил олмаг вәзифәсини өз гаршысында гојмушду.—*463.*

141 *Лондон гурултајы*—РСДФП II гурултајы 1903-чү ил ијулун 17-дә (30-да)—августун 10-да (23-дә) олмушдур. Гурултајын биринчи 13 ичласы Брүсселдә кечирилмишдир. Сонра полисин тә'гибләри үзүндән гурултајын галан ичласлары Лондона көчүрүлмүшдүр.

Мәшвәрәтчи сәси олан полјак сосиал-демократларын РСДФП II гурултајындан чыхыб кетмәси РСДФП програмынын милләтләрин өз мүгәддәратыны тә'јин етмәк һүгугу һаггындакы бәнди илә онларын разылашмамасы илә әлагәдардыр. Програм комиссијасынын ичласында полјак сосиал-демократлары сәһвән белә һесаб едирдиләр ки, бу бәнд полјак милләтчиләрин хејринә олачагдыр. Буна көрә дә онлар һәмин бәнди чыхармағы тәклиф етдиләр. Гурултајын ичласында онлар өз тәклифләрини ачыгча мүдафиә етмәдиләр, лакин онуи гәрары илә разылашмајыб гурултајы тәрк етдиләр.—*464.*

142 Һәмин мәгаләнин «Листок «Правды»»да дәрч едилмиш мәтни бурада кәсилир. Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архивиндә бу мәгаләнин макинада јазылмыш сүрәти сахланыр, ахырынчы чүмлә дә бурададыр. Мәгаләнин сүрәтинин биринчи сәһифәсининн јухарысында намә'лум бир адамын әли илә јазылмышдыр: «Мүрачиәт». Еһтимал ки, мәгалә мәтбәәдә чап едилмәк вә вәрәгә кими јајылмаг үчүн һазырланыбмыш, лакин болшевик «Труд» мәтбәәсинин дармадағын едилмәси илә әлагәдар олараг онун нәшри баш тутмамышдыр.—*467.*

143 *Дрејфусун иши*—1894-чү илдә франсыз һәрбчиләринин мүртәче монархијачы даирәләри тәрәфиндән Франса баш гәраркаһынын забити јәһуди Дрејфуса гаршы фитнәкарлыгла тәшкил едилән мәһкәмә просеси. Јаландан ону часуслугда вә дөвләтә хәјанәт етмәкдә тәгсирләндирмишдиләр. Франсанын иртичачы даирәләри мүртәче һәрбчиләрин фитнәкарлығы илә Дрејфусун мүһакимә олуиуб өмүрлүк һәбс чәзасииа мәһкум едилмәсиндән антисемитизми гызышдырмаг үчүн вә республика режиминә вә демократик азадлыглара

гаршы һүчум үчүн истифадә етдиләр. 1898-чи илдә сосиалистләр вә буржуа демократијасынын габагчыл нүмајәндәләри (онларын арасында Е. Золја, Ж. Жорес, А. Франс вә башгалары вар иди) Дрејфусун ишинә јенидән бахылмасы уғрунда кампаниja галдырдыгда, бу иш ајдын сијаси характер алды вә өлкәни ики чәбһәјә парчалады: бир тәрәфдә республикачылар вә демократлар, дикәр тәрәфдә монархистләр, клерикаллар, антисемистләр вә милләтчиләр блоку. 1899-чу илдә ичтимаи фикрин тәзјиги алтында Дрејфус бағышланыб азад едилди; 1906-чы илдә кассасија мәһкәмәсинин гәрары илә о, тәгсирсиз сајылды вә ордуја бәрпа едилди.—*474.*

144 1917-чи ил ијулун 4-дән 5-нә (17-дән 18-нә) кечән кечә РСДФ(б)П МК вә ПК-нын ичласында ијул нүмајишини даjандырмаг һаггында гәрар гәбул едилди вә фәһлә вә әскәрләрә мүрачиәт гәбул едилди: мүрачиәтдә дејилирди ки, нүмајишин мәгсәдинә—болшевик шүарларыиын күчүнү, халглары мүһарибәдән, ачлыгдан, мәһв олмагдан хилас етмәк үчүн бу шүарларын әһәмиjjәтиии вә зәрурилијини көстәрмәк мәгсәдинә наил олунмушдур. Мүрачиәт нүмајиши динчликлә вә мүтәшәккил гуртармаға вә гүввәләри кәләчәк мүбаризә үчүн һазырламаға чағырырды. Мүрачиәт ијулуи 5(18)-дә «Правда»нын 99-чу №-синдә РСДФ(б)П МК вә ПК-нын, РСДФП Рајонарасы комитәсинин, РСДФ(б)П МК јанында Һәрби тәшкилатын, фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин Фәһлә бөлмәси комиссијасынын имзалары илә дәрч едилмишдир.—*476.*

145 *«Листок «Правды»»* —күндәлик легал болшевик «Правда» гәзетинин адларындан бири. Ијулун 4-дән 5-нә (17-дән 18-нә) кечән кечә редаксија бииасынын јункерләр вә казаклар тәрәфиндән дармадағын едилмәси илә әлагәдар олараг «Правда»нын нөвбәти нөмрәси әвәзинә) 1917-чи ил ијулун 6(19)-да бир нөмрәси чыхмышдыр. «Листок «Правды»»да РСДФ(б)П Мәркәзи вә Петербург комитәләринин вә РСДФ (б)П Һәрби тәшкилатынын «Сакитлик вә тәмкинлилик» сәрләвһәли мүрачиәти, һабелә В. И. Ленинин «Һакимијјәт һарада, әксингилаб һарададыр?», «Гаракүрүһчу гәзетләрин вә Алексинскинин ијрәнч бөһтанлары», «Ифтира вә фактлар», «Мәтләбә јахын», «Јени Дрејфус ишими?» мәгаләләри дәрч едилмишди (бах: бу чилд, сәһ. 459—466, 467, 469—470, 472, 474).—*478.*

146 *Исвеч сол сосиалистләри* (вә ја чаванлар партијасы)—Исвеч сосиал-демократијасында сол чәрәјан. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриидә «чаванлар» бејнәлмиләлчилик мөвгејиндә дурурдулар, Симмервалд сол групуна гошулмушдулар. 1917-чи илин мајында онлар Исвеч Сол сосиал-демократ партијасы тәшкил етдиләр. 1919-чу илдә бу партијаиын гу-

рултајында Коммунист Интернасионалына гошулмаг гәрара алынды. Партијанын инғилабчы ганады 1921-чи илдә Исвеч Коммунист партијасы тәшкил етди.—*478.*

147 «Правда» гәзети 1917-чи ил ијулуи 5(18)-дә Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән дармадағын едилдијинә көрә «Үч бөһран» мәгаләси ијулун 19-да (августун 1-дә) «Работница» журналынын 7-чи №-синдә дәрч едилмишдир. «Работница»нын һәмин нөмрәсинин күтләләр арасында мүмкүн гәдәр даһа кениш јајылмасы гајғысына галараг журналын редаксијасы үз габығында бүтүн фәһләләрә, фәһлә гадынлара, һәмкарлар иттифагларына, РСДФ(б)П завод комитәләринә, коллективләринә вә рајонларына мүрачиәт дәрч едиб журналын һәмин нөмрәсинин ән кениш сурәтдә јајылмасы үчүн гәти тәдбирләр көрмәјә һәрарәтлә чағырмышды.

«Работница»—легал гадын журналы, РСДФ(б)П МК-нын органы; В. И. Ленинин тәшәббүсү илә јарадылмышды; Петербургда фәһлә гадынларын топладыглары пул вәсаитн илә нәшр едилирди. 1914-чү ил февралын 23-дән (мартын 8-дән) ијунадәк чыхмышдыр. 7 нөмрә бурахылмышдыр ки, бунлардан да 3 нөмрә полис тәрәфиндән мүсадирә едилмишдир. Журнал редаксијасынын ишиндә И. Ф. Арманд, А. И. Јелизарова, Н. К. Крупскаја, П. Ф. Куделли, Л. Р. Менжинскаја, Ј. Ф. Розмирович, К. Н. Самојлова, Л. Н. Стал фәал иштирак едирдиләр

Журналын нәшри 1917-чи ил мајын 10-да (23-дә) бәрпа олунмуш вә 1918-чи илин јанварынадәк давам етмишдир.

«Работница» журналы болшевик партијасы тәрәфиндән Русијада сосиалист инғилабынын һазырланмасы дөврүндә фәһлә гадынларын сијаси тәһтидән маарифләнмәсиндә бөјүк рол ојнамышдыр.—*481.*

148 Һансы мәгаләдән сөһбәт кетдијини ајдынлашдырмаг мүмкүн олмамышдыр. В. И. Ленинин «Үч бөһран» әсәринин дәрч едилдији «Работница» журналынын 7-чи нөмрәсиндә белә мәгалә јохдур.—*481.*

149 Сөһбәт Алманијанын хејринә часуслугда бөһтанчылыгла тәгсирләндирилән В. И. Ленинин Мүвәггәти һөкумәтин мөһкәмәсинә кәлмәси мәсәләси һаггында кедир.

Империалист мүһарибәсинә вәтәндаш мүһарибәсинә чевирмәк уғрунда мүбаризә едән вә мүһарибәдә чар һөкумәтинин мәғлубијјәти үчүн тәблиғат апаран болшевикләрин куја Алманија хејринә дөвләтә хәјанәт етмәси барәдә иттиһамлары мүһарибәнин илк күнләриндән е'тибарән чар хәфијјә идарәси ајмаға башламышды.

1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инғилабындан сонра, болшевикләр партијасы Русијада сосиалист инғилабы һазырламаг хәтти көтүрдүјү вахтдан е'тибарән буржуа вә есер-меншевик мәтбуаты В. И. Ленин башда олмагла бир

груп болшевикин Алманијадан кечиб кәлмәси илә әлагәдар оларағ болшевикләрә гаршы бөһтан кампанијасына башламышды. VII (Апрел) конфрансы «Мүһарибә һаггында» гәтнамәдә бурҗуа мәтбуатынын бу үсулларыны ифша е'тди.

Ијун вә хүсусән ијул һадисәләриниң сүбут етдији кими, фәһлә вә әскәр күтләләри ичәрисиндә болшевик нүфузунун артмасы илә әлагәдар оларағ болшевикләрә гаршы бөһтан кампанијасы күчләнди. Болшевик партијасынын фәһлә вә хүсусән әскәр күтләләри ичәрисиндә сијаси нүфузуну сарсытмаг үчүн әксәшфијјатын көмәји илә әксингилаб В. И. Ленинин Алманија баш гәрарқаһы илә әлагәсн һаггында иш үјдурду. Халг күтләләри чар әксәшфијјатына шүбһә илә јанашдыгларына, е'тибар етмәдикләринә көрә о, башдан-ајаға сахта олан бу иттиһамы мәтбуатда II Дөвләт думасынын кечмиш депутаты, гаты бөһтанчы вә интригабаз Г. Алексинскинин вә народнајаволјачы В. Панкратовун имзасы илә дәрч етмәји гәрара алды.

Ијулун 4(17)-дә Алексински куја онда Ленинә гаршы иттиһамы тәсдиг едән сәнәдләр олдуғуну журналистләр комитәсиндә билдирди вә бу сәнәдләрин мәтбуатда дәрч олунмасыны тәләб етди. Бу иттиһам о гәдәр чәфәнк вә ағлабатмаз иди ки, һәтта МИК-ин сәдри Чхеидзе дә МИК үзвү олан И. В. Сталинин тәләби илә ијулун 4(17)-дә, бу бөһтанын дәрч олунмасына јол вермәмәк үчүн бүтүн бөјүк гәзетләрә зәнк етмишди. Лакин ијулун 5(18)-дә бајағы гаракүрүһчу «Живое Слово» гәзетчиси Алексински вә Панкратовун имзаладыглары бәјанаты дәрч етди, ертәси күн исә һәмин бәјанат башга гәзетләрдә дә верилди (бу барәдә даһа этрафлы мә'лумат үчүн бах: «Һакимијјәт һарада, әксингилаб һарададыр?» мәгаләсинә—бу чилд: сәһ. 459—466).

Ленинин тә'гиб едилмәси даһа да күчләнди. Мүвәггәти һөкумәт В. И. Ленинин һәбс едилмәси һаггында әмр верди. Әксингилабын өз сијаси әлејһдарларыны ләкәләмәк, ону күтләләрин е'тимадындан мәһрум етмәк мәгсәдилә ирәли сүрдүју иттиһам чәфәнкијјат олдуғуна көрә В. И. Ленин ијулун 5(18)-дә кизли фәалијјәтә кечәрәк белә бир фикирдә иди ки, ачыг мәһкәмәјә наил олмаг вә ораја кәлиб бөһтаны ифша едәрәк мәһкәмәни әксингилаби Мүвәггәти һөкумәт үзәриндә мүһакимәјә чевирмәк лазымдыр.

В. И. Ленинин мәһкәмәјә кәлмәси мәсәләси үмумпартија әһәмијјәтинә малик иди вә бир нечә дәфә али партија инстансијаларында мүзакирә едилди. Ијулун 7(20)-дә бу мәсәлә С. Ј. Аллилујевин мәнзилиндә МК үзвләринин вә партија ишчиләринин мүшавирәсиндә мүзакирә олунду. В. П. Ногин, Г. К. Орҹоникидзе, И. В. Сталин, Ј. Д. Стасова вә башгалары иштирак едирдиләр. Ијулун 8(21)-дә јазылан (лакин 1925-чи илдә чап едилән) «Болшевик лидерләринин мәһкәмәјә кәлмәси мәсәләсинә даир» мәгаләсиндә е'тимал ки, һәмин мүшавирәјә јекун вурулур. Бу мәсәлә 1917-чи ил ијулун 13—14 (26—27)-дә Петроград вә Москва болшевик

тәшкилатларынын нүмајәндәләри илә бирликдә РСДФ(б)П МК-нын кениш мүшавирәсиндә дә мүзакирә олунду. Мүшавирәдә Бакы, Бубнов, Бухарин, Володарски, Молотов, Ногин, Подвојски, Сталин, Савељев, Свердлов, Соколников, Рыков вә башгалары иштирак едирдиләр. Мүшавирә Ленинин мәһкәмәјә кәлмәсинин әлејһинә чыхды. В. И. Ленин «Пролетарское Дело» гәзетинин редаксијасына ијулун 15 (28)-дә дәрч едилән мәктубда јазмышды: «Биз Мүвәггәти һөкүмәтин бизим һәбсә алынмағымыз һаггындакы фәрманына табе олмаг фикримизи дәјишдиририк... Инди Русијада нә һәр һансы бир легал зәмин һаггында, нә дә мүәјјән гајда-гануну олан буржуа өлкәләриндәки конститусија тә'минаты һаггында һеч данышыг да ола билмәз. Инди өзүнү һакимијјәтин ихтијарыиа вермәк—өзүнү Милјуковларын, Алексинскиләрин, Переверзевләрин ихтијарына вермәк, гәддар әксингилабчыларын ихтијарына вермәк демәк оларды, бизә гаршы бүтүн иттиһамлар исә онлар үчүн вәтәндаш мүһарибәсиндә садәчә бир епизоддур» (Әсәрләри, 4-чү нәшри, 25-чи чилд, сәһ. 186—187).

Бу мәсәлә барәсиндә партија үзвләри арасында ики фикир олдуғуна көрә һәмин мәсәлә партијанын али органынын—1917-чи ил ијулун 26-да (августун 8-дә)—августун 3-дә (16-да) кечирилән РСДФ(б)П VI гурултајыныи мүзакирәсинә гојулду. МК-ныи сијаси фәалијјәти һаггында мә'рузә үзрә јекун сөзүндә бу мәсәләдән бәһс едәркән И. В. Сталин Ленииин шәхси тәһлүкәсизлији үчүн тә'минат верилмәси вә мәһкәмәнин демократик гајдада тәшкил едилмәси шәрти илә онун мәһкәмәјә кәлмәсинә тәрәфдар олдуғуну билдирди вә бу руһда гәтнамә тәклиф етди. О деди: «Һазырки вахтда һәлә ајдын дејилдир ки, һакимијјәт кимин әлиндәдир. Әкәр онлары (Ленини вә Зиновјеви. *Ред.*) һәбс етсәләр, онларын кобуд зоракылыға мә'руз галмајачагларына тә'минат јохдур. Әкәр мәһкәмә демократикчәсинә тәшкил олунарса вә тә'минат верилсә ки, онлара әзаб верилмәјәчәк, бу тамамилә башга ишдир. Бу барәдә суала бизә МИК-дә белә чаваб вердиләр: «Биз билмирик, нә ола биләр». Нә гәдәр ки, вәзијјәт һәлә ајдынлашмајыб, нә гәдәр ки, һәлә рәсми һакимијјәтлә фактик һакимијјәт арасында өртүлү мүбаризә кедир, јолдашларымызын һөкүмәт органларынын јанына кетмәсинин һеч бир мә'насы јохдур. Әкәр јолдашларымызын зоракылыгдан горунмасына тә'минат верә биләчәк, һеч олмазса мүәјјән шәрәфи олачаг бир һөкүмәт һакимијјәт башында дурурса...онлар мәһкәмәјә кәләрләр» («РСДФ(б)П-нин алтынчы гурултајы. Протоколлар», 1958, сәһ. 27—28).

Ленинин мәһкәмәјә кәлмәси (шәхси тәһлүкәсизлик үчүн тә'минат верилмәси, истинтагын ашкар апарылмасы вә онда Советләрин МИК-дән нүмајәндәләр иштирак етмәси шәрти илә, ичласчылар мәһкәмәси олмасы шәрти илә) ләһинә В. Володарски, И. Безработны (Д. З. Мануилски) вә

М. Лашевич чыхыш етдиләр вә өзләринин гәтнамәсини вердиләр (бах: јенә орада, сәһ. 32). Конститусија хүљаларына гапылдыглары, икиһакимиҗҗәтлилиҗин әксингилабчы буржуазијанын хејринә гуртармасы фактыны көрмәдикләри үчүн онлар белә һесаб едирдиләр ки, партија мәһкәмәни Дрејфус ишинә чевирә биләр, җә'ни мүттәһимдән Мүвәггәти һөкүмәтә гаршы иттиһамчыја чевриләр.

Әкс нөгтеји-нәзәри—Ленинин һеч бир тә'минатла мәһкәмәја кәлмәмәси фикрини гурултаҗда Ф. Е. Дзержински, Н. А. Скрыпник, А. Г. Шлихтер вә башгалары мүдафиә едирдиләр. Дзержински деди: биз ајдын вә гәти бүлдирмәлиҗик ки, В. И. Ленинә һәбс едилмәмәҗи мәсләһәт көрән җолдашлар җахшы һәрәкәт етмишләр. Биз җолдашлара изаһ етмәлиҗик ки, Мүвәггәти һөкүмәтә вә буржуазијаја е'тибар етмирик, нә гәдәр ки, әдаләт галиб кәлмәмишдир, җә'ни нә гәдәр ки, бу рүсвајчы мәһкәмә җох олмамышдыр, биз Ленини әлә вермәрик. Н. А. Скрыпник өз чыхышында деди: «Җол. Сталинин тәклиф етдиҗи гәтнамәдә җолдашларымызын республика һәбсханасына кетмәси үчүн мә'лум шәрт нәзәри сүрүлмүшдүр,—бу тәһлүкәсизлик үчүн тә'минатдан ибарәтдир. Зәннимчә, гәтнамәнин әсасыны башга мүддәалар тәшкил етмәлидир. Биз рәһбәрләримизин давранышыны бәҗәнирик. Биз демәлиҗик ки, партијаја вә рәһбәрләримизә гаршы бөһтан кампаниҗасына протест едирик. Биз онлары әксингилабчы гулдур дәстәсинин синфи гәрәзкар мәһкәмәсинә кетмәҗә гоҗмарыг» (јенә орада, сәһ. 31—32). Шлихтер өз чыхышында деди: «Кәрәк Ленин кизли фәалиҗҗәтдә оланда да өз көстәришләрини версин. Биз гәтнамәдә демәлиҗик ки, биз бөһтаны нифрәтлә рәдд едирик, чәзадан горхан обывателләр кими дејил, пролетариатын рәһбәрләри кими дејирик: Ленини әлә вермәрик, она көрә вермирик ки, Ленин бизә лазымдыр» (јенә орада, сәһ. 35).

Бу коллектив мүзакирә нәтичәсиндә партијанын VI гурултаҗынын бирсәслә гәбул етдиҗи гәтнамәдә В. И. Ленинин мәһкәмәҗә кәлмәсинин әлеҗһинә чыхды, «ингилабчы пролетариат рәһбәрләринин прокурор—часус—полис үсулу илә биабырчасына тә'гиб едилмәсинә гаршы гызғын протестини» билдирди вә В. И. Ленинә тәбрик көндәрди.—*487.*

150 Мә'тәризәләрдә В. И. Ленин РСДФ(б)П Үмумрусија Једдинчи (Апрел) конфрансынын 1917-чи ил апрелин 28-дә (мајын 11-дә) гәбул етдиҗи «Аграр мәсәләсинә даир» гәтнамәсинин параграфларыны геҗд едир. Гәтнамә В. И. Ленин тәрәфиндән җазылмышдыр (бах: «Сов.ИКП гурултаҗлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 375—378 вә Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 459).—*494.*

151 Ленинин *«((В. а.))»* ишарәси, көрүнүр, «Василјев адасы» сөзләринин гысалдылмыш ишарәсидир. Һәмин вахтадәк

Василјев адасында рајон Советинә јенидән сечкиләр кечирилмишди, бу сечкиләрдән сонра азлыгда галан мүдафиәчиләр чохлуға табе олмаг истәмәдиләр вә ики дәфә—апрелин 28-дә вә мајын 2-дә (мајын 11 вә 15-дә) јығынчаглардан чыхыб кетдиләр вә белӛликлә, онларын ишини поздулар.—*495.*

152 *«Советләр гурултајы мүнасибәтилә»* гаралама гејдләри вә фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултајында Мүвәггәти Һөкумәтә мүнасибәт һаггында В. И. Ленинин нитгинин илкин планыдыр (бах: бу чилд, сәһ. 293—307), ја да јазылмамыш мәгаләнин планыдыр.—*501.*

В. И. ЛЕНИНИН СИТАТ КӘТИРДИЈИ ВӘ АДЫНЫ ЧӘКДИЈИ ӘДӘБИ ӘСӘРЛӘРИН ВӘ МӘНБӘЛӘРИН КӨСТӘРИЧИСИ

Авилов, Б. В. [*Проект резолюции о мерах борьбы с хозяйственной разрухой, внесенный на конференции заводских комитетов*]. — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 36, 31 мая (13 июня), стр. 3. Под общ. загл.: Конференция заводских комитетов, — *267—268, 276—278.*

— *«Разруха» в министерстве* торговли. — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 60, 28 июня (11 июля), стр. 1. — *438—439.*

Андреев, Г. О партиях. — «Социал-Демократ», М., 1917, № 59, 1 июня (19 мая), стр. 3. — *324.*

— *О партиях.* Письмо крестьянина. — «Правда», Пг., 1917, № 68, 10 июня (28 мая), стр. 1. — *324.*

Базаров, В. Конфликт в Донецком бассейне. — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 24, 16 (29) мая, стр. 1. — *122.*

— *Современная анархия и грядущий Наполеон.* — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 30, 24 мая (6 июня), стр. 1. — *225—226.*

— *Что же дальше?* — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 40, 4 (17) июня, стр. 1. — *301.*

Базельский манифест — бах: Manifest der internationale zur gegenwärtigen Lage.

Баланс Петроградского Учетного и Ссудного банка к 28 февраля 1917 г. — «Вестник Финансов, Промышленности и Торговли», Пг., 1917, № 18, 7 (20) мая, стр. 228, в приложении: Балансы кредитных учреждений. — *440—442.*

«Без аннексий». — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 67, 16 мая, стр. 2. — *129—130, 131, 220—221, 280, 300, 315, 317—318.*

«Биржевые Ведомости», Пг. — *261.*
— Вечерний вып., Пг., 1917, № 16195, 21 апреля (4 мая), стр. 2—3. — *346.*
— Утренний вып., Пг., 1917, № 16206, 28 апреля (11 мая), стр. 4. — *7.*
— Вечерний вып., Пг., 1917, № 16207, 28 апреля (11 мая); стр. 4. — *7.*
— Утренний вып., Пг., 1917, № 16210, 30 апреля (13 мая), стр. 6. — *9.*
— Утренний вып., Пг., 1917, № 16286, 16 (29) июня, стр. 4. — *396.*
— Вечерний вып., Пг., 1917, № 16317, 4 (17) июля, стр. 2—3. — *470.*

Борьба между трудом и капиталом. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 70, 19 мая, стр. 1—2. — *228, 229.*

Борьба с экономической разрухой. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 70, 19 мая, стр. 2—4. — *228—231.*

В Главном земельном комитете. — «Речь», Пг., 1917, № 117 (3859), 20 мая (2 июня), стр. 3. — *186—187, 189, 191, 197.*

В международном отделе. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 78, 30 мая, стр. 4. — *271—275.*

В Совете рабочих и солдатских депутатов. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 62, 10 мая, стр. 3. — *71—72.*

В Совете рабочих и солдатских депутатов. — «Речь», Пг., 1917, № 112 (3854), 14 (27) мая, стр. 5. — *105, 106, 118—119, 121, 122, 348, 352, 400, 434, 435.*

«Ведомости Общественного Градоначальства». Пг., 1917, № 56 (101), 17 мая. Бесплатное прил. к газ. «Ведом. Обществ. Градон.», № 56 (101), стр. 1—12. На прил. ошибочно указано: № 57 (101). — *210—211, 213—214, 215.*

«Вестник Финансов, Промышленности и Торговли», Пг., 1917, № 18, 7 (20) мая, стр. 228, в приложении: Балансы кредитных учреждений. — *440—441.*

«Вечернее Время», Пг., 1917, № 1813, 5 (18) мая, стр. 1. — *41—43.*

Во Врем. правительстве. Распоряжение об очистке дачи Дурново. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 86, 8 июня, стр. 10. — *359.*

Водовозов, В. В. Договор с Румынией. — «День», Пг., 1917, № (1620) 59, 14 мая, стр. 2. — *101, 103.*

— *Опубликование тайных договоров.* — «День», Пг., 1917, № (1613) 52, 6 мая, стр. 1. — *64—65.*

Воззвание Исполнительного комитета — бах: К социалистам всех стран.

Воззвание от 14 марта — бах: К народам всего мира.

Воззвание Петроградского Совета рабочих и солдатских депутатов к армии — бах: К армии.

Вольский, С. Украинская автономия. [Передовая]. — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 49, 15 (28) июня, стр. 1. — *388.*

«Воля Народа», Пг. — *429.*

— 1917, № 31, 4 июня, стр. 1—2. — *338, 344.*

«Вперед», Пг. — *253.*

[*Всероссийский съезд Советов рабоч. и солд. депутатов*]. Заседание 4-го июня. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 84, 6 июня, стр. 4—10. — *293, 295, 296—297, 331—332, 334, 346—347.*

[*Всероссийский съезд Советов рабоч. и солд. депутатов*]. Заседание 5 июня. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 85, 7 июня, стр. 11—16.— *352, 353, 355, 357, 400, 434.*

Всероссийский съезд Советов рабоч. и солд. депутатов. Заседание 8 июня. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 88, 10 июня, стр. 1—5. — *359.*

[*Всероссийский съезд Советов рабоч. и солд. депутатов*]. Заседание 9 июня. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 88, 10 июня, стр. 5—8. — *318.*

Всероссийский съезд Советов рабоч. и солд. депутатов. Заседание 19 июня. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 96, 20 июня, стр. 6—7. — *410, 434, 435.*

Выборы в районные думы. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 59, 27 мая, стр. 1. Под общ. загл.: Петроград, 27 мая (9 июня). — *238.*

Выступление А. Ф. Керенского — бах: Последние известия. Via *Циммервальд— Берлин—Стокгольм—Петроград.* — *«Воля* Народа», Пг., 1917, № 31, 4 июня, стр. 1—2. — *338, 344.*

Герцен, А. И. Плач. — *282—283.*

Грибоедов, А. С. Горе от ума. — *443—444.*

Грозные симптомы. — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 82, 16 июня, стр. 1—2. — *389—390.*

Декларация Главного земельного комитета. —«Речь», Пг., 1917, № 118 (3860), 21 мая (3 июня), стр. 5. Под общ. загл.: В Главном земельном комитете. — *188, 501.*

Декларация обновленного Временного правительства. — «Речь», Пг., 1917, № 105 (3847), 6 (19) мая, стр. 4. Под общ. загл.: Обновленный состав Временного правительства. — *84—85, 98, 491—492.*

Делегация финляндской с[оциал]-д[емократ]ии в Организацион-[ном] комитете. — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 42, 28 апреля, стр. 2. — *4, 5—7.*

Дело Малиновского. — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 63, 24 мая, стр. 2. — *237, 238.*

«Дело Народа», Пг. — *142, 214, 279, 289, 304, 413.*

— 1917, № 39, 3 мая, стр. 1. — *25—26.*

— 1917, № 41, 5 мая, стр. 1. — *41—43.*

— 1917, № 44, 9 мая, стр. 1. — *232.*

— 1917, № 48, 13 мая, стр. 2. — *232—233, 342.*

— 1917, № 51, 17 мая, стр. 1. — *131, 221.*

— 1917, № 57, 25 мая, стр. 1. — *232, 233, 279—281.*

— 1917, № 59, 27 мая, стр. 1, 2. — *238, 273—275.*

— 1917, № 60, 28 мая, стр. 1. — *256.*

— 1917, № 63, 1 июня, стр. 1. — *289, 304.*

— 1917, № 75, 15 июня, стр. 1. — *388, 391—394.*

— 1917, № 84, 25 июня, стр. 4. — *434—435, 450, 455.*

— 1917, № 92, 5 июля, стр. 1. — *481.*

— 1917, № 93, 6 июля, стр. 1. — *482, 483—485.*

Дело провокатора Малиновского. Показания Ленина и Зиновьева. — «Биржевые Ведомости». Утренний вып., Пг., 1917, № 16286, 16 (29) июня, стр. 4. — *396.*

Дело Р. В. Малиновского. — «День», Пг., 1917, № (1647) 86, 16 июня, стр. 3. — *396.*

«День», Пг. — *261, 418, 429, 430.*
— 1917, № (1604) 33, 14 апреля, стр. 2. — *19—21, 188, 190, 191, 195, 196, 197, 198.*
— 1917, № (1613) 52, 6 мая, стр. 1. — *64—65.*
— 1917, № (1620) 59, 14 мая, стр. 2. — *101, 103.*
— 1917, № (1647) 86, 16 июня, стр. 3. — *396.*
— 1917, № (1652) 91, 22 июня, стр. 1. — *418.*

Дневницкий, П. Н. Враги народа. — «Единство», Пг., 1917, № 44, 20 мая, стр. 2. — *241, 242, 342—343.*

Доклад министра земледелия. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 84, 25 июня, стр. 4. — *434—436, 449, 455.*

Документы о проезде через Германию. — бах: Via Циммервальд—Берлин — Стокгольм — Петроград.

«Единство», Пг. — *140, 213, 214, 223—224, 238, 261, 326, 342, 343, 413, 429, 460.*
— 1917, № 34, 9 мая, стр. 2. — *212—213.*
— 1917, № 42, 18 мая, стр. 1. — *140.*
— 1917, № 44, 20 мая, стр. 2. — *241, 242, 342-343.*
— 1917, № 83, 7 июля, стр. 1. — *484.*

«Живое Слово», Пг. — *460, 465, 467, 474, 477.*

Завещание 2-го Интернационала. (Об отношении пролетариата к войне). — «Правда», Пг., 1917, № 8, 14 марта, стр. 3; № 9, 15 марта, стр. 3. — *112.*

Замечания составившейся на конференции 24—29 апреля 1917 г. секции по поводу общей (теоретической) части программы. — Бу китабда: Материалы по пересмотру партийной программы. Под ред. и с предисл. Н. Ленина. Пг., «Прибой», 1917, стр. 9—11. (РСДРП). — *153, 161—163.*

Заявление Временного правительства о войне. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 27, 29 марта, стр. 1. — *64.*

Заявление Всероссийскому съезду Советов. — «Правда», Пг., 1917, № 80, 26 (13) июня, стр. 1. — *368, 377, 379.*

Заявление по вопросу о наступлении. — «Правда», Пг., 1917, № 75, 20 (7) июня, стр. 2. Под общ. загл.: Всероссийский съезд Советов. — *304, 306, 335.*

[*Заявление рабочей делегации о снятии с себя ответственности за возможные осложнения в южном горнопромышленном районе*]. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и

Солдатских Депутатов», 1917, № 73, 24 мая, стр. 7, в ст.: Совещание о донецкой промышленности. — *259.*

«Земля и Воля», Пг. — *98, 429.*

— 1917, № 36, 6 мая, стр. 1. — *493.*

Зиновьев, Г. Е. Вопросы и ответы. Товарищам делегатам Всероссийского крестьянского съезда. — «Правда», Пг., 1917, № 56, 26 (13) мая, стр. 2. — *117.*

Иванович, С. Бояться ли нам победы? — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 93, 29 июня, стр. 2—3. — *446—447.*

[*Известие об аресте прапорщика Круссера*]. — «Речь», Пг., 1917, № 122 (3864), 27 мая (9 июня), стр. 4, в отд.: Телеграммы. Под общ. загл.: Разные. — *240, 241.*

«Известия Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов», Пг., 1917, № 8, 17 мая, стр. 3. — *220, 221.*

— 1917, № 10, 19 мая, стр. 4. — *146—147, 197, 198.*

— 1917, № 15, 26 мая, стр. 7. — *449, 450.*

— 1917, № 17, 28 мая, стр. 2. — *300.*

«Известия Московского Совета рабочих депутатов», 1917, № 98, 29 июня (12 июля), стр. 3. — *444.*

«Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов». — 66, 82, 84, 129, 130, 133, 134, 142, 326, 485.

— 1917, № 15, 15 марта, стр. 1. — *221, 300—301, 302, 308—309, 313, 317, 321, 323, 416.*

— 1917, № 27, 29 марта, стр. 1. — *64.*

— 1917, № 32, 5 апреля, стр. 2. — *81.*

— 1917, № 55, 2 мая, стр. 1—2. — *10—14, 15—17.*

— 1917, № 56, 3 мая, стр. 1. — *19.*

— 1917, № 59, 6 мая, стр. 1—2. — *39.*

— 1917, № 60, 7 мая, стр. 1. — *66, 107—108.*

— 1917, № 62, 10 мая, стр. 3, 5. — *69, 71—73, 74, 101—102.*

— 1917, № 63, 11 мая, стр. 2—4. — *82—83, 84.*

— 1917, № 67, 16 мая, стр. 2. — *129—130, 131, 220—221, 280, 300, 315, 317.*

— 1917, № 68, 17 мая, стр. 2, 3. — *132, 133—134, 142—143.*

— 1917, № 70, 19 мая, стр. 1—4. — *207, 228—231.*

— 1917, № 73, 24 мая, стр. 7. — *259.*

— 1917, № 74, 25 мая, стр. 5. — *243—244, 245—246.*

— 1917, № 75, 26 мая, стр. 5. — *449.*

— 1917, № 76, 27 мая, стр. 5. — *240—241.*

— 1917, № 78, 30 мая, стр. 4. — *271—275.*
— 1917, № 84, 6 июня, стр. 4—10. — *293, 295, 296—298, 331—332, 334, 346—349.*
— 1917, № 85, 7 июня, стр. 11—16. — *352, 353, 355, 357, 400, 434.*
— 1917, № 86, 8 июня, стр. 10. — *359.*
— 1917, № 88, 10 июня, стр. 1—8, 10. — *318, 359, 360, 361, 362, 364, 367, 368, 369, 482, 500.*
— 1917, № 90, 13 июня, стр. 7—8. — *377—379, 400, 427.*
— 1917, № 96, 20 июня, стр. 6—7. — *410, 434, 435.*
— 1917, № 104, 29 июня, стр. 11. — *443—444.*
— 1917, № 109, 5 июля, стр. 1, 3. — *469, 485.*
— 1917, № 110, 6 июля, стр. 3—6. — *472.*

Ильин, И. Из весенних настроений. — «Земля и Воля», Пг., 1917, № 36, 6 мая, стр. 1. — *493.*

Историческое заседание. — «Правда», Пг., 1917, № 80, 26 (13) июня, стр. 1—2. — *368—369, 372, 383, 384—386, 389.*

К армии. [Воззвание Петроградского Совета рабочих и солдатских депутатов]. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 55, 2 мая, стр. 2.— *15—16.*

К выборам в районные думы. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 39, 3 мая, стр. 1. Под общ. загл.: Муниципальное дело в программе с.-р. — *25—26.*

К делу Малиновского. — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 83, 17 июня, стр. 2—3. — *414.*

К народам всего мира. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 15, 15 марта, стр. 1. Подпись: Петроградский Совет рабочих и солдатских депутатов. — *220, 300—301, 303, 308—309, 312, 317, 320—321, 323, 416.*

К населению Петрограда! К рабочим! К солдатам! Ко всем честным гражданам! Клевета должна быть разоблачена! Клеветников под суд! [Листовка]. Б. м., [1917]. 1 стр. Подпись: Центральный Комитет РСДРП. — *480.*

К созданию революционной власти. [Передовая]. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 56, 3 мая, стр. 1. — *19.*

К социалистам всех стран. [Обращение Исполнительного комитета Петроградского Совета рабочих и солдатских депута-

тов]. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 55, 2 мая, стр. 1—2. — *10—14.*

Кадеты и Временное правительство. [Передовая]. — «День», Пг., 1917, № (1652) 91, 22 июня, стр. 1. — *418.*

Карамзин, Н. М. Чувствительный и холодный. Два характера. — *457.*

Ко всем отделам труда при Советах раб. и солд. деп. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 70, 19 мая, стр. 1. Подпись: Отдел труда Петроградского Совета рабочих и солдатских депутатов. — *207, 228.*

Ко всем трудящимся, ко всем рабочим и солдатам Петрограда. [Постановление ЦК РСДРП(б) об отмене демонстрации]. — «Правда», Пг., 1917, № 78, 23 (10) июня, стр. 1. — *360, 368, 482—483, 500.*

[*Козловский, М. Ю.*] *Письмо т. Козловского.* — «Листок «Правды»», Пг., 1917, 19 (6) июля, стр. 2. — *477, 478.*

Крестьянский съезд. — «Речь», Пг., 1917, № 110 (3852), 12 (25) мая, стр. 4. — *116.*

Крестьянский съезд. — «Русская Воля». Вечерний вып., Пг., 1917, № 96, 4 мая, стр. 3. — *39.*

Кризис металлической промышленности. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 104, 29 июня, стр. 11. — *443—444.*

Кронштадт. — «Речь», Пг., 1917, № 122 (3864), 27 мая (9 июня), стр. 2. — *240.*

Кронштадт. От Временного правительства. — «Речь», Пг., 1917, № 122 (3864), 27 мая (9 июня), стр. 5. — *240.*

Крылов, И. А. Кот и Повар. — *139, 236.*

Курляндия и большевики-ленинцы. — «Единство», Пг., 1917, № 42, 18 мая, стр. 1. — *140.*

Л. Г. Дейч на конференции меньшевиков. — «Единство», Пг., 1917, № 34, 9 мая, стр. 2. — *213.*

[*Ленин, В. И.*] *Благодарность.* — «Правда», Пг., 1917, № 74, 19 (6) июня, стр. 3. — *344.*

— *Где власть и где контрреволюция?* — «Листок «Правды»», Пг., 1917, 19 (6) июля, стр. 1—2. — *474, 477—478, 480, 481.*

— *Грозит разруха.* — «Правда», Пг., 1917, № 57, 27 (14) мая, стр. 1. — *118.*

— *К проекту переработки программы. Старый и новый тексты программы — бах:* Ленин, В. И . Старый и новый тексты программы.

— *Как мы доехали.* — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 32, 5 апреля, стр. 2. — *81.*

— *Какие заявления делала наша партия о войне перед революцией.* — «Правда», Пг., 1917, № 56, 26 (13) мая, стр. 1—2. — *112.*

— *Каша в головах.* (Еще об аннексиях). — «Правда», Пг., 1917, № 60,31 (18) мая, стр. 2. — *221.*

— *Крепость цепи определяется крепостью самого слабого звена ее.* — «Правда», Пг., 1917, № 67, 9 июня (27 мая),стр. 1.— *237.*

— *Лублановщина.* — «Правда», Пг., 1917, № 27, 8 апреля, стр. 2. Подпись: Н. Ленин. — *95—96, 140.*

— *Не имея чистого, принципиального оружия, они хватаются за грязное.* — «Правда», Пг., 1917, № 68, 10 июня (28 мая), стр. 3—4. — *237.*

— * *Несколько тезисов. От редакции.* — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 47, 13 октября, стр. 2. — *79—80, 112, 494.*

— *О войне.* [Резолюция, принятая на Седьмой (Апрельской) Всероссийской конференции РСДРП(б). 1917 г.]. — «Солдатская Правда», Пг., 1917, № 13, 16 (3) мая. Приложение к газете «Солдатская Правда», стр. 1—2. — *129.*

— *О пересмотре партийной программы.* [Резолюция, принятая на Седьмой (Апрельской) Всероссийской конференции РСДРП(б). 1917 г.]. — «Солдатская Правда», Пг., 1917, № 13, 16 (3) мая. Приложение к газете «Солдатская Правда», стр. 4. — *495—496.*

— *О предложении Боргбьерга.* [Резолюция, принятая на Седьмой (Апрельской) Всероссийской конференции РСДРП(б). 1917 г.]. — «Правда», Пг., 1917, № 41, 9 мая (26 апреля), стр. 1. Под общ. загл.: Резолюция Всероссийской конференции РСДРП. — *494.*

— *О «самочинном захвате» земли.* (Плохие доводы «соц.-революционеров»). — «Правда», Пг., 1917, № 62, 2 июня (20 мая), стр. 2. Подпись: Н. Ленин. — *195.*

* Јанында улдуз гојулмуш китаб, газет, мәгалә вә сәнәдләрдә В. И. Ленинин гејдләри вардыр, бунлар Сов. ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи Партија Архивиндә сахланылыр.

— *О текущем моменте.* [Резолюция, принятая на Седьмой (Апрельской) Всероссийской конференции РСДРП(б). 1917 г.]. — «Солдатская Правда», Пг., 1917, № 13, 16 (3) мая. Приложение к газете «Солдатская Правда», стр. 3—4. — *106, 119, 351, 356, 495.*

— *Об объединении интернационалистов против мелкобуржуазного оборонческого блока.* [Резолюция, принятая на Седьмой (Апрельской) Всероссийской конференции РСДРП(б). 1917 г.]. — «Правда», Пг., 1917, № 46, 15 (2) мая, стр. 3. Под общ. загл.: Всероссийская конференция РСДРП. — *76, 126, 211, 495.*

[*Ленин, В. И.*] *Об отношении к Временному правительству.* Проект резолюции, принятый единогласно комиссией, выбранной Всероссийской конференцией. — «Правда», Пг., 1917, № 42, 10 мая (27 апреля), стр. 1. — *372, 465, 494.*

— *Один принципиальный вопрос.* («Забытые слова» демократизма). — «Правда», Пг., 1917, № 68, 10 июня (28 мая), стр. 3. — *159.*

— *Постановление заграничной коллегии ЦК РСДРП. 18 (31) марта 1917, г. — бах:* Ленин, В. И. Протокол собрания членов РСДРП, объединенной Центральным Комитетом, от 8 апреля 1917 г.

— *Проект изменений теоретической, политической и некоторых других частей программы, составленный И. Лениным.* — Бу китабда: Материалы по пересмотру партийной программы. Под ред. и с предисл. Н. Ленина. Пг., «Прибой», 1917, стр. 4—8. (РСДРП). — *153.*

— *Проект резолюции об отношении к партиям социалистов-революционеров, социал-демократов (меньшевиков), партии так называемых «нефракционных» социал-демократов и т. п. родственным политическим течениям,* [*внесенный на Петроградской общегородской конференции РСДРП(б).* 1917 г.]. — *76, 211.*

— *Проект резолюции по аграрному вопросу, представленный И. Лениным на Всероссийский Совет крестьянских депутатов от имени социал-демократической фракции.* [Листовка]. Б. м., [1917]. 1 стр. — *186.*

— *Проекты резолюций, предложенные на заседании Петербургского комитета РСДРП(б) 30 мая (12 июня) 1917 г. — 263, 264—265.*

— *Протокол собрания членов РСДРП, объединенной Центральным Комитетом, от 8 апреля 1917 г.* — «Воля Народа», Пг., 1917, № 31, 4 июня, стр. 1—2. Под общ. загл.: Циммервальд — Берлин — Стокгольм — Петроград. — *338, 334.*

— *Разруха и пролетарская борьба с ней.* — «Правда», Пг., 1917, № 73, 17 (4) июня, стр. 1. — *350.*

— *Резолюция.* — «Правда», Пг., 1917, № 73, 17 (4) июня, стр. 1—2. Под общ. загл.: Конференция фабрично-заводских комитетов. — *325, 326.*

— *Резолюция о войне, принятая [на Седьмой (Апрельской) Всероссийской конференции РСДРП(б).* 1917 г.]. — «Правда», Пг., 1917, № 44, 12 мая (29 апреля), стр. 1. — *57—58, 108—109, 315, 463, 495.*

— *Резолюция о Советах рабочих и солдатских депутатов, [принятая на Седьмой (Апрельской) Всероссийской конференции РСДРП(б).* 1917 г.]. — «Правда», Пг., 1917, № 46, 15 (2) мая, стр. 3. — *243, 496.*

— *Резолюция о текущем моменте — бах:* Ленин, В. И. О текущем моменте.

— *Резолюция об отношении к Временному правительству — бах:* Ленин, В. И. Об отношении к Временному правительству.

— *Резолюция об экономических мерах борьбы с разрухой — бах:* Ленин, В. И. Резолюция.

— *Резолюция по аграрному вопросу, [принятая на Седьмой (Апрельской) Всероссийской конференции РСДРП(б).* (1917 г.]. «Солдатская Правда», Пг., 1917, № 13, 16 (3) мая. Приложение к газете «Солдатская Правда», стр. 2. — *146—147, 148, 149—150, 186, 190, 494.*

— *Резолюция по национальному вопросу, [принятая на Седьмой (Апрельской) Всероссийской конференции РСДРП(б).* 1917 г.]. — «Солдатская Правда», Пг., 1917, № 13, 16 (3) мая. Приложение к газете «Солдатская Правда», стр. 3. — *6—7, 494.*

— *Резолюция по поводу предложения Боргбьерга — бах:* Ленин, В. И. О предложении Боргбьерга.

— *Речь по вопросу об органе Петербургского комитета на заседании Петербургского комитета РСДРП(б) 30 мая (12 июня) 1917 г. — 264—265.*

— *Соображения по поводу замечаний секции Всероссийской Апрельской конференции — бах:* Ленин, В. И. Соображения по поводу предыдущих замечаний.

*— *Соображения по поводу предыдущих замечаний.* — Бу китабда: Материалы по пересмотру партийной программы. Под ред. и с предисл. Н. Ленина. Пг., «Прибой», 1917, стр. 11—12. (РСДРП). Подпись: Н. Ленин. — *153.*

*— *Старый и новый тексты программы.* — Там же, стр. 18—32. — *154.*

— *У последней черты.* — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 48, 20 ноября, стр. 2. — *475.*

— *«Фокусы рук» и фокусы политической беспринципности.* — «Правда», Пг., 1917, № 67, 9 июня (27 мая), стр. 2—3. — *237.*

«Листок «Правды»», Пг., 1917, 19 (6) июля, стр. 1—2. — *475, 477—478, 480, 481.*

М. В. Родзянко о Малиновском. — «Русская Воля», Пг., 1917, № 143, 18 июня, стр. 5. — *414.*

М. И. Терещенко о своих задачах. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 62, 10 мая, стр. 3. — *69, 102.*

«Маленькая Газета», Пг. — *390.*

Манифест Базельского международного социалистического конгресса — бах: Завещание 2-го Интернационала.

Маркс, К. Конфиденциальное сообщение. Около 28 марта 1870 г.— *130.*

— *Письмо Ф. Энгельсу.* 2 ноября 1867 г. — *130.*

[*Маслов, С. Л.*] *«Временные правила пользования землей».* — «Известия Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов», Пг., 1917, № 10, 19 мая, стр. 4. Под загл.: Доклад С. Л. Маслова. — *146—150, 197, 198.*

**Материалы по пересмотру партийной программы.* Под ред. и с предисл. Н. Ленина. Пг., «Прибой», 1917. 32 стр. (РСДРП). — *153—154, 161—162.*

Молчание — золото. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 59, 27 мая, стр. 2, в отд.: Печать и жизнь. — *238, 273—275.*

Мстиславский, С. Д. Заметки. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 44, 9 мая, стр. 1. — *232.*

Муниципальная платформа РСДРП. — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 39, 25 апреля, стр. 2; № 40, 26 апреля, стр. 2; № 41, 27 апреля, стр. 2. — *25—26.*

На краю гибели. — «Речь», Пг., 1917, № 107 (3849), 9 (22) мая, стр. 2. — *67.*

«Наша Заря», Пг. — *79.*

Не слушайте провокационных призывов! [Резолюция, принятая на Первом Всероссийском съезде Советов рабочих и солдатских депутатов]. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 88, 10 июня, стр. 10.— *360, 361, 362, 364, 367, 368, 590.*

«Новая Жизнь», Пг. — *76, 326, 350, 496.*

— 1917, № 17, 7 (20) мая, стр. 3. — *57, 58—60, 62—63.*

— 1917, № 24, 16 (29) мая, стр. 1. — *122.*

— 1917, № 30, 24 мая (6 июня), стр. 1. — *225—226.*

— 1917, № 36, 31 мая (13 июня), стр. 3. — *267—268, 276—278.*

— 1917, № 40, 4 (17) июня, стр. 1. — *301.*

— 1917, № 41, 6 (19) июня, стр. 1. — *350.*

— 1917, № 49, 15 (28) июня, стр. 1. — *388.*

— 1917, № 50, 16 (29) июня, стр. 4. — *396.*

— 1917, № 60, 28 июня (11 июля), стр. 1. — *438—439.*

— 1917, № 61, 29 июня (12 июля), стр. 1. — *444—445.*

«Новое Время». Пг. — *64, 232, 235, 261, 345, 390.*

— 1917, № 14787, 27 мая (9 июня), стр. 5. — *235.*

Нота Временного правительства. 18 апреля 1917 г. — «Речь», Пг., 1917, № 91 (3833), 20 апреля (3 мая), стр. 4, в отд.: Последние известия. — *1, 64, 69, 101—102.*

Ноты французского и английского правительств. — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 67, 28 мая, стр. 2. — *255—256.*

Ночное заседание трех высших коллегий. — «Биржевые Ведомости». Вечерний вып., Пг., 1917, № 16195, 21 апреля (4 мая), стр. 2—3. Подпись: А. Гессен. — *346.*

О борьбе с хозяйственной разрухой. (Резолюция Экономического отдела Исполнительного комитета Совета рабочих и солдатских депутатов). — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 63, 11 мая, стр. 3 — 4. — *82—83, 84.*

О демонстрации. [Постановление об окончании демонстрации и о возобновлении работ]. — «Правда», Пг., 1917, № 99, 18 (5) июля, стр. 4. — *476, 481.*

О единстве и разъединенности. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 48, 13 мая, стр. 2, в отд.: Печать и жизнь. — *232—233, 342.*

Обращение Исполнительного комитета Петроградского Совета рабочих и солдатских депутатов к социалистам всех стран—бах: К социалистам всех стран.

Обращение министра труда ко всем рабочим России. — «Речь», Пг., 1917, № 149 (3891), 28 июня (11 июля), стр. 3. — *437—438.*

Объединенное заседание Центр. Исп. Ком. С. р. и с. д. и Исп. ком. кр. деп. 4 июля. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 110, 6 июля, стр. 3—6. — *472.*

[*Объявление об образовании Центрального комитета по восстановлению и поддержанию нормального хода работ в промышленных предприятиях*]. — «Вечернее Время», Пг., 1917, № 1813, 5 (18) мая, стр. 1. — *41—43.*

[*Объявление об образовании Центрального комитета по восстановлению и поддержанию нормального хода работ в промышленных предприятиях*]. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 41, 5 мая, стр. 1. — *41—43.*

[*Объявление об образовании Центрального комитета по восстановлению и поддержанию нормального хода работ в промышленных предприятиях*]. — «Речь», Пг., 1917, № 104 (3846), 5 (18) мая, стр. 1. — *41—43.*

От временного правительства. — «Известия Петроградского Совета Рбочих и Солдатских Депутатов». 1917, № 88, 10 июня, стр. 10. — *364, 500.*

Отложение Украины. [Передовая]. — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 81, 15 июня, стр. 1—2. — *392—394.*

Отмена распоряжений о приостановлении земельных сделок. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 75, 26 мая, стр. 5. Под общ. загл.: Во Временном правительстве. — *449.*

Перевод ноты английского посла на имя министра иностранных дел. Петроград, 11 (24) мая 1917 г. — «Речь», Пг., 1917, № 123 (3865), 28 мая (10 июня), стр. 4. — *255.*

Перевыборы Совета рабочих и солдатских депутатов. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 68, 17 мая, стр. 2. — *133—134.*

Петроград, 31 марта. [Передовая]. — «Речь», Пг., 1917, № 76 (3818), 31 марта (13 апреля), стр. 1. — *95, 99—100.*

Петроград, 5 мая. [Передовая]. — «Речь», Пг., 1917, № 104 (3846), 5 (18) мая, стр. 2. — *36.*

Петроград, 9 мая, [Передовая]. — «Речь, Пг., 1917, № 107 (3849), 9 (22) мая, стр. 2. — *61 — 62.*

Петроград, 14 мая. [Передовая]. — «Речь», Пг., 1917, № 112 (3854), 14 (27) мая, стр. 2. — *122.*

Петроград, 17 мая. [Передовая]. — «Финансовая Газета», Пг., 1917, № 468, 17 мая, стр. 2. — *135—137.*

Петроград, 25 мая (7 июня). Три ответа. [Передовая]. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 57, 25 мая, стр. 1. — *232, 233, 279 — 281.*

Петроград, 28 мая (10 июня). Ультиматум. [Передовая]. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 60, 28 мая, стр. 1. — *256.*

Петроград, 1 июня. [Передовая]. — «Речь», Пг., 1917, № 126 (3868), 1 (14) июня, стр. 1. — *288—290.*

Петроград, 1 (14 июня). «Самоопределение» Греции. [Передовая]. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 63, 1 июня, стр. 1. — *289, 304.*

Петроград, 3 июня. [Передовая]. — «Речь», Пг., 1917, № 128 (3870), 3 (16) июня, стр. 2. — *329, 330.*

Петроград, 14 июня. [Передовая]. — «Речь», Пг., 1917, № 137 (3879), 14 (27) июня, стр. 1. — *381.*

Петроград, 18 июня. [Передовая]. — «Речь», Пг., 1917, № 141 (3883), 18 июня (1 июля), стр. 1. — *418—419.*

Петроград, 6 (19) июля. Момент обязывает. [Передовая]. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 93, 6 июля, стр. 1. — *482, 483—485.*

Планы коалиционного министерства. — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 17, 7 (20) мая, стр. 3. — *57, 58—59, 62.*

Платформа меньшевиков — бах: Муниципальная платформа РСДРП.

Платформа народников — бах: К выборам в районные думы.

Плеханов, Г. В. Две недели на размышление. — «Единство», Пг., 1917, № 83, 7 июля, стр. 1. — стр. *484.*

Подавайте список партии народной свободы! [Обращение от редакции]. — «Новое Время», Пг., 1917, № 14787, 27 мая (9 июня), стр. 5. — *235.*

Положение в Интернационале и задачи РСДРП. [Резолюция, принятая на Седьмой (Апрельской) Всероссийской конференции РСДРП(б). 1917 г.]. — «Правда», Пг., 1917, № 46, 15 (2) мая, стр. 3. Под общ. загл.: Всероссийская конференция РСДРП. — *74.*

[*Положение Исполнительного комитета Петроградского Совета рабочих и солдатских депутатов об организации комиссии по созыву Международной конференции*]. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 62, 10 мая, стр. 5. Под общ. загл.: В международном отделе. — *74.*

Положение Московского промышленного района. (От собств. петроградск. корресп.). — «Известия Московского Совета рабочих депутатов», 1917, № 98, 29 июня (12 июля), стр. 3.— *444.*

Последние известия. — «Речь», Пг., 1917, № 106 (3848), 7 (20) мая, стр. 3. — *67, 284.*

Постановление Всероссийского Совета крестьянских депутатов о будущем политическом устройстве России, единогласно принятое в вечернем заседании 26-го мая. [1917 г.]. — «Известия Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов», Пг., 1917, № 17, 28 мая, стр. 2. Под общ. загл.: Всероссийский Совет крестьянских депутатов. — *300.*

Постановление по аграрному вопросу. (25 мая 1917 г.). — «Известия Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов», Пг., 1917, № 15, 26 мая, стр. 7. — *449, 450.*

**Постановления съезда* [*крестьян Пензенской губернии*] *по вопросу о временных мерах к разрешению земельного вопроса.* [Листовка]. Пенза, типолит. Малкина, [апрель 1917]. 2 стр. Подпись: Президиум Крестьянского съезда. — *199.*

«Правда», Пг. — *9, 57—58, 66, 77, 95, 103, 116, 126, 129, 141, 154, 186, 187, 263, 284, 344, 465, 467, 469, 470, 478.*

— 1917, № 8, 14 марта, стр. 3; № 9, 15 марта, стр. 3. — *112.*

— 1917, № 27, 8 апреля, стр. 2. — *95—96, 140.*

— 1917, № 33, 15 апреля, стр. 2. — *19—20.*

— 1917, № 41, 9 мая (26 апреля), стр. 1. — *494.*

— 1917, № 42, 10 мая (27 апреля), стр. 1. — *372, 465, 494.*

— 1917, № 44, 12 мая (29 апреля), стр. 1. — *57—58, 107, 315, 463, 494.*

— 1917, № 46, 15 (2) мая, стр. 3. — *74, 76, 126, 211, 243, 495.*

— 1917, № 56, 26 (13) мая, стр. 1—2. — *112, 117.*

— 1917, № 57, 27 (14) мая, стр. 1. — *116, 118.*

— 1917, № 60, 31 (18) мая, стр. 2. — *221.*

— 1917, № 62, 2 июня (20 мая), стр. 2. — *196.*

— 1917, № 67, 9 июня (27 мая), стр. 1, 2—3. — *237.*

— 1917, № 68, 10 июня (28 мая), стр. 1, 3—4. — *159, 237, 324.*
— 1917, № 73, 17 (4) июня, стр. 1—2, 3. — *325, 326, 350, 414.*
— 1917, № 74, 19 (6) июня, стр. 3. — *344.*
— 1917, № 75, 20 (7) июня, стр. 2. — *304, 306, 335.*
— 1917, № 78, 23 (10) июня, стр. 1. — *360, 368, 482, 500.*
— 1917, № 80, 26 (13) июня, стр. 1—2. — *368—370, 372, 377, 379, 383, 384—386, 389.*
— 1917, № 99, 18 (5) июля, стр. 4. — *476, 481.*

Предложение тов. Смилги — бах: В Главном земельном комитете.

Представители финляндского сейма в Петрограде. — «Биржевые Ведомости». Утренний вып., Пг., 1917, № 16206, 28 апреля (11 мая), стр. 4. — *7.*

Призыв к спокойствию. — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 80, 14 июня, стр. 2. — *383—387.*

Программа и организационный устав партии социалистов-революционеров, утвержденные на первом партийном съезде. Изд. Центрального комитета п. с.-р. Б. м., тип. партии соц.-рев., 1906, 32 стр. (Партия социалистов-революционеров). — *416—417.*

**Программа Российской социал-демократической рабочей партии.* — Бу китабда: Программа и устав Российской с.-д. рабочей партии, принятые на 2-м съезде партии 1903 г. с поправками, принятыми на Объединительном съезде в Стокгольме 1906 г. Пг., «Прибой», б. г., стр. 3—13. (РСДРП). — *4—5, 80, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164—168, 169, 170—172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 186, 187, 311—312, 416, 422.*

Проект декларации Временного правительства. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 59, 6 мая, стр. 1—2. Под общ. загл.: В каких условиях наши товарищи вступили в правительство. — *39.*

Проект изменения тех пунктов программы, которые относятся к народному образованию. — Бу китабда: Материалы по пересмотру партийной программы. Под ред. и с предисл. В. Ленина. Пг., «Прибой», 1917, стр. 16—18. (РСДРП). — *153.*

Проект изменения экономической программы-минимум. — Там же, стр. 13—16. — *153.*

«Просвещение», Пг. — *127.*

Противники нового правительства. [Передовая]. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 60, 7 мая, стр. 1. — *66, 107—198.*

«Рабочая Газета», Пг. — *142, 214, 237, 247, 255, 326, 350, 356, 388, 413, 427, 446, 448.*

— 1917, № 35, 20 апреля, стр. 1. — *233.*
— 1917, № 39, 25 апреля, стр. 2; № 40, 26 апреля, стр. 2; № 41, 27 апреля, стр. 2. — *25—26.*
— 1917, № 42, 28 апреля, стр. 2. — *4, 5—6.*
— 1917, № 56, 14 мая, стр. 1—2. *259—261, 296, 348, 354.*
— 1917, № 57, 16 мая, стр. 1—2. — *233.*
— 1917, № 63, 24 мая, стр. 2. — *237, 238.*
— 1917, № 66, 27 мая, стр. 2. — *247.*
— 1917, № 67, 28 мая, стр. 2. — *255—256.*
— 1917, № 80, 14 июня, стр. 2. — *383—387.*
— 1917, № 81, 15 июня, стр. 1—2. — *392—394.*
— 1917, № 82, 16 июня, стр. 1—2. — *389—390.*
— 1917, № 83, 17 июня, стр. 2—3. — *414.*
— 1917, № 93, 29 июня, стр. 1—3. — *446—447, 453—454.*

Разоблаченные лжецы. — «Правда», Пг., 1917, № 57, 27 (14) мая, стр. 1. — *116.*

Расследование по делу Малиновского. (От министра юстиции). — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 50, 16 (29) июня, стр. 4. — *396.*

Расформирование 4-х полков. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 76, 27 мая, стр. 5. Под общ. загл.: Во Временном правительстве. — *240—241.*

Расформирование 4-х полков. — «Речь», Пг., 1917, № 122 (3864), 27 мая (9 июня), стр. 5. — *240.*

Резолюции Всероссийской конференции Российской социал-демократической рабочей партии, состоявшейся 24—29 апреля 1917 года. — «Солдатская Правда», Пг., 1917, № 13, 16 (3) мая. Приложение к газете «Солдатская Правда», стр. 1—4. —*53, 150, 286, 297, 494.*

[*Резолюция Первого Всероссийского съезда Советов рабочих и солдатских депутатов о запрещении демонстраций на три дня*]. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 88, 10 июня, стр. 10. Под загл.: Всероссийский съезд Советов рабочих и солдатских депутатов постановил. — *360, 366, 367, 368, 482, 500.*

[*Резолюция Первого Всероссийского съезда Советов рабочих и солдатских депутатов о событиях 9 и 10 июня 1917 г.*]. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 90, 13 июня, стр. 7 — 8. Под общ. загл.: События 9 и 10 июня. — *377—379, 400, 427.*

Резолюция Главного земельного комитета — бах: Декларация Главного земельного комитета.

[*Резолюция Исполнительного комитета Петроградского Совета рабочих и солдатских депутатов о мероприятиях по ликвидации создавшегося конфликта в Донецком бассейне*]. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 68, 17 мая, стр. 3. Под общ. загл.: В Исполнительном комитете. — *142—143.*

[*Резолюция Всероссийского Совета крестьянских депутатов о войне*]. — «Известия Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов», Пг., 1917, № 8, 17 мая, стр. 3. Под общ. загл.: Всероссийский Совет крестьянских депутатов. — *220, 221.*

Резолюция [*о наступлении, принятая на совещании членов Государственной думы.* 3 (16) июня 1917 г.]. — «Речь», Пг., 1917, № 129 (3871), 4 (17) июня, стр. 4—5. Под общ. загл.: Совещание членов Государственной думы. — *331—332.*

[*Резолюция об отношении Кронштадта к Временному правительству*]. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 74, 25 мая, стр. 5, в ст.: Ликвидация кронштадтских событий. — *243—245, 246.*

Резолюция [*по аграрному вопросу, принятая частным совещанием членов Гос. думы*]. — «Речь», Пг., 1917, № 118 (3860), 21 мая (3 июня), стр. 5. Под общ. загл.: Совещание членов Гос. думы. — *188.*

Резолюция солдатской секции Сов. р. и с. деп. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 88, 10 июня, стр. 10. — *500.*

Резолюция съезда делегатов с фронта от 13 мая — бах: Разоблачепные лжецы.

[*Резолюция экономического отдела Исполнительного комитета Петроградского Совета рабочих и солдатских депутатов о мерах борьбы с разрухой*]. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 68, 17 мая, стр. 3. Под общ. загл.: В Исполнительном комитете. — *132, 142.*

«Речь», Пг. — *19, 36, 62, 63, 67, 95—96, 105, 107, 116, 140, 142, 238, 240, 246, 261, 326, 329, 427, 460.*

— 1917, № 76 (3818), 31 марта (13 апреля), стр. 1. — *95, 99—100.*

— 1917, № 91 (3833), 20 апреля (3 мая), стр. 4. — *1, 64, 69, 102.*

— 1917, № 93 (3835), 22 апреля (5 мая), стр. 4. — *1.*

— 1917, № 100 (3842), 30 апреля (13 мая), стр. 5. — *9.*

— 1917, № 104 (3846), 5 (18) мая, стр. 1, 2, 3—4. — *36—38, 41—43.*

— 1917, № 105 (3847), 6 (19) мая, стр. 4. — *84—85, 98, 491—492.*

— 1917, № 106 (3848), 7 (20) мая, стр. 3. — *67, 284.*

— 1917, № 107 (3849), 9 (22) мая, стр. 2. — *61—63, 67.*

— 1917, № 110 (3852), 12 (25) мая, стр. 4. — *116.*

— 1917, № 112 (3854), 14 (27) мая, стр. 2, 5. — *105, 106, 116, 117, 118—119, 121, 122, 348, 352, 400, 434, 435.*

— 1917, № 117 (3859), 20 мая (2 июня), стр. 3. — *186—187, 189, 191, 197.*

— 1917, № 118 (3860), 21 мая (3 июня), стр. 5. — *188, 501.*

— 1917, № 122 (3864), 27 мая (9 июня), стр. 2, 4, 5. —*240, 241.*

— 1917, № 123 (3865), 28 мая (10 июня), стр. 4. — *255.*

— 1917, № 126 (3868), 1 (14) июня, стр. 1, 3. — *282, 283, 288—289, 318—319.*

«Речь», Пг., 1917, № 128 (3870), 3 (16) июня, стр. 2. — *329, 330.*

— 1917, № 129 (3871), 4 (17) июня, стр. 3—5. — *331—332, 334, 335—336, 347—348, 356.*

— 1917, № 137 (3879), 14 (27) июня, стр. 1, 3. — *380—381.*

— 1917, № 141 (3883), 18 июня (1 июля), стр. 1. — *418—419.*

— 1917, № 149 (3891), 28 июня (11 июля), стр. 3. — *437—438.*

— 1917, № 150 (3892), 29 июня (12 июля), стр. 4. — *449—450.*

Ростов, Н. Два полюса. — *«Рабочая Газета»*, Пг., 1917, № 93, 29 июня, стр. 1—2. — *453—454.*

Руки прочь! — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 66, 27 мая, стр. 2. — *247.*

«Русская Воля», Пг. — *39, 140, 232, 238, 261, 390.*

— Вечерний вып., Пг., 1917, № 96, 4 мая, стр. 3. — *39.*

— 1917, № 143, 18 июня, стр. 5. — *414.*

«Русская Газета», Спб. — *252.*

Салтыков-Щедрин, М. Е. Благонамеренные речи. — 238.

Сандомирский, А. Борьба за организацию промышленности. (Из Донецкого бассейна). — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 61, 29 июня (12 июля), стр. 1. — *444—445.*

Сердитая критика. — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 41, 6 (19) июня, стр. 1. — *350.*

Следствие по делу Малиновского. — «Правда», Пг., 1917, № 73, 17 (4) июня, стр. 3. — *414.*

Совещание членов Гос. думы. — «Речь», Пг., 1917, № 118 (3860), 21 мая (3 июня), стр. 5. — *501.*

Совещание членов Государственной думы. — «Речь», Пг., 1917, № 129 (3871), 4 (17) июня, стр. 3—5. Подпись: Як. Лив—ъ.— *334, 335—336, 347—348, 356.*

«Солдатская Правда», Пг., 1917, № 13, 16 (3) мая. Приложение к газете «Солдатская Правда», стр. 1—4. — *6—7, 53, 106, 119, 129, 146—147, 148, 149, 186, 190, 286, 297, 351, 356, 494, 495.*

Сообщение Временного правительства. — «Речь», Пг., 1917, № 93 (3835), 22 апреля (5 мая), стр. 4. Под общ. загл.: Отголоски ноты Временного правительства. — *1.*

[*Сообщение о предполагаемом выступлении В. И. Ленина перед делегатами с фронта*]. — «Биржевые Ведомости». Утренний вып., Пг., 1917, № 16210, 30 апреля (13 мая), стр. 6. Под общ. загл.: Выступления А. И. Гучкова, А. Ф. Керенского и И. Г. Церетели на съезде фронтовых делегатов. Подпись: А. Гессен. — *9.*

[*Сообщение о предполагаемом выступлении В. И. Ленина перед делегатами с фронта*]. — «Речь», Пг., 1917, № 100 (3842), 30 апреля (13 мая), стр. 5. Под общ. загл.: Съезд делегатов с фронта. — *9.*

[*Сообщение Петроградского телеграфного агентства об украинском съезде*]. — «Речь», Пг., 1917, № 126 (3868), 1 (14) июня, стр. 3. Под общ. загл.: Украинский съезд. — *282, 283, 318.*

Сообщение французского посольства в Петрограде. — «Речь», Пг., 1917, № 123 (3865), 28 мая (10 июня), стр. 4. — *255.*

«Социал-Демократ», [Вильно—Спб.] — Париж — Женева. — *79.*

*— Женева, 1915, № 47, 13 октября, стр. 2. — *79—80, 112, 493.*

— 1915, № 48, 20 ноября, стр. 2. — *478.*

«Социал-Демократ», М., 1917, № 59, 1 июня (19 мая), стр. 3. — *324.*

Списки кандидатов, рекомендованных в гласные районных дум.— «Ведомости Общественного Градоначальства», Пг., 1917, № 56 (101), 17 мая. Бесплатное прил. к газ. «Ведом. Обществ. Градон.», № 56 (101), стр. 1—12. На прил. ошибочно указано: № 57 (101). — *210—211, 214, 215.*

Споры о «мире без аннексий». — «Дело Народа», Пг., 1917, № 51, 17 мая, стр. 1. — *131, 221.*

Старая погудка. — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 35, 20 апреля, стр. 1. — *233.*

Статистика землевладения 1905 г. Свод данных по 50-ти губерниям Европейской России. Спб., тип. Мникова, 1907. 199 стр.; стр. табл. (Центр. стат. ком. М-ва внутр. дел). — *191, 192, 194—195, 201, 206.*

Страна в опасности. — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 56, 14 мая, стр. 1—2. — *259—261, 296, 348, 353.*

Странная осведомленность. — «Речь», Пг., 1917, № 112 (3854), 14 (27) мая, стр. 2. — *116, 117.*

Стрельба на Невском. — «Биржевые Ведомости». Вечерний вып., Пг., 1917, № 16317, 4 (17) июля, стр. 2—3. — *470.*

Стрельба на Невском. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 109, 5 июля, стр. 3. — *485.*

Товарищи рабочие и солдаты Петрограда! [Воззвание о мирной и организованной демонстрации. 4 (17) июля 1917 г. Листовка. Б. м., 1917]. 1 стр. Подписи: ЦК РСДРП, Петербургский комитет РСДРП, Межрайонный комитет РСДРП, Военная организация при ЦК РСДРП, Комиссия рабочей секции Совета рабочих и солдатских депутатов. — *481.*

[*Товарищи рабочие и солдаты Петрограда!* Воззвание о мирной и организованной демонстрации. 4 (17) июля 1917 г.]. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 92, 5 июля, стр. 1. Под общ. загл.: Документы. — *481.*

Товарищи рабочие и солдаты. [Обращение Исполнительных комитетов Всероссийского Совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов по поводу демонстрации 3 и 4 июля]. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 109, 5 июля, стр. 1. — *469.*

Украинская автономия. — «Речь», Пг., 1917, № 137 (3879), 14 (27) июня, стр. 3. — *380—382.*

Урок русской демократии демократии финской. — «Биржевые Ведомости». Вечерний вып., Пг., 1917, № 16207, 28 апреля (11 мая), стр. 4. — *7.*

«Финансовая Газета», Пг., 1917, № 468, 17 мая, стр. 2. — *135—137.*

Частное совещание членов Гос. думы. — «Речь», Пг., 1917, № 104 (3846), 5 (18) мая, стр. 3—4. — *36—38, 105, 123—124.*

Частное совещание членов Гос. думы. — «Речь», Пг., 1917, № 150 (3892), 29 июня (12 июля), стр. 4. — *449—450.*

Чего хочет новое Временное правительство. 3. Борьба с хозяйственной разрухой. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 63, 11 мая, стр. 2—3. — *82—84.*

Череванин, Н. Борьба за мир и оборона. — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 57, 16 мая, стр. 1—2. — *233.*

Чернов, В. М. Ложный вывод из правильной предпосылки. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 75, 15 июня, стр. 1. — *388, 391—393.*

[*Шингарев, А. И. Телеграмма раненбургскому уездному комиссару о решении земельного вопроса*]. — «Правда», Пг., 1917, № 33, 15 апреля, стр. 2, в ст.: [Ленин, В. И.] «Добровольное соглашение» между помещиками и крестьянами. — *19—22.*

— [*Телеграмма раненбургскому уездному комиссару о решении земельного вопроса*]. — «День», Пг., 1917, № (1604) 33, 14 апреля, стр. 2, в ст.: Пономарев, К. Самовольные «разделы». — *19—22, 188, 190, 191, 194—195, 196, 197, 198.*

Энгельс, Ф. К критике проекта социал-демократической программы 1891 г. Конец июня 1891 г. — *159, 244—246.*

— *Письмо Ф. А. Зорге.* 29 ноября 1886 г. — *296.*

— *Письмо Ф. Келли-Вишневецкой.* 27 января 1887 г. — *296.*

— *Пражское восстание.* 17 июня 1848 г. — *130.*

Abgeordnetenhaus. 27. Sitzung. 16. März.—«Vorwärts», Berlin, 1916, Nr. 76, 17. März, Beilage zu Nr. 76 des «Vorwärts», S. 2.—*302—303.*

*«*Appeal to Reason*», Girard, 1915, No. 1,032, September 11, p. 1.—*112—113.*

Clausewitz, K. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 1, T. 1. Vom Kriege. Berlin. Dümmler, 1832. XXVIII, 371 S.—*87—89, 91.*

**Debs, E. When I shall Fight.*—«Appeal to Reason», Girard, 1915, No. 1,032, September 11, p. 1.—*112—113.*

«*L'Humanite*», Paris.—*93.*

Manifest der Internationale zur gegenwärtigen Lage, [*angenommen auf dem Außerordentlichen Internationalen Sozialistenkongreß zu Basel*].—In: Außerordentlicher Internationaler Sozialistenkongreß zu Basel. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1912, S. 23—27.—*316.*

Programm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands beschlossen auf dem Parteitag zu Erfurt 1891.—In: Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Erfurt vom 14. bis 20. Oktober 1891. Berlin, «Vorwärts», 1891, S. 3—6.—*244.*

«*Vorwärts*», Berlin.—*265, 329, 372.*

--1916, Nr. 76, 17. März. Beilage zu Nr. 76 de s «Vorwärts» S.2.—*302—303.*

АДЛАР КӨСТӘРИЧИСИ

А

Авилов, Б. В. (1874—1938)—сосиал-демократ, журналист вә статистикачы. РСДФП III гурултајына Харковун «Вперјод» болшевик групундан нүмајәндә иди, гурултајда меншевикләр барәсиндә барышдырычылыг мөвгеји тутмушду. 1905-чи илдә Харковда силаһлы үсјанын фәал иштиракчысы олмушдур. 1917-чи илдә партијадан чыхмыш, «Новая Жизнь» јарыменшевик гәзетиндә әмәкдашлыг етмиш, сонра с.-д. бејнәлмиләлчиләр тәшкилатына дахил олмушдур. 1918-чи илдән е'тибарән сијаси фәалијјәтдән узаглашмышдыр. 1928-чи иләдәк ССРИ Мәркәзи Статистика Идарәсиндә, 1929-чу илдән РСФСР Дөвләт План Комиссијасында, сонралар исә ХЈК-дә ишләмишдир.—*229, 267—268, 276—278, 325—328, 438.*

Авксентјев, Н. Д. (1878—1943)—есерләр партијасының лидерләриндән бири, һәмин партија МК-сының үзвү. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә гаты сосиал-шовинист; мүдафиәчиләрин «За рубежом», «Новости», «Призыв» нәшрләриндә әмәкдашлыг едирди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Үмумрусија кәндли депутатлары Совети Иҹраијјә Комитәсинин сәдри; Керенскинин икинчи коалисијалы Мүвәггәти һөкүмәтиндә дахили ишләр назири, сонралар әксингилаби «Русија республикасы мүвәггәти шурасы»нын (Парламентгабағыны) сәдри. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра әксингилаби гијамларын тәшкилатчыларындан бири. 1918-чи илдә «Уфа директоријасы» дејилән директоријанын сәдри; сонра харичә мүһаҹирәтә кетмиш, Совет һакимијјәтинә гаршы орада фәал мүбаризә апармагда давам етмишдир.—*445.*

Адлер (Adler), *Фридрих* (1879—1960)—Австрија сосиал-демократы, ингилаби марксизмдән, пролетариатын сиифи мүбаризәсиндән имтина едилмәсини марксист ибарәләрлә пәрдәләјән «Австрија марксизми» дејилән марксизмин нәзәриҹәчиләриндән бири. 1910—1911-чи илләрдә Исвечрә сосиал-демократ

партијасынын органы «Volksrecht» («Халг һүгугу») гәзетинин редактору, сонра исә Австрија сосиал-демократ партијасынын катиби олмушдур. 1916-чы ил октјабрын 21-дә терроручулуг һәрәкәти етмиш—Австријанын баш назири граф Штүргкү күлләләмишдир. Адлер сентрист (II 1/2) Интернасионалын (1921—1923) тәшкилатчыларындан сырасында иди, сонра исә Сосиалист фәһлә интернасионалынын лидерләриндән бири олмушдур.—*109, 371—372.*

Азеф, Ј. Ф. (1869—1918)—есерләр партијасынын тәшкилатчыларындан вә онун «мүбаризә тәшкилаты»нын рәһбәрләриндән бири; 1892-чи илдән полис департаментинин кизли агенти. Есер рәһбәрләринин е'тимадыны газанмаг үчүн бир нечә террор әмәлијјаты һазырламыш вә кечирмишди. Ејни заманда есерләр партијасынын вә онун «дөјүш тәшкилаты»нын үзвләрини дөфәләрлә полисин әлинә вермишди. 1906-чы илдә дахили ишләр назири Дурновоја, 1907-чи илдә исә II Николаја едилән гәсдин гаршысыны алмышды. 1908-чи илдә Азеф ифша едилмишди.—*248, 396.*

Александр I (Романов) (1777—1825)—рус императору (1801—1825).—*5, 6.*

Александр III (Романов) (1845—1894)—рус императору (1881—1894)—*23.*

Алексински, Г. А. (1879-чу илдә анадан олмушдур)—өз сијасп фәалијјәтинин әввәлиндә сосиал-демократ иди. Биринчи рус ингилабы дөврүндә болшевикләрә гошулмушду. Иртича илләриндә отзовист, «Вперјод» антипартија групунун тәшкилатчыларындан бири иди. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист, бир сыра буржуа гәзетләринин әмәкдашы. 1917-чи илдә Плехановун «Јединство» групуна дахил олмушдур. Әксингилаби мөвге тутмушду. 1917-чи илин ијулунда һәрби-әксәшфијјатла бирликдә сахта сөнәдләр дүзәлдиб, В. И. Ленинә вә болшевикләрә бөһтан атмышды. 1918-чи илин апрелиндә харичә гачмышды. Мүһачирәтдә ифрат иртича чәбһәсинә гошулмушду.—*459—460, 464, 465, 467, 488.*

Б

Базаров, В. (Руднев В. А.)* (1874—1939)—философ вә игтисадчы. 1896-чы илдән сосиал-демократ һәрәкатында иштирак етмишдир. 1905—1907-чи илләрдә Базаров бир сыра болшевик нәшрләриндә иштирак етмишдир. Иртича дөврүндә болшевизм-

* Мө'тәризәдә курсивлә һәгиги фамилијалар көстәрилир.

дән узаглашмыш, «аллаһгуручулуг» вә емпириокритисизм тәблиғ етмиш, марксизмин мухисчиләсинә тәфтишинин әсас нүмајәндәләриндән бири олмушдур. 1917-чи илдә бејнәлмиләлчименшевик, «Новая Жизнь» јарыменшевик газетинин редакторларындан бири иди; Октјабр сосиалист ингилабынын әлејһинә чыхырды. 1921-чи илдән Дөвләт План Комиссијасында ишләмишдир; өмрүнүн сон илләриндә бәдии вә фәлсәфи әдәбијјат тәрчүмәси илә мәшғул олурду.—*225, 229—230, 301, 325—326.*

Бебел (Bebel), *Август* (1840—1913)—алман сосиал-демократијасынын вә бејнәлхалг фәһлә һәрәкатынын ән көркәмли хадимләриндән бири. Сијаси фәалијјәтә 60-чы илләрин биринчи јарысында башламышды; I Интернационалын үзвү иди. 1869-чу илдә В. Либкнехт илә бирликдә Алман сосиал-демократ фәһлә партијасынын («ејзенахлылар») әсасыны гојмушду; дәфәләрлә рејхстага депутат сечилмишди. 90-чы илләрдә вә 900-чү илләрин әввәлләриндә алман сосиал-демократијасы сыраларында реформизмин вә тәфтишчилијин әлејһинә чыхыш едирди. В. И. Ленин онун бернштејнчилик әлејһинә нитгләрини, «марксист бахышларыны мүдафиә етмәк вә фәһлә партијасынын һәгиги сосиалист характери уғрунда мүбаризә апармаг ишиндә нүмунә» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 23-чү чилд, сәһ. 405) һесаб едирди. —*112.*

Бедный, Демјан (Придворов, Ј. А., Мужик вредны) (1883—1945)—көркәмли совет шаири, 1912-чи илдән болшевикләр партијасынын үзвү. 1911-чи илдән «Звезда» вә «Правда» болшевик газетләриндә әмәкдашлыг етмишдир. Онун ше'рләри вә тәмсилләри капитализм гурулушуна вә онун мүдафиәчиләринә гаршы синфи мүбаризә руһу илә ашыланмышдыр. Харичи һәрби мүдахилә вә вәтәндаш мүһарибәси илләриндә чәбһәләрдә тәшвигатчы шаир кими чыхыш едирди. Беднынын поемаларында, тәмсилләриндә, маһныларында вә памфлетләриндә сосиализм гуручулуғу илләриндә совет адамларынын һәјаты әкс олунмушдур. Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә «Правда»нын сәһифәләриндә совет вәтәнпәрвәрлији һаггында ше'рләрлә чыхыш едирди.—*132.*

Бетман-Һолвег (Bethmann Hollweg) *Теобалд* (1856—1921)—иртичачы алман дөвләт хадими. 1905—1907-чи илләрдә Пруссија дахили ишләр назири, 1907—1909-чу илләрдә империја дахили ишләр назири вә рејхканслерин мүавини. 1909—1917-чи илләрдә Алманијанын рејхканслери. Фәһлә һәрәкатыны јатырмаг сијасәти јеридирди, биринчи дүнја мүһарибәси төрәдилмәсиндә фәал рол ојнамышдыр. 1917-чи илин ијулунда исте'фаја чыхмыш вә сијаси фәалијјәтдән узаглашмышдыр.—*10.*

Бинтшок, Г. О.—көркәмли меншевик, «Интернационал» меншевик газетинин әмәкдашы, сосиалист ингилабынын әлејһинә чыхырды, Совет һакимијјәтинин дүшмәни иди. Әксингилаби

фәалиjjәти үстүндә ССРИ вәтәндашлыгындан мәһрум едилмишдир.—*496.*

Биссолати (Bissolati), *Леонида* (1857 — 1920) — Италија сосиалист партијасынын баниләриндән вә онун ифрат сағ реформист ганадынын лидерләриндән бири. 1896—1904 вә 1908—1910-чу илләрдә сосиалист партијасынын мәркәзи органы, «Avanti!» («Ирәли!») гәзетинин редактору олмушдур. 1897-чи илдән парламент үзвү. 1912-чи илдә Италија сосиалист партијасындан чыхарылмыш вә «сосиал-реформист партијасы» дејилән партијаның баниләриндән бири олмушдур. В. И. Ленинин дедијинә көрә бу партија һәгигәтдә «либерал-монархист «фәһлә» сијасәтчиләри» партијасы иди (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 21-чи чилд, сәһ. 456). Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист, мүһарибәдә Италијанын Антанта төрәфиндә иштиракына төрәфдар иди. 1916—1918-чи илләрдә портфелсиз назир сифәти илә һөкүмәтин төркибинә дахил иди.—*329.*

Блан (Blanc), *Луи* (1811—1882)—франсыз хырда буржуа сосиалисти, тарихчи. Капитализмдә синфи зиддијjәтләрин барышмазлыгыны инкар едирди, пролетар ингилабынын дүшмәни иди, буржуазија илә сазишчилик мөвгеләриндә дururду. 1848-чи ил ингилабы дөврүндә мүвәггәти һөкүмәтин һеј'әтинә дахил олмуш вә «фәһлә мәсәләсини өјрәнән» комиссијаја башчылыг едиб өз сазишчилик тактикасы илә буржуазијаја фәһләләри ингилаби мүбаризәдән јајындырмаға көмөк едирди. 1871-чи илдә Милли мәчлисә сечилән Блан Парис Коммунасынын дүшмәнләри сырасында галмышды.

Ленин меншевикләрин, каутскичиләрин, һабелә ингилаб ишинә вә фәһлә синфинин ишинә хәјанәт едән башгаларынын оппортунист, сазишчилик тактикасыны «луибланчылыг» адландырырды.—*132, 328, 346—347, 383—384, 385, 386.*

Бланки (Blanqui), *Луи Огуст* (1805—1881)—көркәмли франсыз ингилабчысы, утопик коммунизмин көркәмли нүмајәндәси, 1830—1870-чи илләрдә Парис үсјанларында вә ингилабларынын иштиракчысы, бир сыра кизли ингилаби чәмијjәтләрә башчылыг етмишдир. Бланки өмрүнүн 36 илдән чохуну һәбсханаларда кечирмишдир. Ингилабчы гәсдчиләрдән ибарәт кичик бир группа һакимијjәти әлә кечирмәјә чалышан Бланки ингилаби мүбаризә үчүн күтләләри тәшкил етмәјин һөлледичи ролуну баша дүшмүрдү. Маркс вә Ленин Бланкинин ингилаби хидмәтләрини јүксәк гијмәтләндирмәклә бәрабәр, онун сәһвләрини вә суи-гәсдчилик тактикасынын јарарсызлыгыны кәскин тәнгид етмишләр. Ленин јазмышдыр: «Бланкизм синфи мүбаризәни инкар едән бир нәзәријjәдир. Бланкизм бәшәријjәтин муздлу көләликдән пролетариатын синфи мүбаризәси јолу илә дејил, чүзи зијалы азлыгынын суи-гәсди јолу илә хилас едилмәјини көзләјир» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 13-чү чилд, сәһ. 87).—*56.*

Богданов (Малиновски), А. А. (1873—1928)—сосиал-демократ, философ, сосиолог, игтисадчы, пешәсинә көрә һәким иди. РСДФП II гурултајындан сонра болшевикләрә гошулмушду. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә отзовистләрә башчылыг едирди. «Вперјод» антипартија групунун лидери иди. Фәлсәфә мәсәләләриндә өз системини—«емпириомонизми» јаратмаға чалышмышды, бу да субјектив идеалист махист фәлсәфәсинин бир нөвүдүр, Ленин өзүнүн «Материализм вә емпириокритисизм» әсәриндә онун кәскин тәнгидини вермишдир. 1909-чу илин ијунунда «Пролетарий» гәзетинин кениш редаксијасынын мүшавирәсиндә Богданов болшевикләр партијасындан харич едилди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра «Пролеткулт»ун тәшкилатчыларындан вә рәһбәрләриндән бири иди. 1926-чы илдән өзүнүн тәшкил етдији Ганкөчүрмә институтунун директору иди.—*253.*

Боргбјерг (Borgbjerg), *Фредерик* (1866—1936)—Данимарка реформисти, Данимарка сосиал-демократ партијасынын рәһбәрләриндән бири, 1892-чи илдән онун МК-сынын үзвү, 1911—1924-чү илләрдә партијанын мәркәзи органы «Social Demokraten» («Сосиал-Демократ») гәзетинин баш редактору. 1898-чи илдән Данимарка парламентинин депутаты. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист. 1917-чи илин јазында Петрограда кәлиб, мүһарибә едән өлкәләрин сосиалистләринин конфрансыны тәшкил етмәји тәклиф етмишдир. В. И. Ленин бу тәклифин империалист характерини ифша етмиш вә Боргбјерги «алман һөкумәтинин акенти» адландырмышды. Октјабр сосиалист ингилабына дүшмәнчәсинә јанашырды. 1919-чу илдә Берн (II) Интернационалынын тәшкилатчыларындан бири. 1924—1926-чы илләрдә Данимарка Крал һөкумәтиндә сосиал-тә'минат назири, 1929—1935-чи илләрдә марифназири иди.—*494.*

Брешко-Брешковскаја, Ј. К. («Һәнә») (1844—1934)—есерләр партијасынын тәшкилатчыларындан бири иди, онун ифрат сағ ганадына мәнсуб иди. Сијаси фәалијјәтә 70-чи илләрдә «халг ичәрисинә кетмәклә» башламышды, һәбсләрдә вә сүркүнләрдә олмушдур (1878-чи илдә 193-ләрин мүһакимәси үзрә). 1917-чи ил Феврал ингилабындан сонра буржуа Мүвәггәти һөкумәтини гызғын мүдафиә едирди. Есерләр партијасынын III гурултајында (1917-чи ил мајын ахырлары—ијунун әввәлләри) есерләр партијасынын Мәркәзи комитәсинә дахил олмагдан имтина етмишди; бу, мәркәзи комитәнин һеј'әтинә •Керенскинин сечилмәсинә гаршы протест әламәти иди. Империалист мүһарибәсинин «сон гәләбәјәдәк» давам етдирилмәсинин тәрәфдары иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы фәал мүбаризә апарырды. 1919-чу илдә АБШ-а кетмиш, сонралар Франсада јашамышдыр. Харичдә Совет Русијасына гаршы бөһтан кампанијасы апарыр. јени мүдахилә һазырланмасына чалышыр, Парисдә аг мүһачирләрин органы «Дни» гәзетиндә иштирак едирди.—*428.*

В

Вандервелде (Vandervelde). . *Емил* (1866—1938)—Белчика Фәһлә партијасынын лидери, II Интернационалын Бејнәлхалг сосиалист бүросунун сәдри, ифрат оппортунист мөвгеји тутурду. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист иди, буржуа һөкумәтинә дахил олмушду. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра империалист мүһарибәсини давам етдирмәк уғрунда тәшвигат үчүн Русијаја кәлмишди. Октјабр сосиалист ингилабына дүшмән мүнасибәти бәсләмиш, Совет Русијасына гаршы силаһлы мүдахиләјә фәал көмәк етмишди; II Интернационалын бәрпасы үчүн хејли сә'j көстәрмишди. 1925—1927-чи илләрдә Белчика крал һөкумәтиндә харичи ишләр назири иди. ССРИ-јә гаршы јөнәлдилән Локарно сазишләринин бағланмасында (1925) иштирак етмишди, коммунистләрлә сосиалистләрин ваһид антифашист чәбһәсинин јарадылмасы әлејһинә фәал мүбаризә апарырды. Бир сыра китабларын вә китабчаларын мүәллифидир. В. И. Ленинин көстәрдији кими бу әсәрләрдә «марксизмә гаршы мешшан еклектисизми, диалектикаја гаршы софистика, пролетар ингилабына гаршы филистер реформизми» чыхыш едир (Әсәрләри, 4-чү нәшри, 28-чи чилд, сәһ. 336)—*273, 279, 329.*

Венизелос, Елефтери (1864—1936)—јунан дөвләт вә сијаси хадими. 1910—1915, 1917—1920, 1924, 1928—1932 вә 1933-чү илләрдә Јунаныстанын баш назири; инкилис-франсыз капиталы илә бағлы олан ири буржуазијаныи мәнафејини тәмсил едән либерал партијанын јарадычысы (1910) вә лидери олмушдур. Алманпәрәстлик хәтти јеридәи крал Константини Јунаныстандан гован инкилис-франсыз империалистләринин јардымы илә 1917-чи илдә һакимијјәт башына кәлдикдән сонра Венизелос өлкәни Антантанын тәрәфиндә биринчи дүнја мүһарибәсинә чәлб етди.—*288.*

Вилһелм II (Һоһенсоллерн) (1859—1941)—алман императору вә Пруссија кралы (1888—1918).—*10, 17—18, 50, 53, 116, 272, 340.*

Вихљајев, П. А. (1869—1928)—статистикачы вә агроном, есерләр партијасынын үзвү. Твер земство идарәсииин игтисад шө'бәсинин мүдири олмуш, 1907-чи илдән 1917-чи иләдәк исә Москва земство идарәсинин статистика шө'бәсинә рәһбәрлик етмишдир. Буржуа Мүвәггәти һөкумәтиндә торпаг назиринин мүавини иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Мәркәзи Статистика Идарәсиндә ишләмиш вә Москва али мәктәбләринин профессору олмушдур.—*212.*

Водовозов, В. В. (1864—1933)—либерал халгчы мәсләкли публисист. 1904-чү илдән «Наша Жизнь» гәзети редаксијасынын үзвү; 1906-чы илдә «Товарищ» сол кадет гәзетиндә әмәк-

дашлыг едирди, II Дөвләт думасына сечки кампанијасы заманы трудовикләрә гошулмушду. 1912-чи илдә кадетләрин, «халг сосиалистләри»нин вә тәсвијәчи меншевикләрин әмәкдашлыг етдикләри «Запросы Жизни» журналында чыхыш едирди. 1917-чи илдә Водовозов «Былое» журналының редаксијасына дахил иди. «День» либерал-буржуа гәзетиндә әмәкдашлыг едирди. Октјабр сосиалист ингилабына дүшмәнчиликлә јанашырды. 1926-чы илдә харичә мүһачирәт етмишдир.—*64—65, 101, 102.*

Волски, С. А. (Соколов, А. В.) (1880-чи илдә анадан олмушдур)—сосиал-демократ. РСДФП II гурултајындан сонра болшевикләрә гошулмушду. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә отзовистләрин лидерләриидән бири, Капри вә Болонјадакы (Италија) фраксија мәктәбләринин тәшкилиндә вә ишиндә иштирак етмишди, «Вперјод» антипартија групуна дахил иди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Петроград Советинин һәрби бөлмәсиндә ишләмишди. Октјабр сосиалист ингилабына дүшмәнчилик мүнасибәти бәсләјирди, мүһачирәтдә олмушду, лакин тезликлә Совет Русијасына гајытмышды. Мешә кооперасијасында, Дөвләт план комиссијасында вә Халг тичарәт комиссарлығында ишләмишди. 1927-чи илдән әдәби ишлә мәшғул иди.—*388.*

Г

Ганецки (Фүрстенберг), Ј. С. (1879—1937)—Полша вә Русија ингилаби һәрәкатынын көркәмли хадими. 1896-чы илдән сосиал-демократ партијасынын үзвү. Полша Краллығы вә Литва Сосиал-демократијасынын бир сыра гурултајларынын, һабелә РСДФП II, IV вә V гурултајларының иштиракчысы. РСДФП V гурултајында партија МК-сына үзв сечилмишди. ПК вә ЛСД Баш идарә һеј'әтинин үзвү. ПК вә ЛСД VI гурултајында (1908) бир сыра партијадахили мәсәләләрдәки ихтилафларла әлагәдар олараг, Баш идарә һеј'әтиндән чыхмыш вә 1912-чи илдә Полша сосиал-демократијасында тәфригәдән сонра болшевикләрә даһа јахын бир мөвге тутан «розламов» мүхалифәти дејилән мүхалифәтин рәһбәрләриндән бири олмушдур. Биринчи дүнја мүһарибәси илләрнидә Симмервалд сол групуна гошулмушду. Дәфәләрлә һәбсләрә вә сүркүнләрә мә'руз галмышдыр. 1917-чи илдә РСДФ (б) П МК Харичи бүросунун үзвү, Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Халг малијјә комиссарлығында ишләмишдир, дипломатик ишдә чалышмыш, Халг тичарәт комиссарлығы коллекнјасынын вә АХТШ-нин үзвү олмушдур. 1935-чи илдән ССРИ Дөвләт Ингилаб Музејинин директору иди.—*463—464, 465, 478*

Голдман, М. И.—бах: Либер, М. И.

Гримм (Grimm), *Роберт* (1881—1958)—Исвечрә сосиал-демократ партијасынын лидерләриндән бири. 1909—1918-чи илләрдә онун катиби вә «Berner Tagwacht» («Берн Кешикчиси») гәзетинин баш редактору. 1911-чи илдән Исвечрә парламентинин үзвү. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сентрист, Симмервалд вә Кинтал конфрансларынын сәдри, Интернасионал сосиалист комиссијасынын сәдри, Сентрист (II$^1/_2$) Интернасионалынын тәшкилатчыларындан бири иди. 1945—1946-чы илләрдә Исвечрә Милли шурасынын сәдри.—*329, 338, 344.*

Громан, В. Г. (1874-чү илдә анадан олмушдур)—сосиал-демократ, меншевик. РСДФП IV (Бирләшдиричи) гурултајына тәгдим едилмиш аграр програмы лајиһәләриндән биринин мүәллифи; «Наше Дело» меншевик журналынын редактә олунмасында иштирак едирди. Иртича илләриндә тәсвиҹчи иди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инғилабынын әввәлиндән Петроградда әрзаг ишинә башчылыг етмишдир. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра бир нечә ил инзибати-тәсәррүфат ишиндә олмушдур. 1931-чи илдә әксингилаби фәалијјәти үстүндә мәһкум олунмушдур.—*231.*

Гужон, Ј. П. —ири сәнајечи, 900-чү илләрдән Москва метал заводу бирлији идарә һеј'әтинин директору (1917-чи илин орталары—сонадәк), «Франса гаршылыглы јардым чәмијјәти»нин үзвү, «Москва сәнаје рајону заводчулары вә фабрикчиләри чәмијјәти»нин сәдри иди. —*443, 444, 445.*

Гурвич, Ф. И.—бах: Дан, Ф. И.

Гучков, А. И. (1862—1936)—ири капиталист, октјабристләр партијасынын тәшкилатчысы вә лидери. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә Мәркәзи һәрби-сәнаје комитәсинин сәдри вә Әлаһиддә мүдафиә мүшавирәсинин үзвү иди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инғилабындан сонра буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин биринчи тәркибиндә һәрби вә дәниз назири иди. 1917-чи илин августунда Корнилов гијамынын тәшкилиндә иштирак етмишди. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризә апарырды; аҝ мүһачир иди.—*1, 7, 17, 273, 347, 371, 389, 409, 411.*

Д

Дан (Гурвич), Ф. И. (1871 — 1947) — меншевикләрин лидерләриндән бири. Биринчи дүнја мүһарибәсн илләриндә мүдафиәчи. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инғилабындан сонра Петроград Совети Иҹраијјә комитәсинин вә биринчи чағырыш МИК Рәјасәт Һеј'әтинин үзвү иди, буржуа Мүвәггәти һөкумәтинә тәрәфдар чыхырды. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризә апарырды. Совет

дөвләтинин дүшмәни кими 1922-чи илин әввәлләриндә харичә сүркүн едилмишди.—*429, 444.*

Дебс (Debs), *Јучин Виктор* (1855—1926)—АБШ фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадими. 1893-чү илдә Америка дәмирјолчулар иттифагыны тәшкил етмиш, 1897-чи илдәк һәмин иттифагын президенти олмушдур. Дебс Сосиал-демократ партијасыныи тәшкилатчыларыидан бири иди, һәмин партија 1900—1901-чи илләрдә тәшәккүл тапан Сосиалист партијасынын әсас өзәјини тәшкил едирди. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә бејнәлмиләлчилик мөвгеләриндә дурурду, сосиал-шовинистләрин хәјанәтини писләјир, АБШ-ын мүһарибәјә гошулмасы әлејһинә чыхырды. Дебс Октјабр сосиалист ингилабынын гәләбәсини алгышламышдыр. Антиимпериалист фәалијјәти үстүндә 1918-чи илдә 10 ил мүддәтинә һәбс чәзасына мәһкум едилмиш, лакин 1921-чи илдә амнистијаја дүшмүшдүр.—*112—113.*

Дејч, Л. Г. (1855—1941)—халгчылыг һәрәкатынын, сонра исә сосиал-демократ һәрәкатынын иштиракчысы. «Земља и волја» тәшкилатынын, сонра «Чорны передел» тәшкилатынын үзвү олмушдур. 1883-чү илдә «Әмәк азадлыгы» групунун јарадылмасында иштирак етмиш, марксист әдәбијјатынын нәшри вә Русијаја дашынмасы сahәсиндә ишләмишдир. РСДФП II гурултајында «Әмәк азадлыгы» групундан нүмајәндә, азлыг искрачысы иди, гурултајдан сонра меншевик, иртича илләриндә тәсвијәчи олмушдур. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист иди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Плехановла бирликдә сағ мүдафиәчи меншевикләрин «Единство» гәзетинин редактору олмушдур. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра сијаси фәалијјәтдән узаглашмыш, К. В. Плехановун әдәби ирсинин нәшри үзәриндә ишләмиш, Русијада азадлыг һәрәкатынын тарихинә даир бир сыра мәгаләләр јазмышдыр.—*213.*

Доброскоков (Доброскок), И. В.—фитнәкар, 1901-чи илдән Харков, 1904-чү илдән Петербург хәфијјә шө'бәсинин агенти. 1904—1905-чи илләрдә харичдә олмуш, әсас е'тибарилә меншевик вә есерләр арасында полис департаменти үчүн ишләмишдир. Ифша едилдикдән сонра 1905-чи илдә Петербург хәфијјә шө'бәсинин мә'муру олмуш, 1914-чү илдә Петрозаводск шө'бәсинин полнсмејстери тә'јин едилмишдир.—*247.*

Дрејфус (Dreyfus), *Алфред* (1859—1935)—Франса баш гәрарgаһынын забити, јәһуди, дөвләтә хәјанәт етмәкдә ашкар сахтакарлыгда тәгсирләндирилиб, 1894-чү илдә күнаһсыз олараг өмүрлүк һәбс чәзасына мәһкум едилмишди. Фәһлә синфинин вә мүтәрәгги әһвали-руһијјәли зијалыларын Дрејфусу мүдафиә үчүн чыхыш етмәләри сајәсиндә 1899-чу илдә о, бағышланмыды, 1906-чы илдә бәраәт газанды.—*475, 477.*

Е

Енкелс (Engels) *Фридрих* (1820—1895)—елми коммунизмин баниларындан бири, бејнәлхалг пролетариатын рәһбәри вә мүәллими, К. Марксын досту вә силаһдашы (бах: В. И. Ленинин «Фридрих Енкелс» мәгаләси. Әсәрләри, 5-чи нәшри, 2-чи чилд, сәһ. 1—15).—*130, 134, 158, 177—178, 244—246, 296.*

Ж

Житомирски, Ј. А. («Отсов») (1880-чи илдә анадан олмушдур)—фитнәкар, тәһсилинә көрә һәким. 1902-чи илдән полис департаментинин харичи агентурасында әмәкдашлыг едәрәк полисә башлыча олараг болшевикларин харичи тәшкилатларынын фәалијјәти һаггында мә'лумат верирди. 1917-чи илдә фитнәкар кими ифша едилмишдир.—*247.*

З

Заславски, Д. И. (1880—1965)—көркәмли журналист, әдәбијјатчы. 1900-чү илдә ингилаби һәрәката гошулмушду. 1903-чү илдә Бунда дахил олмушдур. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә мүдафиәчи. 1917-чи илдә Бунд МК-сына сечилмишди. 1917—1918-чи илләрдә болшевикләрә гаршы кәскин чыхыш едирди. 1919-чу илдә өз сијаси бахышларыны дәјишдирмиш вә бунларын јанлыш олдуғуну е'тираф едиб Совет һакимијјәтини мүдафиә мөвгејинә кечмишдир. «Ленинградская Правда»да, «Красная Газета»да, «Известия»да әмәкдашлыг едирди. 1928-чи илдән «Правда»нын даими әмәкдашы иди. 1934-чү илдән Сов.ИКП үзвү.—*427.*

Зиновјев (Радомыслски), Г. Ј. (1883—1936)—1901-чи илдән болшевик партијасында иди. 1908-чи илдән 1917-чи илин апрелинәдәк мүһачирәтдә олмушдур, «Пролетарий» гәзетинин вә партијанын МО-су «Социал-Демократ»ын редаксијаларына дахил иди. Иртича илләриндә тәсвијәчиләрә, отзовистләрә вә тротскичиләрә барышдырычы мүнасибәт бәсләјирди. Биринчи дүнја мүһарибәси заманы бејнәлмиләлчилик мөвгеләриндә дурурду. Октјабр сосиалист ингилабынын һазырландығы вә кечирилдији дөврдә тәрәддүд едирди, силаһлы үсјанын әлејһинә чыхмышды. МК-нын силаһлы үсјаны һаггында гәрары илә разылашмадығы барәсиндә Каменевин өз адындан вә Зиновјевин адындан «Новая Жизнь» јарыменшевик гәзетиндә бәјанат дәрч етдирмәси партијанын планларыны ачыб билдирмәк демәк иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра бир сыра мәс'ул вәзифәләр тутмушдур. Дәфәләрлә партијанын Ленин сијасәтинин әлејһинә чыхмышды. 1917-чи илин нојабрында меншевикләрин вә есерләрин иштиракы илә коалисијалы һөкумәт јарадылмасының тәрәфдары; 1925-чи илдә «јени мүхалифәт»ин тәшкилатчыларын-

дан бири, 1926-чы илдә тротскичи-зиновјевчи антипартија блокунун лидерләриндән бири иди. Фраксијачылыг фәалијјәтинә көрә 1927-чи илин нојабрында партијадан харич едилди; 1928-чи илдә бәрпа олунду; 1932-чи илдә јенидән партијадан харич едилди; 1933-чү илдә јенидән партијаја бәрпа олунду. Антипартија фәалијјәти үстүндә 1934-чү илдә үчүнчү дәфә партијадан харич едилди.—*79, 81, 116, 117, 480.*

И

Илјин, И.—есерләрин Петроградда чыхан «Земля и Воля» гәзетинин әмәкдашы, 1917-чи ил мајын 6-да «Земля и Воля» гәзетинин 36-чы №-синдә дәрч едилмиш «Бәһәр әһвали-руһијјәләриндән» ше'ринин мүәллифи.—*493.*

Ионов (Којкен, Ф. М.) (1870—1923)—сосиал-демократ, Бундун лидерләриндән бири, сонралар болшевик партијасынын үзвү. 1893-чү илдән Одессанын сосиал-демократ дәрнәкләриндә ишләјирди. 1903-чү илдә Бундун МК-сына үзв сечилмишди. 1908-чи илин декабрында РСДФП V конфрансынын ишиндә иштирак етмишди, әсас мәсәләләрдә партијалы меншевикләрин мөвгеләриндә дурурду: сонралар тәсвијәчиләр барәсиндә барышдырычылыг мөвгеји тутурду. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә Бундун сентризмә јахын мөвге тутан бејнәлмиләлчи ганадына дахил иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра РК (б) П-јә дахил олмушду, Восток вилајәт партија комитәсиндә ишләјирди.—*247.*

Иордански, Н. И. (1876—1928)—сосиал-демократ, меншевик. Биринчи дүнја мүһарибәси дөврүндә мүһарибәјә тәрәфдар чыхырды. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Чәнуб-Гәрб чәбһәси ордулары јанында бурҗуа Мүвәггәти һөкүмәтинин комиссары иди. 1921-чи илдә РК(б)П сыраларына дахил олмушдур: 1922-чи илдә Халг Харичи Ишләр Комиссарлығында вә Дөвләт нәшријјатында ишләмиш, сонра Италијада сәлаһијјәтли нүмајәндә олмушдур. 1924-чү илдән әдәби фәалијјәтлә мәшғул олурду.—*213.*

Ј

Јермоленко, Д. С. (1874-чү илдә анадан олмушдур)—прапоршик, экскәшфијјатда хидмәт едирди, һәрби чавуш иди.—*480—461, 477—478.*

К

Кавењак (Cavaignac), *Луи Ежен* (1802—1857)—франсыз кенералы, мүртәче сијаси хадим. Әлчәзаирин ишғал олунмасында иштирак етмиш (1831—1848), барбарчылыг үсуллары илә мүһарибә етмәси илә фәргләнмишдир. 1848-чи ил Феврал ингила-

бындан сонра Әлчәзаирин губернатору; 1848-чи илин мајындан Франса Мүәссисләр мәчлисинә сечилдикдән сонра һәрби назир олмушдур; 1848-чи илин ијунунда һәрби диктатураја башчылыг етмиш, Парис фәһләләрнин ијун үсјаныны мүстәсна бир амансызлыгла јатырмышды. 1848-чи илин ијулундан декабрынадәк ичрачы һакимијјәтинин башчысы олмушдур. К. Марксын көстәрдији кими, Кавенјак «гылынч васитәсилә буржуазнјанын диктатурасыны» тәһәссүм етдирирди (Әсәрләри, 2-чи нәшри, 7-чи чилд, сәһ. 39).—*372, 383—387, 393—394.*

Каменев (Розенфелд), Л. Б. (1883—1936)—болшевик партијасына 1901-чи илдә дахил олмушдур. Иртича илләриндә тәгибчиләр отзовистләр вә тротскичиләр барәсиндә барышдырычылыг мөвгеји тутурду. 1915-чи илдә һәбс едилдикдә чар мәһкәмәси гаршысында империалист мүһарибәсиндә чар һөкүмәтинин мәғлубијјәти үғруна болшевик шүарындан имтина етмишди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инғилабындан сонра сосиалист инғилабына даир партијанын Ленин хәттинин әлејһинә чыхырды. МК-нын силаһлы үсјан һаггында гәрары илә разылашмадығы барәсиндә 1917-чи илин октјабрында өз адындан вә Зиновјевин адындан «Новая Жизнь» јарыменшевик гәзетиндә бәјанат дәрч етдирди ки, бу да партијанын планларыны ачыб билдирмәк демәк иди. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра бир сыра мәс'ул вәзифәләр тутмушдур. Дәфәләрлә партијанын Ленин сијасәтинин әлејһинә чыхмышдыр: 1917-чи илин нојабрында меншевик вә есерләрин иштиракы илә коалисијалы һөкүмәт јарадылмасынын тәрәфдары иди, 1925-чи илдә «јени мүхалифәтин» тәшкилатчыларындан бири, 1926-чы илдә тротскичи-зиновјевчи антипартија блокунун лидерләриндән бири олмушдур. 1927-чи илдә ҮИК(б)П XV гурултајы тәрәфиндән тротскичи мүхалифәтин фәал хадими кими партијадан харич едилмишди. 1928-чи илдә өз сәһвләрини е'тираф етдијини билдирди вә партијаја бәрпа олунду, лакин антипартија фәалијјәтини давам дырмады вә 1932-чи илдән јенидән ҮИК(б)П-дән харич едилди. 1933-чү илдә јенидән партијаја бәрпа олунду. 1934-чү илдә антипартија фәалијјәти үстүндә үчүнчү дәфә партијадан харич едилди.—*480.*

Камков (Катс), Б. Д. (1885—1938)—есерләр партијасынын үзвү. Сол есерләр партијасынын тәшкилатчыларындан вә лидерләриндән бири. 1918-чи илдә Брест сүлһүнә гаршы чыхыш едирди, алман сәфири Мирбахын өлдүрүлмәсинин тәшәббүсчүләриндән вә Москвада сол есер гијамының тәшкилатчыларындан бири иди. Әксингилаби фәалијјәт үстүндә һәбсә алынмыш вә һәрби трибунал тәрәфиндән мәһкум едилмишди. Сонралар статистика саһәсиндә ишләмишдир. —*274.*

Катилина (Catilina), *Лутси Серки* (ерамыздан әввәл тәгрибән 108—62)—Рома сијаси хадими, патриси, задәкан республикасына гаршы гәсдин тәшкилатчысы.—*362.*

Катков, М. Н. (1818—1887)—мүлкәдар, мүртәче публисист. Сијаси фәалијјәтә мө'тәдил задәкан либерализминин тәрәфдары кими башламышдыр. 60-чы илләрин әввәлиндә иртичачәбһәсинә кечмишдир. 1863—1887-чи илләрдә монархист иртичанын чарчысы олан «Московские Ведомости»нин редактор-нашири иди. Катков өзү өзүнү «мүтләгијјәтин сәдагәтли кешикчи көпәји» адландырырды. Катковун ады ән азғын иртичанын рәмзи олмушдур.—*388.*

Катс, Б. Д.—бах: Камков, Б. Д.

Керенски, А. Ф. (1881—1970)—есер. IV Дөвләт думасының депутаты. Думада бир мүддәт трудовикләр групуна гошулмуш вә онун сәдри олмушду. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә гаты мүдафиәчи иди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин әдлијјә назири, һәрби вә дәниз назири, сонра исә баш назири вә али баш команданы олмушдур. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризә апарырды, 1918-чи илдә харичә гачмышдыр. Мүһачирәтдә антисовет тәблиғаты апарырды.—*67. 232, 238, 270, 279—280, 282—283, 284, 289, 294, 299—300, 318, 335, 336, 347, 385, 409, 413, 428, 429, 447—448, 465, 467, 468, 475, 488, 502.*

Клаузевитс (Clausewitz), *Карл* (1780—1831)— Пруссија кенералы, көркәмли буржуа һәрби нәзәријјәчиси. Наполеон Франсасына гаршы мүһарибәләрдә Пруссија ордусунун (1806, 1814, 1815) вә рус ордусунун (1812—1814) штаб забити сифәти илә иштирак етмишдир. 1818—1930-чу илләрдә Берлиидә һәрби академијанын директору олмушдур. Клаузевитс Наполеон мүһарибәләринин вә башга мүһарибәләрин тарихинә даир бир сыра әсәрләрин мүәллифидир. Өзүнүн «Мүһарибә һаггында» адлы әсас әсәриндә белә бир дәрин мүддәа сөјләмишдир ки, мүһарибә сијасәтин башга васитәләрлә давам етдирилмәси демәкдир. Лакин «синфин фөвгүндә» дуран дөвләт һаггында идеалист нәзәријјәни әсас тутан Клаузевитс сијасәтин вә мүһарибәнин синфи тәбиәтини баша дүшмүрдү; о, сијасәтә дөвләт дахилиндә мүхтәлиф синнфләрин мәнафелә̀ри «аһәнкдарлығынын» тәзаһүрү кими бахыр, харичи сијасәти дахили сијасәтдән метафизикчәсинә ајырыр; мүһарибәни дөвләтләр арасында зиддијјәтләри һәлл етмәјин «әбәди» васитәси кими мүтләгләшдирирди. Алманијанын кајзерчи вә фашист милитаристләри өз тәчавүзкар-авантүрист һәрби доктриналарыны ишләјиб һазырлајаркән Клаузевитсин һәрби нәзәријјәсинин бу вә башга белә мүддәаларыны әсас көтүрмүшдүләр.—*88—89, 91.*

Коган, И. М. —бах: Ростов, Н.

Козловски, М. Ј. (1876—1927)—пољак вә рус инғилаби һәрәкаты хадими. 900-чү илләрдән сосиал-демократ партијасының

үзвү, болшевик. Полша вә Литва сосиал-демократиjасы Баш идарә hеj'әтинин үзвү иди. 1917-чи ил Феврал буржуа демократик ингилабындан сонра Петроград Совети Ичраиjjә комитәсинин вә биринчи чағырыш МИК-ин үзвү, Выборг рајон думасының сәдри. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Петроградда фөвгәл'адә истинтаг комиссиjасынын сәдри, сонра Халг Әдлиjjә Комиссарлығы коллекиjасынын үзвү вә Кичик Халг Комиссарлары Советинин сәдри. 1919-чу илдә Литва-Белорусиjа республикасынын халг әдлиjjә комиссары. 1923—1927-чи илләрдә Халг Jол Комиссарлығынын баш hүгуг мәсләһәтчиси.—*463—464, 465, 477, 478.*

Којкен, Ф. М.—бах: Ионов.

Коновалов, А. И. (1875-чи илдә анадан олмушдур)—Русиjанын ири тохучу фабрикчиси. IV Дөвләт думасынын депутаты, мүтәрәгги блок дејилән блокуи тәшкилатчыларындан бири. 1915—1916-чы илләрдә Мәркәзи hәрби-сәнаје комитәси сәдриинин мүавини. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик иигилабындан сонра тичарәт вә сәнаје назири, сонра буржуа Мүвәггәти hөкүмәтиндә баш назир Керенскинин мүавини иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра аҝ мүһаҹир олмушдур.—*34, 84, 103, 106, 284, 348, 438.*

Константин I (1868—1923)—1913—1917, 1920—1922-чи илләрдә јунан кралы.—*288.*

Крыленко, Н. В. (1885—1938)—1904-чү илдән болшевик партиjасынын үзвү, көркәмли совет дөвләт хадими. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра «Солдатская Правда» гәзетиндә ишләмиш, РСДФ(б)П Үмумрусиjа чәбhә вә арха тәшкилатлары конфрансында иштирак етмишдир. I Үмумрусиjа Советләр гурултајынын нүмајәндәси иди. Октјабр ингилабынын фәал иштиракчысы. Һәрби вә дәниз ишләри комитәсинин үзвү кими бирinчи Совет hөкүмәтинин тәркибинә дахил иди, сонралар али баш командан олмушду. 1918-чи илдәи совет әдлиjjә органларында ишләjирди—ҮРМИК Али Ингилаби трибуналынын сәдри, халг әдлиjjә комиссарынын мүавини, Республика прокурору, 1931-чи илдән РСФСР халг әдлиjjә комиссары, 1936-чы илдән исә ССРИ халг әдлиjjә комиссары иди. Партиjанын XV вә XVI гурултајларында Мәркәзи Нәзарәт Комиссиjасынын үзвү сечилмишди.—*285—287.*

Крупская, Н. К. (1869—1939)—пешәкар ингилабчы, Коммунист партиjасынын вә Совет дөвләтинин көркәмли хадими; В. И. Ленинин силаһдашы, арвады вә досту. 1898-чи илдән партиjа үзвү. Ингилаби фәалиjjәтә 1890-чы илдә Петербургун марксист тәләбә дәрнәкләриндә башламыш, сонра фәһләләр арасында сосиал-демократ тәблиғаты апармышдыр; 1895-чи илдә Петербург «Фәһлә синфинин азадлығы үғрунда мүбаризә итти-

фагы»на дахил олмушдур. 1896-чы илин августунда һәбс олунмуш вә 3 ил мүддәтинә сүркүнә мәһкум едилмишдир; сүркүнү Шушенскоје кәндиндә, сонра исә Уфада чәкмишдир. 1901-чи илдә мүһачирәт етмиш, «Искра» редаксијасынын катиби ишләмишдир. РСДФП II гурултајындан сонра «Вперед» вә «Пролетарий» болшевик гәзетләри редаксијаларынын катиби олмушдур; биринчи рус ингилабы дөврүндә (1905—1907) партија МК-сынын Русијада катиби ишләмиш, 1907-чи илдә јенидән харичә мүһачирәт етмишдир. Иртича илләриндә тәсвијәчиләрә вә отзовистләрә гаршы мүбаризәдә фәал иштирак етмишдир; РСДФП Прага конфрансындан (1912) сонра Русијадакы партија тәшкилатлары илә, «Правда» гәзети вә IV Дөвләт думасынын болшевик фраксијасы илә әлагәни сахмана салмагда В. И. Ленинә көмәк етмишдир.

1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Ленинлә бирликдә Русијаја гајытмыш, партија МК-сынын катиблијиндә ишләмишдир; Октјабр сосиалист ингилабынын һазырлаимасында вә кечирилмәсиндә фәал иштирак етмишдир. Ингилабдан сонра Халг Мааријф Комиссарлыгы коллегијасынын үзвү олмуш, 1921-чи илдән комиссарлыгын Баш сијасн-мааријф комитәсинә рәһбәрлик етмишдир; 1929-чу илдән е'тибарән мааријф комиссарынын мүавини олмушдур. Халг маарифи, коммунист тәрбијәси, гадын вә кәнчләр һәрәкаты мәсәләләринә даир бир сыра әсәрләр јазмышдыр. В. И. Ленин һаггында хатирәләр китабынын мүәллифидир. 1924-чү илдән МНК үзвү, 1927-чи илдән исә ҮИК(б)П МК үзвү иди. Бүтүн чағырышлардан олан ҮРМИК вә ССРИ МИК үзвү, биринчи чағырыш ССРИ Али Советинин депутаты вә ССРИ Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин үзвү олмушдур.—*81, 153.*

Круссер—прапоршик, 1917-чи илин мајында Скуљаныда (Бессарабија) дөјүшән ордуда митинглә сөјләдији нитг үстүндә буржуа Мүвәггәтн һөкүмәти тәрәфиндән һәбс едилмишдн. Круссер өз нитгиндә Мүвәггәти һөкүмәтә е'тибар етмәмәја, чәбһәдә һүчумдан имтина етмәја чағырмыш, алманларла гардашлашмағын зәрурилијини сүбут етмишди.—*240, 241.*

Куковетски (Буковетски), А. И. (1881-чи илдә анадан олмушдур)—1917-чи илдә биринчи чағырыш Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Ичраијјә комитәсинин игтисад шө'бәсинин үзвү.—*230.*

Кутлер, Н. Н. (1859—1924)—кадетләр партијасынын көркәмли хадими; малијјә назирлијинин мә'муру; 1905—1906-чы илләрдә әкинчилик вә јер гурулушу назири; II вә III Дөвләт думаларынын үзвү, кадетләрин аграр програмы лајиһәсинин мүәллифләриндән бири. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Кутлер банк вә сәнаје даирәләри илә сых бағлы олдуғу үчүн тичарәт вә сәнаје назирлији јанында мүхтәлиф комиссијаларда иштирак едәрәк Русијанын чәнубундакы

сәнәјечиләрин мәнафејини тәмсил едирди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Халг Малиҹјә Комиссарлығында ишләмишдир.—*82.*

К

Кед (Guesde), *Жул (Базил Матје)* (1845—1922)—Франса сосиалист һәрәкатынын вә II Интернационалын тәшкилатчыларындан вә рәһбәрләриндән бири. Сијаси фәалиҹјәтә 60-чы илләрин икинчи јарысында башламышды. К. Марксын вә Ф. Енкелсин әсәрләринин тә'сири алтында марксизм мөвгеләринә кечмишди. 1901-чи илдә Кед вә онун тәрәфдарлары Франса сосиалист партијасы јаратдылар. 1905-чи илдә бу партија реформист Франса сосиалист партијасы илә бирләшди вә Бирләшмиш Франса сосиалист партијасы адланмаға башлады. Кед Франсада марксизм идејаларынын јајылмасы вә сосиалист һәрәкатынын кенишләнмәси үчүн чох иш көрмүшдүр.

Лакин сағ сосиалистләрин сијасәти әлејһинә чыхан Кед һәм нәзәри мәсәләләрдә, һәм дә тактика мәсәләләриндә тәрнгәтчилик характерли сәһвләр бурахырды. Биринчи дүнја мүһарибәси башландыгда сосиал-шовинист мөвгеји тутду вә Франса буржуа һөкүмәтинә дахил олду. 1920-чи илдә Кед Франса сосиалист партијасынын Тур конгресиндә Коминтернә гошулмаг гәрарына кәлән чохлуғун ардынча кетмәди.—*329.*

Келфанд, А. Л.—бах: Парвус.

Кертсен, А. И. (1812—1870)—бөјүк рус ингилабчы-демократы, материалист философ, публисист вә јазычы; «рус», «көндли» сосиализминин баниси. Кертсен азадлыг һәрәкатына задәкан ингилабчы кими гошулмуш, декабристләрин әи'әнәләрини давам етдирмишдир. 1852-чи илдә Лондонда рус мәтбәәсини јаратды вә харичдә азад рус мәтбуатынын әсасыны гојду. Бир нечә ингилаби интибаһнамә, китабча вә мәгалә бурахдыгдан сонра 1855-чи илдә «Поларнаја Звезда» алманахыны, 1857-чи илдә исә Н. П. Огарјов илә бирликдә «Колокол»у нәшрә башлады.

В. И. Ленин рус азадлыг һәрәкатынын тарихиндә Кертсенин ролуну «Кертсенин хатирәси» мәгаләсиндә (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 21-чи чилд, сәһ. 283—291) гиҹмәт вермишдир.—*282—283.*

Килбо (Guilbeaux), *Анри* (1885—1938)—франсыз сосиалисти, журналист. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сентрист иди, «Demain» («Сабаһ») журналы нәшр едир, бејнәлмиләл әлагәләрин бәрпа едилмәсинә тәрәфдар олдуғуну билдирирди. 1916-чы илдә Кинтал конфрансынын ишиндә иштирак етмишдир. 20-чи илләрин әввәлләриндән Алманиjада јашамыш, «L'Humanité» («Бәшәријјәт») гәзетинин мүхбири олмушдур.

Сонралар тротскичи мөвгеләринә кечмиш, милләтчи мәтбуатда әмәкдашлыг етмиш, ССРИ-јә дүшмәнчиликлә јанашмышдыр.—*116—117.*

Л

Ларин Ј. (Лурје, М. А.) (1882—1932)—сосиал-демократ, меншевик. Иртичча вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә тәсвиҹәчиләрин лидерләриндән бири идп. 1912-чи илдә Тротски тәрәфиндән јарадылмыш Август антипартија блокунда иштирак етмишди. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сентристләрә гошулмушду. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра «Интернационал» журналыны нәшр едән бејнәлмиләлчи меншевикләр групуна башчылыг едирди. 1917-чи илин августунда болшевик партијасына гәбул едилди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра совет вә тәсәррүфат тәшкилатларында ишләмишдир.—*496.*

Львов, Г. Ј. (1861—1925)—књаз, ири мүлкәдар, земство хадими, кадет. I Дөвләт думасының үзвү. Биринчи дүнја мүһарибәси дөврүндә Үмумрусија земство иттифагының сәдри, сонра исә бирләшмиш земстволар вә шәһәрләр иттифагының—бу империалист буржуазија вә мүлкәдар тәшкилатларының сәдрләриндән бири. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра—мартдан ијуладәк буржуа Мүвәггәти һөкүмәти Назирләр шурасының сәдри вә дахили ишләр назири. 1917-чи илин ијул күнләриндә Петроградын фәһлә вә әскәрләринә ганлы диван тутулмасының тәшәббүсчүләриндән бири. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра ағ мүһаҹир; Совет Русијасына гаршы һәрби мүдахиләнин тәшкилиндә иштирак етмишди.—*18, 57, 63, 226, 272—274, 283, 346, 348, 393, 435, 436, 447—448, 455, 502.*

Ленин, В. И. (Улјанов, В. И., Ленин, Н.) (1870—1924)—биографик мә'лумат.—*1, 9, 23, 47, 52, 75, 79, 81, 86, 98, 103, 105, 106, 108, 112, 113, 118, 121, 126—128, 141, 150, 153—154, 186, 187, 196, 199, 203, 204—205, 237, 245—246, 253, 263—266, 293, 297, 338, 344, 373, 396—397, 423, 424, 467, 480, 487—488.*

Летајер, Ј.—бах: Лпзис.

Либер, (Голдман), М. И. (1880—1937)—Бундун лидерләриндән бири. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист иди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Ичраијјә комитәсинин вә биринчи чағырыш МИК Рәјасәт Һеј'әтинин үзвү; меншевик мөвгеји тутурду, коалисијалы һөкүмәт тәрәфдары иди. Октјабр сосиалист ингилабыны дүшмәнчәсинә гаршыламышды. Сонралар тәсәррүфат ишиндә чалышырды.—*367.*

Либкнехт (Liebknecht), *Вилһелм* (1826—1900)—Алманија вә бејнәлхалг фәһлә һәркатының көркәмли хадими. Алманија сосиал-демократ партијасының баниләриндән вә рәһбәрлә-

риндән бири. 1875-чи илдән өмрүнүн ахырынадәк Либкнехт Алманија сосиал-демократ партијасы МК-сынын үзвү вә партијанын мәркәзи органы «Vorwärts» («Ирәли») гәзетинин мәс'ул редактору олмушдур. 1867-чи илдән 1870-чи иләдәк Шимали Алманија рејхстагынын депутаты, 1874-чү илдән исә дәфәләрлә Алманија рејхстагынын депутаты сечилмишди; Пруссија јункерләринин мүртәче харичи вә дахили сијасәтини ифша етмәк үчүн парламент трибунасындан бачарыгла истифадә едирди. Ингилаби фәалијјәти үстүндә дәфәләрлә һәбсханаја салынмышдыр. I Интернасионалын фәалијјәтиндә вә II Интернасионалын тәшкилиндә фәал иштирак етмишди. К. Маркс вә Ф. Енкелс В. Либкнехти јүксәк гијмәтләндирирдиләр. Ејни заманда онлар Либкнехтин барышдырычылыг характерли ајры-ајры сәһвләрини тәнгид едир, онун дүзкүн мөвге тутмасына көмәк едирдиләр.—*265.*

Либкнехт (Liebknecht) *Карл* (1871—1919)—Алманија вә бејнәлхалг фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадими; алман сосиал-демократијасы сол ганадынын рәһбәрләриндән бири; Вилһелм Либкнехтин оғлу, пешәсинә көрә вәкил.

Сосиал-демократијанын сыраларында оппортунизм вә милитаризм әлејһинә фәал мүбаризә апарырды. 1912-чи илдә рејхстагын депутаты сечилмишди. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә гарәтчилик мүһарибәсиндә «өз» Гајсер һөкүмәтини мүдафиә етмәк әлејһинә гәтијјәтлә чыхыш едирди. 1914-чү ил декабрын 2-дә бүтүн рејхстагда тәкчә о, һәрби кредитләр әлејһинә сәс вермишдир. К. Либкнехт «Интернасионал» групунун тәшкилатчыларындан вә рәһбәрләриндән бири иди; сонралар бу група «Спартак», даһа сонра исә «Спартак Иттифагы» ады верилмишди. 1916-чы илдә антиимпериалист фәалијјәт үстүндә каторга чәзасына мәһкум едилмишди. Алманијада 1918-чи ил Нојабр ингилабы заманы Р. Луксембургла бирликдә алман фәһләләринин ингилабчы авангардына башчылыг едирди. «Die Rote Fahne» («Гырмызы Бајраг») гәзетинин редактору олмушдур. Алманија Коммунист партијасынын баниләриндән вә 1919-чу илин јанварында Берлин фәһләләри үсјанынын рәһбәрләриндән бири олмушдур. Үсјан јатырылдыгдан сонра Носкенин гулдур дәстәләри тәрәфиндән вәһшичәсинә өлдүрүлмүшдүр. Ленин К. Либкнехтин фәалијјәтини гијмәтләндирәркән јазырды ки, «бу ад рәһбәрин пролетариат мәнафејинә сәдагәтинин, сосиалист ингилабына сәдагәтинин символудур... Бу ад империализмә гаршы сөздә дејил, ишдә барышмаз мүбаризәнин символудур...» (Әсәрләри, 4-чү нәшри, 28-чи чилд, сәһ. 456).—*109, 114, 116—117, 270, 302—303, 329, 371—372.*

Лизис (Lysis) [*Летајер* (Letailleur, *Јевкени*]—франсыз буржуа игтисадчысы, малијјә мәсәләләринә вә сијаси мәсәләләрә даир бир сыра әсәрләрин мүәллифи—*93.*

Липкин, Ф. А.—бах: Череванин, Н.

Ҹјахов, В. П. (1869—1919)—чар ордусунун полковниги; Гафгазда вә Иранда милли-ингилаби һәрәкаты јатырмаг нәтичәсиндә мәшһурлашмышды. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә Гара дәнизин Түркијә саһилләри зонасынын кенерал-губернатору. 1919-чу илин февралында Ҹјахов Терек-Дағыстан чүмһурјјәтинин баш рәиси вә команданы тә'јин едилмишди. Ағгвардиҹачы «Көнүллү ордунун» дағлы халгларла шиддәтли мүбаризәси заманы өлдүрүлмүшдүр.—*104, 105, 299.*

Ллојд Џорҹ (Lloyd George), *Девид* (1863—1945)—инкилис дөвләт хадими вә дипломаты, либераллар партијасынын лидери. 1890-чы илдән парламентин үзвү. 1905—1908-чи илләрдә—тичарәт назири; 1908—1915-чи илләрдә—малијјә назири иди. Инкилтәрә һөкумәтинин биринчи дүнја мүһарибәси һазырламаға јөнәлдилән сиҹаси хәттинин мүәјјән едилмәсиндә көркәмли рол ојнамышдыр. Фәһләләрә јалтагланмаг, јалан сөјләмәк вә в'дләр вермәк јолу илә о, Инкилтәрәдә фәһлә синфинин ингилаби партијасынын јарадылмасыны ләнкитмәјә вә ја бунун гаршысыны алмаға чалышырды. 1916—1922-чи илләрдә баш назир иди. Јахын вә Орта Шәргдә, Балканларда инкилис империализмин мөвгеләринин мөһкәмләнмәсинә чалышыр, мүстәмләкәләрдә вә асылы өлкәләрдә милли азадлыг һәрәкатыны амансызчасына јатырдырды. Русиҹада Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет дөвләтинә гаршы һәрби мүдахиләнин вә блокаданын фитвачы вә тәшкилатчыларындан бири олмушдур. 1922-чи илдә бир сыра сиҹаси мүвәффәгиҹјәтсизликләрдән сонра истә'фаја чыхмыш, лакин өмрүнүн ахырынадәк мүәјјән сиҹаси нүфузуну сахламышдыр.—*410—411.*

Лорио (Loriot), *Фердинанд* (1870—1930) — франсыз сосиалисти. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә бејнәлмиләлчи Кинтал конфрачсында (1916) Симмервалд сол групуна гошулмушду. 1920—1927-чи илләрдә Франса Коммунист партијасына дахил олмушду. Коминтернин III конгресинин нүмајәндәси иди. 1925-чи илин јанварында ФКП IV гурултајында коминтернин V конгреси гәрарларынын әлејһинә чыхмышды; 1927-чи илдә сағ оппортунист кими коммунист партијасындан хариҹ едилмишдир. —*116—117.*

Луначарски, А. В. (1875—1933)—пешәкар ингилабчы, көркәмли совет дөвләт хадими. Ингилаби һәрәката 90-чы илләрин әввәлләриндә гошулмушдур. РСДФП II гурултајындан сонра болшевик. «Вперед», «Пролетарий», сонра исә «Новая Жизнь» (1905) болшевик гәзетләри редаксијаларынын тәркибинә дахил иди. Иртича илләриндә марксизмдән узаглашмыш, «Впередод» антипартија групунда иштирак етмиш, марксизми дин илә бирләшдирмәк тәләбини ирәли сүрмүшдү. Биринчи дүнја мүһарибәси заманы бејнәлмиләлчилик мөвгеләриндә дурурду. 1917-чи илдә Русиҹаја гајытдыгдан сонра «межрајончулар» групуна дахил олмуш вә РСДФ(б)П VI гурултајында һәмин групла бирликдә партијаја гәбул едилмишди. Октјабр сосиалист

инҝилабындан сонра 1929-ҹу илдәк халг маариф комиссары, сонра ССРИ МИК јанында Елм комитәсинин сәдри олмушдур. 1930-ҹу илдән академик. 1933-ҹү илин августунда ССРИ-нин Испанҹада сәлаһиҷҷәтли нүмајәндәси тә'јин едилмишдир. Публисист, драматург, инчәсәнәт вә әдәбиҷҷата даир бир сыра әсәрләрин мүәллифидир.—*269.*

Лурје, М. А·—бах: Ларин, Ј.

М

Макдоналд (Macdonald). *Ҷеҷмс Рамсеј* (1866 — 1937) — инкилис сијаси хадими, Мүстәгил фәһлә партијасының вә лејбористләр партијасының баниләриндән вә лидерләриндән бири. Сон дәрәҹә оппортунист сијасәти јеридирди, синфи әмәкдашлыг вә капитализмин тәдричән артыб сосиализмә кечмәси һаггында мүртәҹе нәзәриҷәни тәблиғ едирди. Биринҹи дүнја мүһарибәсинин әввәлиндә пасифист мөвге тутмушду, сонрадан империалист буржуазијасыны ачыг мүдафиә јолуна кечмишди. 1918—1920-ҹи илләрдә антисовет мүдахиләсинә гаршы чыхыш едән инкилис фәһләләринин мүбаризәсинә мане олмаға чалышырды; фәһлә синфини парчаламаг сијасәти јеридирди. 1924-ҹү вә 1929—1931-ҹи илләрдә баш назир вәзифәсини тутмушдур. Макдоналдын лејборист һөкүмәти фәһләләрин мәнафејинә зидд сијасәт јеридир, Инкилтәрәнин мүстәмләкәләриндә милли азадлыг һәрәкатыны амансызлыгла боғурду. 1931—1935-ҹи илләрдә Макдоналд «милли һөкүмәт» дејилән һөкүмәтә башчылыг едирди, бу һөкүмәтин сијасәти мүһафизәкарлар тәрәфиндән мүәјјән олунурду.—*302.*

Маклаков, В. А. (1870—1957)—сағ кадет, мүлкәдар, пешәсинә көрә вәкил, бир чох сијаси мәһкәмә просесләриндә чыхыш етмишдир. Москвадан II, III вә IV Дәвләт думаларының депутаты, кадетләр партијасы МК-сының үзвү. Феврал буржуа-демократик инҝилабындан сонра, 1917-ҹи илин ијулундан буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин Паридә сәфири, сонра ағ мүһаҹир олмушдур. *—37—38, 299, 309, 334—336, 347—348.*

Маклин (Maclean), *Ҷон* (1879—1923)—Инкилтәрә фәһлә һәрәкатының көркәмли хадими, пешәсинә көрә мүәллим. Биринҹи дүнја мүһарибәсиндән габаг Британија сосиалист партијасының сол ганадына гошулмуш вә Шотландиҷада бу партијаның лидерләриндән бири олмушду. Мүһарибә заманы бејнәлмиләлчилик мөвгеләриндә дурур, мүһарибә әлејһинә фәал инҝилаби тәблиғат апарырды, фәһләләрин (о ҹүмләдән һәрби мүәссисәләрдә) күтләви нүмајиш вә тә'тилләриниң тәшкилатчы вә рәһбәрләриндән бири иди, бунун үстүндә инкилис һөкүмәти тәрәфиндән дөнә-дөнә тә'гиб едилмишди. 1916-ҹы илин апрелиндә Британија сосиалист партијасы рәһбәрлиҷинин тәркибинә сечилмишди. Өмрүнүн сон илләриндә фәал сијаси ишдән узаглашмышды.—*302.*

Малиновски, А. А.—бах: Богданов, А. А.

Малиновски, Р. В. (1876—1918)—фитнәкар, Москва хәфиҗә шө'бәсинин кизли әмәкдашы. 1906-чы илдә худбин мәгсәдләрлә фәһлә һәрәкатына гошулмушду. 1907-чи илдән полисә көнүллү сурәтдә мә'лумат вермиш, 1910-чу илдә чар хәфиҗә идарәсинин кизли акентләри сырасына гәбул еднлмишди. Болшевик партијасында бир сыра көркәмли вәзифәләр тутмушду, 1912-чи илдә РСДФП Прага конфрансында МК-ја үзв сечилмишди. Чар хәфиҗә идарәсинин көмәји илә Москва губернијасынын фәһлә зүмрәсиндән IV Дөвләт думасына депутат кечә билмишди. 1914-чү илдә ифша едилмәк тәһлүкәси гаршысында галдыгда депутат сәлаһијјәтини өз үзәриндән көтүрмүш вә гачыб харичдә кизләнмишди. 1918-чи илдә Совет Русијасына гајытмыш, һәбс едилиб мәһкәмәјә верилмиш вә ҮРМИК Али трибуналынын һөкмү илә күллә ләнмишдир.—*237—238, 247, 395, 396, 414, 450.*

Мануилов, А. А. (1861—1929)—рус буржуа игтисадчысы, кадет партијасынын көркәмли хадими, «Русские Ведомости» гәзетинин редакторларындан бири. 1905—1911-чи илләрдә Москва университетинин ректору, 1907—1911-чи илләрдә Дөвләт шурасынын үзвү, 1917-чи илдә буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин халг маариф назири. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра мүһачир; мүһачирәтдән гајытдыгдан сонра Мануилов совет али мәктәбләриндә дәрс демишдир. Игтисади мәсәләләрә даир бир сыра әсәрләрин мүәллифи.—*389, 455.*

Марков, Н. Ј. (2-чи Марков) (1876-чы илдә анадан олмушдур)—ири мүлкәдар, чар Русијасынын мүртәче сијаси хадими, «Рус халгынын иттифагы» вә «Михаил Арханкел палатасы» гаракүрүһчу-таланчы тәшкилатларынын рәһбәрләриндән бири. Курск губернијасындан III вә IV Дөвләт думаларынын депутаты иди. Думада ифрат сағларын лидерләриндән бири. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра аг мүһачир.—*201, 202.*

Маркс (Marx), *Карл* (1818—1883)—елми коммунизмин баниси, даһи мүтәфәккир, бејнәлхалг пролетариатын рәһбәри вә мүәллими (бах: В. И. Ленин. «Карл Маркс (Гыса биографик очерк вә марксизмин шәрһи)» мәгаләси. Әсәрләри, 5-чи нәшри, 26-чы чилд, сәһ. 45—101).—*130, 134, 296.*

Мартов, Л. (Седербаум, Ј. О.) (1873—1923)—меншевизмин лидерләриндән бири. Иртича вә јени инғилаби јүксәлиш илләриндә тәсвијәчи «Голос Социал-Демократа» гәзетини редактә едирди, антипартија август (1912) конфрансында иштирак етмишди. Биринчи дүнја мүһарибәси дөврүндә сентрист мөвге тутурду. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инғилабындан сонра бејнәлмиләлчи меншевикләр групуна башчылыг едирди. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы чыхыш едирди. 1920-чи илдә Алманијаја мүһачирәт ет-

мишдир. Берлиндә әксингилаби меншевик «Социалистический Вестник»и нәшр едирди.—*81, 126—127, 274, 429, 496.*

Маслов, С. Л. (1873-чү илдә анадан олмушдур)—сағ есер. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инғилабындан сонра Үмумрусија кәндли депутатлары Совети Ичраҹијә комитәсинин үзвү. Сентјабрдан е'тибарән буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиидә торпаг назири. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра тәсәррүфат тәшкилатларында вә елми идарәләрдә ишләјирди. Аграр мәсәләсинә данр бир сыра әсәрләрин мүәллифи. В. И. Ленин 1921-чи илдә Масловун «Кәидли тәсәррүфаты» китабыны кәскин тәнгид етмишди.—*146—150.*

Масловски, С. Д.—бах: Мстиславски, С. Д.

Меншиков, М. О. (1859—1919)—мүртәче публисист, гаракүрүһчү «Новое Время» гәзетинин әмәкдашы. В. И. Ленин Меншикову «чар гаракүрүһунун сәдагәтли горугчу көпәји» адландырмышдыр (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 20-чи чилд, сәһ. 153). Октјабр сосиалист инғилабындан сонра Совет һакимиҹјәтинә гаршы фәал мүбаризә апарырды; 1919-чу илдә әксингилаби фәалиҹјәти үстүндә күлләләнмишдир.—*388.*

Милјуков, П. Н. (1859—1943)—кадетләр партијасынын лидери, рус империалист буржуазијасынын көркәмли идеологу, тарихчи вә публисист. 1905-чи илин октјабрында кадетләр партијасынын банилəриндән бири, сонра бу партијанын МК-сынын сәдри вә партијанын мәркәзи органы «Речь» гәзетинин редактору олмушдур. III вә IV Дөвләт думаларынын депутаты иди. 1917-чи илдә буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин биринчи тәркибиндә харичи ишләр назири иди; империалист мүһарибәсини «сон гәләбәјәдәк» давам етдирмәк сијасәти јеридирди. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра Совет Русијасына гаршы харичи һәрби мүдахиләнин тәшкилатчыларындан бири; аг мүһачирләрин фәал хадими олмушдур.—*3, 7, 17, 36, 62, 67, 69, 91, 102, 103, 117, 242, 273, 288, 299, 304—305,309, 314, 334, 335, 347, 348, 356, 371, 389, 393, 411.*

Мстиславски (Масловски), С. Д. (1876—1943)—рус јазычысы, 1904-чү илдән есерләр партијасынын үзвү. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инғилабындан сонра «Дело Народа» есер гәзетиндә әмәкдашлыг едирди. Сол есерләр партијасынын МК-сына дахил иди. Мирбах өлдүрүлдүкдән сонра сол есерләр партијасындан чыхмыш, Украјна боротбистләри МК-сынын үзвү олмушдур. 1921-чи илдән битәрәф иди. 1922—1926-чы илләрдә Профинтерндә гејри-дөври нәшрләрин редактору олмушдур. Сонракы илләрдә Бөјүк Совет Енсиклопедијасында вә бир сыра башга совет нәшриҹјатларында ишләмишдир.—*232.*

Мужик вредны—бах: Бедны, Демјан (Придворов, Ј. А.).

Н

Наполеон I (Бонапарт) (1769—1821)—1804—1814 вә 1815-чи илларда Франса императору.—*5, 6, 68, 72.*

Натансон, М. А. (1850—1919)—ингилабчы халгчылыгын нүмајәндәси, сонралар есер. Ингилаби һәрәкатда 1869-чу илдән иштирак етмишдир. «Земля и воля» партијасының баниларындан бири олмуш, 1893-чү илдә «Народноје право» партијасыны јарадылмасында фәал иштирак етмишдир. 900-чү илларин әввәллариндән есерлар партијасынын үзвү олуб, онун МК-сынын тәркибинә дахил иди. Биринчи дүнја мүһарибәси заманы гејри-ардычыл бејнәлмиләлчилик мөвгеји тутмуш, сентризмә тәрәф тәрәддүд көстәрмишдир. Сол есерлар партијасынын тәшкилатчыларындан вә лидерлариндән бири олмушдур. 1918-чи илдә Совет һакимијјәтинә гаршы сол есер гијамыны писләмишдир.—*81.*

Некрасов, Н. В. (1879-чу илдә анадан олмушдур)—Томск губернијасындан III вә IV Дөвләт думаларының депутаты, профессор, кадет. 1917-чи илдә јоллар назири, протфелсиз назир вә маличјә назири сифәти илә буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин тәркибинә дахил иди. 1917-чи илин јајында кадетләр партијасындан чыхмышдыр. Совет һакимијјәти заманы Сентросојузда ишләмишдир.—*393.*

«Нәнә»—бах: Брешко-Брешковскаја, *Ј. К.*

Николај II (Романов), (1868—1918)—ахырынчы рус императору, 1894-чү илдән 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабынадәк чарлыг етмишдир. Урал вилајәт фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин гәрары илә 1918-чи ил ијулун 17-дә Јекатеринбургда (Свердловск) күлләләнмишдир.—*5, 16, 17, 44, 50—51, 53—54, 64, 65, 69, 101, 103, 107, 109, 113, 135, 191, 197, 201, 206, 270, 283, 298, 311, 313 314, 331, 334, 336, 399—401, 431, 432.*

Новых, Г. Ј.—бах: Распутин, Г. Ј.

О

«Отсов»—бах: Житомирски, Ј. А.

П

Палчински, П. И. (1875—1929)—мүһәндис, «Продуголь» синдикатынын тәшкилатчысы, банк дапрәләри илә сых бағлы иди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә тичарәт вә сәнаје назиринин

мүавинин сәнаје чиләрин саботажынын илһамчысы иди, демократик тәшкилатлара гаршы мүбаризә апармыш вә бунунла да «Үмумрусија мигјасында ән бәднам вә ән кениш шөһрәт газанмышдыр» (В. И. Ленин. Әсәрләри, 4-чү нәшри, 25-чи чилд, сәһ. 370). 1917-чи ил октјабрын 25-дә (нојабрын 7-дә) Гыш сарајы мүдафиәсинин рәиси иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра совет сәнаје синдә зијанкарлығын тәшкилатчыларындан бири иди. 1929-чу илдә күллә ләнмишдир.—*439, 444—445.*

Парвус (Келфанд, А. Л.) (1869—1924)—90-чы илләрин ахырларында—900-чү илләрин әввәлләриндә Русија вә Алманија сосиал-демократ һәрәкатында иштирак етмиш, Алманија сосиал-демократијасынын сол ганадына гошулмушду. РСДФП II гурултајындан сонра меншевик иди. Парвус антимарксист «перманент ингилаб нәзәријјәси»ни ирәли сүрмүшдү, сонралар Тротски бу нәзәријјәни ленинизмә гаршы мүбаризә алә тинә чевирмишди. Сонралар сосиал-демократијадан узаглашмышды; биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә шовинист, алман империализминин агенти иди, бөјүк мөһтәкирликлә мәшғул олараг һәрби сифаришләр һесабына варланырды. 1915-чи илдән «Die Glocke» («Зәнк») журналыны нәшр етмишдир.—*477, 478.*

Переверзев, П. Н.—вәкил, трудовик, есерләрә јахын иди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра биринчи коалисијалы буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә әдлијјә назири. 1917-чи илин ијулунда Ленинә вә болшевикләрә гаршы Алексинскинин һәрби әкскәшфијјатла бирликдә дүзәлтдикләри сахта сәнәдләри дәрч етдирмишди.—*359, 449, 488.*

Пешехонов, А. В. (1867—1933)—буржуа ичтимаи хадими вә публисист. 90-чы илләрдә либерал халгчы, «Русское Богатство» журналынын әмәкдашы, 1904-чү илдән исә онун редаксијасынын үзвү; «Освобождение» либерал-монархист журналында вә есерләрин «Революционная Россия» гәзетиндә әмәкдашлыг едирди. 1906-чы илдән «халг сосиалистләри» (енесләр) хырда-буржуа партијасынын рәһбәрләриндән бири. 1917-чи илдә буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә әрзаг назири олмушдур. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризә апармышдыр; 1922-чи илдән аг мүһаҹир.—*30, 31—32, 226, 272—273, 352—353, 355, 357, 400, 434—435, 452.*

Плеханов, К. В. (1856—1918)—рус вә бејнәлхалг фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадими, Русијада марсизмин илк тәблиғатчысы. 1883-чү илдә Ченеврәдә илк рус марксист тәшкилаты олан «Әмәк азадлығы» групуну јаратмышды. Плеханов халгчылыға гаршы мүбаризә апарыр, бејнәлхалг фәһлә һәрәкатында тәфтишчилијә гаршы чыхырды. 900-чү илин әввәлләриндә «Искра» гәзети вә «Заря» журналы редаксијасына дахил иди. 1883-чү илдән 1903-чү илә дәк Плеханов материалист дүнјакөрүшүнүн мүдафиә вә тәблиғиндә бөјүк рол ојнајан бир сы-

ра әсәрләр јазмышдыр. Лакин һәлә о заман Плехановун чиддн сәһвләри вар иди вә бу сәһвләр онун көләчәк меншевик бахышларынын рүшејми олду. РСДФП II гурултајындан сонра Плеханов оппортунизмлә барышдырычылыг мөвгеләрини кечди, сонра исә меншевикләрә гошулду. Биринчи рус инғилабы дөврүндә бүтүн әсас мәсәләләрдә меншевик мөвгеләриндә дурурду. Иртича вә јени инғилаби јүксәлиш илләриндә марксизмин махистчәсинә тәфтиш едилмәсинә вә тәсвиҹәчилиҹә гаршы чыхыр, партијалы меншевикләр групуна башчылыг едирди. Биринчи дүнја мүһарибәси заманы сосиал-шовинизм мөвгеләринә кечди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инғилабындан сонра Русијаја гајыдыб мүдафиәчи меншевикләрин «Јединство» ифрат сағ групуна башчылыг етди, болшевикләрә гаршы, сосиалист инғилабына гаршы чыхыш едир вә белә һесаб едирди ки, Русија сосиализмә кечмәк үчүн јетишмәмишдир. Октјабр сосиалист инғилабына мәнфи мүнасибәт көстәрмиш, лакин Совет һакимиҹҹәтинә гаршы мүбаризәдә иштирак етмәмишдир.

Ленин Плехановун фәлсәфи әсәрләрини вә марксизмин Русијада јајылмасында онун ролуну јүксәк гиҹмәтләндирирди; ејни заманда о, марксизмдән кери чәкилмәси вә сијаси фәалиҹҹәтиндәки сәһвләр үстүндә Плеханову кәскин тәнгид едирди.— *14, 16, 79, 232—233, 238, 241, 242, 273, 281, 329, 413, 415, 478, 484.*

Половтсев, П. А. (1874-чү илдә анадан олмушдур)—кенерал, 1917-чи илин јајында Петроград һәрби дапрәси гошунларынын команданы. Ијул күнләриндә Петроградда динч нүмајишин күллә баран олунмасына вә «Правда» редаксијасы бинасының дармадағын едилмәсинә рәһбәрлик етмишди. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра аг мүһачир.—*465, 469, 470.*

Потресов, А. Н. (1869—1934)—меншевизмин лидерләриндән бири. Иртича вә јени инғилаби јүксәлиш илләриндә тәсвиҹәчиләрин идеологу. Биринчи дүнја мүһарибәси заманы сосиал-шовинист. 1917-чи илдә болшевикләрә гаршы кинли кампаниа апаран «День» гәзетинин редактору иди. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра мүһачирәтә кетмишди, харичдә Керенскинин һәфтәлик «Дни» мәчмуәсиндә әмәкдашлыг едир, Совет Русијасына бөһтанлар јагдырырды.—*429—430.*

Придворов, Ј. А.—бах: Бедны, Демјан.

Пуанкаре (Poincaré), *Раймон* (1860—1934)—Франсанын буржуа сијаси вә дөвләт хадими, пешәсинә көрә вәкил. 1887-чи илдә депутатлар палатасына сечилмишди. 1893-чү илдән дәфәләрлә Франса һөкүмәтинин тәркибинә дахил олмушдур. Франса буржуазијасынын ән тәчавүзкар даирәләрини тәмсил едирди. 1912-чи илдә Франсанын баш назири, 1913-чү илдән 1920-чи иләдәк исә президенти олмушдур. Бу вәзифәләрдә өзүнү биринчи дүнја мүһарибәси һазырланмасынын фәал тәрәфдары

кими көстәрмишдир, буна көрә «Пуанкаре-мүһарибә» ләгәби алмышды. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра Совет Русијасына гаршы харичи һәрби мүдахиләнин тәшкилатчыларындан бири олмушдур. 1922—1924-чү вә 1926—1929-чу илләрдә Франсанын баш назири иди. Онун сијасәти кәскин антисовет истигамәти илә, Франса зәһмәткешләринин һәјати һүгуглары вә демократик азадлыглары үзәриндә һүчуму илә, франсыз коммунистләрини тә'гиб етмәси илә фәргләнирди.—*272.*

Р

Радек, К. Б. (1885—1939)—900-чү илләрин әввәлләриндән Галитсија, Полша вә Алманијанын сосиал-демократ һәрәкатында иштирак етмишдир; Алманија сол сосиал-демократларының нәшрләриндә иштирак едирди. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә бејнәлмиләлчилик мөвгеләриндә дурурдуса да, сентризмә доғру тәрәддүд едирди; милләтләрин өз мүгәддәратыны тә'јин етмәк һүгугу мәсәләсиндә јанлыш мөвгe тутурду. Болшевик партијасына 1917-чи илдән дахил олмушду. Брест сүлһү бағланмасы дөврүндә «сол коммунист» иди. 1923-чү илдән тротскичи мүхалифәтин фәал хадими олмуш, бунун үстүндә 1927-чи илдә ҮИК(б)П XV гурултајы тәрәфиндән партијадан харич едилмишди. 1930-чу илдә партијаја бәрпа олунмуш, лакин 1936-чы илдә антипартија фәалијјәти үстүндә јенидән партијадан харич едилмишдир.—*116.*

Раковски, Х. Г. (1873—1941)—90-чы илләрин әввәлләриндә Болгарыстан, Румынија, Исвечрә вә Франсанын сосиал-демократ һәрәкатында иштирак етмишдир. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сентрист иди. Болшевик партијасына 1917-чи илдән дахил олмушду. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра партија вә совет ишиндә чалышмышдыр. 1918-чи илдән Украјна Халг Комиссарлары Советинин сәдри олмуш, 1923-чү илдән Инкилтәрә вә Франсада дипломатија саһәсиндә ишләмишдир. Тротскичи мүхалифәтин фәал хадимләриндән бири иди, бунун үстүндә 1927-чи илдә ҮИК(б)П XV гурултајы тәрәфиндән партијадан харич едилмишди. 1935-чи илдә партија сыраларына бәрпа олунмуш, лакин 1938-чи илдә антипартија фәалијјәти үстүндә јенидән партијадан харич едилмишдир.—*329.*

Распутин (Новых), Г. Ј. (1872—1916)—II Николајын сарајында бөјүк нүфузу олан фитнәкар. Тоболск губернијасы кәндлиләриндән иди. 1907-чи илдә «мүгәддәс гоча» вә «кәләмәји хәбәр верән» шәхс кими чар аиләсинин е'тибарыны газанмышды. Чар Русијасынын һаким јухары даирәләри үчүн сәчијјәви олан чәһаләт, гаты мөвһумат, мә'нәви тәнәззүл «распутинчиликдә» өз ајдын ифадәсини тапмышды. Распутин Петроградда монархистләр групу тәрәфиндән өлдүрүлмүшдүр. Онлар бу һәрәкәтләри илә сүлаләни хилас етмәјә вә артмагда олан инғилабы зәифләтмәјә чалышырдылар.—*109.*

Рибо (Ribot), *Александр Феликс Жозеф* (1842—1923)—француз дөвләт хадими, пешәсинә көрә вәкил иди, империалист буржуазијасынын мәнафејини ифадә едирди. 1892—1893, 1895 вә 1917-чи илләрдә баш назир иди, дәфәләрлә Франсанын мүхтәлиф кабинетләриндә назир олмушдур. Рус-Франса иттифагы јарадылмасына фәал чалышырды.—*410—411.*

Рыков, А. И. (1881—1938)—болшевик партијасына 1899-чу илдә дахил олмушдур. РСДФП III вә IV (Бирләшдиричи) гурултајларынын нүмајәндәси олмушдур. Иртича дөврүндә тәсвијәчиләр, отзовистләр вә тротскичиләр барәсиндә барышдырычылыг мөвгеји тутмушду. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра сосиалист ингилабына даир партијанын Ленин хәттинә гаршы чыхыш едирди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра бир сыра мәс'ул вәзифәләр тутмушдур. Дәфәләрлә партијанын Ленин сијасәти әлејһинә чыхмышдыр; 1917-чи илин ијулјабрында меншевик вә есерләрин иштиракы илә коалисијалы һөкумәт јарадылмасына тәрәфдар олмуш, МК-дан вә Халг Комиссарлары Советиндән чыхмаг һаггында бәјанаты дикәр оппортунистләрлә бирликдә имзаламышды; 1928-чи илдә партијада сағ оппортунист тәмајүлүнүн лидерләриндән бири иди. 1937-чи илдә антипартија фәалијјәти үстүндә партијадан харич едилмишдир.—*247.*

Родзјанко, М. В. (1859—1924)—ири мүлкәдар, октјабристләр партијасынын лидерләриндән бири, монархист, 1911-чи илин мартындан III Дөвләт думасынын, сонра исә IV Дөвләт думасынын сәдри. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабы дөврүндә Дөвләт думасынын Мүвәггәти комитәси, сонра исә Дума үзвләринин «хүсуси мүшавирәси» адлы әксингилаби мәркәз јаратмышды. Корниловчулуғун башчыларындан бири иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Деникинин јанына гачмыш, Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризә үчүн бүтүн әксингилабчы гүввәләри бирләшдирмәјә чәһд көстәрмишди, сонралар мүһачирәтә кетмишдир.—*389, 393, 395, 414, 450, 451.*

Родичев. Ф. И. (1856-чы илдә анадан олмушдур)—Твер мүлкәдары вә земство хадими, кадетләр партијасынын лидерләриндән бири, һәмин партија МК-сынын үзвү. I, II, III вә IV Дөвләт думаларынын депутаты. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин Финландија ишләри үзрә комиссары олмушду. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра ағ мүһачир иди.—*6.*

Роллан (Rolland), *Ромен* (1866—1944) — көркәмли француз јазычысы вә ичтимаи хадими. Өз әсәрләриндә буржуа чәмијјәтини вә онун дүшкүнлүк мәдәнијјәтини кәскин тәнгид етмишдир. Пасифизм мөвгеләриндән биринчи дүнја мүһарибәсинин әлејһинә чыхырды. Роллан Октјабр сосиалист ингилабыны алгышламышды вә Совет өлкәсинин досту иди; 1935-чи илдә

Совет Иттифагында олмушдур. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә франсыз антифашист Мүгавимәт һәрәкатыны мүдафиә едирди.—*116—117.*

Романовлар—1613-чү илдән 1917-чи илədәк чарлыг етмиш рус чарлары вә императорлары сүлаләси.—*191, 201, 324.*

Ростов, Н. (Коган, И. М.)—1917-чи илдә меншевик «Рабочая Газета»нын әмәкдашы.—*453.*

Руднев, В. А.—бах: Базаров, В.

С

Саввин, Н. Н.—1917-чи илдә бүржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә тичарәт вә сәнаје назиринин мүавини, сәнаје данрәләриниң нүмајәндәси, баш игтисад шурасы сәдринин мүавини.—*439.*

Самба (Sembat), *Марсел* (1862—1922) — Франса сосиалист партијасынын реформист лидерләриндән бири, журналист. 1893-чү илдән депутатлар палатасынын үзвү. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист иди. 1914-чү илин августундан 1917-чи илин сентјабрынадәк Франсанын империалист «милли мүдафиә һөкүмәти»ндә нәзимаи ишләр назири олмушдур. 1915-чи илин февралында Антанта өлкәләри сосиалистләринин Лондон конфрансында иштирак етмишдир; бу конфранс онлары сосиал-шовинизм програмы әсасында бирләшдирмәк мәгсәдилә чағырылмышды.—*329.*

Сандомирски, А.—1917-чи илдә бејнәлмиләлчи меншевик, «Новая Жизнь» гәзетинин әмәкдашы.—*444.*

Седербаум, Ј. О.—бах: Мартов, Л.

Серетели, И. К. (1882—1959)—меншевизмин лидерләриндән бири. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә тәсвиҹчи иди. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сентрист иди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Петроград Совети Ичраиҹҹә комитәсинин үзвү, мүдафиәчи иди. 1917-чи илин мајында почт вә телеграф назири сифәти илә буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинә дахил олмушду, ијул һадисәләриндән сонра дахили ишләр назири, болшевикләрә гаршы таланчылыг тә'гибләринин фитвачыларындан бири иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Серетели Күрчүстанын әксингилаби меншевик һөкүмәтинин рәһбәрләриндән бири иди. Күрчүстанда Совет һакимиҹҹәтинин гәләбәсиндән сонра аҝ мүһаҹир олмушдур.—*17—18, 30—32, 34, 36, 37, 38, 49, 57, 60, 63, 67, 69, 84, 226, 243, 244, 246, 261, 272—273, 278, 280, 289, 296—297, 331—333, 334, 336, 347, 349, 353—368, 369—370, 372, 383, 385—386, 389, 410.*

Скобелев, М. И. (1885—1939)—1903-чү илдән меншевикләрин сыраларында сосиал-демократ һәрәкатында иштирак едирди. 1906-чы илдә харичә мүһачирәт етмишди, меншевик нәшрләриндә әмәкдашлыг едирди, Тротскинин Вјана «Правда»сынын редаксијасына дахил иди. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сентрист иди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Петроград Совети сәдринин мүавини, биринчи чағырыш МИК сәдринин мүавини олмушдур; 1917-чи илин мајындан августуначадәк буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә әмәк назири иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра меншевикләрдән узаглашмыш, кооперасија системиндә, сонралар Халг Харичи Тичарәт Комиссарлығында ишләмишдир. 1922-чи илдән РК(б)П-нин үзвү иди, мәс'ул тәсәррүфат ишиндә чалышмыш, 1936—1937-чи илләрдә Үмумиттифаг Радио Комитәсиндә ишләмишдир.—*31—32, 69, 105, 106, 118—119, 121—122, 133, 226, 243, 244, 246, 261, 270, 272—273, 279—281, 284, 289, 337, 348, 352, 400, 413, 429, 433—435, 437—438, 439, 451—452.*

Скоропис-Иолтуховски А. Ф. (1880-чи илдә анадан олмушдур)—Украјна буржуа милләтчиси. Биринчи дүнја мүһарибәси дөврүндә буржуа-милләтчи тәшкилатынын—«Украјнанын азадлығы иттифагы»нын тәшкилатчы вә рәһбәрләриндән бири иди. Иттифагын Берлиндә сәлаһијјәтли нүмајәндәси олмуш вә алман һәрби штабынын тапшырығы илә Алманијанын һәбс дүшәркәләриндәки украјналы һәрби әсирләр арасында милләтчилик тәблиғаты апармышдыр.—*463.*

Смилга И. Т. (1892—1938)—болшевик партијасына 1907-чи илдә дахил олмушду. Москвада вә Петербургда партија ишы апарырды. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра РСДФ(б)П Кронштадт комитәсинин тәркибинә дахил олмушду. Финландија орду, донанма вә фәһлә Вилајәт ичраијјә комитәсинин сәдри иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра РСФСР ХКС-нин Финландијада мүвәккили, Республика Һәрби Ингилаб Шурасынын үзвү, АХТШ сәдринин мүавини олмушдур. 1920—1921-чи илләрдә һәмкарлар иттифагы дискуссијасы заманы Тротски платформасынын тәрәфдары иди. 1927-чи илдә Тротски мүхалифәтинин фәал хадими кими ҮИК(б)П XV гурултајы тәрәфиндән партијадан харич едилмишди. 1930-чу илдә партијаја бәрпа олунду. Сонралар антипартија фәалијјәти үстүндә јенидән партијадан харич едилмишдир.—*186—187, 192.*

Соколов, А. В.—бах: Волски, С. А.

Соннино (Sonnino), *Чорчо Сиднеј* (1847—1924) — Италија дөвләт хадими, дипломат. 1906 вә 1909—1910-чу илләрдә баш назир, 1914—1919-чу илләрдә харичи ишләр назири. Антанта илә илһагчы 1915-чи ил Лондон мүгавиләсини бағламышды; бу мүгавилә башлыча олараг Австрија-Мачарыстанын чәнуби слав-

јан мүлкләри һесабына Италија үчүн кениш әразн компенсасијалары тә'мин етмишди. 1917-чи илдә Инкилтәрә вә Франса илә мүгавилә бағламышды; һәмин мүгавилә Италијанын хејли әразн зәбт етмәсини вә Кичик Асијада тә'сир дајрәләри јаратмасыны нәзәрдә тутмушду.—*410—411.*

Спиридонова, М. А. (1884—1941)—есерләр партијасынын лидерләриндән бири. 1906-чы илдә Тамбов губернијасында гаракүрүһчү талаплардн башчысы Луженовскијә суи-гәсд үстүндә мәһкум едилиб каторгаја сүркүн олунмушду. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инкилабындан сонра есерләрин сол ганадынын тәшкилатчыларындан бири, 1917-чи илин нојабрында сол есерләр партијасы тәшкил едилдикдән сонра онун МК-сына дахил олмушду. Брест сүлһү бағланмасынын әлејһинә чыхырды, 1918-чи илин ијулунда әксинкилаби сол есер гијамында фәал иштирак етмишди, бундан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы дүшмәнчилик фәалијјәтини давам етдирмишди. Сонралар сијаси фәалијјәтдән узаглашмышдыр.—*483.*

Сталин (Џугашвили), И. В. (1879—1953)—Русија вә бејнәлхалг инкилаб фәһлә һәрәкатынын, Коммунист партијасынын вә Совет дөвләтинин көркәмли хадимләриндән бири, РСДФП-јә 1898-чи илдә дахил олмушдур; партијанын II гурултајындан сонра болшевик. Тифлисдә, Батумда, Бакыда вә Петербургда партија иши апармышдыр. 1912-чи илин јанварында РСДФП VI (Прага) конфрансында сечилән МК-нын тәркибинә дахил едилмишдир; «Правда» болшевик гәзетиинин редактәсиндә иштирак етмишдир; Октјабр сосиалист инкилабыныи һазырланыб кечирилдији дөврдә партијанын Мәркәзи Комитәсинин үсјана һазырлыг үчүн јаратдығы һәрби инкилаби мәркәзә дахил иди. II Үмумрусија Советләр гурултајында Халг Комиссарлары Советинә сечилмиш вә Халг Милләтләр Комиссарлығына башчылыг етмишдир. Харичи һәрби мүдахилә вә вәтәндаш мүһарибәси дөврүндә Республика һәрби инкилаб шурасынын үзвү иди вә бир сыра чәбһәләрдә олмушду. 1922-чи илдә РК(б)П МК-нын баш катиби сечилмишдир.

Сталин ССРИ-нин сәнајеләшдирилмәсинә вә кәнд тәсәррүфатынын коллективләшдирилмәсинә даир Ленин планыныи һәјата кечирилмәсиндә, сосиализм гурмаг уғрунда, Совет өлкәсинин мүстәгиллији уғрунда, сүлһү мөһкәмләтмәк уғруида мүбаризәдә бөјүк рол ојнамышдыр. Нәзәријјачи вә көркәмли тәшкилатчы кими Сталин партијанын тротскичиләрә, сағ оппортунистләрә, буржуа милләтчиләринә гаршы, капиталист әһатәсинин фитнәләринә гаршы мүбаризәсинә башчылыг етмишдир. Сталин 1941-чи илдән ССРИ Халг Комиссарлары Советинин, сонра Назирләр Советинин сәдри, Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә (1941—1945) ССРИ Дөвләт Мүдафиә Комитәсинин сәдри, Халг мүдафиә комиссары, ССРИ Силаһлы Гүввәләринин Али Баш Командаиы олмушдур.

Сталинин фәалијјәтиндә мүсбәт чәһәтлә јанашы, мәнфи чә-

һәт дә вар иди. Сталин ән мүһүм партија вә дөвләт вәзифәләриндә икәи Ленинин коллектив рәһбәрлик принсипләринин вә партија һәјаты нормаларынын кобуд шәкилдә позулмасына, сосиалист гануничулуғунун позулмасына, Совет Иттифагынын көркәмли дөвләт, сијаси вә һәрби хадимләри, дикәр намуслу совет адамлары барәсиндә әсассыз күтләви чәза тәдбирләринә јол вермишди.

Партија Сталинин шәхсијјәтинә марксизм-ленинизмлә бир араја сығмајан пәрәстиши вә онун нәтичәләрини гәтијјәтлә писләди вә бунлара сон гојду, партија вә дөвләт ишинин, идеоложи ишин бүтүн саһәләриндә Ленин рәһбәрлик принсипләрини вә партија һәјаты нормаларыны бәрпа вә инкишаф етдирмәк саһәсиндә МК-нын ишини бәјәнди, кәләчәкдә бу чүр сәһвләрин вә тәһрифләрин гаршысыны алмаг үчүн тәдбирләр көрдү.—*460.*

Степанов, В. А. (1872-чи илдә анадан олмушдур)—мә'дән мүһәндиси, кадет, III вә IV Дөвләт думаларынын үзвү. 1917-чи илдә буржуа Мүвәггәти Һөкумәтиндә тичарәт вә сәнаје назиринин мүавини.—*438, 439.*

Столыпин, П. А. (1862—1911)—чар Русијасынын дөвләт хадими, ирп мүлкәдар. 1906—1911-чи илләрдә Назирләр шурасынын сәдри вә дахили ишләр назири. Ингилаби һәрәкаты боғмаг үчүн е'дам чәзасынын кениш тәтбиги илә башланан ән амансыз сијаси иртича дөврү (1907—1910-чу илләрин Столыпин иртичасы) онун ады илә бағлыдыр. Столыпин кәндә голчомагларын симасында чар мүтләгијјәти үчүн дајаг јарадылмасы мәгсәдилә аграр ислаһаты кечирмишди. Лакин буржуазијанын вә мүлкәдарларын хејринә јухарыдан бә'зи ислаһатлар кечирилмәси јолу илә мүтләгијјәти мөһкәмләтмәк үчүн онун көстәрдији чәһдләр боша чыхды. 1911-чи илдә Столыпин Киевдә хәфијјә идарәсинин акенти есер Богров тәрәфиндән өлдүрүлдү.—*331, 334, 335, 450.*

Струве, П. Б. (1870—1944)—буржуа игтисадчысы вә публисисти, кадетләр партијасынын лидерләриндән бири. 90-чы илләрдә «легал марксизмин» көркәмли нүмајәндәси, К. Марксын игтисади вә фәлсәфи тә'лиминә «әлавәләрлә» вә «тәнгидлә» чыхыш едир, марксизми вә фәһлә һәрәкатыны буржуазијанын мәнафејинә ујғунлашдырмаға чалышырды. Струве либерал-монархист «Азадлыг иттифагы»нын (1903—1905) нәзәријјәчиләриндән вә тәшкилатчыларындан бири вә бу иттифагын мәтбу органы олан «Освобождение» журналынын редактору иди. 1905-чи илдә кадетләр партијасы јарандығы замандан онун МК-сынын үзвү иди. Русија империализминин идеологларындан бири олмушдур. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинин гаты дүшмәни, әксингилабчы Врангел һөкумәтинин үзвү, сонра ағ мүһаҹир.—*326.*

Т

Терешшенко М. И. (1888-чи илдә анадан олмушдур)—ири рус шәкәр заводчусу, милјончу. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра малијјә назири иди, сонралар буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә харичи ишләр назири, мүһарибәнин «сон гәләбәјәдәк» давам етдирилмәсинә даир империалист сијасәтини фәал сүрәтдә јеридирди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра ағ мүһачир; әксингилабын вә Совет дөвләтинә гаршы һәрби мүдахиләнин тәшкилатчыларындан бири иди. *—63, 69, 84, 102, 103, 106, 226, 273—274, 284, 299, 304—305, 347, 348, 393, 447—448, 502.*

Толма (Thomas), *Албер* (1878—1932)—франсыз сијаси хадими, сосиал-реформист. 1910-чу илдән сосиалист партијасы парламент фраксијасынын лидерләриндән бири. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист иди. Франса буржуа һөкүмәтинә силаһ ишләри назири кими дахил олмушду. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра мүһарибәнин давам етдирилмәси ләһинә тәшвигат апармаг үчүн Русијаја көлмишди. 1919-чу илдә Бери (II) Интернасионалыиын тәшкилатчыларындан бири иди. 1919-—1932-чи илләрдә Милләтләр Чәмијјәти јанында Бејнәлхалг Әмәк бүросуна башчылыг едирди.—*274, 279, 280, 329.*

Томски, М. П. (1880—1936)—болшевик партијасына 1904-чү илдә дахил олмушду. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә тәсвијәчиләрә, отзовистләрә вә тротскичиләрә барышдырычы мүнасибәт бәсләјирди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра РСДФ(б)П Петербург комитәси ичраијјә комиссијасынын үзвү иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра бир сыра мәс'ул вәзифәләр тутмушдур. Дәфәләрлә партијанын Ленин сијасәтинә гаршы чыхыш етмишдир. 1928-чи илдә Бухарин вә Рыков илә бирликдә ҮИК(б)П-дә саг опортунист тәмајүлә башчылыг етмишдир.—*253, 264.*

Тротски (Бронштејн), Л. Д. (1879—1940)—ленинизмин гәддар дүшмәни. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә «фраксијалардан кәнарда дајанмасы» илә пәрдәләнәрәк, әслиндә тәсвијәчиләрин мөвгеләриидә дурурду. 1912-чи илдә Август антипартија блокунун тәшкилатчысы иди. Биринчи дүнја мүһарибәси дөврүндә сентрист мөвгеји тутур, мүһарибә, сүлһ вә ингилаб мәсәләләриндә В. И. Ленинә гаршы мүбаризә апарырды. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра мүһачирәтдән гајыдыб, межрајончулар групуна дахил олмуш вә онларла бирликдә РСДФ(б)П VI гурултајында болшевик партијасына гәбул едилмишди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра бир сыра мәс'ул вәзифәләрдә ишләмишди. 1918-чи ил Брест сүлһүнүн әлејһдары олмуш, 1920—1921-чи илләрдә һәмкарлар иттифагы дискуссијасында мүхалифәтә башчылыг

етмишди, 1923-чү илдән партијанын баш хәттинә гаршы, Ленинин сосиализм гурмаг програмына гаршы шиддәтли фраксија мүбаризәси апарырды, ССРИ-дә сосиализмин гәләбәсинин мүмкүн олмамасы фикрини тәблиғ едирди. Коммунист партијасы тротскизмин хырда буржуа тәмајүлү олдуғуну ифша етди, ону идеја вә тәшкилат чәһәтдән дармадағын етди. 1927-чи илдә Тротски партијадан хариҹ едилди, 1929-чу илдә антисовет фәалијјәти үстүндә ССРИ-дән сүркүн олунду вә 1932-чи илдә совет вәтәндашлығындан мәһрум едилди. Хариҹдә оларкән Совет дөвләтинә вә Коммунист партијасына гаршы, бејнәлхалг коммунист һәрәкатына гаршы мүбаризәни давам етдирирди.—*251, 252, 496*.

У

Улјанов, А. И. (1866—1887)—ингилабчы-народнајаволјачы; В. И. Ленинин бөјүк гардашы. 1883-чү илдә Петербург университетинин физика-ријазијјат факүлтәсинин тәбиијјат шө'бәсинә дахил олмуш, бурада көзәл габилијјәтини бүрүзә вермишди. Университетин тәләбәси икән ингилаби һәрәката гошулмушду. К. Марксын әсәрләрини өјрәнир, фәһләләр арасында сијаси тәблиғат апарырды. Идеја чә народнајаволјачылыгдан марксизмә доғру кедән јолда иди. Чаризмә гаршы фәдакарлыгла мүбаризә апарырды. 1886-чы илдә П. Ј. Шевырјевлә бирликдә «Народная волја»нын ән'әнәләринә шәрик чыхан групун башчысы олду. Бу групдан олан өз һәмфикирләри илә бирликдә III Александра гәсд һазырлајырды, лакин 1887-чи ил мартын 1-дә һәбс едилди. Мәһкәмәдә өзүнү гәһрәманчасына апарды, сијаси нитг сөјләмәк имканы әлдә етмәк үчүн мүдафиәдән имтина етди. Өлүм чәзасына мәһкум едилди вә Шлисселбург галасында е'дам олунду.—*23*.

Уманski, А. М.—журналист, гаракүрүһчу «Живое Слово» гәзетинин редактор-наширн. Петроград гәзетләри ичәрисиндә биринчи оларағ бу гәзет 1917-чи илин ијул күнләриндә Алексински вә Панкратовун В. И. Ленинә вә болшевикләрә гаршы јөнәлдилән бөһтан мә'луматыны дәрч етмишди.—460.

Ф

Фурстенберг, Ј. С. —*бах:* Ганетски, Ј. С.

Һ

Һендерсон (Henderson), *Артур* (1863—1935)—лејборист партијасынын вә инкилис һөкмарлар һәрәкатынын лидерләриндән бири. 1908—1910-чу вә 1914—1917-чи илләрдә лејбористләрин парламент фраксијасынын сәдри. Биринчи дүнја мүһарибәси

илләриндә сосиал-шовинист иди, Асквитин коалисијалы һөкүмәтинә, сонра исә Ллојд Џорџун һәрби кабинетинә дахил олмушду. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра мүһарибәнин давам етдирилмәси леһинә тәшвигат апармаг үчүн Русијаја кәлмишди. 1919-чу илдә Берн (II) Интернасионалынын тәшкилатчыларындан бири, 1923-чү илдән Бирләшмиш (II) Сосиалист Фәһлә Иитериасиоиалы Иҹраијјә Комитәсинии сәдри иди. Дәфәләрлә Инкилтәрәнин буржуа һөкүмәтинә дахил олмушдур. *—274, 279, 280, 281, 329.*

Һофман (Hoffmann), *Артур Керман* (1857—1927)—Исвечрә дөвләт вә сијаси хадими, либерал партијанын рәһбәрләриндән бири; пешәсинә көрә вәкил. 1911-чи илдән Исвечрә һөкүмәтинин—Иттифаг шурасынын үзвү, 1914—1917-чи илләрдә Иттифаг шурасынын президенти иди, Исвечрәнин харичи сијасәтинә рәһбәрлик едирди. 1917-чи илин ијунунда исте'фа вермиш, вәкиллик фәалијјәти илә мәшғул олмушдур.*—344.*

Һүисманс (Huysmans), *Камил* (1871—1968)—Белчика фәһлә һәрәкатынын гочаман хадимләриндән бири; филолокија профессору, журналист. 1904—1919-чу илләрдә II Интернасионалын Бејнәлхалг сосиалист бүросунун катиби; биринчи дүнја мүһарибәси заманы сентрист мөвгеји тутурду, Бејнәлхалг сосиалист бүросуна әслиндә башчылыг едирди, дәфәләрлә Белчика һөкүмәтинин тәркибинә дахил олмушду. 1946—1947-чи илләрдә баш назир иди. 1910-чу илдән парламентин депутаты; 1936—1939-чу вә 1954—1959-чу илләрдә депутатлар палатасынын сәдри. Сон илләрдә сосиалист партијалары илә Сов.ИКП арасында әлагә јаратмаға, бејнәлхалг фәһлә синфинин бирлијини бәрпа етмәјә тәрәфдар чыхырды.*—271.*

Ч

Чајковски, Н. В. (1850—1926)—халгчы, сонралар есер, «халг сосиалисти». Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә мүдафиәчи. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра бирләшмиш халг-сосиалист әмәк партијасы МК-сынын үзвү иди, Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети вә Үмумрусија кәндли депутатлары Советн иҹраијјә комитәләринин тәркибинә дахил олмушду. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы силаһлы мүдахиләнин тәрәфдары вә антисовет гијамларын тәшкилатчысы, Америка вә инкилис-франсыз мүдахиләчиләринин Русијанын Шималында әлалтысы иди. 1918-чи илдә «Русијанын дирчәлиши иттифагы» әксингилаби тәшкилатынын тәшкилатчыларындан бири олмушдур. 1918-чи илин августундан Архангелскдә «Шимал вилајәтинин Мүвәггәти һөкүмәти» адлы есер әксингилаби һөкүмәтинин башчысы иди. 1919-чу илдә Парисә мүһачирәт етмишди, Деникинә вә Врангелә фәал јардым көстәрирди.*—473.*

Череванин, Н. (Липкин, Ф. А.) (1868—1938)—меншевизмин лидерләриндән бири, ифрат тәсвиҹчи. 1912-чи ил август антипартија конфрансындан сонра меншевик мәркәзинин (МК) үзвү. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист. 1917-чи илдә меншевикләрин мәркәзи органы олан «Рабочая Газета»нын редакторларындан бири вә меншевик МК-сынын үзвү. Октјабр сосиалист ингилабына дүшмән мүнасибәти бәсләјирди.—*229, 233, 444.*

Чернов, В. М. (1876—1952)—есерләр партијасынын лидерләриндән вә нәзәриҹәчиләриндән бири. 1902—1905-чи илләрдә есерләр партијасынын мәркәзи органы олан «Революционная Россия» гәзетинин редактору. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сол ибарәләрлә пәрдәләнәрәк әслиндә сосиал-шовинизм мөвгеләриндә дурурду. 1917-чи илин маj—августунда буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин торпаг назири иди, мүлкәдар торпагларыны әлә кечирән кәндлиләрә гаршы амансыз чәза тәдбирләри сијасәти јеридирди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра антисовет гијамларынын тәшкилатчыларындан бири иди. 1920-чи илдә мүһаҹирәтә кетмишди; харичдә антисовет фәалијјәтини давам етдирирди.—*17—18, 30—32, 34—35, 36, 37, 38, 49, 57, 59, 63, 67, 84, 133, 192, 212, 226, 232, 238, 247, 272—273, 278, 279—280, 289, 331—333, 336, 337, 348, 353, 372, 385, 388, 391, 410, 412, 413, 418, 419, 433, 434—436, 439, 444, 445, 450, 452, 455, 456.*

Чхеидзе, Н. С. (1864—1926)—меншевизмин лидерләриндән бири. Тифлис губерниjасындан III вә IV Дөвләт думаларынын депутаты иди, IV Думада меншевик фраксијасына башчылыг едирди. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сентрист иди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабы заманы Дөвләт думасы Мүвәггәти комитәсинин үзвү, мүдафиәчи иди. Чхеидзе Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин сәдри, биринчи чағырыш МИК-ин сәдри олмушдур, буржуа Мүвәггәти һөкүмәтини фәал мүдафиә едирди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Күрчүстан Мүәссисләр мәчлисинин—әксингилаби меншевик һөкүмәтинин сәдри олмушдур. 1921-чи илдә Күрчүстанда Совет һакимиjjәти гурулдугдан сонра Франсаја мүһаҹирәт етмишди.—*18, 79, 460, 465, 467.*

Ч

Чугашвили, И. В.—бах: Сталин, И. В.

Чунковски, В. Ф. (1865-чи илдә анадан олмушдур)—1905-чи илдә Москва губернатору, 1913—1915-чи илләрдә дахили ишләр комиссарынын мүавини вә әлаһиддә жандарм корпусунун команданы олмушдур, 1915-чи илин августундан дөjүшән ордуда иди.—*395, 414.*

Ш

Шейдеман (Scheidemann), *Филипп* (1865—1939)—алман сосиал-демократијасынын ифрат сағ, оппортунист ганадынын лидерләриндән бири. 1903-чү илдән рејхстагын сосиал-демократ фраксијасына дахил иди. 1911-чи илдән Алманија сосиал-демократ партијасы идарә һеј'ətинин үзвү. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә гаты сосиал-шовинист иди. Алманијада 1918-чи ил Нојабр ингилабы заманы Халг мүвәккилләри шурасы адланан шуранын тәркибинә дахил олмушду, спартакчыларa гаршы таланчылыг тәшвигатынын фитвачысы иди. 1919-чу илин феврал—ијунунда Вејмар республикасынын коалисијалы һөкүмәтинә башчылыг етмиш, 1918—1921-чи илләрдә алман фәһлә һәрәкатына ганлы диван тутулмасынын тәшкилатчыларындан бири олмушдур. Сонралар фəал сијаси ишдән узаглашмышдыр. *—14, 16, 274, 281, 329.*

Шингарјов А. И. (1869—1918)—кадет, земство хадими, пешәсинә көрә һәким. 1907-чи илдән кадетләр партијасы МК-сынын үзвү. Воронеж губернијасындан II вә III Дөвләт думаларынын вә Петербургдан IV Дөвләт думасынын депутаты; кадетләрин дума фраксијасынын лидери. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра буржуа Мүвəггəти һөкүмәтинин биринчи тәркибиндə торпаг назири вə икинчи тәркибиндə малијjə назири—*19—22, 34—35, 84, 188, 190—192, 194, 226, 347—348, 389, 393, 435, 447—448, 455, 456.*

Шуб, Г. В.—1917-чи илдə биринчи чағырыш Петроград фəһлə вə əскəр депутатлары Совети Ичраијjə комитəсинин игтисад шө'бəсинин үзвү.—*230.*

Шулкин, В. В. (1878-чи илдə анадан олмушдур)—мүлкədар, Волын губернијасындан II, III вə IV Дөвләт думаларынын депутаты. Гаты монархист вə милләтчи, рус милләтчиләринин органы олан «Киевлянин»ин редактору иди. 1917-чи илдə фəал сурəтдə буржуа Мүвəггəти һөкүмəтини мүдафиə едирди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра ағгвардијачы «Көнүллү ордуну» јараданлардан бири олмушду, əксингилабчы кенераллара—Алексејевə, Деникинə, Врангелə көмək едирди; сонралар харичə мүһаҹирəт етмиш вə орада Совет һакимијjəтинə гаршы мүбаризəни давам етдирмишдир. 20-чи илләрдə сијаси фəалијjəтдən узаглашмышдыр. Һазырда ССРИ вəтəндашыдыр.—*37, 105, 123—124, 389.*

В. И. ЛЕНИНИН
ҺӘЈАТ ВӘ ФӘАЛИЈЈӘТИ ТАРИХЛӘРИ
(Мај—ијул 1917)

Мај—ијул. Ленин Петроградда јашајыр, болшевикләр партијасы Мәркәзи Комитәсинин вә МО-сунун—«Правда» гәзетинин фәалијјәтинә рәһбәрлик едир.

Мај, 2(15) Ленинин «Һакимијјәт бөһраны», «Финландија вә Русија» вә «Редаксијаја мәктуб» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 46-чы №-синдә дәрч едилир.

Мај, 3(16) Ленинин «Ширин ибарәләр пәрдәси алтында империализмин мүдафиәси» вә «Кәдәрләндиричи сәнәд» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 47-чи №-синдә дәрч едилир.

«Солдатская Правда»ныи 13-чү №-синдә әлавәдә РСДФ(б)П Үмумрусија Једдинчи (Апрел) конфрансынын гәтнамәләри, һәмин гәтнамәләрә Ленинин јаздығы мүгәддимә илә бирликдә дәрч едилир.

Ленин «Буржуа ваһимәләри илә халгын горхудулмасы» мәгаләсини јазыр. Мајын 17(4)-дә мәгалә «Правда» гәзетинин 48-чи №-синдә дәрч едилмишдир.

Мај, 4(17)-дән тез олмајараг. Ленин Мүвәггәти һөкумәтин харичи вә дахили сијасәти һаггындакы бәјаннамәси мүнасибәтилә тезисләр јазыр.

Мајын 4(17)-дән тез олмајараг. Ленин 8-чи сүвари—артиллерија батарејасы (дөјүшән ордудан) әскәр комитәсинин мәктубуна чаваб јазыб өз биографијасыны («Натамам автобиографија») шәрһ едир.

Мај, 5(18) Ленинин «Әрәфәдә» вә «Башлыча чәһәти унутмушлар (Пролетариат партијасынын бәләдијјә платформасы)» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 49-чу №-синдә дәрч едилир.

Мај, 6(19). Ленинин «Капиталла синфи әмәкдашлыгмы, јохса капитал әлејһинә синфи мүбаризә?», «Мәһкәм ингилаби һакимијјәт һаггында», «Јени дөғулмуша... «јени» һөкүмәтә һәдијјә» вә ««Јени» һөкүмәт артыг јалныз ингилабчы фәһләләрдән дејил, кәндли күтләсиндән дә керн галмышдыр» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 50-чи №-синдә дәрч едилир.

Ленин «Габагламаг истәјирләр» мәгаләсини јазыр. Мәгалә мајын 20(7)-дә «Правда» гәзетинин 51-чи №-синдә дәрч едилмишдир.

Мај, 6(19)-дан тез олмајараг, 8(21)-дән кеч олмајараг. Ленин РСДФ(б)П Үмумрусија Једдинчи (Апрел) конфрансынын јекунлары һаггында Петроград тәшкилаты јығынчағында мә'рузәнин планыны јазыр.

Мајын 7(20)-дән әввәл. Ленин «Заводлардан вә полклардан фәһлә вә әскәр депутатлары Советинә сечилән депутатлара тапшырыг» јазыр.

Мај, 7(20). Ленин «Кәндли депутатларын Үмумрусија гурултајынын нүмајәндәләринә ачыг мәктуб» јазыр. Мәктуб мајын 24(11)-дә «Солдатская Правда» гәзетинин 19-чу №-синдә дәрч едилмишдир.

Мај, 8(21). Ленин Дәниз кадет корпусунун бинасында Петроград тәшкилатынын үмумшәһәр јығынчағында РСДФ(б)П Үмумрусија Једдинчи (Апрел) конфрансынын јекунлары һаггында мә'рузә едир.

Ленин бејнәлхалг Симмервалд конфрансына хүсуси нүмајәндә көндәрилмәси һаггында Стокһолма. Ј. С. Ганетскијә (Фүрстенбергә) телеграм јоллајыр.

Мај, 9(22). Ленинин «Әсл барышыг» мәгаләси «Правда» гәзетинин 52-чи №-синдә дәрч едилир.

Мај, 10(23). Ленинин «Харичи сијасәтин сирләри», «Кизли мүгавиләләрдән бири», «Назир үслубу» вә «Наполеон ахтарырлар» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 53-чү №-синдә дәрч едилир.

Межрајончуларын конфрансында Ленин бејнәлмиләлчилик зәмининдә дуран сосиал-демократ груплары вә чәрәјанларынын болшевикләр партијасы илә бирләшмәси шәртләри һаггында нитг сөјләјир.

Ленин «Демократизмдән ачыначаглы кери чәкилмә» вә «Сосиал-шовинистләрин иштиракы илә бејнәлхалг гондарма сосиалист конфрансынын чағырылмасы һаггында» мәгаләләрини јазыр. Мәгаләләр мајын 12(25)-дә «Правда» гәзетинин 55-чи №-синдә дәрч едилмишдир.

Мај, 11(24). Ленинин «Һеч бир шеј дәјишмәмишдир» мәгаләси «Правда» гәзетинин 54-чү №-синдә дәрч едилир.

Мај, 12(25). Ленин Путилов заводу вә Путилов кәмигајырма тәрсанәси фәһләләринин митингиндә һазыркы дөвр вә пролетариатын вәзифәләри һаггында нитг сөјләјир.

Ленин Адмиралтејство кәмигајырма, франсыз-рус вә башга заводларын фәһләләринин минләрлә адам иштирак едән митингиндә һазыркы дөврдә пролетариатын вәзифәләри һаггында нитг сөјләјир. Митинг Фридрих Адлер барәсиндә һөкмә гаршы протест шүары алтында кечирди.

Мајын 13-дән (26-дан) әввәл. Ленин Н. К. Крупскајанын «Русија сосиал-демократ фәһлә партијасы тарихиндән сәһифәчик» мәгаләсинин мәтнинә дүзәлишләр кечирир вә әлавәләр едир. Мәгалә мајын 13-дә (26-да) «Солдатская Правда» гәзетинин 21-чи №-синдә дәрч едилмишдир.

Мај, 13(26) Ленинин «Пролетариат партијасы рајон думалары сечкиләриндә» вә «Ингилаб әрәфәсиндә партијамыз мүһарибә һаггында нә кими бәјанатлар вермишди» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 56-чы №-синдә дәрч едилир.

Мај, 14(27). Ленинин «Дағынты јахынлашыр» мәгаләси «Правда» гәзетинин 57-чи №-синдә дәрч едилир.

Ленин Дәниз кадет корпусунун ичлас салонунда минләрлә адам иштирак едән јығынчагда «Мүһарибә вә ингилаб» мүһазирәсини охујур.

Мајын биринчи ҹарысы. Ленин Семјанников, Александр заводларынын вә Нева заставасынын башга мүәссисәләринин фәһләләри илә бирликдә Обухов заводу фәһләләринин күтләви митингиндә һазыркы дөвр һаггында нитг сөјләјир.

Ленин Александр механизм, Нева кәмигаҹырма вә механизм (Семјанников) заводларынын, Палја, Торнтон, Варгунин фабрикләринин вә Нева заставасынын дикәр мүәссисәләринин фәһләләри илә бирликдә Николајев дәмир јол баш вагон е'малатханалары фәһләләринин минләрлә адам иштирак едән митингиндә һазыркы дөвр һаггында нитг сөјләјир.

Мај, 16 (29). Ленинин «Мәнфур үсуллар» мәгаләси «Правда» гәзетинин 58-чи №-синдә дәрч едилир.

Мај, 16 вә 17 (29 вә 30). Ленинин «Лабүд фәлакәт вә һәдсиз вә'дләр» мәгаләси «Правда» гәзетинин 58 вә 59-чу №-ләриндә дәрч едилир.

Мај, 17(30). Ленин Труба заводу вә Василјев адасынын башга мүәссисәләри фәһләләринин сечкигабағы митингиндә (Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинә вә Труба заводунун завод комитәсинә сечкиләр үзрә) һазыркы дөвр һаггында нитг сөјләјир.

Ленин Петроградда Политехник институтунда «Ајваз» заводу фәһләләринин вә Политехник институту тәләбәләринин митингиндә һазыркы дөвр вә пролетариатын вәзифәләри һаггында нитг сөјләјир.

Мај, 18(31). Ленинин «Бејнәлмиләлчиләрин бирләшмәси мәсәләсинә даир», «Бејнәлдә һәрч-мәрчлик (Бир даһа илһаглар һаггында)», «Комиссијалары чохалтмаг васитәсилә дағынтыја гаршы мүбаризә» вә «Демократизмдән даһа бир керн чәкилмә» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 60-чы №-синдә дәрч едилир.

Ленин «Бир даһа вә бир даһа јалан» мәгаләсини вә «Редаксијаја мәктуб»уну јазыр.

Мај, 19 (ијун, 1) Ленинин «Капиталистләр халгы нечә горхудурлар?», «Капиталистләрин даһа бир чинајәти», «Бир даһа вә бир даһа јалан» мәгаләләри вә «Редаксијаја мәктуб»у «Правда» гәзетинин 61-чи №-синдә дәрч едилир.

Мај, 20 (ијун, 2). Ленинин «Икиһакимиҗҗәтлилик јох олмушдурму? вә «Торпағын «өзбашына зәбт едилмәси» һаггында («Сосиалист-ингилабчыларын» пис дәлилләри)» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 62-чи №-синдә дәрч едилир.

Ленин «Партија програмыны нәзәрдән кечирмәјә даир материаллар» китабчасына мүгәддимә јазыр.

Мај, 21 (ијун, 3) Ленин «Скороход» фабрики вә Петроград шәһәринин Москва заставасынын башга мүәссисәләри фәһләләринин јығынчағында һазырки дөвр вә пролетариатын вәзифәләри һаггында мә'рузә едир.

Мај, 22 (ијун, 4) Ленин I Үмумрусија кәндли депутатлары гурултајында аграр мәсәләсинә даир нитг сөјләјир вә өзүнүн јаздығы гәтнамә лајиһәсини гурултајын болшевик фраксијасы адындан тәгдим едир.

Мајын 23-үлә 27-си (ијунун 5-и илә 9-у арасында). Ленин «Ики нөгсан» мәгаләсини јазыр. Мәгалә битмәмишдир.

Мај, 24 (ијун, 6). Ленинин «Партијалар Петроград рајон думалары сечкиләриндә» мәгаләси «Правда» гәзетинин 64-чү №-синдә дәрч едилир.

Мај, 25-дән (ијунун 7-дән) әввәл. Ленин фабрик-завод комитәләринин I Петроград конфрансына тәгдим едилмәкдән өтрү, дағынтыја гаршы мүбаризәдә игтисадн тәдбирләр һаггында гәтнамәнин планыны вә гәтнамә јазыр. Мајын 25-дә (ијунун 7-дә) гәтнамә Москвада чыхан «Социал-Демократ» болшевик гәзетинин 64-чү №-синдә бу имза илә дәрч олунмушдур: Болшевикләр партијасынын Мәркәзи Комитәси.

Мај, 25 (ијун, 7). Ленинин «Капиталистләрлә сазишми, јохса капиталистләри девирмәк? (Мүһарибәни нечә гуртармалы)» мәгаләси «Правда» гәзетинин 65-чи №-синдә дәрч едилир.
Ленин ««Әл илә ојунбазлыг» вә сијаси принсипсизлик ојунбазлығы» мәгаләсини јазыр.

Мајын 25-дән (ијунун 7-дән) кеч. Ленин мәгаләнин вә ја фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултајында чыхышын планынын илкин гејдини јазыр.

Мај, 27 (ијун, 9).

Ленинин «Зәнчирин мәһкәмлији онун ән зәиф һалгасынын мәһкәмлији илә мүәјјән едилир», «Капиталистләри ифша етмәк лазымдыр», «Дағыиты һаггында мә'рузәләр» вә ««Әл илә ојунбазлыг» вә сијаси принсипсизлик ојунбазлығы» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 67-чи №-синдә дәрч едилир.

Мај, 28 (ијун, 10).

Ленинин «Гаракүрүһчулар кадетләрә тәрәфдардыр, меншевикләр вә халгчылар кадетләрлә бир һөкумәтдәдирләр», «Меншевикләрин вә халгчыларын «Единство» илә биабырчы блоку», «Әксингилабын һүчума кечмәси («Халгсыз јакобинләр»),» «Бир принсипиал мәсәлә (Демократизмин «унудулмуш сөзләри»)» вә «Тәмиз, принсипиал силаһлары олмадығындан чиркин силаһа әл атырлар» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 68-чи №-синдә дәрч едилир.

Ленин «Ингилабымызда пролетариатын вәзифәләри» китабчасына сөзарды јазыр.

Мај, 29 (ијун, 11).

Ленин Стокһолмда олан К. Радекә Симмервалд бирлији илә дәрһал әлагәни кәсмәк вә III Интернасионалын тә'сис едилмәсинә шәраит јаратмагдан өтрү солларын бејнәлхалг мүшавирәсинин чағырылмасыны сүр'әтләндирмәк лүзуму һаггында мәктуб јазыр; В. А. Карпинскидән онун Ленинә «1905—1907-чи илләрдәки биринчи рус ингилабында сосиал-демократ ијанын аграр програмы» китабында «Нәтичә»ни вә «Марксизмин ејбәчәрләшдирилмәси һаггында вә «империалист игтисадчылығы» һаггында» мәгаләсини көндәрмәси барәдә хәбәр алыныб-алынмадығыны билдирмәји хаһиш едир.

Мај, 30 (ијун, 12)

Ленин РСДФ(б)П Петербург комитәсинин ичласында чыхыш едир вә Петербург комитәсинин ајрыча мәтбуат органы мәсәләсинә даир гәтнамә лајиһәләри ирәли сүрүр; 1906-чы илдә «Вперед» гәзети јанында фәһләләрдән ибарәт мәтбуат комиссијасы (мәтбуат органлары һаггында комиссија) барәсиндә фактик бәјанат верир.

Мај, 31 (ијун, 13).

Ленинин «Ибарәләрин зәрәри һаггында» вә «Капиталистләрин халгы әлә салмасы» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 69-чу №-синдә дәрч едилир.

Ленин фабрик-завод комитәләринин I Петроград конфрансында сәнаје үзәриндә фәһлә нәзарәти мәсәләсинә даир нитг сөјләјир. Дағынтыја гаршы мүбаризә тәдбирләри һаггында Ленинин гәтнамәси конфранс тәрәфиндән гәбул едилир.

Ленин I Үмумрусија Советләр гурултајынын болшевикләр фраксијасынын ичласында һазыркы дөвр һаггында нитг сөјләјир.

РСДФ(б)П Петербург комитәсинин МК-дан ајрыча мәтбуат органы нәшр етмәк һаггындакы гәрары илә әлагәдар олараг Ленин «РСДФ (болшевикләр) партијасы Петроград тәшкилатынын рајон комитәләринә мәктуб» јазыр.

Ленин «Дағынты мәсәләсиндә хырда буржуа мөвгеји» мәгаләсини јазыр.

Мајын ахырлары, ијунун әввәлләри — Ленин А. М. Коллонтаја хүсуси тапшырыг верир ки, Һелсингфорсда Финландија сосиал-демократ партијасынын гурултајында иштирак етсин вә II Интернасионалдан чыхмаг вә Симмервалд сол групуна гошулмаг һаггында гәтнамәни кечирсин; Коллонтајын јаздығы гәтнамә лајиһәсини редактә едир.

Мај. — Ленин «Партија програмыны нәзәрдән кечирмәјә даир материаллар» китабчасыны чапа һазырлајыр. Китабча 1917-чи ил ијунун биринчи јарысында чапдан чыхыр.

Мај—ијун. — Ленин өзүнүн «Русијада сијаси партијалар вә пролетариатын вәзифәләри» китабчасына сөзарды јазыр.

Ијун, 1(14). — Ленинин «Рүсвајчылыға һагг газандырылмасы», «Дағынты мәсәләсиндә хырда буржуа мөвгеји» вә «Өзкә көзүндә түкү сечирләр» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 70-чи №-синдә дәрч едилир.

Ијун, 2(15). — Ленинин «Вәтәндаш Керенски, бу, демократик һәрәкәт дејилдир!» мәгаләси «Правда» гәзетинин 71-чи №-синдә дәрч едилир.

Ијун, 3(16). — Ленинин «Ордунун «позулмасы» вә болшевизм» вә «Кимә күлүрсүнүз? Өзүнүзә күлүрсүнүз!» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 72-чи №-синдә дәрч едилир.

Ијун, 3—24 (ијун, 16—ијул, 7). Ленин фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултајынын ишләриндә иштирак едир.

Ијун, 4(17). Ленинин «Дағынты вә она гаршы пролетар мүбаризәси» вә «Капиталистләрин мин бириндән јаланы» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 73-чү №-синдә дәрч едилир.

Фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултајынын ачласында (ахшам) Серетели демишди ки, куја Русијада елә бир сиjаси партија јохдур ки, өлкәдә бүтүн һакимиjjәтин тәкбашына өз әлинә алмаға разы олсун. Бу сөзләрин чавабында В И. Ленин болшевикләр партијасины нәзәрдә тутуб jериндән гәтиjjәтлә билдирир: «Вардыр!»

Ленин һәмин ачласда Мүвәггәти һөкумәтә мүнасибәт һаггында нитг сөјләjир.

Ијун, 6(19). Ленин РСДФ(б)П МК-нын кенниш ачласында иштирак едир, болшевик шүарлары илә Петроградда фәһлә вә әскәрләрин динч нүмаjишинин кечирилмәсинә тәрәфдар чыхыр: буржуа назирләринә гаршы, кадетләрлә сазишә гаршы, һакимиjjәтин Советләрә кечмәси уғрунда.

Ленинин «Үч ијун зүбрлары дәрһал һүчум тәрәфдарыдырлар», «Ингилабы дајандырмаг үчүн бағланмыш иттифаг» вә «Тәшәккүр» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 74-чү №-синдә дәрч едилир.

Ијун, 7(20). Ленинин «Әдаләтли сүлһ јолу вармы?», «Халг дүшмәнләри һаггында», «Гриммин ишинә даир» вә «Гејд» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 75-чи №-синдә дәрч **едилир.**

Ијун, 8(21). Ленинин ««Бөjүк керн чәкилмә»», «Маһиjjәтчә мүбаһисәнин фајдасы һаггында», «Тез инанмаг азары» вә «Көjдәки дурнаданса, әлиндә сәрчә олсун» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 76-чы №-синдә дәрч едилир.

Ленин гошун һиссәләринин вә заводларын нүмајәндәләри илә бирликдә РСДФ(б)П МК, ПК, Һәрби тәшкилат вә рајон комитәләринин кениш мүшавирәсиндә фәһлә вә әскәр күтләләринин динч нүмајиши вә әһвали-руһиjjәси һаггында нитг сөјләjир.

Ијун, 9(22). Ленинин «Сосиализмин тәтбиг едилмәси вә ја хәзинә оғурлуғунун ашкара чыхарылмасы?» мәгаләси «Правда» гәзетинин 77-чи №-синдә дәрч едилир.

Ленин фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултајында мүһарибә һаггында нитг сөјләјир.

Ијун, 9-дан 10-на (22-дән 23-нә) кечә кечә. Ленин фәһлә вә әскәр депутатлары Советләри I Үмумрусија гурултајынын болшевик фраксијасынын ичласында, сонра исә РСДФ(б)П МК-нын ичласында иштирак едир. МК ијунун 10-на (23-нә) тә'јин олунмуш нүмајиши ләғв етмәк һаггында гәрар гәбул едир.

МК-нын дикәр үзвләри илә бирликдә Ленин динч нүмајиши ләғв етмәк һаггында МК-нын гәрары илә әлагәдар олараг «Правда» үчүн материаллар һазырлајыр. Материаллар ијунун 23 вә 24-дә (10 вә 11-дә) «Правда» гәзетинин 78 вә 79-чу №-ләриндә РСДФ(б)П МК-нын имзасы илә дәрч олунмушдур.

Ијун, 10(23). Ленин рајон комитәләриндән вә гошун һиссәләриндән нүмајәндәләрлә бирликдә МК, ПК вә Гәрби тәшкилат үзвләринин кениш мүшавирәсиндә гәбул едилән гәтнамәнин лајиһәсини јазыр; мүшавирә 10(23) ијун нүмајишини ләғв етмәк һаггында МК-нын гәрарыны бәјәнмиш вә баш галдыран әксингилаба гаршы мүбаризәјә чағырмышдыр.

Ијун, 11(24). Ленинин «Долашанлар вә горхудуланлар», «Ишарәләр», ««Әһалини нараһат едән шајиәләр»» вә «Тапмача» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 79-чу №-синдә дәрч едилир.

Ленин «Нүмајишин гадаған едилмәси мүнасибәтилә РСДФ(б)П МК-нын вә болшевикләр фраксијасы бүросунун Үмумрусија Советләр гурултајына бәјанатынын лајиһәси»ни јазыр.

Ленин РСДФ(б)П Петербург комитәсинин ичласында нүмајишин гадаған едилмәси мәсәләси барәсиндә нитг сөјләјир.

Ијун, 13(26). Ленинин «Дөнүш нөгтәсиндә» мәгаләси вә «Редаксијаја мәктуб»у «Правда» гәзетинин 80-чи №-синдә дәрч едилир.

Ијун, 14(27). Ленинин «Рус ингилабынын харичи сијасәти» вә «Зиддијјәтли мөвге» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 81-чи №-синдә дәрч едилир.

Ијун, 14—18 (ијун, 27—ијул, 1). Ленин ијун нүмајишинин һазырланмасында фәал иштирак едир.

Ијун, 15(28). Ленинин «Украјна» мәгаләси «Правда» гәзетинин 82-чи №-синдә дәрч едилир.

Ијун, 16(29). «Кавенјаклар һансы синфи мәнбәдән төрәјирләр вә «төрәјәчәкләр»?» вә «Ар олсун!» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 83-чү №-синдә дәрч едилир.

Ленин Стокһолма, МК-ның Харичи бүросуна ијунун 18-дә «Рәдд олсун әксингилаблар!», «Бүтүн һакимијјәт Советләрә!», «Һүчумлар сијасәтинә гаршы!» шүарлары вә башга шүарлар алтында кечириләчәк нүмајиш—ингилаб күввәләринин әксингилаб күввәләринә гаршы нүмајиши һаггында телеграм көндәрир.

Ијун, 16—23 (ијун, 29—ијул, 6). Ленин «Правда»ның әскәр клубунда (Кшесинскаја сарајы) РСДФ(б)П чәбһә вә арха һәрби тәшкилатларынын Үмумрусија конфрансынын ишиндә фәал иштирак едир. Конфранс Ленинин рәјасәт һеј'әтинин тәркибинә сечир.

Ијун, 17(30). Ленинин «Әксингилаба гаршы нечә мүбаризә етмәли», «Русијадакы һаким партијаларын мәғлубијјәти вә Украјна», «Фитнәкары кизләтмәк үстүндә Родзјанко вә Чунковскини мәһкәмәјә вермәли!» вә «Ситатларын гәрибә тәһриф едилмәси» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 84-чү №-синдә дәрч едилир.

Ленин Стокһолма, РСДФ(б)П МК-ның харичи бүросуна мәктуб јазыб Симмервалд бирлији илә әлагәни гәтијјәтлә кәсмәји вә јалныз соллардан ибарәт III Интернасионал јарадылмасы уғрунда, каутскичиләрә гаршы мүбаризә апармағы тәләб едир.

Ијун, 18 (ијул, 1). Ленинин «Һаким вә мәс'ул партијалар» вә «Даһа бир комиссија» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 85-чи №-синдә дәрч едилир.

Ленин Марс мејданында иүмајишчиләрин митингиндә иштирак едир.

Ленин 18 ијун (1 ијул) нүмајишинин јекунларына даир РСДФ(б)П МК-нын хүсуси мүшавирәсини кечирир.

«Правда»да Петроград шәһәр думасы үзвлүјүнә намизәдләрин сијаһысы дәрч едилмишдир. Сијаһыда бољшевик партијасынын намизәдләри тәркибиндә В. И. Ленин дә вардыр.

Ијун, 20 (ијул, 3).

Ленинин «Ијунун он сәккизи» мәгаләси «Правда» гәзетинин 86-чы №-синдә дәрч едилир.

Ленин РСДФ(б)П чәбһә вә арха һәрби тәшкилатларынын Үмумрусија конфрансында һазыркы дөвр һаггында мә'рузә едир.

Ленин фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултајы тәрәфиндән Үмумрусија Мәркәзи Иҹраијјә Комитәсинә үзв сечилир.

Ијунун 20-си илә 23-ү (ијулун 3-ү илә 6-сы арасында).

Ленин РСДФ(б)П чәбһә вә арха һәрби тәшкилатларынын Үмумрусија конфрансында аграр мәсәләсинә даир мә'рузә едир.

Ијун, 21 (ијул, 4).

Ленинин «Ингилаб, һүчум вә бизим партијамыз», «Чәнаб есер вә меншевикләр, Плехановдан сизин фәргиниз нәдир?» вә «Родзјанко өзүнә нечә һагг газандырыр» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 87-чи №-синдә дәрч едилир.

Ијун, 22 (ијул, 5).

Ленинин «Есер вә меншевикләр ингилабы һараја кәтириб чыхармышлар?» мәгаләси «Правда» гәзетинин 88-чи №-синдә дәрч едилир.

Ијун, 24 (ијул, 7).

Ленинин «Фәһлә синфини «јакобинликлә» горхутмаг олармы?» вә «Русија кәнд фәһләләри иттифагы јаратмаг зәрүрәти һаггында» (биринчи мәгалә) адлы мәгаләләри «Правда» гәзетинин 90-чы №-синдә дәрч едилир.

Ијун, 25 (ијул, 8).

Ленинин «Русија кәнд фәһләләри иттифагы јаратмаг зәрүрәти һаггында» (икинчи мәгалә) вә «Позғунлашдырылан ингилаб» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 91-чи №-синдә дәрч едилир.

Ијун, 27 (ијул, 10). Ленинин «Синфи дәјишиклик» вә «Ингилаби әзмкарлыг харигәләри» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 92-чи №-синдә дәрч едилир.

Ијун, 29 (ијул, 12). Ленинин «Ибарәләр вә фактлар» вә «Чәнаб капиталистләр мәнфәәтләри нечә кизләдирләр (Нәзарәт мәсәләсинә даир)» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 94-чү №-синдә дәрч едилир.

Ијун, 29—ијул 4, (ијул, 12—17). Ленин хәстә олдуғуна көрә бир нечә күн Мустамјаки стансијасы јахынлығында олан Нејвола кәндиндә (Финландија, Ленинград вилајәтинин индики Рошшин рајону) В. Д. Бонч-Брујевичин бағында галыр.

Ијун, 30 (ијул, 13). Ленинин «Бөһран јахынлашыр, дағынты артыр» вә «Буну нечә етмәли?» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 95-чи №-синдә дәрч едилир.

Ијул, 1(14). Ленинин «Кәндлиләри нечә вә нәјә көрә алдатмышлар?» вә «Ким мәс'улдур?» мәгаләләри «Правда» гәзетинин 96-чы №-синдә дәрч едилир.

Ијул, 3(16). Ленин «Кадетләр һансы нијјәтлә һөкумәтдән чыхыб кетмишләр?» мәгаләсини јазыр.

Ијул, 4(17). Ленин пајтахтда башланан ијул чыхышлары илә әлагәдар оларағ Финландијадан,—бурада о, бир нечә күн В. Д. Бонч-Брујевичин бағында динчәлмишди,—Петрограда (сәһәр) гајыдыр.

Ленин Кшесинскаја сарајынын балконундан нүмајишчиләр гаршысында гыса нитг сөјләјир.

Ијул, 4-дән 5-нә (17-дән 18-нә) кечән кечә. Ленин нүмајиши дајандырмаг һаггында гәрар гәбул едән РСДФ(б)П МК вә ПК ичласында иштирак едир; ичласда фәһлә вә әскәрләрә нүмајиши динчликлә вә мүтәшәккил гуртармаға вә гүввәләри кәләчәк мүбаризә үчүн һазырламаға чағыран мүраҹиәт тәртиб едилмишди.

Ленин гыса мүддәт үчүн «Правда» гәзетинин редаксијасына кәлир, о кедәндән аз сонра редаксија јункерләр тәрәфиндән дармадағын едилди.

Ијул, 5(18). Ленинин «Бүтүн һакимијјәт Советләрә!» мәгаләси «Правда» гәзетинин 99-чу №-синдә дәрч едилир.

Ијул, 5—октјабр, 24 (ијул, 18—нојабр, 6)

Гејри-легал вәзијјәтдә икән (Петроград—Разлив стансијасы—Финландија—Петроград) Ленин РСДФ(б)П МК илә сых әлагә сахлајыр вә онун фәалијјәтини истигамәтләндирир, болшевик гәзетләриндә әмәкдашлыг етмәкдә давам едир, бу гәзетләрдә онун бир сыра бөјүк вә кичик рәһбәр сијаси мәгаләләри дәрч олунур.

Ијул, 5(18).

Ленин Ј. М. Свердловун мүшајиәти илә сәһәр тездән М. Л. Сулимованын кизли мәнзилинә (Петроград тәрәфи, Карповка чајынын саһил күчәси, ев 25, мәнзил 18) көчүр вә ијулун 6(19)-да сәһәрәдәк орада галыр.

Ленин «Һакимијјәт һарада, әксингилаб һарададыр?», «Гаракүрүһчу гәзетләрин вә Алексинскинин ијрәнч бөһтанлары», «Ифтира вә фактлар», «Мәтләбә јахын» вә «Јени Дрејфус ишими?» мәгаләләрини јазыр. Мәгаләләр ијулун 6(19)-да «Листок «Правды»» гәзетиндә дәрч едилмишдир.

Ијул, 5(18)-дән тез олмајараг, 7(20)-дән кеч олмајараг.

Ленин Л. Б. Каменевә мәктуб јазыб хаһиш едир ки, әкәр һәлак олса, онун «Марксизм дөвләт һаггында» әсәрини нәшр етдирсин.

Ијул, 6(19).

Ленин сәһәр М. Л. Сулимованын мәнзилиндән Выборг тәрәфиндә фәһлә В. Н. Кајуровун мәнзилинә (Јазыков дөнкәси, ев 2) көчүр вә бир нечә саат орада галыр.

Ленин күндүз «Русски Рено» заводу көзәтчисинин отағында РСДФ(б)П Петербург комитәси Ичраијјә комиссијасынын мүшавирәсиндә иштирак едир, үмуми сијаси тә'тилин гәти әлејһинә чыхыр; өзүнүн јаздығы фәһләләрә мүрачиәт лајиһәсини тәклиф едир; мүрачиәт ијулун 7(20)-дә сәһәр јенидән ишә башламаға чағырырды.

Ичраијјә комиссијасы Ленинин мүрачиәтини гәбул едир.

Ленин ахшам М. В. Фофановanын мәнзилиндә (Выборг тәрәфи, Сердоболскаја күчәси, ев 1/92, мәнзил 41) ијул һадисәләри мүнасибәтилә РСДФ(б)П МК үзвләринин мәһдуд мүшавирәсини кечирир.

Ленин ахшамдан хејли кечмиш Н. Г. Полетајевин мәнзилинә (Мытнинскаја күчәси, ев 33/19, мәнзил 1) көчүр вә ијулун 7(20)-дә сәһәрәдәк орада галыр.

Ијул, 6-дан 7-нә (19-дан 20-нә) кечән кечә. В. И. Ленин вә Н. К. Крупскајанын јашадыглары Јелизаровлар мәнзилиндә (Петроград тәрәфи, Широкаја күчәси, ев 48/9, мәнзил 24) јункерләр ахтарыш апарырлар.

Ијул, 6—7 (19—20). Ленин «Дрејфусчулуг» мәгаләсини јазыр.

Ијул, 7(20). Мүвәггәти һөкумәт Ленини һәбс етмәк һаггында әмр верир.

Ленин сәһәр Н. Г. Полетајевин мәнзилиндән С. Ј. Аллилујевин мәнзилинә (10-чу Рождественскаја күчәси, ев 17-а, мәнзил 20) көчүр вә тәгрибән үч сутка (ијулуи 9-да (22-дә) ахшамдан хејли кечәнәдәк) орада галыр.

Ленин Үмумрусија фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Иҹраијјә Комитәсинин Мәркәзи Бүросуна мәктуб јазыр, онун мәнзилиндә апарылмыш ахтарыша гаршы протест едир.

Ленин «Шүбһәли шаҹиәләрин тәкзиби» вә «Үч бөһран» мәгаләләрини јазыр.

Ленин буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин мәһкәмәсинә кәлмәк мәсәләси барәсиндә В. П. Ногин, Г. К. Орҹоникидзе, И. В. Сталин, Ј. Д. Стасова вә башгалары илә мәсләһәтләшир.

Ијул, 8(21). Ленин «Болшевик лидерләриин мәһкәмәјә кәлмәси мәсәләсинә даир» мәгаләсини јазыр.

МҮНДӘРИЧАТ

Мүгәддимә IX

1917-чи ил

«ҺАКИМИЈЈӘТ БӨҺРАНЫ» ..... 1—3

ФИНЛАНДИЈА ВӘ РУСИЈА ..... 4—8

РЕДАКСИЈАЈА МӘКТУБ 9

ШИРИН ИБАРӘЛӘР ПӘРДӘСИ АЛТЫНДА ИМПЕРИАЛИЗМИН МҮДАФИӘСИ ..... 10—12

КӘДӘРЛӘНДИРИЧИ СӘНӘД ..... 15—18

БУРЖУА ВАҺИМӘЛӘРИ ИЛӘ ХАЛГЫН ГОРХУДУЛМАСЫ ..... 19—22

*НАТАМАМ АВТОБИОГРАФИЈА 23

ӘРӘФӘДӘ 24

БАШЛЫЧА ЧӘҺӘТИ УНУТМУШЛАР (*Пролетариат партијасынын бәлгдијјә платформасы*) ..... 25—29

КАПИТАЛЛА СИНФИ ӘМӘКДАШЛЫГМЫ, ЈОХСА КАПИТАЛ ӘЛЕЈҺИНӘ СИНФИ МҮБАРИЗӘ? ..... 30—32

МӨҺКӘМ ИНГИЛАБИ ҺАКИМИЈЈӘТ ҺАГГЫНДА ..... 33—35

* Јанында улдуз ишарәси гојулан сәрләвһәләр Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институту тәрәфиндән верилмишдир.

ЈЕНИ ДОҒУЛУША... «ЈЕНИ» ҺӨКҮМӘТӘ ҺӘДИЈЈӘ ..... 36—38

«ЈЕНИ» ҺӨКҮМӘТ АРТЫГ ЈАЛНЫЗ ИНГИЛАБЧЫ ФӘҺЛӘЛӘРДӘН ДЕЈИЛ, КӘНДЛИ ҚҮТЛӘСИНДӘН ДӘ КЕРИ ГАЛМЫШДЫР ..... 39—40

ГАБАГЛАМАГ ИСТӘЈИРЛӘР ..... 41—43

ЗАВОДЛАРДАН ВӘ ПОЛҚЛАРДАН ФӘҺЛӘ ВӘ ӘСКӘР ДЕПУТАТЛАРЫ СОВЕТИНӘ СЕЧИЛӘН ДЕПУТАТЛАРА ТАПШЫРЫГ ..... 44—46

ҚӘНДЛИ ДЕПУТАТЛАРЫН ҮМУМРУСИЈА ГУРУЛТАЈЫНЫН НҮМАЈӘНДӘЛӘРИНӘ АЧЫГ МӘКТУБ ..... 47—52

*РСДФ(б)П ҮМУМРУСИЈА VII (АПРЕЛ) КОНФРАНСЫНЫН ЈЕҚУНЛАРЫ ҺАГГЫНДА ПЕТРОГРАД ТӘШҚИЛАТЫ ЈЫҒЫНЧАҒЫНДА МӘ'РУЗӘ 8(21) МАЈ 1917-чи ИЛ ..... 53—56

«ӘСЛ БАРЫШЫГ» ..... 57—60

ХАРИЧИ СИЈАСӘТИН СИРЛӘРИ ..... 61—63

ҚИЗЛИ МҮГАВИЛӘЛӘРДӘН БИРИ ..... 64—65

НАЗИР ҮСЛУБУ 66

НАПОЛЕОН АХТАРЫРЛАР ..... 67—68

ҺЕЧ БИР ШЕЈ ДӘЈИШМӘМИШДИР ..... 69—70

ДЕМОКРАТИЗМДӘН АЧЫНАЧАГЛЫ КЕРИ ЧӘКИЛМӘ ..... 71—73

СОСИАЛ-ШОВИНИСТЛӘРИН ИШТИРАКЫ ИЛӘ БЕЈНӘЛХАЛГ ГОНДАРМА СОСИАЛИСТ КОНФРАНСЫНЫН ЧАҒЫРЫЛМАСЫ ҺАГГЫНДА 74

*ПУТИЛОВ ЗАВОДУНДАКЫ МИТИНГДӘ НИТГ 12(25) МАЈ 1917-чи ИЛ. *Гыса гәзет һесабаты* 75

ПРОЛЕТАРИАТ ПАРТИЈАСЫ РАЈОН ДУМАЛАРЫ СЕЧКИЛӘРИНДӘ ..... 76—78

ИНГИЛАБ ӘРӘФӘСИНДӘ ПАРТИЈАМЫЗ МҮҺАРИБӘ ҺАГГЫНДА НӘ ҚИМИ БӘЈАНАТЛАР ВЕРМИШДИ ..... 79—80

*Н. К. КРУПСКАЈАНЫН «РУСИЈА СОСИАЛ-ДЕМОКРАТ ФӘҺЛӘ ПАРТИЈАСЫ ТАРИХИНДӘН СӘНИФӘЧИ МӘГАЛӘСИНӘ ӘЛАВӘ 81

ДАҒЫНТЫ ЈАХЫНЛАШЫР ..... 82—85

МҮҺАРИБӘ ВӘ ИНГИЛАБ. *1917-чи ил мајын 14 (27)-дә мүһазирә* ..... 86—115

МӘНФУР ҮСУЛЛАР ..... 116—117

ЛАБУД ФӘЛАКӘТ ВӘ ҺӘДСИЗ ВӘ'ДЛӘР ..... 118—125

(Биринчи мәгалә) 118

(Икинчи мәгалә) 121

БЕЈНӘЛМИЛӘЛЧИЛӘРИН БИРЛӘШМӘСИ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР ..... 126—128

БЕЈИНЛӘРДӘ ҺӘРҶ-МӘРҶЛИК *(Бир даһа илһаглар һаггында* ..... 129—131

КОМИССИЈАЛАРЫ ЧОХАЛТМАГ ВАСИТӘСИЛӘ ДАҒЫНТЫЈА ГАРШЫ МҮБАРИЗӘ 132

ДЕМОКРАТИЗМДӘН ДАҺА БИР КЕРИ ЧӘКИЛМӘ ..... 133—134

КАПИТАЛИСТЛӘР ХАЛГЫ НЕЧӘ ГОРХУДУРЛАР? ..... 135—137

КАПИТАЛИСТЛӘРИН ДАҺА БИР ЧИНАЈЈӘТИ ..... 138—139

БИР ДАҺА ВӘ БИР ДАҺА ЈАЛАН 140

РЕДАКСИЈАЈА МӘКТУБ 141

ИКИҺАКИМИЈЈӘТЛИЛИК ЈОХ ОЛМУШДУРМУ? ..... 142—145

ТОРПАҒЫН «ӨЗБАШЫНА ЗӘБТ ЕДИЛМӘСИ» ҺАГГЫНДА *(«Сосиалист-ингилабчыларын» пис дәлилләри)* ..... 146—150

ПАРТИЈА ПРОГРАМЫНЫ НӘЗӘРДӘН КЕЧИРМӘЈӘ ДАИР МАТЕРИАЛЛАР ..... 151—180

1. МҮГӘДДИМӘ 153

2. ПРОГРАМЫН НӘЗӘРИ, СИЈАСИ ВӘ БӘ'ЗИ БАШГА ҺИССӘЛӘРИНДӘКИ ДӘЈИШИКЛИКЛӘРИН ЛАЈИҺӘСИ 155

*3. РСДФ(б)П ҮМУМРУСИЈА VII (АПРЕЛ) КОНФРАНСЫ БӨЛМӘСИНИН ГЕЈДЛӘРИНӘ ДАИР МҮЛАҺИЗӘЛӘР 161

*4. ПРОГРАМЫН ЈЕНИДӘН ИШЛӘНМӘСИ ЛАЈИҺӘСИНӘ ДАИР 164

** I ҮМУМРУСИЈА КӘНДЛИ ДЕПУТАТЛАРЫНЫН ГУРУЛТАЈЫ. 4—28 мај (17 мај—10 ијун) 1917-чи ил* ..... 181—209

1. АГРАР МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР ГӘТНАМӘНИН ЛАЈИҺӘСИ 183

*2. АГРАР МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР НИТГ 22 МАЈ (4 ИЈУН) 1917-чи ИЛ 186

ПАРТИЈАЛАР ПЕТРОГРАД РАЈОН ДУМАЛАРЫ СЕЧКИЛӘРИНДӘ ..... 210—214

ИКИ НӨГСАН 215

ДАҒЫНТЫЈА ГАРШЫ МҮБАРИЗӘДӘ ИГТИСАДИ ТӘДБИРЛӘР ҺАГГЫНДА ГӘТНАМӘ ..... 216—219

КАПИТАЛИСТЛӘРЛӘ САЗИШМИ, ЈОХСА КАПИТАЛИСТЛӘРИ ДЕВИРМӘК? *(Мүһарибәни нечә гуртармалы)* ..... 220—222

ЗӘНЧИРИН МӨҺКӘМЛИЈИ ОНУН ӘН ЗӘИФ ҺАЛГАСЫНЫН МӨҺКӘМЛИЈИ ИЛӘ МҮӘЈЈӘН ЕДИЛИР ..... 223—224

КАПИТАЛИСТЛӘРИ ИФША ЕТМӘК ЛАЗЫМДЫР ..... 225—227

ДАҒЫНТЫ ҺАГГЫНДА МӘ'РУЗӘЛӘР ..... 228—231

«ӘЛ ИЛӘ ОЈУНБАЗЛЫГ» ВӘ СИЈАСИ ПРИНСИПСИЗЛИК ОЈУНБАЗЛЫҒЫ ..... 232—234

ГАРА ГҮВВӘЛӘР КАДЕТЛӘРӘ ТӘРӘФДАРДЫР, МЕНШЕВИКЛӘР ВӘ ХАЛГЧЫЛАР КАДЕТЛӘРЛӘ БИР ҺӨКҮМӘТДӘДИРЛӘР ..... 235—236

МЕНШЕВИКЛӘРИН ВӘ ХАЛГЧЫЛАРЫН «ЈЕДИНСТВО» ИЛӘ БИАБЫРЧЫ БЛОКУ ..... 237—239

ӘКСИНГИЛАБЫН ҺҮЧУМА КЕЧМӘСИ *(«Халгсыз јакобинләр»)* ..... 240—242

БИР ПРИНСИПИАЛ МӘСӘЛӘ *(Демократизмин «унудулмуш сөзләри»)* ..... 243—246

ТӘМИЗ, ПРИНСИПИАЛ СИЛАҺЛАРЫ ОЛМАДЫҒЫНДАН ЧИРКИН СИЛАҺА ӘЛ АТЫРЛАР ..... 247—248

*РСДФ(б)П ПЕТЕРБУРГ КОМИТӘСИНИН ИЧЛАСЫ. 30 *маj (12 ијун) 1917-чи ил* ..... 249—254

*1. ПЕТЕРБУРГ ҚОМИТӘСИНИН ОРГАНЫ МӘГАЛӘСИНӘ ДАИР НИТГ 251

*2. «ВПЕРЕД» ГӘЗЕТИ ЈАНЫНДА ҚОМИССИЈАЈА ДАИР ФАҚТИК БӘЈАНАТ 253

*3. ГӘТНАМӘ ЛАЈИҺӘЛӘРИ 254

Биринчи гәтнамә 254

Икинчи гәтнамә 254

ИБАРӘЛӘРИН ЗӘРӘРИ ҺАГГЫНДА ..... 255—258

ҚАПИТАЛИСТЛӘРИН ХАЛГЫ ӘЛӘ САЛМАСЫ ..... 259—262

РСДФ (БОЛШЕВИКЛӘР) ПАРТИЈАСЫ ПЕТРОГРАД ТӘШКИЛАТЫНЫН РАЈОН ҚОМИТӘЛӘРИНӘ МӘКТУБ ..... 263—266

*ФАБРИК-ЗАВОД ҚОМИТӘЛӘРИНИН I ПЕТРОГРАД ҚОНФРАНСЫНДА НИТГ. 31 МАЈ (13 ИЈУН) 1917-чи ИЛ. *Гыса гәзет һесабаты* ..... 267—268

*ФӘҺЛӘ ВӘ ӘСКӘР ДЕПУТАТЛАРЫ СОВЕТЛӘРИНИН I ҮМУМРУСИЈА ГУРУЛТАЈЫНЫН БОЛШЕВИКЛӘР ФРАКСИЈАСЫ ИЧЛАСЫНДА НИТГ. 31 МАЈ (13 ИЈУН) 1917-чи ИЛ. *Гыса гәзет һесабаты* ..... 269—270

РУСВАЈЧЫЛЫҒА ҺАГГ ГАЗАНДЫРЫЛМАСЫ ..... 271—275

ДАҒЫНТЫ МӘСӘЛӘСИНДӘ ХЫРДА БУРЖУА МӨВГЕЈИ ..... 276—278

ӨЗКӘ КӨЗҮНДӘ ТУҚУ СЕЧИРЛӘР ..... 279—281

ВӘТӘНДАШ ҚЕРЕНСКИ, БУ, ДЕМОКРАТИК ҺӘРӘКӘТ ДЕЈИЛДИР! ..... 282—283

ОРДУНУН «ПОЗУЛМАСЫ» ВӘ БОЛШЕВИЗМ ..... 284—287

КИМӘ КҮЛҮРСҮНҮЗ? ӨЗҮНҮЗӘ КҮЛҮРСҮНҮЗ! ..... 288—290

*I ҮМУМРУСИЈА ФӘЊЛӘ ВӘ ӘСКӘР ДЕПУТАТЛАРЫ СОВЕТЛӘРИНИН ГУРУЛТАЈЫ. 3—24 ијун (16 ијун—7 ијул) 1917-ҹи ил ..... 291—324

*1. МҮВӘГГӘТИ ЊӨКҮМӘТӘ МҮНАСИБӘТ ЊАГГЫНДА НИТГ 4(17) ИЈУН ..... 293—307

*2. МҮЊАРИБӘ ЊАГГЫНДА НИТГ 9(22) ИЈУН ..... 308—324

ДАРЫНТЫ ВӘ ОНА ГАРШЫ ПРОЛЕТАР МҮБАРИЗӘСИ ..... 325—328

КАПИТАЛИСТЛӘРИН МИН БИРИНҹИ ЈАЛАНЫ ..... 329—330

Үҹ ИЈУН ЗУБРЛАРЫ ДӘРЊАЛ ЊҮҹҮМ ТӘРӘФДАРЫДЫРЛАР 331—333

ИНГИЛАБЫ ДАЈАНДЫРМАГ ҮҺҮН БАҒЛАНМЫШ ИТТИФАГ ..... 334—337

ТӘШӘККҮР 338

ӘДАЛӘТЛИ СҮЛЊ ЈОЛУ ВАРМЫ? ..... 339—341

ХАЛГ ДҮШМӘНЛӘРИ ЊАГГЫНДА ..... 342—343

ГРИММИН ИШИНӘ ДАИР 344

ГЕЈД 345

«БӨЈҮК КЕРИ ЧӘКИЛМӘ» ..... 346—349

МАЊИЈЈӘТЧӘ МҮБАЊИСӘНИН ФАЈДАСЫ ЊАГГЫНДА ..... 350—351

ТЕЗ ИНАНМАГ АЗАРЫ ..... 352—354

КӨЈДӘКИ ДУРНАДАНСА, ӘЛИНДӘ СӘРЧӘ ОЛСУН 355

СОСИАЛИЗМИН ТӘТБИГ ЕДИЛМӘСИ ВӘ ЈА ХӘЗИНӘ ОҒУРЛУҒУНУН АШКАРА ЧЫХАРЫЛМАСЫ? ..... 356—358

ДОЛАШАНЛАР ВӘ ГОРХУДУЛАНЛАР ..... 359—361

ИШАРӘЛӘР ..... 362—363

«ӘЊАЛИНИ НАРАЊАТ ЕДӘН ШАЈИӘЛӘР» 364

ТАПМАЧА 365

*НҮМАЈИШИН ГАДАҒАН ЕДИЛМӘСИ МҮНАСИБӘТИЛӘ РСДФ(б)П МК-ныН ВӘ БОЛШЕВИКЛӘР ФРАКСИЈАСЫ БҮРОСУНУН ҮМУМРУСИЈА СОВЕТЛӘР ГУРУЛТАЈЫНА БӘЈАНАТЫНЫН ЛАЈИЊӘСИ ..... 366—367

*НҮМАЈИШИН ҚЕЧИРИЛМӘМӘСИ МҮНАСИБӘТИЛӘ 1917-чи ИЛ ИЈУНУН 11 (24)-дә РСДФ(б)П ПЕТЕРБУРГ ҚОМИТӘСИНИН ИҶЛАСЫНДА НИТГ ..... 368—370

ДӨНҮШ НӨГТӘСИНДӘ ..... 371—372

РЕДАКСИЈАЈА МӘКТУБ 373

РУС ИНГИЛАБЫНЫН ХАРИҶИ СИЈАСӘТИ ..... 374—376

ЗИДДИЈЈӘТЛИ МӨВГЕ ..... 377—379

УКРАЈНА ..... 380—382

ҚАВЕНЈАҚЛАР ЊАНСЫ СИПШФИ МӘНБӘДӘН ТӨРӘЈИРЛӘР ВӘ «ТӨРӘЈӘҶӘҚЛӘР»? ..... 383—387

АР ОЛСУН! 388

ӘКСИНГИЛАБА ГАРШЫ НЕҶӘ МҮБАРИЗӘ ЕТМӘЛИ ..... 389—390

РУСИЈАДАҚЫ ЊАҚИМ ПАРТИЈАЛАРЫН МӘҒЛУБИЈЈӘТИ ВӘ УКРАЈНА ..... 391—394

ФИТНӘҚАРЫ ҚИЗЛӘТМӘҚ ҮСТҮНДӘ РОДЗЈАНҚО ВӘ ҶУНҚОВСҚИНИ МӘЊҚӘМӘЈӘ ВЕРМӘЛИ! 395

СИТАТЛАРЫН ГӘРИБӘ ТӘЊРИФ ЕДИЛМӘСИ ..... 396—397

ЊАҚИМ ВӘ МӘС'ҮЛ ПАРТЊЈАЛАР ..... 398—401

ДАЊА БИР ҚОМИССИЈА ..... 402—403

ИЈУНУН ОН СӘҚҚИЗИ ..... 404—407

*РСДФ(б)П ҶӘБЊӘ ВӘ АРХА ЊӘРБИ ТӘШҚИЛАТЛАРЫНЫН ҮМУМРУСИЈА ҚОНФРАНСЫНДА ЊАЗЫРҚЫ ДӨВР ЊАГГЫНДА МӘ'РУЗӘ 20 ИЈУН (3 ИЈУЛ) 1917-чи ИЛ. *Гыса гәзет несабаты* ..... 408—409

ИНГИЛАБ, ЊҮҶУМ ВӘ БИЗИМ ПАРТИЈАМЫЗ ..... 410—412

ҶӘНАБ ЕСЕР ВӘ МЕНШЕВИКЛӘР, ПЛЕХАНОВДАН СИЗИН ФӘРГИНИЗ НӘДИР? 413

РОДЗЈАНҚО ӨЗҮНӘ НЕҶӘ ЊАГГ ГАЗАНДЫРЫР 414

ЕСЕР ВӘ МЕНШЕВИКЛӘР ИНГИЛАБЫ ҺАРАЈА ҠӘТИРИБ ЧЫХАРМЫШЛАР? ..... 415—417

ФӘҺЛӘ СИНФИНИ «ЈАҠОБИНЛИКЛӘ» ГОРХУТМАГ ОЛАРМЫ? ..... 418—420

РУСИЈА ҚӘНД ФӘҺЛӘЛӘРИ ИТТИФАГЫ ЈАРАТМАГ ЗӘРУРӘТИ ҺАГГЫНДА ..... 421—426

Биринчи мәгалә 421
Икинчи мәгалә 423

ПОЗҒУНЛАШДЫРЫЛАН ИНГИЛАБ ..... 427—430

СИНФИ ДӘЈИШИКЛИК ..... 431—433

ИНГИЛАБИ ӘЗМҚАРЛЫГ ХАРИГӘЛӘРИ ..... 434—436

ИБАРӘЛӘР ВӘ ФАКТЛАР ..... 437—439

ЧӘНАБ ҚАПИТАЛИСТЛӘР МӘНФӘӘТЛӘРИ НЕЧӘ КИЗЛӘДИРЛӘР *(Нәзарәт мәсәләсинә даир)* ..... 440—442

БӨҺРАН ЈАХЫНЛАШЫР, ДАҒЫНТЫ АРТЫР ..... 443—445

БУНУ НЕЧӘ ЕТМӘЛИ? ..... 446—448

ҚӘНДЛИЛӘРИ НЕЧӘ ВӘ НӘЈӘ КӨРӘ АЛДАТМЫШЛАР? ..... 449—452

КИМ МӘС'УЛДУР? ..... 453—454

ҚАДЕТЛӘР ҺАНСЫ НИЈЈӘТЛӘ ҺӨКУМӘТДӘН ЧЫХЫБ КЕТМИШЛӘР? ..... 455—456

БҮТҮН ҺАҚИМИЈЈӘТ СОВЕТЛӘРӘ! ..... 457—458

ҺАҚИМИЈЈӘТ ҺАРАДА, ӘКСИНГИЛАБ ҺАРАДАДЫР? ..... 459—466

ГАРАКҮРУҺЧУ ГӘЗЕТЛӘРИН ВӘ АЛЕКСИНСКИНИН ИЈРӘНЧ БӨҺТАНЛАРЫ ..... 467—468

ИФТИРА ВӘ ФАКТЛАР ..... 469—471

МӘТЛӘБӘ ЈАХЫН ..... 472—473

ЈЕНИ ДРЕЈФУС ИШИМИ? ..... 474—475

*РСДФ(б)П ПЕТЕРБУРГ ҚОМИТӘСИ ИЧРАИЈЈӘ КОМИССИЈАСЫНЫН МҮРАЧИӘТИ 476

ДРЕЈФУСЧУЛУГ ..... 477—479

ШҮБҺӘЛИ ШАЈИӘЛӘРІІН ТӘҚЗИБИ 480

ҮҶ БӨҺРАН ..... 481—486

БОЛШЕВИҚ ЛИДЕРЛӘРИНИН МӘҺҚӘМӘЈӘ ҚӘЛМӘСИ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР ..... 487—488

ҺАЗЫРЛЫҒ МАТЕРИАЛЛАРЫ

*МҮВӘҒҒӘТИ ҺӨҚҮМӘТИН БӘЈАННАМӘСИ БАРӘСИНДӘ ТЕЗИСЛӘР ..... 491—492

*РСДФ(б)П ҮМУМРУСИЈА VII (АПРЕЛ) ҚОНФРАНСЫНЫН ЈЕҚУНЛАРЫ ҺАҒҒЫНДА 1917-чи ИЛ МАЈЫН 8(21)-дә ПЕТРОГРАД ТӘШҚИЛАТЫНЫН ЈЫҒЫНЧАҒЫНДА МӘ'РУЗӘНИН ПЛАНЫ ..... 493—497

*ДАҒЫНТЫЈА ГАРШЫ МҮБАРИЗӘДӘ ИГТИСАДИ ТӘДБИРЛӘР ҺАҒҒЫНДА ГӘТНАМӘНИН ПЛАНЫ ..... 498—499

*ПЕТРОГРАД РАЈОН ҚОМИТӘЛӘРИ ВӘ ҺӘРБИ ҺИССӘЛӘРИ НҮМАЈӘНДӘЛӘРИНИН МҚ ВӘ ПҚ НҮМАЈӘНДӘЛӘРИ ИЛӘ БИРКӘ МҮШАВИРӘСИНИН ГӘТНАМӘ ЛАЈИҺӘСИ 10(23) ИЈУН 1917-чи ИЛ 500

СОВЕТЛӘР ГУРУЛТАЈЫ ҮЧҮН ..... 501—502

В. И. Ленинин индијәдәк тапылмамыш әсәрләринин сијаһысы (*Мај—ијул 1917-чи ил*) 505

Редактәсиндә В. И. Ленинин иштирак етдији нәшрләрин вә әсәрләрин сијаһысы ..... 506—507

В. И. Ленин тәрәфиндән јазылдығы еһтимал едилән әсәрләрин сијаһысы ..... 508—509

Гејдләр ..... 510—581

В. И. Ленинин ситат кәтирдији вә адыны чәкдији әдәби әсәрләрин вә мәнбәләрин көстәричиси ..... 582—605

Адлар көстәричиси ..... 606—641

В. И. Ленинин һәјат вә фәалијјәти тарихләри ..... 642—655

ШӘКИЛЛӘР

В. И. Ленинин «Ширин ибарәләр пәрдәси алтында империализмин мүдафиәси» вә «Қәдәрләндириҹи сәнәд» мәгаләләри дәрҹ олунмуш «Правда» гәзетинин 1917-ҹи ил 16(3) мај тарихли 47-ҹи нөмрәсинин биринҹи сәһифәси 11

В. И. Ленинин «Аграр мәсәләсинә даир гәтнамәнин лајиһәси әлјазмасынын биринҹи сәһифәси—1917-ҹи ил. . 182—183

РСДФ(б)П Смоленск комитәси тәрәфиндән нәшр едилән «Ленинин аграр мәсәләсинә даир нитги» китабчасынын үз габығы.—1917-ҹи ил . . . . . 190—191

1917-ҹи ил 19(6) ијул тарихли «Листок «Правды» гәзетиндә дәрҹ олунмуш В. И. Ленинин «Һакимијјәт һарада, әксингилаб һарададыр?» мәгаләсинин биринҹи сәһифәси 461

Чилдин русчасыны
Н. П. Мамај
чапа hазырламышдыр

Чапа hазырлајанын көмәкчиси
В. А. Јерјомина

В. И. Ленинин
һәјат вә фәалијјәти тарихләрини
Т. М. Зеленов
hазырламышдыр

Әдәбијјат көстәричисини
Л. П. Черешнјова
hазырламышдыр

Адлар көстәричисини
В. Н. Косенко
hазырламышдыр

Редактор *М. Ј. Панкратова*

Техники редактору *С. Әһмәдов*
Корректорлары *К. Новрузова, А. Бағырова*

ИБ 1533

Јығылмаға верилмиш 17. 02. 82. Чапа имзаланмыш 26. 09. 82. Қағыз форматы 84×108¹/₃₂. Қағыз № 1. Әдәби гарнитур. Јүксәк чап үсулу илә. Шәрти чап вәрәги 36,8. Шәрти рәнкли сурәти 39,26. Учот нәшр вәрәги 32.0. Тиражы 15000. Сифариш 416. Гијмәти 65 гәп.

Азәрбајчан ССР Дөвләт Нәшријјат, Полиграфија вә Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси.

Халглар Достлуғу орденли Азәрбајчан Дөвләт Нәшријјаты, Бакы—370005, Һүсү Һачыјев күчәси, № 4.

Јени китаб мәтбәәси, Бакы, Әли Тағызадә күчәси, № 4.

Государственный комитет Азербайджанской ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли.

Азербайджанское ордена Дружбы народов государственное издательство «Азернешр». Баку—370005, ул. Гуси Гаджиева, 4.

Типография Новая Книжная. Баку, ул. А. Тагизаде, 4.